Coperta de *Ion Petrescu*

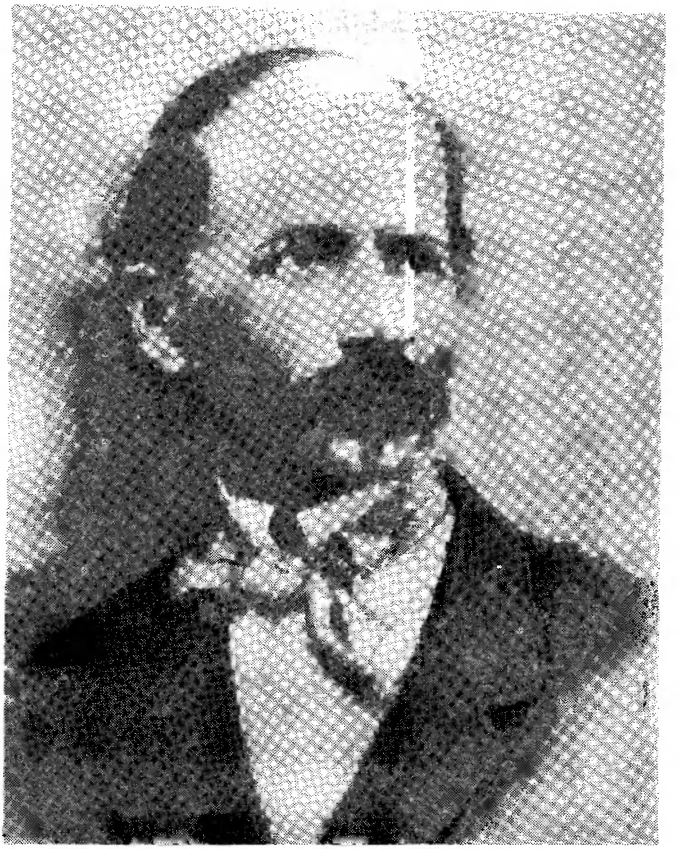

TEODOR VÂRGOLICI

DIMITRIE BOLINTINEANU ŞI EPOCA SA

EDITURA MINERVA
București — 1971

PROLOG

Asupra lui Dimitrie Bolintineanu s-au scris, de-a lungul timpului, numeroase comentarii critice şi istorico-literare, studii ample şi monografii. Cu toate acestea, personalitatea scriitorului nu este încă suficient de bine cunoscută. După supraevaluările din timpul vieţii sale, a urmat, postum, un reflux al admiraţiei, care a durat destul de multă vreme, de la exagerarea meritelor trecîndu-se, brusc şi fără discernămînt, la exagerarea carenţelor şi neîmplinirilor sale. Din păcate, în toată această lungă perioadă, în care poetul intrase într-un con de umbră, după dramaticul său sfîrşit, cei ce s-au străduit să-l reaşeze pe soclul elogiului — George Popescu, P. Chiţiu, G. Pavelescu, N. Petraşcu — nu au avut prestigiul necesar şi nici posibilitatea să-şi concretizeze lăudabilele lor eforturi în lucrări demne de atenţie, ditirambele lor avînd un efect contrar, negativ, discreditîndu-l şi mai mult pe autorul legendelor istorice. Abia în ultimele decenii şi mai ales în anii din urmă, datorită contribuţiilor lui Dimitrie Popovici, G. Călinescu, D. Păcurariu, Ion Roman, Aurel Martin, I. Negoiţescu, Cornel Regman, figura lui Dimitrie Bolintineanu a început să-şi recapete trăsăturile reale, autentice.

Aportul noilor exegeze este remarcabil, sub diferite aspecte, însă trasează numai coordonatele generale pe care de-abia de acum încolo urmează să se structureze cercetarea exhaustivă a personalităţii poetului. Propunîndu-ne să întreprindem o asemenea cercetare, pornim de la convingerea că condiţia primordială, sine qua non, pentru cunoaşterea şi înţelegerea aprofundată a personalităţii lui Dimitrie Bolintineanu, la justa ei valoare, este reconstituirea detaliată a epocii în care poetul şi-a desfăşurat

viața și activitatea. În mod frecvent, opera lui Dimitrie Bolintineanu a fost discutată în sine, căutîndu-i-se exclusiv valențele estetice, examen la care, — ca și opera altor scriitori din secolul al XIX-lea — nu rezistă decît parțial. Dimitrie Bolintineanu este poate scriitorul cel mai caracteristic al epocii sale, epoca revoluției de la 1848 și a Unirii Principatelor Române, și de aceea trebuie privit întîi de toate în cadrul complex al epocii sale, în corelație directă cu fenomenele și împrejurările ei specifice. Plasîndu-l în epoca sa, putem cunoaște condițiile în care și-a creat opera, măsura în care a fost o expresie a realităților acestei epoci. De asemenea, putem sesiza cu ușurință semnificațiile pe care le-a avut și mesajul pe care l-a transmis, iar mai presus de toate putem stabili care a fost partea ei de contribuție la dezvoltarea literaturii noastre, ce elemente noi a adus în raport cu operele altor scriitori din același timp, concluzia finală dîndu-ne posibilitatea să fixăm locul lui Dimitrie Bolintineanu în istoria literaturii române.

Lucrarea noastră își propune așadar să realizeze, ca o etapă esențială în cunoașterea și înțelegerea personalității lui Dimitrie Bolintineanu, reconstituirea drumului vieții și activității sale, din perspectiva epocii căreia îi aparține.

Profilul lucrării noastre a fost determinat și de o altă cauză, la fel de importantă, din punct de vedere istorico-literar. Parcurgînd întreaga bibliografie a scrierilor consacrate, de-a lungul timpului, lui Dimitrie Bolintineanu, am constatat o mare penurie de date biografice, multe din acestea fundamentale pentru existența poetului, numeroase elemente perpetuate confuz și eronat, perioade întregi lacunare și neexplorate, neglijarea aproape completă a bogatului fond de scrisori păstrate în manuscris în marile noastre biblioteci, necercetarea periodicelor vremii, care oferă o inepuizabilă și prețioasă sursă de informație documentară, absența relațiilor din izvoare străine, în primul rînd franceze, abundente și deosebit de însemnate pentru scriitorul nostru etc. În marea majoritate a cazurilor, exegeții lui D. Bolintineanu au vehiculat, de la unul la altul, aceleași date sumare și incerte, ceea ce a dus la necunoașterea unor aspecte majore ale vieții și activității scriitorului, știrbindu-i imaginea de ansamblu.

Evident, o asemenea stare de lucruri nu putea să ne satisfacă. De aceea, ne-am străduit să umplem aceste goluri, printr-o îndelungată și minuțioasă muncă de defrișare și excavare a unor întinse zone istorico-literare, aducînd la lumină elemente noi,

deosebit de semnificative pentru conturarea profilului moral și artistic al poetului, confruntînd între ele toate datele existente și verificîndu-le cu sursele originare, descoperind o seamă de alte prețioase izvoare, rectificînd și completînd știrile transmise pînă acum, prin proiectarea scriitorului pe fundalul epocii sale. Un număr apreciabil de date noi, inedite, referitoare îndeosebi la perioada studiilor lui D. Bolintineanu în capitala Franței, la activitatea sa în cadrul emigrației române de aici, după revoluția de la 1848, la apariția în limba franceză a operei sale poetice, în volumul *Brises d'Orient*, sînt rezultatul cercetărilor pe care le-am întreprins în Bibliothèque Nationale din Paris. În aceeași ordine de idei menționez și datele inedite extrase din cele peste cincizeci de mape ale Arhivei Cuza, din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, precum și cele selectate din fondurile Arhivelor Statului, din corespondența poetului aflată în manuscris la marile noastre biblioteci.

Propunîndu-mi să prezint, în această lucrare, traiectoria destinului zbuciumat al lui Dimitrie Bolintineanu, ca și etapele succesive ale activității sale multiple, pe plan social-politic, literar și publicistic, nu am fost condus de o pasiune strict arhivistică, ci am avut drept scop esențial demonstrarea adevărului că Dimitrie Bolintineanu a fost unul dintre cei mai reprezentativi scriitori ai epocii sale, epocă de adevărată renaștere națională și de fundamentare a literaturii române moderne. Corelînd datele acumulate, am tins spre conturarea unei imagini unitare și veridice asupra lui Dimitrie Bolintineanu, ca scriitor patriot, însuflețit de cele mai nobile aspirații ale epocii sale, cu o contribuție substanțială la îmbogățirea și dezvoltarea literaturii noastre moderne, dăruit pînă la jertfa de sine eforturilor depuse în acea vreme pentru binele țării și propășirea națiunii române.

FAMILIA. NAȘTEREA ȘI COPILĂRIA

Dimitrie Bolintineanu, poetul care, în consonanță cu lirica romantică a vremii sale, va introduce în literatura română farmecul peisajului oriental, cîntînd „florile Bosforului", irizările mărilor care unesc Europa cu Asia, pitorescul inedit al unor ținuturi exotice acoperite de legendă, a venit pe lume într-o zonă campestră aridă, lipsită de varietatea naturii. Satul său natal, Bolintinul din Vale, situat cam la 25 de kilometri depărtare de București, e încadrat într-un relief monoton, între apa leneșă și mîloasă a Sabarului și albia nisipoasă a Argeșului. Ceea ce l-a emoționat desigur pe Dimitrie Bolintineanu, în anii copilăriei petrecute aici, și care ulterior va nutri poezia sa patriotică, de inspirație istorică și națională, a fost tradiția vie perpetuată în sat în jurul figurii lui Tudor Vladimirescu. În drum spre București, la 16 martie 1821, vajnicul conducător al răscoalei poposise cu pandurii săi în Bolintinul din Vale, de unde a trimis o proclamație către locuitorii capitalei, invocînd vremea gloriei strămoșești și năzuințele de dreptate socială și libertate națională ale poporului român.

Casa în care poetul a văzut lumina zilei se afla în mijlocul satului, în apropierea unei biserici de lemn din secolul al XVIII-lea, înlocuită cu una de zid, în 1838, și reconstruită după cutremurul din acel an, în forma de azi [1]. Potrivit tradiției orale, casa din vecinătatea bisericii ar fi aparținut unei rude a poetului,

[1] G. Călinescu: *Studii și comunicări*, București, Editura Tineretului, 1966, p. 14.

Lina Castriș. După 1900, casa a fost dărîmată, în locul ei ridicîndu-se școala satului, existentă și acum. [1]

Datele privitoare la familia lui Dimitrie Bolintineanu și la primii ani ai vieții sale sînt extrem de lacunare și incerte, lipsind documentele și mărturiile directe. De aceea, reconstituirea acestei părți din biografia scriitorului este o întreprindere dificilă, implică un anume procent de improbabilitate.

Despre părinții lui D. Bolintineanu se cunosc prea puține lucruri. Cu puțin timp în urmă, precizări noi a adus Petre Costinescu, prin articolul *Completări la biografia lui Dimitrie Bolintineanu,* apărut în *Studia et acta musei Nicolae Bălcescu* (Bălcești pe Topolog, 1969, p. 261), în care reproduce *Arborele genealogiei familiei Bolintineanu — Știrbești după acte găsite în arhiva statului, după acte vechi de proprietate și după cercetări alcătuite de urmașul Constantin Ștefan Bolintineanu, posesor al căminului băștinașu în anul 1914.* Potrivit informațiilor furnizate de autorul acestui „arbore genealogic", mama poetului se numea Anica Bolintineanu, originară din Bolintinul din Vale, fiica lui Sică Bolintineanu. Strămoșul acestuia, Ioniță Bolintineanu, ar fi coborît din Maramureșul transilvan, pe vremea voievodului Radu Mihnea, din satul Balint, de la care și-a luat și numele de Bolintineanu, și s-ar fi stabilit mai întîi la Tîrgoviște și apoi în satul din apropierea Bucureștilor, căruia i-a împrumutat numele familiei sale.

O ipoteză, greu de verificat, a fost lansată de Ulysse de Marsillac, publicist francez stabilit în Principatele Române la mijlocul secolului al XIX-lea, prin articolul *Les poètes roumains. Démètre Bolintineano,* apărut în ziarul *La Voix de la Roumanie* nr. 47, din 10 octombrie 1864, p. 2, în care afirmă că strămoșii poetului, pe linie maternă, ar fi purtat numele de Știrbei. [2]

Ei ar fi fost moșneni și ar fi posedat pămînt în perimetrul numit „Grindul oastei". Relația furnizată de Ulysse de Marsillac merită atenție, putînd proveni chiar de la Dimitrie Bolintineanu. După cum vom arăta într-un alt capitol, la data la care publicistul francez scrie articolul despre poetul nostru — octombrie 1864 —, ei se aflau în bune relații, de colaborare intimă. Dimitrie Bolintineanu pregătea atunci versiunea franceză a poeziilor sale, pentru volumul *Brises d'Orient,* care va apare la Paris, în

[1] Ion Roman: *Dimitrie Bolintineanu,* București, Editura Tineretului, 1962, p. 14.

[2] Cf. și Aurel Martin: *Bolintineanu văzut de scriitorii francezi,* în „Gazeta literară", an. XI, nr. 40, 1 octombrie 1964, p. 3.

1866. Pentru mai multă certitudine, încredințase tălmăcirile făcute de el însuși lui Ulysse de Marsillac, spre a le corecta din punctul de vedere al acurateții limbii franceze. Nu este exclus, așadar, ca acest detaliu biografic, ca și celelalte din cuprinsul articolului, care sînt exacte, să-i fi fost comunicat lui Ulysse de Marsillac de către Dimitrie Bolintineanu.

„Arborele genealogic" citat, întocmit de Constantin Ștefan Bolintineanu, pare a confirma afirmația lui Ulysse de Marsillac. Ioniță Bolintineanu, străbunicul Anicăi, deci al mamei scriitorului, luase de soție pe fiica unui moșnean din ramura familiei Știrbescu, a cărei ocină se afla în satul Rodea, denumit apoi Bolintinul din Vale. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că fie D. Bolintineanu, fie Ulysse de Marsillac au reținut greșit numele de Știrbei în loc de Știrbescu.

Cercetările întreprinse în ultimele decenii ale secolului trecut au utilizat mărturii vehiculate oral de rudele și prietenii apropiați ai scriitorului. Într-un amplu și informat studiu, publicat în *Revista literară (Literatorul)*, an. VI, nr. 9, 14 aprilie 1885 și reprodus apoi în *Analele literare*, an. I, nr. 2, 15 ianuarie 1886, p. 67 și urm., Anghel Demetriescu spune că mama lui Bolintineanu era „de o înfățișare simpatică, de un temperament blînd și înzestrată c-un spirit firesc, care ar fi făcut dintr-însa o femeie distinsă, dacă pe lîngă aceste calități naturale, ea ar fi putut gusta fructele unei educațiuni mai îngrijite". O caracterizare similară întîlnim și într-o concisă prezentare bio-bibliografică, făcută de P. Chițiu, în 1886, care afirma, pe baza unor declarații ale lui I. Bolintineanu, vărul poetului, că mama acestuia era „de o înfățișare dulce, simpatică".[1] Din nefericire, ea se stinse din viață prematur, în timpul epidemiei de holeră din 1831, cînd își dădură obștescul sfîrșit și mama lui Alecu Russo și tatăl lui Nicolae Filimon. Flagelul se abătu pustiitor asupra țărilor românești, mai ales în vara anului 1831. „La București, între 10 iulie și 7 august, se bolnăviră 1817 persoane; din ele muriseră tot într-acest interval 1311", spune G. I. Ionescu-Gion în *Ciuma și holera după zaveră*.[2] Mărturii cutremurătoare mai aduc binecunoscuta scriere a lui Alecu Russo *Holera*, însemnările de călătorie ale lui A. Demidoff, publicate în *Dacia literară*

[1] P. Chițiu: *Dimitrie Bolintineanu*, conferință publică ținută la 5 aprilie 1886, Craiova, Tipo-litografia națională Ralian și Ignat Samitca, 1886, p. 12.
[2] G. I. Ionescu-Gion: *Ciuma și holera după zaveră*, București, I. V. Socec, 1893, p. 47.

din 1840, precum și lucrarea doctorului Sophianopoulo *Relation des épidémies du cholera-morbus observées en Hongrie, Moldavie, Galicie et à Vienne en Autriche, dans les années 1831 et 1832*, apărută la Paris, în 1832.

Tatăl lui D. Bolintineanu se numea Enache Cosmad și era de origine român macedonean, din Ohrida. „Dacă Valachia fuse patria maicii mele, Macedonia fuse aceea a părintelui meu, limba lui fuse aceea a acestor români ; sîngele lui, sîngele lor ; speranțele și suferințele lui, speranțele și suferințele acestui milion de români", spunea poetul în *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa-Agora*" [1]. În 1858, cînd își redacta însemnările acestei călătorii, Ohrida era un „canton cu șasezeci de sate", cu o populație multinațională, singurul oraș al cantonului purtînd același nume. Dimitrie Bolintineanu era desigur mîndru că tatăl său provenea dintr-un ținut cu bogate tradiții istorice, notînd că orașul Ohrida se bucurase de o mare strălucire încă din secolul al XIV-lea, iar Voscopoli devenise „metropolia comerțului din Epir." [2] În timpul vizitei sale la românii macedoneni avu plăcuta surpriză să întîlnească un negustător ce purta același nume de familie ca și tatăl său, Cosmad. Întîlnirea a decurs într-o atmosferă caldă și cordială, ca între rude apropiate dar care nu se cunoscuseră încă : „Acest onorabil consîngean mă primi cu bucurie și politeță. Mă întrebă unde am tras. Spunîndu-i că sînt la ospătărie, îmi răspunse cu interes că el nu va suferi aceasta și că trebuie să mă mut la dînsul... La prînz mă prezintă la femeia sa, ce era încă tînără și frumoasă. Vorbindu-i în limba română cum se vorbește în acele locuri, doamna Cosmad nu păru împiedicată. Îmi zise în aceeași limbă că îi pare bine că mă vede în casa lor." [3]

Enache Cosmad era un om oarecum instruit, pentru vremea sa, cu o anume practică în îndeletnicirile comerciale și administrative, deoarece, după ce se stabilește în Țara Românească, ar fi devenit subprefect al unei plăși și apoi arendaș. După unele surse orale, cînd a cunoscut-o pe Anica era slujbaș la poștă, în București. [4] Fizionomic, avea aparența unui om aspru : „Era un bărbat de o talie care trecea peste înălțimea mijlocie, uscat, dar bine musculat, și de o statură puternică, de o înfățișare severă",

[1] D. Bolintineanu : *Călătorii*, București, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1968, vol. II, p. 11.
[2] *Ibid.*, p. 120.
[3] *Ibid.*, p. 30.
[4] Ion Roman : *Dimitrie Bolintineanu*, p. 12.

după cum ne informează Anghel Demetriescu. [1] Temperamental, Enache Cosmad se asemăna, măcar în parte, cu ceilalți români macedoneni, despre care fiul său consemna că „sînt renumiți, atît pentru simțimintele lor cavalerești, cît și pentru amorul lor platonic. În nici o țară vecină nu se întîmplă mai multe cazuri de suferință și de moarte din cauza amorului decît la dînșii." [2] Spre deosebire de Anica, din Bolintinul din Vale, care era „de o înfățișare simpatică, de un temperament blînd", cel ce venise din Ohrida avea structura intimă a meridionalului, cu sufletul tumultuos, pasional, cu firea iute, împins uneori la gesturi și atitudini extreme. Această nepotrivire de caractere avu drept consecință despărțirea celor doi părinți ai lui Dimitrie Bolintineanu. Potrivit versiunii acreditate de Anghel Demetriescu, neînțelegerile dintre soți se sfîrșiră „prin o despărțire de fapt, însă fără un divorț formal", Enache Cosmad rămînînd mai departe în sat. Murind prematur, ar fi fost înmormîntat lîngă fiul său cel mai mic, stins din viață la o vîrstă fragedă. Punînd în practică o metodă nu întotdeauna recomandabilă, cînd e vorba de o operă de ficțiune, și care-l va duce, și în alte cazuri, după cum vom vedea, la concluzii eronate, în ceea ce privește biografia lui D. Bolintineanu, Anghel Demetriescu își baza afirmația pe versurile dintr-o *Elegie*, în care poetul își amintea :

Aveam și-un tată încă, amic cum și părinte,
A cărui gene albe în plîns au fost albit.
Dar vai ! ei *dorm acuma în tristele morminte*,
Copilul lîngă tată, precum au viețuit.

O altă ipoteză, trecută neobservată pînă acum, a emis N. Batzaria. [3] Deținînd informații de la „o persoană înrudită cu familia poetului și cunoscînd trecutul acestei familii", N. Batzaria susținea că Enache Cosmad „plecă de acasă, fără să se mai întoarcă și fără să se mai intereseze de soarta soției și a copiilor. Cît a trăit, n-a mai dat nici o veste despre el." După plecarea lui Cosmad, se afirmă mai departe în articolul citat, Dimitrie și sora sa Ecaterina „sînt crescuți și îngrijiți de mama lor, care, din cauza purtării soțului ei, n-a mai vrut ca ei să-i poarte numele, ci le-a dat numele ei de familie". De aici rezultă, așadar,

[1] Anghel Demetriescu : *loc. cit.*, p. 71.
[2] D. Bolintineanu : *Călătorii*, vol. II, p. 119.
[3] N. Batzaria : *Ce-i cu numele și origina macedoneană a poetului Dim. Bolintineanu*, în „Adevărul", an. XLVI, nr. 14938, 16 septembrie 1932, p. 1.

că poetul purta inițial numele de familie Cosmad, schimbat apoi în Bolintineanu după ramura maternă. În activitatea sa publicistică ulterioară, scriitorul va semna uneori D. Bolintineanu Cosmad sau numai Cosmad.

Temperamentele și caracterele opuse ale părinților s-au răsfrînt asupra comportării copilului ce nu peste mult timp se va dovedi înzestrat cu o sensibilitate aleasă, emotiv, încercat de frămîntări sufletești din ce în ce mai intense. Potrivit mărturiilor înregistrate și comunicate de Anghel Demetriescu, Dimitrie Bolintineanu avea o anume disponibilitate psihologică, exteriorizată prin manifestări antinomice, vizibil determinate de reacțiile flagrant contradictorii ale părinților săi: „De cîte ori se afla în momente de rea dispoziție, de cîte ori devenea irascibil, violent, nesociabil, își aducea aminte de înfățișarea aspră și de purtarea puțin simpatică a părintelui său. Atunci, revenindu-și în sine, el zicea amicilor săi: «Acum sunt leit tata!» Din contră, de cîte ori el își recăpăta blîndețea și afabilitatea lui firească, de cîte ori figura lui se înseninа și espresiunea lui relua acea bunătate care-i era inerentă, de cîte ori violențele lui capriționse dispăreau pentru ca să dea fisionomiei sale o espresiune angelică, el își reamintea chipul blînd și iubitor al mamei sale, și cu o satisfacțiune pioasă adăuga: «Acum sunt mama!»" [1]

Dimitrie Bolintineanu a avut un frate mai mic, care muri devreme, și o soră mai mare, Ecaterina, de care se va simți legat, tot timpul vieții sale, prin profunde și trainice fibre sufletești, la ea aflînd sprijin și alinare în momentele de grea cumpănă. Versurile din *Elegie*, în măsura în care nu sînt convenționale, ne-ar lăsa să deducem că poetul și-a cunoscut, în copilărie, fratele mai mic:

Aveam un frate tînăr a cărui junie
Ca rîușor de lapte luase cursul lin,
Ce în a sa fericе, plăcere, bucurie,
Zicea cu vorbă dulce: eu nu voi să suspin!

Ecaterina s-a căsătorit cu Atanasie (Tănase) Bolintineanu, coborîtor dintr-o altă familie cu același nume, fiul paharnicului Dinu Bolintineanu. [2] În timpul revoluției din 1848, numele lui Atanasie Bolintineanu figurează în caseta primelor numere din *Poporul suveran*, ca fondator al acestei gazete, alături de St.

[1] Anghel Demetriescu: *loc. cit.*, p. 71.
[2] N. Petrașcu: *Dimitrie Bolintineanu*, București, Bucovina, 1932, p. 11.

Bolintineanu, T. Piscupescu și C. Mănciulescu. În 1857 avea rangul de pitar, posesor al unei proprietăți denumită „Bolintin", cum rezultă din *Lista proprietarilor din districtul Ilfov care nu s-au prezentat spre a se înscrie în listele electorale.* [1] În 1859 locuia în București, făcînd abonamente printre cunoștințele sale la *Marea bibliotecă clasică universală*, pe care o inițiase Dimitrie Bolintineanu și care consemna acest fapt la sfîrșitul volumului său *Bătăliile românilor*, apărut în acel an, în *Lista d-lor abonați.* A murit la începutul anului 1862, iar peste un an și ceva, în iunie 1863, își sfîrși viața și Ecaterina, la înmormîntarea căreia ținu un discurs arhimandritul Iosif Naniescu, reprodus în ziarul *Buciumul* [2]. Dimitrie Bolintineanu și-a exprimat atunci îndurerarea în poezia *Umbrei soru-mei Caterina :*

Dragă surioară, te duci și niciodată
Nu ne vom mai vedea !
Nici plîns, nici rugăciune, pe moartea ne-mpăcată
Nu pot s-o îmblînzească, o, surioara mea...

De cînd aceeași moarte cu-aceeași nepăsare
Pe soțul tău lovi,
Pe viața ta se-ntinse o noapte de-ntristare ;
Crezuși o datorie a nu mai vieții !...

Simț viața jumătate de umbră coperită !
Ea poate-a mai zîmbi ;
Uitarea să-nvelească ființa ta iubită ;
Dar plin de fericire eu nu mai pot simți.

Dintre rudele apropiate cu care Dimitrie Bolintineanu a avut relații strînse în timpul vieții sale, menționăm în primul rînd pe Ștefan Bolintineanu. După cum am arătat mai sus, acesta apare înscris, alături de Atanasie Bolintineanu, ca fondator al gazetei *Poporul suveran.* În 1848, el deținea funcția de sub-cîrmuitor la plasa Neajlov din districtul Vlașca. [3] Împreună cu Atanasie Bolintineanu e notat, de asemenea, la sfîrșitul volumului *Bătăliile românilor*, printre cei care au făcut abonamente la *Marea bibliotecă clasică universală.* Printr-o adresă din 7 iulie 1860, Ștefan Bolintineanu și Iane Piscupescu au fost numiți epi-

[1] *Documente privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei R. S. România, 1961, p. 417.
[2] Cf. „Buciumul", an. I, nr. 50, 20 iunie 1863, p. 199.
[3] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. V, p. 436.

tropi ai averii lui Grigore Alexandrescu.[1] În timpul domniei lui Cuza, cînd Dimitrie Bolintineanu era ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Ștefan Bolintineanu primește, la 8 iulie 1864, postul de șef al biroului II, din diviziunea I a acestui minister.[2] Rămînînd devotat poetului, în perioada în care nu mai ocupa nici o funcție oficială și își asigura cu greu o existență precară, Ștefan Bolintineanu adresează, la 29 martie 1867, o petiție Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care îl solicită să achiziționeze un număr de volume din *Călătorii în Asia Mică* de Dimitrie Bolintineanu, în vederea distribuirii lor ca premii școlare. Cererea sa are efectul scontat, ministerul achiziționînd 300 de exemplare.[3]

Vărul poetului, I. Bolintineanu, de la care a primit P. Chițiu datele și informațiile comunicate în conferința sa din 1886, a fost mai întîi membru al Tribunalului Civil Ilfov, iar apoi, la 18 octombrie 1863, avansat procuror la Curtea Apelativă Civilă.[4]

Nefiind niciodată căsătorit, Dimitrie Bolintineanu nu a avut urmași direcți.

★

Prima dată importantă din biografia lui D. Bolintineanu, incertă și controversată pînă acum, este data nașterii. Pentru a simplifica problema, Ovid Densusianu declara categoric: „Nu putem preciza anul nașterii lui Bolintineanu."[5] Încă din timpul vieții poetului s-a propus ca dată a nașterii sale anul 1826. Cea dintîi mențiune a acestui an o întîlnim în lucrarea ziaristului I. G. Valentineanu *Biografiea oamenilor mari scrisă de un om mic*.[6] De la acesta au preluat-o Aron Pumnul, în *Lepturariu românesc*,[7] și Iosif Vulcan, în *Panteonul Român — portretele și biografiele celebrităților române*.[8]

[1] *Documente și manuscrise literare*, București, Editura Academiei R. S. România, 1967, p. 23.

[2] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 155, 14/26 iulie 1864, p. 693.

[3] *Documente și manuscrise literare*, p. 119.

[4] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 210, 22 octombrie 1863, p. 873.

[5] Ovid Densusianu: *Literatura română* (curs litografiat), vol. II, 1900—1901, p. 425.

[6] I. G. Valentineanu: *Biografiea oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859, p. 37.

[7] Aron Pumnul: *Lepturariu românesc*, tom. IV, partea I, 1864, p. 406.

[8] Iosif Vulcan: *Panteonul Român — portretele și biografiele celebrităților române*, Pesta, 1869, p. 99.

După moartea lui D. Bolintineanu, anul 1826 a fost susținut, în continuare, de Vasile Gr. Popu, în *Conspect asupra literaturii române și literaților ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică,*[1] de George Popescu, în *Dimitrie Bolintineanu, viața și operile sale*[2], apoi de I. Nădejde, în *Istoria limbei și literaturei române*[3], de Ioan Lăzăriciu, în *Istoria literaturii române,*[4] și alții.

O singură dată a fost propus anul 1823, și anume de către P. Chițiu[5], cu precizarea că această dată i-a fost comunicată de vărul poetului, I. Bolintineanu.

Recent, în cartea *Dimitrie Bolintineanu,* Ion Roman a pledat pentru anul 1824.

Data care a fost oarecum oficializată în istoria literaturii române, este anul 1819. Această dată a fost pusă în circulație de Anghel Demetriescu, în articolul publicat în *Analele literare,* an. I, nr. 2, din 15 ianuarie 1886, p. 69. De atunci încoace, aproape toți cei ce au scris despre Dimitrie Bolintineanu, inclusiv principalii săi exegeți, consimt că anul nașterii poetului este 1819. În studiul *Scriitori progresiști între anii 1848—1859 : D. Bolintineanu,* apărut în *Steaua,* nr. 11—12 din 1958 și nr. 3 din 1959, care reprezintă forma revizuită și completată a capitolului respectiv din *Istoria literaturii române,* G. Călinescu admite tot anul 1819. De asemenea, D. Păcurariu, în monografia *Dimitrie Bolintineanu* (București, Editura Tineretului, 1969, p. 9), subscrie la aceeași dată.

După părerea mea, nici una din datele enumerate mai sus nu este cea reală. Convingerea mea e că Dimitrie Bolintineanu s-a născut în 1825. Voi încerca, în cele ce urmează, să demonstrez acest lucru.

În lipsa unui act oficial, trebuie în primul rînd să luăm în considerare propriile mărturii ale scriitorului. Astfel, într-o scrisoare adresată lui G. Sion, la 6 iunie 1856, D. Bolintineanu

[1] Vasile Gr. Popu : *Conspect asupra literaturii române și literaților ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică,* București, Tipografia Alessandru A. Grecescu, 1875, vol. I, p. 124.

[2] George Popescu : *Dimitrie Bolintineanu, viața și operile sale,* București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1876, p. 3.

[3] I. Nădejde : *Istoria limbei și literaturei române,* Iași, Frații Șaraga, 1886, p. 465.

[4] Ioan Lăzăriciu : *Istoria literaturii române,* ediția II, Sibiu, W. Krafft, 1892, p. 133.

[5] P. Chițiu : *op. cit.,* p. 9.

preciza: „Află că sînt de treizeci și unu de ani și trei luni și jumătate". [1] Printr-un calcul aritmetic se poate deduce așadar că autorul legendelor istorice s-a născut în anul 1825, prin luna februarie. Această dată este însă contrazisă de poet în ziarul său *Dîmboviția*, an. II, nr. 2, 21 octombrie 1859, p. 6, în care întîlnim notița următoare: „Redactorul nu s-a schimbat, este tot cel vechi, D. Bolintineanu, din satul Bolintinul din Vale, de ani 35, de lege creștină ortodoxă..." Din această notiță ar rezulta că poetul s-a născut în 1824. Dacă ne bazăm însă pe declarația din scrisoarea către G. Sion, din care reiese că s-a născut în 1825, prin februarie, înseamnă că în octombrie 1859, cînd publica notița din *Dîmboviția*, D. Bolintineanu era în vîrstă de 34 ani și 8 luni, ceea ce l-a determinat probabil să nu mai acorde atenție unei diferențe de 4 luni și să declare cifra rotundă de 35 de ani.

Propunînd ca dată a nașterii anul 1819, Anghel Demetriescu se baza pe următorul argument. În volumul *Poesiile veki și noue ale D-lui Bolintineanu*, apărut sub îngrijirea lui G. Sion, în 1855, în timp ce poetul era în emigrație, se află poezia *La zioa aniversală*, datată 1845, care începe cu aceste două versuri:

Douăzeci și șase astăzi au bătut
Ani ai vieții mele ce-n dar au trecut.

Anghel Demetriescu scădea 26 din 1845 și conchidea că D. Bolintineanu s-a născut în 1819. După opinia mea și potrivit unor noi fapte de istorie literară pe care le vom expune mai jos, G. Sion a datat poezia *La zioa aniversală* cu anul 1845 în mod eronat. De altfel nu e singura eroare de datare pe care o săvîrșește în această ediție, după cum vom vedea în alte capitole.

Convingerea mea este că poezia *La zioa aniversală*, în care D. Bolintineanu își preciza vîrsta de 26 de ani, a fost scrisă la Paris, în timpul exilului, în anul 1851. De aici rezultă, iarăși printr-un calcul aritmetic, că poetul s-a născut în 1825, dată ce corespunde și declarației din scrisoarea ce i-o va adresa, cîțiva ani mai tîrziu, la 6 iunie 1856, lui G. Sion. Din manuscrisul 3349, f. 85, aflat astăzi în Biblioteca Academiei R. S. România, constatăm că, la 9 octombrie 1850, din Paris, D. Bolintineanu îi trimite lui A. Hurmuzachi, pentru gazeta *Bucovina*, poeziile *La o paseră de pasagiu, Sărbătoarea ecsilatului, De ce sînt tăcut*

[1] N. Cartojan: *D. Bolintineanu. Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 471.

și *Răsura*, însoțite de o scrisoare. Ceea ce ne reține atenția cu deosebire este poezia *Sărbătoarea ecsilatului*, din care citățm :

Zi aniversală, te salut în chin,
Te salut în lacrimi p-ăst pămînt străin !
Astăzi l-a mea masă nimeni nu s-adună,
Harpa este moartă, cupa nu mai sună.
Oaspeții cei veseli poate nu mai sînt,
Pe a lor țărînă sufl-al ernii vînt,
Casa mea se surpă, cade în tăcere,
Poarta-i pe țîțîne geme cu durere.
Paserile nopții pe-nvelișu-i cîntă,
Iarba cresce verde pe coperămînt.
Cinele ce latră acolo cu teamă
În tăcerea nopții în deșert mă chiamă !
Cînd se va întoarce tînăru-i stăpîn,
Nu-l va recunoaște, căci va fi bătrîn,
Căci ecsilul stinge mîndra tinereță...
Zi aniversală — tu mă afli-n chin,
În ecsil și-n lacrimi, pe pămînt strein.

Poezia *Sărbătoarea ecsilatului* este însă reluată, sub o formă mult modificată, dar și cu unele versuri transpuse identic, peste un an de zile, în 1851, în poezia cu titlul *La zioa aniversală*, în care poetul își precizează etatea de 26 de ani :

Douăzeci și șase astăzi au bătut
Ani ai vieții mele ce-n dar au trecut !
Zi aniversală ! Zi de bucurie
Ce-așteptam atîta într-a mea junie !
Ce-mi vestești tu oare pe acest pămînt,
Dulce fericire sau al meu mormînt !
Cînd veneai odată, zi de bucurie,
Cîte dulci dorințe n-aduceai tu mie !
Cîte mîni iubite mîna-mi nu strîngea !
Cupa unui frate cupa mea lovea ;
Ochii unei mume, pliri de lăcrămioare
Mă cătau pe mine ca pe-o dulce floare !
Astăzi eu sînt singur, pe străin pămînt ;
Maica mea iubită doarme în mormînt ;
Oaspeții, în preajmă-mi nu se mai adun ;
Cupele, la masa-mi, vai ! nu mai răsun !
Casa părintească cade la pămînt ;

Iarba verde creşte pe coperământ ;
Paserea de noapte geme fără seamă ;
Cînele, în lanţuri, cînd şi cînd mă chiamă ;
Cînd se va întoarce tînăru-i stăpîn,
Nu-l va mai cunoaşte, căci va fi bătrîn.
Cînd se va întoarce-n casa părintească,
Ochii săi în lacrimi or să se topească !
Zi aniversală, ce-mi aduci tu mie,
Lacrimi şi mormîntul ? dulce bucurie ?
Dulce bucurie ? o, deşert cuvînt !...

Poezia *La zioa aniversală* a fost scrisă în 1851. La 6 octombrie 1851 D. Bolintineanu o expedia, din Paris, lui Vasile Alecsandri, împreună cu alte poezii şi o scrisoare explicativă. Scrisorile lui D. Bolintineanu către V. Alecsandri, precum şi manuscrisul autograf al poeziei *La zioa aniversală* se află astăzi în Biblioteca Academiei, la cota Ms. rom. 235, f. 118, f. 133.

Să recapitulăm. La 9 octombrie 1850 D. Bolintineanu îi trimite lui A. Hurmuzachi poezia *Sărbătoarea ecsilatului.* Peste un an, la 6 octombrie 1851, îi expediază lui V. Alecsandri poezia *La zioa aniversală,* în care reia motivul şi unele versuri din *Sărbătoarea ecsilatului.* Aşadar, poezia *La zioa aniversală* nu a fost scrisă în 1845, cum credeau G. Sion şi Anghel Demetriescu, ci în 1851. Dacă ar fi fost scrisă în 1845, poetul ar fi introdus-o, neapărat, în *Colecţie din poesiile domnului D. Bolintineanu,* volum apărut în 1847 şi cuprinzînd întreaga sa producţie poetică de pînă atunci. Poezia *La zioa aniversală* a fost inclusă prima dată în volumul *Cîntece şi plîngeri,* apărut în 1852.

Din precizarea, în primele două versuri ale acestei poezii, scrisă în 1851, că aniversează vîrsta de 26 de ani, rezultă că Dimitrie Bolintineanu s-a născut în anul 1825.

★

Anii copilăriei şi i-a petrecut în Bolintinul din Vale şi, cum se întîmplă de obicei, primele senzaţii şi imagini i se sedimentează în suflet pline de farmec şi cu un nimb de plăcută nostalgie. Mai tîrziu, în poezia *Proscrisul,* scrisă în perioada dureroasă a exilului, poetul îşi va aminti, cu melancolie, de ambianţa satului natal, înfrumuseţînd-o :

O, văi încîntătoare, dumbravă înverzită,
Ce-aţi desfătat adesea copilăria mea.

Încă din perioada inițială a vieții sale, D. Bolintineanu manifestă o emotivitate intensă. Copila ce îi tulbura visele se stinse însă mult prea devreme, ca o floare plăpîndă în pragul dimineții. În *Elegie*, icoana ființei iubite îl urmărește încă :

Iubeam o copiliță, o tînără suflare,
O floare matinală ce crește surîzînd,
Ce fără să adune în viață o sărutare,
În dimineața vieții a încetat cîntînd.

Poate că amintirea acestei nefericite copile l-a inspirat în poezia sa de debut *O fată tînără pe patul morții.*

Predispoziția pentru stările elegiace, dorința de izolare în solitudine, cu sufletul umbrit, încercat de neliniști, se manifestă de timpuriu. Vărul poetului, I. Bolintineanu, relata că, în copilărie, „nu lua parte cu ceilalți copii la jocuri, ci sta tot gînditor și singuratec, ceea ce-i cîștigase printre camarazi epitetul de *Pustnicul*". [1] Neînțelegerile permanente dintre părinți, care au dus la o ruptură definitivă, au avut, fără îndoială, repercusiuni adînci în sensibilitatea și comportarea copilului, întristîndu-l, îndurerîndu-l, alimentîndu-i tentația spre meditație și melancolie. Pe acest fond s-a grefat apoi zguduirea morală provocată de moartea mamei sale. Părăsit de tată, rămas orfan de mamă, va cunoaște, de mic, amărăciunile și vicisitudinile vieții.

După moartea mamei, e dus la București, la o mătușă ce locuia în mahalaua Dudescu, în casele pitarului Costache Podeanu. O soartă asemănătoare avea, în aceeași epocă, Grigore Alexandrescu, rămas și el orfan și adus în București, la un unchi, părintele Ieremia, ce locuia „într-un beci sub scară la Mitropolie". În casa pitarului Podeanu, care „ținea la sine un dascăl român pentru instrucția copiilor săi" [2], D. Bolintineanu deprinde primele noțiuni de scris și citit. După aceea, urmează cîtva timp la școala de la Colțea, unde se predau noțiuni elementare de gramatică, aritmetică, geometrie și desen liniar.

Potrivit „suvenirurilor contimpurane" ale lui G. Sion, D. Bolintineanu era, prin 1837, elev în clasa a doua de „umanioare" la colegiul Sf. Sava din București. Aici, în afară de G. Sion, avu coleg pe A. Zane, cu care se legă printr-o prietenie trainică, durabilă peste decenii, verificată în nobila ei frumusețe în timpul revoluției de la 1848 și al exilului, dar mai ales în ultima și

[1] P. Chițiu : *op. cit.*, p. 11.
[2] Anghel Demetriescu : *loc cit.*, p. 72.

cea mai dramatică parte a vieții poetului. Împreună cu D. Bolintineanu, A. Zane, Nenovici, Nae Manolescu, Al. Crețescu, Ioranu și alți colegi, G. Sion își amintea: „mă luptam și mă trîntiam prin clasă și prin pridvorul Sfîntului Sava, ...făceam atît de plăcute nebunii pe dealul Mitropoliei și pe cîmpul Filaretului..." [1] E greu de precizat astăzi perioada în care D. Bolintineanu a frecventat colegiul Sf. Sava, deoarece lipsesc cataloagele și foile matricole pînă la 1840, iar în cele existente după această dată numele său nu figurează. [2] Parcurgînd broșura *Împărțirea darurilor pentru anul școlar 1837—1838 în Colegiul național Sf. Sava din București*, am întîlnit lista premianților din acest an, dar printre aceștia nu se număra și viitorul poet, nefiind probabil prea sîrguincios. De asemenea, în *Curierul românesc*, an. X, nr. 109, din 2 iulie 1839, p. 365, se anunța că „Duminică la 2 iulie s-a sărbat în colegiul din Sf. Sava solanetatea împărțirii premiilor și încorunării școlarilor ce s-au deosebit în cursul anului trecut școlar", dar nici de data aceasta nu e menționat numele lui D. Bolintineanu. Faptul că nu s-a numărat printre premianți nu exclude însă posibilitatea prezenței sale, în această perioadă, ca elev la colegiul Sf. Sava. Cam ce materii ar fi putut frecventa la Sf. Sava, se deduce, în linii generale, din *Regulamentul școalelor publice din Prințipatul Țării Rumânești* [3]. Secția de „umanioare" avea patru „clasuri". În „clasul" I se învăța „gramatica rumânească pe deplin, caligrafia, deseniu și începuturi de limba franțozească"; în „clasul" II era prevăzut să se facă „teme pentru aplicația gramaticii rumânești, să vor învăța elementurile geografiei și ale hronologii, să va urma deseniu, să va face încă analisul gramaticii de limba franțozească"; în „clasul" III „partea întîiu de istoria universală, să va începe cursul de aritmetică rezonată și să va întinde pînă la frîngeri inclusiv, să va urma desiniu, să va face analisul logic al limbii franțozești, în cea mai după urmă să va începe cursul limbelor grecești și latinești"; iar în „clasul" IV „cursul de istorie și de aritmetică să va sfîrși, să va aplica aritmetica la ținerea registurilor, să va urma deseniu, să va săvîrși și cursul

[1] G. Sion: *Suvenire contimpurane* (cu o prefață, indice de localități, persoane, cuvinte și forme de Petre V. Hanes), București, Minerva, 1915, p. 324.

[2] Ștefan Pop: *Colegiul Național Sf. Sava*, în *Boabe de grîu*, an. IV, nr. 7, iulie 1933, p. 402.

[3] Cf. *Buletin. Gazetă oficială*, nr. 27, 17 iulie 1833, p. 154 și urm.

limbii franțozești prin lecții de literatura acestii limbi, să va urma cursul limbilor grecești și latinești."

Potrivit amintirilor lui G. Sion, ar fi avut ca profesori pe I. Popp la gramatică și compunere românească, pe If. Genilie la geografie, pe Valenstein la desen, iar la limba franceză pe C. Aristia, traducătorul lui Alfieri.

Începînd de prin 1840, după ce frecventează cursurile de la colegiul Sf. Sava, D. Bolintineanu intră în vîltoarea vieții.

PRIMELE AVÎNTURI

Dimitrie Bolintineanu a început să aspire la cununa muzelor încă de pe vremea cînd se afla pe băncile colegiului Sf. Sava. Potrivit mărturiilor vărului său, I. Bolintineanu, cel ce va evoca, mai tîrziu, pe *Daniel Sihastru* și pe *Mama lui Ștefan cel Mare*, avea scrise, în perioada studiilor colegiale, mai multe poezii, pe care le înmănunchease în volumul *Floricele de primăvară*. Primele stihuri, ca ale oricărui adolescent, vor fi fost, desigur, de factură sentimental-erotică, fiind dedicate „fetelor unei familii în care mătușa sa era în intime relațiuni".[1] De altfel, în faza incipientă a activității sale lirice, cultivă cu insistență tonurile sentimental-elegiace ; abia ulterior, în contact cu realitățile și dezideratele majore ale epocii, schimbîndu-și viziunea, accentul cade cu predilecție pe poezia de inspirație istorică, patriotică și națională, însă fără a părăsi sfera eroticului.

Manuscrisul volumului *Floricele de primăvară* nu s-a păstrat, cum nu s-au păstrat, cu excepția unui număr restrîns de file, nici celelalte manuscrise ale poetului. Uneori, s-a formulat opinia că versurile cuprinse în *Floricele de primăvară* ar fi fost incluse de Bolintineanu în volumul tardiv *Poesii din tinerețe nepublicate încă*, tipărit în 1869. După părerea noastră, acest titlu este un simplu artificiu, determinat de tendința poetului de a-și scuza neîmplinirile artistice din faza ultimă a vieții sale, atribuindu-le păcatelor tinereților.

În jurul anului 1840, cînd D. Bolintineanu începe să-și înstruneze lira, literatura română se afla în faza inițială a constituirii ei

[1] P. Chițiu : *op. cit.*, p. 20.

moderne, nu acumulase suficientă experiență care să servească drept îndreptar celor ce băteau la porțile Parnasului. Gazetele erau puține. În 1829, la 8 aprilie, apăruse primul număr din *Curierul românesc*, la București, iar la 1 iunie își începu existența, la Iași, *Albina românească*. Suplimentele lor literare apar abia în 1837, cînd Ion Heliade Rădulescu editează *Curierul de ambe sexe* și Gh. Asachi *Alăuta românească*. Cu un an înainte, în 1836, Cezar Boliac scosese *Curiosul*, cu subtitlul *Gazetă de literatură, industrie și noutăți*. În 1838, George Barit înființează *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. Momentul cel mai de seamă l-a înscris apariția *Daciei literare*, în 1840, sub direcția lui Mihail Kogălniceanu, cu binecunoscutul ei program, deschizător de noi perspective în dezvoltarea literaturii naționale.

În această perioadă, literatura română era reprezentată cu deosebire prin poezie. După volumele lui Barbu Paris Mumuleanu *Rost de poesii* (1820) și *Caracteruri* (1825), în 1830 apar *Meditații poetice dintr-ale lui A. de Lamartine, traduse și alăturate cu alte bucăți originale* de Ion Heliade Rădulescu și volumul de *Poesii* al lui Iancu Văcărescu. Tot în 1830, lui Vasile Cîrlova i se tipăresc, în *Curierul românesc*, poeziile *Ruinurile Tîrgoviștei, Păstorul întristat* și *Înserarea*. În anul următor, 1831, Anton Pann publică *Poezii deosebite sau Cîntece de lume*, iar în 1832 vede lumina tiparului volumul de debut al lui Grigore Alexandrescu, *Eliezer și Naftali*. Cezar Boliac se afirmă, în 1835, cu volumul de *Meditații*. Dintre momentele mai importante amintim tipărirea postumă a celorlalte două poezii ale lui Vasile Cîrlova, *Rugăciune* și *Marșul*, în *Curierul românesc* din 1839, și poezia *Anul 1840* de Grigore Alexandrescu, în *Dacia literară*. Abia în 1842, descoperind frumusețea poeziei populare, Vasile Alecsandri renunță la versificările sale în limba franceză, dedicîndu-se unei rodnice creații lirice în limba română.

După Iancu Văcărescu, Ion Heliade Rădulescu și Gheorghe Asachi, adevărați ctitori ai poeziei române, la începutul secolului al XIX-lea, se afirmă generația mai nouă, reprezentată prin Vasile Cîrlova, stins din viață, din păcate, mult prea devreme, Grigore Alexandrescu și Cezar Boliac, care deschid alte perspective liricii noastre, trasează jaloanele modernizării ei, facilitînd trecerea de la viziunea clasică la cea preromantică și romantică. A treia generație de poeți, care își face intrarea sub auspiciile plenare ale romantismului, începe cu Dimitrie Bolintineanu.

Romantismul românesc, ale cărui prime semne apar după 1830, s-a constituit sub înrîurirea romantismului francez. Aceasta s-a datorat faptului că faza de constituire a literaturii române moderne a coincis cu momentul de splendidă înflorire a romantismului francez. În ampla sa exegeză, *Le Romantisme dans la littérature européenne*, Paul van Tieghem sublinia, referitor la literaturile noi din răsăritul Europei : „Certaines littératures plus neuves commençaient à peine à se constituer ou à se reconstituer au début du XIX-e siècle ; elles n'avaient pas connu de veritable période classique ; elles ont adapté le romantisme d'autant plus facilement qu'il était contemporain de leur première floraison." [1] Căile prin care romantismul francez a pătruns în România şi a exercitat o influenţă rodnică asupra scriitorilor noştri sînt multiple. Să amintim numai că, după pacea de la Adrianopol din 1829, ţărilor româneşti li se deschid largi posibilităţi de a întreţine un contact tot mai strîns, permanent cu ţările apusene, îndeosebi cu Franţa, orizonturile vieţii noastre culturale amplificîndu-se şi căpătînd noi perspective datorită amplificării relaţiilor economice, social-politice. În aceeaşi ordine de idei amintim că mulţi tineri români, care au devenit apoi scriitori de seamă ai epocii, s-au format spiritualiceşte la izvoarele marii literaturi franceze, fie în pensioanele deschise la noi şi conduse de intelectuali de origine franceză, fie în timpul studiilor făcute la Paris. De asemenea, o serie de scriitori români angrenaţi în luptele social-politice din Principate, cum au fost îndeosebi pregătirea şi desfăşurarea revoluţiei de la 1848, cu toate consecinţele ei, şi înfăptuirea Unirii, şi-au dus o parte a existenţei lor în capitala Franţei, fie în misiuni oficiale, fie în exil, unde au asimilat numeroase şi salutare tendinţe, direcţii şi valori estetice ale literaturii ţării prietene.

Incontestabil, contactul cu romantismul francez a nutrit sensibil orientarea şi activitatea creatoare a scriitorilor români. A recunoaşte acest lucru nu înseamnă însă a exagera, a depăşi limitele adevărului obiectiv, afirmînd că literatura română din secolul trecut este subordonată celei franceze, este o transplantare a acesteia pe solul nostru. Asemenea exagerări s-au făcut în trecut, de pildă, de către Pompiliu Eliade în lucrarea *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*, apărută la Paris în 1898, şi de către N. I. Apostolescu în voluminosul său op *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, tipărit tot la Paris

[1] Paul van Tieghem : *Le Romantisme dans la littérature européenne*, Paris, Albin Michel, 1948, p. 122.

în 1909, în care, mai ales în cel din urmă, literatura română era redusă la o imitatoare servilă a literaturii franceze.

Adevărul este că, dacă romantismul francez a fertilizat literatura română, în perioada ei de formare și de consolidare din secolul al XIX-lea, aceasta s-a datorat unor condiționări social-istorice. „Spre sfîrșitul celui de-al patrulea deceniu al secolului trecut, — spune Ovidiu Papadima — poezia își făcea o intrare impresionantă în Țara Românească prin treimea de scriitori: Grigore Alexandrescu, Cezar Boliac și mai tînărul Dimitrie Bolintineanu. Prin ei, poezia munteană ajungea în consonanță cu spiritul modern al epocii, cu lumea tematică și stilistică a liricii europene, dominată pe atunci de marii poeți romantici ai Franței: Lamartine și Hugo, ca și de gloriile atît de zgomotoase în contemporaneitatea lor: Lamennais și Béranger, atît de atrăgători pe atunci prin conținutul social al operei lor." [1] Dincolo de preferințele și gusturile pur individuale, scriitorii români au asimilat acele idei, tendințe și valori estetice care corespundeau unor realități și necesități autohtone, care concordau cu suflul vremii lor, cu starea de spirit generală, cu particularitățile naționale specifice, concret-istorice. În studiul intitulat *Influențe străine și realități naționale*, publicat în *Viața românească* din februarie 1925, G. Ibrăileanu arăta, cu justețe, că numai valorile străine „care conveneau spiritului național au dat rezultate bune, viabile, adică au ajutat la închegarea unei literaturi naționale". Bogata și rodnica întrepătrundere dintre literatura română și cea franceză, devenită preponderentă în secolul al XIX-lea, începe și capătă o tot mai mare amploare în momentul în care scriitorii români descoperă romantismul. Înrîurirea literaturii noastre de către romantismul francez a fost posibilă deoarece corespundea unor realități și necesități naționale, unor condiții social-istorice interne similare celor care au generat literatura romantică din Franța. Receptarea romantismului a avut loc în momentul în care în țările românești încep să se agite tot mai intens ideile de dreptate, de libertate națională și socială, de progres și de unitate națională, în care scriitorii români se angajează în luptele social-politice, însuflețiți de un fierbinte patriotism și de frumoase convingeri democratice, participînd activ, direct, și prin scris și prin faptă, la pregătirea și desfășurarea revoluției de la 1848, la înfăptuirea Unirii. Starea de spirit revoluționară din țara noastră, împrejurările social-istorice specifice

[1] Ovidiu Papadima: *Cezar Boliac*, București, Editura Academiei R. S. România, 1966, p. 5.

au pregătit naşterea romantismului românesc, l-au condiţionat obiectiv, imprimîndu-i un caracter propriu. Contactul cu romantismul francez nu a făcut altceva decît să înlesnească declanşarea romantismului nostru, contribuind la cristalizarea şi amplificarea unor tendinţe şi atitudini care existau în conştiinţa scriitorilor români, izvorîte din realităţile naţionale. Asemenea romanticilor francezi, scriitorii români au coborît în mijlocul mulţimii, dînd glas sentimentelor şi aspiraţiilor lor. Dimitrie Popovici sublinia că scriitorii noştri „nu s-au mărginit numai să pregătească poporul pentru ideea de libertate şi de unire, ci au luptat şi în arena politică spre a realiza acest program. Şi cei ce se ofereau ca exemplu în direcţia aceasta erau scriitorii romantici, al căror revoluţionarism depăşea limitele literaturii şi căpăta un sens general. Dacă Lamartine introducea pe scriitorii români în ţara visului, a melancoliei, Béranger şi Victor Hugo, prin versurile lor, prin prefeţele lor răsunătoare, îi făceau să coboare în mijlocul luptei sociale, îi făceau pe ei, visătorii sacri, să conducă poporul către libertate şi fraternitate. În felul acesta şi Lamartine şi Béranger şi Hugo, spre a nu cita decît numele cele mai cunoscute, îndrumau mersul literaturii române într-o direcţie opusă clasicismului." [1]

Renaşterea noastră literară a coincis cu renaşterea noastră naţională, şi de aceea romantismul românesc a avut un caracter preponderent activ, militant. Începînd din cel de-al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea, cînd se afirmă idealurile de dreptate socială, libertate şi unitate naţională, ce vor flutura pe steagul luptătorilor de la 1848 şi al înfăptuitorilor Unirii, la noi a existat un paralelism plenar între preocupările literare şi cele politice. După 1840, cînd apare cunoscutul program al *Daciei literare,* ce poate fi considerat, pe drept cuvînt, primul nostru manifest romantic, scriitorul român este cu precădere un misionar, adoptă o atitudine mesianică, prevestind şi trudind pentru a dărui patriei un „viitor de aur", cum spunea D. Bolintineanu.

Potrivit marilor deziderate ale epocii, sugerate iniţial şi în programul *Daciei literare,* se impunea cu necesitate crearea unei literaturi originale de inspiraţie naţională, care să slujească propăşirii patriei, trezirii conştiinţelor, mobilizării eforturilor creatoare în multiple domenii. Literatura era chemată să reînvie gloria strămoşească, trecutul eroic al poporului român, istoria noas-

[1] D. Popovici: *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu,* Bucureşti, Cartea Românească, 1935, p. 299.

tră zbuciumată, pentru a însufleți lupta patriotică și națională din prezentul acelei epoci. De asemenea, era chemată să oglindească realitățile românești, din perspectiva aspirațiilor de viitor, să acorde atenția cuvenită frămîntărilor sociale, năzuințelor maselor populare, determinînd astfel interesul pentru creația folclorică, drept sursă regeneratoare pe plan literar și național, orientînd scriitorii spre inspirația social-umanitară, spre zugrăvirea specificului național.

Înrîuriți de romantismul francez, scriitorii români n-au rămas străini nici față de latura lui sentimentală, față de acel „mal du siècle", cu largi ecouri la noi în primul rînd prin opera lui Lamartine. Deși o anume parte a liricii noastre din acea epocă dădea expresie melancoliei romantice, tristeții, introducînd o notă pesimistă, elegiacă, îndeosebi de natură sentimentală, trebuie precizat că aceasta nu era o stare de spirit, ci o poză de circumstanță, împrumutată, o modă literară. E drept, unii poeți tineri, ca Grigore Alexandrescu și D. Bolintineanu, erau mai dispuși să adopte această atitudine romantică prin propria lor experiență de viață, rămînînd orfani din copilărie, avînd o existență precară, încercați de dureri intime. Cu toate acestea, melancolia, tonul lacrimogen, tristețea, rămîn forme exterioare, adoptate deliberat.

Începîndu-și activitatea poetică de timpuriu, la o vîrstă disponibilă pentru pozele romantice, D. Bolintineanu cultivă inițial tonul sentimental-elegiac, melancolic.

Cercetările de pînă acum au stabilit că Dimitrie Bolintineanu a debutat cu poezia *O fată tînără pe patul morții*, în *Curierul de ambe sexe*, periodul IV, 1842—1844, nr. 10, p. 159. Dificultatea, rămasă nerezolvată, este de a preciza în care anume an din cel de-al patrulea „period", 1842—1844, a avut loc debutul. Unii au propus anul 1842, alții 1843. Colecția *Curierului de ambe sexe*, deși nu ne oferă elemente exacte, numerele nefiind datate, ne furnizează totuși unele indicii, în baza cărora putem afirma că *O fată tînără pe patul morții* a fost publicată în anul 1842. Pe frontispiciul gazetei se specifica : „Această foaie ese de doă ori pe lună... Prețul este, pentru 24 numere, 24 lei". În periodul IV, 1842—1844, poezia lui D. Bolintineanu se află la începutul periodului, în numărul 10. Apărînd de două ori pe lună, putem conchide, deci, că numărul 10 al *Curierului de ambe sexe*, de la începutul periodului IV, corespunde datei de 15 mai 1842.

Ion Heliade Rădulescu i-a făcut tînărului poet o primire călduroasă, în paginile *Curierului de ambe sexe*, publicînd *O fată*

tînără pe patul morții cu următoarea recomandare: „Cîți cunosc frumusețile poeziei, acea legănată și lină cadențare, acel repaos regulat al semistihului, acele espresii și asemănări răpitoare ce întinerese inima, căci, pe lîngă acestea după dreptate, mai cer și o limbă de la poet, pot judica versurile d-lui Bolintineanul, acestui june necunoscut încă ca floricela împresurată în mijlocul unei lese, a-i saluta talentul, și a aștepta de la dînsul opere vrednice de un veac mai ferice."

Poezia lui D. Bolintineanu *O fată tînără pe patul morții* era în consonanță cu lirica romantică elegiacă. Și Vasile Alecsandri, în perioada începuturilor sale literare, scrisese în limba franceză poezia *La jeune fille,* în care deplîngea moartea tinerei Alphonsine Théotolinde Cot, fiica unuia dintre profesorii săi din Paris, pe care însă nu o cunoscuse. La D. Bolintineanu, idilismul arcadian era convertit în convenționalismul romantic, dominat de elegia lamartiniană:

Ca robul ce cîntă amar în robie,
Cu lanțul de brațe, un aer duios, —
Ca rîul ce geme de rea vijelie,
Pe patu-mi de moarte eu cînt dureros.

Un crin se usucă și-n laturi s-abate
Cînd ziua e rece și cerul în nori,
Cînd soarele-l arde, cînd vîntul îl bate,
Cînd grindina cade torente pe flori;

Așa făr' de veste pe zilele mele
O soartă amară amar a bătut,
Și astfel, ca crinul de viscole rele,
Pe patu-mi de moarte deodat-am căzut...

Izvorînd direct din spiritul elegiac lamartinian, poezia *O fată tînără pe patul morții* are însă unele similitudini de ton și atmosferă cu alte modele. Așa cum s-a mai spus, de către N. I. Apostolescu[1] și alții, poate fi apropiată de poezia *La jeune captive* a lui André Chénier. Pe de altă parte, Charles Drouhet propunea

[1] N. I. Apostolescu: *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine,* Paris, Honoré Champion, 1909, p. 205.

o înrudire și cu *La chute des feuilles* a lui Millevoye [1], pe motivul că în strofa finală a poeziei lui D. Bolintineanu :

Ca frunza ce cade pe toamnă cînd ninge
Suflată de vînturi aici pe pămînt,
Ah ! juna mea viață acuma se stinge
Și anii mei tineri apun în mormînt...

se poate distinge un ecou al comparației cu frunza veștejită și purtată de vîntul toamnei, în jurul căreia gravitează întreaga elegie a lui Millevoye :

Et dans chaque feuille qui tombe
Je lis un présage de mort...
...De sa froide haleine
Un vent funeste m'a touché.

Poezia *La chute des feuilles* a lui Millevoye era cunoscută la noi, fiind imitată în *Căderea frunzelor* de către „d. căpitan Dimitrie Ciocîrdia", în primul număr al gazetei *Curiosul* din 1836, a lui Cezar Boliac.

În aceeași ordine de idei, G. Călinescu admitea că tema luată de Dimitrie Bolintineanu de la André Chénier venea de la Parny [2], de la poezia acestuia *Vers sur la mort d'une jeune fille*, în care tînăra nu se lamentează, ci „moare suav", cu un surîs :

Au ciel elle a rendu sa vie.
Et doucement s'est endormie
Sans murmurer contre les lois.
Ainsi le sourire s'efface ;
Ainsi meurt, sans laisser de trace,
Le chant d'un oiseau dans le bois.

Înrudită mai mult sau mai puțin cu lirica romantică franceză, în care tema elegiacă a morții unei tinere fete avea o largă circulație, poezia lui D. Bolintineanu aducea totuși, în literatura română a epocii, un timbru nou, personal, o anume expresivitate inedită, originală, distingîndu-se și prin fluiditatea versurilor, prin armonia lor interioară. Ecoul ei a fost atît de viu încît, la scurt timp după apariție, a și fost imitată, de I. Pîrvoroșanu, în poezia *Tînăra compătimindă*, publicată în *Vestitorul românesc* (an. VIII, 1844, p. 73). Mult gustată în epocă, poezia lui D. Bolintineanu

[1] Charles Drouhet : *Izvoarele de inspirație din poezia „O fată tînără pe patul morții"*, București, Tipografia profesională, 1913, p. 4.
[2] G. Călinescu : *Scriitori străini*, București, E.P.L., 1967, p. 364.

a fost tradusă în limba engleză, de către Richard F. Burton [1], și în limba italiană, de către Marco Antonio Canini [2]. Omagiindu-și înaintașii, în *Epigonii,* M. Eminescu îl definea pe Dimitrie Bolintineanu prin poezia *O fată tînără pe patul morții:*

> Pe-un pat alb ca un linţoliu zace lebăda murindă,
> Zace palida vergină cu lungi gene, voce blîndă —
> Viaţa-i fu o primăvară, moartea-o părere de rău ;
> Iar poetul ei cel tînăr o privea cu îmbătare,
> Şi din liră curgeau note şi din ochi lacrimi amare
> Şi astfel Bolintineanu începu cîntecul său.

Debutul lui D. Bolintineanu s-a bucurat de aprecieri elogioase, atrăgînd chiar atenţia domnitorului Bibescu. Ocupînd, în acel timp, un post de copist la Ministerul din Afară, adică la Ministerul de Externe, tînărul debutant „ceru un congediu să meargă la băi şi Domnul Bibescu, confirmînd congediul cerut, dete resoluţiunea cu mîna sa : «Văzînd speranţele mari ce dă acest june...»", cum mărturiseşte însuşi poetul, în notele finale de la volumul II al ediţiei *Poesii atît cunoscute cît şi inedite,* din 1865 (p. 293). O mărturie în plus a preţuirii de care se bucura tînărul poet datează chiar din perioada debutului. În *Curierul românesc,* an. XV, nr. 51, din 5 iulie 1843, p. 147, se publică o dare de seamă asupra solemnităţii înmînării premiilor şcolarilor de la Sf. Sava care „s-au deosebit la examen", solemnitate desfăşurată în prezenţa domnitorului : „Apropiindu-se vremea mesei, M. S. a eşit în salon şi priimind închinăciunile celor de faţă, deschise vorba că a citit din poesiile d-lui Cesar Boliac din care i-a plăcut *Corabia* şi alte cîteva. Într-aceasta se deschise vorba şi despre poesiile cele de curînd eşite ale D-lui C. Roseti. Este un june de talent, zise M. S., cu ce se ocupă acum ?

— Se prepară, respunseră, a porni în Europa.

— Ce să facă ?

— Să înveţe.

— Brava ! Are mijloace ?

— Nu prea multe.

— Ziceţi-i să vie la mine : voi să-i am cunoştinţa. Am auzit

[1] Cf. *Albina Pindului,* an. I, nr. 4, 1 august 1868, p. 86, şi *Adevărul literar şi artistic,* an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 5.

[2] Alexandru Marcu : *Romantici italieni şi români,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1924, p. 105.

că între scriitorii Secretariatului se mai află un june ce are multă dispoziţie la poesie şi am zis să mi-l facă cunoscut".

După cum se specifică într-o notă redacţională, din subsolul paginii, junele ce avea „multă dispoziţie la poesie" şi pe care domnitorul vroia să-l cunoască, era Dimitrie Bolintineanu. Într-adevăr, la acea dată, tînărul debutant era „scriitor" la Secretariatul Statului, în secţia II „a pricinilor sudiţeşti", adică a supuşilor străini, la „masa II-a translaţiei româneşti", cum rezultă din „Înaltul Măriei Sale lui Vo. ofiţ de subt No. 575, din 3 august", publicat în *Buletin. Gazetă oficială,* nr. 71, din 6 august 1843, p. 282, „ofiţ" care atesta pe cei rămaşi în funcţie după reducerea personalului de la Secretariatul Statului. Dimitrie Bolintineanu a deţinut această funcţie şi în cuprinsul anului 1844, la sfîrşitul acestui an fiind avansat la rangul de pitar, prin decretul nr. 556, din 6 decembrie 1844, al domnitorului Gheorghe Bibescu [1], în care se spunea : „Luînd Domnia noastră în băgare de seamă recomandaţia ce Ne face Dumnealui Marele Postelnic Secretarul Statului, prin raportul cu No. 2248, pentru mai jos însemnaţii amploiaţi ce slujesc în cancelaria Secretariatului Statului, Noi, potrivit articolului 350 din Regulamentul Organic, şi 6 din legiuirea rangurilor, bine voim şi îi înălţăm în rangurile ce se însemnează." Prin acelaşi decret, Grigore Alexandrescu, primeşte rangul de praporcic.

Faptul că era slujbaş la Secretariatul Statului şi se bucura de aprecierea domnitorului Bibescu, nu l-a împiedicat pe Dimitrie Bolintineanu să se integreze în lupta pe care spiritele luminate ale epocii începuseră să o ducă împotriva ocîrmuirii lui Bibescu şi a stărilor de lucruri din Ţara Românească, în numele unor idealuri înnoitoare, democratice şi patriotice. După acţiunea revoluţionară din 1840, cunoscută sub denumirea de „complotul" lui Mitică Filipescu, la care luase parte şi Nicolae Bălcescu, elementele radicale se regrupează în 1843, întemeind societatea secretă „Frăţia". Promotorii acestei organizaţii revoluţionare erau Nicolae Bălcescu, Ion Ghica şi Christian Tell. Mai tîrziu, învăluindu-l într-o uşoară tentă romanţioasă, Ion Ghica evoca astfel momentul iniţial al constituirii „Frăţiei" : „Într-o noapte, prin culesul viilor, pe la 1843, pe cînd lumina lunii începea a se contopi în razele dimineţii şi ajunsesem în dreptul caselor lui Simeon Marcovici, după un mic sfat între noi doi, în răspîntii, în loc s-o luăm la deal pe la Oteteleşanu să ieşim la mine acasă, ne-am hotărît să urmăm pe strada Brezoianu, să ieşim în Mihai-Vodă, şi d-acolo s-o apucăm

[1] *Buletin. Gazetă oficială,* nr. 149, 8 decembrie 1844, p. 595.

spre Filaret, să ne ducem să dejunăm cu cîte o pereche de cîrnați trandafiri și un pahar de must. Ne apropiasem de biserica Sfinții Apostoli, cînd întîlnim în cale pe căpitanul Tell, mergînd spre cazarma de la Mihai-Vodă ; și ne luarăm cîteșitrei pe drum înainte pe subt Mitropolie, la viile din deal. Cu cît ne suiam pe coastă, cu atît vorbirea noastră devenea mai aprinsă. Subiectul discuțiunii era acel de toate zilele și de toate serile. Ne imputam unul altuia lipsa de patriotism și de energie ; ne făceam răspunzători de starea nenorocită și umilită a țării, așa că la întoarcerea noastră în vale la fîntînă jurasem să ne consacrăm patriei cu trupul și cu sufletul, ne legasem frați de cruce și, ca fiecare din noi trei să se supuie, cu pericolul vieții și al averii, la hotărîrile celorlalți doi ; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele și regulamentele *Frăției*". [1]

La scurt timp după constituire, societatea secretă „Frăția" atrage un număr însemnat de membri, hotărîți să se dedice luptei pentru transformarea societății românești din acel timp, pentru dobîndirea drepturilor legitime ale țării și poporului nostru, pentru libertate și unitate națională. Toți membrii „Frăției" vor deveni organizatorii și înfăptuitorii revoluției de la 1848. Printre membrii societății secrete s-a numărat și Dimitrie Bolintineanu, alături de Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell, Cezar Boliac, C. Bălcescu, Deivos, I. Voinescu II, Al. G. Golescu-Negru, Marin Serghiescu-Naționalul, C. Filipescu, Gr. Ipătescu, N. Ipătescu și alții. Devenind membru al „Frăției", D. Bolintineanu primește, la o vîrstă tînără, botezul luptei revoluționare, pășește cu luciditate și încredere pe calea eforturilor patriotice de regenerare a țării și națiunii române, slujindu-le apoi, cu un pilduitor devotament și cu o exemplară modestie, tot restul vieții sale.

După o metodă specifică epocii, ia naștere, prin octombrie 1843, și o „Societate literară" legală, sub paravanul căreia se desfășoară activitatea politică secretă a „Frăției". Bineînțeles, toți membrii „Frăției", printre care și D. Bolintineanu, devin și membri ai „Societății literare", aceasta numărînd în plus pe Ion Heliade Rădulescu, A. T. Laurian, I. D. Negulici, Filitis, Urianu, Predescu, Bălășescu și alții. Prin „Societatea literară", a cărei orientare era determinată de țelurile „Frăției", se realizează un prim pas pe calea unității naționale, fiind atrași în cadrul ei și fruntașii vieții literare și politice din Moldova. „Mai mulți români din Moldova, Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi și alții

[1] Ion Ghica : *Scrieri,* vol. III, București, Minerva, 1914, p. 386.

făceau parte, și cînd unul dintr-acești bărbați veneau la București, era pentru noi toți o adevărată sărbătoare", spune Ion Ghica.[1]

În cadrul „Frăției" și al „Societății literare", D. Bolintineanu stabilește relații de prietenie și colaborare cu N. Bălcescu, rămînîndu-i unul dintre cei mai apropiați tovarăși de idei și de fapte. Edificatoare, în acest sens, este și scrisoarea pe care N. Bălcescu o adresează lui Ion Ghica, la 16 noiembrie 1843, în care spunea: „M. M. Filitis et Bolintineanu, qui se trouvent en ce moment chez moi, vous envoient leurs compliments."[2]

Paralel cu activitatea secretă a „Frăției", unde atenția era concentrată asupra problemelor de ordin politic și a mijloacelor de acțiune revoluționară, „Societatea literară" organizase ședințe publice săptămînale, discutînd chestiuni lingvistice și literare, cu larg răsunet în acea vreme. La 11 ianuarie 1844, N. Bălcescu îi comunica lui Ion Ghica: „De trei luni de zile noi am întocmit, în toate miercurile, soarèle literare; ele se alcătuiesc de Tell, Voinescu, 2 Golești, 2 Bălcești, Boliac, Lauriani, prof. de filosofie, Eliad, Bălășescu, Urianu, Negulici, Anagnosti, Predescu, Filitis, Bolintineanu și alții... Cele mai multe dezbateri s-au ținut asupra limbii. Am făcut o apropiere între deosebiți autori și deosebitele sisteme și căutăm să venim la unul, după care să scriem toți, ca să lipsească o dată această al doilea Babel... Soarèlele acestea au făcut mare zgomot în capitală. Toți, care la început le critica, acum să întrec ca să intre ca mădulari. Stăpînirea ne lasă în pace, căci politică nu vorbim. De multă vreme nu s-au văzut la noi o adunare regulată și hotărîtă de vro 20 tineri!"[3]

O mărturie a relațiilor strînse dintre N. Bălcescu și D. Bolintineanu o constituie și faptul că, prin intermediul bunului său prieten, poetul devine unul din principalii colaboratori din Muntenia ai gazetei *Propășirea*, scoasă la Iași, în ianuarie 1844, de către Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica și Vasile Alecsandri, gazetă care continua spiritul și orientarea *Daciei literare*, punînd accentul pe promovarea literaturii originale, inspirată din realitățile și năzuințele poporului român, pe propagarea deziderateloor fundamentale ale epocii, în spiritul luptei pentru libertate și unitate națională, pentru progres social. La 14 martie 1844, N. Bălcescu îl înștiința pe Ion Ghica: „Iată îți trimit o poezie de la Bolinti-

[1] Ion Ghica: *Scrieri*, vol. III, p. 392.
[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, Corespondență, ediție critică de G. Zane, București, Editura Academiei R. S. România, 1964, p. 41.
[3] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 45.

neanu."[1] După această dată, D. Bolintineanu publică în *Propășirea* poeziile *Barcarola*, în nr. 19, din 28 mai, *Plăceri*, în nr. 20, din 31 mai și *O noapte la morminte*, în nr. 27, din 16 iulie 1844. Din Muntenia, în *Propășirea* mai colaborează N. Bălcescu, cu studiul *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, Grigore Alexandrescu, cu poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia*, și Cezar Boliac, cu poezia *Muncitorul*. Dintre scriitorii moldoveni, în ceea ce privește partea literară, trebuie menționat în primul rînd Vasile Alecsandri, cu *Istoria unui galbîn și a unei parale*.

În întreprinderea anumitor acțiuni, N. Bălcescu și-l asociază pe D. Bolintineanu, ca om de încredere. Bunăoară, în vara anului 1844, amîndoi merg în Transilvania, unde se întîlnesc cu George Barițiu, în localitatea Vîlcele de lîngă Brașov.[2] Scopul întrevederii era, desigur, de natură politică. La 4/16 august se întorc în București, sosirea lor fiind consemnată în rapoartele Vorniciei din Lăuntru a Țării Românești.[3]

La începutul anului 1845, „Societatea literară" se transformă în „Asociația literară a României", cunoscută în epocă și sub denumirea prescurtată „Asociația literară" sau cu titlul inițial „Asociația pentru înaintarea literaturii românești". La această transformare, dirijată de N. Bălcescu, a contribuit și D. Bolintineanu. Procesul-verbal de constituire, din 14 februarie 1845, aflat astăzi în Biblioteca Academiei, la cota Ms. rom. 4633, f. 20, este redactat de N. Bălcescu și semnat de D. Bolintineanu, Ion Ghica, A. T. Laurian, I. Voinescu II, A. G. Golescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, I. E. Florescu, Cezar Boliac, Șt. Golescu, C. S. Filipescu. Scopul principal al „Asociației literare" era promovarea literaturii naționale și răspîndirea ei pe întreg teritoriul locuit de români. În primul articol din statut se prevedea: „Se întocmește în București uă societate sub numirea de *Asociație pentru înaintarea literaturei*, al cărui scop va fi răspîndirea cunoscințelor și mai cu osebire a celor elementare, înaintarea literaturii curat zise, și încuragiarea autorilor și traducătorilor cărților care ar contribui la aceasta. Iar mijloacele ei pentru împlinirea acestui scop vor fi:

[1] *Ibid.*, p. 52.

[2] George Barițiu: *Foi comemorative*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecesane, 1892, p. 15.

[3] Cornelia Bodea: *Lupta românilor pentru unitate națională*, București, Editura Academiei R. S. România, 1967, p. 55.

înlesnirea tipăririi cărţilor, vînzarea lor cu preţul cel mai scăzut şi încurajarea autorilor sau traducătorilor." [1]

Membrii „Asociaţiei literare" se împărţeau în trei categorii: „a) în membri activi, numiţi *patroni*; b) în membri ajutători, *subscriitori*; c) în membri corespondenţi". Dimitrie Bolintineanu se număra printre membrii activi. În această calitate, participă la acţiunile importante întreprinse de „Asociaţie". Una dintre aceste acţiuni a fost lărgirea zonei ei de activitate şi în celelalte ţări româneşti, în Moldova şi Transilvania, urmărind realizarea, şi pe acest plan, a unităţii naţionale. În „jurnalul" încheiat la 22 iunie 1845 şi semnat de N. Bălcescu, D. Bolintineanu, A. T. Laurian, I. Voinescu II, I. C. Brătianu şi Şt. Golescu, se spunea: „Adunîndu-ne noi patronii Asociaţiei pentru înaintarea literaturei româneşti şi chibzuind că este de neapărată trebuinţă a să întinde această Asociaţie în toate provincele româneşti, de vreme ce ţelul acestei Asociaţii nu e numai local, ci din potrivă ţinteşte a înlesni progresul literar în toată românimea, comitetul Asociaţii însă nefiind de ajuns spre aceasta, s-a găsit cu cale ca să se pofteaască din literaţii Moldovii d.d. C. Negruzzi, V. Alecsandri, C. Negri, şi din literaţii Transilvaniei d.d. G. Bariţ, doctorul Vasici şi canonicul Cipariu, ca să binevoiască a lua asupră-le însărcinarea d-a aduna sumele de la suptscriitorii ce să vor afla în părţile D-lor cum şi scrierile ce li se vor adresa şi vor socoti că merită a să tipări." [2]

De asemenea, în şedinţa din 22 iunie 1845, membrii activi sau „patronii" „Asociaţiei" hotărăsc să achiziţioneze o tipografie, pentru a înlesni tipărirea cărţilor de literatură română în tiraje mai mari şi cu un preţ accesibil. Procesul-verbal, sau „jurnalul" (cum era denumit) specifica: „După poftirea comitetului s-au adunat mai jos iscăliţii patroni ai Asociaţiei înaintării literaturii româneşti, şi după ce mai întîi ni s-a făcut cunoscut de mădularele comitetului lista de persoanele care s-au subscris ca ajutori ai acestei Asociaţiuni, precum şi de cercarea care au făcut-o comitetul pe la toate tipografiile din Bucureşti pentru tipărirea unei cărţi, şi văzînd că costul tiparului aici fiind atît de scump încît nu numai de multe ori ar covîrşi mijloacele comitetului, dar încă ar paraliza scopul de căpetenie carele este de a tipări cît să va putea mai multe cărţi şi în mai mare număr de exemplare, cum şi de

[1] Vintilă C. A. Rosetti: *Societatea literară din 1845—1848*, în „Românul literar", seria II-a, nr. 7, 21 martie 1893, p. 196.

[2] Biblioteca Academiei, ms. 4633, f. 1.

a să împărți cu un preț cît mai măsurat, după mai multă dezbatere și chibzuire s-a găsit cu cale de toți ca din fondurile strînse comitetul să formeze o tipografie pe seama sa". Alături de N. Bălcescu, Cezar Boliac, A. T. Laurian, Șt. Golescu, I. C. Brătianu, I. Voinescu II, A. G. Golescu, acest „jurnal" este semnat și de Dimitrie Bolintineanu [1].

În Biblioteca Academiei, la cota ms. rom. 4633, se mai păstrează, în original, un alt proces-verbal, din 19 februarie 1846, cu semnătura autografă a lui D. Bolintineanu, prin care se consemnează alegerea unui nou comitet al „Asociației literare".

Dintre membrii „Asociației literare", cu care D. Bolintineanu s-a aflat în relații apropiate, trebuie să-l amintim pe Cezar Boliac. În vara anului 1845, împreună cu August Treboniu Laurian, pornesc toți trei într-o călătorie pe malurile Dunării, în Oltenia și Muntenia, descrisă de Cezar Boliac în *Curierul românesc*, începînd cu nr. 56, din 3 august 1845, p. 224 și urm. Se întîlnesc la Giurgiu, în ziua de 12 iulie 1845, vizitează Zimnicea, trec apoi pe celălalt mal al Dunării, la Șistov, iar după un popas la Turnu, traversează din nou Dunărea, la Nicopole. Revenind pe țărmul românesc, parcurg itinerarul: Traian, Islaz, Celei, Caracal, Rîmnic, Pitești, Cîmpulung, Cheile Dîmbovicioarei, Rucăr, Nămăiești, Cuntea de Argeș, Albești, Mățăul, Tîrgoviște, Viforîta, Mănăstirea Dealului, Mărgineni, Filipești, Băicoi, Cîmpina, Breaza, Comarnic. Călătoria, organizată, desigur, de Cezar Boliac, are în primul rînd un scop arheologic, cei trei peregrini, cărora li se asociază și frații Peretz, vizitînd locuri istorice, monumente, ruinele unor așezări antice, însă fără ca să înlăture din cîmpul observației și alte aspecte, de ordin social-politic, folcloric, peisagistic etc. De pildă, Cezar Boliac, și probabil că și ceilalți tovarăși de drum, era nemulțumit că „Zimnicea este proprietate particulară, proprietate a unor străini, se vinde la arendași vremelnici și se pustiază din zi în zi". În schimb, la Islaz, văzînd primele vase din flotila de război românească, înainte de a fi predate autorităților noastre, sînt plini de mîndrie patriotică: „Furăm cei dintîi care văzurăm viind din Austria dubele ce vor alcătui flotila românească. Acestea sînt trei: una cu patru tunuri și două cu cîte unul... Lucrul este mic, însă începutul de a vedea bandiera românească fluturînd pe un vas armat este mare."

Cezar Boliac și D. Bolintineanu se despart, la un moment dat, de August Treboniu Laurian, în urma unei polemici publice,

[1] Biblioteca Academiei, ms. rom. 4633, f. 2.

purtată în paginile ziarului *Bukarester Deutsche Zeitung*, polemică reconstituită detaliat de Ovidiu Papadima în monografia închinată autorului *Clăcașului* [1]. Ziarul publică mai întîi, în traducere, prima parte a notelor de călătorie ale lui Cezar Boliac. În scurt timp, August Treboniu Laurian trimite, aceluiași ziar, o declarație în care pretindea că materialul științific comunicat îi aparține lui însuși, și nu lui Cezar Boliac, care și l-ar fi însușit pe nedrept. Bineînțeles, cel acuzat răspunde, arătînd că fiecare dintre ei și-a însemnat personal observațiile cu caracter arheologic și istoric. Pentru a demonstra acest lucru, publică, în traducere, un fragment din însemnările lui August Treboniu Laurian, care erau cu totul altfel. Și ca urmare, Karl Schweder, redactorul ziarului, dă cîștig de cauză lui Cezar Boliac. În *Curierul românesc*, an. XVII, nr. 85, din 30 noiembrie 1845, p. 339, relatînd acest moment al călătoriei, Cezar Boliac precizează: „Din Rîmnic am plecat împreună cu D. Bolintineanu și frații Pereți, carii ne însocesc de la începutul călătoriei noastre. După cîte s-au urmat, socotim că nu este de prisos a spune că D. Laureanu nu mai este cu noi."

Fără îndoială, această călătorie a fost profitabilă pentru autorul legendelor istorice. Vizitînd locuri care evocau gloria strămoșească, ruinele cetăților de scaun ale unor viteji voievozi, poposind în fața multor monumente și mărturii ale trecutului zbuciumat și eroic al poporului nostru, Dimitrie Bolintineanu a fost adînc emoționat, a acumulat idei, sentimente și imagini care vor fi transpuse în lirica sa de inspirație istorică.

★

După ce debutează cu poezia *O fată tînără pe patul morții*, D. Bolintineanu se avîntă temerar spre culmile poeziei, dăruind, în această perioadă, unele versuri ce vor înfrunta timpul. În 1845 publică, într-o primă formă, capodopera liricii sale, balada fantastică *Mihnea și baba*, în *Curierul de ambe sexe*, periodul V, 1844—1846, reprodusă apoi în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an. VIII, nr. 49, din 3 decembrie 1845, continuată în numărul următor. Alte balade, inspirate din istoria națională, ca *Doamna lui Radu Negru și bardul*, *Radu Vodă și fata* etc., apar în 1846, în *Curierul românesc*, după care urmează seria baladelor și legendelor istorice *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare*, *Mircea cel Mare și solii*, *Ștefan cel Mare și maica sa* și altele.

[1] Ovidiu Papadima: *Cezar Boliac*, București, Editura Academiei R. S. România, 1966, p. 137 și urm.

Abordînd balada fantastică și istorică, încă din prima perioadă a activității sale literare, cu unele realizări remarcabile, Dimitrie Bolintineanu se încadra pe una din coordonatele fundamentale ale romantismului european, cu largi răsfrîngeri și în literatura română. Balada fantastică și istorică este un produs specific al romantismului, structural deosebită de balada Evului Mediu. Istoria literaturii universale a înregistrat două genuri de balade, balada sudică și balada nordică, aceasta din urmă stînd la baza baladei romantice. Balada sudică își avea originea în lirica provensală, desemnînd, prin însăși etimologia și funcția ei, o poezie cu formă fixă, scurtă, care se cînta și dansa. Era alcătuită din trei sau cinci cuplete, cu un refren care se repeta după fiecare strofă, în versuri de 8 sau 10 silabe. În lucrarea *G. A. Bürger et les origines anglaises de la ballade littéraire en Allemagne*", apărută la Paris, în 1889, G. Bonet Maury precizează: „En effet «ballar» en provençal, «ballare» en italien et «baller» dans l'ancien français, signifient danser et spécialement danser des rondes. Les historiens de la littérature provençale nous enseignent que la «ballada» était une chanson destinée à faire une ronde. Elle consistait généralement en trois strophes, et était précédée d'un thème, qui était ramené dans le refrain à la fin de chaque strophe. Ce refrain était parfois accompagné de gestes, et d'une sort de mimique exécutée par les danseurs ou les danseuses" [1]. Reprezentanții de seamă ai baladei sudice au fost François Villon, în secolul al XV-lea, și Clément Marot, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, practicînd aceeași baladă scurtă, cu forme fixe. În studiul care însoțea ediția *Balladenbuch — choix de ballades allemandes*, apărută la Paris, în 1892, J. Kont sublinia: „La ballade de Villon et de Marot est un petit poème composé de trois strophes, de huit ou dix vers, où les mêmes rimes reviennent dans les trois couplets selon un ordre déterminé et où chaque strophe finit par un refrain ; le poème se termine par un envoi formé d'un quatrain."[2]

În secolul al XVII-lea, genul baladei sudice a căzut în desuetudine, a fost ridiculizat și discreditat îndeosebi de Boileau (*Art poétique*, chant II) și Molière (*Les Femmes savantes*, acte III, scène V).

[1] G. Bonet Maury: *G. A. Bürger et les origines anglaises de la ballade littéraire en Allemagne*, Paris, Hachette, 1889, p. 14.

[2] J. Kont: *Balladenbuch — choix de ballades allemandes*, Paris, Garnier, 1892, p. VII.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, sub zorile romantismului, apare însă un nou gen de baladă, — balada nordică — mai întîi în Anglia, apoi în Germania, de unde se răspîndește și în Franța, iar de aici în răsăritul Europei. Balada nordică, fiind o emanație a romantismului, are o structură total liberă de orice formă fixă, se bazează pe o imaginație bogată și mai ales își trage seva inspirației din surse folclorice. „Un des traits dominants du romantisme, en Angleterre et en Allemagne, — spune Paul van Tieghem — c'est la rupture avec la tradition érudite grèco-latine, et le retour aux sources nationales de la poésie et du drame : mythologie celtique ou germanique, folklore, légendes épiques, chants populaires, contes populaires." [1] Punctul de plecare al baladei nordice, care va fertiliza balada romantică, se află în culegerea lui Tomas Percy, *Reliques of ancient English poetry,* apărută în 1765, care a înscris un moment deosebit de important, redescoperind producția geniului popular, prin publicarea vestitelor balade engleze și scoțiene. Pe lîngă forma liberă, aceste balade aduceau elemente cu totul noi, atît de potrivite cu noua sensibilitate și viziune romantică, promovînd macabrul, miraculosul și fabulosul de esență folclorică, miturile legendare și superstițiile, localizînd acțiunile în spațiu național, cu personaje extrase din istoria proprie. Acestea devin și atributele caracteristice ale baladelor romantice engleze publicate de Chatterton, Wordsworth și Coleridge, Walter Scott, Southey.

Culegerea lui Tomas Percy a avut un puternic ecou și în Germania, unde e tradusă în 1767, deci la numai doi ani de la apariția ei. Baladele engleze dinamizează spiritele tinerilor reprezentanți ai mișcării „Sturm und Drang", predicînd întoarcerea la izvoarele poeziei populare. În această direcție, un moment de hotărîtoare însemnătate l-a înscris Herder, prin culegerea *Stimmen der Völker in Liedern,* apărută în 1779, orientînd poezia spre sursele naționale și folclorice, ale mai multor popoare. Romanticii germani adaugă la atributele baladei nordice un element nou, esențial, care le este propriu, original, și anume elementul fantastic. Sintetizînd experiența romantismului european, în acest sens, Henri François Bauer sublinia, în studiul *Les Ballades de Victor Hugo,* apărut la Paris, în 1935 : „Le merveilleux féerique et le genre «sombre» ou «noir» caractérisaient la ballade anglo-écossaise. Les Allemands, de leur côté, auront un genre analogue,

[1] Paul van Tieghem : *Le Mouvement romantique,* Paris, Vuibert, 1923, p. 77.

le «fantastique», qui leur sera réellement propre. Malgré les influences anglaises, la ballade romantique allemande demeure donc une création originale." [1]

Întemeietorul baladei romantice germane și cel mai de seamă reprezentant al ei, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, este Bürger. El creează capodopera genului, balada *Lenore*, în 1774, excelînd în primul rînd prin introducerea elementului fantastic, supranatural, printr-o imaginație îndrăzneață, o vie spontaneitate, prin sensul muzical, cuceritor al versurilor. Balada romantică germană este continuată apoi și dezvoltată de Goethe, Uhland, Schiller, Wieland, caracterizîndu-se, în ansamblu, prin încordare dramatică, prin tensiune maximă și o mare forță emotivă.

Balada romantică franceză, pe care o va cunoaște nemijlocit Dimitrie Bolintineanu, ia naștere sub înrîurirea baladei romantice germane, la începutul secolului al XIX-lea. Încă din 1813, în cartea *De l'Allemagne*, M-me de Staël acordă un larg spațiu lui Bürger, Goethe și Schiller, elogiindu-i, recomandîndu-i poeților francezi de a-i lua drept model. O primă adaptare în limba franceză a baladei *Lenore* realizează S.A.D. de la Madeleine, în 1811, cum ne informează F. Baldensperger în studiul *La «Lénore» de Bürger dans la littérature française*, inclus în volumul *Etudes d'histoire littéraire*, apărut la Paris, în 1907. Caracterul fantastic și macabru al baladei lui Bürger a fost elementul cel mai important asimilat de romanticii francezi, corespunzînd stării lor de spirit, atmosferei specifice momentului respectiv. „Outre une forme qui devait paraître singulièrement neuve et dramatique, — spune F. Baldensperger în studiul citat — cette aventure du cavalier qui s'arrête à minuit sous les fenêtres de sa fiancée, le prend en croupe et l'entraîne en une galopade effrénée jusqu'au lointain cimetière où il se révèle squelette, répondait bien aux prédilections du moment." [2] Balada *Lenore* s-a bucurat de un larg răsunet în Franța, a fost tradusă de multe ori, cea mai valoroasă transpunere realizînd-o Gérard de Nerval, într-o formă perfectă, „aussi allemande que l'original", după expresia lui Théophile Gautier. [3] Evident, o înrîurire fertilă au exercitat și

[1] Henri François Bauer: *Les Ballades de Victor Hugo*, Paris, Les Presses Modernes, 1935, p. 16.

[2] F. Baldensperger: *Etudes d'histoire littéraire*, Paris, Hachette, 1907, p. 151.

[3] *Ibid.*, p. 161.

baladele lui Goethe și Schiller, traduse de numeroase ori în Franța, la începutul secolului al XIX-lea.[1] În aceste împrejurări se afirmă balada romantică franceză, întemeietorul ei fiind Victor Hugo, care publică volumul de *Odes et ballades,* în 1826, precizînd în prefață că acestea sînt „tableaux, rêves, scènes, récits, légendes superstitieuses, traditions populaires".

De bună seamă, baladele lui Victor Hugo au avut o largă audiență la poeții români din prima jumătate a veacului al XIX-lea, fiind traduse integral de Costache Negruzzi, în 1845. În ceea ce-l privește pe Dimitrie Bolintineanu, ecoul cel mai puternic l-a avut asupra sa balada romantică germană, prin filieră franceză. Cavalcada nocturnă din *Mihnea și baba* descinde direct din balada *Lenore* a lui Bürger. Pe bună dreptate releva G. Călinescu, că „Bolintineanu are cel puțin meritul de a fi încercat să potrivească balada germanică pe teritoriul dacic"[2], definindu-l drept „un Bürger al nostru"[3].

Ca formulă, decor, personaje și situații, balada fantastică a lui D. Bolintineanu se aseamănă cu balada romantică apuseană, prin cultivarea tenebrelor, prin înclinarea spre sinistru, spre demonic și macabru. Cu toate acestea, baladele poetului nostru au un evident timbru particular, substanța fantastică avînd un pregnant caracter autohton, fiind extrasă din basme, legende, eresuri și mituri specifice solului nostru, care au asigurat o tratare în spirit național.[4]

Căutîndu-și temele și personajele în folclorul național și în propria noastră istorie, D. Bolintineanu a putut trece lesne de la balada fantastică la balada și legenda istorică, tot de factură romantică, dar păstrată în cadrele unei evocări epice fără imixtiuni în zona supranaturalului. Cultivarea baladei și legendei istorice a fost determinată în primul rînd de idealurile patriotice afirmate în această epocă. Reînvierea trecutului istoric, a gloriei străbune avea drept principal țel redeșteptarea conștiinței naționale, a demnității, unității și continuității neamului românesc pe aceste meleaguri, a dragostei de libertate perpetuate de-a

[1] Cf. F. Baldensperger: *Goethe en France*, Paris, Hachette, 1904; Edmond Eggli: *Schiller et le romantisme français*, Paris, J. Gamber, 1927; Edmond Duméril: *Lieds et ballades germaniques traduits en vers français*, Paris, H. Champion, 1934.

[2] G. Călinescu: *Studii și comunicări*, p. 38.

[3] *Ibid.*, p. 41.

[4] D. Caracostea: *„Lenore". O problemă de literatură comparată și folclor*, București, 1929.

lungul veacurilor de poporul nostru. Deosebit de semnificativ este faptul că balada și legenda istorică, împreună cu romanul istoric românesc, își fac apariția, ca o condiționare nemijlocită, în aceeași perioadă în care în țările românești ia naștere un puternic curent de interes pentru istoria națională, în aceeași perioadă în care, la noi, se inițiază și se fundamentează știința istoriei. Eliberarea de modalitățile cronicărești și situarea istoriei în spiritul veacului al XIX-lea, al marilor lui idealuri patriotice, naționale și sociale, s-a datorat în primul rînd lui Mihail Kogălniceanu. În 1837, la Berlin, publică ampla lucrare *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*; în 1841 și 1845 editează, la Iași, *Arhiva românească*; în noiembrie 1843 ține celebrul său *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istoria națională în Academia Mihăileană*, iar în 1852 începe să editeze *Letopisețele Țării Moldovei*. În *Introducția* la *Arhiva românească* din 1841, întemeiată pentru a publica documente „ce-ar putea desluși istoria românească și starea lucrurilor vechi", Mihail Kogălniceanu afirma entuziast: „Trebuie să fim mîndri de vechea slavă a strămoșilor", adăugînd, în același spirit: „Istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naționalității noastre. Într-însa vom învăța ce am făcut și ce avem să mai facem; printr-însa vom prevedea viitorul, printr-însa vom fi români, căci Istoria este măsura sau metrul prin care se poate ști dacă un popor propășește sau dacă se înapoiază. Întrebați dar Istoria și veți ști ce suntem, de unde venim și unde mergem". Memorabile și cu o putere de emoționare și convingere neperisabilă sînt și cuvintele lui Mihail Kogălniceanu de la deschiderea cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană, din 1843. Istoria patriei — spunea M. Kogălniceanu — „ne arată întîmplările, faptele strămoșilor noștri, care prin moștenire sunt și a noastre. Inima mi se bate cînd aud vorbind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul; dar domnilor mei, și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați, pentru mine, sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cesar; aceștia sînt eroii lumii, în loc că cei dintîi sînt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile, și izbînzile de la Racova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acelea de la Maraton și Salamina, pentru că sînt cîștigate de către români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decît locurile cele mai clasice. Suceava

și Tîrgoviștea sînt pentru mine mai mult decît Sparta și Atena ; Baia, un sat ca toate satele pentru străin, pentru român are mai mult preț decît Corintul". Mihail Kogălniceanu vedea în studiul istoriei un mijloc de trezire și afirmare a conștiinței naționale, de redobîndire a drepturilor poporului român încălcate de veacuri, a independenței și suveranității sale : „Trebuința istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea driturilor noastre împotriva națiunilor străine... Începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pămîntul ni s-a sfîșiat, driturile ni s-au călcat în picioare, numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile". Cea mai importantă și mai înaintată concepție a lui Mihail Kogălniceanu era însă aceea că istoria națională nu este alcătuită numai dintr-un șir de domnitori, ci este, în adevărata ei esență, însăși istoria poporului român : „Pînă acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia Domnilor, nepomenind nimică de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvelor, și fără care stăpînitorii n-ar fi nimică."

Concomitent cu Mihail Kogălniceanu, interesul pentru istoria națională, pentru fundamentarea științei noastre istorice este susținut, cu pasionată ardoare, de Nicolae Bălcescu. În concepția lui Bălcescu, istoria nu reprezintă un scop în sine, ci un mijloc pentru afirmarea unor nobile idealuri, ea trebuie să servească intereselor naționale și sociale ale poporului, să-i trezească conștiința de sine, să-i justifice drepturile, să-i însufletească faptele în prezent, să-i întărească voința și dragostea de independență, de libertate, de unitate și demnitate națională. Ca și Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu nu concepea istoria ca o înșiruire de capete încoronate, ci ca o oglindă a vieții poporului de-a lungul veacurilor, a luptelor și năzuințelor maselor, văzute ca singurele făuritoare ale istoriei. Într-un preambul la lucrarea sa *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum,* publicată în *Propășirea* din 1844, N. Bălcescu spunea : „O istorie adevărat națională ne lipsește. Ea zace încă supt praful cronicelor și documentelor contimporane. Nimeni pînă acum nu s-a încercat s-o dezgroape. Toți cîți s-au îndeletnicit în scrierea istoriei, nu ne-au dat decît biografia stăpînitorilor. Nimeni nu ne-a reprodus cu acurateță instituțiile sociale, ideile, sentimentele, obiceiurile, comerțul și cultura intelectuală a veacurilor trecute.

Cît de mare trebuință, însă, am avea de o asemenea istorie!"

Idei asemănătoare a dezvoltat N. Bălcescu și în alte lucrări ale sale, cum sînt prospectul la *Magazin istoric pentru Dacia*, editat în 1854, împreună cu August Treboniu Laurian, *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor*, publicat în *Magazin istoric pentru Dacia*, *Istoria românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, publicată postum, de către Al. Odobescu, parțial în *Revista română*, în 1861, și apoi integral, în volum, în 1878. La începutul acestei lucrări, N. Bălcescu arăta scopul esențial al evocării istoriei: „Moștenitori a drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștri au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea-aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi sentimentul datoriței ce avem d-a păstra și d-a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire."

Îndrumări și preocupări pentru istoria națională au fost, desigur, numeroase în epoca respectivă. Dintre acestea, merită să amintim mai ales strădaniile lui B. P. Hasdeu, care va fi și autorul celui mai valoros roman istoric românesc din secolul al XIX-lea, *Ursita*. În 1859 B. P. Hasdeu scoate *Foaea de storia română*, iar în 1860 *Foița de istorie și literatură*, în care publică documente, reconstituiri istorice, evocări, felurite articole și studii. O atenție permanentă acordă studiului istoriei naționale și în revista sa enciclopedică *Din Moldova* (1862—1863), ca apoi să i se dedice exclusiv în publicația *Arhiva istorică a României*, editată între 1864 și 1865. În 1865 B. P. Hasdeu publică și ampla exegeză istorică *Ioan Vodă cel Cumplit*, iar în 1872 începe să tipărească *Istoria critică*.

Puternicul curent de interes pentru istoria națională, pledoariile pentru fundamentarea științei noastre istorice, în lumina și în concordanță cu marile aspirații naționale și sociale ale epocii revoluției de la 1848, s-au răsfrînt, în mod firesc și cu consecințe salutare, și în cîmpul literaturii, aflată în plină fază de dezvoltare și modernizare. După cum se știe, un rol important în crearea literaturii naționale, a unei literaturi originale, de inspirație autohtonă, l-a îndeplinit programul *Daciei literare* din 1840, datorat lui Mihail Kogălniceanu. Pledînd pentru „duhul național" în literatură, adică pentru reflectarea specificului național, Mihail Kogălniceanu atrăgea atenția că un prim izvor de inspirație îl constituie istoria patriei și a poporului român, scriind: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și

poetice, pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii". În spiritul *Daciei literare*, stimularea literaturii de inspiraţie istorică va constitui şi unul din principalele puncte ale programului *Propăşirii* din 1844. La punctul 3 din articolul-program se arată că *Propăşirea* va cuprinde „Istoria naţională sau priviri asupra analelor patriei, biografia celor mai însămnaţi români, înfăţoşarea întîmplărilor celor mai slăvite, obiceiurile, prejudeţile, ceremoniile, instituţiile vechilor noştri strămoşi".

Ca o consecinţă directă a orientării din ce în ce mai ample şi mai accentuate către studiul istoriei naţionale, literatura română inaugurează una din coordonatele ei fundamentale, şi anume inspiraţia istorică. În lirică se cîntă mai întîi ruinele vechilor cetăţi de scaun ale slăviţilor voievozi români, văzute ca mărturii ale unui trecut de glorie şi pilde date prezentului pentru reînvierea şi perpetuarea faptelor de vitejie ale străbunilor. Vasile Cîrlova cîntă *Ruinurile Tîrgovişţei*, Ion Heliade Rădulescu compune *O noapte pe ruinele Tîrgovişţei*, P. Grădişteanu scrie o poezie cu acelaşi titlu, iar Grigore Alexandrescu *Adio. La Tîrgovişte*. O odă închinată *Ruinelor Cetăţii Neamţu* scrie Alexandru Hrisoverghi, iar Romulus Scriban petrece *O noapte pe ruinele Sucevei*. Evocarea trecutului istoric, în lirică, dobîndeşte un larg orizont, o diversificare tematică şi, mai ales, o accentuare a semnificaţiilor majore pe care le degajă faptele de odinioară ale românilor, prin poeziile lui Grigore Alexandrescu *(Umbra lui Mircea. La Cozia, Mormintele. La Drăgăşani, Răsăritul lunii. La Tismana)* şi V. Alecsandri *(Odă statuei lui Mihai Viteazul, Dan, căpitan de plai, Dumbrava Roşie* etc.).

Demn de reamintit este faptul că, în această epocă, cele mai de seamă realizări ale nuvelei româneşti, prin care, de fapt, se şi fundamentează această specie epică în literatura noastră, sînt tocmai nuvelele de inspiraţie istorică. Adevăratul întemeietor al nuvelei româneşti şi, totodată, al nuvelei istorice, este Costache Negruzzi, cu *Alexandru Lăpuşneanu*, precum şi cu nuvelele *Riga Poloniei şi prinţul Moldovei* şi *Sobieţki şi românii*. Desăvîrşirea nuvelei istorice şi, implicit, a nuvelei noastre, o face Al. Odobescu, prin *Mihnea Vodă cel Rău* şi *Doamna Chiajna*. Desigur, în direcţia iniţierii nuvelei istorice trebuie să-l amintim pe Gh. Asachi, autorul a aproape zece scrieri de această factură *(Ruxandra Doamna, Svidrighelo, Elena Moldovei, Dragoş, Bogdan, Petru Rareş* etc.), care, dacă nu au mai întrunit sufragiile posterităţii,

prin anemica lor valoare artistică, au avut totuși un rol pozitiv în declanșarea și întreținerea interesului literar pentru trecutul nostru istoric. În aceeași ordine de idei îl putem aminti și pe Mihail Kogălniceanu, cu a sa nuvelă, neterminată însă, *Trei zile din istoria Moldaviei.*

În ceea ce privește teatrul, o mare amploare cunoaște drama istorică. Încă din 1835 Costache Negruzzi își exprimase dorința de a auzi „pe stenă limba Patriei și a vide în locul lui Policinel și a lui Arlechin, representîndu-se virtuțiile și eroicestile fapte a Ștefanilor și a Alexandrilor" [1]. În afară de *Răzvan și Vidra* a lui B. P. Hasdeu, prima mare dramă istorică românească din secolul al XIX-lea, și de *Despot Vodă* a lui V. Alecsandri, care consolidează și duce mai departe această nouă coordonată esențială a dramaturgiei românești, au existat multe alte piese și drame istorice, de mai modestă valoare, care au avut însă meritul de a fi nutrit permanent cultul pentru gloriosul nostru trecut istoric, ca pîrghie importantă în atmosfera de redeșteptare și afirmare națională a epocii de la 1848 și a Unirii Principatelor Române. Amintim, în acest sens, piesele *Mihul, o trăsătură din rezbelul lui Ștefan cel Mare cu Matei Corvin regele Ungariei* de N. Istrati, *Curtea lui Vasilie Vodă* de Al. Pelimon, *Moartea lui Mihai Viteazul la Turda* de Costache Halepliu, *Radu Calomfirescu* de Ion Dumitrescu Movileanu, *Matei Basarab sau Dorobanții și seimenii* de G. Baronzi, *Monumentul de la Călugăreni* de Vasile Maniu, *Grigore Vodă, Domnul Moldovei* de Al. Depărățeanu, *Vornicul Bucioc* de V. A. Urechia, *Carbonarii* de C. D. Aricescu.

Ca un corolar al interesului tot mai accentuat pentru trecutul național, manifestat atît în direcția fundamentării științei noastre istorice, cît și în domeniul evocării literare a momentelor de glorie și eroism din vremile de odinioară, s-a născut și romanul istoric. Amintim *Logofătul Baptiste Veleli* de V. Alisandrescu (V. A. Urechiă), *Radu Buzescu* de Ioan Dumitrescu, *Bucur, istoria fundării Bucureștilor* de Alexandru Pelimon, *Petru Rareș, principele Moldovei* de Atanasie M. Marinescu etc.

În această efervescență de ansamblu a literaturii române din epoca respectivă, în direcția inspirației din trecutul național,

[1] C. Negruzzi: *Opere alese*, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1955, p. 6.

Dimitrie Bolintineanu inaugurează seria baladelor și legendelor sale istorice.

La începutul anului 1846 se afirmase ca unul dintre poeții reprezentativi ai generației sale. De asemenea, prin prezența și activitatea sa în cadrul societății secrete „Frăția" și al „Asociației literare", se situase printre cele mai luminate spirite ale epocii, alegînd, pentru tot restul vieții sale, calea luptei neobosite pentru propășirea patriei, pentru libertatea, unitatea și demnitatea națiunii române.

PERIOADA STUDIILOR LA PARIS

Printre elementele importante din biografia lui Dimitrie Bolintineanu neelucidate de exegezele anterioare şi pe care încercăm acum să le scoatem din domeniul ipotezelor şi al controverselor, se numără şi data plecării poetului la studii, în capitala Franţei. Dincolo de rigoarea reclamată de exactitatea istorico-literară, precizarea acestei date oferă posibilitatea de a cunoaşte atmosfera în care s-a aflat tînărul poet român la Collège de France, ce cursuri a audiat, ce influenţă au exercitat asupra sa agitaţiile revoluţionare din jurul iluştrilor profesori Jules Michelet, Edgar Quinet şi Adam Mickiewicz, din anii 1845—1847, activitatea depusă în cadrul Societăţii Studenţilor Români din Paris etc., toate acestea constituind cea mai importantă perioadă din existenţa poetului înainte de 1848, perioada adevăratei sale formări spirituale şi morale.

Curios este că această dată a fost vehiculată confuz încă din timpul vieţii lui D. Bolintineanu, chiar de către unii din contemporanii săi apropiaţi, comentatorii şi biografii ulteriori preluînd-o cu aceeaşi incertitudine. În *Biografiea oamenilor mari scrisă de un om mic,* I. G. Valentineanu afirmă, pentru prima dată, că autorul *Legendelor istorice* a plecat în Franţa, pentru completarea studiilor, în anul 1847. Aceeaşi dată este susţinută apoi de Aron Pumnul în *Lepturariu românesc* de Iosif Vulcan în *Panteonul român — portretele şi biografiele celebrităţilor române,* iar după moartea lui D. Bolintineanu, de către Vasile Gr. Popu în *Conspect asupra literaturii române şi literaţilor ei*

de la început și pînă astăzi în ordine cronologică" [1], de George Popescu în cea dintîi prezentare monografică a poetului [2], de G. Sion în prefața ediției de poezii din 1877 [3], precum și de Ioan Lăzăriciu în *Istoria literaturii române*" [4].

O opinie cu totul izolată a făcut N. Petrașcu, în monografia închinată, în 1932, lui D. Bolintineanu, afirmînd, iarăși fără nici o probă, că poetul a plecat la Paris în 1844.

Cei mai mulți biografi și exegeți ai lui Dimitrie Bolintineanu au indicat însă anul 1845. Această dată a fost pusă în circulație de Anghel Demetriescu, în studiul său publicat în *Analele literare* din 15 ianuarie 1886. Exegezele recente, datorate lui G. Călinescu (*Studii și comunicări*, culegere, cuvînt înainte și note de Al. Piru, București, Editura Tineretului, 1966, p. 15), Ion Roman (*Bolintineanu*, Editura Tineretului, 1962, p. 30), D. Păcurariu (*D. Bolintineanu*, Editura Tineretului, 1969, p. 13), consimt că anul plecării lui D. Bolintineanu în capitala Franței ar fi tot 1845.

Anghel Demetriescu susținea că anul 1845 „rezultă în modul cel mai neîndoios" din poeziile lui D. Bolintineanu *Un june român murind la Paris* și *La zioa mea aniversală*, ambele purtînd ca dată acest an. Argumentele au fost apoi preluate de P. Chițiu și de George Pavelescu, transmițîndu-le tuturor celor care au încercat, într-un fel sau altul, să-și spună cuvîntul asupra poetului.

Confruntările de date pe care le-am întreprins m-au dus însă la concluzia că D. Bolintineanu a plecat la Paris nu în 1847, nici în 1844, și nici în 1845, ci în anul 1846. Mai întîi e de precizat că datarea celor două poezii cu anul 1845 este făcută prima dată în ediția *Poesiile veki și noue ale D-lui Dimitrie Bolintineanu. Edate sub îngrijirea d. G. Sion* (București, Tipografia bisericească din Sf. Mitropolie, 1854). La apariția ediției, D. Bolintineanu nu era însă în țară, ci în exil. Peste zece

[1] Vasile Gr. Popu: *Conspect asupra literaturii române și literaților ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică*, București, Tipografia Alessandru A. Grecescu, 1875, vol. I, p. 124.

[2] George Popescu: *Dimitriu Bolintineanu, viața și operile sale*, București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1876, p. 6.

[3] G. Sion: *Prefață* la *Poesii* de D. Bolintineanu, București, Socec, 1877, p. VII.

[4] Ioan Lăzăriciu: *Istoria literaturii române*, ediția 2-a, Sibiu, W. Krafft, 1892, p. 133.

ani, cînd își editează singur volumul *Poesii atît cunoscute cît și inedite* (București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1865), în notele finale redactate de el însuși precizează: „Autorul acestor poezii, espuls din țeara sa în anul 1848, compromis în mișcarea politică de atunci, se duse în Transilvania, apoi la Constantinopol, de unde înaintă la Paris, spre a-și urma studiile începute acolo în 1846 și întrerupte de revoluțiunea din februariu". Cînd George Marian îi furnizează lui Philarète Chasles datele necesare pentru prefața la volumul *Brises d'Orient*, apărut la Paris, în 1866, traduce exact în limba franceză pasajul respectiv din notele lui D. Bolintineanu. Faptul că doar cu cîteva rînduri mai sus Philarète Chasles menționează anul 1847, pare a fi o scăpare din vedere sau o croare tipografică.

Convingerea mea că D. Bolintineanu a plecat la Paris în 1846 se bazează pe următoarele argumente:

1) În *Almanah al Statului pe anul 1846* (p. 97), „pitarul" D. Bolintineanu figurează ca funcționar la Secretariatul Statului, secția II-a, a „pricinilor sudițești", adică a supușilor străini, „masa II-a", a „translației românești".

2) Poezia *Un june român murind la Paris* a apărut prima dată, cu titlul *Un june murind în streinătate*, în *Curierul românesc*, an. XVIII, nr. 86, 9 noiembrie 1846, p. 344, însoțită de o notă a lui P. Teulescu în care se arăta că tînărul român decedat la Paris era „Mihail Goga, elev trimis în anul 1840 cu cheltuiala școalelor ca să studieze la Berlin științele naturale... În anul trecut merse la facultățile Parisului și la aprilie 1846 a murit". Data morții și înmormîntării lui Mihail Goga, la Paris, este atestată și de C. A. Rosetti, în *Note intime*, în ziua de 18/30 aprilie 1846.[1] Deci, D. Bolintineanu nu putuse să scrie poezia în 1845, cum o datase G. Sion, pentru motivul foarte clar că Mihail Goga murise la Paris în aprilie 1846.

3) Poezia lui D. Bolintineanu *O noapte pe malul Dunării*, apărută în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 47, 18 noiembrie 1846, p. 376, era însoțită de o altă notă lămuritoare a lui P. Teulescu, în care se spunea: „Sunt cîteva luni de cînd junele poet Bolintineanu, abandonat la amorul studiului, s-a dus ca să-și orneze geniul cu roze din facultățile de instrucție ale Parisului..." Deci, în noiembrie 1846, P. Teulescu informa că de la plecarea lui D. Bolintineanu la Paris trecuseră doar „cîteva luni".

[1] Vol. I, 1902, p. 115.

4) „Asociația pentru înaintarea literaturii românești" ține în București, la 19 februarie 1846, o ședință în care alege încă opt membri noi, și anume pe Ioan Văcărescu, C. G. Filipescu, Grigore Alexandrescu, Predescu, Radu Rosetti, C. Brăiloiu, Ion Voinescu II, C. N. Filipescu. Procesul-verbal al acestei ședințe, aflat în manuscris la Biblioteca Academiei (Ms. rom. 4633, f. 4), poartă și semnătura autografă a lui D. Bolintineanu, ceea ce demonstrează fără nici un dubiu că la 19 februarie 1846 el încă se afla la București.

5) În *Subscripția Asociației literare pe anul al 2-lea, de la 1 martie 1846 și pînă la 1 martie 1847* reprodusă în colecția de documente *Anul 1848 în Principatele Române* (București, Carol Göbl, 1902, tom. I, p. 58), D. Bolintineanu nu mai figurează printre cotizanți.

6) În *Lista de subscriptorii Societății Studenților Români din Paris*, reprodusă de asemenea în colecția de documente *Anul 1848 în Principatele Române* (tom. I, p. 82), în care se menționează cît a cotizat lunar fiecare membru al Societății, începînd din decembrie 1845 și pînă în februarie 1848, D. Bolintineanu apare pentru prima dată în luna august 1846.

Așadar, în baza argumentelor de mai sus, putem conchide că D. Bolintineanu a plecat la Paris în anul 1846, în intervalul de timp dintre 19 februarie, cînd încă se afla în București și semna procesul-verbal amintit, și aprilie 1846, cînd scrie, la moartea lui Mihail Goga, poezia *Un june român murind la Paris*. Dacă ținem seama și de faptul că, de la 1 martie 1846, nu mai figurează în *Subscripția Asociației literare pe anul al 2-lea*, putem preciza că D. Bolintineanu a plecat la Paris la sfîrșitul lunii februarie sau începutul lui martie 1846. Peste puțin timp, la 1 iunie 1846, conform datei de pe pașaport, va pleca în capitala Franței și Nicolae Bălcescu. [1]

Versiunea de circumstanță lansată la plecarea lui D. Bolintineanu la Paris era aceea a unei burse de studii oferită de Asociația literară. În realitate, trimiterea tînărului poet în capitala Franței se datora inițiativei lăudabile a lui A. C. Golescu-Albu și Ștefan Golescu, care s-au străduit să realizeze o subscripție colectivă, cu condiția ca beneficiarul să nu afle cine au fost generoșii săi protectori. Abia mai tîrziu a devenit cunoscut acest lucru, însuși D. Bolintineanu menționînd, în notele finale de la

[1] G. Zane: *Aspecte noi ale vieții lui N. Bălcescu în lumina unor documente inedite*, în „Studii", an. XIII, nr. 1, 1960, p. 37.

volumul *Poesii atît cunoscute cît şi inedite*, apărut în 1865 (p. 293), că a plecat la studii prin contribuţia lui A. C. Golescu-Albu şi Ştefan Golescu „cu condiţiune ca autorul să nu scie niciodată cine au fost suscriptorii". Aceeaşi precizare este făcută, aproape identic, şi într-un articol publicat în *Albina Pindului*, an. I, nr. 4, 1 august 1968, p. 85.

Demersurile făcute pentru obţinerea unei sume satisfăcătoare, care să asigure existenţa tînărului poet la Paris, ne-au devenit cunoscute, în bună măsură, dintr-o scrisoare a lui A. C. Golescu-Albu către Ştefan Golescu. Din ea rezultă că cei doi Goleşti se preocupau în egală măsură şi de un alt tînăr de talent, viitorul pictor I. D. Negulici, (participant la revoluţia din 1848 şi mort în exil, la Constantinopol, în 1851), în strădania acestuia de a edita un *Magazin pitoresc*, după modelul periodicului ilustrat *Le Magasin pittoresque*, scos de Edouard Charton în 1833. Reproducem un pasaj edificator din scrisoarea lui A. C. Golescu-Albu către Ştefan Golescu : „Le prince Ghyka (et cela s'adresse à Nicolas) c'est engagé en ce qui touche Bolintineano pour la somme de 50 ducats par an et cela pendant trois années. Voici, Nicolas, ses propres paroles : «Venez voir par vous-mêmes, tenez, je viens de noter dans mon porte-feuille 50 ducats par an pour le compte de Bolintineano, afin qu'il puisse faire ses études à Paris, et 50 autres ducats pour Negoulitch pour l'aider dans son entreprise du Magasin Pittoresque ; je lui en parlerai dans ma première lettre que je lui écrirai. Faites en autant...» Voillà donc 50 ducats de bien sûr. Philippesco (Vulpoï) c'est aussi engagé de l'aider ; de combien, il ne nous en a rien dit, mais il nous a promis de signer une somme respectable. Je me rapelle encore qu'avant de nous séparer, les dernières paroles que nous lui adressâmes furent les suivantes : «Jean, rapelle-toi bien, lorsque tu souscriras, que tu fais un bienfait à tes deux amis ; qu'en conséquence, plus la somme que tu signeras sera grande, plus le bienfait sera grand et plus nous te serons reconnaissants». Insiste donc auprès de lui pour qu'il contribue d'une somme d'au moins de 50 ducats. Barkanesco m'a promis à Saïzon de souscrire pour la somme de 12 ducats par an ; je crois qu'en éveillant et flattant un petit peu son amour-propre tu parviendras facilement à lui arracher le nombre rond de 20 ducats ; essaie toutefois. Enfin, je me suis adressé encore à Ottetelechano. Après quelques rèsistances et la forte, la terrible objection : qu'il soutenait déjà un jeune homme à Paris, je réussis à le faire souscrire. En ce moment

entre aussi Jean Bibesco ; de suite on lui fait la proposition et sans trop faire des difficultés il s'engage à son tour pour la somme de 20 ducats et, pour plus de facilité, ils arrêtent et conviennent ensemble que c'est au premier, c.à.d. à Ottetelechano, à débourser annuellement les 20 ducats. Enfin Ottetelechano s'engage, de plus, de faire la proposition à son ami Michalesco et m'assure d'avance du succes... En leur disant donc que Bolintineano n'a rien à espérer de ce côté-là, qu'il a tenté cette voie sans le moindre succès et que maintenant toute la réussite de cette bonne oeuvre dépendait d'eux suivant qu'ils débourseraient ou non cette somme, je crois que tu parviendras facilement à les determiner au sacrifice annuel de 80 ducats. De la sorte, Bolintineanu aura 220 ducats par an ; c'est tout ce qu'il lui faut, avec de l'économie et de l'ordre.

Allons, mon cher Etienne, du courage et à l'oeuvre. Sois éloquent, sois tenace et obtiens-nous cet argent. Ne te laissé rebuter par aucum obstacle, aucun ennui... Qui sait le bien, tout le bien qu'il pourra en résulter pour le pays par le seul envoi de ce jeune homme à Paris ?... Non ! Etienne ! ne négligeons pas ce jeune homme et un si bonne occasion de faire le bien". [1]

Trimiţîndu-l pe D. Bolintineanu la Paris, pentru desăvîrşirea studiilor, A. C. Golescu-Albu şi Ştefan Golescu făceau nu numai un bine uman, ci şi un real serviciu patriei, literaturii române. Încrederea cu care l-au onorat pe tînărul poet nu avea să fie dezmînţită, ci va rodi în întreaga sa activitate literară, civică şi politică. Nu peste mult timp, A. C. Golescu-Albu şi Ştefan Golescu îl vor simţi pe D. Bolintineanu alături de ei, în timpul revoluţiei de la 1848, vor împărţi împreună pîinea amară a exilului, iar apoi, după înfăptuirea Unirii, în guvernul prezidat de Ştefan Golescu va intra şi cel ce se bucurase de generoasa lui solicitudine.

*

Cercetările pe care le-am întreprins la Collège de France, cu scopul de a urmări prezenţa lui D. Bolintineanu în cadrul acestei vechi şi prestigioase instituţii de învăţămînt superior, nu au avut, în această direcţie, rezultatele aşteptate. Şi iată de ce. Înfiinţat în 1530, de către regele François I, în spiritul Renaşterii, ca o reacţie împotriva rigidităţii şi conservatorismului Uni-

[1] George Fotino : *Din vremea renaşterii naţionale a Ţării Româneşti. Boierii Golesti*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1939, vol. II, p. 123—125.

versității din Paris, Collège de France a fost întotdeauna și a rămas pînă astăzi o instituție de învățămînt liberă, cu o organizare internă autonomă. Menținîndu-se permanent la un înalt nivel științific, Collège de France a adus la catedrele sale nu numai eminenți profesori de carieră, ci și numeroase personalități care s-au ilustrat în diferite domenii de activitate, prin cercetări personale, care au deschis noi orizonturi, cu puncte de vedere originale. În volumul omagial *Le Collège de France (1530—1930). Livre jubilaire composé à l'occasion de son quatrième centenaire* (Paris, Les Presses Universitaires de France, 1932), întîlnim, la început, lucrarea *Ce qu'est le Collège de France,* în care se face un istoric și o prezentare de ansamblu a acestei instituții, spunîndu-se, printre altele: „Son rôle propre est surtout déterminé par deux faits essentiels. D'abord, il se recrute sans condition de grades; et par là, il lui est possible d'appeler à lui des savants qui ne sont pas des professeurs de carrière, mais qui se sont signalés par des découvertes, par des vues personnelles, par des travaux originaux. Il suffit qu'on soit en droit d'attendre d'eux, dans le domaine de leurs recherches propres, des résultats nouveaux. En second lieu, il ne prépare à aucun examen, et par conséquent, ses enseignements ne sont assujetis à aucun programme... Dans l'enseignement aussi prédomine le même principe de liberté. Chaque professeur choisit, d'année en année, le sujet de son cours propre, et généralement dans l'ordre particulier de recherches auxquelles il s'applique à ce moment."

Ceea ce trebuie reținut, în cazul nostru, este faptul că la Collège de France studenții nu au fost niciodată înmatriculați, nu au plătit nici o taxă, nu au fost obligați niciodată să susțină vreun examen. Accesul în sălile de cursuri fiind cu totul liber, studenții puteau opta pentru cursurile care îi interesau. În lucrarea amintită se precizează: „Les cours du Collège de France étant ouverts à tous, il n'y a ni immatriculation ni droits à payer. L'accès des salles d'enseignement est entièrement libre." Datorită acestui fapt, Collège de France nu elibera nici o diplomă, nici un atestat de absolvire. Aceeași precizare o face și Marcel Bataillon, în lucrarea *Le Collège de France,* apărută în *Revue de l'enseignement supérieur,* în nr. 1 din 1958, p. 55, precum și Abel Lefranc în *Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'à la fin du premier empir,* apărută la Paris, în 1893.

Neavînd obligaţia de a înmatricula pe studenţi şi de a-i supune vreunui examen, scutindu-i de orice taxă, Collège de France nu a păstrat în arhivele sale cataloagele sau evidenţa celor care i-au frecventat cursurile. Aşadar, prezenţa lui Bolintineanu la Collège de France nu poate fi, din acest punct de vedere, atestată. Este însă cert că, începînd din primăvara anului 1846, tînărul poet român a audiat cursurile de la Collège de France, cum ne edifică în primul rînd scrisoarea lui A. C. Golescu-Albu către Ştefan Golescu şi propriile sale precizări, citate mai sus, la care, după cum vom vedea, se mai adaugă şi alte mărturii.

Ceea ce ni se pare cu deosebire interesant este de a reconstitui împrejurările specifice ale perioadei în care D. Bolintineanu s-a aflat la Paris, între anii 1846—1848, atmosfera de la Collège de France, înrîurirea exercitată asupra sa de frămîntările studenţimii, activitatea depusă alături de ceilalţi studenţi români, ecoul pe care l-a avut în conştiinţa şi sensibilitatea sa revoluţia franceză din februarie 1848. Considerăm importantă reconstituirea acestei perioade deoarece, la capătul ei, în 1848, D. Bolintineanu este un om pe deplin format, cu o concepţie artistică precizată, însufleţit de nobile aspiraţii, cu o clară conştiinţă şi fermă atitudine revoluţionară, dăruit progresului literaturii naţionale şi propăşirii patriei.

Cursurile pe care D. Bolintineanu ar fi putut să le audieze, în perioada 1846—1847, ca şi numele profesorilor titulari, le putem cunoaşte din lista lor completă publicată în jurnalul *Les Écoles*, organul studenţilor de la Collège de France, în numărul din ianuarie 1846, jurnal pe care am avut prilejul să-l consult în Bibliothèque Nationale din Paris. Iată această listă, în stînga indicîndu-se obiectul cursului, iar în dreapta numele profesorului care îl ţinea :

Astronomie — Binet
Mathématiques — Libri
Physique générale et mathématiques — Biot
Physique générale et expérimentale, Chimie — Regnault
Médecine — Magendie
Histoire des corps inorganiques — Eli Beaumont
Histoire des corps organiques — Duvernay
Embryogénie comparée — Coste
Droit de la nature et des gens — Portets
Législation comparée — Rapetti
Économie politique — Chevalier

Histoire et morale — Michelet
Archéologie — Letronne
Langues chaldaïques — Quatremère
Langue arabe — Cousin-Perceval
Langue persane — Jaubert
Langue turque — Desgranges
Chinois, tartare et mantchou — Julien
Sanskrit — Burnouf
Littérature grecque — Boissonade
Eloquence latine — Nisard
Poésie latine — Tissot
Philosophie grecque et latine — Barthélemy-St. Hilaire
Littérature française — Ampère
Langue slave —
Littérature germaine — Philarète Chasles
(fără catedră) — Quinet
Histoire ancienne — Lacretelle
Histoire moderne — Guizot
Géographie — Guigniaut
Littérature étrangère — Ozanam.

Pînă la venirea lui D. Bolintineanu la Collège de France, în 1846, cele mai proeminente figuri de profesori, care polarizaseră în jurul cursurilor lor toată atenţia şi entuziasmul înnoitor al studenţilor, erau Jules Michelet, Edgar Quinet şi marele poet polon Adam Mickiewicz, aflat în exil în capitala Franţei. Aceste trei ilustre personalităţi, care formau „ce que la jeunesse des Écoles d'alors appela *la Trilogie du Collège de France*" — cum precizează Ladislas Mickiewicz în cartea cu acest titlu, apărută la Paris, în 1924 — deveniseră, după 1840, promotorii idealurilor democratice şi progresiste care însufleţeau studenţimea franceză, transformaseră catedrele lor în adevărate tribune propagandistice, transmiţînd prin cursurile pe care le profesau ideile înaintate ale epocii, privitoare la soarta şi rolul istoric al maselor populare, la lupta de eliberare naţională şi socială, la solidaritatea internaţională a popoarelor, contribuind astfel la pregătirea şi declanşarea noii revoluţii franceze din februarie 1848. Prin ideile radicale pe care le comunicau tinerimii studioase, Jules Michelet, Edgar Quinet şi Adam Mickiewicz introduseseră un nou spirit, o nouă atmosferă în Collège de France, îndrumînd ştiinţa către politică, studiul către acţiune. În lucrarea *Michelet, Quinet, Mickiewicz et la vie in-*

térieure du Collège de 1832 à 1852, Paul Hazard subliniază: „Devant une jeunesse fougueuse, devant Paris, devant la France qui regardent ce spectacle avec moins d'étonnement qu'on ne penserait, parce que Paris et la France participent à la fièvre qui annonce les proches révolutions, le Collège royale, dans la personne de quelques-uns de ses représentant les plus illustres, semble vouloir changer de caractère et passer de la science à la politique, de la recherche pure à l'action." [1] Cei trei ilustri profesori de la Collège de France se transformaseră în adevărați apostoli ai unor timpuri noi, înțelegînd că elementul dinamizator principal al acestor timpuri noi trebuia să fie tineretul, chemîndu-l la acțiune. „Pendant quelques années, ces trois professeurs encouragèrent la jeunesse, — spune Ladislas Mickiewicz, — non pas seulement à s'instruire, mais à agir. Mickiewicz, Michelet et Quinet sentaient l'indignité du régime qui pesait sur la France et sur l'Europe. Ils étaient les annonciateurs d'une croisade où la jeunesse devait former l'avantgarde... Leur enseignement se changea bientôt en apostolat. Ils voulaient préparer la jeunesse à conduire la nation dans d'autres voies". [2]

Exilat la Paris datorită activității sale revoluționare, dăruită eliberării Poloniei, marele poet Adam Mickiewicz se bucura de un înalt prestigiu, fiind chemat, în toamna anului 1840, la Collège de France, la catedra de limbi și literaturi slave. Poetul făcuse însă din cursul său o tribună de apărare nu numai a Poloniei oprimate, ci a tuturor popoarelor, îndeosebi cele din răsăritul Europei, care începuseră să acționeze pentru dobîndirea libertății naționale și a dreptății sociale. Datorită acestui fapt, Mickiewicz este îndepărtat de la Collège de France, în primăvara anului 1845. Aceeași soartă a avut-o și Edgar Quinet. Cursul său, *Des littératures et des institutions comparées de l'Europe méridionale*, este suprimat, în toamna anului 1845, de către ministrul instrucțiunii publice, Salvandy. [3]

Așa cum rezultă și din lista cursurilor și profesorilor titulari, reprodusă mai sus, Adam Mickiewicz și Edgar Quinet nu mai

[1] Paul Hazard. *Michelet, Quinet, Mickiewicz et la vie intérieure du Collège de 1832 à 1852*, în vol. *La Collège de France (1530—1930). Livre jubilair composé à l'occasion de son quatrième centenaire*. Paris, Les Presses Universitaires, 1932, p. 263.

[2] Ladislas Mickiewicz: *La Trilogie du Collège de France: Mickiewicz, Michelet, Quinet*, Paris, Musée Adam Mickiewicz, 1924, p. 5, 8.

[3] M-me Edgar Quinet: *Edgar Quinet avant l'exil*, Paris, Calmann Lévy, 1887, p. 368.

deţineau nici o catedră în 1846, cînd D. Bolintineanu vine la Collège de France. Aceasta nu înseamnă însă că dispăruseră brusc şi ideile pe care le propagau şi că tînărul poet român nu putuse să le cunoască. Dimpotrivă, ideile lor înnoitoare, în spiritul democratismului social şi al eliberării naţionale, vibrau în continuare în atmosfera de la Collège de France, înflăcărau din ce în ce mai mult spiritele şi conştiinţele studenţilor. Dar mai ales, aceste idei erau propagate mai accentuat de către vajnicul reprezentant al trinităţii, Jules Michelet. Atît D. Bolintineanu, cît şi ceilalţi studenţi români prezenţi atunci la Collège de France, au aflat în ideile lui Edgar Quinet, Adam Mickiewicz şi Jules Michelet seva dătătoare de noi energii, care i-au ajutat să se dedice luptei de eliberare naţională şi dreptate socială, începută în epoca regeneratoare şi modernizatoare a revoluţiei de la 1848, printre mărturiile edificatoare în acest sens putînd cita cele două documentate lucrări ale lui Ion Breazu, *Edgar Quinet et les roumains,* tipărită la Paris, în 1928, şi *Michelet şi românii,* apărută la Cluj, în 1935.

Însuşi Jules Michelet a relevat comunitatea de idei şi de sentimente dintre el, Edgar Quinet şi Adam Mickiewicz, în sensul că, dincolo de orice opinii personale, toţi trei au fost permanent preocupaţi de a transforma ştiinţa, istoria îndeosebi, dintr-o pură activitate spirituală, într-un mijloc eficace de acţiune, spre a da o nouă îndrumare destinului umanităţii. „Ce qui a caractérisé le nouvel enseignement, tel qu'il parut au Collège de France (1840—1850), — spune Jules Michelet — c'est la force de sa foi, l'effort pour tirer de l'histoire, non une doctrine seulement, mais un *principe d'action,* pour créer plus que des esprits, mais des âmes et des volontés." [1] După îndepărtarea de la catedră a lui Edgar Quinet şi Adam Mickiewicz, singurul profesor de prestigiu de la Collège de France, în jurul căruia gravita entuziasmul revoluţionar al studenţimii, rămăsese Jules Michelet. O succintă caracterizare comparativă între Jules Michelet şi alţi titulari de la Collège de France face Gabriel Monod, în lucrarea sa, apreciată ca fundamentală pînă astăzi, *La vie et la pensée de Jules Michelet,* unde spune: „Au moment où Michelet monta dans la chaire du Collège de France, la partie la plus ardente de la jeunesse vit tout de suite en lui le maître que devait répondre à ses besoins d'enthousiasme et de lutte. Il arrivait dans une atmosphère déjà

[1] Jules Michelet: *Le Collège de France,* în *Paris-Guide par les principaux écrivains et artistes de la France,* Paris, Librairie Internationale, 1867, vol. I, p. 139.

surchauffée, sillonnée déjà des éclairs précurseurs d'orages. C'est sur lui que la jeunesse pouvait compter. Tissot avait bien le prestige de son passé révolutionnaire et de la persécution, mais l'âge l'avait calmé et la littérature latine ne prêtait guère à un enseignement de propagande politique ou religieuse. Ampère, qui professait la littérature française, se confinait dans l'histoire des origines et ne s'adressait d'ailleurs qu'à un public d'élite auquel plaisait sa distinction à la fois érudite et mondaine. Philarète Chasles, qui, à partir de 1842, enseigna les littératures germaniques et qui était fils d'un conventionnel jacobin presque babouviste, esprit ardent et paradoxal, aurait pu, s'il l'avait voulu, jouer au tribun. Il avait une certaine popularité. Mais à cette époque, il pasait pour le dandy, professait en franc bleu, les mains gantées, et changeait de gilet à chaque leçon." [1]

Întreaga atmosferă de la Collège de France, în care pătrunde D. Bolintineanu, era dominată de personalitatea lui Jules Michelet. Poetul nostru, care alesese calea luptei revoluționare pentru dreptatea și libertatea poporului român, ca membru al societății secrete „Frăția", ca prieten apropiat al lui Nicolae Bălcescu și al celorlalți tineri compatrioți ce vor pregăti și înfăptui revoluția din 1848, nu se poate să nu fi fost angrenat în entuziasmul general al studenților de la Collège de France față de Jules Michelet, față de ideile înaintate pe care acesta le transmitea de la catedra transformată în tribună de luptă. Cursurile lui Jules Michelet electrizau auditoriul, provocau o vie efervescență revoluționară, declanșau un entuziasm răsunător, care se continua cu adevărate manifestații de stradă. Fără îndoială, D. Bolintineanu nu putea rămîne străin de toată această mișcare agitatorie.

Cînd Jules Michelet își deschide cursul asupra naționalităților, la 29 ianuarie 1846, deci cu puțin timp înainte de venirea lui D. Bolintineanu la Collège de France, studenții îi fac o primire triumfală, o adevărată manifestație în spiritul nobilelor aspirații naționale și înfrățirii popoarelor, evocată astfel de un participant direct, E. Noël, într-o scrisoare către părinții săi: „Chers parents, je vous écris en rentrant du cours de M. Michelet, afin de vous rendre compte en quelques mots de ce qui s'y est passé. Malgré la pluie qui tombait à seaux, il y avait queue à la porte du Collège de France dès 8 heures du matin. On avait passé la journée d'hier à doubler la porte en fer afin qu'elle ne fût point enfoncée

[1] Gabriel Monod: *La vie et la pensée de Jules Michelet*, Paris, Honoré Champion, 1923, vol. II, p. 81.

par le public, et elle ne fût ouverte à la foule qu'à l'heure moins un quart, un quart d'heure seulement avant le commencement de la leçon... Tu ne peux point te figurer le tonnesse d'applaudissements qui accueillit le professeur. Le calme s'étant rétabli, il se fit un silence étonnant dans une telle foule et M. Michelet put parler... Il lançait çà et là de telles paroles, si nobles, si nationales, si vraies et si inattendues que les applaudissements, les cris d'approbation éclataient avec une force dont je n'avais eu d'exemple nulle part... Lorsque le cours fut fini, tous restèrent dans la cour et dans la rue Saint-Jacques plus d'une demie-heure (à la pluie), attendant que M. Michelet s'en allât pour le saluer au passage." [1]

În perioada 1846—1847, deci cînd D. Bolintineanu frecventa Collège de France, Jules Michelet era tribunul vizionar care deschidea noi perspective destinului popoarelor şi naţionalităţilor oprimate, anunţînd profetic ridicarea maselor, ceea ce se va întîmpla nu peste mult timp, în 1848. „A cette époque de 1847, spune Jules Levallois în memoriile sale — il était absolument dans la lutte. Ses cours au Collège de France avaient l'allure d'un véritable assaut contre le cléricalism de ce temps-là... La Révolution, il l'écrivait, et en même temps il la portait en lui. Aux orages du dehors qui s'accumulaient de tous les coins de l'horizon s'ajoutait son orage intérieur... Michelet ne parla que de politique et d'histoire ; mais il en parla comme un prophète, évoquant avec une énergie sombre les scandales qui avaient si tristement marqué les années précédentes et annonçant comme inévitable la très prochaine révolution." [2]

Prin cursurile sale, Jules Michelet afirma o nouă concepţie asupra istoriei, de esenţă demofilă, care va înrîuri sensibil conştiinţa şi activitatea tinerilor cărturari români din acea vreme, în primul rînd pe Nicolae Bălcescu şi Mihail Kogălniceanu, alături de aceştia situîndu-se şi D. Bolintineanu. Pornind de la Vico, Michelet dezvolta filozofia istoriei, din perspectiva unei morale democratice, teoretizînd şi argumentînd practic că factorul istoric cel mai important îl constituie poporul, masele, şi nu capetele încoronate, care adesea nu sînt decît simpli figuranţi pe marea scenă a lumii. De aici provine şi ideea „poporului suveran", care va fi transpusă

[1] Jules Michelet : *Journal*, texte intégral, établi sur les manuscrits autographes et publié pour la première fois, avec une introduction, des notes et des nombreux documents inédits par Paul Viallaneix, Paris, Gallimard, 1959—1962, vol. I, p. 902.

[2] Jules Levallois : *Mémoires d'un critique*, Paris, Librairie illustrée, 1896, p 57—58.

și în titlul gazetei al cărei redactor responsabil va fi D. Bolintineanu, în timpul revoluției de la 1848. Acordînd poporului rolul de factor hotărîtor în desfășurarea istoriei, Michelet arăta că singurul mijloc de a dobîndi libertatea și unitatea națională era revoluția. Pe bună dreptate subliniază Gabriel Monod că, în esență, cursul asupra naționalităților, inaugurat de Michelet la începutul anului 1846, „est dans sa pensée un introduction à la révolution considérée seule capable de créer une véritable unité nationale." [1]

În 1846, cînd D. Bolintineanu sosește la Paris, Jules Michelet tipărește celebrul său curs *Le Peuple,* care va constitui una din cărțile de căpătîi ale romanticilor revoluționari de la 1848. Analizînd diferitele categorii și clase sociale, Michelet acorda cea mai mare atenție țărănimii, considerînd-o partea cea mai bună a unei națiuni, depozitara virtuților poporului. De asemenea, pleda cu pasiune pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor și a funcționarilor. În schimb, acoperea de oprobriu pe reprezentanții claselor posedante: „La chose qui fait la vraie noblesse, la puissance du sacrifice, est celle qui fait défaut à l'enrichi; elle lui manque dans l'art, autant que dans la politique. Il ne sait rien sacrifier, même dans son intérêt réel. Cette infirmité morale le suit dans ses juissances même, et dans ses vanités, les rend vulgaires, mesquines." [2] Jules Michelet considera că baza reală a poporului o constituiau masele muncitoare, singurele în măsură să asigure progresul națiunii, al patriei. Și de aceea, pentru ca poporul să-și poată îndeplini acest rol hotărîtor, lansa un înflăcărat îndemn tineretului studios să se dedice cauzei lui: „Le peuple seul a dans son instinct, dans son inspiration, la réserve de forces nécessaires à cette oeuvre, et c'est aux hommes d'étude, de réflexion, de le comprendre et de lui donner conscience de lui-même." [3] Acest îndemn l-au receptat și studenții români aflați atunci în capitala Franței, printre care, desigur, și D. Bolintineanu, cum vor demonstra ulterior, în practică, în timpul revoluției de la 1848 și al Unirii. Fără îndoială, un viu ecou a avut printre studenții români din Paris și ampla sinteză a lui Jules Michelet *Histoire de la Révolution,* apărută în aceeași perioadă.

Prezența studenților români la Collège de France, la cursurile lui Jules Michelet, este atestată de numeroase mărturii. Her-

[1] Gabriel Monod: *La vie et la pensée de Jules Michelet,* Paris, Honoré Champion, 1923, vol. II, p. 211.
[2] Jules Michelet: *Le Peuple,* Paris, Hachette-Paulin, 1846, p. 203.
[3] Gabriel Monod: *La vie et la pensée de Jules Michelet,* vol. II, p. 205.

miona Asachi, fiica lui Gh. Asachi, devenită ulterior soția lui Edgar Quinet, ne-a transmis una dintre cele mai plastice și mai semnificative evocări ale sentimentelor încercate de tinerii români față de Jules Michelet și de ideile de patrie, de libertate și unitate națională, de dreptate socială propagate la cursurile sale: „Qui de nous ne tresaille encore au souvenir de cette heure où l'auditoire frémissant tenait les yeux fixés sur la porte basse qui s'ouvrait audessus de la chaire? Le maître apparaît. Sa figure aimée rayonne de toutes les ardentes sympathies qui le saluent. Une immense acclamation sort de cette foule idolâtre avide de justice et de droiture. Ces nobles cris retentissent sur les bancs de l'amphithéâtre, dans les couloirs, les cours, la rue; car la salle est trop étroite pour contenir la multitude. Un grand silence succéde. Le maître va parler. Chaque poitrine retient son souffle: silence éloquent d'une nombreuse assemblée auparavant tumultueuse, grondante comme la mer et maintenant suspendue aux lévres qui vont s'entr'ouvrir et prononcer les paroles de vie. Dans l'hémicycle se present les représentants des nationalités qui veulent servire, tous confondus dans les rangs de la jeunesse française comme au coeur même de la grande patrie adoptive... E voilà pourquoi, en l'écoutant, les âmes se donnaient au maître, et faisaient le serment d'être tout à la patrie, au devoir, à la liberté... La parole du maître éclatait au milieu d'une légion de jeunes combattants; ils n'attendaient qu'un signal et l'esprit de liberté, de vérité, franchissant l'enceinte du Collège de France, allait planter son drapeau sur la place publique." [1]

Se pare că primul tînăr român cu care Jules Michelet a stabilit legături personale a fost Ion Ghica. Printre manuscrisele rămase de la Jules Michelet se află și următoarea notiță: „Observation de M. Ghica, Moldave, 1 Juillet 1845." [2] Apropierea dintre Jules Michelet și Ion Ghica este confirmată și de o însemnare a acestuia din urmă: „Fericiți sînteți voi tinerilor români, ne zicea Michelet; în țara voastră totul e de făcut, fiecare din voi se poate distinge și chiar ilustra prin fapte patriotice și măreț." [3] Admirația tinerilor români față de ilustrul profesor de la Collège de France reiese și din poezia lui N. Rucăreanu *La d. J. Michelet*, datată „Iuniu, 1845", menționabilă prin interesul ei documentar:

[1] M-me Edgar Quinet: *Edgar Quinet avant l'exil*, Paris, Calmann Lévy, 1887, p. 344.
[2] Ion Breazu: *Michelet și românii*, Cluj, Cartea românească, 1935, p. 33.
[3] Ion Ghica: *Scrieri*, București, Minerva, 1914, vol. III, p. 14.

„Trăiască !" Voci uă mie resună unanime
În sacru-auditoriu, ş-un foc divin s-aprinde
Ce-nalţă pe tot omul, pe juni, betrîni coprinde ;
Din multe ginţi diverse el face uă unime.
Şi-ntreg acum un popol ce tu rechiămi la viaţă,
Bărbat al nemurirei, de tine inspirat
Prin vorbele-ţi divine spre lauda-ţi măreaţă
Preludă el concertul din inime-ntonat...
Cu aste strigări sacre, transport de bucurie
Românul şi el astăzi unesce tonul său,
Şi cît e el de sincer, o scie Dumnezeu :
Trăiască mult mintosul bărbat ce bine scie
Să semene virtutea, să spuiă adevărul. [1]

Iar mai tîrziu, în 1884, într-o scrisoare adresată soţiei lui Jules Michelet, C. A. Rosetti afirma : „Ma génération doit tout ce qu'elle a de bon aux étincelles électrique par lesquelles Michelet nous animait et nous montrait la grande voie." [2]

Aceasta este, în linii generale, atmosfera în care pătrunde şi se formează D. Bolintineanu, la Collège de France. Toată efervescenţa de idei şi atitudini înnoitoare, care au contribuit activ la pregătirea şi declanşarea revoluţiei din 1848, a avut, fără îndoială, un viu ecou şi în inima şi conştiinţa tînărului nostru poet, căzînd pe un teren fertil, cultivat în această direcţie încă din ţară, în condiţiile specifice ale poporului şi naţiunii române, de la mijlocul secolului al XIX-lea.

★

La Paris, Dimitrie Bolintineanu şi ceilalţi tineri români aflaţi la studii nu se detaşează de frămîntările din patrie, nu uită că sînt reprezentanţii unei naţiuni ce trebuie să-şi dobîndească libertatea şi unitatea, ai unui popor ce aspiră de veacuri spre o soartă mai bună. Cu un pilduitor elan patriotic, tinerii studenţi români, care vor deveni adevăraţi ctitori ai României moderne, folosesc pămîntul ospitalier al Franţei şi generozitatea spiritelor ei luminate pentru a face cunoscute, înţelese şi sprijinite nobilele dezi-

[1] N. Rucăreanu : *Modeste încercări poetice, originale şi traduceri*, Bucureşti, Noua tipografie a laboratorilor români, 1873, p. 1—2.

[2] Louis Ulbach : *C. A. Rosetti*, Paris, Société des Deux Revues, 1885, p. 12.

derate ale țării și neamului lor, pentru a lucra fără nici o piedică la înfăptuirea acestor deziderate. Evident, contactul tinerilor români cu agitația revoluționară din capitala Franței a fost binefăcător, cu consecințe salutare, tonificîndu-le energiile și lărgindu-le perspectiva luptei lor, dar nu a fost unica și cea mai importantă condiție a integrării lor în eforturile din ce în ce mai susținute pe care țările românești le depuneau pentru propășirea națională și socială. Frămîntările revoluționare din Franța au putut exercita o influență rodnică deoarece s-au grefat pe fondul unui ardent patriotism ce încălzea inimile tinerilor români, pentru că s-au conjugat armonios cu propriile lor convingeri și aspirații, generate de împrejurări istorice corespunzătoare.

Cînd D. Bolintineanu sosește la Paris, găsește aici, printre compatrioții săi, o frumoasă tradiție de luptă patriotică, în spiritul idealurilor democratice și progresiste, îndreptate spre propășirea țărilor românești. Încă din primăvara anului 1839 se aprinsese printre românii din Paris ideea luptei patriotice. Edificatoare în acest sens este scrisoarea pe care N. Crețulescu o trimite, din capitala Franței, lui Radu și Al. C. Golescu, la 3/15 aprilie 1839 : „Nous sommes ici toujours à faire seulement nos voeux pour le bien de notre patrie, comme vous le savez, nous sommes toujours les mêmes tels que vous nous connaissez, vos amis." [1] În această perioadă, o susținută activitate patriotică desfășoară, la Paris, Ion Cîmpineanu, elaborînd chiar un plan de acțiune concretă pentru dobîndirea unității naționale. [2] Datorită acestuia, legăturile dintre tinerii munteni și moldoveni se cimentează, năzuințele și eforturile lor sînt canalizate spre același țel major, căpătînd forme organizate. Astfel, la 20 august 1839, Ion Cîmpineanu, Ion Ghica, A. G. Golescu, D. Brătianu, N. Crețulescu și alții, întemeiază, la Paris, „Societatea pentru învățătura poporului român" [3], ale cărei scopuri erau în primul rînd de natură politică, puse în slujba luptei patriotice pentru libertate și unitate națională. Studenții români grupați în „Societatea pentru învățătura poporului român" se întruneau cu regularitate în fiecare săptămînă, duminica, dez-

[1] Cornelia Bodea : *Lupta românilor pentru unitate națională*, București, Editura Academiei R. S. România, 1967, p. 224.

[2] P. P. Panaitescu : *Planurile lui Ion Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", Cluj, 1926, vol. III, p. 63.

[3] *Anul 1848 în Principatele Române*, București, Carol Göbl, 1902, vol. I, p. 11.

bătînd interesele de prim ordin ale țărilor lor, stabilind ce îndatoriri le revin și modul cum să acționeze. „Cu venirea Cîmpineanului la Paris la 1839, — spune Ion Ghica — noi studenții munteni și moldoveni ne-am apropiat și mai mult între noi; am organizat întrunirile noastre într-un mod mai sistematic; ne adunam regulat duminicile la Mavrocordat Ursu, la Dumitru Brătianu, la Săndulache Miclescu sau la Ion Docan; discutam interesele țării și viitorul ei, luam angajamentul de a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie; ne învoiserm ca la întoarcerea noastră în țară să înființăm un ziar pentru propaganda ideilor liberale și patriotice; hotărîserm ca unii din moldoveni să vie să se stabilească în București și unii din munteni să meargă la Iași, ca să propagăm Unirea." [1]

Continuînd tradiția inaugurată prin „Societatea pentru învățătura poporului român", tinerii din capitala Franței se constituie, la 2/14 decembrie 1845, în „Societatea Studenților Români din Paris". Scopul declarat al acestei Societăți era acela de a înlesni tinerilor capabili din Principatele Române, dar lipsiți de resurse materiale, posibilitatea de a-și desăvîrși studiile în capitala Franței, pentru a deveni astfel utili progresului națiunii române. În apelul adresat diferitelor personalități din țară, la sfîrșitul anului 1845, pentru a le solicita sprijinul în organizarea Societății Studenților Români din Paris, se spunea: „Trebuința ce au românii de oameni învățați între dînșii este de obște simțită. Din nenorocire, școalele noastre nu pot a cultiva desăvîrșit duhul tinerimii, și ea, spre a-și completa studiele, este nevoită să alerge la reputatele Universități ale Europei luminate. Lipsa însă a mijloacelor pecuniare oprește la noi pe cei mai mulți tineri a lua acest drum, și astfel mai multe talente, cari, cultivîndu-se, ar fi putut fi patriei de un mare ajutor, se sting nefolositoare. Aceste considerațiuni au îndemnat pe studenții români din Paris a întocmi o societate pentru ținerea în străinătate, spre acest scop, a unor tineri înzestrați cu studii pregătitoare și cu un talent deosebit.

Buna opinie de care vă bucurați, domnul meu, în patria noastră, dorința ce ați dovedit că aveți pentru cultivarea nației, au îndemnat această societate ca să vă roage să fiți unul din protectorii ei și să binevoiți a îndemna pe compatrioți a subscrie la această societate, al cărei scop nu poate să fie decît bine lăudat de obște." [2]

[1] Ion Ghica: *Scrieri*, vol. III, p. 116.
[2] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 16.

Regulamentul şi statutele Societăţii Studenţilor Români din Paris aflată „sub patronajul domnului de Lamartine", cum se specifica în titulatura ei oficială, au fost votate la 19/31 mai 1846 şi publicate într-o broşură aparte, însoţită de un nou apel, semnat de Ion Ghica — prezident, Scarlat Vîrnav — casier, şi C. A. Rosetti — secretar [1]. Dincolo de scopul declarat, acela de a facilita accesul tinerilor compatrioţi la instituţiile de învăţămînt superior din capitala Franţei, pentru a deveni utili propăşirii patriei, Societatea Studenţilor Români din Paris adoptase, în organizarea ei intimă, şi un program politic, a cărui finalitate viza emanciparea Principatelor Române pe cale revoluţionară. [2] Lamartine, care îmbrăţişează cauza tinerilor români, îşi va aminti, mai tîrziu, într-o scrisoare către Ulysse de Marsillac, publicată în *La Voix de la Roumanie,* în nr. 3 din 1861 : „La belle élite des jeunes Roumains que j'ai connues et même un peu patronnés par mes conseils à Paris avant 1848, m'a laissé une prédilection cordiale pour cette brillante et grave jeunesse. Je vous remercie de me compter parmi ceux qui lisent avec sympathie vos encouragements à leurs destinées politiques et littéraires."

Sosind la Paris, în primăvara anului 1846, Dimitrie Bolintineanu se integrează în rîndurile Societăţii Studenţilor Români, alături de cei ce, aflaţi în vîltoarea evenimentelor ce vor conduce la revoluţia franceză din februarie 1848, vor pregăti ei înşişi declanşarea revoluţiei din Principatele Române. În tabelele de cotizanţi, publicate de Scarlat Vîrnav într-o broşură, la Paris, în 1848, cu titlul *Darea de seamă de lucrările comitetului Societăţii Studenţilor Români din Paris pe anii 1845—1846 şi 1847*, D. Bolintineanu apare ca „subscris" cu suma de 3 franci începînd din august 1846, cotizînd apoi lunar. [3] De asemenea, în *Lista de donatorii Societăţii Studenţilor Români din Paris,* alcătuită în decembrie 1847, D. Bolintineanu este trecut cu suma de 5 franci, alături de N. Bălcescu, donator al sumei de 30 de franci. [4]

Cunoscîndu-se îndeaproape încă din 1843, în cadrul societăţii secrete „Frăţia", D. Bolintineanu a rămas şi la Paris, ca şi în

[1] *Ibid.*, p. 18.

[2] Vasile Maciu. *Un centre revolutionnaire roumain dans les années 1845—1848 : La Société des étudiants roumains de Paris,* în „Nouvelles études d'histoire", vol. III, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1965, p. 245.

[3] *Anul 1848 în Principatele Române* vol. I, p. 82.

[4] *Ibid.*, p. 85.

tot restul vieții sale, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui N. Bălcescu, unul dintre cei mai devotați tovarăși de luptă ai săi. Semnificativă, în acest sens, este și scrisoarea, inedită, adresată de Dimitrie Bolintineanu lui Ion Ghica, din Paris, la 22 mai 1847, prin care îl informa despre mersul lucrării lui N. Bălcescu *Istoria românilor supt Mihai-Voievod Viteazul*: „N. Bălcescu s-a întors din Roma unde a aflat un mare izvor de fapte istorice ale lui Mihai. Se ocupă acum cu istoria lui în parte, și te salută amicalmente." [1] Date fiind relațiile lor atît de strînse, este indubitabil faptul că D. Bolintineanu a fost prezent la adunarea Societății Studenților Români din Paris, din noaptea de revelion a anului 1847, cînd N. Bălcescu a rostit cuvîntarea *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului Patriei noastre*, rămasă pînă nu de mult inedită [2]. Această cuvîntare are caracterul unui manifest politic, al unui adevărat catehism revoluționar. La început, N. Bălcescu făcea o analiză lucidă și severă a realităților social-politice din țările românești: „Aceea ce vedem în Moldavia și România, în loc să ne mîngîie, adaugă întristarea noastră. Niște cîrmuiri asupritoare, corupte, ipocrite, trăind prin ilegalități, fără altă regulă decît interesul lor, fără altă mărginire decît viața lor..., prefăcînd înșelătoria, vicleșugul, călcarea jurămîntului, tîlhăria chiar în artă de guvernare... De vom privi clasele de sus ale societății, boierii mari sau mici, cari singuri reprezentează puterea țării, îi vom vedea ambițioși, egoiști, urîndu-se unii pe alții, plecați, supuși către cei mai mari, despoți către cei mai mici; vînduți sau gata să se vîndă la oricine va voi să-i cumpere; luîndu-și drepturi ce n-au; crezînd că statul e o proprietate a lor, și că vechia lor supremație trebuie a rămînea în vecinic neclintită." Ideea diriguitoare a cuvîntării lui N. Bălcescu era aceea că, pentru a îmbunătăți soarta poporului și a țărilor românești, trebuia întreprinsă o acțiune radicală, revoluționară, nu de schimbare a unor persoane cu alte persoane, la treburile cîrmuirii, ci de regenerare completă a societății, prin reformarea socială pe principiile dreptății și ale egalității, prin realizarea unității naționale: „Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unitate mai întîi de idei și simțiminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică... În crearea acestei naționalități, la o reformare socială a românilor, bazată pe

[1] Biblioteca Academiei, coresp. înv. 80301.

[2] Cornelia Bodea: *Bălcescu inedit*, în „Contemporanul", nr. 25, 20 iunie 1969, p. 8.

sfintele principii ale dreptății și ale egalității, trebuie să țintească toate silințele noastre." Preconizînd în primul rînd pregătirea morală a poporului, pentru a izbîndi reformarea socială și politică, N. Bălcescu insista cu deosebire asupra propagandei prin scris și prin viu grai a ideilor democratice și progresiste, acordînd, în acest sens, un rol hotărîtor literaturii naționale. Relevînd necesitatea imperioasă ca „dragostea Patriei, a frăției și a libertății" să formeze obiectul primordial al literaturii, N. Bălcescu își exprima convingerea că o astfel de literatură națională va contribui activ la redeșteptarea și mobilizarea conștiințelor, făcîndu-le „în stare să răstoarne societatea învechită și să realțe alta nouă". Neîndoios, aceste înaripate cuvinte programatice ale lui N. Bălcescu au avut ecoul cuvenit în inima și conștiința bunului său prieten, D. Bolintineanu. După cum vom vedea, viziunea elegiacă inițială a celui ce se făcuse cunoscut prin poezia *O fată tînără pe patul morții*, va suferi transformări substanțiale, în perioada studiilor la Paris, orientîndu-se din ce în ce mai mult spre inspirația istorică, națională și patriotică.

În ziua de 1 ianuarie 1847, sub impresia proaspătă a cuvîntării lui N. Bălcescu, studenții noștri din Paris se hotărăsc să trimită celor mai de seamă personalități ale vieții politice și culturale franceze, o scrisoare de felicitare însoțită de un călduros apel pentru a sprijini cauza românilor. Din mărturiile ce ni s-au transmis cu privire la acest fapt, rezultă că cel mai impresionat de scrisoarea studenților români a fost Edgar Quinet, devenit ulterior unul din cei mai vajnici apărători ai drepturilor și intereselor poporului nostru. Paul Bataillard, publicist și om politic francez, devotat filo-român [1], a relatat în scris această împrejurare, precizînd că numărul studenților români care semnează apelul, „ce cri d'une nationalité qui demande le droit de vivre et d'agir" [2], trecea de o sută. Din păcate, Paul Bataillard nu menționează și numele semnatarilor, dar e de presupus că printre cei peste o sută de tineri care participaseră la această acțiune s-a numărat și Dimitrie Bolintineanu.

La 3 ianuarie 1847, Edgar Quinet răspunde studenților patrioți printr-o emoționantă scrisoare, promițînd solemn că va

[1] Cf. Olimpiu Boitoș: *Paul Bataillard et la révolution roumaine de 1848*, Paris, 1930; N. Iorga: *Quatre figures françaises en lumière roumaine (Ernest Renan, Jules Michelet, Paul Bataillard, Edgar Quinet)*, București, Cultura Națională, 1925.

[2] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 37 și urm.

sprijini cauza națiunii române: „Ne sachant point comment j'ai pu mériter ce précieux témoignage, je dois y voir un appel sérieux qui m'est adressé au nom de la nationalité moldo-valaque. Vous me rappelez par là, Messieurs, qu'il est de mon devoir de m'occuper de cette nationalité menacée aujourd'hui et d'en défendre le droit suivant mes faibles forces. Je suis heureux de contracter envers vous un engagement de ce genre, soit que ma chaire du Collège de France me soit rouverte, soit que j'en sois réduit à continuer mon enseignement par des moyens tout différents." La primirea acestei scrisori, cu explozii de bucurie și entuziasm, studenții români din Paris organizează o manifestație de simpatie față de Edgar Quinet, în ziua de 17 ianuarie 1847, care se desfășoară în plină stradă, în fața locuinței ilustrului profesor de la Collège de France. Cuvîntarea de mulțumire și recunoștință, pe care o rostește Dimitrie Brătianu, produce un efect tulburător. Paul Bataillard, martor la această izbucnire patriotică a românilor, mărturisește că a fost adînc emoționat de „cette réunion de quelques hommes pleurant ensemble au nom d'un petit peuple, qui réclame sa part de droits et de devoirs dans la grande oeuvre commune." La rîndul său, Edgar Quinet le adresează tinerilor români cuvinte de vibrantă îmbărbătare, relevînd sensurile sublime ale luptei lor: „Vous, qui venez chercher en France l'air libre qui nous manque souvent, vous qui représentez la jeunesse moldo-valaque et quêtes l'espérance de votre pays, ne vous laissez pas décourager par les obstacles. Que sont-ils en comparaison du but que vous poursuivez? Une nationalité à defendre, l'âme d'un peuple à conserver, à sauver, c'est, quoi qu'il arrive, la plus sainte carrière qui puisse s'offrir à des hommes!... Il faut ajouter que vous n'avez pas seulement une patrie à défendre: vous serez obligés de vous la faire, et peut-être au prix de votre sang!"

★

Ca membru al Societății Studenților Români din Paris, Dimitrie Bolintineanu a luat parte, negreșit, și la activitatea desfășurată de Biblioteca Română din Paris, organizată în cadrul acestei Societăți, la sfîrșitul anului 1846. Inițiatorul și animatorul Bibliotecii a fost Scarlat Vîrnav, casierul Societății Studenților Români din Paris, entuziastul patriot care va participa ulterior și

la revoluția de la 1848 din Moldova.[1] La 18 decembrie 1846 el invita în scris pe compatrioții săi la deschiderea festivă a Bibliotecii Române din Paris, care urma să aibă un sediu comun cu Societatea Studenților, în Piața Sorbona 3 :

„Domnul meu,

Iau îndrăsneala a te ruga să binevoiești a face bucurie compatrioților noștri aflîndu-te și d-ta față la deschiderea localului ce am mulțămire a-l hărăzi românilor din Paris.

Localul este destinat a cuprinde :
1. Biblioteca cu cabinetul de studie.
2. Residința Societății Studenților Români.
3. Un salon de întîlnire pentru românimea aflătoare în Paris

Adunarea se va face duminica viitoare (20 dec.) la 7 1/2 ore seara".[2]

Într-o broșură cu titlul *Biblioteca Română din Paris fundată în anul 1846*, apărută la Paris (Imprimerie d'Edouard Boutruche), în același an, Scarlat Vîrnav arăta că motivul principal care l-a determinat să organizeze Biblioteca era acela de a înlătura „stavila cea cumplită" interpusă între preocupările de studiu ale românilor din Paris și „marșa lucrurilor în țeară", cu alte cuvinte de a găsi mijlocul cel mai eficace pentru a ține la curent permanent pe compatrioții săi de stările de lucruri din Principate, în epoca atît de agitată și de importantă a luptei pentru libertate și unitate națională, pentru progres social. „Deosebit de studiile specialității fiecăruia din noi, — spunea Scarlat Vîrnav — cetirea cărților românești pentru cultivarea limbii, precum totodată și a gazetelor noastre, pentru necurmata scire a tuturor propășirilor din țeară, asemenea și unele din gazetele străine, cele mai însemnate, este trebuința cea mai de căpetenie, spre a ne pune în stare ca, înturnîndu-ne în țeară, să putem răspunde așteptării părinților și împlini datoria noastră către Patrie." Strădaniile lui Scarlat Vîrnav au dat roadele așteptate. În 1875, Biblioteca număra peste 35.000 de volume. În 1923, din păcate, nu mai rămăseseră decît vreo 300 de exemplare, pe care N. Iorga le-a transferat la

[1] Veniamin Pocitan-Bîrlădeanul : *Sofronie Vîrnav*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1931 ; Eugen I. Păunel : *Frații Vîrnav*, în „Junimea literară", an. XXI, nr. 1—6, ianuarie—iunie 1923, p. 133.
[2] Biblioteca Academiei, Foi volante, XLIX/20.

școala română de la Fontenay-aux-Roses.[1] O parte din aceste cărți se află acum în fondul Bibliotecii Centrale de Stat din București.[2]

Întrunirile de la Biblioteca Română din Paris aveau loc săptămînal, sîmbăta, făcîndu-se lecturi din cronicari, din scriitori români contemporani, din publicațiile apărute în țară. În rîndurile celor care frecventau Biblioteca, printre care se număra, poate, și D. Bolintineanu, se stabilise o nobilă unitate, luminată de idealuri patriotice, fiind de comun acord să dea o mare atenție cultivării limbii strămoșești, să cunoască realitățile din țară, pentru a contribui la îndreptarea lor, să-și însușească „numai ideile și lucrurile bune" din contactul cu civilizația franceză. Alexandru Kogălniceanu, fratele lui Mihail Kogălniceanu, îi scria tatălui său, din Paris, la 8/20 decembrie 1847 : „În toată sîmbăta mă duc la Biblioteca Română, la d. Vîrnav, unde se adună toți românii din Paris, de ascultă cetirea istoriei Moldovei ; măcar că tinerii români sînt depărtați de țara lor, însă n-o uită nici un minut și caută cît ar putea mai mult să unească frăția între dînșii, atît aici, cît și în țară, cînd s-or întoarce. Într-o sară s-a făcut jurămînt la Bibliotecă din partea tuturor ca între dînșii să scrie și să vorbească numai românește, zicînd că sînt români ; chiar și în țară, în adunări fiind, să vorbească numai românește, atît cu damele, cît cu bărbații, ca cu chipul acesta să izgonească răul din Moldova și Valachia... Tinerii cari sîntem în Paris, n-am venit să-nvățăm numai a vorbi franțuzește, ca un franțez, ci a lua numai ideile și lucrurile bune a unei nații atît de luminată și slobodă".[3]

Spre activitatea Bibliotecii Române din Paris, D. Bolintineanu va fi fost atras în primul rînd ca poet.

★

În timpul ședерii sale în capitala Franței, Dimitrie Bolintineanu continuă cu pasiune activitatea creatoare și publicistică, menținînd un contact permanent cu gazetele din țară și cu prietenii apropiați de aici, care îi puteau facilita tipărirea versurilor.

[1] Ion Breazu : *Școala română din Franța*, în „Boabe de grîu", an. I, nr. 6, august 1930, p. 335.

[2] Barbu Theodorescu : *Biblioteca Română din Paris*, în „Călăuza bibliotecarului", an. XVII, nr. 7, iulie 1964, p. 423.

[3] N. Iorga : *Păreri asupra francomaniei. Ce zicea fratele lui Kogălniceanu*, în „Floarea darurilor", vol. II, nr. 21, 19 august 1907, p. 327.

După cum am văzut, poeziile *Un june murind în streinătate* și *O noapte pe malul Dunării* au apărut prin intermediul lui P. Teulescu. Așa cum însuși D. Bolintineanu precizează, în notele finale din volumul *Poezii atît cunoscute cît și inedite*, din 1865, poezia *Cea din urmă noapte a lui Mihai* a fost „scrisă în 1846 la Paris". În această perioadă, tînărul poet renunță în bună măsură la tonul elegiac-sentimental, orientîndu-și inspirația din ce în ce mai mult spre istoria națională, introducînd în lirica sa tot mai numeroase accente patriotice, corespunzătoare stării de spirit prerevoluționare, luptei pentru libertate și unitate națională.

În *Curierul românesc* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, publică, în 1846, poeziile *Doamna lui Radu Negru și Bardul*, *Trei cîntece*, *O noapte pe malul Dunării*, *Ferentarul*, *Radu Vodă și fata din casă*, *Cîntece și sărutări*, iar în 1847 *Lăcustele și graurii*, *Ana și Arapul*, *Carpați* și altele.

În timp ce se afla la Paris, D. Bolintineanu alcătuiește și primul său volum de versuri, care apare la București, în 1847, în tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, cu titlul *Colecție din poesiile domnului D. Bolintineanul*. Așa cum se specifica chiar pe copertă, volumul s-a tipărit „cu fondurile Asociației literare". Cel ce s-a ocupat îndeaproape de apariția volumului a fost Ion Ghica, așa cum rezultă dintr-o scrisoare, inedită, pe care D. Bolintineanu i-o adresează, din Paris, la 22 mai 1847, în care spunea: „Mulțămesc de cîte faci pentru primirea și tipărirea poesiilor mele de către comitet".[1] Volumul din 1847 se deschide, bineînțeles, cu poezia *O fată tînără pe patul morții*, urmată de *Barcarola*, *Fecioara*, *Elegie la o tînără fată*, *O patimă*, continuînd cu *O noapte la morminte*, *Mihnea și baba*, *Plîngerile poetului român*, alături de *Ștefan cel Mare și maica sa*, *Doamna lui Negru și Bardul*, *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare*, *Mircea cel Mare și solii*, *Cîntec național*, *Pandurul bătrîn* etc. Volumul ilustrează, așadar, toate direcțiile pe care va evolua lirica ulterioară a lui D. Bolintineanu, reprezentînd în egală măsură elegia, cîntecul și „plîngerea", balada fantastică, basmul versificat, legenda istorică și cîntecul patriotic.

Prefața lui D. Bolintineanu la primul său volum de versuri reflectă, concis, spiritul ideilor noi ale epocii, care începuseră să schimbe optica asupra poeziei, atribuindu-i o nobilă misiune, patriotică, națională și socială: „Iată o colecție de poesii, tot ce am făcut într-o vîrstă încă tînără, încă copil, ca să zic așa;

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80301.

inspirații tinere și melancolice ; dar puțin solide, și încă mai puțin a fi privite ca niște opere de care avem trebuință într-acest timp, cînd naționalitatea română se deșteaptă ca o aurore după o lungă noapte ; — inspirații, zic, ale copilăriei la care acum țiu foarte puțin și pe care nu le-aș fi reprodus fără îndemnul prietenilor mei. De aceea orice critică ar fi de prisos". În afară de o ușoară și, în fond, scuzabilă falsă modestie, frecventă la scriitorii tineri tentați să capteze bunăvoința criticii, prefața relevă că poetul era conștient de momentul social-politic și cultural național în care apărea volumul său. Deși nici mai tîrziu nu va renunța la unele din poeziile de început, scrise în ton elegiac-sentimental, e de reținut faptul că D. Bolintineanu considera, la vremea apariției întîiului său volum, că aceste poezii nu concordau cu spiritul vremii, momentului atît de important al încordării tuturor eforturilor pentru ridicarea țărilor românești la treapta demnității și civilizației europene, momentului istoric în care „naționalitatea română se deșteaptă ca o aurore după o lungă noapte". Dimitrie Bolintineanu era vizibil înrîurit de noua concepție asupra poeziei, născută în această epocă de vie efervescență patriotică și de renaștere națională, concepție care învestea poezia cu o misiune activă, transformatoare. Formularea teoretică a acestei concepții o întîlnim, de pildă, în articolul lui Cezar Boliac *Poesia,* publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură,* nr. 27, din 1 iulie 1846 și următoarele, reprodus apoi ca prefață la volumul *Poesii nuoe,* apărut în 1847, deci în același an cu volumul lui D. Bolintineanu. După Cezar Boliac, poezia avea un rol determinant în transformarea mentalității oamenilor și a structurii societății, trebuia să devină un mijloc de acțiune, să capete un caracter militant : „Poesia, ca o tutelă eternă a omenirii, trebuie să-și reformeze cu totul mijloacele cele vechi... Ea trebuie să fie numai filozofică, socială, umană și politică... Este timpul ca poezia să se ocupe, să puie în mișcare toate resorturile sale la o prefacere întreagă, la o reformă totală de conștiință : schimbare a tuturor ideilor ce a avut pînă acum și are astăzi omul despre lume. Să cerceteze cu de-amănuntul izvoarele inegalității în societate și să nimicească toate formele și reformele sociale, politice și religioase, prefăcînd acea iubire numai teoretică de libertate și egalitate în libertate și egalitate practică și actuală..." etc.

Scriitorii din generația pașoptistă și-au desfășurat o bună parte sau întreaga lor activitate creatoare sub semnul convin-

gerii ferme că poetul, şi în general artistul, este chemat să îndeplinească în viaţa politică şi socială a ţării, a naţiunii căreia îi aparţine, un rol de primă însemnătate. Chiar dacă nu a fost preocupat de dezbaterea ei accentuată, această concepţie a mărturisit-o şi Grigore Alexandrescu, în prefaţa volumului *Suvenire şi impresii. Epistole şi fabule,* apărut tot în anul 1847, în care spunea : „Eu sunt din numărul acelora care cred că poesia, pe lîngă neapărata condiţie de a plăcea, condiţie a existenţei sale, este datoare să exprime trebuinţele soţietăţii şi să deştepte simţimente frumoase şi nobile..."

Poeziile patriotice, de inspiraţie naţională, pe care D. Bolintineanu le scrie şi le publică în perioada şederii sale la Paris, s-au bucurat de o caldă preţuire din partea compatrioţilor săi. În octombrie 1847, Dimitrie Brătianu ţine o cuvîntare, în cadrul Societăţii Studenţilor Români din Paris, în care, făcînd o trecere în revistă a stărilor de lucruri din Principate şi a progreselor literaturii române, aflată în faza ei de fundamentare modernă, mărturisea, la un moment dat : „Ador strofele eroice ale Bolintineanului".[1] De aceeaşi preţuire se bucurau versurile lui D. Bolintineanu şi din partea unor personalităţi franceze. De pildă, în articolul *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain,* apărut în *Revue des deux mondes* din ianuarie 1848, H. Desprez enumera pe D. Bolintineanu printre cei care dăduseră „des gracieux essais de lyrisme."

Se pare că îndeletnicirile literare, gloria de poet cu care începuse să se aureoleze, l-au sustras, la un moment dat, de la preocupările de studiu, împingîndu-l chiar la o viaţă de boem. Desigur, acest fapt nu era de natură să-i mulţumească pe protectorii săi. La 12/24 septembrie 1847, Nicolae C. Golescu îi scria, din Viena, lui Ştefan Golescu : „Tous ceux de mes connaissances qui sont revenus de Paris me disent que ces Mrs. les valaques ne font rien, excepté deux ou trois. Bolintineanu est du nombre de ceux qui ne travaillent pas. Il s'amuse à courir dans les rues et à jouer aux cartes chez Mitika Ghyka, où la plupart de ces messieurs se rassemblent. Je ne veux pas prêter fois à ces ouïdire ; je veux apprendre d'Alexandre la vérité et si son opinion est la même que celle des autres, je serais forcé de ne plus lui donner les 50 [galbeni] de la part du Prince ; nous pourrons

[1] *Anul 1848 în Principatele Române,* vol. I, p. 71.

employer cet argent à quelques chose de mieux".[1] Mustrat probabil de susținătorii săi și văzîndu-și chiar bursa periclitată, D. Bolintineanu își revizuiește atitudinea, schimbîndu-se în bine. După cîtva timp, Al. G. Golescu-Arăpilă îi scria, din Paris, lui Ștefan Golescu, informîndu-l cu satisfacție: „Je t'envoie ici la lettre de Bolintineanu ; il a beaucoup changé en bien."[2]

★

La 24 februarie 1848, la Paris izbucnește revoluția. Tinerii români aflați aici nu rămîn simpli spectatori, nu se izolează într-o atitudine pasivă, de expectativă. Dimpotrivă, însuflețiți de propriile lor convingeri, devotați idealurilor de dreptate și libertate ale patriei lor, se alătură luptei revoluționare a poporului francez, participă nemijlocit la desfășurarea evenimentelor din capitala Franței. Sediul Bibliotecii Române este pus la dispoziția revoluționarilor răniți, în timpul luptelor din februarie, acordîndu-li-se toată îngrijirea necesară, fapt prea puțin sau de loc cunoscut pînă acum, relatat de ziarul *Le Courrier Français,* nr. 62, din 2 martie 1848, p. 4: „Le citoyen Varnav, au nom de la Bibliothèque Romane ou Moldo-Valaque, est venu offrir à la municipalité du 11-e arrondissement de former une ambulance place Sorbonne, 3. Les citoyens blessés dans les journées de Février, recevront là, de leurs frères, tous les soins que reclame leur état." Mai mult decît această atitudine de solidaritate umană, tinerii români din Paris fac dovada unei solidarități revoluționare, luptînd pe baricade, cu arma în mînă, însuflețiți și de faptul că Lamartine, președinte de onoare al Societății Studenților Români din Paris, devenise ministru de externe în guvernul provizoriu al Franței republicane. Ion Ghica, în lucrarea *Dernière occupation des Principautés Danubiennes,* publicată sub pseudonimul-anagramă G. Chainoi, la Paris, în 1853, precizează: „Les 24 Février les a trouvés comme tous les autres étrangers révolutionnaires dans Paris, le fusil à la main derrière des barricades... Nos jeunes étudiants avaient parlé aux chefs de la révolution et touché la main de M. Lamartine, de cet homme qui a tenu l'Europe entière, rois et peuples, en haleine pendant trois mois. Ils emportaient donc de la France des impressions à jamais

[1] George Fotino: *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești,* vol. II, p. 164.
[2] *Ibid.,* p. 170.

ineffaçables". [1] Printre revoluționarii români care au luptat cu arma în mînă pe străzile Parisului, participînd nemijlocit la detronarea lui Ludovic-Filip și la proclamarea Republicii, s-a numărat în primul rînd Nicolae Bălcescu. La 24 februarie 1848, în „1-a zi a Republicei", îi scria lui Vasile Alecsandri: „De trei zile trăit-am tot pe uliție. Află că națiea cea mare s-a ridicat și că libertatea lumei s-a mîntuit... Îți alătur aci o ruptură din catifeaoa ce acoperea tronul lui Louis-Philippe, sfărîmat astăzi la $1\frac{1}{2}$ ore. Însumi am smult-o în Tuilleries și m-am gîndit ca să-ți fac și ție o părticică și să-ți dovedesc că chiar în minutele cele mai mari și mai solenele ce am petrecut în viața mea, cugetarea mea s-a întors către tine." [2] Se pare că însuși Victor Hugo a fost plăcut impresionat de participarea românilor la revoluția din februarie 1848, Elena Văcărescu mărturisind, în articolul *La mystique nationale roumaine aux environs de 1848*, apărut în *Revue d'histoire diplomatique*, nr. 1, din ianuarie-martie 1929, p. 8, că marele poet francez vorbea deseori despre acest fapt.

Participarea tinerilor români la revoluția franceză din februarie 1848 este atestată de numeroase mărturii. Alexandru Kogălniceanu, în scrisorile adresate tatălui său, furnizează amănunte interesante. [3] De asemenea, un prieten al lui Vasile Alecsandri, rămas anonim, îi descria într-o epistolă participarea sa, alături de Bălcescu, Negri și Mălinescu, la luptele de stradă, emoționați de fraternitatea soldaților cu revoluționarii: „Între altele fuserăm cu Negri față la una din cele mai sublime epizoade a acestui mari drame care are a umple lumea, împotriva voinicilor ce păzesc baricada un *détachement de ligne* ce înaintează, venind cu grăbire de către Tuilleries depărtate de noi de 200 de pași. Ei ajung la cetatea de pavea și deodată, toți ridică straturile în aer. Această mișcare aruncă pe revoltați în brațele lor. Această frăție ne umple ochii de lacrămi, mai ales cînd vedem cartușele soldaților trecînd în mîinele revoltaților. Asemine stene se repetuesc în mai multe locuri, căci trupele de linie și garda națională mai toate fac frăție cu norodul". [4] Evocînd învolbu-

[1] G. Chainoi (Ion Ghica): *Dernière occupation des Principautés Danubiennes*, Paris, Librairie Militaire de J. Dumaine, 1853, p. 79.

[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, Corespondență, ediție critică de G. Zane, București, Editura Academiei R. S. România, 1964, p. 86.

[3] R. Caracaș: *Descrierea revoluției de la 1848 din Paris făcută de un român*, în „Floarea darurilor", vol. II, nr. 24, 9 septembrie 1907, p. 374.

[4] Dan Berindei: *Revoluția de la 1848 în Franța și tinerii români aflați la Paris*, în „Revista istorică română", vol. XV, fasc. II, 1945, p. 185.

ratele zile din februarie 1848, cînd a luptat cot la cot cu masele populare din Paris, fiind şi rănit, Iraclie Porumbescu sublinia, cu justeţe, că participarea tinerilor români la revoluţia franceză era determinată de cauze comune, de identitatea de idealuri, muntenii şi moldovenii avînd motive „şi mai temeinice ca francesii" de a fi nemulţumiţi de stările de lucruri din ţările lor şi de a năzui cu ardoare patriotică să contribuie prin propriile lor acţiuni la înfăptuirea marilor deziderate naţionale şi sociale care însufleţeau masele din Principatele Române. „Am spus că ce se ventila şi se plănuia la Paris, — scrie Iraclie Porumbescu — noi moldovenii şi muntenii, cari aveam cauze şi mai temeinice ca francesii a fi nemulţumiţi la noi acasă, aceea ventilam şi plănuiam şi noi pentru noi, şi într-acel scop şi fel ne erau şi corespondenţele cu compatrioţii noştri de prin alte oraşe şi locuri. Revoluţia din Paris şi abdicarea regelui Louis-Filip, silită de nemulţumirea poporului cu dînsul şi cu regimul său, dete semnalul răsculării prin întreaga Europă, sătulă şi aceasta în cele mai multe locuri de estravaganţele despotismului de pe tronuri." [1]

Va fi fost oare Dimitrie Bolintineanu unul din tinerii români care au luptat pe baricadele Parisului? Răspunsul poate să fie afirmativ, dacă ţinem seama de faptul că se număra printre prietenii apropiaţi şi devotaţi ai lui Nicolae Bălcescu, cum va rămîne tot restul vieţii sale. În orice caz, ridicarea energică a maselor franceze, soldată cu înlăturarea lui Ludovic-Filip şi proclamarea Republicii, a contribuit la formarea atitudinii revoluţionare a poetului nostru, i-a dinamizat dorinţa de a acţiona spre binele patriei şi al poporului său. În notele dictate lui Ion Ghica, în 1852, Nicolae Bălcescu precizează că Dimitrie Bolintineanu s-a aflat printre cei dintîi „moldo-români" din Paris care au hotărît să se întoarcă de îndată în ţară, pentru a pregăti şi înfăptui revoluţia. [2] În seara zilei de 20 martie 1848, N. Bălcescu convoacă la locuinţa sa, în rue de l'Université, 94, pe muntenii D. Bolintineanu, Al. Golescu-Negru, C. Mavrodin şi pe moldovenii Iancu Alecsandri, V. Mălinescu, I. Leca, Toader Răşcanu şi Ion T. Curius (Curie), hotărînd împreună „a se face o mişcare" şi alcătuind „un program", care va sta la baza Proclamaţiei de la Islaz. În cea de a doua şedinţă, toţi cad de acord

[1] Iraclie Porumbescu: *Scrierile lui...*, adunate şi însoţite de o schiţă biografică de Leonida Bodnărescu, partea I, 1898, p. 110.

[2] Gh. Georgescu-Buzău: *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea dezlănţuirii revoluţiei din 1848*, în „Studii", an. IX, nr. 1, 1956, p. 46.

să plece cît mai grabnic în patrie, spre a declanşa revoluţia. Primii au părăsit Parisul N Bălcescu şi Al. Golescu-Negru, sosind la Bucureşti în primele zile ale lui aprilie, cum atestă şi însemnările lui C. A. Rosetti din *Note intime.*[1] La scurt timp porneşte spre ţară şi D. Bolintineanu, împreună cu ceilalţi căuzaşi.[2] Cînd aceştia părăsesc capitala Franţei, ziarul *Le Courrier français,* în nr. 112, din 22 aprilie 1848, p. 3, le adresează un călduros salut: „Fils d'une patrie esclave et humiliée, ils n'ont attendu que d'eux-mêmes la délivrance et la gloire de leur mère... Comme leurs frères de Pologne, les libérateurs futur de tout le pays *roumain* sont venus demander à la France la conscience du droit, l'amour de la liberté, l'heroïsme pour l'heure du combat. Ils travaillaient en silence au milieu de nous, émules ignorés, amis méconnus, mais toujours fidèles... Ils quittaient Paris pour faire retentir sur les bords du Danube ce cri de liberté qui avait enivré leurs âmes, et le plus digne d'entre eux nous disait en nous serrant une dernière fois la main: «France et Valachie!»... Qui se débats héroïquement contre les étreintes de l'absolutisme, a droit à toute notre sympathie."

[1] *Lui C. A. Rosetti,* 1916, p. 163.
[2] Gh. Georgescu-Buzău: *loc. cit.,* p. 47.

ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI DIN 1848

După ce sosește la București, Dimitrie Bolintineanu intenționează să meargă în Bucovina, unde trebuia să se întîlnească cu Costache Negri, probabil în vederea stabilirii unui plan de acțiune comun.[1] Șeful poliției refuză însă să-i acorde viza necesară. Ba mai mult, considerîndu-l indezirabil, îl invită „să meargă la țară, ca să nu-l trimită la mînăstire", în surghiun. Această „invitație" nu-l intimidează pe poet, decis nu numai să-și respecte legămîntul făcut în adunarea tinerilor români din Paris, ci și să acționeze potrivit propriilor sale convingeri și aspirații, de care era stăpînit încă din 1843, cînd devenise membru al societății secrete „Frăția", alături de Nicolae Bălcescu. Și de data aceasta, în pregătirea febrilă a revoluției, cînd se impunea o delimitare clară a atitudinilor, o situare fermă pe o anumită poziție, D. Bolintineanu se alătură fără ezitare celui mai luminat, mai intransigent și mai consecvent spirit revoluționar, lui Nicolae Bălcescu. La propunerea acestuia, poetul este numit, împreună cu A. C. Golescu, A. Zane și C. Roman, în comisia constituită „pour diriger les commissaires et la propagande".[2] Ca membru al acestei comisii, D. Bolintineanu va fi util în primul rînd în direcția propagandei, primind, după cum vom vedea, sarcina importantă de redactor responsabil al gazetei *Poporul suveran*.

Activitatea depusă la *Poporul suveran* nu-l izolează însă între zidurile redacției și ale tipografiei. Dimpotrivă, datorită și faptului că paginile gazetei trebuia să reflecte fidel și operativ

[1] Ion Ghica: *Documente literare inedite*, ediție îngrijită, prefață și note de D. Păcurariu, București, E.S.P.L.A., 1959, p. 39.

[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 282.

mersul evenimentelor, are o prezență activă, permanentă în mijlocul maselor revoluționare, în desfășurarea dinamică și adesea dramatică a faptelor. Potrivit unor însemnări manuscrise descoperite în arhiva lui Ion Ghica, redactate la dictarea unui participant la revoluția din 1848, deoarece, la acea dată, Ion Ghica se afla la Constantinopol, ca trimis al Comitetului revoluționar [1], însemnări publicate de D. Păcurariu în volumul de *Documente literare inedite,* Dimitrie Bolintineanu a participat direct la acțiunile de stradă ale maselor. La 13 iunie, cînd deputația aleasă de revoluționari merge la domnitorul Bibescu, pentru a sancționa noua Constituție, poetul se află în fruntea celor care manifestau în fața palatului. [2] De asemenea, ajută efectiv la eliberarea guvernului provizoriu, arestat de coloneii Odobescu și Solomon, la 19 iunie, acționînd alături de bucureștenii înarmați. [3]

În iulie 1848 ia ființă, la București, Clubul Regenerației, cu scopul de a apăra cauza revoluției, prin influențarea directă asupra desfășurării evenimentelor, contracarînd astfel unele acte ale guvernului provizoriu, în care, după cum se știe, intraseră și elemente cu atitudine echivocă sau de-a dreptul reacționară. Din această organizație face parte și D. Bolintineanu, alături de ceilalți fruntași ai revoluției, bucurîndu-se din partea acestora de prețuire și încredere. În momentul pregătirii alegerii Adunării Constituante, se punea problema desemnării unor deputați care să reprezinte cu adevărat interesele revoluției. Pentru desemnarea candidaților, Clubul Regenerației formează un Comitet central electoral, în componența căruia intră și D. Bolintineanu : „În seara de la 1 august Clubul Regenerației a ținut seanță publică ; chestiunea alegerii deputaților pentru Adunarea Constituantă a fost în dezbatere, ca una ce are influență, sau mai bine de la care depinde statornicirea principelor Constituției noastre și a fericirii României. Pentru acest sfîrșit se alesese un Comitet central care, puindu-se în relație cu comisarii guvernului, să se informeze despre persoanele cari ar răspunde mai bine la această mare trebuință, adică la dezvoltarea principelor Constituției." [4] De cîtă prețuire și încredere se bucura D. Bolintineanu din partea fruntașilor revoluției o dovedește și faptul că, potrivit numărului de voturi obținut, este ales al doilea în Comitetul

[1] D. Păcurariu : *Ion Ghica,* București, E.P.L., 1965, p. 122.
[2] Ion Ghica : *Documente literare inedite,* p. 35.
[3] *Ibid.,* p. 41.
[4] *Anul 1848 in Principatele Române,* vol. III, p. 158—159.

central electoral, cu 75 de voturi, după Cezar Boliac, care primise numărul maxim, 78 de voturi. Printre ceilalți 19 „mădulari" ai Comitetului central mai fuseseră aleși, în ordinea numărului de voturi: I. Brătianu, Alecu Golescu, C. Bălcescu, C. A. Rosetti, Gr. Grădișteanu, A. Zane, Ioan C. Cantacuzino, Ioan A. Filipescu, C. Roată, Grigore Pereț, P. Teulescu etc. Știri despre activitatea Clubului Regenerației ne mai furnizează și C. Vișoreanu, în ziarul *Romania* (an. I, nr. 4, 27 august 1848, p. 13).

Cel mai important aspect al participării lui Dimitrie Bolintineanu la revoluția din 1848 îl reprezintă activitatea sa la gazeta *Poporul suveran*. Dacă în Moldova, în timpul scurtei mișcări revoluționare, presa nu suferise nici o modificare și nici o radicalizare, în schimb, în Muntenia, se produce un reviriment sensibil. La 12 iunie 1848 apare *Pruncul român*, editat de C. A. Rosetti și A. Winterhalder; la 8 iulie C. Vișoreanu scoate *Constituționalul*, care durează pînă la 6 august, cînd se contopește cu o altă proiectată publicație, *Propaganda*, dînd naștere ziarului *Romania*, dirijat de George Baronzi. Locul principal, în ceea ce privește orientarea, sobrietatea și consecvența revoluționară, îl ocupă însă *Poporul suveran*, apărut la numai o săptămînă după *Pruncul român*, adică la 19 iunie 1848.

În „manșeta" primului număr se preciza că „iese de două ori pe săptămînă: luni și vineri". Această periodicitate și-o menține pînă la nr. 7, din 14 iulie 1848, cînd își schimbă apariția de trei ori pe săptămînă: luni, miercuri și vineri. De la nr. 15, din 2 august 1848, își reia periodicitatea inițială, luni și vineri, pînă la nr. 26, din 11 septembrie 1848, cînd își încheie existența, o dată cu înfrîngerea revoluției.

Printr-o tradiție de mult perpetuată, această publicație e menționată sub denumirea *Popolul suveran*, însă nu se greșește cu nimic dacă este amintită cu titlul *Poporul suveran*, pentru că a purtat ambele denumiri. Primele două numere au apărut cu acest titlu. De la nr. 3 și pînă la nr. 7 și-l schimbă în *Popolul suveran*, după o expresie lingvistică proprie epocii, poate și ca argument al latinității limbii și poporului român. De la nr. 8 și pînă la nr. 14 se intitulează iarăși *Poporul suveran*, ca începînd cu nr. 15 să poarte, pînă la sfîrșit, denumirea *Popolul suveran*. E probabil că această denumire să fi fost împrumutată de Dimitrie Bolintineanu sau de Nicolae Bălcescu, de la gazeta revoluționară franceză *Le peule souverain*, al cărei prim număr

a apărut la 1 aprilie 1848 și a durat pînă la 31 martie 1849, purtînd subtitlul *Journal des intérêts démocratiques et du progres social.* În paginile gazetei era privită cu simpatie și mișcarea revoluționară din Principatele Române, ceea ce a înlesnit poate cunoașterea ei de către căuzașii noștri.

Poporul suveran a purtat subtitlul *gazetă politică și literară.* Pe frontispiciu nu avea înscrisă deviza „Dreptate-Frăție", comună tuturor taberelor și tendințelor de la 1848, ci împrumuta lozinca revoluției franceze „Libertate, Egalitate, Fraternitate", exprimînd astfel o poziție mai radicală. De la nr. 15 din 2 august 1848, cînd apare și într-un format mai mare, înlocuiește această lozincă cu expresia latină „Vox populi, vox dei", dînd-o și în traducere românească.

Poporul suveran se tipărea în tipografia lui Iosif Copainig, instalată în casele lui Scarlat Petrovici.

În primele două numere, într-o casetă de pe ultima pagină, se specifica : „Fondatori T. Piscupescu, Ștefan și At. Bolintineanu, C. Mănciulescu". Cine erau aceștia ? Contribuiseră într-adevăr la fondarea gazetei, erau menționați în mod fictiv sau onorific ? Un personaj cu numele de Piscupescu, dar fără nici un prenume, însă apropiat lui D. Bolintineanu la 1848, apare în însemnările manuscrise ale lui Ion Ghica, în paragraful în care descrie succint trimiterea deputației la palatul lui Bibescu : „Cînd a ajuns Bolintineanu, după chemarea Piscupescului, a văzut droșci cu steaguri mergînd la palat să citească proclamațiile." [1] Un Sache Piscupescu întîlnim ca secretar al Casei Mitropoliei Ungro-Vlahiei, semnînd o adresă către guvernul provizoriu, la 17 iunie 1848, prin care cerea eliberarea a 7.000 de galbeni din bugetul Mitropoliei.[2] Prenumele de Sache poate fi și un diminutiv de la Tănase, Tase sau Tudor, adică de la prenumele celui ce semna T. Piscupescu, ca fondator al *Poporului suveran.* Un alt personaj, însă cu numele de Iane Piscupescu, apare alături de Ștefan Bolintineanu, celălalt fondator al *Poporului suveran,* amîndoi fiind numiți, la 7 iulie 1860, epitropi ai averii lui Grigore Alexandrescu. [3]

Numele de Ștefan sau St. Bolintineanu îl întîlnim de mai multe ori. În 1848, un St. Bolintineanu deține funcția de sub-

[1] Ion Ghica : *Documente literare inedite,* p. 39.
[2] *Anul 1848 în Principatele Române,* vol. I, p. 637.
[3] *Documente și manuscrise literare,* alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, vol. I, p. 23.

cîrmuitor la plasa Neajlov-Vlașca.[1] Un serdar Ștefan Bolintineanu apare, în iunie 1857, pe *Lista pentru d-nii proprietari cari s-au înscris pe listele administrații,* adică pe listele electorale.[2] Un alt St. Bolintineanu e numit șeful biroului II, diviziunea I din Ministerul Instrucțiunii Publice, prin decretul nr. 806, din 8 iulie 1864, semnat de Alexandru Ioan Cuza, titularul ministerului fiind Dimitrie Bolintineanu.[3] Acesta e vărul poetului și, desigur, unul din fondatorii *Poporului suveran.* Mai tîrziu, la 29 martie 1867, printr-o petiție, roagă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să achiziționeze un număr de volume din *Călătorii în Asia Mică* de Dimitrie Bolintineanu, în vederea distribuirii lor ca premii școlare.[4] Cît despre At. Bolintineanu, știm sigur că era cumnatul poetului, căsătorit cu sora sa Ecaterina. Coborîtor dintr-o familie cu același nume, Atanasie Bolintineanu a fost director al poștelor din București[5], stins din viață la începutul anului 1862.[6]

Numele celui de al patrulea fondator, C. Mănciulescu, nu apare în epocă decît în persoana celui ce deținea funcția de secretar al județului Vlașca, semnatar al unor adrese către Ministerul Trebilor din Lăuntru, cu începere din 4 august 1848.[7] După revoluție, la 16 martie 1849, „Comisia alcătuită pentru cercetarea celor amestecați în fapte revoluționare" îl înlătură pe Costache Mănciulescu din postul de secretar la cîrmuirea județului Vlașca, „cu catigorie de fapte revoluționare."[8] În urma contestației pe care o înaintează la 22 martie 1849, Comisia constată că „Mănciulescu, nici o altă parte activă în revoluția trecută nu a luat, decît că aflîndu-se mai dinainte suptcîrmuitor de plasă, după înființarea guvernului revoluționar, pe la luna august, cu prilejul venirii în orașul Giurgiu a lui Costache Filipescu, ce era atunci ministru al finanții, după cererea orășanilor s-a orînduit secretar la cîrmuire ; însă nici o urmare tulburătoare

[1] *Anul 1848 în Principatele Române,* vol. II, p. 436.
[2] *Documente privind Unirea Principatelor,* București, Editura Academiei, 1961, p. 414.
[3] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Române Unite,* nr. 155, 14/26 iulie 1864, p. 693.
[4] *Documente și manuscrise literare,* vol. I, p. 119.
[5] N. Petrașcu : *Dimitrie Bolintineanu,* p. 11.
[6] *Buciumul,* an. I, nr. 50, 20 iunie 1863, p. 199.
[7] *Anul 1848 în Principatele Române,* vol. III, p. 235 și urm.
[8] *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească,* Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1962, p. 171.

nu să vede să fi săvîrşit în puterea slujbei sale, ci dimpotrivă a poprit mai multe asemenea fapte, între care şi arderea Regulamentului de acolo". În consecinţă, C. Mănciulescu e decretat nevinovat şi repus în slujbă. [1]

Din toate acestea putem trage concluzia că înscrierea celor patru nume, în caseta primelor două numere al *Poporului suveran,* a fost mai mult întîmplătoare. După o practică a timpului, perpetuată multă vreme în domeniul presei, cel trecut ca „fondator" sau „girant" era adesea o persoană fără nici o legătură cu activitatea propriu-zisă a unei publicaţii. Desigur, în spatele lui St. şi At. Bolintineanu se ascundea Dimitrie Bolintineanu, care devine redactor responsabil al gazetei, şi deci unul din adevăraţii ei fondatori.

În baza documentelor, putem afirma că apariţia *Poporului suveran* s-a datorat în bună măsură şi lui Nicolae Bălcescu, care a subvenţionat din punct de vedere financiar această acţiune. Într-o scrisoare adresată lui A. C. Golescu, din Paris, la 4 martie 1850, declara : „J'ai aidé avec de l'argent la formation du journal *Le peuple souverain*". [2]

În mod frecvent, cînd se vorbeşte de *Poporul suveran* se asociază îndată numele lui D. Bolintineanu, adesea prezentat ca unicul diriguitor al publicaţiei. Cîteva precizări, în această direcţie, sînt însă necesare, pentru a releva cu obiectivitate contribuţia poetului. Excesul de a atribui exclusiv lui D. Bolintineanu conducerea *Poporului suveran* a început chiar din epocă. I. G. Valentineanu, în *Biografiea oamenilor mari scrisă de un om mic* (p. 37—38), spunea : „Dar vocea patriei, îl făcu să părăsească Parisul, căci evenimentele politice din anul următor, îl chiemară la Bucureşti, unde se arată unul din cei mai zeloşi apărători ai causei naţionale, şi redijă în timp de mai multe luni, *Popolul suveran,* gazetă republicană". Biografiul nu precizează însă dacă „mai multe luni" înseamnă durata apariţiei gazetei, sau perioada în care poetul a avut responsabilitatea ei. Compilîndu-l pe I. G. Valentineanu, în *Panteonul Român, portretele şi biografiele celebrităţilor române,* Iosif Vulcan scria : „Dînsul nu poate sta mult temp în capitala civilisaţiunii moderne. Vocea patriei sale iubite lu-chiama acasă, şi el, cu anima ardinte, fu silit să parasească Parisul. Evenimentele politice din memorabilul an 1848, lu-revocară la Bucuresci, unde se puse alături cu cei mai bravi aperători ai libertăţii şi causei

[1] *Ibid.,* p. 179.
[2] N. Bălcescu : *Opere,* vol. IV, p. 282.

naţiunale, şi în temp de mai multe luni scoase un ziuariu republican, intitulat *Poporul suveran*" (p. 99). Primul monograf al poetului, George Popescu, în *Dimitrie Bolintineanu, viaţa şi operile sale* (p. 6), copiază cuvînt cu cuvînt pe Iosif Vulcan. Cel dintîi care a adus cîteva precizări în această direcţie a fost Anghel Demetriescu, în studiul publicat în *Analele literare* din 15 ianuarie 1886 (p. 67), în care scria : „Unit cu amicul copilăriei sale, A. Zane, şi cu P. Teulescu, el înfiinţă ziarul *Poporul suveran,* pe care Nicolae Bălcescu avea să-l ilustreze cu proza sa luminoasă, vie şi energică, iar Cezar Boliac avea să-l înavuţească cu acele articole înflăcărate, cari ne amintesc pe ziariştii marei Revoluţiuni franceze". Anghel Demetriescu foloseşte însă unilateral şi alambicat datele reale. O informaţie ceva mai precisă, dar şi ea unilaterală, dă P. Chiţiu, în *Dimitrie Bolintineanu* (p. 15), unde menţionează : „Reîntors, Bolintineanu fundează împreună cu Nicolae Bălcescu, Boliac, Gr. Alexandrescu, Teulescu şi Zane, foaia *Poporul suveran* pentru a putea răspîndi mai bine marile idei şi drepturile ţării". O eclipsare totală a datelor exacte revine în monografia lui George Pavelescu, *Dimitrie Bolintineanu şi opera sa* (p. 8), dîndu-se relaţii telegrafice : „Se face revoluţia. Dimitrie Bolintineanu se află printre cele dintîi rînduri ale luptătorilor. Scoate ziarul *Poporul suveran,* unde apără drepturile poporului. Ziarul trăieşte puţin — din iunie, timpul cînd apăru, şi pînă în septemvrie, cînd dispăru". Superficială este şi informaţia lui N. Petraşcu, în monografia *Dimitrie Bolintineanu* (p. 22), unde spune : „Cu gîndul de a deştepta poporul român asupra acestei stări de lucruri, el înfiinţă, împreună cu amicul său A. Zane, ziarul *Poporul suveran,* la care avea să vină Bălcescu, Cezar Boliac şi alte ilustraţii (sic !) ale epocii". Cele două monografii recente, datorate lui D. Păcurariu (*Dimitrie Bolintineanu,* Editura Tineretului, 1969, p. 14) şi Ion Roman (*Dimitrie Bolintineanu,* Editura Tineretului, Colecţia „Oameni de seamă", 1962, p. 53, 63), sînt singurele care aduc o seamă de precizări reale.

Într-adevăr, iniţial, rolul de „redactor responsabil" îl îndeplineşte D. Bolintineanu, „considerat atunci ca întîiul între poeţii munteni şi în acelaşi timp şi ca represintant al spiritului luptător pentru schimbarea condiţiilor de viaţă ale naţiei", cum menţionează N. Iorga în *Istoria presei româneşti.*[1] Urmărind însă atent specificările pe ultima pagină a fiecărui număr, observăm că responsabilitatea publicaţiei nu a revenit întotdeauna poetului. Ast-

[1] N. Iorga : *Istoria presei româneşti de la primele începuturi pînă în 1916,* Bucureşti, Adevărul, 1922, p. 86.

fel, în nr. 4, din 5 iulie 1848, se precizează : „În lipsa d-lui Dimitrie Bolintineanu, redactor responsabil A. Zane". Aceeași formulare o întîlnim și în nr. 5 din 9 iulie 1848. De la nr. 6, din 12 iulie 1848, și pînă la nr. 9, din 19 iulie 1848, este înscris, iarăși, ca redactor responsabil Dimitrie Bolintineanu. Urmează iar o absență, începînd cu nr. 10, din 21 iulie 1848, cînd lasă în loc tot pe A. Zane, ca să figureze apoi împreună ca redactori responsabili, în numerele 13 și 14. O restructurare redacțională se produce o dată cu nr. 15, din 2 august 1848, cînd ziarul își schimbă formatul și inscripțiile de pe frontispiciu. Într-o *Înștiințare* de pe prima pagină a acestui număr se spune : „Redactorii acestei foi văzînd trebuința ce națiia simte astăzi de o foae care să desvolteze principele constituției noastre și să trateze mai cu întindere toate chestiunile atît din lăuntru cît și din afară, am chibzuit a-i da formatul ce se vede.

Redactori sunt : D. N. Bălcescu, C. Boliac, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, P. Teulescu, A. Zane".

Iar în caseta de pe ultima pagină se precizează : „Redactor responsabil N. Bălcescu". Începînd însă de la nr. 19, din 16 august 1848, și pînă la nr. 26, din 11 septembrie 1848, cînd *Poporul suveran* își încetează apariția, redactor responsabil redevine Dimitrie Bolintineanu.

Această permanentă preocupare pentru precizarea redactorului responsabil nu era un simplu formalism redacțional și nu izvora numai din obligația de a-l desemna pe diriguitorul publicației. Unele indicii, din chiar paginile *Poporului suveran,* ne lasă să întrevedem în această rocadă tendința de a-l face pe fiecare în parte conștient și răspunzător de faptele sale, într-o vreme atît de agitată și instabilă, cînd numai în practică, în focul evenimentelor, se puteau verifica claritatea orientării, intransigența și devotamentul pentru cauza revoluției. De pildă, cînd boierii conservatori lansează zvonul că armata țaristă a pătruns în Moldova și se îndreaptă spre București, pentru a înăbuși revoluția, guvernul provizoriu intră în derută și, în noaptea de 28 spre 29 iunie, se refugiază la Rucăr. Tot atunci se refugiază la Brașov și D. Bolintineanu, împreună cu alți fruntași revoluționari și redactori ai *Poporului suveran.* A. Zane, rămas în locul poetului, este însă mai puțin prevăzător și, fără știrea sa, se publică un articol prin care intervenția armatei țariste era salutată ca un fapt providențial, de restaurare a vechilor stări de lucruri. Întorcîndu-se la București, după spulberarea acestui zvon, D. Bolintineanu este înscris

iarăşi ca redactor responsabil, începînd cu nr. 6, din 12 iulie 1848, în care introduce o notiţă lămuritoare, arătînd cărei împrejurări s-a datorat publicarea articolului incriminat şi precizînd : „Popolul român e hotărît să sprijine pînă la cea din urmă picătură de sînge libertatea de care se bucură astăzi, şi îndată ce vreo oştire streină va veni să o răpească, va trebui mai întîi să-şi facă drum pe pepturile popolului român". Pentru ca posteritatea să nu-i facă culpabili nici pe ceilalţi redactori ai *Poporului suveran,* D. Bolintineanu revine asupra acestei chestiuni 19 ani mai tîrziu, printr-o scrisoare deschisă publicată în *Trompeta Carpaţilor* nr. 579, din 30 octombrie/12 noiembrie 1867, în care, precizînd numele redactorilor, spunea : „Erau redactori la *Poporul suveran :* D. Bolintineanu, Nicolae Bălcescu, istoricul Românilor, Cezar Boliac şi A. Zane. Mai toţi redactorii, în urma hotărîrii guvernului de a se retrage la munţi, părăsiră Capitala şi intrară în Braşov împreună cu d. Ion Bălăcianu, Dim. Kretzulescu, Gr. Peretz, Al. Paleologu... În lipsa redactorilor *Popolului suveran* din Bucureşti, acea foaiă era părăsită d-lui Kopainig tipograful. Atunci ieşi acel articol... Nici unul din cei patru redactori nu a scris acel articol ; nici d. Al. Zane, şi deşi numele d-lui Zane este asupra jurnalului ca responsabil, d. Zane nu a scris nici un articol din acel număr. Aceasta s-a constatat la întoarcerea redacţiunii în Capitală".

De aici rezultă şi faptul că, încă de la apariţia sa, *Poporul suveran* a avut ca redactori, în afară de D. Bolintineanu şi A. Zane, pe N. Bălcescu şi Cezar Boliac, lor adăugîndu-li-se, începînd cu nr. 15, din 2 august 1848, cum am arătat mai sus, Grigore Alexandrescu şi Petre Teulescu.

Noţiunea de „popor suveran", aşezată în fruntea gazetei, era în concordanţă cu spiritul revoluţiei de la 1848. Conducătorii mişcării revoluţionare erau interesaţi în a atrage de partea ei toate clasele, păturile şi categoriile sociale şi de aceea vorbeau de popor în totalitatea lui. La 1840, participanţii la „complotul" lui Mitică Filipescu, printre care s-a numărat şi N. Bălcescu, elaboraseră un proiect de constituţie în care „poporul" era considerat a fi numai „norodul", „neamul", adică numai ţăranii, meşteşugarii, slujbaşii şi clerul, excluzînd pe boieri şi pe robi, „pentru că acela ce rabdă, ce suferă robia nu este vrednic de a fi norod".[1] La 1840, mişcarea revoluţionară organizată de societatea secretă a lui Mitică Filipescu avea o rază de acţiune limitată, cu un program care n-a fost adus în faţa mase-

[1] G. Zane : *Mişcarea revoluţionară de la 1840 din Ţara Românească,* în „Studii şi materiale de istorie", vol. III, 1963, p. 221.

lor. În schimb, la 1848, în noile împrejurări istorice, programul revoluționar reflectă raporturile dintre forțele sociale existente în țară în acea vreme, compromisul dintre tendințele și interesele păturilor și claselor sociale participante la revoluție. Antecedente ale acestei concepții întîlnim în articolele publicate de viitorii fruntași ai revoluției. De pildă, în articolul intitulat *Popolul,* apărut în *Foaie pentru minte, inimă și literatură,* an. IX, nr. 26, 24 iunie 1846, p. 204, Cezar Boliac identifica poporul cu națiunea : „Zicînd popul, personificăm o nație, o idealizăm și facem dintr-însa singura ființă multiplă... Populul este inima și viața unei țeri. Cei mai mulți zic că este anevoie să conduci un popul... este anevoie să conduci un popul cînd voiești să-l conduci pe întuneric sau pe un crepuscul îndoios, cînd îl nesocotești sau voiești a-l amăgi ; spiritul său este mult, rația sa direaptă, și tactul său infinit.. Fă să lumineze rația înaintea lui, armează-te cu dreptatea, propune-i idei sănătoase și înaintează cu pași statornici. Adevărul și firmitatea magnetizează populii și îi conduc fără murmur."

Reflectînd noile raporturi dintre forțele sociale, *„Proclamațiunea revoluțiunii din Țeara Românească"*, din 9 iunie 1848, dată *În numele poporului român,* făcea apel la toate clasele, păturile și categoriile sociale : „Popolul român se scoală, se armează și nu spre a se lupta o clasă asupra alteia, nu spre a rumpe legăturile sale de relații din afară, ci să ție în frîu și în respect pe voitorii de rău ai fericirii publice. Strigarea românilor e strigare de pace, strigare de înfrățire. La această mare faptă a mîntuirii, tot românul are dreptul de a fi chemat, nimeni nu este scos afară ; tot românul e un atom al întregii suveranități a populului : sătean, meserian, negustător, preot, soldat, student, boier, Domn, e fiu al patriei și, după sfînta noastră credință, e și mai mult, e fiu al lui Dumnezeu". [1] Avînd în primul rînd un caracter național, punînd accentul cu deosebire pe dobîndirea libertății și unității naționale, a independenței și suveranității patriei, revoluția de la 1848 chema întregul popor, întreaga națiune să participe la înfăptuirea acestor deziderate. Ideea contopirii tuturor claselor, păturilor și categoriilor sociale pentru realizarea cauzei revoluției, pe care o afirmă *Poporul suveran,* este comună și *Pruncului Român.* De pildă, în articolul *Unire,* publicat în *Pruncul Român* nr. 5, din 24 iunie 1848, se scria : „Cetățeni, frați români, unire ! Numai uniți vom fi tari, numai uniți vom putea rezista vrăjmașilor, numai uniți

[1] *Anul 1848 în Principatele Române,* vol. I, p. 490.

vom fi un popol mare, un popol liber, un popol de fraţi". Demn de subliniat este şi faptul că voinţa şi năzuinţele întregului popor erau considerate suverane, în timpul revoluţiei şi de către *Pruncul Român*, în nr. 8—10, din 6—8 iulie 1848, scriind: „Popolul român şi-a cunoscut puterea, a înţeles că voinţa lui este suverană..."

Gazeta *Poporul suveran* a fost expresia voinţei şi aspiraţiilor poporului român în timpul revoluţiei din 1848. Într-un concis articol-program din primul număr, se arăta: „Ţinta acestui jurnal este a sprijini drepturile poporului român. Glasul său se va ridica cu energie în contra tiranii, dar nu va rămînea mut nici împotriva poporului cînd acesta va abuza de libertatea de care se bucură; încă aceasta va fi ca să-l lumine şi să-l întoarcă de la orice urmare i-ar compromite libertatea şi ar aduce Patria la peire şi anarhie. Redacţia acestei foi va priimi orice plîngere dreaptă a cetăţenilor şi va face să resune coloanele sale în favorul celor nedreptăţiţi." *Poporul suveran* şi-a înscris, încă de la început, în programul său, unul dintre cele mai importante deziderate ale epocii, şi anume realizarea unităţii naţionale a tuturor românilor. Redactorii şi colaboratorii gazetei vor contribui activ la realizarea acestui deziderat, în 1859.

Fără îndoială, încredinţîndu-i-se încă de la început misiunea de redactor responsabil şi deţinînd-o, cu intermitenţele arătate, pînă la încetarea apariţiei, Dimitrie Bolintineanu a avut un rol important în stabilirea orientării *Poporului suveran*, în menţinerea publicaţiei la nivelul unui consecvent revoluţionarism, în abordarea curajoasă a problemelor de care depindea triumful revoluţiei. Recunoscîndu-i poetului acest incontestabil merit, nu trebuie însă să-l absolutizăm şi să facem abstracţie de contribuţia celorlalţi redactori, spirite la fel de luminate şi de devotate cauzei. După cum am văzut, redactori la *Poporul suveran* au fost, de la primele numere, atît D. Bolintineanu, cît şi N. Bălcescu, Cezar Boliac şi A. Zane, adăugîndu-li-se apoi Grigore Alexandrescu şi P. Teulescu. Dificultatea este de a stabili cărora dintre aceşti redactori se datoresc feluritele articole din paginile *Poporului suveran*, deoarece, după cum procedau constant în tot secolul al XIX-lea, în presa politică apăreau foarte puţine semnături. Bunăoară, N. Bălcescu a publicat aici, fără semnătură, *Drepturile românilor către Înalta Poartă* (nr. 15, din 2 august 1848 şi nr. 16, din 6 august 1848) şi *Despre împroprietărirea ţăranilor* (de la nr. 11, din 23 august 1848, în continuare, pînă la nr. 26, din 11 septembrie 1848). Au fost însă şi cazuri cînd în *Poporul suveran* au

apărut și articole semnate, ca *Despre Adunarea Constituantă* (nr. 16, 6 august 1848) și despre apărarea Constituției (nr. 23, 30 august 1848) de Cezar Boliac (cu inițiale), *Către proprietarii de moșii cei reacționari* (nr. 18, 13 august 1848) de A. G. Golescu, *Proprietatea muncii și a pămîntului este sfîntă* (nr. 16, 6 august și nr. 17, 9 august 1848) de I. Ionescu, *Libertatea* (nr. 22, 27 august 1848) de C. Roată și altele.

Dimitrie Bolintineanu a semnat în *Poporul suveran* atît versuri cît și cîteva articole de atitudine. În primul număr publică (semnînd cu inițialele D.B.) poezia *Cîntec de libertate improvizat în ziua de 11 iunie*, în ritm de marș, cu accente mobilizatoare și patriotice, celebrînd ziua izbucnirii revoluției. Poezia nu a fost introdusă de Dimitrie Bolintineanu în nici unul din volumele sale, fiind reprodusă abia în edițiile recente :

Nobili fii ai României
Pînă cînd să suspinați ?
Iată zioa libertății,
Către arme alergați.

Fruntea voastră cu rușine
Îndestul s-a umilit.
De acuma libertate !
Zioa glorii a sosit...

O nouă poezie publică în nr. 13, din 28 iulie 1848, intitulată O *noapte pe malul Dunării*, dedicată „Amicului meu Cezar Boliac" și semnată cu numele întreg. Poezia mai fusese însă publicată, în 1846, inițial în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și apoi în *Curierul românesc*, cu aceeași dedicație către Cezar Boliac. Nici această poezie nu a fost inclusă în nici unul din volumele antume și postume ale poetului, fiind retipărită, de asemenea, doar în edițiile recente. Deși era scrisă cu cîțiva ani mai înainte, poezia se încadra în atmosfera revoluției din 1848. În spirit romantic, pe un ton elegiac, poetul deplîngea

O, țară unde legea pe fiii tăi împarte
În liberi și robiți

introducînd însă și accente mobilizatoare, de îmbărbătare patriotică.

În ceea ce privește publicistica propriu-zisă, menționăm în primul rînd atitudinea lui D. Bolintineanu față de actul de tră-

dare al colonelului Odobescu, comandantul oştirii, şi al colonelului Solomon, comandantul regimentului 3 din garnizoana Bucureşti, care, la 19 iunie, arestează guvernul provizoriu, cu intenţia de a suprima revoluţia. În articolul *O înaltă trădare*, semnat cu iniţiala D., apărut în nr. 2, din 25 iunie 1848, D. Bolintineanu sublinia de la început că acţiunea celor doi colonei era în totală discordanţă nu atît cu guvernul provizoriu, cît mai ales cu voinţa şi sentimentele poporului român: „Avem un guvern provizoriu compus de oameni luminaţi, cu inimă şi cu capacitate. Popolul român a înţeles, în dreapta lui judecată, cum că datoria lui cea mai sacră este a sprijini acest guvern, a-şi pune într-însul toată credinţa şi a aştepta cu linişte întemeierea desăvîrşită a principurilor ce a proclamat naţia română în zilele de 9 şi 11 Iunie... Toţi adevăraţii patrioţi au venit de au îmbrăţişat cu intusiasm pe liberatorii patriei şi le-au jurat credinţă şi sinceritate". Invocînd devotamentul poporului faţă de cauza revoluţiei, D. Bolintineanu releva, prin contrast, atitudinea duplicitară a coloneilor Odobescu şi Solomon: „Doi inşi însă — despre care naţia română nu s-ar fi îndoit poate — au venit şi dînşii, sunt două zile, a face membrilor guvernului provizoriu protestaţii intusiaste pentru credinţa şi patriotismul lor; au venit şi ei a le da sărutări călduroase: aceştia sunt coloneii Odobescu şi Solomon; dar protestaţiile lor erau ipocrite şi mincinoase şi sărutările lor, sărutări de Iudă. Căci după ce pe de o parte au luat de martori patria şi Dumnezeu că se vor sacrifica pentru fericirea ţerei noastre, pe de alta, stăpîniţi de o ambiţie nemernică şi egoistă, socotiră a resturna guvernul, a se pune prin forţă în locu-i şi a scufunda în chipul acesta ţara noastră în cea mai adîncă anarhie şi nenorocire prin necapacitatea şi ignoranţa complectă a lor."

Dimitrie Bolintineanu mai inserează, în acelaşi număr, un articol, fără titlu, semnat cu iniţialele D. B., în care cere pedepsirea complotiştilor, interpelînd guvernul provizoriu: „Pentru ce Solomon, Odobescu şi ceilalţi ca nişte inimici ai românilor, nu sunt daţi încă în judecată? Pentru ce întîrzie de a destitua capii armii în care popolul nu are încredere? Pentru ce nu întrebuinţează autoritatea ce popolul îi dă ca să stîrpească tot felul de uneltiri ce se zice că s-or fi urzind în contra liniştii publice şi a drepturilor dobîndite prin sîngele bravului popol?

Să se împărtăşască dar publicului toate stavilele ce guvernul întîmpină, pentru aducerea la îndeplinire a lucrurilor întemeiate

pe dreptate, și popolul va ști să-l sprijine și va fi totdeauna gata a vărsa sîngele său pentru fericirea patriei."

Parcurgînd paginile *Poporului suveran* redactate sub responsabilitatea lui D. Bolintineanu putem cunoaște atît convingerile personale ale poetului, în virtutea cărora imprima linia de conduită a publicației pe care o conducea, cît și poziția față de guvernul provizoriu și față de succesiunea adesea imprevizibilă a evenimentelor din perioada declanșării revoluției, adoptată nu numai de către Bolintineanu, ci și de către ceilalți revoluționari radicali, în frunte cu Nicolae Bălcescu. Atitudinea față de actul coloneilor Odobescu și Solomon este pe deplin semnificativă. În timp ce mitropolitul Neofit și alți membri ai guvernului provizoriu manifestă o samariteană indulgență față de aceștia, reintegrîndu-i chiar în posturile lor, în perioada refugierii guvernului provizoriu la Rucăr, D. Bolintineanu și ceilalți redactori ai *Poporului suveran* nu întîrzie să ceară sancționarea lor. Din fiecare articol publicat în *Poporul suveran* se desprinde cu pregnanță faptul că D. Bolintineanu, ca redactor responsabil, cît și ceilalți redactori, nu ezitau să adopte o atitudine critică față de actele guvernului provizoriu.

În perioadele în care Dimitrie Bolintineanu a fost efectiv redactor responsabil, în *Poporul suveran* a fost îmbrățișată deschis cauza revoluției. În primul număr se scria: „Românii din Principatul Valahii după mai multe veacuri de amărăciune și robie, românii al căror nume fu alungat dintre numele celorlalte nații ca o floare ce uscîndu-se pe ghirlanda strălucită, se smulge și se aruncă în pulbere; românii ce păreau că nu au încă brațele decît numai a le fi încinse în fiarele robiei, și nu au capul decît numai spre a-l apleca înaintea apăsătorilor tirani,

La 11 iunie se ridicară la glasul libertății de care erau însătoșați, sparseră lanțurile și arătară Europii că fiii Romii locuiesc încă pămîntul Dacii. Dar ceea ce face mai mare onoare numelui de român, este nobila purtare a poporului de la 11 iunie și pînă astăzi."

Desigur, nu putem face o delimitare între concepția și atitudinea manifestate în *Poporul suveran* din perioadele în care redactor responsabil a fost D. Bolintineanu, și între cele din perioadele în care redactori responsabili au fost A. Zane și N. Bălcescu, ele fiind aceleași, unitare și consecvente.

O idee majoră, afirmată și în articolul-program, a fost aceea a unității naționale. Ea este reluată de multe ori, dar cu deosebire

în articolul intitulat *Unirea Moldovii cu Țara Românească*, publicat în nr. 9, din 19 iulie 1848. Subliniindu-se că „străbunii noștri au înțeles foloasele unei asemenea uniri", se lansa un îndemn ca Adunarea Națională să înscrie în programul său împlinirea acestei aspirații fundamentale a poporului român: „Să lipsească acele bariere ce parcă s-au pus înadins ca să oprească frate pe frate a se îmbrățișa. Iar una din chestiile cele mai importante de care Adunarea Națională trebuie a se pătrunde, să fie aceasta, fiindcă numai aceasta poate să ducă România la mărire și adevărată fericire." Pentru a fi înțeleasă mai bine necesitatea unității naționale, D. Bolintineanu, împreună cu ceilalți redactori, se preocupa de explicarea clară, pe înțelesul tuturor, a ideii de patrie și naționalitate. În articolul *Patria*, apărut în nr. 3, din 28 iunie 1848, se spunea: „Patria nu este numai locul în care ne-am născut și în care familia noastră locuiește: patria este țeara întreagă în care găsim concetățeni, adecă oameni ce trăiesc subt aceleași legi, vorbesc aceeași limbă, se închină în aceeași religie, își împărtășesc aceleași sentimente și aceleași idei. Această unire de sentimente face naționalitatea. Prin urmare, fără de dînsele nu poate fi naționalitate, nu poate fi România.

Patria, această ființă ideală, pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu vieața, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge și-i unește în apărarea unui bine comun...

Ca să avem patrioți, ca să ne putem apăra în reciprocă interesele, casa, vieața, familia cată să ne legăm printr-aceleași interese, cată să avem fiecare parte dintr-această patrie, astfel fiecare vom învăța a iubi patria, și atunci fiecare va zice: Prefer familia înaintea mea, prefer patria înaintea familiei".

Deseori se publicau scurte articole cu caracter de manifest. În nr. 6, din 12 iulie 1948, introducîndu-se și o aluzie ironică la adresa dezorientării din rîndurile guvernului provizoriu, se scria: „Dacă pînă acum Guvernul n-a voit să facă să se simță puterea sa, asta credem că a făcut-o ca să lase fiecăruia timp a se dezbrăca de prejudiții, a cunoaște foloasele principelor democratice, și apoi a le îmbrățișa și a le susținea cu inima. E destul timp de la 11 iunie; și e timp ca fiecare să alergăm, să punem mîna și să sprijinim principele Constituției, ca să putem avea naționalitate, să putem avea patrie.

Suma veacurilor trecute ne poate spune destul de clar cît sînt de îmbătrînite ideile prin cari am trecut; veacul al 19-lea ne spune că acele idei nu pot găsi nicidecum simpatie într-însul".

Poporul suveran nu era un oficios al guvernului provizoriu, ci un organ de presă independent, un glas al revoluției, pentru triumful căreia apela la mijloace practice, fără a-și menaja adversarii și mai ales fără a-și căuta prea mult cuvintele. Atenția principală o acorda, bineînțeles, evenimentelor la ordinea zilei, problemelor de stringentă actualitate. În nr. 6, din 12 iulie 1848, dezaproba sever lașitatea acelor ofițeri care, în timpul retragerii guvernului provizoriu la Rucăr, l-au părăsit și nu i-au mai asigurat paza : „Fapta ticăloșilor ofițeri va servi de model, cînd cineva ar avea trebuință să arate pînă unde lașitatea și ticăloșia omenească poate a se întinde." Vorbindu-se, ca de obicei, în numele poporului, se scria, în continuare : „Poporul român cere a se orîndui îndată o comisie care să cerceteze cine au fost acei lași vînzători și să se scoată dintre cetele militare, ce se necinstesc a avea în fruntea lor asemenea mișei". În finalul articolului, redactorul *Poporului suveran* propunea o soluție radicală : „Rămîne ca Guvernul provizoriu să ieа îndată armele soldaților din regimentul al 3-lea, desființînd cu totul numele lui. Pe soldați să-i scoată din Capitală, împărțindu-i pe la osebite puncturi ; iar pe ofițerii vinovați să-i degrade".

Analizînd situația din timpul revoluției, ciocnirea diferitelor tendințe și orientări, în nr. 7, din 14 iulie 1848, se scria : „Ochiul se sperie de mulțimea partidelor. Ambițioșii se cufundă cu trădătorii de patrie, inimicii Constituției cu inimicii românismului, înșelătorii cu cei amăgiți. Astfel vedem o mulțime de reacționari uneltind felurimi de tertipuri ca să răstoarne reformele ; astfel unul se scoală și cere dictatura ; altul jurînd cînd unei partide cînd alteia ; unii, cari la început păreau a fi din cei mai înfocați democrați, strigă în contra cauzei sacre, pentru că nu au putut lua parte la Guvern ; iar alții spun în gura mare că nu înțeleg patriotismul fără chiverniseală". Și de data aceasta, manifestărilor ostile le erau opuse sentimentele și aspirațiile poporului : „Luați esemplul de la popolul român. El a înțeles mai bine interesele patriei. Brav, patriot, aleargă la arme cînd patria îl chiamă, apoi se retrage cînd nu mai este trebuință a-și espune viața. El judică cu nepărtinire, căci el nu aleargă după posturi, nu este patriot pentru chiverniseală și nu umblă cu intrigi și cu liste ca să adune iscălituri, să ajungă cu modul acesta la putere, cum fac unii din patrioții noștri, care pentru că ar fi purtat cocarde sau drapel, și nu au căpătat o funcție, se plîng că patria este ingrată și guvernul infam."

Ca redactor responsabil al *Poporului suveran*, Dimitrie Bolintineanu şi-a atras asupra sa aversiunea unor reprezentanţi ai boierimii conservatoare. Edificatoare, în acest sens, este scrisoarea pe care Constantin Ghica i-o trimitea fratelui său, Dimitrie Ghica, la 4 august 1848 : „Laissez les personnalités de côté et ne vous occupez pas de ce qu'on met dans les journaux. Notre pays a besoin d'hommes aux affaires pour sortir de cette crise. Tous ceux qui vous conseillent de ne pas sortir sont vos ennemis, car si Mr. Bolintineano s'attaque à vous, avec deux soufflets on le met à la raison ; je lui a même fait dire indirectement qu'il s'expose à voir la tête cassée" [1].

Evident, asemenea ameninţări nu l-au intimidat pe Dimitrie Bolintineanu. Activitatea sa la *Poporul suveran* încetează o dată cu existenţa gazetei, la înfrîngerea revoluţiei, cînd este arestat şi proscris, pornind pe drumul lung şi adesea amar al exilului.

[1] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 241.

PROSCRISUL

După înfrîngerea revoluției din 1848, destinul lui Dimitrie Bolintineanu urmează, timp de aproape zece ani, o traiectorie zbuciumată, adesea dramatică. Poetul va purta, cu durere, stigmatul proscrisului, izgonit din patria pe care nu va înceta niciodată să o iubească cu ardoare, va fi supus permanent suferințelor morale și fizice ale exilului, dar fără să abdice vreodată de la țelurile sublime ale luptei pentru dreptatea și libertatea poporului său.

Această lungă și frămîntată perioadă din existența lui D. Bolintineanu începe în ziua de 13 septembrie 1848, cînd oștile otomane vin cu poruncă de la sultan să înăbușe prin forță ridicarea Țării Românești la demnitatea țărilor independente și prospere. La vestea că trupele turcești, comandate de Omer-pașa, și-au instalat tabăra la Cotroceni, masele populare din București, conduse de fruntașii revoluției, ies în întîmpinarea acestora, într-o demonstrație pașnică, pentru a se opune unei intervenții armate în desfășurarea evenimentelor interne. Aici veniră însă și marii boieri, antipatrioți și antinaționali, cu gîndul ascuns de a cere lui Fuad-efendi, comisarul Porții Otomane în Țara Românească, sprijinul în înăbușirea revoluției, ceea ce se și întîmplă. Se formă atunci o deputație „ca la 200 persoane", cum relatează un participant direct la această acțiune [1], care merse în cortul lui Fuad-efendi, pentru tratative. Deputația era alcătuită în primul rînd din fruntașii revoluției. „Între acești deputați mă aflam și eu", precizează

[1] Niculae Costinescu: *Scrisoare*, în „Gazeta de Transilvania", nr. 81—85, 4—18 octombrie 1848, p. 1.

D. Bolintineanu în *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria,* unde evocă întîmplările care au dus la înfrîngerea revoluției, la arestarea și exilarea capilor ei.[1] Dar, din nenorocire, în deputăție pătrunseseră și boierii reacționari, care trecură de partea lui Omer-pașa și a lui Fuad-efendi. După ce comisarul Porții Otomane citi fermanul sultanului, care cerea „restabilirea ordinei" prin puterea armelor, Nicolae Bălcescu protestă energic, dar în zadar, căci reprezentanții sultanului declanșară îndată represiunea, arestînd pe membrii deputăției, cu excepția marilor boieri. Un alt participant la acest episod, ni-l descrie astfel, la scurt timp după consumarea lui: „Țăranii stau tăbărîți în cîmp. Turcii puseseră sentinele de către dînșii. Luni dimineața, Fuad trimite să cheme în cort atît pe cei mai însemnați dintre boieri, cît și pe reprezentanții cetățenilor din București. Boierii se gătesc. Partea cealaltă își alege deputații săi; și astfel ambele partide pleacă spre tabăra turcească... Și iată-ne în cort. Încunjurați de toate părțile de oșteni, alăturea cu dușmanii viitorului naționalității noastre, puteau aleșii revoluției să abdice dignitatea lor și a întreg poporului? Fuad îndată ne citește un ultimatum, care zice că este însărcinat să-l și execute pe loc în numele sultanului, și anume restatornicirea ordinei legale cu puterea oștilor turcești, și înființarea unui guvern interimar, alcătuit dintr-un caimacam și din comisarii curților. Vă lăsăm să judecați cîtă mînie n-au adus în noi aceste cuvinte! Abia Bălcescu începu să zică cîteva cuvinte, și îndată Fuad zice că el n-are a discuta, ci numai a executa. Atunci la zîmbetul de mulțumire al ticăloșilor boieri, turbarea noastră începu a se manifesta prin cele mai desperate protestații; și așa făcurăm de răsună cortul de strigare: Moarte mai bine decît Regulamentul! În acel minut Omer-pașa trage dintre noi pe Fuad-efendi; boierii se iau după dînsul. Noi rămînem laolaltă, și n-apucăm să suflăm de trei ori, și îndată ne văzurăm arestați de turci."[2]

Tot timpul zilei, cînd are loc și ciocnirea dintre trupele otomane și pompierii români, care au dat dovadă de un înalt spirit de jertfă patriotică, toți cei arestați, printre care și D. Bolintineanu, sînt ținuți în tabăra turcească. Seara, sub paza baionetelor, sînt închiși în mănăstirea Cotroceni. A doua zi, marea majoritate a celor arestați sînt puși în libertate. Nu rămîn sub stare de arest

[1] Dimitrie Bolintineanu: *Călătorii,* ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic, note și glosar de Ion Roman, București, E.P.L., 1968, p. 18.

[2] *Corespondență din București,* în „Bucovina", nr. 1, 4 octombrie 1848, p. 1.

decît cei consideraţi fruntaşi ai revoluţiei, şi anume, N. Golescu, St. Golescu, A. Golescu, N. Bălcescu, I. Brătianu, Cezar Boliac, C. A. Rosetti, Gr. Grădişteanu, arhimandritul Znagoveanu, Dimitrie Bolintineanu, A. Zane, I. Voinescu, I. Ionescu, C. Aristia şi Gr. Ipătescu.[1] Cît timp au stat prizonieri la Cotroceni, populaţia Bucureştiului le-a făcut o frumoasă manifestare de solidaritate şi simpatie. „Venea tot oraşul să ne vază şi să ne aducă hrană", ne spune D. Bolintineanu.[2]

În acele momente grele, neavînd nici un alt sprijin, revoluţionarii arestaţi se adresează consulului englez la Bucureşti, Colquhoun, cu rugămintea de a-i lua sub protecţia sa şi de a le elibera paşapoarte englezeşti, pentru a trece în Transilvania: „Monsieur le Consul, Nous apprenons que Son Excellence Fuad-Effendi vient de prendre à notre égard la décision de nous fair passer la frontière de Transylvanie. Comptant sur votre bienveillance, nous venons vous prier de vouloir bien, pour notre sûreté, en tout cas, nous prendre sous votre protection, en nous délivrant des passeports anglais et nous faisant accompagner par une personne du consulat."[3] Consulul englez a fost, într-adevăr, sensibil şi binevoitor faţă de rugămintea românilor arestaţi, acţionînd neîntîrziat. În scrisoarea de răspuns, Colquhoun le comunica: „Je me suis empressé de voir Fuad-Effendi hier sur le sujet de votre extradition de la frontière valaque en Transylvanie. S. E. m'a entièrement rassuré à cet égard, et je dois donner foi à ce qu'il m'a dit; ses dernières paroles en me quittant étaient: «Monsieur le Consul général, je vous donne ma parole d'honneur qu'ils seront escortés en parfaite sûreté à la frontière de Transylvanie, et de là ils seront libres d'aller où ils voudront»". Încrezător în cuvîntul de onoare al comisarului Porţii Otomane, Consulul general al Angliei îi încuraja pe cei arestaţi: „Après un déclaration de cette nature, si obligatoire entre gentilhomme et gentilhomme, et surtout entre l'Envoyé de la Porte et le Consul général d'Angleterre, je manquerais à toutes les règles de la bienséance, si je me permettais de douter de la parole ainsi donnée. Fiez-vous y aussi en toute confiance, je vous prie, et ne vous laissez pas effrayer par des chimères, qui n'ont aucun fondement".[4] În acelaşi timp, pentru

[1] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, p. 452.
[2] D. Bolintineanu: *Călătorii*, p. 19.
[3] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, p. 421.
[4] *Ibidem*, vol. IV, p. 452.

mai multă certitudine, Colquhoun se adresează și lui Omer-pașa, primind din partea acestuia, la 18 septembrie 1848, garanții asemănătoare: „Monsieur le Consul, Le soussigné s'empresse de répondre à l'adresse de l'honorable Consulat d'Angleterre au sujet de la mise hors de frontières de quelques individus compromis, que la garde impériale ottomane, spécialement chargé par moi de les escorter jusqu'à la frontière, a reçu de ma part les ordres nécessaires en ce qui concerne le maintien de la sûreté personelle et inattaquable de ces individus jusqu'aux lieu de leur destination, et qu'en outre, pour rassurer l'honorable Consulat, je garantis moi-même pour le bon traitement, dont la garde impériale est responsable envers les individus préindiqués.

Je profitte de cette occasion pour offrir à Monsieur le Consul les assurances de ma considération distinguée." [1]

Consulul Colquhoun nu bănuia că onoarea unui gentilom englez nu se prea potrivea cu onoarea unor emisari ai Porții Otomane. În scurt timp, faptele dovediră că, în fond, cuvîntul de onoare al lui Fuad-effendi și garanțiile lui Omer-pașa fuseseră de la început ipocrite și false. În toiul unei nopți, revoluționarii arestați, printre care și D. Bolintineanu, sînt urcați în căruțe de poștă, înconjurați de două escadroane de cavalerie otomane și porniți, chipurile, spre Brașov, de unde urmau să treacă în Transilvania. Dar, peste cîteva ore, căuzașii aveau să fie încercați de o amară deziluzie. În loc să se îndrepte spre Brașov, convoiul luă direcția Giurgiu. Lucrurile erau clare, dar dramatice. Cei arestați înțeleseseră că nu-i așteaptă decît zidurile unei temnițe otomane. Faptul că reprezentanții Porții își călcaseră cuvîntul de onoare dat consulului Angliei a fost relevat atunci și de ziarul *Le Courrier français,* în nr. 304, din 28 noiembrie 1848, p. 1—2: „Le lendemain, les prisonniers partent dans des chaires de poste, escortés par deux escadrons de cavalerie turque, et, contrairement aux promesses formelles qui leur ont été faites, contrairement à la parole d'honneur de Fuad-Effendi, confirmée par le lettre du consul général d'Angleterre, on les conduit à Giurgevo..."

Vestea că revoluționarii din București au sosit în Giurgiu, sub escortă, se răspîndi îndată în întreg orașul, prilejuind din partea populației o tacită dar emoționantă manifestare de simpatie. „Intrînd în oraș, — ne spune D. Bolintineanu — citirăm pe fața lăcuitorilor spaima și compătimirea ce le insufla poziția noastră.

[1] *Ibid.,* p. 425.

Cei mai mulți se ascundeau cu lacrimile în ochi". Sînt mai întîi închiși într-o cazarmă ocupată de turci, iar apoi transportați pe celălalt mal al Dunării, la Rusciuc, rămînînd reținuți în continuare pe un vas de război. În timpul celor trei zile cît au fost sechestrați pe acest vas, D. Bolintineanu fu mîngîiat de vizita unor rude apropiate, care-i aduseră „o sumă de bani și merinde de drum. Bucuria lor văzîndu-mă era cu atît mai mare, că nu știa nimeni de mine ce mă făcusem", cum consemnează în *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*. După cele trei zile, în răstimpul cărora primesc și pașapoartele, se spulberă și ultima speranță de a fi eliberați. La București, Fuad-effendi și caimacamul C. Cantacuzino semnaseră decretul pentru exilarea capilor revoluției, publicîndu-l în *Buletinul Ofițial al Prințipatului Țării Românești*, în nr. 42, din 25 septembrie 1848, din care citäm:

„Noi, comisarul împărătesc în Prințipaturile Danubiene și caimacamul Țării Românești,

Asupra raportului miniștrilor, luînd în băgare de seamă că fețele însemnate în alăturata listă, întărîtînd turburările, a cărora teatru a fost Țeara Românească, în curgere de mai mult de trei luni, aflarea lor în țeară nu se poate împăca cu odihna și siguranța publică, decretäm că aceste persoane să se trimiță peste graniță, și nu vor putea să se întoarcă în Prințipaturi fără o poruncă într-adins a Măririi Sale Sultanului, și că, dacă vreunele dintre dînsele vor îndrăzni să calce această măsură, cerută neapărat de mîntuirea Statului, să se aresteze și să se pedepsească după toată strășnicia legilor.

De aceea se poruncește d-lui ministru din Lăuntru, pe de o parte, să publice aceasta prin Buletinul Statului, spre cunoșcința tutulor, iar pe de alta, să privegheze cu activitate prin autoritățile însărcinate cu paza granițîi, ca rîndurile acestui decret să se îndeplinească întocmai subt însuși a sa răspundere."

Iată numele celor proscriși, în ordinea din decret: „1. I. Eliad, 2. Chr. Tell, 3. N. Golescu, 4. St. Golescu, 5. C. Boliac, 6. Gr. Grădișteanu, 7. C. (A.) Roset(ti), 8. C. Bălcescu, 9. N. Bălcescu, 10. Gr. Ipătescu, 11. N. Ipătescu, 12. I. Voinescu, 13. D. Bolintineanu, 14. A. Zane, 15. Znagoveanu, 16. I. Brătianu, 17. D. Brătianu, 18. I. Ionescu, 19. Moldoveanu, 20. Deivos, 21. Moșoi, 22. N. Apoloni, 23. C. Aristia."

La Rusciuc, arestații fură transbordați de pe vasul de război pe două ghimii, — vase de transport turcești primitive, lipsite

de cele mai elementare condiții pentru o existență umană. Pe ghimia în care este urcat Dimitrie Bolintineanu se mai aflau N. Golescu, St. Golescu, A. Golescu-Albul, C. Aristia, Cezar Boliac, Gr. Grădișteanu și arhimandritul Snagoveanu. În cea de-a doua ghimie sînt introduși Nicolae Bălcescu, A. Zane, C. A. Rosetti, I. Brătianu, I. Ionescu, I. Voinescu și Gr. Ipătescu. Starea sufletească în care se afla poetul, la plecarea spre o țintă necunoscută, sub paza baionetelor, o putem deduce din poezia *Proscrisul,* scrisă probabil în acele momente :

Ah ! tînăra ghirlandă ce fruntea mea încinge
Usuce-se acuma, eu nu simț nici un dor,
Căci inima-mi zdrobită nimic n-o mai atinge :
Departe d-a mea țară, eu voi acum să mor !

Ghimia, ne spune D. Bolintineanu, era „lungă de douăzeci de pași, lată de trei pași. În mijlocul ei era un fel de groapă, formată într-o cameră lungă și îngustă și de un metru de adîncime. D-asupra acestii gropi stau așezate lopeți, peste lopeți rogojini. Acesta era singurul coperămînt." Amănunte similare privitoare la condițiile mizerabile de pe ghimie, furnizează și I. Voinescu II, în evocarea *O călătorie pe Dunăre în ghimie,* apărută în *Românul,* nr. 330—334 din 1861 : „Peste putință să mai stai măcar în genunchi ; trebuia neapărat să-ți faci trupul ghem. Așternutul îi era, în toată lungimea, de ghiulele cu rogojini pe d-asupra... Stăturăm așa ghemuiți, înghesuiți, în întuneric, și într-un aer putred de duhoare." În aceste condiții, proscrișii au călătorit, cu unele scurte întreruperi, timp de aproape treizeci de zile. Primul popas îl fac la Vidin, unde sînt debarcați și ținuți în continuare sechestrați la corpul de gardă otoman. Aici se petrecu un mic incident, însă revelatoriu pentru fermitatea revoluționară și înflăcărarea patriotică a celor arestați. „Unul din fiii cei vitregi ai țării noastre, — relatează D. Bolintineanu — trecînd Dunărea, pentru o trădare neapărat, veni să ne viziteze în închisoare ; dar în loc să ne aducă vorbe consolătoare, avu micșorimea de suflet să ne mustre în față pentru opiniile noastre politice... Unul din noi îi răspunse cum se răspunde la acele suflete lașe ce înfruntă omul în nefericire. Pașa, auzind de urmarea acestui om, îi dete ordin să treacă îndată Dunărea în țară. Eu îmi răzbun trecînd sub tăcere numele acestui om."

De la Vidin, după cîteva zile, ajunseră la Fetișlan, pe țărmul sîrbesc, fiind din nou vîrîți în temniță. Aici, D. Bolinti-

neanu scrie poeziile *Către boierii români antinaționali* și *Către muierile lor*, pe care le datează: „1848, octombrie 12. În fortăreața de la Fetișlan." Ambele poezii au fost publicate postum, în *Revista nouă*, nr. 11—12, din aprilie-mai 1894. Prima, este o diatribă la adresa boierilor din acel timp, trădătorii de patrie și de neam, care nu mai păstrau nimic din vitejia și dragostea de țară a boierilor din vremea gloriei strămoșești:

Plîngi, o, nobilă țărînă a boierilor d-aldată,
Care pentru a lor țară cu onoare au pierit!
Nici o inimă arzîndă, nici o lacrimă-nfocată
Fiii voștri nu mai are pentru ceea ce-ați iubit.

Gloria le e străină celor care vă urmară,
Patria le e scăpare; a o vinde și-a trăi;
Vitejia, nici onoarea, niciodată nu aflară
'N-a lor inimă-nghețată loc de-a se adăposti.

Acuze violente adresează D. Bolintineanu, în cea de-a doua poezie, și către „muierile" boierilor, pe care le consideră mai imorale decît prostituatele, lipsite de cea mai măruntă onestitate și pudoare în fața suferințelor țării:

Chiar ființele acelea care se prostituează —
Prăzi ale necesității, ca să poată viețui —
Au momente de căință cînd rușinea colorează
Fruntea lor prostituată, ce-a-ncetat a străluci.

Iar voi sînteți mai căzute, căci, de flori încununate,
Pe mormîntul României, vesele, voi dănțuiți;
Și cînd inimele noastre sînt în doliu îmbrăcate,
Nu simțiți căderea voastră și simțind-o, nu roșiți!

În timpul transportării prizonierilor cu ghimia, avu loc un episod cu adevărat emoționant. Încă de la plecarea lor din Giurgiu, au fost permanent secondați, pe malul Dunării, de Maria Rosetti, soția lui C. A. Rosetti. Cu un pilduitor spirit de jertfă și cu un fierbinte devotament patriotic, purtîndu-și la piept fetița, ea a înfruntat cele mai grele obstacole, mergînd pe jos sau în căruță, pe ploaie și pe frig, pe drumuri nenorocite, stăpînită necontenit de gîndul organizării unei evadări a celor arestați. Acest episod avu un viu răsunet în epocă, fiind evocat și de zia-

rul *Le Courrier français*, în nr. 304, din 28 noiembrie 1848, p. 2: „Ce pénible voyage a donnée lieu à un épisode que nous sommes heureux de rapporter. Une jeune femme, la femme d'un des captifs, M-me Rosetti, abandonnant Bucarest, ses intérêts, sa famille, à la nouvelle du départ des patriotes valaques pour Giurgevo, suivit constamment le convoi des prisonniers. Tantôt à pied, tantôt dans les lourdes voitures du pays, tantôt à cheval, debout à toute heure, elle déploya pendant ces tristes journées une énergie et un courage surhumains". Acest episod a fost evocat, în pagini emoționante, de către Jules Michelet, în *Légendes démocratiques du Nord* (Paris, Garnier, 1854, p. 304 și urm.).

Datorită Mariei C. A. Rosetti, revoluționarii români captivi au putut, în cele din urmă, să evadeze. De la Fetișlan ajung la insula Ada-Kaleh, unde fac un scurt popas. Deoarece ghimiile nu mai erau în stare să treacă cataractele Dunării, prizonierii obținură, prin strădaniile Mariei C. A. Rosetti, o barcă de transport de la agenția din Orșova, rămînînd însă mai departe sub paza soldaților turci. „La un sat românesc, trei leghe departe de Orșova, — își amintește D. Bolintineanu — ieșirăm pe mal, urmați de gardienii noștri. Abia puserăm picioarele pe uscat, și mulțime de săteni români veniră spre întîmpinarea noastră. Ei ne întrebară de unde veneam și unde ne duceam; răspunserăm la toate întrebările. Poziția noastră îi interesă mult. Aici hotărîrăm să nu ne mai punem în barcă, ci să lăsăm pe turci și să plecăm înainte prin staturile Austriei, după coprinderea pasporturilor noastre.

Într-acest timp, văzurăm venind spre noi, pe uscat și călare, un ofițer turc, în fuga mare a calului. Acesta, ajungînd, ne spuse că este trimis de guvernul de la Ada-Kaleh ca să ne înturne pe toți la insulă, adăogînd că a venit ordin să ne libereze. Noi, însă, fiindcă eram liberați, sau ne credeam astfel, nu darăm nici un fel de ascultare trimisului. El se înturnă pe urmele sale; noi plecarăm înainte pe uscat, cu turcii... Dupe șase ore de umblet, ajunseserăm într-un sat românesc și sîrbesc... Intrarea noastră în sat făcu senzație. Noi traserăm drept la o locandă. În cîteva minute, piața pe care era locanda era plină de oameni... Atunci veni și preotul sîrb împreună cu căpitanul satului. Acest din urmă ne viză pasporturile pentru Viena. Pe de altă parte se însărcină să aducă trăsuri de plecare.

Acestea se făcură și, pe la miezul nopței, plecarăm în șapte trăsuri.

Turcii dormeau în cea mai mare nepăsare.

Odată liberi, unii dintre noi luară calea Parisului, alții se duseră în Transilvania."

Pornind pe drumul exilului, Dimitrie Bolintineanu era stăpînit de o profundă durere sufletească. Dar, ca întotdeauna, nu soarta propriei sale persoane îl îndurera, ci soarta patriei, pentru binele căreia era hotărît să se sacrifice și de care era acum înstrăinat. Suprema dăruire de sine pentru fericirea țării și poporului său, de care a dat dovadă în tot timpul vieții sale, patriotismul fierbinte ce l-a însuflețit întotdeauna, sînt evidente și în acest *Cîntec din exil*, scris în 1848 :

Soarele patriei noastre pentru noi nu mai lucește,
Numai noi nu vedem încă țara care ne-a făcut.
Plîngeți, fraților d-exil, căci durerea se-ntețește,
Plîngeți cu lacrimi de sînge patria ce ați pierdut.

Poetul nu cerea nimic pentru el,

Ci vă cer o zi ferice pentru patria-n robie !
Timpuri, dați a ei mărire, dați-i vechea vitejie,
Și de-acum pe a mea groapă sufle vîntul viscolos !

Poezia a fost publicată postum, mult mai tîrziu, în *Literatură și artă română*, an. IV, nr. 11—12, din 25 septembrie — 25 octombrie 1901, p. 786, de către B. Iorgulescu, cu următoarea notă : „Această poesie a fost scrisă de Dimitrie Bolintineanu cînd era dus în exil și a fost imprimată în foi volante de Radu Golescu ; una din aceste foi a fost dată de Radu Golescu tatei, după care am copiat-o eu".

★

După eliberarea din captivitate, Dimitrie Bolintineanu trece în Transilvania, împreună cu Nicolae Bălcescu, Cezar Boliac și A. C. Golescu-Albu. La 10/22 noiembrie 1848, N. Bălcescu îi scria lui A. G. Golescu-Negru, din Sibiu : „Am venit aici cu Bolliak, Bolintineanu, A. Golescu și alții." [1] În Transilvania se mai răzleteșiră arhimandritul Ioan Snagoveanul, Gr. Ipătescu, A. Zane, C. Aristia, I. Ionescu, Deivos, Christian Tell și Ion Heliade Rădulescu, ultimii doi fiind priviți cu răceală de majoritatea exilaților, ca foști membri ai locotenenței domnești din timpul

[1] N. Bălcescu : *Opere*, IV, p. 116.

revoluției, ostilitatea evidentă îndreptîndu-se asupra lui I. Heliade Rădulescu, pentru poziția lui echivocă. Un alt grup, alcătuit din Nicolae Golescu, Ștefan Golescu, I. Voinescu II, C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, pornise prin Viena, spre Paris. Nucleul exilaților munteni sosiți în Transilvania, cu vederile cele mai înaintate și cu poziția cea mai fermă, îl formau Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu și Cezar Boliac. Scopul lor era acela de a sprijini activ lupta de eliberare națională a poporului român din imperiul Austriei. Reconstituind, mai tîrziu, aceste împrejurări, într-un articol publicat în *Trompeta Carpaților*, nr. 1081, din 1873, Cezar Boliac menționa că, atît el cît și N. Bălcescu și D. Bolintineanu, au rămas în Transilvania „cu ideea că nu e bine să ne depărtăm de țară pre cît timp românii din Austria sînt cu armele în mînă". Nicolae Bălcescu considera conflictul dintre români și maghiari drept o „mare nenorocire", determinat de lipsa de înțelegere a fruntașilor revoluționari maghiari, care nu admiteau un regim de egalitate pentru toate națiunile din cadrul imperiului habsburgic. Luptînd pentru eliberarea Ungariei de sub imperiul Austriei, revoluționarii maghiari nu înțelegeau că aceeași dorință o aveau și românii din Transilvania, dînd naștere, după expresia lui Bălcescu, unui „război barbar". Eforturile lui N. Bălcescu se concentrau în direcția unirii revoluției române și maghiare împotriva dușmanului comun, imperiul habsburgic. La 16/28 decembrie 1848, îi scria lui Ion Ghica : „Eu aș fi dorit ca ungurii să se fi purtat altfel, să nu fi provocat pre români și să se fi înfrățit cu dînșii, căci lucrurile ar fi loat o față cu totul alta ; și imperiul austriac se dezmădula. Dar oricum, crez că acum soarta românimei va fi mult îmbunătățită și că Transilvaniea și Banatul, dezmădulate de Ungariea, s-a apropiat mult de unirea cu noi." [1]

Nefiind privit cu ochi buni de către autoritățile habsburgice, N. Bălcescu nu a putut rămîne prea mult timp în Transilvania. Ajuns la Belgrad, îi scria lui A. G. Golescu-Negru, la 16/28 decembrie 1848 : „N-am putut ședea mai mult timp în Transilvaniea din pricini deosebite. Dintre care cea mai principală era că nu eram văzut cu plăcere și nici în siguranță." [2] După plecarea lui N. Bălcescu din Transilvania, Dimitrie Bolintineanu și Cezar Boliac continuă lupta în primul rînd pe cale publicistică. La 25 martie 1849, Cezar Boliac va scoate, la Brașov, ziarul

[1] *Ibid.*, p. 119.
[2] *Ibid.*, p. 120.

Espatriatul. Dimitrie Bolintineanu compune și publică acum poezii cu un puternic caracter mobilizator, patriotic. În *Foaie pentru minte, inimă și literatură,* nr. 46, din 15 noiembrie 1848, (p. 367), introduce poezia *Către români,* un manifest în versuri, chemînd la luptă pentru dezrobirea de sub dominația străină :

Pînă cînd să ne apese o robie necurmată ?
Nu mai sînteți încă fiii bravilor de altădată ?...
O, români, decît o viață cu rușine să trăim,
E mai bine pînă la unul cu mărire să murim.

Tot acum scrie și poezia *La românii din Ardeal (1849),* care va fi circulat probabil în manuscris, deoarece o publică tîrziu, în *Albina Pindului,* nr. 5, din 15 august 1868. Versurile ei au același caracter de manifest, adresat românilor din Transilvania în lupta lor pentru eliberarea națională :

Vocea patriei vă chiamă și vă zice ne-ncetat :
Spargeți lanțurile voastre : Ora vieței a sunat !
Iasă încă din morminte
Bărbăția din-nainte,
Ca un soare așteptat.

Pe Carpați, vedeți o rază peste fruntea unui nor ?
Sunt eroicele umbre ce vă cată cu amor
Și v-arată, prin unire
Și prin arme, la mărire
Calea voastră-n viitor.

În Transilvania D. Bolintineanu se alătură acțiunilor întreprinse în comun de emigrații munteni și moldoveni cu scopul de a servi mai departe cauza revoluției și interesele naționale ale românilor. Aceștia aleg un comitet mixt, însărcinat cu trimiterea de delegați pe lîngă guvernele țărilor europene, pentru a le solicita sprijinul în favoarea națiunii române. În acest sens, generalul Magheru îl informa pe Ion Ghica, printr-o scrisoare din 24 ianuarie/5 februarie 1849 : „Comitetul acesta va fi mixt, va fi compus adică din români și moldoveni, căci ar fi foarte impolitic și foarte imprudent ca noi de sine-ne să facem o despărțire între interesele omogene ale țărilor România și Moldavia. Acest comitet va denumi delegați la toate cabinetele puterilor europene, oriunde va găsi de cuviință. Politica comitetului va fi

determinată de voturile majorității membrilor lui. Se va ocupa în numele națiunei române de toate mijloacele atît materiale cît și morale pentru triumful cauzei noastre și pentru întreținerea fraților emigrați." [1] În ianuarie 1849 emigrații adresează Angliei, Austriei, Franței și Prusiei un protest împotriva ocupației străine din Muntenia, pe care își depune semnătura și D. Bolintineanu. [2] De asemenea, poetul semnează și memoriul pe care revoluționarii români din exil îl adresează, la 26 februarie 1849, Ministrului de Externe al Franței, cu rugămintea de a apăra drepturile Principatelor Române: „Les soussignés, membres du gouvernement provisoire de Valachie et délégués de l'émigration Roumaine, ont l'honneur de vous transmettre la Protestation ci-jointe accompagnée du mémoire justificatif sur la Révolution Valaque, protestation qu'ils adressent en même temps aux Cabinets de Londres, Francfort, Vienne et Berlin ; ils espèrent que vous voudrez donner connaissance de cette pièce au Conseil des Ministres, el que, pénétré de la justice de la cause des Roumains, le Gouvernement de la République n'hésitera pas à prendre sous sa garantie les droits des Principautés Danubiennes." [3]

Ajungînd la concluzia că sprijinul marilor puteri îl vor putea obține mult mai lesne prin intervenții directe, emigrații din Transilvania încep să se dirijeze către cele două mari centre unde puteau desfășura o activitate mai eficace, și anume la Paris și Constantinopol. Ideea de a merge la Constantinopol, unde Ion Ghica se afla încă de la 17 mai 1848, ca împuternicit al Țării Românești, trimis de fruntașii revoluției, era susținută în primul rînd de Nicolae Bălcescu. Convingerea sa era că stările de lucruri din Principatele Române se puteau schimba în urma unui iminent război ruso-turc, sperînd ca, la Constantinopol, să poată acționa mai cu folos, în aceste împrejurări, în favoarea cauzei românilor. La 4 ianuarie 1849 îi scria, din Belgrad, lui Ion Ghica: „Țeara noastră geme supt un regim de teroare și eu crez că numai un resboi turco-rus poate schimba starea de față. Spre aceasta trebuie să ținem." [4] În cazul unui conflict între imperiul țarist și imperiul otoman s-ar fi pus și problema țărilor din sfera de

[1] Ion Ghica : *Amintiri din pribegia după 1848,* București, Socec, 1889, p. 155.

[2] *Anul 1848 în Principatele Române,* vol. V, p. 761.

[3] Titu Georgescu : *Mărturii franceze despre 1848 în țările române,* București, Editura Științifică, 1968, fotocopie.

[4] N. Bălcescu : *Opere,* p. 123.

influență a acestora, românii sperînd ca, prin sprijinul marilor puteri europene, să-și dobîndească independența și suveranitatea. Urmărind aceeași idee, de a concentra forțele exilaților români în capitala otomană, N. Bălcescu îi scria lui A. G. Golescu-Negru, din Atena, la 15 februarie 1849: „Eu, după cum ți-am mai scris, crez că e bine să ne adunăm mai mulți la Constantinopol." [1] Ajungînd în Constantinopol, la 23 februarie 1849, N. Bălcescu începe îndată o acțiune febrilă de organizare a emigrației române. În numele „emigrației române din Constantinopol" se adresează, la 8 martie 1849, „emigrației moldo-române din Paris", proclamînd „unirea națională" drept „singurul principiu de viață, singurul principiu de mîntuire pentru noi". Era deci momentul ca „moldoveni și munteni, să ne aducem aminte că sîntem români, să ne strîngem împreună inimă lîngă inimă, să ne organizăm, să ne concentrăm toate puterile, toate voințele într-o singură putere, într-o singură voință". [2] Scopul lui Nicolae Bălcescu era de a organiza o partidă națională „cinstită și înțeleaptă". Pentru realizarea acesteia, N. Bălcescu se baza și pe Dimitrie Bolintineanu, acordîndu-i o mare încredere și prețuire, convins fiind că poetul împărtășea aceleași convingeri și sentimente, că nu aproba acțiunile disensioniste ale grupurilor lui C. A. Rosetti și Ion Heliade Rădulescu. În acest sens, N. Bălcescu îi scria, din Constantinopol, lui A. G. Golescu-Negru, la 12/24 martie 1849: „Sîntem mai mulți care, crez, că ne asemănăm mai mult în idei și simțimente. Mai întîi eu, care ți-am făgăduit că voi lucra cu tine și ca tine dinaintea revoluției, și cugetul nu mă mustră că mi-am călcat făgăduiala. Apoi Ghica, Magherul, pe care îl crez foarte sincer și bine intenționat, și care ca și mine desprețuiește deopotrivă ambele clici, a lui Rosetti și Eliad. Apoi Bolintineanu și atîți alții, în care am multă încredere, și care ne-ar seconda la trebuință ca să întocmim o partidă cinstită și înțeleaptă." [3]

Într-adevăr, și de data aceasta, D. Bolintineanu este alături de N. Bălcescu, năzuind deopotrivă la organizarea unei partide naționale „cinstite și înțelepte". Pentru a răspunde planurilor și acțiunilor bunului său prieten și tovarăș de luptă, poetul părăsește Transilvania, spre a merge la Constantinopol. La 8 martie 1849 se afla la Semlin, unde pictorul Barbu Iscovescu îi face un por-

[1] *Ibid.*, p. 134.
[2] *Ibid.*, p. 135.
[3] *Ibid.*, p. 143.

tret în creion. La 7/19 iulie 1849, D. Carionfil îi comunica generalului Magheru că așteaptă la Triest să se îmbarce pentru Constantinopol, împreună cu D. Opran și D. Bolintineanu, care era „în poziție foarte critică". [1] Probabil că starea critică a poetului era determinată de îngrijorarea ce o avea față de modul în care va fi tratat la Constantinopol, deoarece, cu puțin timp înainte, sultanul semnase *Fermanul pentru exilarea capilor revoluțiunii din Țara Românească,* publicat în *Buletinul ofițial al Prințipatului Țerii Românești,* nr. 63, din 6 iulie 1849. Fermanul, redactat în termeni violenți, punea în vedere domnitorului Barbu Știrbei să interzică intrarea în țară a exilaților, printre aceștia fiind trecut și D. Bolintineanu: „Se dă în cunoștința Ta că s-a hotărît ca individele cari, la intrarea în București a oștilor mele imperiale, trimise în țară ca să restatornicească liniștea locuitorilor ștergînd dărăpănătoarele urme ale jalnicelor evenimente ivite în cele din urmă în Valahia, au îndrăznit a se împotrivi în fapt, și căutînd a se împotrivi cu armele în mînă au săvîrșit o crimă neprimită la orice întîmplare și au dat pricină de vărsare de sînge; și cari necunoscînd urmările de bunătate și de milostivire arătate mai nainte din partea guvernului Meu, au ars originalul Regulamentului ce cuprinde legile fundamentale ale țerii, au ieșit prin fapta acestor două categorii de crime din cercul amnistiei generale ce s-a făgăduit, și prin urmare vor fi pedepsiți potrivit cu vina ce se va dovedi prin a lor judecată. Afară dintr-aceste individe, fiindcă s-a adeverit între Înalta Mea Poartă și Curtea Împărătească a Rusiei, că întoarcerea în Valahia a acelora cari, luînd o parte activă la tulburările Țerii Românești, au ieșit din țară, și ale cărora nume se cuprind în lista ce se va publica, este vătămătoare liniștii țerii, nu le va fi iertat să intre în Valahia, pînă cînd, prin științele amîndurora părților, se va lua încredințare că în viitor nu vor fi nici într-un chip vătămători, și dacă unii dintr-înșii, împotriva acestei hotărîri, vor îndrăzni să intre în țară, aceia vor fi supuși la asprimea legilor."

În aceste împrejurări, Dimitrie Bolintineanu ajunge la Constantinopol. Condițiile de aici nu-i sînt însă favorabile. Așa că, în scurt timp, în toamna anului 1849, se îndreaptă spre Paris.

[1] Alexandru Bălintescu: *Arhiva generalului Gheorghe Magheru,* București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1968, p. 77.

ÎN EMIGRAȚIE LA PARIS

Cercetările întreprinse pentru elaborarea acestei lucrări au scos la lumină date noi, privitoare la activitatea lui D. Bolintineanu în cadrul emigrației române din Paris, în măsură să elucideze unele aspecte necunoscute, să rectifice și să completeze elementele știute, întregind astfel imaginea acestei însemnate perioade din viața poetului. Acum putem preciza cu exactitate data la care D. Bolintineanu a sosit în capitala Franței. Într-o scrisoare inedită, adresată lui Ion Ghica, din Paris, la 5 noiembrie 1849, D. Bolintineanu îl informa : „Je ne suis arrivé à Paris que le 30 du mois passé“ [1], adică la 30 octombrie 1849. Sosirea sa în capitala Franței e confirmată și în scrisoarea pe care N. Ionescu o trimite lui G. Sion, la 4 noiembrie 1849, unde spunea : „Cu sosirea Bolintineanului aici de la Constantinopole, primii scrisori de la frate-meu“. [2]

Numele poetului român era cunoscut opiniei publice franceze și cercurilor revoluționare din Paris, încă din toamna anului 1848. De pildă, după ce informează pe cititorii săi despre arestarea, la Cotroceni, a revoluționarilor din București, ziarul *Le courrier français,* în nr. 304, din 28 noiembrie 1848, p. 1, descrie pe larg transportul acestora cu ghimia pe Dunăre, menționînd și numele lui D. Bolintineanu : „Nous avons tenu nos lecteurs au courant de toutes les phases de la question moldo-valaque ; et, sans aucune doute, ils se rappelleront l'arrestation faite à Cotrocéni des hommes les plus influents de la révolution de Bucharest.

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80302.

[2] Ștefan Metes : *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi,* Cluj, Pallas, 1939, p. 90.

Un de ces courageux patriotes, arrivé ces jours derniers à Paris, nous communique des détails intéressants sur leur captivité. Fuad-Effendi avait fait mettre tout le monde en liberté, sauf seize ou dix-sept personnes qui ont joué un rôle plus ou moins important dans le gouvernement provisoire de la Valachie. Voici leurs noms : M. M. N. Golesco, E. Golesco, A. Golesco, N. Balcesco, I. Bratiano, C. Boliak, C. Rosetti, G. Gradistiano, l'archimandrite J. Znagovano, D. Bolintineano, A. Zani, J. Voinesko, I. Ionesko, C. Aristia, G. Ipatesco, C. Rosenthal et M. Mochoï".

La Paris, D. Bolintineanu întâlneşte o atmosferă politică favorabilă emigraţilor noştri, condiţii prielnice desfăşurării activităţii lor. Tot ziarul *Le Courrier français*, în nr. 346, din 11 decembrie 1848, p. 1, făcuse o emoţionantă primire revoluţionarilor români, exprimîndu-le profundele sentimente de simpatie ale opiniei publice franceze, asigurîndu-i de ospitalitatea şi sprijinul Franţei republicane : „Nous avons eu hier le bonheur de leur serrer la main et de leur exprimer, dans l'effusion de notre coeur, nos profondes et vives sympathies. Nous voulons aujourd'hui leur dire que leur rôle n'est pas fini ; nous voulons leur dire que, loin de leur patrie, leurs actions peuvent lui être cependant profitables, et qu'ils doivent reprendre ici la lutte commencée si vaillamment par eux sur les bords du Danube. Leur ennemi est de ceux qu'on retrouve partout.

Nous voulons aussi leur offrir au nom de la France cette hospitalité dont elle a toujours honoré le malheur ; les sympathies que ces courageux exilés ont trouvées au sein du Parlement de Francfort, ils les retrouveront ici, moins vivantes peut-être au milieu de nos luttes politiques intestines, mais sincères, profondes, intelligentes et fécondes pour l'avenir...

Il faut aujourd'hui que la France comprenne bien la portée de ce mouvement roumain si peu connu, que son nom seul excite l'étonnement... Il faut que la France républicaine comprenne que le mouvement roumain mérite, comme question de principes, sa sérieuse et intelligente attention". În încheiere, adresa exilaţilor români un tonifiant îndemn la acţiune, cu convingerea că eforturile lor converg către cele mai nobile ţeluri : „Le jour de la délivrance viendra. Que les chefs de la nation roumaine se tiennent prêts pour la lutte, qu'ils combattent ici par la plume, par la parole, comme ils combattaient là-bas de leur personne. Que leur insuccès ne les décourage pas ! La Providence leur avait réservé cette épreuve cruelle et leur en réserve peut-être d'autres

encore : que leur énergie et leur courage soient dignes de la cause qu'ils défendent et grandissent devant ces obstacles. Leur cause deviendra bientôt la cause de tous peuples, et alors ce sera un éternel bonheur pour les Roumains d'avoir commencé la lutte de la démocratie contre l'absolutisme... Nous crions donc courage ! à ces généreux et intelligents citoyens roumains. Nous leur crions courage ! dans toute l'affection de notre coeur, dans toute l'ardeur de nos espérances !" De asemenea, ziarul *La République*, în numărul din 26 decembrie 1848, anunța cu simpatie că „les patriotes moldo-valaques qui ont fait partie du gouvernement provisoire de Bucharest pendant quelques jours d'indépendance valaque, sont arrivés à Paris."

Îndată după sosirea sa în capitala Franței, D. Bolintineanu ia contact nemijlocit cu emigrația română, discerne cu luciditate diferitele tendințe contrarii manifestate în cadrul ei, stabilindu-și clar și categoric poziția sa. Intrînd imediat în acțiune, se preocupă atît de activitatea emigraților cît și de repercusiunile acestei activități asupra destinului țărilor românești. Sesizînd manifestările ridicole și pernicioase ale lui Ion Heliade Rădulescu, ce se erija în conducător al emigrației, ca fost membru al locotenenței domnești din timpul revoluției, împreună cu Chr. Tell și N. Golescu, și care întreținea o atmosferă de suspiciuni, de intrigi și disensiuni printre exilați, D. Bolintineanu se desolidarizează de acesta, comunicîndu-i lui Ion Ghica, în scrisoarea din 5 noiembrie 1849 : „Aucun valaque ou moldave ne va plus chez Eliade ; ou le blame, ou le déteste", adăugînd : „Il faut finir une fois avec de gens qui, après avoir compromi l'avenir du pays par leur incapacité et leur poltronerie, cherchent à calomnier ceux qui sont les meillers parmi nous" [1].

În timpul exilului la Paris, D. Bolintineanu a fost, iarăși, unul din apropiații lui N. Bălcescu. După plecarea sa din Constantinopol, Ion Ghica îl considera un intim și un om de încredere al lui N. Bălcescu, scriindu-i acestuia, la 5 noiembrie 1849 : „Bolintineano te mettra au courant de nos misères d'ici." [2] Ajungînd la Paris, D. Bolintineanu se raliază deschis poziției lui N. Bălcescu. O dovedește și faptul că, în duelul care a fost provocat între N. Bălcescu și fostul locotenent domnesc Christian Tell,

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80302.

[2] G. Zane : *Ion Ghica către N. Bălcescu, scrisori inedite din vremea pribegiei*, București, Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tom. XXV, mem. 26, 1943, p. 14.

primul fiind acuzat de delapidarea unor fonduri în timpul revoluției, D. Bolintineanu este ales ca martor al lui N. Bălcescu. Pe baza știrilor primite din Paris, Ion Ghica îi comunica lui J. J. Filipescu : „Il y a actuellement sur le tapis à Paris un duel entre N. Balcesco et Tell. Ce dernier refuse de se battre, en accusant N. Balcesco de prévarrication. Les témoins de N. Balcesco sont Bolintineano et Etienne Golesco..." [1] După consumarea conflictului, într-o scrisoare, inedită, trimisă lui Ion Ghica, la 26 noiembrie 1849, poetul își exprima satisfacția că adunarea emigraților români din Paris, luînd în discuție acuzațiile lui Tell, „a voté à l'unanimité que Balcesco est l'homme le plus honnête du monde". [2]

La Paris, D. Bolintineanu se bucură de stima și încrederea compatrioților săi, fiind considerat un om integru, sincer și modest. A reieșit limpede acest lucru cu prilejul discuțiilor referitoare la fondurile bănești avute asupra lor de emigrați, în timpul revoluției. Sub presiunea boierilor din București, caimacamul C. Cantacuzino numise, în octombrie 1848, o comisie pentru cercetarea cheltuielilor zise nelegale, făcute de comitetul și guvernul revoluționar. Comisia, alcătuită din I. C. Borănescu și N. Pîcleanu, depune lucrarea la 2 noiembrie 1848, acuzîndu-i pe revoluționari de a fi cheltuit ilegal și fără acte justificative suma de 1.390.006 lei și 30 parale. [3] Consiliul de miniștri decisese ca acea sumă să fie recuperată prin confiscarea averii revoluționarilor. Caimacamul își dădu aprobarea, la 23 februarie 1849, printr-o *Delă pentru împlinirea sumelor cheltuite pe vremea nepravilnicului căzut guvern și hotărîte a se întoarce în casa visteriei.* Domnitorul Știrbei-Vodă a revocat însă, tacit, această „delă". Cu toate acestea, acuzația plana asupra revoluționarilor, aflați în emigrație. La agravarea ei contribuiau și intrigile întreținute de Ion Heliade Rădulescu. În plus, C. A. Rosetti, ca fost casier al comitetului revoluționar din 1848, ceru socoteala banilor printr-un *Apel la oamenii cei liberi,* care a circulat ca foaie volantă în toamna anului 1849, la Paris, printre emigrați. Neliniștiți de disensiunile care periclitau unitatea de acțiune a compatrioților lor din Paris, emigrații români din Brussa trimit acestora propune-

[1] C. D. Aricescu : *Corespondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848,* București, Tipografia Antoniu Mănescu, 1873, partea I, p. 18.

[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80303.

[3] C. D. Aricescu : *op. cit.,* p. 52.

rea de a se institui o comisie, alcătuită din oameni de încredere şi de onoare, care să cerceteze problema fondurilor băneşti şi să aplaneze frictiunile. „Fraţilor emigraţi, — scriau cei din Brussa — cu mare durere vedem că este o fatalitate ce ne persecută neîncetat pentru a menţine discordia între noi, în emigraţiunea noastră. Din ce în ce, cu creşterea certurilor particulare, pe cari unii vor a le mesteca, a le învăli cu causele publice, disperarea noastră creşte şi mai mult de a vedea odată realizată între noi şi concordia, numai prin care am putea abia corespunde la nemărginitele datorii ce ne-am impus asupră-ne pentru salvarea patriei şi naţiunii noastre... Aşadar, fraţilor emigraţi, fiindcă după cum vedeţi, din cearta D. D. Telli şi N. Bălcescu, a ieşit pe tapet cauza sumelor publice ieşite din ţara noastră ; adică a se da emigraţiunei un cont despre cheltuirea lor, vă rugăm ca, împreună cu noi, să concurgeţi spre a numi o comisiune provizorie care să fie încărcată de a lua cont de la toate persoanele din emigraţiune, cîte vor fi cunoscute că au avut bani publici asupră-le. Această comisiune trebuie să fie compusă de oameni de încredere publică, şi care să nu fi avut asemenea sume asupra lor." [1] Scrisoarea era semnată de G. Adrianu, Alexandru Golescu, Dumitru Florescu, C. Racoviţă, P. Cernetescu, Radu Golescu, I. Deivos, Al. Zane, C. G. Florescu, C. Pădeanu, C. Serghiade, Joranu, I. Magheru, I. Ionescu, I. Simion, Al. Manno, Cezar Boliac, P. P. Perez.

Convocaţi într-o adunare generală, la 28 noiembrie 1849, emigraţii din Paris aleg o comisie pentru cercetarea fondurilor băneşti avute asupra lor de participanţii la revoluţia din 1848. În această comisie este ales şi D. Bolintineanu, împreună cu I. Voinescu II şi Gr. Marghiloman. [2] Pe lîngă calităţile lui morale, poetul era considerat demn de a face parte din comisia de anchetă deoarece nu primise nici o sumă la 1848, cum se constată din *Lista de cei ce au primit bani, pentru ce trebuinţă şi după care temei, în vremea revoluţiei de la 1848*, reprodusă de C. D. Aricescu în volumul I din *Corespondinţa secretă şi acte inedite ale capilor revoluţiunii române de la 1848* (p. 93 şi urm.). În raportul întocmit după îndeplinirea delicatei lor misiuni, D. Bolintineanu, I. Voinescu II şi Gr. Marghiloman spuneau, cu amărăciune : „Abia frumoasa şi sacra noastră revoluţie fu la 13 sep-

[1] Al. Cretzianu : *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, Bucureşti, Imprimeriile Independenţa, 1933, vol. I, p. 219.

[2] C. D. Aricescu : *Corespondinţa secretă şi acte inedite ale capilor revoluţiunii române de la 1848*, partea I, p. 60.

tembrie 1848 înecată în sînge, abia oamenii revoluției apucasă să puie piciorul pe pămînt strein, și îndată detractorii mișcării patriotice din iunie aruncară cu mîini pline în fața căpeteniilor ei defaima și calomnia ; îi acuzară, zicem, că ar fi jefuit, ridicînd din visterie milioane pentru ca să le împartă între dînșii în streinătate. Asemenea calomnii nu pot pune în mirare pe nimeni. Oamenii care le făceau sunt oameni deprinși în acest fel de fapte și au dat dovezi despre aceasta : căci orișicînd s-au aflat la cîrma trebilor publice, ei nu au făcut decît trebile lor însuși." În finalul raportului, cei trei membri ai comisiei precizau însă, cu satisfacție : „Pentru milioanele ce detractorii revoluției pretind că s-ar fi luat din visteria țării, ați văzut că ele se reduc la suma neînsemnată de vreo șase mii galbeni ; dați pe la cei trimiși cu deosebite misii în streinătate." [1]

Eforturi pentru organizarea emigrației române și stabilirea unității ei de acțiune se depuneau, concomitent, și din partea celor aflați la Brussa și din partea celor din Paris, în aceste eforturi fiind angrenat și D. Bolintineanu, bucurîndu-se de aceeași încredere din partea compatrioților săi. Astfel, la 5/17 decembrie 1849, emigrații din Brussa trimit un apel celor din Paris, propunîndu-le înființarea unei organizații, condusă de un comitet format din cinci persoane. Iar acestea „prin majoritatea voturilor să aleagă pe unul dintr-înșii de cap al emigrației, și capul își va asocia doi din cei cinci ca să conlucre ca comitet responsabil, și numai capul să aibă executarea proiectelor, a lucrărilor politice și a tot ce se atinge de binele causei noastre." Apelul invita pe emigrații din Paris și Constantinopol să-și trimită voturile la Paris, comisiei însărcinate cu tragerea scrutinului. Pentru această comisie, emigrații din Brussa propuneau pe St. Golescu și D. Brătianu, iar în lipsa acestuia din urmă, pe D. Bolintineanu. [2]

La 2 decembrie 1849 se constituie, la Paris, „Asociația română", cu scopul de a organiza emigrația, de a imprima activității ei o înaltă finalitate revoluționară și patriotică. În numele adunării generale a românilor din Paris, I. Voinescu II scria astfel celor din Brussa, la 6 decembrie 1849 : „Cincisprezece luni au trecut de cînd fatala lovire ce vrăjmașii au dat patriei noastre, și emigrația română, respîndită în toate părțile Europei pînă și în Asia-mică, a încetat de a da vreun semn de viață, astfel încît

[1] *Ibid.*, p. 61 și urm.

[2] Ion Ghica : *Amintiri din pribegia după 1848*, București, Socec, 1889, p. 783.

înaintea patriei cît și în afară ar zice cineva că românul s-a lepădat de principiele în numele cărora a făcut una din cele mai frumoase revoluții, prin care s-a însemnat anul 1848... Pentru aceste considerații, emigrații șezători în Paris, chibzuind că e vremea a lepăda din cestiile de princip orice cestie de personalitate, ca c-o neapărată trebuință a face să reînvieze spiritul de unire și dorința de lucrare, — după mai multe desbateri în seanța de la 2 decembrie, a găsit de cuviință a se constitua într-o societate sub titlul de *Asociația română* și a alege un comitet esecutif al voinței ei, alcătuind niște statute prin care totdeodată lasă în parte fiecăruia o largă parte de lucrare prin inițiativa ce i se acordează." [1] Membrii comitetului erau Ion Ghica, generalul Magheru, Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti și D. Brătianu. Statutele „Asociației române" au fost semnate și de Dimitrie Bolintineanu, alături de I. Voinescu II, C. Bălcescu, A. Paleologu, I. Brătianu, Gr. Marghiloman, A. G. Golescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, D. Berindei, N. Bălcescu, G. Crețianu, G. Magheru, Ion Ghica (din Constantinopol), I. Bălăceanu și D. Cretzulescu (din Geneva) și alții.

Unii emigrați din Paris, și în primul rînd N. Bălcescu, deși pledau și trudeau cu înflăcărare pentru organizarea emigrației nu erau însă de părere să se constituie o „Asociație română" legală, ci una secretă, pentru a nu i se îngrădi cîmpul de acțiune. La 7 decembrie 1849, din Paris, N. Bălcescu îi scria lui Ion Ghica: „Simțeam și simț trebuința unei organizații care să ne dea o poziție nu atît către streini, cît către români, ca să putem avea oarecare înacție în părțile române. Dar eram de opinie d-a forma o soțietate secretă." [2] Opinia lui N. Bălcescu și-a însușit-o și D. Bolintineanu. Poetul era de acord că alegerea comitetului executiv din cinci persoane a servit în primul rînd la anihilarea celor trei foști locotenenți domnești care își arogau dreptul de capi ai emigrației. Totodată, sprijinea hotărîrea lui N. Bălcescu de a nu primi să facă parte din acest comitet, atît timp cît „Asociația română" nu era o organizație secretă. Într-o scrisoare, inedită, trimisă din Paris, la 26 decembrie 1849, lui Ion Ghica, D. Bolintineanu îl consilia astfel: „De nu vei primi, nici Bălcescu nu primește. Eu în locu-ți nu aș primi a face parte din acest comitet pentru cuvîntul, că nefiind ales cu trîmbiță și fiind singur, poți face mai mult decît dacă erai în comitet, și mai ales că ținta

[1] *Ibid.*, p. 95.
[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 235.

adevărată a acestui comitet pentru a cărui alegere am stăruit mult, era numai un mijloc ca să cază locotenența, și astăzi îmi pare că s-a împlinit, căci după scirile ce am abia să mai fi remas zece emigrați în partea lui Eliad." [1] Iar în finalul scrisorii pleda, ca și Nicolae Bălcescu, pentru activitatea secretă a organizației emigrației: „Mai bine poate lucra la umbră decît la lumină unde totdauna s-ar afla ticăloși să raporteze lui Știrbei și altora lucrările lui". Sfatul dat de Dimitrie Bolintineanu lui Ion Ghica a avut efectul cuvenit. La 6 februarie 1850, N. Bălcescu îi comunica prietenului său din Constantinopol: „Eu mi-am dat demisiea din comitet... pentru că tu și Magheru n-ați primit... Nu văd mari foloase de la întocmirea unui comitet public, și cred că e mai bine a face un comitet secret." [2]

Pentru a apăra, în continuare, cauza revoluției de la 1848 și a înlătura din rîndurile emigrației tendințele oportuniste, D. Bolintineanu apelează la cele mai variate mijloace. O cale eficace i se părea a fi obținerea unei misiuni, chiar onorifice, pe lîngă ambasadorul Turciei la Paris, Callimachi, cu scopul de a exercita o influență pozitivă asupra acestuia, în apărarea intereselor românilor. De aceea, în aceeași scrisoare către Ion Ghica, din 26 decembrie 1849, îl ruga să intervină în acest sens pe lîngă autoritățile de la Constantinopol: „Cît pentru mine, aștept să-mi faci treaba ce mi-ai făgăduit, măcar de aș fi numit fără nici o retribuție, numai pentru onoare. Aș putea, odată acolo, face mult pentru stîrpirea intriganzilor ce au înconjurat pe bietul Callimaky."

Fără îndoială, activitatea publicistică, în presa franceză, putea deveni pentru poetul nostru un admirabil mijloc propagandistic și de aceea, cînd e solicitat în această direcție, răspunde cu însuflețire. Tot lui Ion Ghica îi scria, la 26 decembrie 1849: „Corali, deputat francez ce i-am făcut cunoscinza, va redija un jurnal numit *Les Nationalités*. Am fost chemați la dînsul cîțiia români cum și comte Teleky și ne-am luat legătură a-i da note despre țerile noastre, legîndu-se însuși a da totdauna cîte un articol despre noi". În urma cercetărilor pe care le-am întreprins în bibliotecile din Paris, consultînd și *Le Catalogue collectif des périodiques du début du XVII-e siècle à 1939 conservés dans les Bibliothèques de Paris et dans les Bibliothèques universitaires des départements*, am constatat însă că proiectata publicație *Les*

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80304.
[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 267.

Nationalités nu a mai văzut lumina tiparului. În Bibliothèque Nationale din Paris se află doar cîteva numere dintr-o publicație cu titlul *Les Nationalités*, care a apărut cu un an mai devreme, adică la sfîrșitul anului 1848 și începutul lui 1849. În paginile acesteia, subintitulată *Feuille hebdomadaire, scénique, artistique, industrielle*, nu întîlnim însă niciodată numele deputatului francez Corali. Ca „rédacteur en chef" este înscris Brun, iar singura semnătură care revine în fiecare număr este a lui Théophile Gautier, deținătorul cronicii teatrale. Dintr-un *Manifest*, publicat în primul număr, din decembrie 1848, rezultă că această gazetă nu urmărea altceva decît să faciliteze răspîndirea prin presă a ilustrației și caricaturii artistice: „L'illustration a passé des brochures dans les feuilles périodiques, et de même que tout ce qui est un objet de mode en France, ce goût fait de rapides progrès. Aux artistes, dont le talent est déjà ancien, s'en joignent de nouveaux qui marchent avec succès sur leurs traces, et chaque mois voit éclore un journal plus ou moins illustré. Dans le développement successif de cette idée nouvelle, source de plaisirs pour le public, d'émulation et de travail productif pour les artistes, il existe une lacune que la fraternité des peuples entre eux rend encore plus frappante. Par la création du journal (les Nationalités) qui reproduira les dessins des meilleurs artistes étrangers, nous allons combler cette lacune, et les relations que nous avons établies nous mettent à même de pouvoir remplir parfaitement ce but."

Neavînd posibilitatea să desfășoare o activitate publicistică în presa pariziană, D. Bolintineanu e entuziasmat de perspectiva ce i se oferea de a scoate un ziar în Transilvania, unde putea interveni mai eficient în propagarea deziderateloi revoluționare pe care le slujea cu devotament. Într-o altă scrisoare inedită, adresată lui Ion Ghica, la 16 iunie 1850, din Paris, poetul îi mărturisea această intenție: „Sunt fonduri la frații transilvăneni spre tipărirea unui jurnal român și că trebuie să mă duc să iau redacțiunea. Aceasta mi s-a părut mai positif și îndată ce voi avea bani, voi pleca. Atunci îți voi scri ce politică am de gînd să fac a lua această gazetă... Voi mai-nainte de toate ca el să fie cum am zice glasul nostru, a cîțiva care ne înțelegem." [1] Intenția lui Bolintineanu de a pleca în Transilvania e confirmată și de o scrisoare a lui Ion Heliade Rădulescu către Gr. Zossima, la 6 august 1850: „Se prepară să plece în Transilvania

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80310.

mai mulți: Rusetache, Bolintineanu și alții."[1] Amînarea plecării lui D. Bolintineanu în Transilvania s-a datorat, poate, și următorului fapt. Ahmet-efendi, comisarul turc în Principatele Române, îi comunică lui Sefels, secretar al ambasadei otomane din Paris, că Știrbei-Vodă, domnitorul Munteniei, ar acorda amnistie românilor emigrați: „Les Valaques qui désirent rentres dans le pays, n'ont qu'à adresser une lettre à Stirbey, sans aucune protestation, mais seulement pour prendre l'engagement de ne rien entreprendre contre l'orde des choses établi. Le pays leur sera ouvert". Dar N. Bălcescu, în numele emigraților politici, îl roagă pe Sefels să ceară la rîndu-i deslușiri: „1. Dacă aceasta coprinde și pe-i espatriați cu firman; 2. Dacă vreunul din noi, mergînd în Moldova, poate fi îndatorat a face cererea cerută către Știrbey sau Ghica, de vreme ce, cînd merge în Constantinopol sau într-altă parte a Turchiei nu ni se cere nici o declarație."[2] Se pare că răspunsul a fost negativ, deoarece exilații nu se pot întoarce în Muntenia. Neavînd posibilitatea de a reveni în țară, D. Bolintineanu stăruie și mai mult în ideea de a scoate o gazetă fie în Transilvania, fie în Bucovina. Solicită chiar sprijinul material al lui Vasile Alecsandri. Acesta îi scria lui Ion Ghica, din Iași, la 3 octombrie 1850: „J'ai reçu une lettre de Bolintineano, dans laquelle il me demande de l'argent. Je lui en enverrai par le prochain courrier, et en attendant qu'il arrive à Pest pour ce que tu sais, je travaillerai de mon côté autant qu'il sera en mon faible pouvoir."[3] Perseverînd în intenția sa, D. Bolintineanu apelează la ajutorul bănesc al lui Ion Ghica, scriindu-i acestuia, din nou, la 16 octombrie 1850: „Je tiens plus que jamais de quitter Paris et d'aller en Autriche, soit à Peste, soit à Bukovine pour y mettre à exécution le projet du journal. Cependant l'argent que mon beau-frère va m'envoyer ne suffira qu'à preparer mes dettes, vous m'avez promi pour cette affaire 100 ducats... Si vous pouvez m'avancer l'argent du voyage, je partirai tout de suite. Si une fois là bas, le gouvernement Autrichien réfuse de m'accorder la permission de faire cette feuille alors j'aurais deux choses à faire, passer en Turqui, à Belgrade, comme vous l'avez dit, ou renoncer à ce projet, et aller en Tran-

[1] Ion Heliade Rădulescu: *Scrisori din exil*, cu note de N. B. Locusteanu, București, Tipografia Modernă, 1891, p. 40.

[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 327.

[3] V. Alecsandri: *Documente literare inedite. Corespondență*. Ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, cu o prefață de G. C. Nicolescu, București, E.S.P.L.A., 1960, p. 61.

sylvanie..." [1] Ideea ca revoluționarii exilați să sprijine lupta românilor din Transilvania era susținută și de N. Bălcescu, care îi scria lui Ion Ghica, în acest sens, la 6 decembrie 1850: „Eu cred că mijloacele noastre de lucrare, punctul de reazăm este în Transilvania; numai cu românii de acolo vom putea odată pune țerile în picioare, printr-însii chestia noastră se leagă cu a Europei, fără dînșii sîntem izolați." [2]

Dorința lui Bolintineanu de a părăsi Parisul se datora însă și intrării sale în conflict cu unii exilați, accentuării disensiunilor din cadrul emigrației, unele din acțiunile sale nefiind aprobate nici de Bălcescu. La 6 decembrie 1850, N. Bălcescu îi comunica lui Ion Ghica: „Aicea s-au adunat duminecă căuzașii, s-au înjurat și s-au despărțit mai învierșunați cum n-au fost niciodată. Bolintineanu însuși s-au purtat foarte mișelește. Intriga dezunirii acestiea a venit de la Boliak, Rosset, Voinesco, Teulescu și Ionescu." [3] Lucrurile se agravează în așa măsură, încît are loc și un duel între Bolintineanu și Mălinescu. La 17 decembrie 1850, N. Bălcescu îl informa pe Ion Ghica: „Eri a fost aci un duel între Mălinescu și Bolintineanu. Acest din urmă dedese de față un angajament secret, loat între vro cîțiva de aci, de sînt acum mai multe luni. Era o faptă necinstită, și Mălinescu a calificat-o asfel. D-aci duel. Bolintineanu n-a nemerit și Mălinescu a slobozit în vînt, zicîndu-i Bol. că numai cu o purtare cinstită va șterge acea pată ce și-a făcut. Asfel nu s-a vărsat sînge." [4]

În această perioadă are loc pregătirea revistei *România viitoare*, al cărei prim număr apare, la Paris, în noiembrie 1850, sub conducerea și îndrumarea directă a lui N. Bălcescu. Pe de altă parte, încă de la începutul anului, D. Bolintineanu intenționa să scoată și el o publicație. La 10 ianuarie 1850, poetul îl informa pe Ion Ghica: „Eu ași fi început jurnalul, dar n-am bani. Catargiul mi-a scris că M-me Rosnovano are de gînd să-mi trimită 600 fr. pentru acest jurnal; dacă se va ține de vorbă, voi începe lucrul." [5] Cunoscînd și preocuparea lui Bălcescu de a edita un organ al emigrației, Ion Ghica nu era de părere de a se diviza forțele în două publicații diferite. De aceea, la 24 septembrie 1850, îi scria lui N. Bălcescu: „De ce nu te înțelegi cu Bolintineanu,

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80314.
[2] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 348.
[3] *Ibid.*, p. 349.
[4] N. Bălcescu: *Opere*, IV, p. 350.
[5] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80305.

ca să nu se facă decît un jurnal, iar nu două ?" [1] Poetul rămîne însă constant în intenţia sa. Aşa se explică de ce proclamaţia *Popolului român,* din fruntea primului număr al *României viitoare,* scrisă, aşa cum s-a demonstrat, de N. Bălcescu [2], nu e semnată şi de Dimitrie Bolintineanu, ci numai de C. Bălcescu, N. Bălcescu, D. Brătianu, C. G. Florescu, St. Golescu, N. Golescu, G. Magheru, V. Mălinescu, A. Paleologu, C. A. Rosetti şi I. Voinescu. Cu toate acestea, D. Bolintineanu nu putea rămîne străin de spiritul acestei proclamaţii, în care se spunea : „Doi ani trecură de cînd, printr-o trădare mişelească, smulşi din sînul popolului, lipsiţi de dulcea căldură a soarelui patriei, zacem, suferind pe pămîntul strein, pe pămîntul exilului. Dar niciodată inima noastră nu se simte mai dureros frămîntată decît în minutele acelea, cînd imaginaţia pe aripile sale ne strămută în mijlocul acelui popor mare şi bun, pe care l-am iubit, căruia am slujit cu credinţă şi de la care, o mărturisim cu mîndrie, e-am priimit dovezi netăgăduite de dragoste, căci sprijinul şi ajutorul lui nu ne-au lipsit, oricînd în lucrările, în întreprinderile noastre a socotit că vede un semn de rîvna noastră pentru binele obştesc ; niciodată, zicem, inima noastră nu sîngerează mai mult decît cînd în fiecare suflare a vîntului ce trece peste Carpaţii noştri şi ajunge pînă la noi, auzim un suspin, un răcnet al suferinţelor ţării...

Fraţilor români ! Niciodată încrederea în viitorul României, una, mare şi nedespărţită, nu a ieşit din inima noastră. Niciodată desunirea nu va fi păcatul la care vom cădea. Datoriile cari le avem către patrie nu sînt încă împlinite, sîngele nostru este al vostru, virtutea noastră e a voastră, noi le cruţăm pentru voi, pentru mîntuirea ţării, cînd ceasul sculării popoarelor şi al biruinţei lor va suna ; şi acest ceas nu este departe..."

Că Dimitrie Bolintineanu nu a rămas străin de spiritul proclamaţiei şi nu s-a detaşat de eforturile compatrioţilor săi o demonstrează faptul că, în *România viitoare,* el e prezent cu poezia *La o paseră trecătoare* (intitulată mai tîrziu *La o rîndunelă*), în

[1] N. Cartojan : *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi I. Ghica,* Bucureşti, 1913, p. 45.

[2] P. P. Panaitescu : *Contribuţii la o biografie a lui N. Bălcescu,* p. 128 şi G. Zane : *Note şi materiale* la ediţia *Opere* de N. Bălcescu, tom. I, partea II, p. 250.

care exprima tristețea exilatului în fața suferințelor patriei și dorul de pămîntul țării :

Păsărică trecătoare
Ce eterul străbătînd
Legănată pe-aripioare,
Vii din patrie cîntînd.

Te salut cu bucurie
Pe acest pămînt străin,
Unde nimene nu știe
De-s voios sau de suspin !

Numai ție, drăgușoară,
Îți voi spune dorul meu :
Depărtat de țărișoară,
Nu mai tace plînsul meu !...

Iară noi prin țări străine
Plîngem țara ta cu dor,
Triști de ale ei suspine,
Însetați d-al ei amor.

În cele din urmă, D. Bolintineanu izbutește totuși să scoată singur, la Paris, în 1851, o publicație proprie, cu titlul *Albumul pelerinilor români*, care amintește de *Cartea pelerinilor polonezi* a lui Mickiewicz. În Biblioteca Academiei se află, în original, numai primele două numere din *Albumul pelerinilor români*, din 15 aprilie și 30 mai 1851. Cel de al treilea număr, din 30 iunie 1851, l-am putut vedea, în original, la Bibliothèque Nationale din Paris. *Albumul...* era scris în întregime de Dimitrie Bolintineanu, cuprinzînd numai versuri. În primul număr publică poemul istoric *Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște* și poeziile *În exil, Fluerul și buciumul, La V. Alecsandri-poetul Moldovii, La o damă mare română* și *Pandurul. La G. Magheru.* În cel de al doilea număr continuă poemul *Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște* și introduce poeziile *La C(ostache) N(egri), Călătorul, Marș de război* și *O scrisoare de la București.* Al treilea număr conține, în continuare, poemul *Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște*, și poeziile *Visul lui Ștefan cel Mare, Dochia, Vîrful cu dorul, La Români, Răspuns la scrisoarea din București.* Poeziile din *Albumul pelerinilor români*, destinate atît exilaților cît și cititorilor din

țară, fie că sînt de inspirație istorică, fie că exprimă stările sufletești și convingerile poetului din acel timp, au un caracter dominant patriotic, cu vii accente mobilizatoare. Chiar poezia *În exil*, o elegie a proscrisului ce suferă pe pămînt străin, devine un motiv de îmbărbătare, cu convingerea că va veni „o zi ferice" pentru „România, o suavă, dulce floare". Adevărate chemări la fapte patriotice, la încredere în destinul luminos al patriei, conțin și poeziile *La V. Alecsandri — poetul Moldovii* și *La C(ostache) N(egri)*, în aceasta din urmă introducînd un robust optimism :

Amice, noi vom trece ca totul ce s-a dus.
Ca tot ce avînd margini, stricării e supus ;
Dar sînta cea dreptate va esista în viață
Pe cît lumina zili străbate-va prin ceață,
Pe cît stelele d-aur în spaciu vor luci
Și cîmpul primăvara de flori s-o coperi.
Azi, mîne, cine scie ? Noi, alții ce ne urmă
Vedea-vor tirania decursă fără urmă,
Vor saluta un soare mai dulce, mai senin,
Și patria Română scăpată d-al ei chin,
Unită, mare, mîndră, mergînd la sărbătoare
Ca o fecioară jună cu flori în cosicioare.
Gonesce dupe fruntea-ți ai desperării nori
Și-avîntă-te în barca sperănții rîzători !

Atît la Paris, cît și în țară, *Albumul pelerinilor români* s-a bucurat de interes și prețuire. De pildă, la 27 septembrie 1851, Gh. Gh. Magheru îi scria, din Paris, sorei sale Alexandrina, că-i trimite portretul pe care i l-a făcut Tattarescu, învelit în mai multe exemplare din publicația lui D. Bolintineanu, cerîndu-i să le distribuie pe unde va crede că e mai bine. [1]

În timpul emigrației la Paris, uzînd de relațiile și amiciții sale, D. Bolintineanu a avut frumoasa și lăudabila inițiativă de a sprijini pe unii tineri compatrioți, de reală valoare, ca să-și completeze și să-și desăvîrșească studiile, în capitala Franței, așa cum și el se bucurase, în 1846, de solicitudinea și generozitatea fraților Golești. La 26 decembrie 1849, deci la scurt timp după sosirea sa la Paris, îi comunica lui Ion Ghica, la Constantinopol : „Îmi scrii că ai de gînd să faci pe turci a trimite aci cîțiva tineri să învețe.

[1] Alexandru Bălintescu : *Arhiva generalului Magheru*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1968, p. 86.

Ideea este sublimă. Cred însă că nu trebuie să scapi de vedere pe Teulescu care are şi silinţă şi mijloace dacă nu mai multe dar tot aşia ca Magheru şi alţii, şi care aici astăzi nu poate face nimic din pricina totalii lipse a mijloacelor de viaţă...

Asemenea îţi numesc pe Burelly. El a luat medalia de la şcoala des beaux arts, şi acum va lua încă una ; profesorii şi camarazii săi îl arată ca pe cel mai bun student al şcolii aceştia, şi zice oricărui român că Burelly va face onoare patrii lui... E de prisos a ţi-l mai recomanda ca un amic al nostru." [1] Petre Teulescu se numărase printre membrii „Asociaţiei literare", în atmosfera căreia s-a pregătit revoluţia de la 1848. Aşa cum am menţionat într-un capitol precedent, în şedinţa „Clubului Regeneraţiei", din 1 august 1848, fusese ales „mădular" al Comitetului central pentru desemnarea deputaţilor în Adunarea Constituantă. După înfrîngerea revoluţiei, luase şi el calea exilului. Intervenţia lui D. Bolintineanu pe lîngă Ion Ghica a avut rezultatul scontat, Petre Teulescu ajungînd în capitala Franţei. Prezenţa sa în cadrul emigraţiei române de aici este atestată şi de C. A. Rosetti, în *Note intime,* unde arată că, la 19 iunie 1851, la banchetul pe care românii l-au organizat la Montmorancy, localitate la 15 kilometri de Paris, cu prilejul aniversării revoluţiei din 1848, D. Bolintineanu şi Petre Teulescu au stat alături. [2] Reîntorcîndu-se în ţară, Petre Teulescu şi-a desfăşurat activitatea la Arhivele Statului, colaborînd la ziarul *Patria,* alături de N. Nenovici, fost comisar de propagandă la 1848, G. Creţianu etc. Împreună cu G. Baronzi a publicat volumul *Congresul din Paris. Protocoale şi tractatul de pace* (Bucureşti, I. Romanov, 1856). În 1860 a tipărit, singur, volumul *Arhiva română. Documente istorice.* Cele două volume *Revoluţia şi revoluţionarii* (vol. I, 1878 ; vol. II, 1882), sînt o romanţare a revoluţiei franceze din 1789. A făcut şi multe traduceri, dintre care amintim *Indiana* de George Sand (1847), *Arthur, jurnalul unui necunoscut* de Eugène Sue (1854), *Istoria lui Cesar* de Lamartine (1856). A murit în 1885. Celălalt tînăr pentru care intervenea D. Bolintineanu, Burelly, a devenit un apreciat arhitect, viitorul socru al lui I. L. Caragiale.

La Paris, D. Bolintineanu îşi continuă cu asiduitate preocupările scriitoriceşti. În adunările săptămînale ale emigraţilor tratează uneori chestiuni literare, vorbeşte despre operele unor contemporani ai săi. La 26 decembrie 1849 îl informa pe Ion Ghica :

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80304.
[2] C. A. Rosetti : *Note intime,* vol. II, p. 77.

„Noi schimbarăm adunările în adunări literare, ca să aducem mai mulți români... Eu citii o apreciație asupra poesii. Zisei că poesiile lui Roset au oarecare gracie și sunt spirituale." [1] După cum mărturisește într-o altă scrisoare inedită către Ion Ghica, din 16 iulie 1850, intenționa să scrie o istorie a decăderii imperiului otoman: „Je m'occupe sérieusement d'écrire l'histoire de la décadance de l'empire ottoman", expunînd planul, ideile de bază și concluzia lucrării sale: „Je vais envisager la question de la manière suivante: quelles sont les causes de la décadance de l'empire? Sont-elles la religion, la corruption des moeurs, l'avilissement des grandes etc. comme plusieurs l'ont prétendu? Il n'y a rien de tout cela... Quant à la conclusion, je vais leur prouver qu'il n'y a qu'une seule politique bonne à suivre, celle de donner aux peuples qui composent cet empire plus de libertés..." [2] Lucrarea proiectată nu a mai fost însă realizată. În schimb, duce la bun sfîrșit o altă scriere, cu caracter propagandistic, o scurtă istorie a revoluției de la 1848 din Principatele Române, cu portretele diferiților reprezentanți ai vieții publice din acel timp, scriere despre care îi vorbea lui Ion Ghica, la 16 octombrie 1850: „C'est un ouvrage assez long que j'ai déjà terminé. J'y commence par faire un tableau de l'état des Principautés avant la révolution; j'y donne les portraites des plusieurs boyards, du hospodar Bibesco, du femme et ceux de nos hommes de la révolution depuis Eliade jusqu'à Christophi." [3] Despre aceeași scriere îi vorbea și lui A. Hurmuzachi, redactorul gazetei *Bucovina*, într-o epistolă din 9 octombrie 1850: „Eu am scris istoria revoluțiunii din principate Valahia și Moldova, din anul 1848, o carte de vreo sută pagine, cu critica ei, cu portretul atît al revoluționarilor, cît și al bioerilor după atunci". [4] Această scriere avea să fie publicată mai tîrziu, în 1856, tot la Paris, cu titlul *L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques*.

Prin aceeași scrisoare, din 9 octombrie 1850, trimitea lui A. Hurmuzachi poeziile *La o pasăre de pasagiu, Sărbătoarea ecsilatului, De ce sînt tăcut* și *Răsura*, despre care spunea că sînt „neînsemnătoare versuri ce n-au alt merit decît că vin din inima întristată a unui român". Tot din Paris, la 6 octombrie 1851, expedia lui V. Alecsandri mai multe poezii, printre care *La zioa aniversală, Fata de la Cozia, Moartea lui Mihai Viteazul, Caval-*

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80304.
[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80309.
[3] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80314.
[4] Biblioteca Academiei, ms. rom. 3349, f. 85.

cada, Fata popii, Țepeș și solii, cu mențiunea „Pentru foaea viitoare din Moldova“ [1], adică pentru revista *România literară,* al cărei prim număr apare în 1852, dar care e confiscat de cenzură, urmînd să reapară în 1855.

În timp ce D. Bolintineanu se afla în emigrație la Paris, unele publicații din țară întreținеau viu interesul pentru opera tînărului poet, care își făcuse o intrare atît de promițătoare în literatura vremii, impunîndu-se prin volumul din 1847. Ziarul *Bucovina,* în 1849, reproduce din *Colecție...* poeziile *Invocare, Mircea cel Mare și solii, Ștefan cel Mare și maica sa.* Tot din *Colecție...* sînt reproduse poeziile *Fecioara, O patimă, Suvenire despre călătorie,* în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și *Jurnal de Galatz,* în 1850. Merită să semnalăm și faptul că, în *Calendar bogat pe anul 1850,* Anton Pann pune pe muzică poezia lui D. Bolintineanu *O fată tînără pe patul morții* (p. 71). În 1851, ziarul *Zimbrul* publică poeziile inedite *Benchetul, Visul lui Ștefan cel Mare* și *Călătoriul,* care vor intra în sumarul volumului *Cîntece și plîngeri,* ce va vedea lumina tiparului în 1852. Trupa lui Matei Millo reprezintă, în 1851, piesa *Otrăvitorul,* prelucrare de D. Bolintineanu și P. Teulescu. [2] Un eveniment important l-a constituit, desigur, apariția la Paris, în 1851, a antologiei *Poésies de la langue d'or,* în traducerea lui J. A. Vaillant, cea dintîi antologie de literatură română apărută în limba franceză. [3] Alături de Iancu Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Gh. Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Cezar Boliac, Costache Negruzzi și alții, în paginile acestei antologii figura și D. Bolintineanu, cu poezia *Etienne le Grand de Moldavie devant sa forteresse de Niamtz.*

Deși poetul nu era în țară, versurile sale se bucurau de caldă prețuire și de o largă circulație, fiind perpetuate și pe cale orală. Aceasta îl determina pe G. Barițiu să le asimileze producțiilor folclorice. În articolul *Cîntece populare românești,* publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură,* nr. 11, din 12 decembrie 1849, p. 87, în care lua în discuție articolul lui V. Alecsandri *Poesia populară a românilor,* apărut în ziarul *Bucovina* (1849, p. 177), G. Barițiu se întreba : „Să numim noi cîntece poporane numai pe acelea care se află și se aud cîntîndu-se între opt milioane de români, din vechime, din buni de străbuni, fără să li

[1] Biblioteca Academiei, ms. rom. 235, f. 118.
[2] Mihai Florea : *Matei Millo,* București, Editura Meridiane, 1966, p. 270.
[3] N. Iorga : *Cea mai veche antologie românească în limba franceză,* în „Revista istorică“, an. XIII, nr. 1—3, ianuarie—martie 1927, p. 43.

se știe auctorii lor?... Sau că cîntece poporane, adică proprietate bună și dreaptă a poporului, sînt și acelea, ale căror compuitori poate fi și sînt chiar contimporani ai noștri, însă cîntecele lor fuseră primite preste tot, ele străbătură în sucul și măduva poporului?" George Barițiu era de părere să fie incluse în sfera cîntecelor populare și versurile poeților culți devenite anonime prin circulație orală, intrate adînc în cunoștința și conștiința poporului, printre acestea înscriind și versurile lui D. Bolintineanu: „De aceea noi din parte-ne ținem și primim în colecțiunea cîntecelor poporane bucăți favorite ale poporului cum sînt: *Hora* cea cu flori în pălărie a lui Vasiliu Alecsandri, tipărită mai întîi în unul din almanacele Iașilor, *Fata din casă și Radu Vodă* a lui Dimitrie Bolintineanu, *Deșteaptă-te române* a lui Andrei Mureșanu și alte mai multe, care de cîțiva ani încoace au pătruns la gustul și inima poporului."

Spre sfîrșitul anului 1851, Dimitrie Bolintineanu intenționează să se întoarcă în țară. La 15 noiembrie era la Orșova, dar intrarea pe pămîntul natal îi e oprită, rămînînd să rătăcească „încă pe pămînturi streine, așteptînd ca porțile patrici să se deschidă proscrișilor politici sau ca pămîntul strein să le dea cîte un mormînt", cum spune în însemnările din *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*. De la Orșova ajunge la Cladova, cu „un fel de barcă, largă și șeață", aici așteptînd patru zile, pînă să poată lua mai departe vaporul, pe Dunăre. Navigînd prin fața țărmului românesc, poetul își simte sufletul învolburat, bucuria de a revedea pămîntul patriei alternînd cu tristețea celui înstrăinat cu forța: „Exilat de mulți ani din patria mea, cu cîtă tristețe și cu cîtă plăcere mă uitam la malurile țării natale. Cu tristețe, căci îmi era oprit a pune piciorul pe acest tărîm, totdauna prada enimicilor și a fiilor lui cei vitregi; cu plăcere, căci oricare ar fi causele ce mă depărta din aceste locuri, oricît de triste și monotone ar fi fost zilele într-această țară, și cît de frumoasă ar fi trecut viața în streinătate, nu uită cineva lesne locul unde ochii noștri au văzut soarele pentru prima oară".

La Rusciuc, D. Bolintineanu își întrerupe călătoria, cu speranța că o va putea reîntîlni pe sora sa, Ecaterina, „căci de la anul 1848 nu-i auzisem vocea decît prin scrisori stropite cu lacrimi". Timp de aproape o lună de zile, în care a redactat, într-o primă formă, romanul *Manoil*, poetul a așteptat zadarnic venirea sorei sale. Într-o mărturie publicată mai tîrziu, în *Dîmbovița*, nr. 1, din 22 martie 1870, p. 10, își amintea: „Această carte fu

scrisă în exil. La Rusciuc, unde, venit din Paris, apropiei o lună aşteptînd să vie sora mea Ecaterina să o văz. Dar Domnul ţării Ştirbei nu permise aceasta."

De la Rusciuc parcurge drumul pînă la Şumla într-o „araba", o căruţă cu doi cai, trecînd printr-un şir de peripeţii — atacul unei haite de lupi, încăierarea cu nişte tîlhari etc. — descrise pe larg în *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria*. În aceleaşi condiţii nesigure, agravate de viscolul iernii, străbate distanţa de la Şumla la Varna, unde rămîne şase zile. De aici, cu vaporul, ajunge la Constantinopol. Pentru Dimitrie Bolintineanu, amărăciunile şi tribulaţiile exilului vor continua încă o lungă perioadă.

PEREGRINĂRILE EXILULUI

La începutul anului 1852, Dimitrie Bolintineanu sosește la Constantinopol. Aici, e găzduit de Ion Ghica, „în graciosul său locaș pe Bosphor“ [1]. În casa bunului său prieten, poetul e înconjurat de caldă afecțiune și prețuire, găsește înțelegere și alinare, dar mai ales o atmosferă prielnică preocupărilor sale literare. Prima versiune a romanului *Manoil,* scrisă la Rusciuc, în așteptarea sorei sale, Ecaterina, e citită „în plăcuta societate la dl. Ion Ghica“, primind aprecieri elogioase dar și observații critice, ulterior amintindu-și că „Dna. Sacha Ghica declara că partea întîi este o lucrare gracioasă, iar a doa detestabilă“, ceea ce-l va determina să-și refacă substanțial romanul.

Fragmentul inițial din prima versiune a romanului *Manoil* e trimis lui Vasile Alecsandri, la Iași, pentru proiectata revistă *România literară.* Încă din toamna anului 1851, înainte de a părăsi Parisul, spre a se întoarce în Moldova, bardul de la Mircești se dedicase cu pasiune pregătirii unei noi publicații literare, cu dorința de a reuni în paginile ei pe toți scriitorii de talent atît din Moldova cît și din Muntenia și Transilvania, pentru a asigura astfel o dezvoltare armonioasă și rodnică a literaturii naționale. Cu opt ani înainte de Unire, revista *România literară* simboliza și preconiza, prin însuși titlul ei, unitatea națională. În ceea ce privește colaboratorii, Vasile Alecsandri s-a gîndit în primul rînd la bunii săi prieteni și tovarăși de idealuri, revoluționarii de la 1848, în felul acesta putînd imprima revistei orientarea corespunzătoare necesităților și aspirațiilor fundamentale ale

[1] Cf. *Dîmbovița,* an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 10.

epocii. La 25 octombrie 1851 îi scria lui N. Bălcescu, la Hyères: „Mă duc să încep jurnalul acel mult dorit, care va cuprinde atîtea frumoase compuneri a celor mai însemnați genii a României. Scrie dar și trimite-mi scrierile tale ca să le dau pasport pentru hotarele nemuririi." [1] De asemenea, la 27 octombrie 1851, îi comunica lui Ion Ghica, la Constantinopol: „Je pars dans quelques jours pour la Moldavie en emportant de Paris la ferme décision de fonder une feuille scientifique et littéraire. Je me suis mis déjà en quête d'articles et grâce à mes compatriotes poètes et prosateurs de Paris j'ai garni mon portefeuille assez rondement. Or, comme je ne saurais rien entreprendre sans t'en faire part, je m'empresse de te communiquer ce louable projet afin qu'il reçoive ta sanction accompagnée de plusieurs articles scientifiques." [2]

Primul număr al *României literare* a apărut în februarie 1852, dar a fost confiscat de cenzură. Timp de aproape un secol s-a crezut că acest unic număr a dispărut cu desăvîrșire, toți istoricii literari care s-au referit la această chestiune bazîndu-se exclusiv pe informații adiacente [3]. Abia în 1940, Nestor Camariano a descoperit, într-o bibliotecă particulară, unicul număr din 1852 al *României literare*, prezentîndu-l detaliat în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 10, din octombrie 1940, p. 132. În acest număr, D. Bolintineanu a publicat, sub pseudonimul D. Valentin, începutul romanului *Manoil* și poezia *Fata de la Cozia*. Nicolae Bălcescu semnează, cu pseudonimul Conrad Albrecht, articolul *Răzvan-Vodă*. Vasile Alecsandri e prezent cu *Înecarea vaporului Seceni pe Dunăre*, Costache Negri cu poezia *Stelele*, iar G. Sion cu legenda *Logofătul Trotușanu*. Numărul din februarie 1852 al *României literare* a fost confiscat de cenzură datorită articolului lui N. Bălcescu și fragmentului din romanul *Manoil* al lui D. Bolintineanu. În aprilie 1852, Vasile Alecsandri îi comunica lui N. Bălcescu, că numărul a fost oprit din „mai multe pricini, unele mai dobitocești decît altele", printre care și articolul despre Răzvan-Vodă, considerat de domnitorul Știrbei „ca un pamflet împotriva

[1] Nestor Camariano: *Primul număr al „României literare" din 1852 a lui Vasile Alecsandri*, în „Revista Fundațiilor Regale", nr. 10, octombrie 1940, p. 132.

[2] Nestor Camariano: *loc. cit.*, p. 133.

[3] N. Cartojan: *O revistă literară în 1851*, în „Drum drept", an. I, 1913, p. 141; I. Mirea: *Lupta pentru „România literară"*, în „Convorbiri literare", an. LI, 1919, p. 382; N. Zaharia: *Vasile Alecsandri, viața și opera lui*, București, 1919, p. 42; G. Bogdan-Duică: *Vasile Alecsandri*, București, 1926, p. 165.

lui". Iar într-o scrisoare adresată lui A. Zane, la 2 iunie 1852, D. Bolintineanu îl înştiinţa: „Ţi-am trimes o mică broşură din jurnalul ce s-a oprit la Moldova, din pricină că a scris într-însul Bălcescu supt numele de Conrad Albrecht şi eu supt numele de Valentin". [1]

La Constantinopol, poetul este impresionat de splendorile peisajului oriental, de farmecul fascinant al Bosforului, de savoarea specifică oamenilor, moravurilor şi ţinuturilor exotice. La Babek, pe malul Bosforului, compune poezia *Rabie*, pe care o citeşte în ambianţa plăcută din casa lui Ion Ghica. Soţia acestuia, Saşa, „fuse încîntată" şi „angajă pe poet a esploata frumuseţile Bosforului", după cum precizează însuşi D. Bolintineanu în notele finale ale volumului I din ediţia *Poesii atît cunoscute cît şi inedite* din 1865 (p. 296). Poeziile pe care le scrie în acest timp, inspirate din splendorile naturii orientale şi de realităţile caracteristice acestui mediu, învăluite adesea în mireasma legendei, impregnate de sentimentalismul şi senzualismul specific oamenilor şi întîmplărilor din zona pitorescului exotic, au constituit ciclul *Florile Bosforului*. Desigur, îndemnurile primite din partea soţiei lui Ion Ghica au avut şi ele un rol stimulator, însă poetul nostru urma, în această direcţie, o altă coordonată fundamentală a romantismului, îndeosebi a romantismului francez, pentru care Orientul devenise o nouă şi tulburătoare sursă de inspiraţie.

Interesul scriitorilor europeni pentru realităţile Orientului începe să se manifeste tot mai accentuat din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, căpătînd o amploare deosebită sub auspiciile romantismului. Desigur, tentaţia Orientului se manifestase şi mai înainte, însă izolat şi fortuit, expresia literară a acestei tentaţii avînd mai mult aspectul unei galanterii exotice. De regulă, cei ce îşi alegeau subiecte din Orient nu-l văzuseră, inspirîndu-se îndeosebi din relatările şi însemnările de călătorie ale altora, informaţii bogate în acest sens oferindu-ne Pierre Martino în lucrarea *L'Orient dans la littérature française au XVII-e et XVIII-e siècle* (Paris, Hachette, 1906) şi Jean-Marie Carré în voluminoasa sa exegeză *Voyageurs et écrivains français en Egypte*, apărută la Cairo (Imprimerie de l'Institut Français d'Archéologie Orientale), în 1932. „Lorsque Racine compose *Bajazet* en 1672, — spune Jean-Marie Carré — ne s'inspire-t-il pas d'un récit du comte de Cézy, déjà utilisé dans une nouvelle de Segrais ? n'écoute-t-il pas

[1] N. Cartojan: *D. Bolintineanu. Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 465.

les bons avis de M. de la Haye qui revient justement de Constantinople ? Et quand Molière prépare le «divertissment oriental» du *Bourgeois Gentilhomme* (1670), il fait appel au concours du chevalier Laurent d'Arvieux, l'ancien collaborateur du marquis de Nointel, l'ancien consul d'Alep et de Tripoli de Syrie, comme costumier et dessinateur" (p. 13). În secolul al XVIII-lea, motivele şi pretextele orientale devin tot mai frecvente în literatura franceză. După ce publică *Lettres persanes,* în 1721, Montesquieu scrie romanul *Arsace et Isménie,* subintitulat „histoire orientale". Voltaire tratează şi el motive orientale în piesele de teatru *Zaïre* (1732) şi *Mohamet ou le Fanatisme* (1741). De asemenea, Le Sage dă la lumină multe comedii galante cu subiecte orientale, care lansează o adevărată modă de piese burleşti, cum este *Les Trois Sultanes* (1761) a lui Favart. O viziune nouă asupra Orientului, din perspectiva preromantismului, aduce Volney, prin *Voyage en Egypte et en Syrie,* publicat în 1787, şi apoi prin *Les Ruines* (1791).

Ca urmare a pătrunderii lui Napoleon în Egipt, orientalismul capătă o îndrumare oficială. În 1795 se înfiinţează Ecole des langues orientales, „qui fit de l'orientalisme français une science officielle, et lui donne, en même temps que la dignité, des ressources et des instruments nouveaux. Son histoire véritable commence à cette date", precizează Pierre Martino în lucrarea citată (p. 360). De asemenea, la 20 august 1798 Napoleon fondează L'institut d'Egypte, însărcinat cu alcătuirea unei vaste enciclopedii despre ţara piramidelor.

Interesul pentru Orient, constituit în aceste împrejurări, capătă un alt sens şi o altă substanţă odată cu apariţia romantismului. Scriitorii preferă îndepărtatele ţinuturi exotice ca o reacţie împotriva clasicismului cantonat în antichitatea greco-latină. De asemenea, spiritul lor învolburat, setea de evaziune, de peregrinare, atracţia pentru zonele geografice necunoscute, acoperite de legendă şi înmiresmate de întîmplări fabuloase, senzaţia tulburătoare a sentimentalismului şi erotismului practicat în aceste zone îi îndeamnă să călătorească în Orient, să se inspire din realităţile lui, să-l cînte chiar fără a-l vedea. „Agité, inquiets, mélancoliques, souffrants d'un éternel ennui, emportés par leur imagination, ils se sentent l'âme vagabonde et éprouvent un besoin de dépaysement", spune Fernand Bassan în studiul *Chateaubriand, Lamartine, Nerval et Flaubert en Terre Sainte,* apărut în *Revue des sciences humaines* (Paris, oct.-dec. 1965, fasc. 120, p. 493). Chateaubriand publică, în 1811, *L'Itinéraire de Paris à Jérusa-*

lem. În 1835, în urma călătoriei întreprinse, Lamartine tipărește *Les Souvenirs, impressions, pensées et paysages pendant un voyage en Orient.* Iar în 1851 apare *Voyage en Orient* de Gérard de Nerval. Cel mai de seamă moment îl înscrie însă Victor Hugo, prin volumul de poezii *Les Orientales,* apărut în 1829, în prefața căruia scria : „On s'occupe aujourd'hui, et ce résultat est dû à mille cause qui toutes ont amené un progres, on s'occupe beaucoup plus de l'Orient qu'on ne l'a jamais fait. Les études orientales n'ont jamais été poussées si avant... Jamais tant d'intelligences n'ont fouillé à la fois ce grand abîme de l'Asie... Il résulte de tout cela que l'Orient, soit comme image, soit comme pensée, est devenu pour les intelligences autant que pour les imaginations une sorte de préocupation générale à laquelle l'auteur de ce livre a obei peut-être à son insu." Victor Hugo și-a imaginat un Orient pe care nu-l văzuse, însă în versurile sale triumfă extraordinara sa putere de sugerare și evocare, darul său excepțional pentru culoare și pitoresc, o inepuizabilă fecunditate verbală, o virtuozitate ritmică fără egal. Victor Hugo prezintă Orientul voluptuos, spre care se va simți atras și Dimitrie Bolintineanu.

Tentația Orientului a fost comună întregului romantism apusean, cu ecouri și în romantismul tardiv al literaturilor răsăritene. În Germania, semnalul îl dă Herder, spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea, prin preocupările sale în domeniul esteticii orientale, cum precizează René Gérard în lucrarea *L'Orient et la pensée romantique allemande* (Nancy, Georges Thomas, 1963) : „La conversion de Herder à l'esthétique orientale se situe entre les années 1769 et 1774, tout au long des travaux d'approche consacrés à son oeuvre de jeunesse capitale, au *Document le plus ancien du genre humain,* couronnés, un peu plus tard, par son essai *Sur l'esprit de la poésie hébraïque.* Au cours de ce lustre, nous le voyons compulser les ouvrages alors parus sur l'Orient, s'intéresser à la Perse, à l'Egypte, à la Phénicie, aux gnostiques, aux orphiques, à la cabale, aux hébreux et autres peuples orientaux et construire, sur ce fatras de données souvent contradictoires, l'hypothèse d'un Orient purement poétique" (p. 7). Ca manifestări specifice ale romantismului german, în această direcție amintim *Divanul oriental-occidental* al lui Goethe, care a împrumutat din literatura Orientului strălucirea imaginilor și o senzualitate delicată, apoi volumul *Trandafirii Orientului* de Rukert, apărut în 1822, în care îl imită pe Hafiz, excelînd prin savoarea stilului și sonoritatea rimelor.

Din literatura engleză, e suficient să amintim ciclul „poemelor orientale" ale lui Byron, *Ghiaurul, Mireasa din Abydos, Asediul Corintului, Rătăcirile lui Childe Harold, Corsarul,* a căror acțiune se desfășoară adesea într-o natură luxuriantă, aducînd în scenă întîmplări dramatice, sentimentale năvalnice, personaje stăpînite de iubiri mistuitoare, pătimașe, de neliniști devorante, totul proiectat pe cadrul fabulos al Orientului.

Ca poet romantic, crescut la școala romantismului european, îndeosebi francez, Dimitrie Bolintineanu nu putea rămîne străin nici față de această importantă latură a noului curent literar. Asemenea altor scriitori români de la mijlocul veacului al XIX-lea, care făceau eforturi vizibile și nelipsite de rezultate meritorii, de a-și sincroniza creația cu marile literaturi europene, Dimitrie Bolintineanu și-a încercat puterile și în această direcție, cu mai mult sau mai puțin talent, potrivit posibilităților lui și ale liricii românești din acea epocă, propunîndu-și să cînte și el *Florile Bosforului.*

★

Condițiile pe care D. Bolintineanu le avea în capitala Imperiului Otoman nu-i îngăduiau să întrețină relații de colaborare mai apropiate cu publicațiile din țară. Cu toate acestea, numele său nu dispăruse din paginile gazetelor românești, iar versurile nu-i intraseră în uitare. Neavînd la dispoziție alte poezii, inedite, unele periodice întrețin interesul pentru poetul exilat prin reproducerea versurilor apărute în volumul din 1847. Cea mai stăruitoare s-a dovedit a fi, în acest sens, *Foaie pentru minte, inimă și literatură.* În cuprinsul anului 1852, în paginile ei se reproduc poeziile *Cîntecul bardului, Elegie, Cîntec, Cornul, Elegie la o tînără fată, Cîntec național, Doamna și scutierul, Un prisonier român, Călătorul și sufletul* și altele.

În primăvara lui 1852, D. Bolintineanu urma să întreprindă o călătorie la Atena. Din capitala Greciei, Nicolae Golescu îl informa pe Ștefan Golescu, la 6 aprilie 1852: „Bolintineano est à Constantinople. Il va venir bientôt à Athène" [1]. Nu putem preciza dacă a realizat sau nu această călătorie, lipsind documentele. Ceea ce știm sigur e faptul că, în vara lui 1852 a făcut o călătorie în Transilvania, stînd cîtva timp la Mehadia. Așa

[1] George Potino: *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești,* vol. III, 1850—1852, București, Imprimeria Națională, 1939, p. 321.

cum rezultă dintr-o scrisoare adresată lui A. Zane, la 2 iunie 1852, călătoria avea un dublu scop. Mai întîi: „Mîine plec la Mehadia, cu orice preț, voind a întîlni pe soru-mea". Iar apoi: „Dacă m-a lăsa să șed în Transilvania, am să tipăresc manuscrisele ce le trîrăsc după mine ca pe copiii mei." [1] În Transilvania nu izbutește să tipărească nimic. Probabil însă că, prin intermediul sorei sale, Ecaterina, îi transmite lui G. Sion manuscrisul volumului *Cîntece și plîngeri*, care apare la Iași, în 1852. De altfel, G. Sion își amintea că prietenul său exilat i-a trimis poeziile „netipărite încă, cu rugăminte ca să fac ceva cu ele, spre a-i trimite un ajutor pecuniar. M-am dus de le-am tipărit într-o mie exemplare cu propriile mele mijloace, și, după trei luni de la apariținea lor, n-am mai avut un exemplar." [2] Volumul *Cîntece și plîngeri* înscrie o nouă etapă în lirica lui D. Bolintineanu. Spre deosebire de *Colecția* din 1847, aici dispar aproape cu totul atitudinea sentimental-lacrimogenă, tonul elegiac, locul principal ocupîndu-l legendele istorice *(Visul lui Ștefan cel Mare, Țepeș și solii, Fata de la Cozia, Moartea lui Mihai Viteazul)* și mai ales poemele de ample dimensiuni, tot de inspirație istorică, *Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște* și *Andrei sau luarea Nicopolei de români*. Întîlnim, de asemenea, legende versificate *(Fluturelul, Dochia)* și poezii de factură populară, cum este *Ciobanul*, care amintește *Miorița*:

Mai în jos de stînă,
Lîngă o fîntînă,
Cîțiva ciobănei
Vorbiau între ei:
— „Bădiță, bădiță,
Zice baciul Niță,
Dă-mi a ta fetiță,
Cu sîn albișor
Ca un crinișor,
Cu păr gălbeor,
Să-mi fie soție.
Mult mi-i dragă mie!"
— „Eu că ți-o voi da,
Zise baciu Preda,
Dacă vei erna

[1] N. Cartojan: *D. Bolintineanu. Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 465.
[2] G. Sion: *Suvenire contimpurane*, București, Minerva, 1915, p. 391.

Sus în munticel
Singur, singurel,
Pînă a-nverzi
Codru și-a-nflori,
Pînă vom veni
Eu și mîndra ta
A mi te lua..."

În timpul exilului la Constantinopol, poate și sub influența mediului, fiind încă tînăr, Bolintineanu se simte puternic încercat de văpăile erosului. În toamna anului 1852 ne apare îndrăgostit de fiica lui Costache Negri, Iosefina, stăpînit chiar de dorința de a o cere în căsătorie. Născută prin 1835—1836, din legătura neligitimă a lui Costache Negri cu cîntăreața Sabina Heinefitter, dar recunoscută apoi legal, Iosefina nu dispunea de nici o avere materială, situație care-l determina pe tatăl ei să fie foarte reținut față de insistențele tînărului poet, peregrin sărac și chinuit pe drumurile nesigure ale exilului. La 22 septembrie 1852, Costache Negri îi scria lui Ion Ghica: „Iată că-ți trimet teatrul lui Alecsandri și poesiile lui Bolintineanu. Cît pentru acest din urmă, știi că au îndrăgit să vede pe fata mè. Eu am agiuns de sînt sărac, el asăminea, și pentru că viitorul să nu mă apuce blăstămat de către ei, a mè datorie este a gîndi la dînsul cu acel sînge răce și înțălepciune ce nu are poezia care privește toate în floare trandafirie. Mai cu vreme, cînd să vor mai preface încungiurările proaste în care astăzi mă aflu, și înainte de toate cu învoirea fetii, nu mă voi împotrivi, iar păr-atunce voi lucra după cum cer adevăratele îndatoriri părintești — adică mai întîi de toate a siguresi o pîine permanentă bietii fetii mele. Aceste ți le scriu ție, iubite Ion Ghica, ca unul ce ești cu minte bărbat, nevroind asăminea a le scrie Bolintineanului, cu care în asăminea pricină eu nu pot să am dreptate din orbirea cu care îl bagă înșălătoarele iluzii ale poesiei." [1] Ulterior, cînd poate că și iluziile lui D. Bolintineanu se spulberaseră, Iosefina s-a căsătorit cu Vasile Romalo, fiul prietenului lui V. Alecsandri, la moartea căruia, întîmplată la Constantinopol, în 1849, poetul scrisese poezia *La mormîntul lui Gr. Romalo.*

Sentimental și nestatornic, permanent îndrăgostit, cum va rămîne tot restul vieții, dar necăsătorindu-se niciodată, D. Bolintineanu a înlocuit-o în scurt timp pe Iosefina cu o Filomelă. La

[1] Costache Negri: *Scrieri,* București, E.P.L., 1966, vol. II, p. 51.

numai o lună după refuzul circumspect al lui Costache Negri, îi scria unui oarecare Gabriely, la 15/27 octombrie 1852 : „Nu-mi scrii îndestul despre Filomela ; o să te însărcinez să mi-o ceri de nevastă tată-său." [1]

Neputîndu-se finaliza pasiunile sale erotice, printr-o căsătorie, se preocupă de soarta altora, avînd mai mult succes. Datorită demersurilor pe care le întreprinde cu ajutorul soţiei lui Ion Ghica, izbuteşte să-l căsătorească pe bunul său prieten Alexandru Zane, care se afla la Brussa, ca „inginer al guvernămîntului", cu Victoria Luzzatto, venită din Moldova şi stabilită un timp în Pera, cartierul de elită al Constantinopolului. La 4 decembrie 1852, îi scria lui A. Zane : „M-me Ghica a chemat pe fată la Bebeq, şi-a propus. Aceasta te văzuse odată. Pe dînsa o ceruse doi neguţători din Pera, dar i-a refuzat. Pe tine însă altfel. A zis că despre ea primeşte, şi fiindcă nu ar voi să rămînă datoare bărbatului ei, va da şi ea lecţii şi va lua 1600 lei pe lună, la orice rea întîmplare. Apoi a scris mume-sei, ce se află în Moldova, dîndu-i ştire că un român îi cere mîna şi că ea primeşte. Acum rămîne la mă-sa şi la tine. Socot că nu te-ai schimbat ca să mă dai de ruşine şi pe mine şi pe M-me Ghica. De atunci M-me Ghica o ia cu dînsa la teatru totdeauna. Eu am cercetat în Pera despre purtarea fetei : un înger în gura tuturor. Să vezi cît e de frumoasă ! Ieri seară la teatru toate ochianele se îndreptau către ea !" [2] Victoria şi Alexandru Zane îi vor purta, la rîndul lor, întotdeauna, o sinceră şi profundă afecţiune, manifestată mai ales în ultimii şi cei mai dureroşi ani din viaţa poetului, cînd, ajuns sărac şi cu trupul măcinat de o grea suferinţă, l-au adăpostit în căminul lor, îngrijindu-l ca pe un frate.

Datele privitoare la cel de al doilea an al exilului său în Imperiul Otoman, 1853, sînt extrem de sumare. În ţară, în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* i se reproduc poeziile *Cîntec, Mihai scăpînd stindardul, Plîngerile poetului român, Invocaţiune, Plopul* şi *Copilul*, din *Colecţia* din 1847, iar din volumul *Cîntece şi plîngeri*, apărut în 1852, poeziile *Ţepeş şi solii* şi *Sorin*. În cuprinsul anului 1853 îl cunoaşte, în Insula Prinkipo, pe E. C. Grenville Murray, viceconsulul britanic la Mitylene, cu

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 80300.

[2] N. Cartojan : *D. Bolintineanu. Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 464.

care stabilește relații apropiate.[1] Interesat de fenomenul literar românesc, atras de farmecul folclorului nostru, E. C. Grenville Murray traduce în proză, în limba engleză, doinele populare din culegerea lui Vasile Alecsandri, bucurîndu-se, în această frumoasă îndeletnicire, de sprijinul direct al lui D. Bolintineanu. Culegerea sa, intitulată *Doine or the National Songs and Legends of Roumania*, apărută la Londra, în 1854, se deschidea cu un substanțial studiu, în care făcea un scurt istoric al poporului român, vorbea admirativ despre poezia noastră populară, despre literatura română și reprezentanții ei din acel timp. Numeroasele date și prețioasele informații documentare utilizate în acest studiu i-au fost furnizate de D. Bolintineanu, după cum însuși E. C. Grenville Murray mărturisea: „I have now only to add a few words as to my own share in the present work. Some of the best of the Doine have been collected by M. Bolintineanu, who has assisted me with much curious information". Introducerea lui E. C. Grenville Murray era datată: „Prince's Island, Sept. 12, 1853".

★

Spirit romantic, D. Bolintineanu e devorat de neliniști, e stăpînit de voluptatea plecărilor, de chemarea nostalgică spre alte orizonturi, de dorința de a rătăci pe țărmuri necunoscute. Marea pasiune a epocii romantice era pentru Orient, pentru Egipt și Locurile Sfinte, pentru vechea Eladă și fabuloasele ținuturi arabe și persane. Deși nu dispunea de posibilități materiale, și poate că tocmai în aceasta consta farmecul irezistibil al impulsului romantic spre peregrinare, poetul nostru se hotărăște să viziteze locurile atît de mult căutate de marii romantici europeni. E de la sine înțeles că impulsul i l-a dat și întreaga atmosferă romantică a călătoriilor.

În perioada clasicismului, cînd orizontul era îngustat de dogme și reguli imuabile, scriitorii erau sedentari, aveau fixațiunea spațiului și timpului dat, neîncercînd nici o desprindere din cadrul limitat al existenței lor și al surselor de inspirație. Paul Hazard, în cunoscuta sa lucrare *La crise de la conscience européenne*, releva: „Quand Boileau prenait les eaux de Bourbon, il pensait être au bout du monde: Auteuil lui suffisait. Paris suffisait à Racine; et tous deux, Racine et Boileau, furent bien gênés, lorsqu'il durent suivre le Roi dans ses expéditions. Bossuet n'alla

[1] P. Grimm: *Cele dintîi traduceri englezești din literatura românească*, în „Studii literare", Sibiu, 1943, vol. II, p. 226.

jamais à Rome ; ni Fénelon. Molière n'alla jamais revoir la boutique du barbier de Pézenas. Les grands classiques sont stables." [1] Spre sfîrșitul veacului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, așa cum remarcă Paul Hazard în continuare, se produce însă o profundă mutație în conștiința europeană, determinată în primul rînd de cunoașterea altor zone geografice și umane, cu complexitatea și varietatea lor de manifestări spirituale și materiale. Călătoriile întreprinse în această epocă, în scopuri diferite, atrag după sine apariția și dezvoltarea unui nou gen de scrieri, memorialele și însemnările de călătorie. „Genre littéraire aux frontières indécises, — spune Paul Hazard — commode parce qu'on y pouvait tout verser, les dissertations érudites, les catalogues des musées, ou les histoires d'amour, le voyage triomphait. Il pouvait être une relation pesante, toute chargée de science, ou bien une étude psychologique ; ou bien un pur roman ; ou bien le tout à la fois. Qui le critiquait, qui le louait : mais les éloges et les critiques, aussi bien, montraient la place importante qu'il avait prise, et comment on ne pouvait plus se passer de lui." [2] Primele importante însemnări de călătorie datorate scriitorilor au un caracter erudit, cum este *Voyage en Syrie et en Egypte* al lui Volney, apărut în 1787. „Ce n'est pas un voyageur qui nous raconte ses aventures, c'est un philosophe, un géographe, un historien, qui nous expose l'état des connaissances contemporaines sur l'Egypte. Nous n'allons pas avec lui de place en place, mais seulement de question en question", remarcă Jean-Marie Carré în studiul *Les écrivains français en Egypte,* publicat în *Annales du Centre Universitaire Méditerranéen* (quatrième volume, 1950—1951, p. 45).

O dată cu apariția romantismului, călătoria capătă o cu totul altă semnificație. Aceasta s-a datorat în primul rînd faptului că sentimentul naturii, ostracizat în clasicism, e reabilitat și introdus în literatură, mai întîi de către precursorul romantismului Jean-Jacques Rousseau, prin *La Nouvelle Héloïse* (1761) și *Emile* (1762), și îndeosebi prin *Les Rêveries du promeneur solitaire* (1782). De la admirația naturii se trece la o devorantă pasiune de a peregrina, izvorîtă din nestatornicia și învolburarea sensibilității romantice, din necesitatea deseori simțită de a confrunta realitatea exterioară cu meditația interioară, uneori din atitudinea de

[1] Paul Hazard : *La crise de la conscience européene, 1680—1715,* Paris, Librairie Arthème Fayard, 1961, p. 5.
[2] *Ibid.,* p. 7.

nemulțumire față de realitatea înconjurătoare. În plus, romanticii sînt mînați de o aprinsă sete de cunoaștere, de aspirația către pitoresc și inedit, trăiesc intens sentimentul evaziunii și al reveriei, sînt stăpîniți de tentația exoticului.

Primul mare peregrin romantic, care inaugurează genul modern al însemnărilor de călătorie în literatura universală, este Chateaubriand. În 1806, din dorința inițială de a se documenta la fața locului pentru *Les Martyrs,* dar și sub tentația Orientului, dominantă în acel timp, Chateaubriand pornește, prin Grecia, spre „Locurile Sfinte", revenind la Paris prin Egipt, memorialul său de călătorie tipărindu-l în 1811, cu titlul *Itinéraire de Paris à Jérusalem.* În teza sa de licență *Les voyageurs français en Grèce au XIX-e siècle,* publicată la Paris, în 1909, Eugen Lovinescu sublinia : „Avec Chateaubriand commence un nouveau genre littéraire, qui devait s'épanouir ensuite brillamment : *la littérature de voyage*... L'illustre écrivain à presque inventé de toutes pièces un genre littéraire : le *voyage pittoresque* — genre, dont on a un peu abusé de nos jours, mais infiniment nouveau vers 1812, ce qui explique d'ailleurs l'unanime admiration qu'il éveilla partout" (p. 21—22). După exemplul lui Chateaubriand, Lamartine se îndreaptă spre țările Orientului, în 1832, tipărind în 1835 *Souvenirs, impressions, pensées et paysages pendant un voayage en Orient.* La scurt timp, în 1842, Gérard de Nerval întreprinde și el un *Voyage en Orient.* „Ce qu'il cherche, — spune Jean-Marie Carré — ce n'est pas le dépaysement dans le temps, c'est le dépaysement dans l'espace, la révélation d'un royaume inconnu et lointain dans son actualité, une patrie nouvele, celle de l'illusion et du mirage" (p. 55).

Declanșate de romantici, călătoriile scriitorilor și memorialele lor capătă o frecvență impresionantă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În afară de zonele Orientului, țările care îi atrag mai mult sînt Germania, Italia și Spania. Cel mai puțin îi interesează Anglia, cum precizează Pierre Jourda în *L'exotisme dans la littérature française depuis Chateaubriand* (Paris, Boivin et C-ie, 1938) : „Les grands romantiques ont assez peu visité l'Angleterre. Vigny et Lamartine y ont accompagné leurs femmes, mais n'y ont pas séjourné longtemps. Ambassadeur à Londres, Chateaubriand est trop désenchanté, trop occupé aussi, pour consacrer un livre à un pays qui, d'ailleurs, ne lui paraît pas mériter de retenir l'attention d'un poète. Hugo ne connaît vraiment que les îles anglo-normandes, et après 1852, à un moment

où sa pensée va toute vers la France. Stendhal, qui aime l'Angleterre, y est resté trop peu de temps pour en parler longuement ; d'ailleurs il lui préfère l'Italie. Balzac et Musset ignorent la Grande-Bretagne, Gautier y passe 24 heures à peine, et Mérimée qui le connaît bien ne lui fait de place que dans sa correspondance" (p. 27). În schimb, Germania exercită o atracție deosebită. La aceasta a contribuit, desigur, și cartea Doamnei de Staël *De l'Allemagne*. „Si les romantiques ont rarement aimé l'Angleterre, — spune Pierre Jourda în continuare, în lucrarea citată — ils se sont passionnés pour l'Allemagne : Hugo, Musset, Quinet, Michelet, George Sand — pour ne citer que les plus grands — sont attirés par le Rhin. Ce goût s'explique : l'Allemagne reste en 1820 très différante de la France, infiniment plus loin de nos moeurs et de notre civilisation que ne l'était l'Angleterre ; elle est parée du charme poétique de *Faust*, de *Werther*, d'*Hermann et Dorothée*, des *Contes* d'Hoffmann, de la simplicité patriarcale de ses moeurs, glorieuse de ses victoires de 1813, rayaunante du talent de ses professeurs, du génie de Kant, de Herder, de Fichte, de Hegel. Elle est la grande initiatrice" (p. 69). Dintre însemnările de călătorie în Germania amintim *Allemagne et Italie* de Edgar Quinet, *Le Rhin* de Victor Hugo, *Mémoires d'Outre-Tombe* de Chateaubriand, *De Paris à Cythère* de Gérard de Nerval, *Voyage pittoresque en Allemagne* de Xavier Marmier etc.

Interesul pentru Italia e provocat mai întîi de M-me de Staël, prin *Corinne ou l'Italie* (1807), apoi de Goethe, prin *Italienische Reise* (1816), cărți de un gen aparte, comunicînd idei și sentimente felurite, referitoare la arta italiană, la antichitățile ei, la splendorile peisajului însorit etc., cu viu ecou printre scriitorii epocii. Pierre Jourda, în aceeași lucrare, subliniază : „Tout devait les attirer vers l'Italie : la douceur du climat, les richesses artistiques et les souvenirs de la Rome antique et papale, des moeurs violentes (du moins ils les supposaient telles) ou voluptueuses, une société cosmopolite groupant l'élite des grandes nations autour des patriciens romains, une littérature encore mal étudiée, le mouvement romanticiste qui, à Milan, avait préludé au renouveau des lettres françaises, l'éveil du sentiment national enfin... Il n'est pas un romantique marquant qui n'ait fait sa campagne d'Italie : Hugo n'y est allé que tout enfant, mais Stendhal et Lamartine y ont longuement vécu ; Balzac a vu Milan ; Merimée Rome : Musset et G. Sand ont bercé et tué leur amour à Venise ; Gautier a trouvé quelques-unes de ses plus délicates émotions d'artiste au

bord de la lagune..." Putem cita, dintre numeroasele memoriale de călătorie în Italia și Spania, *Rome, Naples et Florence* și *Promenades dans Rome* de Stendhal, *Une année à Florence* și *Speronare* de A. Dumas-père, ultimul tradus în limba română, în 1847, de Ion Heliade Rădulescu, *Voyage en Italie* de Théophile Gautier, *Lettres d'un voyageur* de George Sand, *Italien* de Heinrich Heine, *Mes Vacances en Espagne* de Edgar Quinet, *Tras los Montes* de Th. Gautier, *De Paris à Cadix* de A. Dumas-père, *Impressions de voyage en Espagne* de Fontenay, *Voyage en Italie* de Hyppolyte Taine etc.

Impulsul de a călători l-au simțit și scriitorii români, încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea, din dorința de a cunoaște realitățile și civilizația altor țări, cu scopul de a le compara cu stările de lucruri de la noi, pentru transformarea și îmbunătățirea acestora din urmă. Așa este cazul boierului luminat și patriot Dinicu Golescu, adevărat întemeietor al memorialului de călătorie în literatura română, care tipărește, în 1826, o *Însemnare a călătoriei mele*. Din 1835 datează primele însemnări ale lui Ion Codru Drăguşanu, *Peregrinul Transilvan,* care văd însă lumina tiparului abia în 1865. Scriitorii noștri romantici nu se avîntă, la început, prea departe, întreprinzînd călătoriile în primul rînd în interiorul țării, din perspectiva programului estetic național, preocupați de a releva frumusețile pămîntului românesc, bogăția și farmecul naturii noastre, trăsăturile morale și fizice ale poporului, vestigiile istorice care atestau vechimea și continuitatea neamului românesc pe aceste meleaguri, comorile de gîndire și simțire ale folclorului național. Amintim, în acest sens, *Piatra Teiului* și *Stînca Corbului* de Alecu Russo, *O primblare la munți* de Vasile Alecsandri, *Memorialul de călătorie* al lui Grigore Alexandrescu, *Istriana,* de Augustin Treboniu Laurian, apărută în *Magazinul istoric pentru Dacia, Din itinerarul d-lui Boliac,* în *Curierul românesc,* volumele *Impresiuni de călătorie în România* de Alexandru Pelimon și *Impresii de călătorie. În Moldavia* de Pantazi Ghica. Ulterior se întreprind călătorii și peste hotare, Teodor Codrescu publicînd, în 1844, memorialul *O călătorie la Constantinopol,* urmat, în 1858, de *Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopole* de D. Ralett. Un moment notabil îl înscrie Nicolae Filimon, în 1860, cu volumul *Escursiuni în Germania meridională.*

Întreaga atmosferă romantică a călătoriilor îl captează și pe Dimitrie Bolintineanu. La început, sub înrîurirea marilor re-

prezentanți ai romantismului francez, la izvoarele căruia se adapă cu sete, poetul nostru se îndreaptă spre ținuturile fascinante ale Orientului.

Împrumutînd „o sumă mare" de bani de la Constantin Polihroniade[1], un român bogat stabilit la Constantinopol, sumă pe care nu o va putea restitui integral nici pînă la sfîrșitul vieții sale, D. Bolintineanu pornește, la 9 martie 1854, într-o călătorie la Ierusalim și în Egipt, descrisă într-un volum apărut în 1856 și retipărit în 1867 cu titlul *Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Paștelui și în Egipt*. Pe vaporul „Merse", pe care se îmbarcă, se mai aflau „un englez, născut în Orient, în vîrstă de cincizeci și cinci de ani", „o damă bătrînă ce se ducea în Palestina, însoțită de un cățel", „un pașă turc cu douăzeci de șerbi după el", „o jună fată, engleză, însoțită de părintele său, un lord bătrîn" și alții. Prin Dardanele, intrară în Marea Egee, primul popas făcîndu-l la Smirna. De aici, prin fața insulelor Chios și Samos, ajung la Rodos, Latachea și Tripoli. Se îndreaptă apoi spre Beirut, iar după o scurtă escală, pleacă direct către Iaffa, unde debarcă. La Iaffa, D. Bolintineanu și tovarășii săi de drum vroiră inițial să tragă „la schitul latinilor, unde se primesc călători de toate ritele și unde, după cum ni se spusese, era să fim foarte bine tratați"". Își schimbară însă intenția, dorind „a cunoaște un local despre care nici un călător n-a scris și a vedea totodată cum priimesc grecii pe românii care au înzestrat aceste monastiri cu venituri atît de mari". Schitul grecilor îl dezilu-zionează însă, fiind „o grămadă mare de piatră zidită fără artă, fără gust, fără nici o țintă, cu curți multe și mari", iar cei ce îl locuiau i se părură „o laie de țigani în călătorie".

De la Iaffa, după o cale de trei ore, ajung la Ramla. A doua zi, vizitează Lida, „un burg în vecinătate", după care se întoarce la Iaffa. Drumul continuă spre Ierusalim, în care intră prin poarta Bethleemului, una din cele șapte porți ale sale. Aici, parcurge locurile unde legendele biblice situează viața și faptele lui Isus, Muntele Măslinilor, Grădina Gepsimania, Valea lui Iosafat etc. De asemenea, pătrunde în convoiul de pelerini la rîul Iordan, dar nu cu scopul „ca să ne scăldăm..., nici să vizităm urmele cetăților biblice, cum fac turiștii Europei, nici ca să spargem splinul, cum fac englezii", ci ca să vadă „această mare procesie, atît de curioasă și impozantă". După ce admiră Marea

[1] D. Bolintineanu: *Călătorii*, ediție îngrijită, note și glosar de Ion Roman, București, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1968, vol. II, p. 129.

Moartă şi Ierihonul, se întoarce la Ierusalim, unde asistă, în sîmbăta Paştelui, la slujba Învierii. Merge apoi la Bethleem, renunţînd la Nazaret şi muntele Tabor, din cauza sumei prea mari cerută pentru închirierea cailor. Ajunge din nou la Iaffa, unde se îmbarcă pe o corabie, „avînd drept coperămînt bolta cerului de azur", cu care se îndreaptă spre Egipt.

Călătoria în ţara piramidelor începe în portul Alexandria. De aici, vizitează coloana lui Pompei şi „Băile Cleopatrei", unde scrie poezia cu acelaşi titlu :

Să stăm p-această stîncă, ce se prevede-n valuri !
Aceste băi tăiete în lespezi de granit
Recheamă o regină ce-n umbr-acestor maluri
Venea să răcorească al ei sîn înflorit.

Vedeţi această scară de dalbe mozaice
Ce duce către băi ?
Picioarele-i plăpînde călcat-au pe aice,
Cînd trupa graţioasă de vergine finice
Ierihoene roze puneau sub paşii săi...

De la Alexandria se îndreaptă spre Cairo, „pe calea de fier", pînă la Nil, unde se îmbarcă „pe un vas cu vapor", plin cu „pelerini sau hagii turci, ce mergeau să se închine la Meca". Ajunge mai întîi la Bulac, „portul Cairului", parcurînd drumul pînă în oraş cu „un omnibus tras de doi catîri". Vizitează geamia Galaum şi „monastirea St. George". Poetul nostru se umple de admiraţie în faţa multor vestigii măreţe ale unui îndepărtat trecut istoric, are momente de intensă încîntare spirituală, dar uneori e cuprins de sfîşietoare melancolie, se simte singur, rătăcitor fără ţintă, cu „sufletul obosit de durerile vieţii, de amărăciunile unui lung exil". În astfel de momente, gîndul şi-l îndreaptă spre patrie, îndurerîndu-se mai mult de suferinţele ei, întristat că se află departe de ea, neavînd alt ţel în viaţă decît acela de a o vedea fericită : „O, patria mea ! ţară frumoasă şi întristată ! Pot eu vorbi de o mare suferinţă, fără să-mi aduc aminte de tine ? Străinătatea a încreţit fruntea mea încă de tînăr ; departe de tine, de amorul tău, care este românul ce ar fi ferice ? Primăvara vieţii mele a înflorit şi a scuturat florile cununei ei în străinătate, la umbra singurătăţei. Departe de tine, nu am cunoscut bucuria. Dar străinul, nici inamicul tău nu s-au bucurat văzînd curgînd lacrimile din exil ; ele au picat în tăcere şi în umbră, ca roua

nopților... Eu nu m-am hrănit cu laptele vieței tale. Mîna ta nu a răsfățat fruntea mea. În cartea fiilor tăi, numele meu este șters. Nimica nu-ți sunt dator și cu toate acestea nu pot să te urăsc ; și fericirea ta poate încă să-mi aducă zile de bucurie. Ah ! o zi numai de fericire pentru acest pămînt și voi fi ferice !... dar o cugetare amară se întinde ca umbra pe inima mea ; mormîntul se va închide peste anii mei, înainte de a vedea această țară fericită !"

Punctul culminant al călătoriei în Egipt l-a constituit, desigur, vizitarea piramidelor și a sfinxului. Meditînd în fața lor, în stil preromantic, scrie poezia *La piramide :*

Acei ce vă-nălțară, pieriră în uitare,
De cincizeci evi, pe dînșii s-a-nchis al lor mormînt ;
Țărîna lor perit-a l-a vîntului suflare
Pe-acest deșert pămînt.

Popoare noi venit-au și au trecut din viață ;
Mai multe tronuri mîndre d-atunci s-au răsturnat,
Și lumea fugătoare schimbat-a a sa față
În cursu-i minunat.

Chiar mintea omenească luat-a o schimbare ;
De zeii săi poetici și cerul a scăpat ;
Iar voi, o monumente de-eternă admirare,
Nestrămutate-ați stat !

În apropiere de Cairo, are imaginea bizară a „pădurii împietrite", o „mulțime de trunchiuri de piatră, cu forma de arbori, culcați pe pămînt, ca niște cadavre despoiate, și răsturnați în toate felurile". Îl impresionează, de asemenea, ruinele fostei cetăți Memfis și piramidele de la Sakkarah. De aici, se reîntoarce la Alexandria, așteptînd „pînă ce casa fraților Polihroniade îmi trimite banii trebuincioși de a urma călătoria în alte părți".

La 11 iunie 1854, D. Bolintineanu se îndreaptă către românii din Macedonia. „Voiam să văd cu ochii dacă acest popor există, dacă păstrează limba, datinele sale" și „cată să aibă conștiința naționalității sale", mărturisește în volumul *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa-Agora,* apărut în 1863. Ideea de a trimite pe cineva în ținuturile cu locuitori de origine română, pentru a le menține trează conștiința națională, amenințată de politica de deznaționalizare a stăpînirii grecești, era o idee mai veche a lui N. Bălcescu, din 1849. La

26 octombrie îi scria lui Ion Ghica : „Eu aveam hotărîre, viind la Constantinopol, de a mă așeza între cuțo-vlahi, căci socot de neapărat a developa naționalitatea într-acest avantpost al românismului. De ai putea trimite un om zdravăn acolo, ca să ne facă un raport asupra stării morale și politice a lor, apoi am căuta o școală, și să dăm de lucru la atîția tineri ce mor de foame. Ar trebui ca trimisul tău să se ia acolo bine cu popii și cu episcopii și a căpăta fonduri pentru deschiderea unei școli." [1] Ideea lui N. Bălcescu se materializează abia în vara anului 1854, prin grija și sprijinul lui Ion Ghica, învestindu-l pe D. Bolintineanu cu această misiune. Pentru a obține asentimentul Porții Otomane, în favoarea trimiterii poetului printre aromâni, Ion Ghica făcea apel la Sadyk-efendi, alias Mihail Czaykowski, general și scriitor polon trecut la musulmani, căruia îi scria : „Indépendamment des Principautés de Moldavie et de Valachie, il y a encore dans l'Empire plus de deux millions de Roumains qui habitent pour la plupart sous le nom de Coutzo-Vlahs (valaques boiteux ou demi-valaques). Ils parlent le roumain et ont les mêmes moeurs et les mêmes habitudes que ceux des Principautés... Je compte y envoyer Mr. Bolintineano, un de nos poètes les plus en renom, homme sérieux et très propre à réveiller la nationalité de cette population et faire naître chez elle une tendance politique outre que celle des Grecs. Je n'ai pas voulu donner corps à mon idée sans vous en prévenir, afin que vous en informiez le gouvernement de la Porte, pour que plus tard on ne puisse pas ajouter foi à des interpretations calomnieuses que la malveillance ne manquera pas d'inventer. Je vous serai bien obligés si vous vouliez vous employer pour me faire obtenir une lettre de la Porte au nom de Mr. Bolintineano, pour les autorités de Janina et de Monastir." [2]

D. Bolintineanu se îmbarcă pe un vas al companiei austriece „Lloyd", trecînd prin Dardanele, prin fața Salonicului, lăsînd la dreapta „grupa grațioasă de insule" Lemnos, Imbros, Samotrace, Thosos. Primul popas îl face în Salonic, unde întîlnește un „onorabil consîngean" ce purta același nume de familie ca și tatăl său, Cosmad, bucurîndu-se, din partea acestuia, de o caldă primire. Împreună cu Cosmad, însoțiți de „un arnăut armat de la cap pînă la picioare" și de „un șerb purtător de merinde", poetul

[1] N. Bălcescu : *Opere*, IV, p. 229.

[2] N. Georgescu-Tistu : *Ion Ghica scriitorul*, București, Imprimeria Națională, 1935, p. 150.

se îndreaptă spre muntele Olimp, „acest loc unde zeii antici aveau locașul lor". În drum, trec prin satul Caterina, invitați de subprefect, care îi tratâ „cu cafele și ciubuce". În timpul nopții se odihnesc la mînăstirea Scala sau Scara, la poalele Olimpului. A doua zi încep urcușul, „aici ținându-ne cu mînile de pietre, de copaci, de mărăcini, de ierburi sălbatice, aci mergînd lin, aci înturnîndu-ne, coborînd și iară urcînd, stînd și privind înapoi și admirînd o vedere răpitoare. Era căldură mare, arșiță, vîntul nu sufla." De pe Olimp, admiră valea Tempei și rîul Peneu, „micșorate foarte". Nu pot ajunge însă pînă în vîrful Olimpului, din cauza frigului și a zăpezii veșnice, ceea ce îl face să se îndoiască de spusele mitologiei : „Închipuiți-vă că acesta este Olimpul, unde zeii se adunau în consiliu, și mai des încă în banchete, unde curgea nectarul în cupe de aur, unde mirosea ambrozia ! După spusa poeților antici, locul zeilor trebuia să fi fost în vîrful muntelui. Dar acest vîrf este coperit de nea ; aerul înghețat, zeii și mai ales zeițele nu era bine coperite ; dimpotrivă lăsau să se dorească mult, sub acest raport. Poate că acea adunare se făcea mai jos, în locul monastirii de astăzi, spre exemplu. Oricum va fi adevărul, noi nu mai puturăm a lupta cu frigul și coborîrăm, plîngînd pe bieții zei, expuși la nea și la frig". Poetul era totuși mulțumit că a „pus picioarele pe acest Olimp, atît de renumit de mai multe mii de ani."

Întorcîndu-se în Salonic, rămîne patru zile, după care pornește spre Monastir. Pe parcurs, se oprește la Pella, unde vizitează ruinele vechii cetăți, „urme ale gloriii atîtor poporațiuni ce nu mai sînt". De aici, înaintează către Edesa, vechiul oraș ce-și schimbase numele în Vodena. Ajunge apoi la Ostrov, preocupat de a cunoaște mai bine limba aromână. În cele din urmă intră în Monastir sau Bitolia. Din nefericire se îmbolnăvește, cade „lînced de friguri intermitente", ceea ce-l determină să se întoarcă la Salonic și de aici la Constantinopol.

Th. Capidan a contestat faptul că D. Bolintineanu a vizitat Bitolia, argumentînd că, dacă ar fi ajuns aici, „atunci i-ar fi fost de ajuns să facă o simplă plimbare prin centrul orașului, ocupat numai din magazine ale aromânilor, ca să audă și să vadă în cîteva ore atîta viață românească, cît n-ar fi văzut și auzit în Ostrava într-un an întreg". Or, susține Th. Capidan, poetul nu vorbește despre acest lucru, căci dacă ar fi fost în Bitolia, „cu siguranță el ne-ar fi vorbit cu entuziasm despre intensitatea vieții românești din acest oraș". În concluzie, Th. Capidan afirma că

D. Bolintineanu, „în călătoriile lui spre Macedonia, s-a dus numai pînă la Salonic şi de aci, prin Caterina, la poalele muntelui Olimp. Despre această călătorie el vorbeşte ceva mai pe larg şi spusele lui se cam potrivesc cu cele văzute. De la Salonic s-a mai repezit poate, numai pînă la Ienige, ca să vadă ruinele din Pella şi de aci, iarăşi poate, a înaintat pînă la Vodena, ca să admire poziţiunea neîntrecută în frumuseţi naturale a vechiului oraş Edessa". [1]

Deşi Th. Capidan a fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai aromânilor din Macedonia, totuşi am impresia că s-a înşelat atunci cînd a contestat vizita lui D. Bolintineanu în Monastir, sau Bitolia. Argumentul său era că poetul nu vorbeşte pe larg despre realităţile din această zonă. Dar, după părerea noastră, trebuie să ţinem seama de mărturiile lui D. Bolintineanu, care precizează clar: „Căzui lîngă de friguri intermitente în Monastir, ceea ce mă opri din orice lucrare". De asemenea, mărturiseşte sincer că şi-a redactat impresiile de călătorie în baza unor date culese atît la faţa locului, cît şi ulterior: „Pînă atunci voiam a vizita eu însumi aceste locuri, despre care am vorbit, după raporturi sigure, adunate atît acolo atunci, cît şi în urmă aici, în Bucureşti, de la locuitori din acele locuri, dar cerul a voit altfel. Frigurile m-au făcut a mă întorna la Salonic şi de aici la Constantinopoli".

Ca urmare a călătoriei în Macedonia, D. Bolintineanu compune ciclul de poezii *Macedonele,* încercînd să reînvie idila şi pastorala. Desigur, nu se reîntorcea la idilele lui Teocrit şi la bucolicele lui Virgiliu, ci mai mult la convenţia arcadiană din romanele pastorale, de tipul *Daphnis şi Chloe* de Longos, *Aminta* de Torquato Tasso, *Arcadia* de Sannazzaro, *Astrea* de D'Urfé, continuate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de Gessner şi apoi de Florian, aceştia din urmă bucurîndu-se de o largă circulaţie în Principatele Române, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În *Macedonele* întîlnim cîteva poezii ca *Românele din Cavaia,* care încîntă prin sonorităţile ei toponimice şi onomatopeice, sau *San Marina,* evocare a transhumanţei, dînd sentimentul spaţiului în mişcare şi senzaţia de eternitate, prin gravitatea unui ritual ce vine din vechime şi prin integrarea istoriei în prezent. În general însă, poeziile din *Macedonele* sînt departe de a da expresie realităţilor care le-au generat. Dominant erotice şi sentimentale, transferă realităţile Orientului într-o zonă geografică

[1] Th. Capidan: *Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia,* în *Omagiu lui I. Bianu,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1927.

și etnică neadecvată, imprimînd versurilor o atmosferă voluptuoasă și senzuală nefirească.

La scurt timp după întoarcerea sa în capitala Imperiului Otoman, poetul fu mîhnit de stingerea din viață, la 24 octombrie 1854, a pictorului Barbu Iscovescu, exilat și el, cel care, la 8 martie 1849, îi desenase în creion portretul, la Semlin. Pe piatra funerară a pictorului revoluționar, înmormîntat în cimitirul ortodox din Constantinopol, s-a săpat un epitaf scris de Dimitrie Bolintineanu :

Abia se naște-o floare în arborul de viață
Nefericitei țări,
Și moartea cea fatală o scutură, o-ngheață,
Sub ale sale unde ș-amare sărutări.
Așa pieri, departe de patria-i iubită,
Pictorul exilat,
Cu anii săi cei tineri, cu fruntea înflorită
De vise grațioase, ce-n lacrămi s-au schimbat. [1]

★

În timp ce D. Bolintineanu întreprinde călătoriile sale în Palestina, Egipt și Macedonia, în Europa, și mai ales în partea ei răsăriteană, se ivise un nou focar de război, înfruntarea de forțe desfășurîndu-se între Rusia țaristă și Imperiul Otoman. Acest război, cunoscut în istorie sub denumirea de „războiul Crimeii", a izbucnit la 4 octombrie 1853, avînd drept pretext inițial o chestiune de ordin religios, și anume dreptul de posesiune asupra „Locurilor sfinte" (Ierusalim și Bethleem), pe care și le revendicau atît ortodocșii, sprijiniți de țarul Rusiei, cît și catolicii, susținuți de Napoleon al III-lea. Motivul real al conflictului îl constituia însă tendința expansionistă a țarului, dorința acestuia de a pune stăpînire pe Dardanele și Constantinopol, pentru a dobîndi astfel supremația asupra Imperiului Otoman. Aceeași tendință expansionistă o manifestau deopotrivă Anglia și Franța, amenințate în „drumul spre Indii", determinîndu-le să se coalizeze cu Turcia. Înfruntarea dintre armatele țariste și cele otomane are loc în Crimeea. Erijîndu-se în apărătoare a Principatelor Române, cu scopul ascuns de a pune stăpînire asupra lor, Austria încheie, la

[1] C. D. Aricescu : *Corespondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, broșura III, p. 141.

1 iunie 1854, un tratat cu Turcia, sub pretextul că asigură țările românești împotriva extinderii războiului pe teritoriul lor.

Din această înfruntare de interese, cele mai greu lovite erau Principatele Române, deoarece deveniseră ținta marilor puteri europene. În urma Tratatului de la Paris, încheiat la 30 martie 1856, Principatele Române ies de sub protectoratul țarist, dar rămîn mai departe sub suzeranitatea Porții Otomane și a garanției marilor puteri. Tratatul de la Paris, care pune capăt războiului Crimeii, prevedea ca în fiecare Principat să se convoace un divan ad-hoc, cu reprezentanți din toate clasele societății, iar dorințele exprimate în aceste divanuri aveau să fie examinate de puterile garante, ale căror concluzii urmau să fie consemnate într-o Convenție, încheiată tot la Paris.

Pînă la aplicarea convenției de la Paris, care se semnează abia la 7/19 august 1858, în Principatele Române, ca și în afara lor, pe diferite planuri, începe o susținută campanie pentru dobîndirea drepturilor și libertăților poporului român, pentru realizarea independenței și unității naționale. Turcia se opunea însă Unirii, știind că Muntenia și Moldova, unite, vor avea altă putere și autoritate, putînd cîștiga independența politică, ceea ce nu convenea Porții Otomane. De asemenea, Austria era și ea împotriva Unirii, temîndu-se ca, după aceasta, să nu ceară unitatea națională și Transilvania și în felul acesta să le scape de sub dominație.

În schimb, Franța se exprima deschis în favoarea unității naționale a românilor, apărîndu-le drepturile, susținîndu-le aspirațiile în fața celorlalte puteri europene. Unirea era sprijinită și de Rusia, care vedea în aceasta o cauză a slăbirii Turciei.

În contextul acestor împrejurări, Principatele Române intră în atenția marilor puteri europene. Numeroși oameni politici, istorici, profesori, scriitori și publiciști din Franța, care priveau cu simpatie eforturile țărilor românești, ca și din înseși Principatele Române, intervin prin diferite mijloace, dar mai ales pe calea scrisului, în favoarea intereselor noastre naționale. Despre Principatele Române se publicaseră unele relatări, cu caracter variat, încă de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea, în Franța, Italia, Anglia. Amintim *Histoire de la Moldavie et de la Valachie avec une dissertation sur l'état actuel de ces deux provinces* (Paris, 1777) de Jean Louis Carra; *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno. La Valachia e Moldavia* (Napoli, 1788) de Raicevich ; *Commentatio de expe-*

ditionibus Trajani ad Danubium et origine Valachorum (1794) de Iohn Cristian Engel ; *The Present state of Turkey, or a Description of the political, civil and religious constitution, government and laws of the Ottoman empire, together with the geographical, political and civil state of the Principalities of Moldavia and Walachia* (Londra, 1809) de Thomas Thornton ; *La Valachie et la Moldavie* (Paris, 1837) de Michel Anagnosti ; *Précis de droits des Moldaves et des Valaques, fondé sur le droit des gens et de traités* (Paris, 1839) de Félix Colson ; *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie* (Paris, 1839) de Félix Colson ; *Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie* (Paris, 1839) de Raoul Perrin.

Înainte și după revoluția de la 1848, lucrările propagandistice în favoarea intereselor și drepturilor naționale ale Principatelor Române, tipărite în Franța, devin tot mai numeroase, cu obiect precis. Așa sînt *La Roumanie* (Paris, 1845, 3 vol.) de J.-A. Vaillant ; *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain* (Paris, 1848) de Hippolyte Desprez ; *Mémoire justificatif de la révolution roumaine du 11/23 Juin 1848* (Paris, 1849) de A. Ubicini ; *Les Principautés Danubiennes* (Paris, 1850) de Paul Bataillard ; *Question économique des Principautés Danubiennes* (Paris, 1850) de Nicolae Bălcescu ; *Résurrection des peuples. La Roumanie renaissante* (Paris, 1850) de Ion Heliade Rădulescu ; *Histoire de la régéneration roumaine en 1848, avec tous les documents authentiques propres à éclairer le dernier mouvement valaque et la question des Principautés Danubiennes* (Paris, 1850) de Ion Heliade Rădulescu ; *La Valachie moderne* (Paris, 1850) de Aurélie Ghica ; *Mémoires sur l'histoire de la régéneration roumaine ou sur les évènements de 1848, accomplis en Valachie* (Paris, 1851) de Ion Heliade Rădulescu ; *Choix de lettres et mémoires sur la question roumaine* (Paris, 1852) de Cezar Boliac.

În timpul războiului Crimeii și mai ales în perioada încheierii Tratatului de la Paris, cînd se punea în mod acut problema Principatelor Române, intervențiile publicistice în sprijinul cauzei românilor capătă o amploare deosebită, datorate atît unor personalități franceze cît și patrioților noștri, aflați fie în țară, fie în exil, sau stabiliți pe pămîntul ospitalier al Franței. Pentru a ne putea face o imagine mai cuprinzătoare asupra acestui moment de mare însemnătate pentru epoca de atunci, în care și D. Bolintineanu a avut o prezență activă, cred că e necesar să menționăm lucrările *Dernière occupation des Principautés Danubiennes*

(Paris, 1853) de Ion Ghica, semnată cu pseudonimul-anagramă G. Chainoi ; *Principautés Danubiennes. M-me Rosetti. 1848* (Paris, 1853) de Jules Michelet, introdusă apoi în volumul *Légendes démocratiques du Nord* (Paris, 1854) ; *Mémoire sur les conditions d'existence des Principautés Danubiennes* (Paris, 1854) de C. Filipescu ; *Coup d'oeil sur l'administration de la principauté de Valachie* (Bruxelles, 1854) de Grégory Gănesco ; *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour. Son avenir* (Bruxelles, 1855) de Grégory Gănesco ; *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes* (Paris, 1855) de Elias Regnault, lucrare care utilizează documentația lui N. Bălcescu din *Question économique des Principautés Danubiennes,* și care, la rîndul ei, e folosită de Karl Marx în primul volum al *Capitalului ; La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux* (Paris, 1856) de Paul Bataillard ; *Premier point de la question d'Orient. Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès* (Paris, 1856) de Paul Bataillard ; *Appel au Congrès en faveur des Roumains* (Paris, 1856) de Edmond Texier ; *Les Principautés Roumaines devant l'Europe* (Paris, 1856) de A. Sanejouand ; *Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie* (Paris, 1856) de Cezar Boliac ; *La Roumanie après le traité de Paris, du 30 Mars 1856* (Paris, 1856) de Vasile Boerescu ; *La Moldo-Valachie* (Paris, 1856) de Louis Nalèche ; *La Valachie au point de vue économique et diplomatique* (Paris, 1856) de Thibault Lefebvre ; *Provinces d'origines roumaine : Valachie, Moldavie, Bucovine, Transylvanie* (Paris, 1856) de A. Ubicini ; *Provinces Danubiennes et roumaines* (Paris, 1856) de Jean-Marie Chopin și A. Ubicini ; *Les Roumains* (Paris, 1857) de Edgar Quinet ; *La Question des Principautés devant l'Europe* (Paris, 1857) de A. Ubicini etc.

Față de această largă mișcare de sprijinire a cauzei țărilor românești, Dimitrie Bolintineanu nu rămîne impasibil. Dimpotrivă, ca în toate momentele importante ale epocii sale, intervine direct, cu fermitate și clarviziune. În 1854, publică, la Paris, lucrarea propagandistică *Les Principautés Roumaines* în editura De Soye et Bouchet, cu care emigranții români aveau strînse relații, aici apărînd, printre multe altele, în 1850, revista *România viitoare,* iar în 1853 *Doinele* lui V. Alecsandri, în traducerea lui I. E. Voinescu. Tot prin grija acestuia apare și lucrarea lui D. Bolintineanu. Încă din 1858, în *Dictionnaire universel des contemporains,* G. Vapereau preciza că scrierea poetului nostru s-a tipărit „par les soins de

son ami Voïnesco". [1] De asemenea, în *Catalogue général de la librairie française pendant 25 ans (1840—1865)*, Otto Lorenz specifica : „Cette brochure a été publiée par les soins de M. Voinesco" [2].

Într-o *Préface de l'éditeur*, scrisă probabil de I. E. Voinescu, se afirma țelul patriotic al lucrării, în cadrul împrejurărilor din acel timp : „Au moment où s'agite la question des destinées de l'Orient, où l'Europe entière suit avec anxiété les sanglantes péripéties de ce terrible drame, et quand deux grandes puissances prennent en main la cause de la civilisation..., nous croyons qu'il est du devoir de tout Roumain de faire connaître à ces généreux champions de la justice des moeurs, l'histoire, les besoins et les aspirations des peuples dont ils vont operer la délivrance. Ce devoir, M. Bolintineano, inspiré par son patriotisme, vient de la remplir en écrivant le livre que nous offrons aujourd'hui au public". În lucrarea sa, D. Bolintineanu schițează mai întîi un scurt istoric al țărilor românești, axat pe ideea luptei permanente a poporului nostru pentru libertate și autonomie națională, pentru unitatea tuturor românilor. De pildă, sublinia că : „Etienne le Grand, en Moldavie, et Michel le Brave, en Valachie, sont les voïvodes roumains qui se sont le plus distingués, et qui, l'un et l'autre, conçurent à leur époque et dans leur Principauté le projet de réunir sous leur sceptre tous les Roumains en un seul corps de nation". Un capitol intitulat *Du parti national en Valachie* este consacrat revoluției de la 1848, relevînd sensurile ei patriotice, naționale și sociale, informînd opinia publică franceză, ca și cea europeană, că românii aflați în emigrație, în acel timp, „sont restés fidèles aux idées qu'il ont jusqu'ici défendues et qui les ont fait proscrire". În alte capitole se dau relații de ordin geografic, demografic, religios, administrativ, pentru a oferi străinătății posibilitatea unei cunoașteri mai largi a realităților din Principatele Române. Devotat idealurilor revoluționare de la 1848, D. Bolintineanu prezenta critic unele aspecte, cum erau condițiile inumane de viață ale țărănimii, pledînd, în capitolul *De l'état social des paysans dans les Principautés du Danube*, pentru desființarea dijmei și a birurilor, pentru împroprietărirea clăcașilor, ca o condiție sine qua non a emancipării și propășirii țărilor românești, a dobîndirii

[1] G. Vapereau : *Dictionnaire universel des contemporains*, Paris, Hachette, 1858, p. 235.

[2] Otto Lorenz : *Catalogue général de la librairie française pendant 25 ans (1840—1865)*, tome premier, Paris, Librairie Nilsson, 1892, p. 296.

demnității, unității și independenței naționale. În momentul în care marile puteri dezbăteau situația Principatelor Române, poetul nostru le atrăgea atenția, prin lucrarea sa, asupra unor probleme ce trebuiau soluționate în spiritul dreptății și echității sociale, reclamînd drepturi și datorii egale pentru toate categoriile de oameni, pentru toți cetățenii țării. Problema importantă era desființarea boierimii : »Les boyards ne sont pas aimés par le peuple, et la chose est toute naturelle, car les premiers ont des droits et point de devoirs, tandis que le peuple n'a que des devoirs et point de droits. Cette organisation doit infailliblement créer deux camps ennemis". Problema acordării de drepturi tuturor cetățenilor, susținută de Dimitrie Bolintineanu, împreună cu toți cei ce militau în sprijinul Principatelor Române, în spiritul deziderateloi fundamentale ale epocii, avea să fie în obiectivul Tratatului de la Paris, încheiat la 30 martie 1856, în care se stipula, printre altele, crearea în fiecare principat a unui divan ad-hoc, cu reprezentanți din toate clasele.

Un amplu capitol al lucrării este consacrat literaturii române din acel timp, realizat cu scopul de a demonstra că națiunea română este capabilă de a crea valori spirituale superioare, că este înzestrată cu alese însușiri morale, în virtutea cărora trebuia așezată în rîndul celorlalte națiuni ale Europei, pe aceeași treaptă de demnitate, civilizație și libertate. Cuvinte de caldă admirație are pentru poezia populară, traducînd în proză *Miorița*. Vorbește apoi despre Iancu Văcărescu, Vasile Cîrlova, Ion Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, Cezar Boliac, Vasile Alecsandri, Anton Pann, Nicolae Bălcescu. Despre Vasile Alecsandri, de pildă, sublinia că a introdus o nouă direcție în poezia românească, inspirîndu-se din poezia populară, „en mettant lui-même son talent au service d'une école plus nationale, plus roumaine et d'un genre plus original". Referindu-se la împrejurările puțin favorabile dezvoltării literare române din acea perioadă, din cauza exilării multora din cei mai talentați scriitori, D. Bolintineanu intervenea direct pentru rechemarea celor proscriși, pentru a li se acorda drepturile și libertățile necesare propășirii patriei lor : „Cette mesure fit tomber la littérature roumaine en décadence complète. Les auteurs exilés ne purent plus faire imprimer leurs oeuvres dans les Principautés. Le petit nombre d'écrivains qui s'y trouvent encore, persécutés comme les autres, ne peuvent publier que des choses banales, et quelquefois même ne

peuvent rien publier de tout. Ils se taisent en attendant des jours meilleurs."

În concluziile lucrării *Les Principautés Roumaines,* D. Bolintineanu admitea, în condițiile specifice epocii de atunci, suzeranitatea Porții Otomane, dar afirma cu vigoare că „le droit d'autonomie des Roumains et l'indépendance de leur administration intérieur doivent être les points fondamentaux de la nouvelle constitution des Principautés". Poetul nostru reclama cu convingere patriotică realizarea unității naționale și garanția marilor puteri în acest sens: „Les Provinces Danubiennes devront être réunies en un seul état... et la garantie des puissances alliées viendra consolider pour toujours le nouvel édifice de l'émancipation roumaine".

Problema unității naționale a românilor și necesitatea imperioasă a realizării ei, sub garanția autonomiei interne și a independenței, a fost dezbătută cu aceeași ardoare patriotică de către D. Bolintineanu în cealaltă scriere propagandistică, *L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques*, apărută tot la Paris, în 1856. La început, arăta dezavantajele, părțile negative ale existenței a două state, repercutate în întreaga viață administrativă, economică, financiară și culturală: „Deux états qui, sous tous les rapports, semblent être faits pour n'en former qu'un seul, sont forcés d'avoir deux listes civiles pour deux princes; une double chaîne de ministres d'états, de juges, d'archevêques, qui forment à eux seuls un nombre qui serait de nature à surpasser l'armée du pays. Cette duplicité du nombre, des fonctionnaires publics, dans toutes les branches du pouvoir, administratif, judiciaire, éclésiastique et diplomatique, ne fait qu'occasionner des dépenses inutiles... Par suite de cette division, tout est paralysé; le commerce trouve des obstacles à son développement; l'industrie, les beaux-arts, les sciences, les lettres, tout languit faute de moyens. Il est impossible qu'il y ait un seul moldo-valaque qui, ayant de l'intelligence et du coeur, puisse avoir une autre opinion sur ce point".

După cum sugera și în titlul lucrării, D. Bolintineanu discuta și combătea poziția antiunională a Austriei și a Turciei, dezvăluind interesele mai mult sau mai puțin ascunse în virtutea cărora aceste state se opuneau înfăptuirii unității naționale a românilor. Mai ales în ceea ce privește atitudinea Porții Otomane, aducea argumentul de ordin istoric că dispăruse de mult vremea în care Imperiul otoman impunea prin foc și sabie voința sa, lăsînd locul rațiunii, toleranței, ideilor generoase: „Il fut une époque où le

sabre seul faisait la loi de l'empire, où l'idée n'était pour rien... Le premier pacha turc pouvait faire tomber la tête d'un prince roumain dans son propre palais, selon son caprice. Le premier ottoman, en passant la Danube, pouvait disposer impunément de la vie, de la fortune, de l'honneur d'une famille chrétienne... Mais l'empire du sabre a dû depuis longtemps laisser la place libre à la raison, à la tolérance, aux pensées généreuses."

În încheiere, D. Bolintineanu formula o serie de principii care trebuia să stea la baza viitoarei organizări a țărilor românești, preconizînd unirea Moldovei și Munteniei într-un singur stat național român, sub un domnitor ereditar român, alegerea unei Camere cu reprezentanți ai tuturor claselor societății, acordarea de drepturi egale tuturor cetățenilor, libertatea presei, îmbunătățirea soartei țăranilor, libertatea învățămîntului public și gratuitatea lui pe o scară largă, înființarea unei armate române puternice, în stare să se apere, independența puterii judecătorești. Aceste principii, izvorînd din Proclamația de la Islaz a revoluționarilor din 1848, cărora li se adăuga marele deziderat al vremii, Unirea, reflectau convingerile democratice și patriotice ale lui D. Bolintineanu.

A doua parte a lucrării *L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques* cuprinde un amplu capitol intitulat *Les Hommes politiques des Principautés*. Scopul acestui capitol era, pe de o parte, de a aduce la cunoștința opiniei publice din străinătate și din țară, a reprezentanților marilor puteri, care erau oamenii politici români pe care se puteau baza cu adevărat, exprimînd interesele și aspirațiile naționale în mod just și demn ; iar pe de altă parte, de a dezvălui adevărata față a falșilor patrioți, de a discredita pe cei care puneau mai presus interesele personale celor naționale. În momentul în care se decidea soarta Principatelor Române, cînd se căutau soluțiile cele mai avantajoase și oamenii cei mai potriviți, acțiunea lui D. Bolintineanu era un act de curaj, de demnitate, de patriotism. În culori negative îi prezintă pe caimacamul Constantin Cantacuzino, prințul Barbu Știrbey, Plaiano, domnitorul Gheorghe Bibescu, Emanoil Băleanu („un vieux boyard valaque, une nullité révoltante"), Ion Manu, George Știrbei, fiul domnitorului, Ion Bibescu („personnage ridicule"), Costin Catargi, P. Rosetti-Bălănescu („point d'esprit, mais ils sont habiles en fait d'intrigues") etc.

În schimb, aduce un cald elogiu lui Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Iancu Văcărescu, Ion Ghica. În concluzie, D. Bo-

lintineanu demonstra că oamenii politici demni de încredere, chemați să vegheze asupra soartei țării, puteau și trebuiau să fie aleși nu numai din rîndurile boierimii, ci din toate categoriile sociale: „La classe des grands boyards ne peut pas fournir seule tous les hommes nécessaires aux premières fonctions. Les hommes de talent, de probité, de coeur, ne sont pas le produit exclusif de cette classe; ils appartiennent à toutes les classes. C'est donc dans toutes les classes également qu'il faudrait les chercher, quels que soient leur grade, leur naissance, leur position sociale".

Scrierea lui D. Bolintineanu a avut un larg ecou și un efect important. Jean Louis Gradowicz, emigrant polon stabilit în București înainte de 1848 și atașat apoi pe lîngă consulatul francez, îi scria lui Ion Ghica, la 16/28 ianuarie 1857: „La touche est si noble et en même temps si impitoyable. C'était le moment le plus pressant de faire connaître le masque de nos matadors ambitieux... Tout le monde veut lire cette brochure, le seul exemplaire qui existe ici est presque déchiré. Si vous en avez un, envoyez-le moi par la poste" [1]. De asemenea, la 1/13 februarie 1857, I. Bălăceanu îi comunica lui Ion Ghica: „La brochure des portraits politiques qu'on a atribué à Bolintineano fait *rage* dans le monde politique. Rage est bien le mot." [2] Întrucît broșura a apărut semnată numai cu inițiala B., paternitatea lui D. Bolintineanu este confirmată pentru prima dată în această scrisoare. În mod public, în scris, identificarea lui D. Bolintineanu ca autor al lucrării *L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques* a fost făcută întîia oară de C. D. Aricescu în *Capii revoluțiunii române de la 1848 judecați de propriile lor acte*, apărută la București, în 1866 (p. 10), unde se afirmă că poetul „a adus patriei sale mare serviciu cu acea operă."

★

Anul 1855 debutează la fel de sumbru atît pentru D. Bolintineanu cît și pentru ceilalți exilați. Speranța de a se reîntoarce în patrie este din nou spulberată. La 31 ianuarie 1855, prin circulara nr. 735, Ministrul de Interne al Munteniei înștiința Ministerul Ostășesc să ia măsuri severe pentru a împiedica intrarea în țară a revoluționarilor de la 1848, aflați în exil: „Prea înaltele dispoziții luate încă din anul 1849, publicate prin Buletinul Oficial al acelui an supt nr. 63, în privința persoanelor a cărora în-

[1] *Documente privind Unirea Principatelor*, p. 179.
[2] *Ibid.*, p. 187.

toarcere în principat le este poprită, urmînd a se păzi în toată a lor întregime, departamentul din luminată poruncă a Mării Sale prea În[altul] N[ostru] D[omn], pe de o parte a scris tuturor cîrmuirilor de judeţe ca prin înţelegere cu domnii comandiri de puncturi să aibă aţintită cea mai de aproape băgare de seamă spre a nu se îngădui intrarea în principat supt nici un cuvînt şi cu orice fel de pasport măcar a nici unuia din cei anume coprinşi în lista ce i s-a trimis, avînd osebită priveghere şi de a nu se putea strecura în ţară prin niscaiva alte locuri sau mijlociri, iar, pe de alta, grăbind a trimite şi acelui cinstit departament o asemenea listă de numele acestora îl roagă cu cinste să binevoiască a luoa şi din parte-i cuvenitele dispoziţii prin punerea unei asemenea îndatoriri d-lor comandiri de punturi spre a se asemăna cu întocmai urmare" [1]. În lista proscrişilor, cărora li se interzicea, în continuare, intrarea în ţară, figura şi D. Bolintineanu, alături de Ion Heliade Rădulescu, Christian Tell, Nicolae Golescu, Ştefan Golescu, Cezar Boliac, C. A. Rosetti, C. Bălcescu, Al. Zane, Ion Ionescu de la Brad, Ion Ghica, Popa Şapcă, D. Brătianu, Grigore Ipătescu, Ion Voinescu, Gheorghe Magheru, I. Znagoveanu, Ion Brătianu şi alţii.

Pînă pe la începutul anului 1855, D. Bolintineanu a locuit la Brussa, la soţii Alexandru şi Victoria Zane. Revine apoi la Constantinopol, în cartierul Pera, dar lipsa mijloacelor materiale îl constrînge să ducă o existenţă precară. La 5 februarie 1855 le scria bunilor săi prieteni: „Veţi afla că regret mult că am plecat din Brusa; mai întîi pentru că mă obişnuisem cu dv. toţi; apoi fiindcă viaţa aici e foarte scumpă. Cheltuiesc 40 de piaştri pe zi numai cu hrana. Cu greu găseşti în tot oraşul o cameră. Locuiesc deocamdată într-un dulap." [2] Cu toate că ducea o viaţă zbuciumată, plină de privaţiuni, poetul se gîndea totuşi să se căsătorească, intenţionînd să o ceară pe Paulina Luzatto, sora Victoriei Zane, pe care însă nu o cunoştea, aflîndu-se la Iaşi. În aceeaşi scrisoare îi comunica soţiei lui A. Zane: „Mi se scrie din Moldova că d-ra Paulina, sora dumitale, e cea mai frumoasă domnişoară din Moldova. Polihronie zice că trebuie să o cer în căsătorie cu orice chip dacă vine aici, şi că va trebui să-mi iau ciflic [moşie]. Vă asigur că mă gîndesc şi eu la aceasta, dar unde-s

[1] *Documente privind Unirea Principatelor*, p. 264.

[2] N. Cartojan: *D. Bolintineanu. Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 465.

mijloacele pentru a-i plăcea ?" Cînd poetul se va afla față în față cu Paulina, mai tîrziu, la Iași, va avea însă o cruntă dezamăgire.

În ceea ce privește activitatea literară, anul 1855 a fost pentru D. Bolintineanu deosebit de rodnic. La începutul acestui an apăru din nou, la Iași, revista *România literară,* sub conducerea lui Vasile Alecsandri, izbutind de data aceasta să aibă o existență mai îndelungată și mai fructuoasă. În paginile ei au fost prezenți, sub semnul unității naționale, atît scriitori din Moldova, cît și din Muntenia. Alături de Alecu Russo, care publică o nouă versiune a *Cîntării României* și un amplu fragment din *Cugetări,* semnează Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, A. Donici, Costache Negruzzi, D. Dăscălescu, G. Sion, Grigore Alexandrescu, Al. Odobescu și alții. Dimitrie Bolintineanu publică aici poeziile *Preda Buzescu, Cavalerul și fluturul, Dochița, La românii exilați, Fluerul și buciumul, Buciumul și cimpoiul.* Cea mai de seamă colaborare a sa la *România literară* o constituie însă romanul *Manoil,* apărut în foiletoane, într-o formă revăzută, prin care a înscris unul din cele mai importante momente din faza incipientă a evoluției romanului românesc.

În literatura noastră, romanul a avut o apariție tardivă. De la prima încercare de acest gen, din 1845, *Elvira sau amorul făr' de sfîrșit,* care poartă pe foaia de titlu mențiunea „romans compus de D. F. B.", și pînă la *Ciocoii vechi și noi* de Nicolae Filimon, din 1863, considerat pe drept cuvînt ca cea dintîi realizare de valoare, romanul românesc a cunoscut o gestație de aproape două decenii, perioadă în care putem semnala și unele lucrări meritorii. Pe toată întinderea celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, evoluția romanului românesc a fost însă lentă și anevoioasă, cu multe tentative eșuate și cu puține succese, prelungindu-se pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea. Abia după primul război mondial romanul nostru ajunge la o adevărată înflorire și se desăvîrșește ca specie epică modernă. În articolul *De ce nu avem roman ?,* apărut în *Viața românească* din aprilie 1927, Mihai Ralea observa că „înainte de război nuvela și schița au fost genurile preferate ale scriitorilor noștri. După război, cu tenacitate conștientă, toată lumea s-a îndreptat către roman. De unde mai înainte acest gen era o excepție, astăzi el constituie punctul de plecare al oricărui prozator."

Apariția romanului în literatura română, în epoca de efervescență spirituală și de adevărată renaștere națională a pașoptismului, a fost determinată de necesitățile obiective ale acestei

epoci. În primul rînd, atît în timpul cît și după revoluția de la 1848, și mai ales în perioada Unirii, climatul cultural și literar din țara noastră căpătase noi orizonturi, un nou impuls, finalizat în fundamentarea adevăratei literaturi naționale moderne. Sentimentul patriotic al afirmării naționale s-a răsfrînt și pe plan literar, reclamînd cu necesitate crearea unei literaturi originale bogate, manifestată sub forma tuturor genurilor și speciilor literare, deci și în roman. Pe lîngă aceasta, revoluția fiind înfrîntă, scriitorii simțeau nevoia să ducă mai departe idealurile ei democratice și progresiste, să prezinte societatea de atunci în tablouri de mai largi dimensiuni, mai în adîncime. Și acest lucru nu-l puteau face decît prin intermediul romanului, care le oferea alte posibilități artistice decît nuvela. Interesant de remarcat este faptul că mai toți cei ce abordează romanul — Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, D. Bolintineanu, N. Filimon, C. D. Aricescu, V. A. Urechia și alții — sînt fie participanți activi la revoluția de la 1848, fie sprijinitori și propagatori sinceri ai idealurilor înaintate ce se agitau în epoca lor. Nicolae Iorga arăta că, după 1848 și în perioada Unirii, se accentuează disensiunea dintre susținătorii cauzei de progres și unitate națională, pe de o parte, și reprezentanții claselor suprapuse, conservatoare a rînduielilor feudale, pe de altă parte, acest fenomen constituind o cauză însemnată în adoptarea formulei de roman: „Erau două curente neîmpăcate, erau două cete veșnic luptătoare, erau două steaguri ce se înfruntau cu orice prilej... Acest antagonism trebuia să-și găsească întruparea și în forma literară așa de cuprinzătoare, de îndrăzneață, de războinică a romanului social, pe care dezvoltarea din propriile puteri ale literaturii franceze o înfățișa gata făcută scriitorilor noștri." [1]

Într-adevăr, un rol esențial în apariția și evoluția romanului românesc l-a jucat influența literaturii franceze, care devine dominantă în țările românești începînd din deceniul al treilea al secolului trecut. În ceea ce privește romanul, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea încep să circule pe teritoriul Principatelor Române numeroase romane din literatura franceză, în original, precum și romane din alte literaturi europene, traduse în limba franceză. Principele de Ligne, trecînd prin Moldova, în 1790, a văzut o doamnă din protipendadă citind romanul Doamnei de Staël *Corinne ou l'Italie*. Despre *Amelia* lui Fielding,

[1] N. Iorga: *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, Minerva, 1909, vol. III, p. 193.

C. Negruzzi vorbea în *Au mai păţit-o şi alţii* (1839). Tot C. Negruzzi alege un motto la *Păcatele tinereţelor* din Gentile Sermini, romancier italian din secolul al XV-lea. După pacea de la Adrianopole, din 1829, care a constituit un factor deosebit de important în emanciparea ţărilor româneşti, înlesnindu-le contactul multilateral cu ţările apusene, literatura franceză devine larg cunoscută la noi, exercitînd o înrîurire constantă şi fertilă. Operele mai tuturor romancierilor francezi şi ale celor mai însemnaţi romancieri din alte ţări apusene, traduse în limba franceză, cunosc o mare răspîndire. Putem constata uşor acest lucru consultînd cataloagele librăriilor şi cabinetelor de lectură existente în Principatele Române în veacul trecut, diferite repertorii şi lucrări bibliografice, planuri editoriale etc., dintre care menţionăm *Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la librairie de la Cour* de Frédéric Walbaum, Bucureşti, 1838 ; *Catalogue des ouvrages français qui se trouvent dans le Cabinet de lecture de la librairie d'Adolphe Hennig,* Iaşi, 1843 ; *Catalogue du Cabinet de lecture français* al librăriei F. Bell et C., Iaşi, 1846 ; *Catalogue général des livres qui se trouvent au magasin de librairie de C. A. Rosetti et Winterhalder à Bucarest,* 1847 etc. Un izvor preţios în această direcţie îl constituie şi lucrarea lui Radu Rosetti *Despre cenzura în Moldova* (1907), care reproduce listele cu operele literare străine intrate în Moldova şi supuse spre aprobare ocîrmuirii de după 1830.

Concomitent cu circulaţia romanelor străine în original, aproape în exclusivitate în limba franceză, îşi făceau apariţia tot mai multe traduceri în limba română, înlesnind accesul la lectură atît unui public mai numeros cît şi mai multor scriitori din veacul trecut, interesaţi în abordarea acestui nou gen literar. Primele traduceri corespund fazei iniţiale, pregătitoare apariţiei romanului românesc. Astfel, în 1815 apare *Istoria cavalerului de Grie şi a iubitei sale Manon Lesco* de abatele Prévost ; în 1821 *Bordeiul indienesc* de Bernardin de Saint-Pierre, tradus de Ioan Asachi ; tot din Bernardin de Saint-Pierre traduce Iancu Buznea, în 1831, *Paul şi Virginia ;* în 1829 Grigore Pleşoianu traduce *Aneta şi Luben* de Marmontel ; în 1835 Kna. C. Sîmboteanca dă la lumină *Dracul şchiop* de Le Sage. Din Le Sage mai traduc Simion Marcovici *Istoria lui Gil Blas de Santilan,* în 1837, şi Grigore Mihăescu *Bacalaureul de Salamanca sau Memoarurile şi întîmplările lui Don Hermin de la Ronda,* în 1847. Mai apar *Julia sau Noua Eloise* de J.-J. Rousseau, în 1837, în traducerea

lui Ion Heliade Rădulescu ; *Întîmplările lui Lăzărilă Torma*, în 1839, tălmăcit de Scarlat Barbu Tîmpeanu ; *Don Chishot de la Mancha* de Cervantes, transpus în românește după Florian de Ion Heliade Rădulescu, în 1840 ; apoi *Suferințele junelui Werter* de Goethe, în 1842, în traducerea lui Gavriil Munteanu ; *Elisabeta sau esilații din Siberia* de M-me de Cottin, în 1845, tradus de N. Nenovici, și altele. După 1850 încep să fie transpuși în românește romancierii francezi din acea epocă, Victor Hugo, Al. Dumas, George Sand, Eugène Sue și alții, cum putem observa și din lucrarea lui Dimitrie Iarcu *Bibliografia chronologică română sau Catalog general de cărțile române imprimate de la adaptarea imprimeriei 1550—1873* (București, Imprimeriile Statului, 1873).

Romanele din literatura franceză, ca și cele din alte literaturi europene, cunoscute la noi prin filieră franceză, au fost luate drept modele de către scriitorii români care și-au încercat puterile în construcția amplă și complexă a acestui gen de scrieri, uneori preluînd din ele numai ideea de bază, alteori urmîndu-le îndeaproape, fără a pierde însă nota originală, specific națională. Publicînd fragmentul de roman *Tainele inimii*, în *Gazeta de Moldavia* din 1850, Mihail Kogălniceanu era conștient că efectul satirei sociale, pe care și-o propunea în această scriere, va fi mult mai mare dacă, în loc de a comenta faptele și stările de lucruri, ar lăsa să acționeze personajele, angrenate într-un conflict transpus cu mijloace artistice. Cerînd scuze cititorilor pentru intervențiile sale în desfășurarea acțiunii, își propune să moralizeze prin ilustrarea realităților în imagini artistice, în cadrul unui roman, luîndu-l drept model declarat pe Eugène Sue : „Cursurile însă de moral nu plac astăzi ; de aceea moraliștii din secolul nostru sînt siliți ca spițerii a polei hapurile ce vroiesc a da bolnavilor. Spre a mă tălmăci mai bine, și ca să intru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Cînd vestitul Eugène Sue au voit a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n-au făcut o carte de moral, ci s-au slujit de un roman, el au scris *Tainele Parisului*". Tot astfel, prin 1848, cînd Ion Ghica scrie prima parte a romanului rămas neterminat *Istoria lui Alecu*, îl ia drept model pe Louis Reybaud, cu al său *Jérôme Paturat à la recherche d'une position sociale*. Romanul *Coliba Măriucăi* de V. Alessandrescu (V. A. Urechia), publicat în 1855 în *Foiletonul Zimbrului*, zugrăvind viața de suferință a țiganilor robi pe moșiile boierești, prezintă evidente înrudiri cu romanul *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher-Stowe. Acest roman

era bine cunoscut la noi, în acea vreme. Apărut la Londra, în 1852, el a fost tradus uimitor de repede în limba română, prin filieră franceză, mai întîi în 1852—1853, de către Teodor Codrescu, sub titlul *Coliba lui moș Toma,* având ca prefață o *Ochire asupra sclaviei* de Mihail Kogălniceanu, și apoi, în 1853, de către Dimitrie Pop, cu titlul *Bordeiul unchiului Toma sau Viața negrilor în America.* Un model străin a avut și Pantazi Ghica, în „romanțul" său *Un boem român,* apărut în 1860, model pe care-l identificăm ușor, în *Scènes de la vie de bohème* de Henry Murger. Corespondențe mai pot fi stabilite, de asemenea, între romanul *Jean Sbogar* al lui Charles Nodier și romanul *Aldo și Aminta sau Bandiții,* tipărit de C. Boerescu în 1855, ca și între romanul *Le Solitaire* al vicontelui d'Arlincourt și romanul *Omul muntelui,* apărut în 1858 sub semnătura Doamna L. Fenomenul interesant din evoluția romanului românesc, al apariției romanului de „mistere", se datorește tot unei influențe străine. Între 1861 și 1889 se tipăresc *Mysterele căsătoriei* de C. D. Aricescu (1861), *Misterele Bucureștilor* de G. Baronzi (1862—1863), *Misterele din București* de I. M. Bujoreanu (1862), *Misterele românilor* de Gr. H. Grandea (1879), *Misterele unui nabab* de Al. Alexandrescu (1889). Modelul acestor romane îl constituie, de bună seamă, *Misterele Parisului* al lui Eugène Sue. În lansarea curentului au jucat însă un rol și alte romane de același gen, care au fost traduse la noi în acea perioadă. În 1853 se tipărise la Galați, fără a fi indicat autorul, *Misterele țintirimului Per Lașez,* într-o „traduczie a d-nei Smaranda născută Atanasiu". În 1855 se publicase *Misterele inchiziției* de V. de Féréal, în traducerea lui P. M. Georgescu, iar în 1857 *Misterele Londrei* de Paul Féval, în traducerea lui I. G. Valentineanu.

Apariția romanului românesc, la mijlocul secolului al XIX-lea, trebuie privită în strînsă condiționare cu marea dezvoltare și înflorire a romanului francez în prima jumătate a veacului trecut. Romanul modern a apărut în Franța în secolul al XVII-lea, reprezentat prin operele lui Sorel, Scarron, M-lle de Scudéry, Honoré d'Urfé, Furetière și prin celebra *La Princesse de Clèves* de M-me de La Fayette. Pe o treaptă superioară urcă romanul francez în veacul al XVIII-lea, dintre reprezentanții lui proeminenți fiind de-ajuns să-i amintim pe Le Sage, Marivaux, Jean-Jacques Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre și abatele Prévost. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, sub înrîurirea noii concepții romantice, romanul francez dobîndește însă o impunătoare strălucire. În *His-*

toire de la littérature française, Albert Thibaudet precizează: „L'avènement du romantisme a coïncidé avec la prédominance extraordinaire d'un genre qui a semblé parfois devoir absorber les autres. Le romantisme, c'est la révolution littéraire moins par le lyrisme et par le théâtre que par le roman... Pour le romantisme le succès n'a pas été complet, la voie n'a pas été libre que dans deux genres littéraire, la poésie lyrique et le roman." [1] De asemenea, în studiul *Le romantisme français*, Ph. van Tieghem subliniază: „L'extraordinaire importance du roman, par rapport aux autres genres, est un des traits les plus caractéristiques du XIX-e siècle littéraire. Cette importante accrue, il la doit non seulement à l'évolution générale des moeurs (accroissement du public et du nombre des écrivains, développement du goût pour la lecture), mais encore du romantisme." [2] Clasicismul nu acordase atenție romanului, lăsîndu-l să se dezvolte de unul singur, independent de preceptele și regulile strîmte impuse în primul rînd operelor dramatice. „Le roman, pour l'âge classique, — spune Albert Thibaudet în *Réflexions sur le roman* — n'est pas précisement un genre. Il forme au-dessous des genres une sorte de milieu commun, vague, un mélange, une confusion." [3] Această opinie o întîlnim și în recenta *Anthologie des préfaces de romans français du XIX-e siècle*, apărută la Paris în 1965, în introducerea căreia Herbert S. Gershman și Kernan B. Whitworth jr. afirmă că romanul „pendant les XVII-e et XVIII-e siècles, il n'était pas reconnu comme un genre littéraire au même titre que la poésie et le théâtre qui, eux, avaient depuis longtemps conquis leurs titres de noblesse. Aucun critique, aucun philosophe ne s'était présenté pour établir les règles de ce parvenu. Pendant presque deux siècles, le roman, libre de toute contrainte, poussait dans tous les sens." [4]

La apariția romantismului, romanul capătă deodată o mare strălucire deoarece, spre deosebire de teatru și poezie, a fost scutit de efortul dificil și complex al eliberării de sub tirania regulilor și canoanelor clasiciste. Noua concepție romantică, făcînd din omul obișnuit și din varietatea stărilor sale sufletești un obiect

[1] Albert Thibaudet: *Histoire de la littérature française*, Paris, Librairie Stock, 1936, p. 121.

[2] Ph. van Tieghem: *Le romantisme français*, Paris, Presses Universitaires de France, 1963, p. 75.

[3] Albert Thibaudet: *Réflexions sur le roman*, Paris, Gallimard, 1938, p. 22.

[4] *Anthologie des préfaces de romans français du XIX-e siècle*, Paris Juillard, 1965, p. 13

major al literaturii, a determinat o amplă dezvoltare a romanului personal. Predicînd gustul pentru adevăr şi concret, a potenţat romanul realist, iar predilecţia pentru istoria naţională şi culoarea locală, ca un corolar al gustului pentru adevăr şi concret, a dat un impuls puternic romanului istoric. Concepţia romantică înnoitoare asupra raporturilor dintre oameni, dintre pasiunile umane şi realităţile vieţii, dintre om şi societate, a impulsionat romanul sentimental, romanul de moravuri şi romanul social, ca şi romanul de analiză psihologică. În perioada romantică, romanul francez urcă pe înalte trepte valorice, înregistrînd realizări neperisabile, desăvîrşind caracteristicile moderne ale genului. E suficient să amintim, dintre romanele de analiză, *Volupté* de Sainte-Beuve (1834), *Confession d'un enfant du siècle* de Musset (1836) şi mai ales *Le Rouge et le Noir* (1830) şi *La Chartreuse de Parme* (1839) de Stendhal, iar dintre romanele sociale *Les Misérables* (1862) al lui Victor Hugo, romanul sentimental fiind reprezentat în primul rînd prin George Sand, iar romanul realist prin Balzac.

Noţiunea de „roman" (de „romanţ" sau de „romans", cum o utilizau scriitorii noştri din veacul al XIX-lea), a început să aibă circulaţie la noi în jurul anului 1830, în primul rînd în comentariile marginalii sau în prefeţele care însoţeau diferite traduceri din literaturile străine. Discutarea acestei noi specii a genului epic se axa, mai întîi, pe două idei principale, referitoare la funcţia şi rolul pe care trebuia să le îndeplinească. Astfel, se sublinia cu pregnanţă că romanul este o oglindă a societăţii, că dispune de mult mai multe mijloace pentru a zugrăvi concret şi detaliat viaţa oamenilor şi diferitelor aspecte ale realităţii în care trăiesc. Pornind de la ideea de frescă a vieţii umane şi sociale, se cerea ca romanul să îndeplinească în primul rînd o funcţie moralizatoare, să contribuie la îndreptarea moravurilor şi a tuturor aspectelor reprobabile observate în mediul înconjurător.

Traducînd *Aneta şi Luben* de Marmontel, în 1829, Grigore Pleşoianu menţiona, în prefaţa volumului, că dacă şi la noi ar exista „istorii pentru tot felul de greşeli, apoi atunci fără îndoială că am greşi mai puţin". Funcţia moralizatoare a romanului era afirmată mai clar în prefaţa lui Simion Marcovici la *Viaţa contelui de Comminj*, apărută în 1830. Informînd cititorii despre conţinutul şi semnificaţiile romanului pe care îl prezenta în traducere românească, Simion Marcovici atrăgea atenţia că „numirea de romanţ să nu sperie pe nimeni, că nu însemnează alt decît o istorioară plăsmuită", adăugînd: „Aşadar această plăsmuire poate fi

bună și folositoare și iarăși vătămătoare, după scoposul scriitorului. Cît pentru acest romanț, îndrăznim a zice că nici un părinte, nici un copil de verice treaptă sau feliu vor fi, nu să poate supăra, pentru că într-însul vor vedea întîi că neunirea familiilor pricinuiește cele mai grozave necazuri și al doilea că orbeasca pornire a tinerilor la patima amorului îi azvîrle în noianurile ticăloșiii și ale chinurilor, de care numai moartea poate să-i scape". Ideea că romanul are în primul rînd menirea să insufle oamenilor principii morale sănătoase revine și în prefața lui Ion Heliade Rădulescu la *Julia sau Noua Eloise* de J.-J. Rousseau, din 1837, în care spunea: „Unde năravurile sînt stricate, legăturile rudeniei și prieteșugului nerespectate, amorul în depravație și necunoscut, romanul, fără să strice obiceiurile, dimpotrivă, începe a le îndrepta: încălzește inimile tinerimei și-i mobilizează sentimentele". O concepție asemănătoare întîlnim și la Mihail Kogălniceanu, în fragmentul de roman *Tainele inimii* din 1850.

Cu timpul însă concepția asupra romanului se lărgește, concomitent cu pătrunderea tot mai intensă, în original sau în traducere, a romanelor din literaturile străine, cu apariția celor dintîi tentative de roman din literatura noastră. În 1856, în prefața sa la romanul *Octav*, tradus din franțuzește, fără a indica autorul, C. D. Aricescu subscria, inițial, la aceeași idee, că „romanul, ca și teatrul, e un speciu (oglindă) ce reflectă viciile și virtuțile, sublimul și grotescul", însă preciza, în continuare, că rolul romanului nu este numai acela de a da un verdict asupra moravurilor epocii respective, ci și de a oferi cititorilor posibilitatea să învețe „cu plăcere și succes, istoria și geografia, datinele și costumele secolilor trecuți." Lărgind astfel noțiunea de roman, C. D. Aricescu îl considera și un mijloc de evocare a trecutului, a tuturor caracteristicilor social-umane, istorice și politice dintr-o epocă mai îndepărtată. O amplă abordare teoretică a problemelor romanului întîlnim mai ales în „romanțul" lui Pantazi Ghica *Un boem român*, apărut în 1860. Vorbind despre necesitatea folosirii „inspirațiunilor imaginațiunei" de către scriitorul care descrie viața oamenilor, Pantazi Ghica vedea în aceasta calea spre realizarea unei lucrări nu numai plăcute și interesante, dar și cu valoare educativă și instructivă: „Neapărat că autorul care descrie o episodă a vieții unui om, profită de inspirațiunile imaginațiunei sale ca să dea scrierei o dezvoltare frumoasă, ornamente elegante, gîndiri atingătoare, o oarecare poesie, un limbagiu ales, și o urmare de neadevăruri grațioase cari dau romanului o formă plăcută, un su-

biect atingător, o descriere interesantă, un scop moral și instructiv". Pantazi Ghica a abordat în mod teoretic problema romanului și într-un alt roman al său, *Don Juanii din București,* apărut în 1861, ca foileton, în ziarul *Independința.* Făcînd o comparație între posibilitățile de care dispune poezia, pe de o parte, iar pe de alta romanul, în zugrăvirea vieții oamenilor și a societății, scriitorul afirma că „poezia n-a pierit și nu va pieri. Dar poezia nu intră în amănuntele vieții familiare, ea nu poate urma pe un om în nenumăratele forme ce ia societatea modernă, ea nu poate pătrunde în toate scenele pe care le desfășoară existența noastră". Subliniind că societatea omenească, deci și cea românească, se prezintă unui observator sub o multitudine de aspecte, și că fiecare din aceste aspecte poate genera un roman, Pantazi Ghica dădea de exemplu pe Balzac, care „a fotografiat toată societatea franceză din secolul XIX în profundele sale romanțe, care compun nepieritorul său monument grandios *Comedia umană.*" Dacă la noi se simțea lipsa unui talent asemănător cu al lui Balzac, care să compună „Comedia socială" românească, era necesar, spunea Pantazi Ghica, să se creeze romane care să oglindească numai un aspect al realităților noastre, sau să portretizeze numai unul din tipurile caracteristice nouă : „Dacă trebuie să credem să sîntem încă foarte departe de *Comedia umană* a lui Balzac, și prin urmare și de *Comedia socială* a noastră, putem însă avea romanțe de obiceiuri cari să ne reprezinte cîte o față numai a societății noastre, cîte unul numai din numeroasele tipuri cari vedem împrejurul nostru".

Comentariile amintite mai sus, în ansamblul lor, demonstrează că problema romanului devenise o problemă de actualitate și de importanță deosebită pentru scriitorii noștri de la mijlocul veacului al XIX-lea. Discutarea trăsăturilor specifice ale acestei producții artistice a contribuit substanțial la inaugurarea romanului în literatura română. Fără îndoială, toate aceste împrejurări — necesitatea inițierii romanului în epoca de efervescență spirituală și de adevărată renaștere națională a revoluției de la 1848 și a Unirii, discuțiile teoretice asupra acestei noi specii epice, contactul cu romanele din literatura franceză, în original sau în traducere, în perioada romantismului — au constituit impulsul complex care l-a determinat și pe Dimitrie Bolintineanu să abordeze romanul.

Privindu-l pe D. Bolintineanu în cadrul epocii sale, trebuie precizat de la început că el are meritul de a se fi numărat printre cei dintîi scriitori români care au abordat romanul, contri-

buind în mare măsură la încetățenirea acestei noi specii epice în literatura noastră, fiind un adevărat deschizător de drumuri.

Prima încercare de roman românesc, *Elvira sau amorul făr' de sfîrșit* din 1845, care poartă pe foaia de titlu mențiunea „romans compus de D. F. B.", este mai mult o localizare, o adaptare stîngace a unui roman străin rămas neidentificat pînă acum.[1] O a doua tentativă, romanul istoric *Radul al VII-lea de la Afumați,* este „tradus de S. Andronic", cum se precizează în subtitlul lui, după un presupus manuscris original al profesorului francez Buvelot, stabilit în București.[2] Prin 1847—1848, Ion Ghica își încearcă primul puterile în construcția dificilă a acestui nou gen de scrieri, dar eșuează, lăsînd numai un fragment, *Istoria lui Alecu,* rămas necunoscut, în manuscris, mai bine de un secol, pînă a intrat în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei, unde a fost descoperit de D. Păcurariu, în 1955, și publicat apoi, integral, în volumul *Documente literare inedite Ion Ghica* (1959). La stadiul de fragment a rămas și romanul *Tainele inimii* al lui Mihail Kogălniceanu, din care s-a publicat numai o primă parte, în 1850, în *Gazeta de Moldavia.* Așa cum am arătat într-un capitol anterior, D. Bolintineanu realizează, la sfîrșitul anului 1851, cel dintîi roman românesc, *Manoil,* din care publică un fragment în revista *România literară* a lui V. Alecsandri, apărută într-un singur număr în februarie 1852, fiind apoi suprimată de cenzură.

O nouă încercare de roman întreprinde Alexandru Pelimon, care publică, în 1853, romanul *Hoții și Hagiul,* lipsit de orice valoare. Un moment însemnat în apariția și dezvoltarea romanului românesc îl înscrie anul 1855, bogat în producții de acest gen. Pe primul loc se situează romanul *Manoil* al lui D. Bolintineanu, care apare de data aceasta integral, în *România literară* și apoi în volum aparte. Tot în *România literară* se mai tipărește, sub formă de foiletoane, romanele *Serile de toamnă la țară* de A. Cantacuzin și *Logofătul Baptiste Veleli* de V. Alisandrescu, cel ce va semna mai tîrziu V. A. Urechia. Pe lîngă cele trei romane publicate în *România literară,* în 1855 mai apar *Coliba Măriucăi* de V. Alessandresco (V. A. Urechia) și *Aldo și Aminta sau Banditii* de C. Boerescu, toate încercări palide, naive, rămase obscure, de un interes strict documentar.

[1] Paul Cornea: *Întîiul roman românesc,* în „Contemporanul", nr. 4, 26 ianuarie 1968, p. 3.

[2] Paul Cornea: *De la Alexandrescu la Eminescu,* București, E.P.L., 1966, p. 249.

Noi tentative de roman se fac în 1858, cînd apar *Omul muntelui,* semnat Doamna L., *Radu Buzescu* de Ioan Dumitrescu și *Bucur, istoria fundării Bucureștilor* de Alexandru Pelimon. Ceva mai izbutit, față de acestea, este romanul *Un boem român* al lui Pantazi Ghica, apărut în 1860, o adaptare după *Scènes de la vie de bohème* de Henry Murger. Tot lui Pantazi Ghica i-a fost atribuit și romanul *Don Juanii din București,* apărut fără semnătură, în *Independința* din 1861. O realizare notabilă, superioară tuturor acestor încercări, înscrie romanul *Elena* al lui D. Bolintineanu, apărut în 1862. La numai un an, în 1863, literatura română dobîndește primul său roman de valoare, realizat după toate cerințele genului, *Ciocoii vechi și noi* de Nicolae Filimon. [1]

Desigur, sub raport artistic primele romane din literatura noastră prezintă o serie de carențe, justificabile, pînă la un punct, prin lipsa de experiență în această direcție. Autorii nu au dispus de suficiente resurse creatoare și, în ciuda intențiilor lor lăudabile, nu au izbutit să ofere o literatură care să depășească limita elementarității. Făcînd prea des apel la recuzita procedeelor compoziționale romantice, pe care nu au știut să le pună în aplicare cu simțul proporțiilor, seduși în excesivă măsură de practicile romanului-foileton, de mare circulație în epocă, au infiltrat în scrierile lor o mare doză de senzațional și melodramatism, estompîndu-le sensurile adesea luminoase. Neavînd clară ideea obiectivizării, atît în compoziția de ansamblu, cît și în conturarea personajelor, nu lasă personajele să se definească prin ele însele, prin faptele și acțiunile lor, supraveghindu-le în mod exagerat, conducîndu-le după scheme preconcepute și nu după natura temperamentului și caracterului lor. Din această cauză unele personaje apar cu totul întîmplător și, deși la un moment dat par a juca un rol esențial în desfășurarea acțiunii, dispar apoi fără urmă. Neavînd suficientă îndemînare în îmbinarea și alternarea armonioasă, echilibrată a scenelor și episoadelor, autorii primelor noastre romane construiesc intrigi complicate, greu de urmărit, lăsînd o serie de fapte și întîmplări nemotivate, fără legătură și continuitate între ele. Alteori, vroind să dea un verdict asupra realităților zugrăvite, uită să-l plaseze în cadrul narațiunii epice, întrerupînd firul acțiunii și introducînd pasaje care seamănă cu un discurs sau cu o pledoarie.

[1] Cf. Teodor Vârgolici: *Începuturile romanului românesc,* București, E.P.L., 1963

Evident, asemenea carențe sînt proprii și romanelor lui D. Bolintineanu, fiind, în fond, proprii perioadei de pionierat a romanului românesc. Totuși, proporția acestor carențe este mai redusă în *Manoil* și *Elena,* comparativ cu celelalte încercări de roman din aceeași perioadă.

În discutarea romanelor lui D. Bolintineanu, ca și a celorlalte romane din acea epocă, nu trebuie să ne plasăm exclusiv pe poziția exigențelor și a gustului estetic de astăzi, ci e necesar să adoptăm un punct de vedere istorico-literar, să ne transpunem în condițiile epocii respective, pentru a le aprecia noutatea și meritele în funcție de aceste condiții. În articolul *Romanele lui Bolintineanu,* publicat în *Literatură și artă română,* nr. 9 din 1902, Iuliu Dragomirescu era de părere că „trebuie să ne nivelăm oarecum inteligența cu vremile contimporane", adică să judecăm romanele în perspectiva timpului în care au apărut, și astfel „să dăm lui Bolintineanu ca romanțier locul pe care îl merită în Panteonul nostru literar".

Scris în întregime la sfîrșitul anului 1851, *Manoil* reprezintă cel dintîi „roman național", cum se și subintitulează. Prin structura sa compozițională, de roman epistolar, ca și prin substanța sa liric-sentimentală, continua sau mai bine zis adapta la noi tradiția romanescă de aceeași factură a romanului practicat în epoca preromantismului și în prima perioadă a curentului romantic, de Goethe în *Suferințele tînărului Werther,* de Jean-Jacques Rousseau în *Noua Eloisă,* de Chateaubriand în *René,* de M-me de Staël etc. Modelul urmat de D. Bolintineanu a fost, desigur, romanul epistolar al lui Goethe, pe care îl cunoștea bine, amintindu-l chiar în *Manoil:* „Cum o văzui, făcui planul de a mi-o face metresă. Am înțăles că ea nu are sîngele rece al Șarlotei lui Werter, ce plînta curechi, nici virtutea Corneliei căria i se rosese degetele torcînd la lînă..."

Manoil este, prin excelență, un produs romantic, însă trebuie remarcat că, printr-o serie de aspecte și mai ales prin semnificațiile acestora, el are un pregnant caracter autohton, reflectînd trăsăturile particulare ale romantismului românesc. Teza liricosentimentală pe care D. Bolintineanu intenționează să o demonstreze în acest roman este aceea că, prin iubire, femeia poate face din bărbat un demon sau un înger. De altfel, în martie 1870, cînd scoate din nou *Dîmbovița,* rămasă însă la un singur număr, scriitorul încerca să publice romanul într-o formă revăzută, afirmînd în preambul că era axat pe ideea „că un om poate să se

facă rău precum și bun prin femeie". Structurîndu-și substanța romanului pe această teză romantică, zugrăvește personajele în alb-negru, le situează la antipoduri, le împarte în îngeri și demoni. Potrivit acestei scheme, construiește o intrigă convențională, naivă, dominant sentimentală, punînd în practică recuzita procedeelor romantice și mai ales a romanului-foileton, în mare vogă în această epocă, de tipul *Misterele Parisului* al lui Eugène Sue și *Rocambole* al lui Ponson de Terrail, mizînd mult pe coincidențe bizare, travestiuri, rezolvări de situații prin adevărate lovituri de teatru etc.

Manoil inaugurează, în literatura română, tipologia eroului romantic.

★

În vara anului 1855 apăru la București, în „Tipografia Bisericească din Sf. Mitropolie", volumul *Poesiile veki și noue ale D-lui Dimitrie Bolintineanu,* „edate" sub îngrijirea lui G. Sion. În *Foiletonul Zimbrului* din Iași, în nr. 25, din 10 iulie 1855, p. 200, se anunța, la rubrica de „Bibliografie": „La Librăria Nouă se vînd cu preț de 10 *Poesiile veki și noue* ale D. D. Bolintineanu. Numele autorului le recomandă destul publicului cetitor, ca să nu fie de lipsă de a i se recomanda ale sale frumoase scrieri." Volumul cuprindea ciclurile *Elegii, Balade, Florile Bosforului, Caicelanee, Epistole, Cîntece* și *Poeme,* însumînd întreaga creație lirică a lui D. Bolintineanu de pînă la acea dată. Drept prefață, avea o *Epistolă amicului G. Sion,* semnată de tînărul și inteligentul critic literar al acelei vremi, Radu Ionescu, care remarca, printre altele: „Cînd în cîntările sale poetul își aduce aminte de patria sa, cu ce foc o descrie voind să deștepte în inime amorul și devotamentul!" De reținut că Radu Ionescu sesiza cu justețe că „pentru întîia oară în limba noastră vedem în aceste poesii poeme orientale", referindu-se la *Florile Bosforului:* „Și ce bine sînt esprimate formele încîntătoare, scenele pline de poesie, florile cele mai plăcute, parfumele cele mai suave și toată poesia ce formează caracterul principal al Orientului."

Bucurîndu-se de un binemeritat prestigiu, ca scriitor și ca militant patriot, D. Bolintineanu primi în 1855, din partea domnitorului Grigore Ghica al Moldovei, propunerea de a ocupa o catedră de literatură română la Academia Mihăileană din Iași. Desigur, poetul era entuziasmat de această ofertă, așteptînd cu nerăbdare să se întoarcă în patrie, dar, și de astă dată, speran-

țele i se năruiră. Poarta Otomană îi refuză intrarea în Moldova.[1] După ce domnitorul Munteniei, Barbu Știrbei, se stinse din viață, se iluzionă din nou că ar putea merge în țară, sprijinit de Costache Negri. La 20 octombrie 1855, acesta îi scria lui A. Zane: „Vestea ce dau Bolintineanului este adevărată și face mare senzație la miniștrii de la Poartă, care au început a să ține de complicația ce poate aduce cu sineși săvîrșirea domnului Știrbei. Oricum însă fie, eu, unul, mă voi pune cît mai puternic spre a vă înlesni intrarea în una din două țări".[2] Dar și intervenția lui Costache Negri rămase fără rezultat.

La începutul anului 1856 D. Bolintineanu se afla tot la Constantinopol, de unde îi comunica, la 8 februarie, lui Christian Tell: „Am scris o carte pe care voi să o tipăresc, portretele politice ale oamenilor noștri de stat".[3] Este vorba de lucrarea *l'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques*, care apare în acest an, la Paris. Și acum, ca și în întreaga perioadă a exilului, se interesează îndeaproape de mersul evenimentelor din țară, își exprimă deschis convingerile, în epistolele adresate prietenilor, îi mustră sau îi laudă pentru acțiunile întreprinse, le dă sfaturi, adesea prețioase indicații politice, cu luciditate și spirit de răspundere patriotică. De pildă, cînd lupta pentru Unire începe să capete forme din ce în ce mai accentuate, îi scria lui G. Sion, la 6 iunie 1856: „Cereți Unirea, dar nu o definiți cum: cu prinț străin sau pămîntean, de va fi străin, din ce familie? Gazetele nemțești zic că Austria primește, cu condiție să dea un prinț din familia austriacă, care are să vie acolo cu zece generali, 100 de ofițeri și amploiați, și iată-ne nemțiți! Așadar, cerînd Unirea, cereți totdeodată și felul ei, ca să nu vă prindă la mînă și să fie mai rău sfîrșitul decît începutul."[4] Orientîndu-se cu clarviziune în desfășurarea evenimentelor, îi sfătuie pe moldoveni, tot prin intermediul lui G. Sion, să-l aleagă caimacam, în locul lui Vogoridi, pe Costache Negri, deoarece este nu numai „omul Moldovei, dar al tuturor românilor și, ceea ce este mai mult, al tuturor inimilor."

D. Bolintineanu stă la Constantinopol pînă în vara anului 1856. De aici, merge în insula Samos, unde Ion Ghica fusese nu-

[1] I. G. Valentineanu: *Biografiea oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859, p. 38.
[2] C. Negri: *Scrieri*, București, E.P.L., 1966, vol. II, p. 349.
[3] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 62311.
[4] N. Cartojan: *D. Bolintineanu. Scrisori din exil, loc. cit.*, p. 470.

mit bei, adică prinț, cu rang de domnitor. E găzduit iarăși de A. Zane, care fusese adus aici de Ion Ghica în calitate de inginer, pentru construirea de poduri și șosele. Atmosfera din insula Samos nu-l încîntă, la început. Într-o scrisoare, inedită, adresată lui Christian Tell, își comunica impresiile : „Samosul este o insulă frumoasă, dar și rară. Oamenii mai ales, mizerabili, — lenea îi face tîlhari, și nerodirea locului încă contribuie la nenorocirea lor. Cu toate acestea privesc Samosul mai mult cu ochii trecutului, cînd era în splendoarea lui, decît a prezentului." [1] Singura consolare i-o oferea familia Zane, „care au pentru mine toată îngrijirea și amabilitatea unui frate și a unei surori."

După cum însuși mărturisește, a stat zece luni în Samos. [2] În acest răstimp, s-a bucurat, din nou, și de afecțiunea prietenească a lui Ion Ghica. La invitația acestuia, pornesc împreună într-o scurtă călătorie pe coastele Asiei Mici. În portul Vathi, capitala Samosului, se îmbarcă „pe un bric de rezbel otoman cu zece tunuri și optzeci de oameni de echipagiu", cum precizează în volumul *Călătorii în Asia Mică,* apărut în 1867. Trec pe lîngă „frumosul munte Mycale", de pe țărmul Ioniei, ancorînd în Panormus, unde vizitează ruinele „celebrului templu al branhizilor, consacrat cultului lui Apolon Didimien". De aici, se îndreaptă spre fosta cetate Milet, în care „științele și artile frumoase au făcut gloria Ioniei". După o noapte petrecută pe bric, ridică pînzele „către anticul Halicarnase", întîlnind aici pe un consul englez, Newton, prieten cu Ion Ghica, admirînd împreună mormîntul regelui Mausol și al soției sale Artemisa. În ziua următoare poposesc în „micul port de la Kos", primiți cu toate onorurile oficiale și „cu multă distincțiune" din partea guvernului local, în cinstea lui Ion Ghica, „domnul Samosului". Noaptea dorm din nou pe bric, după care pornesc înapoi, spre Samos. Neavînd însă vînt prielnic, nu mai pot înainta, rămînînd pe mare trei zile, „nemișcați și nefăcînd altceva decît prinzînd pește cu undița, sau uitîndu-ne cum turcii trăgeau cu tunurile la semn în spinarea unei stînci ripoase despre Samos".

După cîtva timp, pornește într-o altă călătorie, la Smirna. Primul popas e la Scala-Nova. De aici, călare, poetul se îndreaptă spre ruinele Efesului, ajungînd apoi la Smirna. În continuare, vizitează ruinele de la Assas și admiră rămășițele vestitului templu „de ordinul doric" de pe Acropolis. Tot cu acest prilej a stră-

[1] Muzeul Literaturii Române, inv. 2219.
[2] D. Bolintineanu : *Călătorii,* vol. II, p. 189—190.

bătut insulele Tenedos și Canaris, despre care va relata în *Fragment din călătoria d-lui D. Bolintineanu în Arhipel,* publicat în *Calendar istoric și literar pe anul 1860.*

La sfîrșitul anului 1856 i se tipărește la Iași, tot prin intermediul lui G. Sion, volumul *Călătorii în Palestina și Egipt.* În ziarul *Timpul,* an. I, nr. 3, din 24 decembrie 1856, era recomandat astfel: „Anunțăm cu o vie plăcere cititorilor noștri, că de puțin timp biblioteca noastră națională s-a înavuțit cu un tesaur destul de prețios. D. Bolintineanu, ale cărui opere poetice nu putem destul a le recomanda cititorilor, mai dădu la lumină de cîteva zile, subt auspiciile D-lui G. Sion, alte opere intitulate «Călătorii în Palestina și Egipt» scrise în proză a locurilor pe unde se purtă autorul. El ne mai promise că publicația unui alt volum nu atîrnă decît de la îmbrățișarea ce obține această nouă operă.

Sperăm că publicul amator de cultură va îmbrățișa cu dragoste și căldură această carte, ca una ce poate trece din cele mai frumoase de generul acestor din literatura națională și printr-aceasta numai că ne vom face demni de afecțiunea autorului ce păstrează pentru confrații săi, dar vom da ocasiune a ni se adăuga mica noastră bibliotecă cu scrieri tratate în limba noastră mumă.

Facem apel tuturor românilor de inimă și cu adevărate simțimente patriotice!"

Poetul ce-și zbuciuma existența pe drumurile exilului, dar care trudea necontenit pentru binele patriei și pentru propășirea literaturii naționale, era recomandat cu aceeași căldură și de către G. Sion, în prefața volumului de *Călătorii în Palestina și Egipt,* arătîndu-se că „totdeauna a conservat iluziunile sale intacte pentru muma-patriei și muza sa, deși purtată din loc în loc pe țărmuri străine, au știut a rămînea românească cu sufletul și inima sa". Cu toate că G. Sion așezase în fruntea volumului aceste măgulitoare cuvinte, D. Bolintineanu nu prea era încîntat de modul în care i se tipărise cartea. Într-o scrisoare, inedită, adresată lui Christian Tell, la 6/18 februarie 1857, din Vathi, își exprima îngrijorarea față de unele intervenții și omisiuni făcute de G. Sion în textul scrierii: „Dacă ai cetit călătoria și este vreo ocasie să mi-o trimiți și mie, sunt curios să văd greșelele ce s-au introdus la tipar, mai ales că, după cum am înțeles, d. Sion s-a apucat de a scos din manuscris o parte din art. ieroglifelor, și mi-e teamă să fi făcut vreo arababulă." [1]

[1] Biblioteca Centrală de Stat, ms. 5366.

În 1856, D. Bolintineanu avu satisfacția de a se vedea introdus în culegerea de poezie românească *Rouman anthology* alcătuită de Henry Stanley, apărută la Hertford.[1] În cuprinsul acesteia figurau poezii ale lui V. Alecsandri, Ion Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Cezar Boliac, G. Crețianu. Din lirica lui D. Bolintineanu fuseseră selectate și traduse *Radu Domnul și fata din casă, Fata de la Cozia, Muma lui Ștefan cel Mare, Mircea la bătaie, O fată tînără pe patul morții, La o rîndunică, Un ostaș român închis peste Dunăre, Dilruban.* Într-un comentariu despre *Rouman anthology,* publicat în *Albumul literaturii* nr. 3, din februarie 1857, p. 7, se spunea că D. Bolintineanu merită cu prisosință a fi cunoscut în străinătate, deoarece este „spirit delicat, suflet tînăr, peană spirituale, aci ușioară, aci profundă."

Din scrisorile, în cea mai mare parte inedite, pe care i le adresează lui Chiristian Tell, rezultă că D. Bolintineanu a stat în insula Samos, la Vathi, în ambianța atît de caldă și ospitalieră a familiei lui A. Zane, pînă în primăvara anului 1857, cînd revine la Constantinopol. În acest timp intervine însă o răceală în relațiile cu Ion Ghica, determinată, probabil, de atitudinea beiului de Samos față de familia lui A. Zane. La 8/20 ianuarie 1857, poetul îi comunica lui Chr. Tell, la Smirna: „Vodă de aici a plecat la Constantinopol cu socia și un copil, cu un vapor turc, d-a dreptul și repede, foarte supărat pe Zanni și pe socia sa, că nu i se închină prea mult."[2] Peste o lună, la 6/18 februarie 1857, din Vathi, îl informa din nou pe Chr. Tell: „Cu I. Ghica nu sunt în corespondență. Acesta s-a purtat nu se poate mai rău cu Zanne. Nici Eliad nu s-ar fi purtat astfel, și îmi pare rău, căci nu-l credeam tocmai astfel."[3]

Ceea ce-l reține pe D. Bolintineanu în Samos este în primul rînd dorința de a-i boteza fetița lui A. Zane. La 12/24 februarie 1857 îi scria lui Chr. Tell: „Am să botez acuma, căci copilul (fată) s-a născut"[4]. Botezul are însă loc abia peste două luni, cum rezultă din scrisoarea adresată lui Chr. Tell la 9/21 aprilie 1857: „Ieri în sfîrșit am botezat pe fata lui Zane dîndu-i numele de Eugenia"[5]. În așteptarea acestui eveniment, poetul în-

[1] Aurel Martin: *Contribuții la soarta în Principate a antologiei de poezie românească scoasă de Henry Stanley in 1856,* în „Buletinul Institutului Pedagogic din București" pe anul 1957, p. 198.
[2] Muzeul Literaturii Române, inv. 2217.
[3] Biblioteca Centrală de Stat, ms. 5366.
[4] Biblioteca Centrală de Stat, ms. 3955.
[5] Muzeul Literaturii Române, inv. 2218.

cearcă să-şi petreacă timpul în scurte călătorii prin Samos, stabilind analogii între peisajul insulei şi cel din ţară, de al cărei dor era continuu stăpînit. La 31 martie 1857 îi scria, din Vathi, lui Chr. Tell: „În adevăr, sunt lucruri foarte frumoase şi cu atît mi s-au părut mai frumoase că samănă cu multe locuri din munţii noştri. Într-un loc mi s-a părut că mă aflu pe Prahova" [1].

La sfîrşitul lunii aprilie 1857 D. Bolintineanu revine la Constantinopol, aşteptînd din zi în zi momentul fericit al întoarcerii în ţară.

[1] Biblioteca Centrală de Stat, ms. 3957.

ÎNTOARCEREA ÎN ŢARĂ

După încheierea Tratatului de la Paris, la 30 martie 1856, în urma războiului Crimeii, Principatele Române intră într-o nouă fază de dezvoltare. Ieşind de sub protectoratul ţarist, rămîn numai sub suzeranitatea Porţii Otomane, asigurate de garanţia marilor puteri europene. În fiecare principat urma să se convoace cîte un divan ad-hoc, cu reprezentanţi din toate clasele sociale, iar dorinţele exprimate în aceste divanuri aveau să fie examinate de marile puteri şi consemnate într-o Convenţie, ce se va încheia tot la Paris, la 7/19 august 1858. Pînă la semnarea Convenţiei, ţările româneşti erau conduse de un caimacam (locţiitor de domn). Problema fundamentală pusă după Tratatul de la Paris era însă Unirea Principatelor Române. Lupta pentru unitatea naţională capătă în această perioadă o largă amploare, o sporită intensitate, dinamizînd toate forţele patriotice, redeşteptînd conştiinţele, stimulînd energiile creatoare, pentru a servi propăşirea ţării, pe multiple planuri. Este o perioadă de adevărată regenerare naţională, de avînt patriotic, luminată de nobilul ideal al unităţii tuturor românilor, de ridicare pe noi trepte de civilizaţie.

În această perioadă, cînd se impunea cu necesitate o acţiune unitară a tuturor forţelor patriotice, a tuturor spiritelor luminate şi inimilor devotate propăşirii naţionale, începe să fie din ce în ce mai viu şi mai categoric exprimată dorinţa de a li se acorda exilaţilor de la 1848 libertatea de a se întoarce în ţară. Toţi cei angrenaţi în entuziastul efort de regenerare naţională erau conştienţi că exilaţii de la 1848, care timp de aproape zece ani, în condiţii grele, nu încetaseră a trudi pentru binele patriei, erau

acum, în perioada respectivă, cei mai indicați să stimuleze și să fortifice, prin devotamentul, clarviziunea și abnegația lor, lupta cu perspective atît de luminoase.

Demersuri pentru întoarcerea exilaților se fac încă de la începutul anului 1856, în primul rînd pe lîngă guvernul Franței și Napoleon al III-lea, care aderaseră deschis și sprijineau efectiv lupta românilor pentru unitate și prosperitate națională. Invocînd demnitatea sa de fost membru al locotenenței domnești, N. Golescu se adresa în scris, la 2 februarie 1856, contelui Walewski, ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine al Franței, solicitînd sprijinul în obținerea dreptului de întoarcere în patrie a exilaților: „La constante sollicitude du gouvernement de Sa Majesté l'Empereur des Français pour les Principautés Danubiennes me donne la hardiesse de venir appeler l'attention de Votre Excellence sur un objet qui interesse au plus haut degré ces Principautés, mon pays.... Mais maintenant que Sa Majesté l'Empereur et ses augustes alliés semblent résolus d'établir dans les Principautés un nouvel ordre de choses, conforme à leurs intérêts et à la justice, les patriotes roumains sentent qu'il est de leur devoir d'apporter leur concours à l'oeuvre de reconstitution de leur pays, et j'ose dire que les Principautés aussi les desirent, éprouvent le besoin de leur présence, parcequ'elles ont confiance dans leur dévouement et parcequ'elles comptent parmi eux leurs hommes les plus éclairés.

L'insigne bonheur que j'ai eu d'être à une époque mémorable l'élu de ma nation et d'être reconnu dans la Lieutenance Princière de la Valachie par la Sublime Porte et par les Grandes Puissances ses alliées actuelles, me faut esperer que Votre Excellence ne me réfusera pas le droit de parler en cette occasion au nom de mes compatriotes. Je me flatte aussi de l'espoir que Votre Excellence voudra reconnaître la justice et la nécessité de la mesure en faveur de laquelle j'invoque sa puissante intervention ; car, il est incontestable que le gouvernement de Sa Majesté l'Empereur des Français serait trompé dans ses bonnes intentions et que l'avenir des Principautés serait gravement compromis, si les patriotes roumains continuaient à rester hors de leur pays." [1]

Intervenții similare se fac și în Anglia. La 18 iulie 1856, în Camera Comunelor din Londra, deputatul Otway pledează pen-

[1] N. Corivan: *Din activitatea emigraților români în Apus (1853—1857)*, București, Cartea Românească, 1931, p. 39—90.

tru întoarcerea emigraților români în patrie, comunicîndu-i apoi, la 19 iulie 1856, lui D. Brătianu : „Quoique lord Palmerston ne m'a pas répondu hier au sujet des réfugiés Roumains, ayant été empêché par un point d'ordre, je puis vous assurer que j'ai eu une conversation avec lui qui ne me laisse aucun doute qu'il s'intéresse à fair donner à tous ceux qui se sont compromis dans les événements de 48—49 la liberté de rentrer dans leur pays." [1] Pentru a obține sprijinul Angliei, în această chestiune, D. Brătianu apelează la toate persoanele influente, cu care se afla în relații mai mult sau mai puțin amicale. Unul din prietenii săi apropiați, E. Crowe, corespondentul din Paris al ziarului *Morning Chronicle,* îi comunica la 8 septembrie 1856 : „J'ai dîné avec lord de Redcliffe vendredi et j'ai causé avec lui toute la soirée... Je lui disais que les proscrits étaient des hommes mûrs et, après tout, plus sensés et plus modérés que les patriotes qui étaient maintenant à Bucharest et à Jassy, et libres d'agir. Lord Redcliffe m'a dit qu'il avait demandé leur rentrée, mais qu'il ne croyait pas que la Porte l'accordera." [2] De asemenea, D. Brătianu intervine direct la Foreign Office, din partea căruia primește, la 10 februarie 1857, următorul răspuns, semnat de E. Hammond : „Referindu-mă la scrisoarea Dvs. din 6 curent, am primit instrucțiuni din partea lui lord Clarendon de a vă ruga să binevoiți a da informațiuni Excelenței Sale în privința numărului emigraților a căror situațiune i-ați semnalat, precum și asupra locului unde se află acum acei emigrați, asupra motivelor pentru care au fost obligați să-și părăsească patria, cît și asupra piedicei ce se opune actualmente înapoierii lor." [3] Bineînțeles, D. Brătianu răspunde îndată lordului Clarendon, la 11 februarie 1857, arătînd motivele exilării și locul unde se află cei exilați, pledînd cu convingere pentru revizuirea unor hotărîri arbitrare, perpetuate injust timp de aproape zece ani : „En réponse à ma supplique concernant les émigrés roumains, Votre Excellence m'a fait l'honneur hier de me faire demander le nombre de ces émigrés, leurs résidences actuelles, les motifs de leur exil et l'obstacle qui s'oppose aujourd'hui à leur rentrée dans les Principautés. Je m'empresse donc de soumettre à Votre Excellence l'exposé suivant sur la matière :

[1] Al. Cretzianu : *Din arhiva lui Dumitru Brătianu,* București, Imprimeriile Independența, 1933, vol. II, p. 117.
[2] *Ibid.,* p. 145.
[3] Al. Cretzianu : *Din arhiva lui Dumitru Brătianu,* vol. II, p. 196.

1) Le mois de septembre de l'année 1848, les Turcs en occupant Bucharest à la demande du général russe Duhamel, qui les accompagnait, ont éloigné des Principautés les Roumains en question pour avoir tenté d'introduire à cette époque dans leur pays des réformes, qui avaient cependant reçu l'approbation de la Porte, aussi bien que celles des gourvernements d'Angleterre et de France. Quelques mois après, sans les avoir jugés, pas même par contumace, et au mépris de l'autonomie de la Moldo-Valachie, un firman a converti leur éloignement temporaire en un exil indéterminé.

2) L'obstacle qui s'oppose aujourd'hui au retour des émigrés dans leur pays est l'ordre donné en 1848 de ne pas leur laisser franchir les frontières des Principautés, l'ordre qui est encore en vigueur.

3) Les Roumains exilés en 1848 en vertu du firman dont je viens d'entretenir Votre Excellence étaient au nombre de 35. Cinq **d'entre eux sont morts en exil. Cinq** autres sont rentrés à différentes époques dans leur pays au moyen de faveurs spéciales. Il en reste donc encore en exil 25 ; voici le tableau de leurs noms et de leurs résidences respectives." [1] Printre aceştia figura şi D. Bolintineanu.

În ţările româneşti, intervenţiile în sprijinul întoarcerii exilaţilor erau numeroase şi din ce în ce mai categorice. Începe chiar o acţiune deschisă în presa vremii, curajoasă, toţi semnatarii pledoariilor vorbind în numele opiniei publice, relevînd necesitatea prezenţei, în momentul istoric respectiv, a celor ce se dovediseră devotaţi patriei şi în afara hotarelor ei. Într-un articol publicat în *Concordia,* an. I, nr. 6, din 23 februarie 1857, p. 2, C. A. Cretzulescu afirma lapidar că „întoarcerea exilaţilor, precum vedem, este dorită de toată lumea". Aceştia, se spunea mai departe în articol, „au dat dovadă de un bun simţ practic, care îi onoară şi care arată că causa naţională are numai de cîştigat cu întoarcerea lor". Într-un alt articol, publicat în *Concordia,* an. I, nr. 23, din 27 aprilie 1857, p. 89, dezideratul era şi mai accentuat: „Intrarea emigraţilor ar fi o măsură de o bună şi dreaptă politică în aceste zile de regenerare naţională. Inimile noastre sîngerează cu atît mai mult văzînd că porţile patriei stau încă închise pentru persoane cu un caracter onorabil... Sperăm că guvernul, care în această privinţă s-a arătat insuflat de o părintească binevoinţă, va stărui spre a se redica fără întîrziere orice împedicare,

[1] Al. Cretzianu: *Din arhiva lui Dumitru Brătianu,* vol. II, p. 197.

și a face ca familiile să poată îmbrățișa pe fiii și frații lor despărțiți de dulcele sîn al patriei de nouă ani de zile. Această măsură va avea cea mai vie și mulțumitoare întipărire asupra opiniunii publice". În ziarul *Secului*, an. I, nr. 33, din 2 mai 1857, p. 1, G. R. Bosueceanu semnează un articol cu modulații patetice, invocînd suferințele fizice și morale ale exilaților, clamînd pentru întoarcerea lor în patria pentru care s-au sacrificat: „Sunt opt ani de zile de cînd unii dintre cei mai aleși fii ai României rătăcesc pe țărmuri streine și sufere toate asprimele unui esiliu. Opt ani, fără casă, despărțiți, tatăl de copil și copilul de mumă; lipsiți adesea de pîinea din toate zilele, și bătînd cu sfială la ușa streinului ca să-i ceară un pahar de apă refuzat și acesta mai mult decît o dată, 8 ani de nesiguranță, de lipsă, de persecuții, de durere; goniți din loc în loc și rătăcind din țară în țară; trecînd pragurile miniștilor și diplomaților, cerînd la toată lumea o protecțiune, și niciodată pentru dînșii, care aveau destule trebuințe, ci pentru țara lor, pe care o știau în lacrămi și în apăsare... Multe voce se stinseră pe tărîmuri streine, multe corpuri de-abia putură căpăta o groapă spre a se repauza în țeri depărtate, pe cînd patria lor nu putu avea nici chiar satisfacțiunea a priimi în sînul seu, cel puțin morți dacă nu vii, pe acești fii ce se sacrificaseră cu atîta noblețe pentru binele și fericirea ei." Un vibrant apel publică și M. Costiescu în ziarul *România*, an. I, nr. 9, din 7 mai 1857, p. 33: „Sunt nouă ani de cînd România se văzu despuiată de o parte din fiii sei, sunt nouă ani de cînd acești oameni rătăcesc pe tărîmuri streine lîncezind de amorul patriei, pe care încă n-o pot vedea!... Fără a mai zice alt, chemăm privirea părintescului guvern asupra unei chestii atît de nobilă și atît de dreaptă; îl rugăm în numele omeniei, în numele Patriei, în numele amorului părintesc și frățesc ca să ia măsuri pentru ca să facă, să mijlocească ca acești oameni să vie în fine, ei cari sunt atît de trebuincioși, pentru ca să conlucrăm cu toții la marea operă la care suntem chemați, regenerarea națiunii noastre!"

În acțiunea desfășurată în presa vremii, în favoarea întoarcerii exilaților, s-au făcut și intervenții care îl priveau direct pe Dimitrie Bolintineanu. De pildă, articolul *Dorul de Patrie*, apărut în *Concordia*, an. I, nr. 16, din 30 martie 1857, p. 61, era consacrat în întregime poetului, argumentat cu propria sa operă: „Un om al căruia amor patriotic s-a tradus prin versurile cele mai elegante și mai armonioase cu care se află înzestrată lite-

ratura română, fu aruncat de luptele partidelor afară din sînul patriei. În îndelungatul său timp de pelerinagiu pe tărîmuri streine, a publicat un uvragiu întitulat *Călătorii în Palestina și Egipt*. Deschizînd această carte nu poate citi cineva o pagine fără' a vedea că ea a fost dictată de acea sete divină cu care se nutresc inimele cele devotate țerei lor. Citind lamentarea ce poetul român adresează României din fundul Egiptului, pe ruinele monastirei Sîntului George, și pe care nu ne putem opri d-a o transmite aici cititorilor noștri, ne întrebăm cu durere, oare pentru ce amorul țerei să fiă o causă de nenorocire pentru cei înzestrați cu dorul d-a cînta faptele patriei și regenerarea poporului ?" Și după ce transcrie pasajul din însemnările de călătorie ale lui D. Bolintineanu, reprodus și de noi în capitolul anterior („O patria mea ! țară frumoasă și întristată ! poci eu vorbi de o mare suferință, fără să-mi aduc aminte de tine ?"... etc.), articolul din *Concordia* încheia astfel : „A ține pe acești bărbați într-un așa de îndelungat chin este o osîndă care nu se poate împăca cu nici un principiu de umanitate și echitate".

Dimitrie Bolintineanu acționează și el însuși pentru a se reîntoarce în patrie. Din Constantinopol, unde aștepta acest moment fericit, trimite poeziile *Odă la România* și *Tu erai frumoasă, o Patria mea !,* care apar în ziarul *Concordia,* an. I, nr. 27, din 11 mai 1857, p. 107, cu următoarea notă din partea redacției : „Amicul nostru Bolintineanu ne trimite de la Constantinopole cîteva poezii nuoi din care publicăm deocamdată pe cele următoare. Cînd vedem un bărbat cu un așa de frumos talent suspinînd în streinătate, nu putem decît a ne revolta în contra unor combinări politice care țin departe de țară pe unii din cei mai aleși ai sei fii. Ce argument mai puternic în favorul intrării emigraților decît capacitatea și talentele celor mai mulți din ei ?" Tot din Constantinopol, D. Bolintineanu mai trimite poeziile *Palatul Domnilor Români* și *Esilatul,* precum și *Cugetări trase din «Cîntarea României», puse în versuri,* care apar în *Concordia,* între 15 mai și 8 iulie 1857.

În vara anului 1857, demersurile pentru întoarcerea emigraților capătă forme organizate, mobilizînd întreaga opinie publică, apelîndu-se direct la ocîrmuire sau la reprezentanții puterilor garante. La 8 iunie 1857, beizadea Grigore Ghica, Grigore Filipescu, membri al Înaltei Curți, Arion, șef de secție la Departamentul Justiției, și bancherul Polihroniade prezintă caimacamului o petiție cu mai multe mii de semnături, prin care reclamau libertatea

exilaţilor de a reveni în patrie, în momentul atît de important al regenerării naţionale, după Tratatul de la Paris, cînd se punea cu atîta acuitate problema Unirii ţărilor româneşti şi a reorganizării statului şi naţiunii române pe baze moderne. „În ajunul unei ere nouă ce se deschide pentru naţia noastră, — se spunea în petiţie — românii simt trebuinţa d-a o inaugura prin concordie. Ei vin să ceară de la Înălţimea-Voastră reîntoarcerea exilaţilor, ca o consfinţire de uitarea trecutului, ca un semn că toţi voiesc binele comun lăsînd orice spirit de partid. Opt ani de exil i-au apucat; familiile lor sufăr de aceasta, noi suntem pe lîngă Înălţimea-Voastră interpreţii durerii şi dorinţelor lor.

Către aceste ne zicem: că oricare ar fi mersul cu care faptele lor s-a preţuit, nimeni nu poate tăgădui că n-au fost inspiraţi de amorul pentru ţară; că Tratatul de la Paris a realizat mai multe din lucrurile pentru cari ei au suferit; că toţi sunt cuprinşi de art. V al Tratatului ce acordă tuturor amnistie, mai cu seamă prin făgăduielile solemne ale Congresului, că ţara va fi consultată într-o întreagă libertate, cu o dreptate nepărtinitoare.

Spre a fonda noua sa destinaţie, Patria are trebuinţă de luminele şi patriotismul tuturor fiilor săi. O singură esclusie am privi-o ca un semn de nenorocire. Să reintre dară fraţii noştri exilaţi!“ [1]

Caimacamul refuză însă această petiţie. Apropiindu-se alegerile, care, conform Tratatului de la Paris, urmau să desemneze divanurile ad-hoc, cu reprezentanţii tuturor claselor sociale, trebuia acţionat energic şi rapid, partida naţională avînd mari speranţe în prestigiul, patriotismul şi devotamentul fruntaşilor de la 1848, aflaţi încă în exil. De aceea, îndată ce caimacamul refuză să dea ascultare opiniei publice, se înaintează o nouă petiţie, la 10 iunie 1857, către Comisiunea Europeană din Bucureşti, în care se spunea: „O petiţie, acoperită de semnăturile a mai multor sute de oameni onorabili, aparţinînd tuturor claselor societăţii, a fost remisă Excelenţei sale prinţului-caimacam. Obiectul acestei petiţiuni este de a cere repatrierea exilaţilor din 1848, pentru a putea lua parte şi ei la alegerile generale, cari vor hotărî de soarta patriei.

Alteţa-Sa Caimacamul n-a crezut de cuviinţă a primi acea petiţiune. Totuşi, cererea era conformă cu spiritul Tractatului de la Paris, care vrea ca toate opiniunile şi toate interesele să fie admise a concura la libera expresiune a dorinţelor ţărei. Oamenii, a căror rechemare o cer petiţionarii, nu sunt exilaţi propriu-zişi,

[1] *Lui C. A. Rosetti*, p. 279.

deoarece expatrierea lor, considerată de la început ca o simplă măsură de poliție, trebuia să fie provizorie și să înceteze o dată cu împrejurările cari au motivat-o... Afară de aceasta, n-a intervenit nici o judecată nici înainte, nici după expulzare, pentru a pronunța în contra lor o suspendare, chiar temporară, a drepturilor lor de cetățeni români. A le interzice astăzi exercițiul celui mai însemnat din aceste drepturi, ar fi o violare flagrantă a legilor noastre, și în același timp o măsură de rigoare inutilă, și cu totul în opunere cu spiritul de echitate, care a prezidat la conferința de la Paris." [1]

Noua petiție, adresată Comisiunii Europene din București, care reprezenta puterile garante, avu un ecou favorabil. Prin intermediul acestei Comisiuni, Poarta Otomană dădu în sfîrșit decretul prin care se permitea intrarea în țară a exilaților. Exprimînd satisfacția opiniei publice față de această măsură, într-un articol publicat în *Anunțătorul român*, an. IV, nr. 44, din 29 iunie 1857, p. 1, C. I. Bădulescu spunea: „Această noutate, răpîndindu-se în tot orașul nostru, fu priimită de toți cu plăcere, mulțumind din tot sufletul unor asemenea generoase măsuri. Nici unul din fiii României nu va avea dar în viitor să plîngă în țeri streine neputința de a intra în patria sa, și astfel vor fi toți față la solemna zi ce se pregătește pentru regenerarea patriei lor!"

În urma decretului de amnistie dat de Poarta Otomană, revin în țară mai întîi frații Nicolae și Ștefan Golescu, D. Brătianu și C. A. Rosetti, în ziua de 26 iunie 1857[2], iar la cîteva zile după aceștia sosește Cezar Boliac [3], urmat de Christian Tell, Gh. Magheru, Ion Heliade Rădulescu, Ion Brătianu, Al. Paleologu, arhimandritul Iosafat Znagoveanul și C. Bălcescu.

La Constantinopol, unde aștepta momentul reîntoarcerii în patrie, D. Bolintineanu suportă cu greu trecerea timpului. Chiar cînd face o scurtă călătorie la Smirna nu poate înlătura frămîntările lăuntrice, scriindu-i doamnei Zane, la 24 iulie 1857: „Smirna mă plictisește așa de groaznic, că-mi vine să țip ca cînii din stradă" [4]. Aceeași stare sufletească îl stăpînește și în timpul popasului în insula Prinkipo, după revenirea la Constantinopol comunicîndu-i tot soției lui A. Zane, la 21 august 1857: „Sînt obosit

[1] *Lui C. A. Rosetti*, p. 280.
[2] *Secolul*, an. I, nr. 48, 26 iunie 1857, p. 3.
[3] *Secolul*, an. I, nr. 51, 8 iulie 1857, p. 2.
[4] N. Cartojan: *D. Bolintineanu. Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 7, 1 iulie 1909, p. 515.

de viața din insulele Principi, unde m-am plictisit îndeajuns... Acum rămîn la Pera, Hôtel du Globe, unde mă plictisesc ca un cîine de cioban închis într-o colibă." [1]

În sfîrșit, momentul mult așteptat începe să se contureze. Intenția sa era de a merge întîi în Moldova, unde se afla bunul său prieten Costache Negri și unde G. Sion îi editase un număr de volume. Într-o scrisoare, inedită, adresată doamnei Zane, la 2 septembrie 1857, din Constantinopol, îi comunica: „Je compte partir dans une dizaine de jours pour Iassy" [2]. Într-o altă scrisoare, tot inedită, adresată lui Costache Negri, la 3 septembrie 1857, îi împărtășea aceleași intenții: „Sunt sigur că nu mai scii ce m-am făcut pe fața lumei unde vînturile capriționse ale evenimentelor împinseră barca mea ușoară. Acuma s-a schimbat și soarta noastră și sunt sigur că avem a ne revedea în curînd. Peste cîteva zile voi pleca către căminul părintesc; dar mai înainte, am de gînd să viu să vă văd prin Moldova. Să văd țara ce am cîntat-o odată, fără să o cunosc, și mai ales locurile memorabile unde străluciră odată armele Moldovenilor Români" [3].

Dimitrie Bolintineanu părăsește Constantinopolul în ziua de 20 septembrie 1857, pornind spre patrie. [4] Cei nouă ani de exil, de zbucium și peregrinări, de suferință morală și fizică, luară sfîrșit. Poetul se îndrepta spre pămîntul strămoșesc cu entuziasmul patriotic ce l-a caracterizat întotdeauna, cu dorința fierbinte de a se dărui propășirii țării și poporului român.

În timpul drumului cu vaporul pe Marea Neagră și apoi pe Dunăre, D. Bolintineanu era stăpînit de senzații tumultuoase, avea impresia că timpul trece enorm de încet, era muncit de gîndul reîntîlnirii cu cei dragi și apropiați odinioară. Mărturie stau în acest sens însemnările din *Călătorii în Moldova*, publicate în *Calendar istoric și literar pe anul 1859*, din care cităm: „Este peste putință a descri impresia ce încearcă cineva, după o lipsă de zece ani, înturnîndu-se în patria sa. Mi se părea că vaporul umblă prea încet și cugetele mele zburau înaintea lui, să întîlnească rude, amici, cunoscuți, mulțime dorită, ce ni se pare că așteaptă cu brațele deschise, cu lacrimi de bucurie în ochi. Astă dată îmi aduceam aminte că timpul schimbase fața și inima celor ce iubeam, căci nu mă vor recunoaște încă și voi fi mai strein între ai mei, decît în

[1] *Ibid.*, p. 517.
[2] Biblioteca Academiei, ms. rom. 235, f. 32.
[3] Biblioteca Academiei, S $\frac{4(7)}{LXV}$.
[4] D. Bolintineanu, *Călătorii*, vol. II, p. 260.

streinătate, și atunci aș fi dorit să mă întorn de unde plecasem. Se uită cel ce lipsește. Locul său la banchetul amiciei se pierde, numele său se șterge ; și cînd se întoarnă, se află strein între ai săi, și de multe ori întoarcerea lui este privită ca o indiscreție".

Aceste gînduri negre aveau însă să-i fie spulberate, de îndată ce va păși pe pămîntul patriei. Ajungînd la Galați, întrerupse călătoria și merse la Brăila, spre a-și revedea niște vechi prieteni. În port, „omul cu legile", probabil ofițerul de grăniceri, „ce nu avea mai mult de nouăsprezece ani", fu cuprins de o adîncă emoție cînd citi pe pașaport numele lui D. Bolintineanu : „Mă luă de mînă, cătă să mă sărute", notează poetul.

Întorcîndu-se la Galați, pleacă cu diligența spre Iași. În capitala Moldovei fu primit cu entuziasm, cu căldură prietenească. Îndată după sosire, este invitat în cercul deputaților din partida națională, în fruntea cărora se aflau Mihail Kogălniceanu și Costache Negri. Asistînd la discuții, e impresionat de modul în care aceștia stabileau unitatea punctului de vedere ce trebuia apărat în divanul ad-hoc : „Ca să nu se întîmple certe sau discuții în Divan asupra unor chestii noi, se adunau să le dezbată în particular, unde se vărsa toată furia deputaților și sfîrșeau prin a se înțelege într-un fel : asfel a doua zi erau toți uniți".

De asemenea, se bucură de invitația personală a caimacamului Moldovei, cunoaște multă lume din protipendadă, din rîndurile boierimii ieșene, dar nu se simte bine în acest mediu, căutînd nu fastul și opulența, ci sinceritatea și modestia, după cum însuși mărturisește : „Poetul nu ține de nici o clasă, se hrănește cu aer, se adapă cu rouă ; răpit de vise, ca spiritele divine, el nu poate fi dintr-o clasă, nefiind din lumea aceasta, și astfel este nobil prin grația cerului d-a dreptul ca regii. Într-această cualitate mă introdusei în cercul boieresc. Cu toate acestea îmi veni gust să mă cobor în clasa a doua. Aici aflai mai puțină etichetă, mai puțin fast, dar aflai inimă, aflai francheță."

Dintr-o scrisoare adresată lui Baligot de Beyne, directorul ziarului *Presse d'Orient* și viitor secretar al lui Alexandru Ioan Cuza, aflăm că D. Bolintineanu, împreună cu Marin Serghiescu-Naționalul, au asistat la memorabila ședință din 7/19 octombrie 1857 a divanului ad-hoc din Moldova, în care s-a votat Unirea țărilor românești [1]. Despre aceeași ședință vorbește și în *Călătorii în Moldova* : „Moldova își aduse aminte de vechea sa mărire. De

[1] *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 325.

mulți secoli nu se arătase a fi atît de frumoasă pentru această țară, căci într-acea zi sufletul lui Ștefan trecuse în sufletele deputaților. Bucuria strălucea pe toate fețele moldave : poporul se îmbăta de speranța fericirilor ce strălucesc în viitor."

După participarea la această ședință, pornește într-o călătorie pe la mînăstirile din Moldova, peste tot făcîndu-i-se o primire plină de căldură și admirație. Lui A. Zane îi comunica, la 24 octombrie 1857 : „Toată lumea mă cunoaște aici din nume și, unde mă duceam, ni ieșiau înainte fel de fel de oameni ; am avut, este drept, o primire care nu o așteptam." [1]

La Iași, cercurile boierești încearcă să-l cucerească pe poet prin numeroase și scumpe cadouri, după cum însuși mărturisea în scrisoarea către Baligot de Beyne, precizînd că a primit atîtea obiecte, încît „je pourrai ouvrir un magasin" [2]. Cu toate acestea, D. Bolintineanu nu face pact comun cu protipendada. Dimpotrivă, o privește cu ochi critic, sever, îi dezaprobă moravurile, ipocrizia caracterului, corupția morală. Poetul era dezgustat de atmosfera ce domnea în clasele avute, temîndu-se să nu întîlnească aceeași stare de lucruri și la întoarcerea în Muntenia. La 24 octombrie 1857, ajungînd la Galați, în drum spre București, îi scria lui A. Zane : „Frații fac curte cumnatelor ; despărțeniile sînt pe toată ziua ; orice căsătorie nu ține mai mult de trei luni ; nici o femeie nu este sigură, cît de onestă ar fi ; banii joacă mare rolă spre corupție... În scurt, ce am văzut m-a înspăimîntat. Și, de va fi în Valahia tot astfel, apoi îți spui cu încredințare că mă voi înturna la Constantinopol în singurătatea mea" [3].

Ceea ce l-a nemulțumit și mai mult a fost faptul că cei ce se ocupaseră cu tipărirea volumelor sale *Poesii veki și noue* (1855) și *Călătorii în Palestina și Egipt* (1856), și în primul rînd G. Sion, abuzaseră de lipsa poetului, cheltuind sumele încasate, ba mai mult, scoțîndu-l și dator. Cu mîhnire, D. Bolintineanu îi scria lui A. Zane : „Vei ști numai că cărțile mele tipărite s-au vîndut toate, și banii s-au mîncat de frații după aici... Au fost aici oameni, cari au adunat bani de la public și de la cîteva persoane cu care am vorbit, ca să tipărească Poesiile și Călătoria mea. De la unul a luat 100, de la alții 50, 40, 30, 60, etc. și cu toate acestea cheltuiala tiparului s-a pus la socoteală mie ; îți închipuiești acuma cu

[1] N. Cartojan : *Scrisori ale lui D. Bolintineanu după întoarcerea din exil*, în „Neamul românesc literar", an. III, nr. 3, 30 ianuarie 1911, p. 46.
[2] *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 333.
[3] N. Cartojan : *loc. cit.*, p. 45.

ce oameni avem a face pe aici! Moralul este cu totul căzut în Moldova". [1]

Așa cum am arătat în capitolul precedent, D. Bolintineanu intenționa să se căsătorească cu Paulina Luzatto, sora soției lui A. Zane. Sosind la Iași, poetul o cunoaște pentru prima dată pe Paulina, dar rămîne complet dezamăgit și consternat de urîțenia fizică a acestei domnișoare. Date fiind relațiile de sinceră și intimă prietenie cu soții Zane, îi scria lui Alexandru, la 24 octombrie 1857: „Am văzut pe soacră-ta și cumnată-ta. Paulina este foarte urîtă, ba chiar disgrațioasă și așa de stricată de vărsat, încît trece drept un monstru. Am vorbit cu dînsa și nu credeam să fie ea soră cu nevasta ta. Acum înțeleg pentru ce nu a voit să trimită portretul ei" [2]. Cu aceeași franchețe, îi comunica și soției lui A. Zane adevărul dur: „În ce privește pe d-șoara Paulina, știți că nu v-am ascuns niciodată nimic, nici dumitale, nici lui Alexandru, ei bine, este foarte urîtă, mai mult decît urîtă, biata fată, dar pare a fi fată bună!" [3] Poetul care a cîntat grațioasele cadîne ale Orientului, pe Esme, „ca mărgăritarul albă, / și cu părul de ebin, / ochi de foc și mînă dalbă, / gura, grațios rubin", pe „frumoasa Almelaiur", pe Leili ce „are frumusețea stelelor de aur ce în nopți lucesc", pe Dilrubam „tînăra hanimă, cu piciorul alb și mic" și pe atîtea altele, din *Florile Bosforului*, nu se putea înlănțui, desigur, cu patima iubirii, de o ființă ce-i vulnera și-i anihila viziunea asupra farmecului feminin. Din această împrejurare particulară, apare și mai limpede profunda și reciproca prietenie dintre familia A. Zane și D. Bolintineanu. După ce comunică opinia sa asupra Paulinei, poetul nu ezită să apeleze la bunii săi prieteni pentru a-i înlesni căsătoria cu o tînără grecoaică, Svorono, aflată în Samos sau la Constantinopol: „Acum, mai mult decît oricînd, dacă voiți negreșit să mă însor, duceți-vă de vorbiți cui trebuie și ajutați-mă să mă însor cu mica brunetă Svorono, căci doresc să mă căsătoresc cu o femeie pentru tot timpul cît voi trăi, și nu pentru trei luni sau trei săptămîni, după cum se obișnuiește aici." [4] Se pare însă că demersurile pe lîngă „mica brunetă" întîrziau să se clarifice în sensul dorit, deoarece poetul, la 12 decembrie 1857, îi scria din nou soției lui Zane: „Ce a-ți făcut cu afacerea

[1] N. Cartojan: *loc. cit.*, p. 45.
[2] *Ibid.*, p. 46.
[3] N. Cartojan: *Scrisori ale lui D. Bolintineanu după întoarcerea din exil*, în „Neamul românesc literar", an. III, nr. 4, 6 februarie 1911, p. 61.
[4] N. Cartojan: *loc. cit.*, p. 64.

Svorono ? Nimic, nu este așa ? Greaca vrea un băcan." [1] Și de data aceasta, tentativa conjugală a eșuat.

Ajungînd la București, D. Bolintineanu nu se poate acomoda ușor, după o lipsă de aproape zece ani. Lumea i se pare cu totul schimbată, moravurile decăzute, protipendada coruptă, în goană după petrecere și lux. Poetul rămăsese un candid îndrăgostit de idealuri nobile, un suflet naiv, anii exilului făcînd din el un solitar, trăind mai mult într-o lume a sa lăuntrică. La acestea se adăuga indiferența oficială manifestată față de cel ce se numărase printre proscrișii revoluției de la 1848. Singurele momente de mulțumire i le procură ambianța din familia sorei sale, Ecaterina, care-i amenajase o cameră specială în locuința ei din Bolintinul din Vale, și rîvna cu care se dăruie creației literare. La 24 aprilie 1858 îi scria soției lui A. Zane : „Continuu să mă plictisesc în orașul București, și, cînd plictiseala depășește limitele răbdării, plec îndată la Bolintin. Văd puțină lume, foarte puțină chiar ; nu mă duc nicăieri, nici chiar la oameni de ispravă cari au bunătatea să vie să mă vază. Lucrez mult, fac să vorbească mahalaua de mine, dîndu-le să cetească versuri, și iată totul." [2] Ceva mai tîrziu, la 15 iunie 1858, o informa din nou pe Victoria Zane : „Mă ocup mult cu lucrările mele literare. Aceste ocupații îmi răpesc tot timpul, încît nu mai mă duc nicăieri. M-am făcut mizantrop, dar nu pierd nimic." [3] În solitudinea și ușoara sa mizantropie, nu mai e atras nici de noile propuneri de căsătorie, unele cu perspective excelente. Într-o scrisoare din 17 martie 1858, trimisă din București, i se confesa doamnei Zane : „Două propuneri de căsătorie : una pentru o fată de 19 ani, din provincie, știind puțină franțuzească, dar nimic altceva, mult spirit natural și 2500 de ducați rentă în moșie ; cealaltă pentru o fată de 21 de ani, instruită și foarte frumoasă, — o cunosc —, cu 700 ducați de rentă. Amîndouă cu o reputație în afară de îndoială. Stau la îndoială. Totuși mi se vorbește într-atît, încît aș putea foarte bine să sfîrșesc prin a face o prostie —, și din poet melancolic să ajung, într-o zi, un mare rentier și bătrîn papă". [4]

[1] N. Cartojan : *Scrisori ale lui D. Bolintineanu după întoarcerea din exil,* în „Neamul românesc literar", an. III, nr. 5, 13 februarie 1911, p. 79.

[2] N. Cartojan : *Scrisori ale lui D. Bolintineanu după întoarcerea din exil,* în „Neamul românesc literar", an. III, nr. 19, 22 mai 1911, p. 290.

[3] *Ibid.,* p. 292.

[4] N. Cartojan : *Scrisori ale lui D. Bolintineanu după întoarcerea din exil,* în „Neamul românesc literar", an. III, nr. 21, 5 iunie 1911, p. 334.

Singura mare pasiune și preocupare, în această perioadă, este creația literară, care constituie totodată și unica sursă de existență a lui D. Bolintineanu. Scrie mult, scrie necontenit, uneori în grabă, alteori cu mai multă exigență, străduindu-se să răspundă prin scrisul său năzuințelor majore ale perioadei respective, de adevărată redeșteptare și regenerare națională, pregătitoare a marelui act istoric al Unirii. Sensul fundamental al creației literare a lui D. Bolintineanu din acest timp este cel patriotic, de inspirație istorică și națională. În a doua jumătate a anului 1858 publică volumele *Legende sau basme naționale în versuri*, *Melodii române*, *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria* și transpunerea în versuri a *Cîntării României*, pe care o atribuie lui Nicolae Bălcescu. În prefața volumului de *Legende sau basme naționale în versuri*, editorii Hristu Ioanin și Romanov arătau că „această operă nu este ceea ce se zice o colecțiune de cîntece poporane", ci o prelucrare artistică a unor legende și basme în proză, care circulau oral, și cărora D. Bolintineanu le-a dat „o formă poetică și unora din ele o idee morală". De o bună primire s-a bucurat și volumul *Melodii române*. Încă înainte de a apare în librării, C. A. Rosetti scria în ziarul *Românul*, an. II, nr. 44, din 6/18 iunie 1858, p. 175 : „Sub acest titlu va eși în septemîna viitoare o carte cu nuoi poesii de D. Bolintineanu. Mulțumiți că suntem cei dintîi a anunța eșirea acestei cărți, avem și fericirea d-a fi dobîndit voia de la d. Bolintineanu a rupe o floricică din buchetul poesiilor sale spre a o da cititorilor ziarului *Românul*. Ziserăm că suntem fericiți a putea publica această poesie fiindcă suntem siguri că nu este nici un român ai căruia ochi nu va stropi cu o lacrimă floricica ce le-nfățișăm astăzi". Poezia reprodusă se intitula *La Patrie*, și apăruse cu un an înainte în *Concordia*, trimisă de D. Bolintineanu din Constantinopol. La apariția volumului, C. A. Rosetti scrie o elogioasă prezentare în *Românul*, an. II, nr. 49, din 23 iunie/5 iulie 1858, p. 194, în care spunea că poeziile din *Melodii române* „sunt pentru noi termometrul inimei României, ele ne arată suspinele și speranțele ei, dagherotipia stării noastre sociale și fulgerile prin care întrevedem viitorul".

Versificînd *Cîntarea României*, D. Bolintineanu a atribuit-o lui N. Bălcescu. Pentru prima dată, această atribuire fusese făcută de D. Brătianu, în proclamația pe care o dăduse către românii din emigrație, la 7 ianuarie 1853, după moartea lui N. Bălcescu, în care încheia cu aceste cuvinte : „Glorie eternă autorului *Cîntării Ro-*

mâniei. Trăiască România"[1]. Tot în 1853, în schița biografică asupra lui N. Bălcescu, tipărită la Paris, în editura De Soye et Bouchet, I. Voinescu II îi atribuie din nou *Cîntarea României.* Nu e locul aici să reconstituim toate discuțiile purtate mai bine de un secol asupra paternității acestei opere fundamentale a literaturii române din veacul trecut. Sintetizînd aceste discuții, Al. Dima a demonstrat convingător că ea aparține lui Alecu Russo, în monografia pe care i-a închinat-o.[2]

Cu toate că D. Bolintineanu a putut cunoaște versiunea *Cîntării României* din *România literară,* din 1855, publicată de Vasile Alecsandri cu mențiunea că aparține lui Alecu Russo, totuși el a preferat să versifice varianta apărută în *România viitoare,* în 1850, la Paris, cu precuvîntarea lui Nicolae Bălcescu. În cele 32 de strofe ale poemului versificat, D. Bolintineanu parafrazează versetele într-un stil personal, diferit de tonul grav și sobru al originalului, imprimîndu-i ritmul alert, adesea zglobiu al liricii sale:

Lacrămile tale, dorul tău cel greu
Au pătruns pe Domnul, Dumnezeul meu,
Patrie-adorată!
Nu-i destul răpită și zdrobită-n dor!
Văduvă de fii plini de dalb amor,
Plînge delăsată!
Cum femeia jună cu mir despletit
Plînge pe mormîntul soțului iubit!

Cum rezultă și din acest scurt citat, D. Bolintineanu introduce o tentă sentimentală, dulceagă, în neconcordanță cu timbrul elegiac, patetic al lui Alecu Russo. Adesea apelează la neologisme distonante, care dizolvă structura arhaică a *Cîntării României,* ca de pildă, „prețioși tesauri", „carmene divine" sau: „Frumoasă libertate,/Suavă, blondă, verginâ/Cu pletele-aurate" etc. Cu titlu informativ menționăm că o nouă „adaptare în versuri" a *Cîntării României* a fost făcută în 1919, de actorul ieșean State Dragomir. Varianta versificată a lui D. Bolintineanu s-a retipărit numai în 1935, la Rîmnicu-Sărat, de către Stelian Cucu.

Chiar dacă nu a izbutit să realizeze o variantă poetică la nivelul poemului în proză, totuși D. Bolintineanu a reîmprospătat sensurile patriotice și naționale din *Cîntarea României,* adecvîndu-le momentului istoric respectiv.

[1] Al. Cretzianu: *Din arhiva lui Dumitru Brătianu,* vol. I, p. 317.
[2] Al. Dima: *Alecu Russo,* București, E.S.P.L.A., 1957, p. 242 și urm.

Întors în patrie, poetul nu rămîne aşadar detaşat de problemele majore ale vremii sale. Dimpotrivă, se dovedeşte atent şi sensibil la tot ceea ce privea viaţa social-politică şi literară, viu interesat de mersul evenimentelor, de atitudinea diferitelor categorii de oameni, căutînd el însuşi să-şi spună deschis şi categoric cuvîntul, să orienteze opinia publică. Colaborează puţin timp la *Românul* lui C. A. Rosetti, iar apoi înfiinţează şi conduce personal gazeta *Dîmboviţa,* asupra căreia ne vom opri în capitolul următor. Unul dintre cele mai semnificative articole, intitulat *Literatura română,* apărut în *Românul,* an. II, nr. 65, din 18/30 august 1858, p. 259, avea ca pretext iniţial volumul de versuri *Aurora* al lui Mihail Zamphirescu, însă, în ansamblul lui, constituia o analiză intransigentă a stărilor de lucruri din acea vreme, din Muntenia. Poetul răspundea deziderateloi mari ale epocii din ajunul Unirii şi avea drept scop trezirea conştiinţelor, insuflarea unui nou avînt patriotic, al simţului de demnitate şi unitate naţională. „În timpurile trecute, — scria D. Bolintineanu — românii erau naţie de eroi. Pepturile lor au stătut mai mulţi secoli ca nişte stînci împotriva valurilor de popoare armate... Sîngele românilor a curs torente pentru ţară şi pentru creştinătate. Rarcori armiile numeroase ale streinilor au călcat pămîntul acesta, fără să întîlnească sabia românului. Acestea nu sînt creaţii poetice, nici vorbă deşartă, ci fapte istorice". În concluzie, arăta că pentru a fi patriot „nu este totdeauna trebuinţă a se lupta cu armele", ci „sînt şi altfel de sacrifice care se cer", chemînd compatrioţii la fapte, la acţiune în slujba idealurilor afirmate în perioada pregătitoare a Unirii.

În vara anului 1858, dăruindu-se unei activităţi febrile, D. Bolintineanu îşi propune să iniţieze o bibliotecă clasică, o suită de ediţii din operele reprezentative ale literaturii universale şi române, distribuite cititorilor prin abonament. La 28 august 1858 îi comunica lui G. Sion : „Eu am tipărit o programă, un proiect de o bibliotecă clasică, am găsit un capital. Vezi programa, îmi pare rău că nu eşti aici. Îmi trec timpul alergînd după abonaţi, căci deşi este capital, dar concursul abonaţilor tot este necesar" [1]. În această direcţie, D. Bolintineanu continua o preocupare mai veche a cărturarilor noştri. În 1821, Zaharia Carcalechi scosese, la Buda, *Biblioteca românească.* În 1830, Stanciu Căpăţineanu inau-

[1] Ştefan Meteş : *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi,* Cluj, Pallas, 1939, p. 20.

gură *Biblioteca desfătătoare și plină de învățătură,* declarînd că vroia să tipărească, printre altele, *Mărimea romanilor* de Montesquieu, *Zadig sau Ursitoarele* de Voltaire, *Contractul social* de Jean-Jacques Rousseau, *Ruinele* lui Volney etc. Tot în 1830, Ion Heliade Rădulescu dădu la lumină *Adaosul literar* la *Curierul românesc,* în mai multe volume, în care publică traduceri din Marmontel, Levizac, Lamartine, precum și *Nopțile* lui Young în tălmăcirea lui Simion Marcovici. La scurt timp, Ion Heliade Rădulescu a inițiat o nouă *Colecție de autori clasici,* în care a introdus traduceri din Homer, Alfieri, Byron, Hugo, Rousseau. În 1843, continuînd preocupările în acest domeniu, autorul *Sburătorului* lansează o *Chemare către folos, facere de bine și glorie,* tot pentru alcătuirea unei biblioteci de literatură universală, dar rămîne fără ecou. În 1846, revine cu o altă *Chemare,* publicată în *Curierul românesc,* nr. 26, din 25 martie, în care spunea : „A înțelege o nație mai multe limbi este mai anevoie ; a se traduce mai mulți și varii autori într-o limbă este mai cu putință ; și aceasta din urmă și-a propus jos-însemnatul, cugetînd a da națiunii un început de *Bibliotecă universală.* Într-însa se vor coprinde cei mai remarcabili autori antici și moderni, ale căror scrieri au contribuit spre împlinirea faptei mari a civilisațiunii, spre formarea minții și inimii umane, spre perfecția omului". În același an, pictorul I. D. Negulici publică în *Curierul românesc* (nr. 98, din 27 decembrie 1846), un *Plan de o mică bibliotecă universală, religioasă, morală, literară, petrecătoare, științifică etc. etc. pentru educația omului de toate clasele mirene și eclesiastice și pentru ambele sexe, începînd de la vîrsta copilăriei și pînă la vîrsta coaptă.* Pictorul I. D. Negulici avea drept model pe Aimé Martin, profesor de literatură la Athénée și la Ecole polytechnique din Paris, director al bibliotecii Sainte-Geneviève, care inițiase, în 1836, *Le Panthéon littéraire,* o vastă bibliotecă de literatură universală. Același model îi servise și lui Ion Heliade Rădulescu.

Abia în 1858, un nou proiect de Bibliotecă clasică universală este lansat de Dimitrie Bolintineanu și editorul Hristu Ioanin. Din „grecii vechi" își propuneau să traducă *Iliada* și *Odiseea* de Homer, „Descrierea asupra Dacilor sau Geților după timpul cînd Dariu trecu cu oștiri Dunărea la noi" de Herodot, *Republica* lui Platon, precum și opere ale lui Tucidide, Anacreon și Safo. Din scriitorii latini erau prevăzuți Virgiliu, Cicero, Juvenal, Ovidiu. Literaturile europene erau reprezentate prin Shakespeare, Byron, Jean-Jacques Rousseau, La Bruyère, Victor Hugo, Lamartine,

Musset, Goethe, Schiller, Bürger, Klopstock, Dante, Tasso, Manzoni, Machiaveli etc. De asemenea, își mai propuneau să tipărească „Cîntice poporane, colecții de poesii lirice de mai mulți autori români, călătorii în Principate și în țări străine", teatru original, scrieri și documente istorice, precum și „scrierile din toate limbile, vechi și noi, ce au raport cu țările românilor", apoi un „mare dicționar istoric și geografic despre lucrurile românilor, încă din timpii antici și pînă astăzi", elaborat de A. Zane.[1]

Din acest vast proiect al Bibliotecii clasice universale, D. Bolintineanu nu a putut realiza decît două cărți, și anume *Istoria* lui Herodot și volumul său de versuri *Bătăliile românilor*, ambele apărute în primăvara anului 1859.

Poate că nerealizarea acestui proiect s-a datorat și faptului că, îndată după Unire, D. Bolintineanu e absorbit din ce în ce mai mult de activitatea politică, numărîndu-se printre cei mai apropiați și mai devotați sfetnici ai domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

[1] *Dîmbovița*, an. I, nr. 7, 1 noiembrie 1858, p. 28.

GAZETA „DÎMBOVIȚA"

Reîntors în țară din lungul său exil, D. Bolintineanu trece, la început, mai precis spus în prima parte a anului 1858, printr-o scurtă fază de neacomodare, de izolare, nemulțumit de anumite aspecte ale societății din acel timp, întristat și, desigur, decepționat de răceala cu care fusese tratat de oficialitatea vremii. Nu este însă mai puțin adevărat că, în această fază, poetul se retrage în sine, devine un solitar, pentru a se putea dedica, cu o pasiune aproape frenetică, scrisului, creației literare, urmîndu-și vocația. De altfel, neprimind nici o funcție, neavînd nici un fel de avere materială, scrisul constituia unica sa sursă de existență.

Nu peste mult timp însă, în D. Bolintineanu se redeșteaptă omul activ de la 1848, însuflețit de un singur mare și sublim ideal : propășirea patriei, pentru împlinirea căruia e gata oricînd să-și dăruiască toate puterile. Această schimbare a atitudinii sale era determinată de însuși momentul istoric respectiv, care reclama, din partea tuturor spiritelor lucide, trecerea la acțiune, la fapte, menite să așeze destinul țărilor românești pe noi direcții de dezvoltare. Prin Convenția de la Paris, semnată la 7/19 august 1858, se stabilea viitorul statut al Principatelor Române, din punct de vedere politic, social și administrativ. Convenția hotăra ca cele două țări să poarte denumirea de Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești, rămînînd sub suzeranitatea Porții Otomane și sub garanția colectivă a marilor puteri. De asemenea, prevedea ca fiecare țară să-și aibă domnitorul ei, care să conducă ajutat de miniștri, alegerea domnitorului urmînd să se facă de către Adunarea Electivă. Printre principalele puncte ale Convenției de la Paris se mai stabilea că toți cetățenii sînt egali în fața legilor, desființ-

ţîndu-se rangurile şi privilegiile boiereşti, urmînd să se revizuiască şi relaţiile dintre ţărani şi proprietari. În ceea ce priveşte Adunarea Electivă, Convenţia menţinea însă sistemul electoral cenzitar, care limita numărul alegătorilor, în funcţie de starea socială şi de averea lor materială.

Problemele capitale care stăteau în faţa Principatelor Române, în urma Convenţiei de la Paris, erau constituirea unei Adunări Elective cu adevărat reprezentative, alegerea domnitorului şi realizarea visului secular al unităţii naţionale. De modul în care fiecare în parte ştia să contribuie la rezolvarea fericită a acestor mari probleme, depindea însuşi destinul ţării.

Desigur, ca patriot, credincios idealurilor de la 1848, D. Bolintineanu nu putea rămîne detaşat de aceste frămîntări ale epocii sale. În viaţa politică nu putea însă să participe direct. Neavînd nici o funcţie şi mai ales nici un fel de avere materială, nu avea drept, potrivit legii electorale de atunci, nici să aleagă şi nici să fie ales. Singura armă de luptă de care dispunea era pana, singura posibilitate de a acţiona, de a interveni eficient în desfăşurarea evenimentelor era cuvîntul scris, publicistica. Şi atunci, în toamna anului 1858, iniţiază şi conduce o publicaţie periodică, intitulată *Dîmboviţa*.

Primul număr al gazetei *Dîmboviţa* a apărut la 11 octombrie 1858. În caseta din stînga frontispiciului se scria :

„Această foaie ese de două ori pe săptămînă, sîmbăta şi miercurea.

Preţul abonamentului pentru trei luni — cinci sfanţi. O foaie singură 20 parale".

Iar în manşeta din dreapta titlului se specifica :

„Abonaţia se face în Bucureşti, la Librăria Christ. Ioanin et C-ia Romanov. În districte la corespondenţii săi. Orice abonament trebuie plătit îndată cu subscrierea".

Dîmboviţa era subintitulată *Foaie politică şi literară*, purtînd menţiunea : „Redactor responsabil Dimitrie Bolintineanu". În cele patru pagini ale fiecărui număr, conducătorul gazetei semnează în mod frecvent cîte trei-patru articole. După numărul 32, din 28 ianuarie 1859, D. Bolintineanu îşi semnează însă din ce în ce mai rar articolele. Treptat, paginile gazetei sînt umplute cu ample relatări de la şedinţele Camerei deputaţilor, semnate de B. Petreni. Începînd cu nr. 60, din 13 mai 1859, D. Bolintineanu nu mai semnează nici cu numele întreg, nici cu iniţiale. De la numărul 94, din 9 septembrie 1859, pe frontispiciul *Dîmboviţei* nu mai

figurează nici ca redactor responsabil. Cu toate acestea, conducătorul gazetei rămăsese tot D. Bolintineanu. Într-o „cronică", publicată în nr. 2 al celui de al doilea an de apariție, din 21 octombrie 1859, p. 6, se preciza : „Redactorul nu s-a schimbat, este tot cel vechi, D. Bolintineanu, din satul Bolintinul din Vale, de ani 35, de lege creștină, ortodoxă, de principii liberali. Odată pentru totdauna. Se vor însemna numele scriitorilor, sub fiecare articol, după datinile vechi ale censurei". Începînd chiar din nr. 2, inițialele B. și D.B. reapar în paginile *Dîmboviței,* ceea ce înseamnă că poetul era autorul articolelor semnate astfel. Abia la nr. 37, din 24 februarie 1860, D. Bolintineanu este trecut din nou pe frontispiciu ca redactor responsabil.

Dîmbovița avea însă o existență din ce în ce mai precară, lipsindu-i fondurile. Acest fapt îl determină pe redactorul responsabil să insereze următoarea *Înștiințare importantă,* în nr. 46 (an. II), din 26 martie 1860, p. 177 : „Gazeta *Dîmbovița,* ca toate cele alte, a cercat scădere în numărul abonaților săi. Această scădere a făcut pe redacție să contracteze o datorie însemnată la tipografie. Am fi crezut că maniera cu care această foaie tratează credința sa politică sau talentul redacției va place ; dar vedem că alte jurnale redigiate cu mai mare talent, nu sunt mai bine îmbrățișate. Cauza scăderii abonaților este de o natură mai dureroasă. Noi nu facem apel nici la partide, nici la amici, nici la ofrande publice, ci numai la abonați. Dacă această foaie, într-o lună de acum, va avea atîția abonați cît să poată să se susție, va urma cursul ei ; dacă însă va remînea cu abonații ce are astăzi, și nu va vedea în public nici simpatie pentru principiile sale politice, vom lua aceasta ca o voință a publicului ca *Dîmbovița* să nu mai apară, și va înceta cu desăvîrșire". Această chemare ușor neliniștită, cu o abia ascunsă undă de amărăciune, a avut însă efectul scontat, căci în nr. 56, din 11 mai 1860, p. 217, se putea citi : „Esprimăm recunoștința noastră românilor care, la apelul ce am făcut în zilele din urmă, au venit în sprijinul jurnalului nostru, abonîndu-se în mare număr". Nota de mulțumire era semnată, cu numele întreg, de însuși D. Bolintineanu. După ce îi asigură *Dîmboviței* o existență mai sigură, poetul se retrage însă din funcția de redactor responsabil, încredințînd-o unui inteligent și activ tînăr critic literar și poet, Radu Ionescu. În nr. 56, din 11 mai 1860, D. Bolintineanu publică, sub semnătura sa, următoarea *Înștiințare :* „D. Radu Ionescu, unul din junii români ce au făcut studii în litere în Francia, scriitor și poet român de distincție, a binevoit

a se însărcina cu redacția responsabilă a *Dîmboviței*. Noi nu ne depărtăm de jurnal ; vom rămînea ca proprietar al *Dîmboviței*, și vom oferi concursul nostru pe cît timp ne vom afla încă în țară." Retragerea lui D. Bolintineanu din funcția de redactor responsabil se datora, desigur, faptului că devenise unul din cei mai apropiați și mai devotați colaboratori intimi ai lui Alexandru Ioan Cuza, primind și misiuni politice, oficiale, însoțindu-l pe domnitor în călătoria sa la Constantinopol, din 1860, despre care vom vorbi mai pe larg în capitolul următor.

Avîndu-l ca redactor responsabil pe Radu Ionescu, *Dîmbovița* a durat pînă la nr. 101, din 19 octombrie 1860.

Apărută în preajma marilor evenimente ale perioadei respective — alegerile de deputați pentru Adunarea legislativă, care trebuia, la rîndul ei, să desemneze pe noul domnitor, să pună în practică o serie de importante reforme și mai ales să pregătească condițiile pentru înfăptuirea unității naționale —, *Dîmbovița* și-a concentrat preocupările și activitatea în primul rînd în aceste direcții. *Programa* din primul număr, semnată de D. Bolintineanu, avea mai mult un caracter de manifest, chemînd pe fiecare să fie conștient de importanța momentului istoric, să fie condus numai de interesele generale ale patriei, ale națiunii. Apelurile la „înfrățire" aveau drept scop primordial realizarea unității idealurilor patriotice ale tuturor românilor, într-un moment de hotărîtoare însemnătate pentru destinul țării. „În tot timpul publicației acestei foi — scria D. Bolintineanu —, ne vom sili pe cît ne va fi ertat, a sprijini națiia și ideile progresiste potrivit cu trebuințele țării. De la felul compoziției Adunării ce are să fie, depîndă soarta patriei noastre. Orice interes personal, orice vis ambițios, orice cugetare egoistă ar prezida la alegeri, ar fi o crimă. În zioa terminării alegerilor țara noastră va trebui să îmbrace vestmîntul de sărbătoare sau doliul morței ; ne vom sili să lărgim, să esplicăm aceste cugetări și să încredințăm pe români că aceste elecții sînt pentru dînșii o încercare la care îi supune Europa, să cunoască de merită viața națională.

Vom arăta, că dacă împrejurările a voit ca adunările să fie compuse de proprietari, această adunare trebuie să dovedească prin fapte patriotice și generoase că a fost compusă de români.

Sistemul de guvernămînt pus în practică în trecut a fost stricător țării și celor ce l-au ecsersat deopotrivă. Acest sistem este născut dintr-o doctrină putredă, căci are drept massimă : În loc de a esecuta legile cu nepărtinire, ca să atragă simpatiile nației,

s-a preferat totdauna a se sacrifica datoria la interesul de partidă. Vom combate acest sistem cu nepărtinire. Nu vom critica însă decît ideile : niciodată persoanele. Înfrăţirea ce este rezultatul celor mai nobile obligaţii, a făcut totdauna puterea naţiilor ; divizia, dimpotrivă ucide naţia şi face să se folosească voitorii săi de rău. Vom arăta bunurile celei dintîi şi relele celei din urmă. Vom arăta că, pentru ca să ajungem la adevărata înfrăţire, trebuie a sacrifica visele de ambiţie, interesele de castă, a le schimba în vise de ambiţie naţională, în interesul fericirii şi liniştei de care avem atîta trebuinţă — că nu este fericire individuală, cînd ţara nu va fi fericită. Vom combate viţiul din instituţii, corupţia din datine, dar fără patimă, ci cu sinceritatea ce insuflă amorul ţărei. Vom da părerea noastră cu nepărtinire în chestiile politice şi sociale puse în desbatere şi ne vom sili a încredinţa pe români că cea mai dulce fericire pentru dînşii este să poată zice într-o zi : «Sîntem o naţie ce prin virtuţile ei au făcut să se mire Europa.»"

Programa definită de D. Bolintineanu a fost urmată cu consecvenţă în paginile *Dîmboviţei*. Într-adevăr, în întreaga ei existenţă, gazeta s-a menţinut pe o poziţie intransigentă, dar echilibrată, evitînd interesele de grup, militînd cu fervoare pentru aspiraţiile patriotice şi naţionale. Articolele publicate cu deosebire de redactorul ei responsabil serveau mai mult la orientarea opiniei publice, aveau adesea un caracter teoretic, exprimînd clar şi pe înţeles principiile care trebuiau să guverneze noua aşezare social-politică, chemînd pe cei care erau răspunzători de destinele ţării să dea dovadă de patriotism, de luciditate şi obiectivitate. În articolele sale, D. Bolintineanu recurge mai întîi la scurte dezbateri teoretice, spre a fi mai bine înţeleasă problema ce urmează a fi tratată, iar cînd trece la fondul problemei excelează printr-o argumentaţie logică, plastică şi convingătoare. În articolul *Despre Adunare*, apărut în nr. 1, din 11 octombrie 1858, p. 1, pentru a demonstra că atitudinea şi componenţa Adunării deputaţilor joacă rolul hotărîtor, introducea pe cititor în miezul chestiunii printr-o succintă analiză de comportament social : „În toate societăţile omeneşti binele se află alături cu răul, luptînd neîncetat unul asupra celui alt precum viaţa luptă împotriva morţei, lumina în contra întunericului. Sînt societăţi unde suma binelui este mai mare decît a răului : acele societăţi sînt în culmea fericirei lor. Dar sînt societăţi unde suma răului este mai mare decît a binelui — acolo este criză, ameţeală. Nu trebuie să ne facem iluzii — noi sîntem, din nefericire, în categoria celor din urmă societăţi. Răul şi binele

se esprimă prin fapte și fapta este lucrarea oamenilor : sînt dar două cîmpuri de oameni în care sînt materializate aceste două principe : unul este pentru ideile trecutului, cel alt pentru ideile progresiste. Cel dintîi aspiră la putere ca să poată năbuși principii de progres din Convenția europeană ; cel d-al doilea aspiră la putere ca să regenereze națiia prin ideile noi încuviințate de Europa". După această introducere, pune problema direct, frontal : „Cîmpul luptei unde se va hotărî soarta țării, va fi Adunarea ce are să fie." Urmează apoi argumentarea : „Din felul compoziției acestei Adunări depîndă viitorul țării. Cum va fi maioritatea Adunării, astfel va fi domnul, ministerul, comisia centrală, astfel vor fi legile țării ; de va fi compusă din oameni cu cunoștințe, cu simțiminte patriotice, se va realiza în parte speranțele ce au legănat atîția ani această națiie română ; va dovedi streinilor ce ne încearcă și ne ascultă că românii au încă viață națională ; dacă din potrivă, va fi compusă în mare parte de oamenii ce nu au găsit niciodată în seceta inimei lor o lacrimă la suferințele acestei țări, se va escamota, se va aplica rău, ne vom întoarce la cele vechi și pe cînd ne plîngeam cu sinceritate sau cu perfidie, că Europa n-a făcut destul pentru noi..."

Modul în care Adunarea deputaților va fi constituită era problema-cheie, revenind permanent în articolele lui D. Bolintineanu, sub diferite aspecte. De pildă, în articolul *De ce se tem proprietarii* (an. II, nr. 3, 18 octombrie 1858, p. 9), combătea zvonurile alarmiste că proprietarii vor fi expropriați, arătînd că „aceste vorbe se răspîndesc înadins, ca înspăimîntînd pe proprietari, să-i facă să alerge cu voturile lor la oameni retrograzi, la oameni pentru care domnia și postul sînt patria și fericirea. Negreșit, o maioritate în Adunare compusă de asemenea ruginiți va da coroana celui mai ruginit din ei". Pe linia acelorași preocupări pentru destinul patriei, D. Bolintineanu nu ezita să consilieze pe cei ce urmau să desemneze pe noul domnitor, expunînd, în principiu, calitățile pe care trebuia să le întrunească cel ales la cîrma țării. În condițiile și mai ales din perspectiva noilor realități social-politice și istorice, era imperios necesar să se aleagă un domnitor „care să nu aibă nici o legătură ilegală cu cel strein, nici îndatoriri personale către nici o categorie de pămînteni ; un domn care să esecute legile și să le respecte el însuși mai-nainte d-a cere a le respecta supușii săi ; un domn care să stigmatizeze corupția din datine, abuzurile din administrație ; un domn pentru care rude și amici să-i fie cei ce respectă legile și iubesc patria ; un

domn pentru care toți românii să fie egali, și singura distincție ce ar face între ei să fie a prețui pe cei onorabili de cei corupți ; pe cei cu talente dintre cei ignoranți ; un domn al cărui sistem de guvernămînt să fie a rădica mulțimea la dînsul, nu a se coborî pînă la mulțime, și dacă mulțimea ar fi coruptă, să o moralizeze, de ar fi în contra nației, să o învețe a iubi patria, iubind-o el însuși ; de ar fi nesupusă legilor, să o învețe a respecta legile, respectîndu-le el însuși".

Dezbătînd cu ardoare, aproape în fiecare număr, necesitatea alegerii unei Adunări sau a unei Camere de deputați cu cea mai mare luciditate și spirit de răspundere patriotică, D. Bolintineanu recurgea la variate modalități de expresie, căutînd să găsească procedeele publicistice cele mai adecvate pentru a influența și convinge în sens pozitiv cititorii. De la expunerile cu caracter teoretic, principial, de la argumentările logice și sobre, brodate deseori pe fapte și împrejurări din realitatea imediată, trecea uneori la tonul patetic, cu inflexiuni de proclamații profetice, în stilul romantic și mesianic al epocii de la 1848 : „O români ! fiți nepărtinitori și nu vă gîndiți decît la viitorul țării ! Gîndiți-vă că într-aceste zile Europa vă ascultă ; gîndiți-vă că printr-o faptă frumoasă, aveți a repara multe greșeli trecute ! Gîndiți-vă că aveți să dați seama înaintea oamenilor și a lui Dumnezeu de orice veți face ! Gîndiți-vă că națiile au să vă laude sau să vă disprețuiască ! că fiii voștri așteaptă de la voi o țară unde viața are să fie mai dulce decît aceea ce ați trecut voi ! Gîndiți-vă în sfîrșit, că ceea ce vi se cere este puțin în comparație cu cele ce se cer altor nații : vi se cere numai sacrificiul a trimite la Cameră oameni onorabili ca să dea țării voastre onoarea de care are trebuință !"

Necesitatea înfăptuirii unității naționale a constituit, de asemenea, unul din obiectivele majore ale activității lui D. Bolintineanu, în paginile *Dîmboviței*. În Convenția de la Paris, acest deziderat istoric al poporului român era consemnat numai formal, în sensul că cele două țări purtau denumirea Principatele Române Unite, însă rămîneau mai departe separate, cu doi domnitori, cu două guverne și două Camere, înființîndu-se doar o Comisie centrală, ce își va desfășura lucrările la Focșani. Pentru D. Bolintineanu, ca și pentru toți militanții patrioți, această unire formală nu putea fi, desigur, satisfăcătoare, și de aceea se impunea a fi transformată într-o realitate practică, fiind o necesitate istorică și legitimă a națiunii române. În articolul *Principatele Unite*, publicat în nr. 17, din 6 decembrie 1858, scria : „A merge o țară

pe o cale și alta pe altă cale, ar fi să adeverim relele profeții ale gazetelor streine răuvoitoare : că nu sîntem copți pentru nici un fel de unire și prin urmare pentru viața națională, că unirea a fost cerută sub influința momentanie a împrejurărilor politice din anul încetat și a ideilor cîștigate în țări străine de o minoritate de oameni ale căror simtimente nu sînt acelea ale nației române". Deci, argumenta mai departe D. Bolintineanu, „toate aceste cuvinte vin în ajutorul credinței că de acum înainte trebuie să facem asfel, încît calea ce va lua o țară să nu fie opusă cu ceea ce va lua o altă țară ; că înainte de toate, să nu simțim nimic, să nu gîndim nimic, să nu facem nimic, fără sora noastră, nici ea fără sora ei."

Intuind exact traiectoria destinului istoric al țărilor românești, D. Bolintineanu formula o serie de principii ce-și vor dovedi justețea și valabilitatea în practică, nu peste mult timp. Imaginea pe care o conturase asupra profilului social-politic și uman al viitorului domnitor, cu o previziune mai mult ideală, va fi confirmată de fapte, devenind o întrupare reală, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza. De aceea, cînd acesta este ales, mai întîi, domn al Moldovei, redactorul responsabil al *Dîmboviței* salută evenimentul cu un puternic entuziasm : „Nu este vorba aici de vechimea familiei ; nu mai este aceasta condiția la care, după Convenție, se supune candidatul la domnie. A. Cuza este unul din tinerii cei mai cu spirit din Moldova, onest și patriot. Și ceea ce face mai multă plăcere este că a devenit Domn fără a întrebuința mijloacele de corupție, fără a se da pradă înrîurirei streine, fără a lua nici un fel de îndatorire stricătoare către alegătorii săi". Iar în încheierea acestui articol omagial, apărut în nr. 26, din 7 ianuarie 1859, sublinia : „Ceea ce vedem mai cu plăcere în această alegere, este nu persoana alesului, ci principiul de care ține alesul. Asfel putem zice că în Moldova viitorul a învins trecutul". Credincios idealului unionist și principiilor formulate în paginile propriei sale gazete, D. Bolintineanu își face un titlu de cinste din a publica, nu numai cu titlu informativ, dar pentru esența lor, actele și documentele oficiale care consfințeau alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei, printre care *Cuvînt adresat în sînul Adunărei Elective a Moldovei înălțimei sale Alexandru Ioan I* de către Mihail Kogălniceanu (nr. 28, 14 ianuarie 1859), proclamația lui Cuza (nr. 29, 17 ianuarie 1859) etc.

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza și ca domn al Munteniei, la 24 ianuarie 1859, prin care se realiza visul de veacuri al poporului român și se deschidea totodată o nouă și luminoasă pagină

în istoria țării noastre, a vibrat profund în inima și conștiința lui D. Bolintineanu, l-a umplut de bucurie, mîndrie și nădejde. În *Dîmbovița*, nr. 31, din 24 ianuarie 1859, scria : „Printr-această faptă se constată că dacă frații noștri de peste Milcov au dat esemplul de simtimente patriotice antice, românii de dincoaci de Milcov au răspuns cu aceeași mărire. Demni frați de a fi uniți, ei au dovedit astăzi încă o dată într-această luptă nobilă și sublimă de cele mai rari sacrifice și abnegații. Dar lăsînd la o parte simtimentele cele frumoase ce pătrund într-această faptă, ea are un interes de mare importanță pentru viitorul nației române. Ar putea cineva zice : «Din înălțimea zilei de astăzi, se vede marele viitor al țării.» În adevăr, o zi atît de frumoasă pentru România nu s-a arătat de 260 de ani în istoria țărilor".

După dubla alegere a lui Cuza ca domnitor al Principatelor Române Unite, D. Bolintineanu nu se pierde în euforia entuziasmului general. Dimpotrivă, la scurt timp, înțelege că de-abia de atunci încolo începea marele și greul efort pentru așezarea temeliilor noi, moderne, ale statului și națiunii române. Dacă era, ca scriitor, un romantic, predispus spre manifestări împinse pînă la exaltare, în schimb, în activitatea politică s-a dovedit a fi un spirit lucid, echilibrat, apreciind realitățile și împrejurările cu obiectivitate și clarviziune. De aceea, în atmosfera de îndreptățit entuziasm, atrage atenția că victoria dobîndită trebuia apărată și consolidată : „Prin alegerea Domnului Moldovei, națiia a cîștigat cea dintîi luptă împotriva fiilor vitregi ce de mult timp îi sfîșia vestmintele și le împărțea cu streinii. Adunarea și națiia sînt mîndre de această victorie și nu fără cuvînt. Dar va trebui oare să ne îmbătăm cu laurii cei dintîi învingeri, și să ne credem cu întregime învingători ? Acești fii vitregi ai țării, se vor recunoaște învinși sau vor căuta să ne răpească laurii învingerii ?" [1] Evenimentele ulterioare, din timpul domniei lui Cuza, vor demonstra că problema pusă de poet era justificată.

La numai cîteva zile de la alegerea lui Cuza ca domnitor al ambelor țări românești, D. Bolintineanu e conștient că prin acest act istoric începea o nouă și importantă epocă în existența națiunii române. Potrivit propriilor sale convingeri patriotice, democratice și progresiste, dar și din dorința de a crea o atmosferă favorabilă marilor reforme pe care avea să le înfăptuiască Alexandru Ioan Cuza, cu care întreține acum relații de intimă colaborare,

[1] *Dîmbovița*, an. I, nr. 32, 28 ianuarie 1859, p. 124.

redactorul responsabil al „Dîmboviței" propune, sub semnătura sa, un amplu program de acțiune, cu unele puncte radicale, care vor fi puse în practică ulterior de Cuza și pe care el însuși le va realiza, în perioada cînd va fi ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. În nr. 32, din 28 ianuarie 1859, enumera concis punctele acestui program :

„Autonomia țărilor potrivit cu spiritul tractatelor vechi între sultani și între domnitori, și consacrate din nou de puterile Europei.

Libertatea tiparului fără casionament, venind de la nație, ca drept.

Responsabilitatea miniștrilor.

Egalitatea tuturor românilor înaintea legei.

Contribuție generală.

Dreptul tuturor românilor, fără escepție de naștere, la toate funcțiile publice în amîndouă țările.

Garanția libertății individuale.

Inviolabilitatea locașului cetățenilor pe baze că nimeni nu poate fi nici arestat, nici persecutat, decît conform legilor.

Desființarea privilegiilor, scutirilor și monopolurilor de care se bucură încă unele clase.

Desființarea rangurilor ce este numai o marcă a privilegiurilor.

Îmbunătățirea stării țăranilor.

Priimirea espropriației pentru pricini de interes public și cu despăgubire.

Regularea veniturilor mînăstirilor închinate.

Creația de școli comunale prin sate și prin orașe.

Mărirea oștirei române. Mai multă îngrijire și consideratie pentru această instituție.

Stîrpirea abuzurilor în administrație.

Moralitatea publică.

Neamestecul autorităților streine în lucrurile administrației țărei, sub nici un cuvînt.

Înmulțirea lefilor funcționarilor".

Deși nu era o gazetă oficială, totuși *Dîmbovița* s-a mărturisit consecvent în acord cu politica lui Cuza, sprijinindu-i acțiunile și reformele. Întotdeauna, această atitudine era adoptată în numele principiilor patriotice, democratice și progresiste. Aversiunea lui D. Bolintineanu, ca și a celorlalți colaboratori ai gazetei, se îndrepta împotriva boierimii reacționare, care constituia cea mai mare parte în Camera deputaților, datorită caracterului retrograd

al legii electorale, şi care se opunea marilor reforme iniţiate de Cuza. De aceea, cînd domnitorul dizolvă Camera, D. Bolintineanu aprobă această măsură, pledînd pentru alcătuirea ei din oameni cu vederi înaintate, progresiste. În articolul *Morţii pot să se întoarne*, apărut în nr. 16, din 9 decembrie 1859, scria: „Noi credem că ideea ce a inspirat mesagiul domnesc a fost să aibă o adunare liberală şi patriotică. Camera desfiinţată era în maioritate compusă de oameni cu ideile trecutului. Dacă şeful statului ar fi voit o cameră boierească, negreşit că nu ar fi mai avut nevoie să o strice, ca să ajungă la acest scop. Desfiinţarea sa, ne face să credem că se cere o adunare în maioritate mai progresistă".

Împroprietărirea ţăranilor a aflat în D. Bolintineanu un vajnic susţinător. Poetul era conştient că, la acea epocă, ţărănimea constituia marea masă a poporului, temelia naţiunii române, şi de aceea, pentru asigurarea progresului ţării şi naţiunii noastre, eliberarea ţărănimii din situaţia de clasă asuprită era o condiţie sine qua non. Într-un articol publicat în nr. 40 (an. II), din 5 martie 1860, argumenta, cu gravitate: „Să tot ne cînte nouă că naţia română trebuie să se armeze, să combată ca leul pentru libertate, patrie! Care este libertatea servilor? Care este patria acelor ce nu au doi coţi de pămînt al lor? În starea ţeranilor făcută de Regulament şi de abuzurile oamenilor trecutului, ţeranul era bătut şi hrăpit de arendaş, de proprietar, sau prin ei înşuşi sau prin administratori şi sub administratori plătiţi. Oricare ar fi schimbarea produsă în starea lor prin îmbunătăţirea guvernămîntului, nu poate să fie atît de îmbunătăţită pe cît ar fi cu a lor împroprietărire. Înainte de toate este o chestie de un mai mare interes naţional, de propria existenţă a acestei naţii, ca naţie".

De asemenea, în paginile *Dîmboviţei* a fost dezbătută cu aceeaşi gravitate necesitatea adoptării unei alte legi electorale, care să asigure votul tuturor cetăţenilor, în mod egal, edificator în acest sens fiind articolul *Sufragiul universal*, apărut în nr. 46 (an. II), din 26 martie 1860.

Fără echivoc, *Dîmboviţa* şi-a exprimat permanent încrederea în persoana şi politica lui Cuza, văzînd în acesta pe reprezentantul adevărat al intereselor patriotice, al naţiunii române. În nr. 44 (an. II), din 19 martie 1860, se sublinia categoric că, atît timp cît domnitorul va fi credincios idealurilor patriotice, atît timp cît va şti să se bazeze pe oamenii devotaţi aspiraţiilor naţionale, democratice şi progresiste, el se va bucura de toată încrederea şi de tot sprijinul: „Pentru noi ideile de libertate sunt astăzi în

legi, sunt pe tronul ţerei, aici este şi inima popolului, aici este şi naţia română. Alături nu mai remîne decît partidele ambiţioase cu urile lor asupra ideilor liberale şi oamenilor independenţi ; nu mai remîn decît opoziţii de la tiranie către libertate, sau turme rătăcite, fără principe, fără credinţi, ce vînează puterea pentru putere.

Aceasta este credinţa noastră, şi pe cît tronul va remînea pe care (sic) ce Dumnezeu şi naţia română i-a însemnat, vom sprijini din toate puterile noastre acest tron. Cînd însă el se va depărta de inima popolului şi va da mîna cu o partidă politică, a fariseilor, spre esemplu, el va arăta că nu mai este cu noi, şi atunci vom plînge pe nenorocirile popolului român. Pînă atunci, însă, vom privi acest tron ca simbolul libertăţii şi al naţionalităţei, şi vom rîde de toate calomniile mişere, ce enimicii libertăţii şi ai ţerei ar arunca asupra noastră. Sfîrşim dorind domnului Cuza : a domni fără farisei".

Alături de D. Bolintineanu, ceilalţi redactori şi colaboratori ai *Dîmboviţei* au dezbătut, în acelaşi spirit, problemele acute ale actualităţii din acea vreme. Merită semnalat cu deosebire articolul lui Cezar Boliac, apărut în nr. 84, din 5 august 1859, în care combătea ideea aducerii unui prinţ străin pe tronul ţărilor româneşti : „A mai repeta această cerere după 24 Genariu atît de popular, atît de unanim şi primit de puterile garante, ar fi nepolitic : ne-am discredita în ochii Europei şi am pune societatea în pericol... Crede, D-le Redactor, că este datorie a noastră, — oameni din '48, oţeliţi în principiul de la 24 Genariu, să luptăm cu agerime în contra acestei propagande ciocoieşti care poate deveni fatală Unirei, autonomiei şi chiar naţionalităţii noastre."

Campania pentru secularizarea averilor mînăstirilor închinate a fost susţinută în paginile *Dîmboviţei* îndeosebi prin articolele lui B. Petroni *Despre mînăstirile închinate* (an. I, nr 59, 9 mai 1859), *Origina mînăstirilor dedicate* (n. I, nr. 63, 23 mai 1859) etc. şi ale lui I. Misail, *Monastirile* (an. I, nr. 85, 8 august 1859) şi altele. Menţionăm, de asemenea, articolele semnate de A. Zane, *Patriotismul şi spiritul de partidă* (an. I, nr. 87, 15 august 1859), *Jurnalistica la noi* (an. I, nr. 88, 19 august 1859), *Mania de funcţiuni publice* (an. I, nr. 92, 2 septembrie 1859).

Ca orice publicaţie periodică a timpului, dar mai ales fiind editată de un poet, *Dîmboviţa* a acordat o atenţie constantă literaturii. Desigur, colaborarea principală, în această direcţie, o are D. Bolintineanu, care publică poeziile *Sfatul de taină, Ana Doamna,*

Codru Cosminului, Maria, Două ode de la Safo, Dumbrava Roșie, Scrisoare de la vornicul Alecu d-lui pitar D. Bolintineanu, Apa Dîmboviței către apa Oltul etc., precum și un amplu fragment din *Călătorie pe Dunăre și în Bulgaria.* De asemenea, D. Bolintineanu a redactat cu regularitate rubrica *Cronica interioară,* în care a inserat știri diverse, succinte, de informație generală, curentă. În nr. 8 (an. II), din 1 noiembrie 1859, lansează pe poetul Gr. H. Grandea, care îi va rămîne fidel tot restul vieții, continuîndu-i activitatea în domeniul publicistic. „Avem pe masă mai multe manuscrise, — scria D. Bolintineanu — întîile încercări poetice a unor juni români ; tînăr și inocent buchet de dorințe și regreturi exprimate în limba poesiei, de niște suflete ce se aripează pline de speranță către viață, către viitor. În această plăcută culegere de poeți născînzi, unul mai cu diferință, june încă, orfan și mai învins de amărăciune, este cel mai favorat de gracii. Poesiele sale cînd ne încîntă prin delicateța cugetărilor și eleganța espresiunilor, cînd au darul să miște inima și să lăcrimeze ochii cei mai secetați".

În ceea ce privește partea literară, colaboratorii *Dîmboviței* au fost C. D. Aricescu, Pantazi Ghica, M. Zamphirescu, I. C. Fundescu, N. T. Orășanu, I. G. Valentineanu, Gr. Serurie, G. G. Meitani, Atanasie Marienescu, N. Strădescu și alții.

Dîmbovița și-a încheiat prima serie a existenței sale la nr. 101, din 19 octombrie 1860, cînd avea ca redactor responsabil pe Radu Ionescu. Peste aproape patru ani, la 10 mai 1864, reapare într-o nouă serie, care durează pînă la nr. 88, din 14 februarie 1865. De data aceasta, numele lui D. Bolintineanu nu mai figurează decît printre colaboratori. Faptul se explică prin aceea că poetul deținea funcția de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, iar apoi, demisionînd, a păstrat o atitudine rezervată. În noua serie, *Dîmbovița* se subintitula *Ziariu politic, literariu și comercial,* avînd trecut pe frontispiciu, ca redactor responsabil, pe Gr. H. Grandea, emulul lui D. Bolintineanu. Ca „proprietar și editor" era înscris Chr. Ioanin. „Administratore" era P. S. Antonescu, iar „gerante responsabil" G. Constantinescu, ultimii doi nume rămase obscure.

D. Bolintineanu publică aici romanul *Doritorii nebuni,* începînd cu nr. 11, din 3/15 iunie 1864, p. 41, pînă la nr. 66, din 15/27 noiembrie 1864, p. 261, precum și poeziile *Macedoneanul, Fata din turn, Dragomir sau Cetatea lui Radu Negru, Maria Putoianca, Odă la Napoleon III* și altele.

Chiar dacă, în cea de a doua serie, numele lui D. Bolintineanu nu a mai figurat decît printre colaboratorii părții literare, *Dîmboviţa* a rămas consecventă atitudinii pe care i-a imprimat-o fondatorul şi primul ei redactor responsabil. Permanent, a fost o publicaţie sobră, echilibrată, fermă în concepţiile sale, slujind cu pasiune şi devotament idealurile patriotice, democratice şi progresiste, afirmate în epoca de adevărată renaştere naţională din timpul Unirii, al domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

MINISTRU ŞI COLABORATOR INTIM AL LUI CUZA

Perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, 24 ianuarie 1859 — 11 februarie 1866, reprezintă cea mai bogată şi mai interesantă perioadă din viaţa şi activitatea lui Dimitrie Bolintineanu, apogeul rolului politic jucat în epocă şi totodată începutul declinului lui. Întors în ţară după nouă ani de exil, într-o vreme în care se hotăra destinul naţiunii române, poetul află momentul prielnic să pună în practică idealurile revoluţiei de la 1848, în noile condiţii istorice, dăruindu-se cu abnegaţie, alături de alţi vechi tovarăşi de luptă, înfăptuirii unităţii naţionale şi realizării deziderateloi fundamentale ale epocii. Putem afirma, fără nici o rezervă, că, în ceea ce priveşte activitatea social-politică, Dimitrie Bolintineanu s-a situat, în perioada domniei lui Cuza, printre cele mai de seamă figuri de patrioţi care au ctitorit România modernă. Fie ca ministru, fie ca prieten şi colaborator intim al lui Cuza, atunci cînd nu deţinea nici o funcţie oficială, D. Bolintineanu s-a numărat printre principalii promotori şi realizatori ai marilor reforme din timpul Unirii, care au înscris pagini luminoase în istoria poporului nostru.

Potrivit propriilor sale mărturii, D. Bolintineanu l-a cunoscut prima dată pe Alexandru Ioan Cuza la scurt timp după revenirea în ţară, în timpul vizitei pe care a întreprins-o în Moldova, la Iaşi [1]. Desigur, afinităţile sufleteşti şi spirituale, dar mai ales identitatea convingerilor şi aspiraţiilor patriotice i-au apropiat de îndată, i-au unit într-o nobilă prietenie, în care poetul a făcut

[1] D. Bolintineanu: *Cuza Vodă şi oamenii săi*, ediţia IV-a, Bucureşti, Noua Librărie G. Ioanide, 1870, p. 17.

dovada celor mai alese trăsături de caracter, celui mai dezinteresat devotament. Pe Cuza, ca om și ca domnitor, l-a privit întotdeauna cu dragoste și respect, l-a admirat cu sinceritate și încredere, l-a slujit cu abnegație și modestie, dar niciodată nu a ezitat să-i spună demn adevărul în față, să-l sfătuiască și mai ales să-l mustre cu curaj și loialitate, să-i dezaprobe slăbiciunile și excesele.

Cînd Cuza a fost ales, la 24 ianuarie 1859, domnitor și al Munteniei, D. Bolintineanu îi telegrafia, entuziast, lui Costache Negri: „A. Cuza vient d'être élu Prince de Valachie à l'unanimité et acclamation aujourd'hui à 3 heures". [1] De asemenea, după cîteva zile, la 8/20 februarie 1859, cînd domnitorul intră triumfal în București, pe străzile capitalei s-a cîntat *Hora lui Cuza Vodă*, pe versuri de D. Bolintineanu și muzica de Gh. D. Florescu, autorul melodiei *Steluța*. [2]

La rîndul său, Cuza manifestă de la început o deplină încredere în fostul exilat, îl prețuiește fără echivoc, dîndu-și seama că este unul dintre cei mai onești, mai capabili și mai devotați slujitori ai intereselor naționale și patriotice. Acest fapt a reieșit limpede după ce Costache Negri a fost numit, în octombrie 1859, agent al Principatelor Unite la Constantinopol și acreditat în mod separat ca agent al Moldovei și ad-interim al Țării Românești. [3] Avînd sarcina dificilă de a conduce cele două cancelarii diplomatice, Costache Negri s-a gîndit că cel mai indicat colaborator și locțiitor al său ar fi D. Bolintineanu și de aceea îi scria lui V. Alecsandri, la 14/26 decembrie 1859: „Je désirerais avoir Bolintineano au printemps, pour le mettre à la tête des deux chancelleries et me remplacer en cas d'absence. C'est mon ami, je l'estime, et d'ailleurs j'ai toute confiance en lui." [4] Propunerea îl încînta pe autorul *Florilor Bosforului*, căci, la 4 ianuarie 1860, V. Alecsandri îi comunica, din București, lui C. Negri: „J'ai sondé Bolintineano au sujet du poste que tu veux lui confier, il m'a semblé assez disposé à aller te rejoindre à Constantinople dès que le beau temps sera revenu, c'est-à-dire au printemps prochain". [5]

[1] *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 495.

[2] Constantin G. Giurescu: *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura Științifică, 1966, p. 76.

[3] G. G. Florescu: *Aspecte privind dezvoltarea relațiilor internaționale ale Principatelor Unite (1859—1866)*, în „Studii", an. XVII, nr. 1, 1964, p. 76.

[4] C. Negri: *Scrieri*, București, E.P.L., 1966, vol. I, p. 167.

[5] V. Alecsandri: *Documente literare inedite. Corespondență*, București, E.S.P.L.A., 1960, p. 190.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza nu a dat însă curs acestei propuneri, vroind să-l aibă pe D. Bolintineanu printre consilierii săi apropiați și să-i încredințeze o funcție oficială, atît pentru încrederea și prețuirea ce i le acorda, cît și pentru a-i asigura o poziție materială stabilă. În acest scop, făcîndu-se purtătorul de cuvînt al lui Cuza, V. Alecsandri îl ruga pe C. Negri să cîștige asentimentul Porții Otomane, în legătură cu numirea lui D. Bolintineanu, scriindu-i la 20 februarie 1860: „Le Prince ayant pour Bolintineano une estime toute particulière et plaçant toute la confiance en lui, desire le garder en Valachie; mais voulant en même temps lui créér une position indépendante, il lui destine le poste de membre de la Comision riverain du Danube. Ce poste bien retribué mettra notre ami dans une position convenable sous tous les rapports, et le Prince gardera ainsi un excellent conseiller. Tu es donc chargé de sonder le terrain à Constantinople, et de le preparer même de façon à ce que la nomination de Bolintineano ne subisse pas le même echec que celle de Balaciano." [1]

D. Bolintineanu este numit mai întîi, la 21 aprilie 1860, efor la Eforia spitalelor civile, în locul lui Grigore Alexandrescu, care devenise membru al Comisiei centrale, de la Focșani. [2] Peste o lună, la 23 mai 1860, prin decretul nr. 205, semnat de Alexandru Ioan Cuza și de V. Alecsandri, ca ministru secretar de Stat la Departamentul trebilor streine, D. Bolintineanu este numit „comisar din partea Țării Românești, la Comisia Dunăreană" [3]. În această din urmă calitate, poetul a făcut parte din suita oficială a domnitorului, în vizita pe care a întreprins-o, în septembrie 1860, la Constantinopol.

Vizita protocolară la Poarta Otomană era necesară, avînd un important scop diplomatic. Cu toată dubla alegere a lui Cuza ca domnitor al Principatelor Române, unitatea națională nu se realizase decît formal. Prevederile Convenției de la Paris ridicau multe și grele dificultăți în organizarea administrativă a țării, împiedicînd, în fapt, consolidarea unității naționale, sau, cum se spunea în acel timp, unirea deplină. Existența a două guverne, unul la Iași și altul la București, era principala anomalie, neputîndu-se stabili o coordonare armonioasă a sistemului de guvernare. De asemenea, funcționau două Camere legislative, fiecare

[1] Academia Română, S $\frac{33(11)}{LVIII}$.

[2] *Monitorul, ziar oficial al Țerei Românesci*, nr. 104, 4 mai 1860, p. 433.

[3] *Monitorul, ziar oficial al Țerei Românesci*, nr. 133, 8 iunie 1860, p. 549

adoptînd atitudini diferite, adesea contradictorii. Singura instituție oficială care simboliza, dar numai aparent, unirea celor două Principate, era Comisia centrală de la Focșani, însă și aceasta constituia mai mult o piedică în dirijarea treburilor țării, deoarece proiectele de lege pe care le elabora trebuiau cercetate de ambele guverne, votate de cele două Camere, sancționate apoi și promulgate separat de către Alexandru Ioan Cuza. Datorită existenței celor două guverne, domnitorul trebuia să se deplaseze cînd la Iași, cînd la București, cu mijloace de locomoție precare, ceea ce îngreuna colaborarea celor două consilii de miniștri. Toate acestea creau o stare de spirit nefavorabilă, dădeau sentimentul că Unirea nu era deplină, ci reprezentată numai formal prin persoana domnitorului. Ca urmare, era imperios necesară o acțiune imediată și hotărîtă, pentru a obține din partea Porții Otomane și a puterilor garante o modificare a prevederilor Convenției de la Paris. Primul pas, în această direcție, îl constituia vizita protocolară a lui Cuza-Vodă la sultan, pentru a obține investitura oficială și a reclama Unirea deplină.

La 22 septembrie 1860, Cuza pleacă la Constantinopol, însoțit de o suită civilă și militară, din care făcea parte și D. Bolintineanu. Nefiind membru al guvernului, ci numai membru în Comisia Europeană a Dunării, poetul avea deci mai mult un rol de consilier intim al domnitorului, bucurîndu-se de încrederea și prețuirea acestuia. În plus, cunoștea bine atmosfera din capitala Imperiului Otoman, din timpul îndelungatului său exil.

Călătoria lui Cuza, descrisă de Dimitrie Bolintineanu în broșura *Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole*, publicată chiar în 1860, la scurt timp după revenirea în țară, a avut un mare efect, mai ales pe plan internațional, impunînd demnitatea domnitorului român și prestigiul națiunii noastre. Cuza a fost primit cu toate onorurile cuvenite unui suveran, tratat cu respect de sultan și de către toți ceilalți membri ai corpului diplomatic, decorat cu cel mai înalt ordin turcesc. Era, desigur, o categorică deosebire între modul în care Cuza a fost primit la Poarta Otomană și cel în care erau umiliți, maziliți și chiar decapitați domnitorii români cu puțin timp înainte. Alexandru Ioan Cuza reprezenta un popor demn, dornic să-și cucerească și să-și apere unitatea și independența națională, o națiune care cîștigase simpatia multor puteri europene. „Această călătorie, — scrie D. Bolintineanu, — pînă astăzi este singură de felul său. Vizita M. S. în adevăr deși subordonată voinței Europei, are aerul unei între-

vederi a doi suverani în care cel mai interesat în cestiune este imperatorul otomanilor. Niciodată în casuri de această natură, Poarta Otomană nu a esprimat atîta dorință de a vedea un domn român în capitala Turciei ; niciodată nu au oferit mai multe onori aleșilor românilor. Însă niciodată domn român nu a arătat mai multă demnitate, fiertate națională și mai puțină grabă de a face această vizită impusă de tractate."

Dacă D. Bolintineanu era devotat prieten și colaborator al lui Cuza, în schimb era complet nemulțumit de mașinațiunile politice ale majorității membrilor guvernului și mai ales ai Camerei deputaților, proveniți din marea boierime, care se opuneau tacit sau cu violentă ostentație proiectelor de reforme ale domnitorului. Această nemulțumire o răsfrîngea și asupra lui Cuza, mustrîndu-l adesea, cum vom arăta mai departe, că nu e destul de energic, că nu știe să se înconjoare numai de oameni loiali și patrioți. Fără îndoială, nemulțumirea sa i-a împărtășit-o și lui Costache Negri, deoarece acesta îi răspundea, la 19/31 ianuarie 1861, din Constantinopol : „Iubite Tache ! Te văd înăcrit îndestul. Dar socotitu-te-ai vrodată cu calm cum că și țările, ca și oamenii, au un șîr de evenemente prin care trebuie să treacă ? Franța, pîn' ce-au ieșit din caosul de la 1830, i-au trebuit 4—5 ani, ș-apoi s-au putut reorganiza mai statornic.

Nouă ne trebuie ani mai mulți spre domolirea unor patimi care sînt cu atît mai vii cu cît ele sînt nouă pentru noi. Ce nu este astăzi va fi mîine ; să știm a aștepta deci fără egoismul acela al nerăbdării care ne facem să pretindem că totul să se îndeplinească în timpul nostru, unde a nu mai rămîne nimică a să face mai pe urmă... Țara noastră e menită a avea zile strălucite, care ne vor părea nouă sau copiilor noștri cu atît mai frumoase cu cît ele vor urma unor zile posomorîte, care de aceste sînt mai multe în viața neamurilor decît celelalte, întocmai ca și în viața bietului om." [1]

Ca și în întreaga sa activitate politică, poetul se arăta a fi un om integru, intransigent. Nu admitea spiritul conciliant, compromisurile, atunci cînd erau în defavoarea națiunii și a patriei, cînd lezau idealurile nobile în numele cărora milita. Poate că această atitudine a sa l-a determinat, nu după mult timp, să demisioneze din funcția de comisar în Comisiunea Dunării. Știrea, laconică, o întîlnim numai în ziarul *La Voix de la Roumanie*, nr. 3, din 9/21 februarie 1861, p. 12 : „M. Démètre Bolintineano a

[1] Biblioteca Academiei, ms. rom. 235, f. 76.

donné sa démission de réprésentant des Principautés Unies dans la Commission internationale du Danube."

D. Bolintineanu respingea orice încălcare a legalității, orice tentativă de a trage profituri personale prin escamotarea adevărului. Aceasta cu atît mai mult în epoca agitată și de mare răspundere individuală și colectivă a Unirii, cînd adevărații patrioți trebuia să dea exemplu de onestitate, fermitate etică și clarviziune politică. În primăvara anului 1861, cînd se punea problema alegerii unor noi deputați în Adunarea legislativă, Comitetul oficios central îl propune candidat și pe Dimitrie Bolintineanu, printre alți reprezentanți ai partidei naționale independente, cum erau Ștefan Golescu, C. A. Rosetti, Ion Brătianu, Dimitrie Brătianu, Cezar Boliac, Al. C. Golescu, Nicolae Golescu, Vasile Mălinescu, Petrache Pereț și alții. În manifestul *Către alegători*, publicat în *Românul*, an. V, nr. 74, din 15 martie 1861, p. 237, se spunea: „Credem de a noastră datoriă a alătura aci lista persoanelor, presinți astăzi la memoria noastră, care pot avea sorți d-a fi aleșii partidei naționale independinți pentru viitoarea adunare legislativă."

D. Bolintineanu nu era însă omul care să fie sedus ușor și să renunțe la principiile sale încîntat de astfel de propuneri. Printr-o scrisoare deschisă, adresată „onor. membri ai Comitetului electoral central", publicată în ziarul *Românul*, an. V, nr. 84, din 25 martie 1861, p. 274, refuză categoric candidatura sa pentru locul de deputat în Adunarea legislativă. Refuzul său constituia un protest declarat împotriva legii electorale din acea vreme, care, bazată pe sistemul cenzitar, avea un caracter retrograd, antipopular, acordînd dreptul de vot și de a fi ales numai celor care dispuneau de avere materială. Cum poetul era într-o stare de pauperitate cronică, se solidariza cu masa imensă a celor lipsiți de drepturi electorale. Ba mai mult, declara că și în cazul în care ar fi îndeplinit condițiile impuse de legea electorală, tot nu ar fi acceptat propunerea de candidat atît timp cît nu era abolită legea respectivă, ce îngrădea libertățile cetățenești. Scrisoarea de refuz reprezintă o adevărată profesiune de credință. Demne de subliniat sînt punctele de program pe care le sugera guvernului și mai ales convingerea sa, întemeiată, că alegerea ca domnitor a lui Cuza nu s-a datorat, în ultima instanță, proprietarilor și boierilor din Adunarea deputaților, ci voinței națiunii, a poporului român, care, în zilele memorabile de la începutul anului 1859, și-a impus această voință prin

acțiuni de masă, directe. Scrisoarea, rămasă uitată în paginile *Românului,* merită a fi cunoscută în întregime :

„Domnii mei !

Am cetit numele meu trecut în lista candidaților de deputați ai marii partide naționale, liberale, tipărită în *Românul.*

Această surprisă a fost plăcută pentru mine căci mă face să crez că înaintea onorabililor persoane ce formează comitetul, am putut să merit de la o partidă ale cărui simtimente și tendințe sunt cele mai apropiate de spiritul națiunii, și cele mai nobile, cu toate pretențiunile celorlalte fracțiuni la aceasta.

Dar domnii mei, mă crez dator a vă face cunoscut că dupe legea electorală nu am nici un drept a figura pe această listă. Eu sunt din marele număr al cetățenilor români cărora legea electorale le-a luat drepturile politice, printr-un fact de fineță diplomatică.

Ertați dar deocamdată a face parte din marea maioritate a țerei care neposedînd averile prescrise de legea actuale ce aduse nouă privilege, sunt siliți a se abține, așteptînd sau o lege mai justă, sau consacrațiunea perderii drepturilor politice în patria străbunilor lor.

Domnii mei, nu mi-a plăcut niciodată a îmbrățișa o lege care n-a avut simpatiele mele. Chiar atunci cînd aș avea calitățile cerute de legea electorale în ființă, încă n-aș primi a fi deputat, căci această lege este diametral opusă cu principiele mele. Doresc o lege electorală care să dea drepturi de alegători și aleși tuturor românilor cărora legile cer datorii ; și, permiteți-mi a oserva aici, că oricare va fi votul eșit din urna proprietarilor, nu va avea nici meritul de a ne face să sperăm la cea mai mică îmbunătățire în această lege.

Ceea ce doresc, domnii mei, este ca să se schimbe ministeriul de astăzi care prin acte arbitrare ce au causa chiar în legea electorale în ființă, s-a uscat în ochii națiunii române, sub toate rapoarte, și să se înlocuiască cu oameni care să aibă încrederea populară. Ceea ce doresc încă este ca viitorul ministeriu, foarte în drepturile națiunii de autonomiă, să proclame unirea ministerielor și a corpurilor legislative, să proclame totdeodată un regulament pe basele cele mai întinse ce se cunosc pînă astăzi, și după care să se chiăme o singură cameră spre a face o lege pe acele base, atunci, numai atunci voi lua parte la alegeri.

Nu vă îndoiți de un lucru, domnii mei, nici Camera nici ministeriul ce avurăm pînă astăzi, nu a fost espresiunea națiunii

române, ci espresiunea proprietarilor mari sau mai bine a boierilor. Îmi veți observa însă că Alesul de la 24 ianuariu a fost alesul Camerei eșite din legea eleptorală în ființă. Veți avea dreptul în formă ; dar în fond vă aduceți aminte că pînă a fi ales de Cameră, popolul a luat inițiativa de a-l alege ; și pe cînd Adunarea îl alegea, el era ales de națiune ; Adunarea a plecat cerbicii înaintea voinței națiunii.

Eu, domnii mei, sunt convins că dacă lucrurile țerei cad din zi în zi, causa este legea eleptorale în ființă ; cu dînsa nu putem avea nici Cameră care să represinte adevăratele înterese ale țerei, nici ministerie care să facă fapte mari și naționale".

Componența și atitudinea Camerei deputaților a constituit una dintre cele mai grave probleme din întreaga domnie a lui Cuza. Aleși în baza legii electorale din acea vreme, deputații reprezentau, în marea lor majoritate, interesele boierimii și ale marilor proprietari, ostili reformelor democratice, unii dintre ei lipsiți de orice sentimente patriotice. Inițiativele, proiectele de lege elaborate de Cuza și de colaboratorii săi apropiați erau sistematic boicotate. Guvernele întîmpinau o rezistență adesea îndîrjită, din care cauză erau supuse votului de neîncredere, demisionînd la numai cîteva luni sau săptămîni de la instalarea lor. Schimbarea continuă a guvernelor producea mari perturbări în administrarea țării și în aplicarea reformelor, crea o atmosferă de instabilitate politică, submina unitatea de acțiune. [1]

La 12 mai 1861 se formează un nou guvern, sub președinția lui Ștefan Golescu. Din acest guvern face parte și D. Bolintineanu, ca ministru secretar de Stat la Departamentul trebilor străine și ad-interim la Departamentul controlului, alături de Vasile Mălinescu la Departamentul cultelor și instrucțiunii publice, C. Bălcescu la Departamentul finanțelor, Grigore Arghiropol la Departamentul justiției, colonelul E. Sămeșescu ad-interim la Departamentul de rezbel. [2] Încă de la început, guvernul lui Ștefan Golescu s-a considerat un guvern de tranziție, în așteptarea momentului istoric al Unirii depline, cînd urma să nu mai existe două guverne separate, unul în Moldova și altul în Muntenia, ci unul singur pentru toată România. În declarația dată în fața Adunării deputaților, în numele tuturor membrilor guvernului pe care îl prezida, Ștefan Golescu spunea :

[1] Dan Berindei : *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Revista arhivelor", an. II, nr. 1, 1959, p. 147.

[2] *Monitorul, ziar oficial al Țerei Românești*, nr. 105, 13 mai 1861, p. 417.

„În așteptarea realisării Unirei unanim simțită de națiunea română și de mai multe ori rostită de ambele Adunări surori, M. S. Domnitorul a binevoit a ne însărcina cu administrațiunea țărei.

Programa noului Ministeriu este foarte restrînsă.

Ca Ministeriu de transițiune misiunea sa nu poate fi decît a administra țeara pe calea legale pentru ca ea să poate trece în liniște scurtul timp ce ne desparte de marea și mult dorita zi în care se va putea prochiăma Unirea deplină.

Ca Ministeriu constituționale el va fi și numai el răspunzătoriu de actele guvernului M.S." [1]

Guvernul lui Ștefan Golescu nu s-a putut menține însă nici măcar două luni. La 24 iunie 1861 își înaintează demisia, care e acceptată la 11 iulie 1861. La 19 iulie e instalat alt guvern, prezidat de Dimitrie Ghica, din care D. Bolintineanu nu mai face parte. Acesta este ultimul guvern separat al Munteniei. La 11 decembrie 1861 se realizează unirea administrativă a celor două țări, iar la 22 ianuarie 1862 se formează primul guvern unit al României. [2]

Devenind ministru, D. Bolintineanu a rămas același om de o exemplară modestie, onest și intransigent, dar dăruit cu patriotică pasiune împlinirii grelei misiuni care-i revenea. Se spune că, în seara constituirii cabinetului Ștefan Golescu, la masa oficială de la palat, domnitorul a observat că mînecile fracului lui D. Bolintineanu erau foarte scurte. Atunci, poetul-ministru i-a mărturisit că, nefiind pregătit pentru astfel de ceremonii, împrumutase fracul ziaristului I. G. Valentineanu. De asemenea, D. Bolintineanu și-a alungat sergentul de la ușa casei, iar la minister mergea pe jos, nu dintr-un spirit de bravadă, ci datorită unei nobile modestii. [3]

În scurta perioadă, de nici măcar două luni, în care a fost titularul Departamentului trebilor străine, adică ministru de externe, D. Bolintineanu nu a avut posibilitatea să realizeze prea multe lucruri. Totuși, din corelarea datelor sumare și izolate, rămase în cea mai mare parte necunoscute pînă acum, putem reconstitui activitatea sa din această perioadă, observînd că a fost preocupat de multiple și importante probleme, acționînd cu febrilitate, căutînd să răspundă unor necesități curente. Cîteva detalii

[1] *Monitorul, ziar oficial al Țerei Românești*, nr. 106, 15 mai 1861, p. 421.
[2] Dan Berindei, *loc. cit.*, p. 147.
[3] N. Petrașcu, *op. cit.*, p. 117.

din activitatea sa ca ministru al Departamentului trebilor străine şi ad-interim la Departamentul controlului le aflăm dintr-o scrisoare, încă inedită, adresată lui Cuza la 5 iunie 1861, prin care îl informa: „Jurnalul de Constantinopoli tipări o scrisoare din Galatz prin care zicea că comerciul de cereale din Principate este căzut, căci cerealile sunt putrede din cauza inondaţiunilor. Am dat o plăcută satisfacţie comerciului, anonţînd în *Monitor* că s-a luat măsuri a se dezminţi în streinătate acest zgomot calomnios. *Independinţa Belgică* reproduce un art. din *Le Pays*, prin care zice că Principele Cuza, nemulţumindu-se numai cu dobîndirea unirii, va să surpe suzeranitatea Porţii, cere obligaţia ministrului responsabil şi altele multe. Am luat măsuri în ţară şi afară a se dezminţi şi aceasta; însă totdauna în reserva şi cuviinţa ce se cere. Ştiţi cine poate scri asfel de articoli, acei, negreşit, care au strigat principe strein în adunare — *ils ne sont pas fort !!!*“ [1]

În calitate de ad-interim la Departamentul controlului îi aducea la cunoştinţă domnitorului: „Ieri am fost în judeţul Ilfov; am găsit cîteva neregularităţi, spre esemplu: oamenii duşi după lăcuste i-au pus să scoată rădăcini pentru arendaşi. S-au făcut reparaţiune. Am luat toţi miniştrii sarcina, duminecele şi sărbătorile, să ne repezim cîte unul prin sate, ca să vedem ce se face, cum stau spiritele.“ Informîndu-se, nemijlocit, asupra stării de spirit din masele populare, avea satisfacţia de a-l îmbărbăta pe Cuza: „Vei şti M.T. că popolul este pentru tronul M.T. Daçă albii ar întemeia vreo speranţă pe cineva, nu va fi nici pe popol, nici pe guvern. Chiar atunci cînd toată armia ar lipsi, noi încă am putea respunde cu capetele noastre despre liniscea publică, cu atît mai mult acum cînd este şi o armată pentru ordine.

În districte este mai multă încredere şi o mare întoarcere de simpatie pentru tronul român. Agenţii circulă prin districte şi raporturile ce ne dau sunt bune. Guvernul merge bine.“ [2]

În aceeaşi scrisoare către Cuza, din 5 iunie 1861, D. Bolintineanu îi aducea la cunoştinţă că a luat iniţiativa de a informa unele personalităţi din străinătate, filo-române, asupra situaţiei din Principatele Unite din dorinţa de a le înfăţişa adevărul

[1] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (1)}{\text{LXXIV}}$

[2] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (1)}{\text{LXXIV}}$

obiectiv şi de a le solicita sprijinul. Poetul-ministru se gîndise în primul rînd la Saint Marc Girardin şi Léon Plée. Scrisorile adresate acestora le trimetea, în ciornă, lui Cuza, pentru a-şi da asentimentul şi, eventual, a le corija ; „Alătur pe lîngă aceasta doă scrisori din partea mea către Saint Marc Girardin şi Léon Plée, ca de veţi fi de părere să le trimit, să le citiţi şi să adăogaţi sau să ştergeţi după voinţa M.V. Socot că nu este rău a vorbi cu aceşti bărbaţi, mai ales acum că are să fie unirea". Saint Marc Girardin (1801—1873), literat şi om politic francez, profesor la Sorbona, membru al Academiei Franceze, călătorise în Principatele Române, în 1836, publicîndu-şi însemnările în cele două volume de *Souvenirs de voyages et d'êtudes*, apărute la Paris, în 1852—1853. Manifestînd interes şi simpatie faţă de ţările româneşti, interveni în favoarea cauzei lor prin articolul *Les Principautés du Danube*, tipărit în *Revue des Deux Mondes*, tom. XVIII, din 15 noiembrie 1858, prin care susţinea Unirea şi drepturile românilor în faţa Europei. De asemenea, Léon Plée (1815—1879) se număra printre cei mai activi filo-români din Franţa. Întemeietor al publicaţiei *Revue des auteurs unis* şi secretar de redacţie al ziarului *Le Siècle*, în ale cărui pagini au fost permanent apărate revendicările naţionale ale românilor, Léon Plée a vizitat Principatele Unite după 1859, primind însărcinări cu caracter confidenţial din partea lui Cuza, cum atestă scrisoarea adresată domnitorului la 29 iunie 1861, păstrată azi în Arhiva Cuza de la Biblioteca Academiei (mapa XLVII, f. 130), în care spunea : „Il me reste à remercier encore une fois votre Altesse de la mision que son gouvernement m'a confiée et ses bontés que ses ministres et les autorités de Bucharest ont eues pour moi."

Alegerea acestor două personalităţi franceze era aşadar bine făcută de D. Bolintineanu. În scrisoarea către Saint Marc Girardin argumenta că sursa principală a instabilităţii politice din Principate o constituia disensiunea dintre guvern, ca putere executivă, şi Adunarea deputaţilor, ca putere legislativă, aceasta din urmă nefiind decît „expresia unui pumn de privilegiaţi" care regretă privilegiile pierdute. În încheierea scrisorii, îşi exprima dorinţa ca puterile europene să intervină pentru a schimba clauzele Convenţiei de la Paris, în vederea introducerii unui nou sistem politico-administrativ în Principate. „L'interêt que vous avez constamment témoigné pour les Principautés Unies et l'appui efficace que vous avez si noblement prêté à tous les peuples qui

sentent leur malheur, — scria D. Bolintineanu — me font un devoir de vous donner quelques breves explications touchant la crise fâcheuse qu'elle sont en voie de subir...

J'aurais vivement à coeur d'établir que les Roumains ne sont nullement indignes du règime libéral qui leur a été octroyé.

J'accorde que les améliorations qu'on espérait n'ont pas été effectuées ; enfin que le nouvel ordre de choses est loin d'avoir, jusqu'à présent, procuré les bénéfices qu'on s'était flatté d'en obtenir. Mais j'ose en même temps affirmer que la faute n'en revient ni au peuple roumain ni au vote du 24 Janvier, vote qui nous a arrêtés sur la pente d'un abîme où notre nationalité avait tant à risquer par suite des dispositions de la Convention de Paris. Elle est exclusivement imputable aux vices d'un mécanisme constitutionnel étrangement compliqué et dont tous les ressorts sont enrayés par des entraves correspondantes qui les empêchent de fonctioner.

Sans entrer dans les détailes, je me borne à appeler votre attention, Monsieur, sur le vague qui règne dans la définition des attributions respectives des pouvoirs législatifes et exécutif. Les conditions dans lesquelles ces deux pouvoirs sont placés vis-à-vis d'un de l'autre ne pouvaient qu'entraîner un conflit..." etc. [1] Tot astfel, în scrisoarea adresată lui Léon Plée, D. Bolintineanu pleda pentru schimbarea prevederilor necorespunzătoare din Convenţia de la Paris, care îngreunau buna desfăşurare a vieţii politico-administrative din Principate : „Grâce aux conditions qui nous ont été faites par la Convention de Paris, nous nous débattons dans un cercle vicieux d'où il appartient aux Puissances garates de nous faire sortir puisque c'est surtout à elles que nous devons d'y être engagés... Les Roumains ne sont pas moins aptes que tout autre peuple, au régime constitutionnel et j'ose a affirmer qu'ils le prouveront dés qu'ils auront été mis à même de manifester cette aptitude ; mais voilà précisement ce que les dispositions étranges de la Convention ne leur ont jusqu'à présent pas permis..." [2]

Ca ministru de externe, D. Bolintineanu era atent la toate evenimentele internaţionale, pentru a adopta faţă de ele o atitudine corespunzătoare şi mai ales favorabilă intereselor Princi-

[1] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (1)}{\text{LXXIV}}$, anexa 1.

[2] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (1)}{\text{LXXIV}}$, anexa 2.

patelor Române. În preajma conferinței puterilor garante pentru recunoașterea Unirii depline, cînd poziția țărilor europene juca un rol important, D. Bolintineanu adresează guvernului Italiei un călduros mesaj de simpatie și solidaritate, la moartea contelui Cavour, relevînd cu deosebire acțiunile întreprinse de această ilustră personalitate italiană în sprijinul țărilor românești. În mesajul transmis prin intermediul lui Anibal Strambio, agentul Italiei în Principatele Unite, publicat în *La Voix de la Roumanie*, nr. 20, din 8/20 iunie 1861, p. 78, ministrul nostru de externe evoca „la sollicitude que ce grand homme d'Etat a montrée pour la nation roumaine", adăugînd: „Les sympathies efficaces que l'illustre défunt manifesta toujours pour les Principautés et celles que nous avons réciproquement pour la noble cause qu'il soutenait avec tant d'habileté, peuvent nous être un sûr garant de la part bien vive que le gouvernement et le pays ont à la tristesse si pleinement justifiée en ces circonstances et dont je vous prie de vouloir bien transmettre l'expression au gouvernement de S.M. le Roi Victor-Emmanuel."

Conferința puterilor garante era evenimentul internațional cel mai important pentru Principatele Române, deoarece la această Conferință urma să fie dezbătută problema Unirii depline. În funcția sa oficială, poetul se preocupa în cel mai înalt grad de locul, data și buna desfășurare a Conferinței, de atitudinea pe care o vor adopta țările europene participante. Concludent, în acest sens, este răspunsul primit din partea lui Costache Negri, agentul Principatelor Române la Constantinopol, prin scrisoarea din 14/26 iunie 1861: „Vous m'avez demandé par dépêche télégraphique à quel jour se réunirait la conférence pour l'Union, et je ne vous ai point répondu parce que j'ai calculé que ma lettre précédente arriverait le lendemain de votre dépêche et vous mettrait au fait de la situation plus en détail... Je suis toujours à croire que la conférence de l'Union se tiendra à Paris; pour ma part, j'en suis bien plus aise que si elle avait lieu ici, car nous y aurions le stimulant de la presse, et puis la chose serait plus sollennellement consacrée dans cette capitale qu'ici, où la politique est plus individuelle et n'a point les allures larges de celle qu'on fait sous les inspirations de l'empereur Napoléon." În finalul scrisorii, C. Negri îl asigura că-l va ține la curent cu mersul evenimentelor și-l ruga să privească cu încredere rezultatele: „Sous peu je saurai vous dire où et quand se tiendra la conféreance.

Ayez de la patience, comme moi, que cette question de l'Union a bien blanchi, je vous assure sans compter le reste." [1]

D. Bolintineanu era, desigur, îngrijorat de amînarea Conferinței, cerea mereu informații de la C. Negri, acesta trimițîndu-i o nouă scrisoare de răspuns, la 20 iunie/1 iulie 1861 : „On ne saint point encore ici où se tiendra la conférence. Tous sont bien occupés tant de leurs propres affaires, que de celles des autres, et quoique notre question soit une des plus urgentes, elle subit les fluctuations des événements majeurs. La reconnaissance du nouveau royaume d'Italie par la France accélèrera sans doute la conférence, dont la réunion seule este nécessaire pour obtenir le résultat que nous désirons ; si cette conférence tarde, je vous le répète, ce retard n'a point d'autre cause que le choix du lieu et surtout les autres nombreuses et importantes questions qui surgissent de tout côté". [2]

Tergiversarea Conferinței îl nemulțumea pe poetul-ministru, dar îl întărea și mai mult în convingerea sa personală că domnitorul Cuza, sprijinit de un puternic partid național, va trebui să proclame singur Unirea deplină, punînd astfel puterile garante în fața unui fapt împlinit. Era desigur o acțiune curajoasă, dar plină de sentimentul demnității și independenței naționale. La 4 iulie 1861, D. Bolintineanu îi comunica lui C. Negri : „Dorința tuturor aici este unirea țărilor, adică că dacă puterile nu o vor face într-un termen oarecare, să o facem noi. Ca ministru tremur la această idee, deși ca român îmi place tare mult." [3] Conferința puterilor garante se va deschide abia în toamnă, la 13/25 septembrie 1861, cînd D. Bolintineanu nu va mai fi ministru de externe. Totuși, după cum vom vedea, el va primi, cu acest prilej, însărcinări pe cale particulară din partea lui Alexandru Ioan Cuza.

În scurtul răstimp în care a deținut portofoliul Ministerului de externe s-a străduit să aducă unele îmbunătățiri în domeniul de activitate al acestuia, să-l reorganizeze, să asigure o mai bună distribuire a cadrelor de care dispunea. În ședința Consiliului de miniștri din 5 iulie 1861 a propus „suprimarea Monitorului francez ce se publică astăzi o dată pe săptămînă și a

[1] Biblioteca Academiei, ms. rom. 235, f. 24.
[2] Biblioteca Academiei, ms. rom. 235, f. 72.
[3] Biblioteca Academiei, S $\frac{4\ (4)}{LXV}$

cărei neutilitate este prea învederată" și înlocuirea lui cu un „buletin al legilor", despre care afirma că este un „uvragiu foarte trebuincios". De asemenea, cerea „înființarea unei foi sătești în formă de suplement la Monitorul oficial, care ieșind o dată pe săptămînă, să coprinză toată acea materiă care astăzi se găsește mai mult sau mai puțin deplasată în Monitor." Aceste două publicații, buletinul legilor și foaia sătească, urmau să fie centralizate, „sub direcțiunea unui șef redactor care va lua titlul de șef al Cancelariei publicațiunilor oficiale și oficioase". Cuza aprobă înființarea foii sătești, numirea lui A. Zane ca șef al Cancelariei publicațiunilor oficiale și a lui Petre Aurelian ca redactor special al foii sătești. [1]

În urma unui incident cu vama franceză, care oprise un export pentru Principate, D. Bolintineanu trimite Consiliului de miniștri un argumentat referat, în care propunea ca, pe viitor, orice comandă în străinătate „să se facă prin cadrul Ministerului Trebilor Străine care este organul obligat între guvernul țărei și represintanții statelor străine în țeară". Demnă de relevat este propunerea pe care, în continuare, o făcea în favoarea dezvoltării industriei și comerțului național: „Totdeodată, subsemnatul este de părere ca, pînă a nu se face comande în țări străine, ar fi just și mai avantagios încă, de a se adresa comerciului locale carele va avea facultatea de a concura și căruia, oferind prețuri și cualitatea egală, s-ar cuveni d-a i se da preferință; prin acest mod s-ar favoriza și înlesni dezvoltarea comerciului și industriei naționale" [2]. Consiliul de miniștri a aprobat aceste propuneri.

Relațiile dintre Cuza și Bolintineanu nu aveau numai un caracter oficial, de la domnitor la ministru, ci erau și de natură particulară. Cele peste cincizeci de mape ale Arhivei Cuza, păstrate azi în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cuprind o serie de scrisori revelatorii, adresate de D. Bolintineanu domnitorului, atît în perioada cînd era ministru, cît și atunci cînd nu deținea nici o funcție oficială, scrisori care atestă că poetul nu ezita niciodată să-l consilieze în particular pe Cuza, indicîndu-i ce atitudine să adopte, ce măsuri ar trebui să ia, cum ar fi bine să acționeze. De pildă, la 11 iunie 1861, cînd D. Bolintineanu era ministru de externe, îi trimite lui Cuza, la Iași, o

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Țărei Românești*, nr. 154, 14 iulie 1861, p. 611.

[2] *Monitorul, jurnal oficial al Țărei Românești*, nr. 126, 8 iunie 1861, p. 501.

lungă scrisoare confidențială, în care îi sugera cum să procedeze într-o serie de probleme. Mai întîi, îi propunea să reducă impozitul arendașilor, pentru a le atrage simpatia și sprijinul, de loc neglijabile în întreținerea unei atmosfere favorabile guvernării lui Cuza: „Une seule classe rest encore indécise, celle des fermiers; Votre Altesse peut d'un seul mot le rendre fanatiques, ce mot c'est la réduction. J'ai trouvé jusqu'à présent sept contrats originaux entre les calougares grecs et les fermiers. Sur ces contrats on lit la réduction plus forte encore et plus avantageuse pour les fermiers que celle que nous avons voulu faire. Toute protestation de la part des puissances contre la réduction devient impuissante en face des pareils documents." [1] Dintr-o scrisoare ulterioară, trimisă la 1 iulie 1861, rezultă că Alexandru Ioan Cuza a ținut seama de sfaturile lui D. Bolintineanu, acesta comunicîndu-i: „L'effet produit par la réduction, excellente, une foule de commerçants sont venus nous féliciter et bénit le nom de votre Altesse" [2].

Cînd Adunarea deputaților îngăduie unor vorbitori să insulte pe domnitor, D. Bolintineanu, care asista în calitate de ministru, părăsește ședința, în semn de protest. Adunarea recurge din nou la votul de neîncredere asupra guvernului, pe care îl aprobă cu 32 voturi pentru și 22 contra. În fața acestei situații, D. Bolintineanu îl ruga pe domnitor să-i comunice „si nous devons donner nos demissions" [3].

Cuza a aprobat demisia cabinetului lui Ștefan Golescu, din care făcea parte și D. Bolintineanu, la 11 iulie 1861 [4]. La numai cîteva zile îl reintegrează însă pe poet în postul de comisar al Țării Românești în Comisiunea riverană permanentă a Dunării, „cu retribuțiunea acestui post de la ziua priimirei de către Noi a demisiunei sale din funcțiunile de Ministru al trebilor străine", prin decretul nr. 363, din 16 iulie 1861. [5]

Potrivit mărturiilor lui D. Bolintineanu, Cuza a regretat demisia cabinetului Ștefan Golescu și mai ales a poetului și a lui Vasile Mălinescu, în care avea mare încredere, amîndoi fiind reprezentanții și continuatorii idealurilor de la 1848. Chemîndu-l

[1] Biblioteca Academiei, Arhiva Cuza, mapa XLVII, doc. 225.
[2] Biblioteca Academiei, Arhiva Cuza, mapa XLVII, doc. 235.
[3] Biblioteca Academiei, Arhiva Cuza, mapa XVI, f. 23.
[4] *Monitorul, jurnal oficial al Țărei Românești*, nr. 152, 12 iulie 1861, p. 603.
[5] *Monitorul, jurnal oficial al Țărei Românești*, nr. 157, 18 iulie 1861, p. 624.

la Iaşi pe D. Bolintineanu, domnitorul i s-a confesat cu amărăciune şi cu ton de reproş: „Pusesem în voi, liberali, oameni de la 1848, toate speranţele mele spre mîntuirea relelor ţărei. Voiesc a da libertatea celor cinci milioane de români clăcaşi la o clasă de oameni cari răpind libertăţile interioare ale patriei, n-au ştiut a-i da în schimb nici cel puţin întărirea naţionalităţei. Acea castă este moartă, pe ea nu mă pot sprijini: viaţa fuge de moarte. Pe străini nu mă pot sprijini prea mult şi alături de voinţa naţiei, căci interesele Europei trec la ei asupra intereselor ţerei mele. În ţeară nu mă rezemam decît pe partida cea mai junĕ, aceea care are mai multă viaţă şi generozitate. Astfel mă sprijiniraţi voi, încît astăzi, ca să nu compromit armonia, să fiu nevoit a alerga din nou la casta care nu mai are nimic a face în viitor?" [1] Consecvent principiului său de a nu comite nici o ilegalitate, D. Bolintineanu a răspuns domnitorului că, în urma votului de neîncredere asupra guvernului din care făcea parte, nu avea altă soluţie decît demisia: „Îi spusei că noi nu puteam face altfel pe cît eram pe tărîmul legalităţei, pe care domnul însuşi ne silise a remînea nestrămutaţi; că nu era din partea noastră rea-voinţă, ci din contra alergasem la acel mijloc tocmai spre a înlesni poziţia Domnului pe cale legală." [2]

Bucurîndu-se în continuare de încrederea şi preţuirea lui Cuza, D. Bolintineanu nu numai că e repus în postul său, ce-i drept mai mult onorific, din Comisiunea riverană a Dunării, dar primeşte o serie de misiuni importante, considerat fiind un consilier intim, clarvăzător şi devotat, al domnitorului şi al politicii sale. Cînd se deschide Conferinţa puterilor garante, la 13/25 septembrie 1861, la Constantinopol, Cuza îl trimite pe Bolintineanu ca reprezentant personal al său, pentru a-l ţine la curent cu mersul lucrărilor şi totodată pentru a fi util acţiunilor întreprinse de Costache Negri. Multe detalii deosebit de interesante, în această direcţie, le aflăm în lucrarea lui D. Bolintineanu *Cestiunea Unirii la Constantinopole*, apărută în 1861. Problema Unirii depline a ţărilor româneşti era tratată diferit de marile puteri. Poarta Otomană, prin ministrul de externe Aali-paşa, invoca dreptul de a interveni pe cale militară în Principate în eventualitatea unei nerespectări a Convenţiei de la Paris. Pe de altă parte, Austria pretindea ca Unirea să fie admisă numai pe timpul domniei lui Cuza, urmînd ca după aceea Principatele Române să fie din nou separate. Ca reprezen-

[1] D. Bolintineanu: *Cuza-Vodă şi oamenii săi*, p. 42.
[2] *Ibid.*, p. 43.

tant al țărilor românești, C. Negri protestă contra ambelor propuneri, „cu energia și convingțiunea ce dă amoarea patriei", cum spune D. Bolintineanu. Singura putere europeană care susținea cauza românilor, unirea deplină, era Franța, prin guvernul lui Napoleon al III-lea. Dacă Austria, mai ales, nu-și schimba punctul de vedere, Franța urma să nu mai participe la Conferință, în semn de protest, lăsînd Principatelor Române dreptul de a-și hotărî singure soarta. În acest sens, D. Bolintineanu îl informa pe A. Zane, la 30 septembrie 1861, din Buiucdere: „Vei sci că conferințele s-au suspendat pînă va veni dezlegare de la cabinet dacă trebuie să priimească sau nu propunerea Turcii de a interveni numai ea singură în Principate la cas de revoluțiune etc. Se crede că Francia ar fi dat instrucții ambasadorului ei ca la cas cînd Austria ar stărui în ideea ca țerile unite să se desunească iară dupe moartea principelui Cuza, a nu mai merge la conferințe, ceea ce va să zică cu alte vorbe că unirea să o facă românii singuri" [1].

Ideea că Unirea deplină trebuia proclamată de însăși națiunea română, în numele dreptului de autonomie și independență, era îmbrățișată de D. Bolintineanu încă din perioada cînd era ministru de externe, după cum am văzut. În lucrarea sa *Cestiunea Unirii la Constantinopole* pleda pentru aceeași idee, demonstrînd compatrioților săi că numai ei sînt chemați să-și impună voința în fața puterilor străine: „Unirea este cum românii vor voi să fiă. Cine poate vreodată să ne oprească de a fi uniți, cînd noi vom voi a rămîne uniți? Să ne violeze dreptul de autonomie, cînd noi vom voi să fiă respectat?" D. Bolintineanu nu se mulțumea însă a formula întrebări, ci îndemna la acțiune, cu aceeași luciditate: „Dar românii ce fac? Aici este întrebarea cea mai serioasă. O națiune nu-și asigură pentru mult timp libertățile sale prin tractate; între streini tractatele devin nulă cînd nu sunt sprijinite de puterile morale și materiale. Străinii se introduc în lucrările noastre din întru prin poarta ce certele și divisiunile noastre le lasă deschisă. Istoria ne spune că niciodată românii nu au fost învinși cu armele, ci cu intrigile. Dar mi se răspunde că toate aceste divisiuni se sting și toate partidele vor fi unite cînd este vorba de patrie. Se poate; dar timpul nu ne-a lipsit spre a dovedi aceasta: ce am făcut? Și ce ne rămîne a face în față cu Unirea? Unii găsesc că fermanul prin oarecare article violează drepturile de autonomie, și trebuie a protesta. Suntem cu totul de această părere, însă

[1] Biblioteca Academiei, ms. rom. 235, f. 59.

iată cum. Unirea este recunoscută de puterile garanți. Românii nu au decît să o proclame!"

În timp ce se afla la Constantinopol, ca trimis personal al lui Cuza la Conferința puterilor garante, D. Bolintineanu are prilejul să confrunte opiniile diplomației străine cu realitățile politice din țară, să discearnă în mod obiectiv care erau meritele și ezitările domnitorului, să mediteze asupra măsurilor ce trebuiau luate. La 29 octombrie 1861 îi trimite lui Cuza o lungă scrisoare, cu un conținut deosebit de interesant și revelatoriu, din care putem deduce lesne atît relațiile intime dintre poet și domnitor, cît și convingerile ferme în numele cărora acționa fostul ministru de externe. Cu sinceritate și obiectivitate, loial și deschis, D. Bolintineanu aducea în fața domnitorului probleme de hotărîtoare însemnătate pentru acea epocă, pentru bunul mers al țării. Mai întîi îl informa asupra atmosferei de la Conferința puterilor garante:

„Mă voi mărgini a vă scrie impresia adîncă ce mi-a făcut opinia lumii diplomatice de aici despre situația țărilor române. Două lucruri ni se impută, întîi că s-a lăsat să se treacă trei ani și nu s-a organizat nimic în administrație; al doilea se impută căderea puterii esecutive. Amîndouă sînt atribuite politicii domnitorului pe care o numesc slăbiciune. Și iată cum explică lucrul: că domnitorul nu a știut sau nu a voit să facă să triumfe prerogativele puterii esecutive în față cu o adunare ambițioasă, chiar în condiții create de legea electorală". D. Bolintineanu împărtășea punctul de vedere că puterea executivă, adică guvernul, rămăsese la discreția și jocul retrograd al Adunării legislative, alcătuită din mari proprietari și boieri ostili regimului lui Cuza. Cu un ușor ton de mustrare, îl sfătuia pe domnitor să procedeze energic, să asigure stabilitatea guvernului, în care să intre oameni devotați și cu sentimente patriotice, să contracareze opoziția Adunării și, la nevoie, să o dizolve. Cu alte cuvinte, pregătea terenul pentru lovitura de stat din 2 mai 1864: „Astfel eu care nu m-am înlăturat de politica M. V. în trecut în ceea ce privește favoarea libertăților constituționale, de aici înainte, însuși interesele vitale ale patrii, tărirea ei, respectul ce i se cuvine în Europa, îmi vor împune datoria a vedea lucrurile cu oarecare simpatie pentru ordine și tăria puterii executive. Trebuiesc lucruri făcute și ca să ajungem la acel scop, ne trebuie un guvern tare, de aceea tărie adevărată ce aduce cu sine faptele și respectul pentru principiul autorității.

Cred, Măria-Voastră, că după ce se va face Unirea, ar trebui să se adopteze politica despre care totdeauna mi-ați vorbit. Cred încă că ar trebui un minister compus din oamenii cei mai capabili ce avem și devotați cu totul tronului M. V. Un asemenea minister ar trebui să remîie mai mulți ani, să facă parte din, ca să zic așa, din puterea M. V., sacrificîndu-se toate adunările care vor încerca să-l dărîme. Românii, știind această nestrămutată hotărîre a M. V., se vor lipi de acel minister în loc de a-l combate. Dacă însă adunarea va stărui pe calea cea vechie de anarhie, după doă dizolvări de rînd și mai ales după o călătorie a M. V. în țară înaintea alegerilor, majoritatea Camerii va fi pentru minister. Dapă cum văz în lume, singura autoritate ce are simpatiile puterilor este numai aceea a domnitorului și mai mult se întărîtă cabinetele cînd aud că s-a schimbat un minister decît că s-a dizolvat o adunare".

În scrisoarea lui D. Bolintineanu pulsează convingerea profundă că Alexandru Ioan Cuza, în condițiile istorice ale epocii, trebuia să întrupeze prin faptele sale idealul sublim al unității naționale. Pentru aceasta, îl îndemna pe domnitor să-și alcătuiască un partid de adevărați și devotați patrioți, pe care să se bazeze și care, la rîndul lui, să-i sprijine eforturile nobile pentru ridicarea țării pe înalte trepte de civilizație modernă. Cuvintele lui D. Bolintineanu erau grave, severe, dar depărtate de patetismul gratuit și retorismul de paradă, adresîndu-i-se domnitorului cu sufletul deschis, stăpînit de emoție :

„M. V. îmi veți permite încă a spune aici un adevăr : știu că vorbesc unui suflet mare care iubește a i se spune ceea ce amicii săi cred cel puțin că este adevărul și iată pentru ce iau îndrăzneala a vorbi astfel. Sînt cu totul convins că înainte de toate M. V. trebuie să vă faceți o partidă în țară. Să nu-mi mai vorbiți de demisionare ! Unirea făcută, deveniți personificarea Unirii și prin urmare a națiii noastre. Din acea zi sînteți legat de nație ca și Unirea, legați pentru toată viața, căci Unirea se va da numai pe viața M. V. Trebuie dar să lucrați astfel că după moartea M. V. să lăsați aceste doă țări tot atît de doritoare a rămîne unite ca și astăzi. Misia M. V. este dar dificilă, dar și frumoasă. Dar să mă întorc la partidă. Toți domnii români care au plecat, au lăsat după ei partidele lor care chiar astăzi îi doresc și îi servă. M. V. nu aveți nici o partidă încă nici în Moldova, nici în Valahia și mîne (ferească Dumnezeu) să vă duceți din țară, nu veți lăsa în urmă decît doi sau trei amici cu inima, amici ai persoanei M. V., nu ai

domnitorului, pentru că nu ați căutat a redica oameni noi și mai ales a-i sprijini, a lovi de moarte pe cei ce v-au voit răul, a redica pînă la picioarele tronului pe cei ce vă vor binele și a-i sprijini cu energie. Sacrificiul cere sacrificii și datoria drepturi. M. V. ați neîngrijit aceasta."

În final, D. Bolintineanu revenea la problema fundamentală a acelei vremi, Unirea deplină. Consecvent convingerii sale, îl îndemna pe Cuza ca, în caz că puterile garante vor tergiversa acest lucru, Unirea deplină să fie consfințită de însăși națiunea română, personificată în domnitor, chiar fără a mai fi consultată Camera deputaților, care putea fi și dizolvată : „Unirea are să se hotărască aici în curînd... Dacă în acest timp nu se va face, apoi atunci nu se va mai face aici. Deci caută a o face M. V. Dar M. V., iar nu Camera, înaintea deschiderii Camerii. Ați lucrat și ați suferit prea mult pentru Unire ca să nu vă bucurați M. V. de inițiativă"[1]. Evoluția ulterioară a evenimentelor va confirma punctele de vedere ale lui D. Bolintineanu.

Întorcîndu-se în țară, după Conferința puterilor garante de la Constantinopol, care ratificase Unirea deplină, D. Bolintineanu rămîne același colaborator apropiat al lui Cuza. Obiectivul său principal era acum întemeierea unei partide naționale, așa cum preconizase în scrisoarea adresată domnitorului. Strădaniile sale în această direcție întîmpinau însă și serioase dificultăți, datorită disensiunilor de interese ale unora din cei solicitați să participe la definirea programului de acțiune. La 31 decembrie 1861, poetul îi expedia lui Cuza, la Iași, următoarea depeșă telegrafică : „Il nous est presque impossible d'unir toutes les parties du parti national sur un seul et même programme. Notre idée spéciale a eté d'engager les intérêts politiques du trône et ceux de l'union de la Roumanie contre la réaction de l'antinationalisme, arrêtant aussi quelques principes capitaux pour faire le plus de partisans possible. La fraction Costaforu-Bozianu nous a tout gâté. Ils ont émis l'idée de ne pas faire de programme pour le moment, de travailler tacitement selon l'inspiration et de viser de suite à une solution de la question rurale. Nous croyons le moment inopportun de faire agiter dans la presse et l'assemblée cette question si importante et qui est de nature à diviser toutes les classes et tous les partis. Nous avons tenu bon ; alors ils se sont

[1] *Documente și manuscrise literare*, alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, cu un cuvînt înainte de prof. univ. Al. Dima, București, Editura Academiei R. S. România, 1967, p. 95.

retirés du comite ; nous avons fait un programme politique que Mr. Libreeht va vous expedier. Il a été voté et approuvé à l'unanimité par la réunion présente."[1]

Cu toate greutăţile întîmpinate, D. Bolintineanu stăruia în ideea organizării partidei naţionale. Printr-o nouă depeşă telegrafică, din 18 ianuarie 1862, îl informa pe Cuza : „Nos travaux ont été entravés, mais le parti national ne renoncera pas à son programme" [2]. În program se prevedea ereditatea tronului în familia domnitorului şi divan ad-hoc.

Ideea constituirii partidei naţionale era sabotată de opoziţia de dreapta, care acţiona furibund, întrecînd chiar limitele urbanităţii. Ceea ce era mai grav, era atitudinea ostilă a unor membri din guvern, coalizaţi cu reprezentanţii boierimii. Cînd primul ministru îl felicită pe capul opoziţiei de dreapta, pentru că lansase violente atacuri împotriva lui Cuza, D. Bolintineanu îi telegrafia domnitorului, la 2 februarie 1862 : „C'est trop ! Votre patience, c'est de la vertu — je la comprendre et l'admir ; mais il faut craindre qu'elle ne soit interprettée par vos ennemis pour de la faiblesse." [3]

În cuprinsul anului 1862, poetul nu se mai manifestă public, pe plan politic. Aceasta se datora şi preocupărilor sale literare tot mai intense, care constituiau şi principala sa sursă de existenţă. Neavînd nici o funcţie oficială, o ducea destul de greu. La 10/22 august 1862, Costache Negri îi trimitea, din Constantinopol, prin Baligot de Beyne, secretarul lui Cuza, suma de 100 galbeni. [4]

Începînd însă din primăvara anului 1863, poetul revine în publicistica politică, concentrîndu-se asupra problemelor esenţiale ale vremii. Ceea ce îl preocupa în continuare, într-o largă măsură, era legea electorală, cerînd transformarea ei, pe baze democratice, prin acordarea dreptului de a alege şi de a fi ales unui număr cît mai mare de cetăţeni, indiferent de starea materială şi de poziţia socială. În articolul *Adunările generale la români,* apărut în *Reforma,* nr. 15, din 2 iunie 1863, scria lapidar : „Una din ces-

[1] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (2)}{\text{LXXIV}}$

[2] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (3)}{\text{LXXIV}}$

[3] Biblioteca Academiei, S $\frac{15\ (4)}{\text{LXXIV}}$

[4] Biblioteca Academiei, Arhiva Cuza, mapa I, f. 321.

țiunile ce ne leagă mai mult cu cestiunea îmbunătățirei soartei țeranilor este neapărat cestiunea lărgirei votului electoral. Una nu poate să fie fără cealaltă". Continuîndu-și articolul, în nr. 18, din 13 iunie 1863, argumenta că poporul însuși, nu guvernanții și boierimea, reprezintă voința națiunii: „Să nu uităm că sunt două elemente în luptă: guvernul și aristocrația. Poporul nu a vorbit încă. Dacă vreodată va intra în luptă pe acest tărîm, nu o va face nici pentru folosul domnilor, nici pentru folosul aristocrației, dar pentru folosul națiunii întregi." Convingerea că votul trebuia să fie universal, acordat întregii națiuni, o exprima categoric în cea de a treia parte a articolului, în nr. 19, din 16 iunie 1863: „Noi nu cerem întinderea votului alegător nici din punctul de vedere al intereselor guvernului, dar nici din punctul de vedere al intereselor unei clase. O cerem pentru națiunea întreagă. Cerem întinderea acestui vot în favoarea națiunii, ca un drept al ei din vechime". De asemenea, în articolul *Eară legea electorală*, publicat în *Buciumul*, nr. 50, din 20 iunie 1863, cerea o altă lege electorală, „mai potrivită cu trebuințele urgente ale țărei, cu datinele ei, cu tradițiunile ei".

Pledoaria sa pentru o nouă lege electorală, pe baze democratice, se corela cu campania susținută pentru împroprietărirea țăranilor, pe care o desfășura într-un ciclu de articole publicate în *Buciumul*. În primul articol, *Marea cestiune socială a țăranilor români*, apărut în nr. 41, din 25 mai 1863, își propunea să reactualizeze această importantă problemă a epocii sale: „Cestiunea de împroprietărire a țăranilor români, dezbătută în anii din urmă cu atîta căldură în Principate, astăzi încetează, uitată pentru cestiuni politice. Această uitare ni se pare o mare rătăcire, dacă nu o trădare". Pentru a convinge că îmbunătățirea soartei țărănimii era legitimă și imperios necesară, făcea un scurt dar documentat istoric al deposedării țăranilor de către boieri, concluzînd: „Din toate acestea rezultă dar că, toate moșiele țării au fost, altădată, ale locuitorilor săteni, și nici Statul, nici boierii n-au avut domeniuri locuite". În partea doua a articolului, publicată în nr. 42, din 29 mai 1863, trata problema îmbunătățirii soartei țăranilor ca o condiție vitală pentru regenerarea și întărirea națiunii române, pentru a asigura propășirea țării pe principii progresiste, pe drepturi și libertăți cetățenești democratice: „A îmbunătăți starea țăranilor este a îmbunătăți starea țărei, atît în privința prosperității din întru cît și în privința întăririi naționalității și libertăților ei... Cum se va asigura întemeierea națio-

nalității române, cînd cinci milioane de suflete nu vor avea ce să păstreze și să apere? Asigurarea unei societăți cată să fie așezată pe datorii și drepturi egali. Cum va putea să fie o constituțiune într-o țară de clăcași? Cum va exista egalitatea acolo unde oamenii nu sunt egali?"

Peste cîtva timp, D. Bolintineanu revine asupra acestei probleme, în două ample intervenții, cu titlul *Cestiunea împroprietăririi țăranilor,* apărute în *Buciumul* nr. 77, din 12 august 1863, și nr. 79, din 14 august 1863, situîndu-se pe poziția cea mai înaintată a vremii sale, făcînd o analiză socială în spiritul lui Nicolae Bălcescu, dezvăluind mecanismul de asuprire și exploatare a maselor țărănești: „Astăzi țăranul nu este serv, ne vor zice unii; în adevăr, el nu este serv ca în veacul de mijloc, dar munca sa, încă nu este liberă. O stare ce nu este servagiul, ce nu e libertatea; o stare mai nedefinită decît a servului, este starea sa. Claca este origina servagiului, claca esistă. Proprietarul esploată moșia pentru dînsul cu țăranii; țăranii muncesc pentru proprietari și pentru dînșii — pentru proprietari sunt destinate cele mai frumoase zile de muncă, pentru țărani cele mai rele; legea este neîmblînzită pentru țărani; autoritățile, părtinitoare proprietarilor, profită de dispozițiunile legii ca să fie complesenți cu proprietarii. Abuzul vine de adauge asprimea legii". Și de data aceasta, D. Bolintineanu se mărturisea continuatorul principiilor revoluționare de la 1848, îndeosebi al celebrului articol 13 al *Proclamației de la Islaz,* arătînd că îmbunătățirea stării țăranilor, prin împroprietărire, constituia piatra de încercare a guvernului și Camerii: „Noi suntem de părere că guvernul ar trebui să presinte un proiect de lege la Adunare, îndată după deschiderea ei, pe bazele articolului din proclamațiunea din 1848, care, grație cerului, nu mai este tractată astăzi de subversivă de cînd art. 46 din Convențiune a recunoscut trebuința grabnică și neapărată a îmbunătățirii stării țăranilor. Camera va trebui să se pronuncie într-un feliu, cu națiunea sau contra națiunii".

Nu peste mult timp de la publicarea acestor articole, D. Bolintineanu va participa nemijlocit la realizarea marilor reforme pe care le preconiza.

★

La 12 octombrie 1863, prin decretul nr. 976, semnat de Alexandru Ioan Cuza, se formează un nou guvern, sub președinția

lui Mihail Kogălniceanu [1], guvern care avea să înscrie cel mai luminos moment din timpul Unirii, îndeplinind un rol hotărîtor, de însemnătate istorică, prin legile și reformele realizate. Din acest guvern face parte și Dimitrie Bolintineanu, ocupînd importanta funcție de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, alături de Ludovic Steege la Finanțe, Al. Papiu-Ilarian la Justiție, N. Rosetti Bălănescu la Externe, Petre Orbescu la Lucrări Publice și Alexandru Iacovache la Război.

Primind această funcție de mare încredere și răspundere, D. Bolintineanu devine principalul colaborator și sprijin al ilustrului om de Stat Mihail Kogălniceanu, amîndoi fiind cei mai de nădejde sfetnici ai domnitorului. Încă de la primele zile ale instalării sale ca ministru, poetul inaugurează un complex program de activitate, în multiple direcții, dînd dovadă de inițiativă, curaj, clarviziune, spirit de organizare. Dar, mai presus de toate, se afirmă același continuator al idealurilor de la 1848.

Ca ministru al Instrucțiunii Publice s-a ilustrat printr-o serie de reforme și realizări care i-au înscris definitiv numele printre cei mai de seamă promotori ai învățămîntului din țara noastră. Inițiativele și acțiunile sale au cuprins întreaga sferă a învățămîntului public, de la cel sătesc și pînă la cel universitar, fiind dominate toate de ideea culturalizării poporului, de a asigura condiții favorabile tuturor celor destoinici, de a crea instituții la nivelul civilizației moderne.

Măsurile practice, organizatorice, pe care le lua, erau aproape întotdeauna însoțite de circulări scrise, publicate în presa vremii, de apeluri și îndrumări directe. Consultînd aceste circulări și scrisori publice, apărute sub semnătura lui D. Bolintineanu, ca ministru al Instrucțiunii Publice, îndeosebi în *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, și comparîndu-le cu ordinele și circularele semnate de ceilalți miniștri, se poate constata cu ușurință, de la prima lectură, că tot ceea ce purta semnătura poetului, în calitatea sa oficială, era elaborat de el însuși, că toate circularele și scrisorile erau redactate cu propria sa mînă, reflectînd întocmai concepțiile sale, modul său personal de a gîndi și acționa, în concordanță, desigur, cu orientarea generală a guvernului din care făcea parte și cu politica lui Alexandru Ioan Cuza, pe care o slujea cu fidelitate. Adresele, circularele și scrisorile publice ale lui D. Bolintineanu, ca ministru, nu au nimic din

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 202, 12 octombrie 1863, p. 841.

stereotipia actelor oficiale, evită permanent formulele aride şi birocratice, fiind ieşite din pana scriitorului şi gazetarului.

În ceea ce priveşte învăţămîntul, D. Bolintineanu a început prin a acorda o atenţie sporită şcolilor săteşti, văzînd în aceasta un mijloc în plus de a contribui la îmbunătăţirea stării ţăranilor. La 17 octombrie 1863 se adresa astfel, printr-o circulară, prefecţilor de districte: „Toţi ţeranii nu sunt chemaţi a deveni eruditi; dar cată a-i scoate din ignoranţa barbară, prin noţiunile ce vor căpăta în şcoală, despre ce este bine, ce este drept, ce este adevărat. Aceste şcoale cată să fie iniţiaţiunea către cunoştinţi, dar şi către virtuţi, către drepturi şi datorii; cată a da învăţămîntul trebuincios pentru oamenii liberi, dar cu o cugetare de bun ordin, a regenera datinile şi ideile, dar a dispune pe oameni să practice virtuţile." [1]

Ca ministru, D. Bolintineanu a înfiinţat peste o mie de şcoli săteşti, îngrijindu-se permanent de buna lor funcţionare. Cînd cei chemaţi să le asigure această funcţionare manifestau dezinteres şi incompetenţă, îi admonesta cu severitate, mergînd pînă la destituirea lor. Într-o „circulară către D. D. Inspectori ai şcoalelor comunale", din 22 octombrie 1863, spunea:

„Scopul pentru care guvernul a instituit serviciul inspectorilor, a fost de a controla cu înlesnire învăţămîntul public, şi a putea să aibă pururea încredinţarea că toate legiuirile şi dispoziţiunile privitoare la învăţămîntul public se observă şi se aplică pretutindeni strict şi în spiritul după care au fost dictate.

Şcoalele săteşti sunt menite a dezvolta inteligenţa ţeranului şi a-i înlesni oarecum mijloacele traiului.

Starea actuală a acestor şcoale lasă mult de dorit sub toate rapoartele; de la energia însă şi bunul D-voastră simţ depinde ca ele să atingă ţinta pentru care au fost create.

Atrag dar toată atenţiunea D-voastră, şi vă invit, Domnule, a îndoi privegherea în funcţiunea ce vă este încredinţată, şi a face ca învăţătorii comunali să-şi îndeplinească cu religiozitate datoriele lor." [2]

În străduania sa de a imprima o nouă orientare în activitatea şcolilor săteşti, poetul-ministru era preocupat şi de „educaţiunea fiilcelor locuitorilor de la ţeară", dînd, în acest sens, o nouă circu-

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 209, 21 octombrie 1863, p. 869.

[2] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 212, 24 octombrie 1863, p. 882.

lară către prefecți, la 9 noiembrie 1863, prin care îi invita să pregătească mijloacele necesare pentru „a se folosi și acest secs de imensele beneficii ale învățămîntului", deoarece „numai prin formare de bune soții și mume se pot consolida legăturile familiei prin care apoi se regenerează și prosperează o națiune". De asemenea, recomanda ca „pînă la o lege care va regula în mod mai special învățămîntul fetelor pentru sate", prefecții din districte să stăruiască în „a povățui pe locuitori să trimită și fetele la învățătură în școalele esistente astăzi pentru băieți." [1]

În toată perioada în care a deținut funcția de ministru al Instrucțiunii Publice, D. Bolintineanu s-a interesat îndeaproape de școlile sătești. Uneori își mărturisea public mîhnirea că nu toți cei însărcinați cu buna lor organizare se achită conștiincios de îndatoririle ce le reveneau. De pildă, în *Buciumul*, nr. 202, din 5/17 martie 1864, scria: „De cîte ori cugetările mele se lasă asupra stării școalelor sătesci de dincoace de Milcov, mi se presintă ideea că aceste școli nu dau încă tot fructul ce națiunea și guvernul sunt în drept a ascepta după toate sacrificiele ce se fac pentru ele". Mîhnirea sa se transforma însă într-o critică severă la adresa învățătorilor și inspectorilor delăsători, arivișți, lipsiți de dragoste pentru frumoasa lor misiune: „Mulți nu văd în crearea școalelor decît crearea de posturi bogat retribuite. Spiritul de simpțualism amenință a intra în locașul unde simplitatea și virtuțile antice singure trebuiesc să preșează... Nu este destul a-și împlini cineva datoria prescrisă de recile regulamente școlarie; mai trebuie ceva: trebuie convincțiunea adîncă că un învățătoriu nu este salariat, ci un apostol a cărui misiune este a comunica celorlalți cunoscințele în interesul progresului societății".

Concomitent cu reorganizarea și îmbunătățirea învățămîntului la sate, D. Bolintineanu acordă o mare atenție dezvoltării învățămîntului superior, din dorința de a da un nou impuls propășirii culturale și științifice a țării noastre, de a crea instituții similare celor din alte țări cu veche tradiție în această direcție. Ca ministru al Instrucțiunii Publice a avut marele merit, printre altele, de a întemeia cea dintîi Facultate de litere, la București. La numai zece zile de la numirea sa în guvern, mai precis spus la 22 octombrie 1863, înaintează lui Cuza un raport, prin care argumenta necesitatea creării unei astfel de facultăți, „pentru formarea de profesori la învățămîntul secundariu, în ramurile

[1] *Reforma*, an. V, nr. 33, 15 noiembrie 1863, p. 128.

literaturei, filosofiei, istoriei și geografiei."[1] Cuza aprobă propunerea, prin decretul nr. 1047, din 30 octombrie 1863, precum și regulamentul de funcționare, redactat și semnat de D. Bolintineanu.[2] Pentru început, se prevedea ca „Școala superioară de litere", cum era denumită inițial, să-și organizeze cursurile pentru anul I și II. În primul an, studenții urmau să frecventeze „a) Istoria filosofiei, b) Istoria literaturei clasice, c) Istoria critică universală antică, d) Istoria critică a Țerilor Române". În cel de al doilea an, cursurile aveau ca obiect „a) Filosofia (Psychologia, Logica, Metafisica și Ethica), b) Istoria literaturei moderne, c) Istoria critică universală meziă și modernă, d) Istoria critică a Țerilor Române și a literaturei române, e) Gramatica comparativă a limbelor elene, latine, române, italiene, franceze, ispanice și portugalice, f) Archeologia clasică, g) Pedagogia și metodica".

În regulament se preciza că „fiecare materie din programa prescrisă se va prepune de trei ori pe săptămînă, adică: profesorii vor ține fiecare cîte doue lecțiuni și cîte o conferință cu studenții lor", iar „studenții vor fi datori a urma regulat cursurile și a face toate lucrările prescrise". Pentru a promova, studenții urmau să fie „supuși la doue esamene pe an, atît în scris cît și orale, iar profesorii-i vor califica după meritele lor". De asemenea, pentru a facilita accesul la această nouă și de viitor instituție de învățămînt superior, se acordau cincisprezece burse, „de cîte 150 lei pe lună", pentru studenții lipsiți de mijloace materiale, iar „obținerea burselor va urma prin concurs". După absolvire, beneficiarii acestor burse aveau obligația ca, timp de zece ani, „să fie în serviciul Statului."

Deși scriitor, D. Bolintineanu nu și-a limitat raza activității sale ministeriale numai la domeniul literaturii. O egală atenție a acordat învățămîntului în domeniul științei. Dintr-un comentariu publicat în *Buciumul*, nr. 193, din 13/25 februarie 1864, aflăm că „ministrul amic al poporului, amic al luminii și al școalelor" a reorganizat cabinetul de fizică, „a luat toate măsurile pentru repararea aparatelor și pentru înălțarea lor din starea de ruine în care le-a lăsat indiferența timpilor ce au trecut."

Cea mai de seamă realizare a lui D. Bolintineanu, ca ministru al Instrucțiunii Publice, a fost întemeierea Universității din

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 219, 2 noiembrie 1863, p. 911.
[2] *Ibid.*, p. 912.

București, act de însemnătate istorică și de valoare națională. La 3 iulie 1864 înainta domnitorului Cuza un argumentat și convingător raport, în care spunea: „Instrucțiunea publică, sub înalta protecție a Măriei-Tale, a dobîndit în anul din urmă dezvoltarea imperios reclamată de epoca actuală. Remîne acum, Prea Înălțate Doamne, ca, dupe modelul celorlalte state civilizate, precum învățămîntul enciclopedic, cel preparatoriu pentru facultăți, formează o unitate sub numele de gimnaziu, asemenea și învățămîntul superior, acela din facultăți, să formeze un tot, o unitate, un corp universitariu, sub numele de *Universitatea din București.*" [1] De aceea, se scria mai departe în raport, „vin cu respect a Vă ruga Prea Înălțate Doamne, să binevoiți a da Înalta Măriei-Voastre aprobare ca facultățile din București împreună, să poarte numirea de *Universitatea din București.* Profesorii diferitelor facultăți adunîndu-se împreună să aleagă pe Rectorele Universității, iar profesorii fiecărei facultăți în parte, pe decanul facultății respective."

Prin decretul nr. 765, din 4 iulie 1864, Alexandru Ioan Cuza aprobă înființarea Universității din București. [2] La 7 iulie 1864, D. Bolintineanu prezidează solemnitatea oficială a deschiderii Universității.

O contribuție substanțială a avut D. Bolintineanu la elaborarea Legii Instrucțiunii publice, una dintre cele mai însemnate realizări din timpul domniei lui Cuza. Legea a fost proiectată după venirea poetului ca titular al ministerului. Proiectul inițial a fost elaborat de Vasile Boerescu, membru al Consiliului superior al instrucțiunii, din însărcinarea acestuia. [3] La 17 decembrie 1863, D. Bolintineanu face cunoscut proiectul de lege Consiliului de miniștri, care îl aprobă, hotărînd să fie trimis spre deliberare Camerei legiuitoare. Proiectul este adoptat de Consiliul de miniștri la 31 ianuarie 1864, sub președinția lui Cuza. Camera, după ce introduce mai multe amendamente, îl votează la 16/28 martie 1864. Pentru a fi sancționat, D. Bolintineanu redactează un raport, pe care îl înaintează domnitorului. Dar Cuza nu iscălește decretul. În lucrarea sa *Viața și opera lui Cuza-Vodă,* C. C. Giurescu dă două explicații ale acestui refuz: „Prima, că

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* nr. 149, 7/19 iulie 1864, p. 662.

[2] V. A. Urechia: *Istoria școalelor,* vol. III, p. 256.

[3] Ilie Popescu-Teiușan: *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea Instrucției publice din 1864,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p. 41 și urm.

nu era de acord cu modificările introduse prin amendamentele Camerei. Cea de a doua, că nu voia să lase acestei Camere — care-i făcuse o opoziție îndîrjită atît în privința legii rurale, cît și a celei electorale, și pe care urma s-o dizolve peste cîteva zile — putința de a-și atrage vreun merit în privința legii instrucțiunii, putința de a arăta opiniei publice că era în stare și de o atitudine constructivă, nu numai de o opoziție sistematică." [1] La 20 iunie 1864, D. Bolintineanu face un nou raport către domnitor, rugîndu-l să dea proiectul în cercetarea Consiliului de Stat, ceea ce Cuza aprobă. Consiliul de Stat începe examinarea proiectului de lege abia la mijlocul lunii iulie 1864, aducîndu-i numeroase modificări. Din păcate, D. Bolintineanu nu a mai avut satisfacția morală de a vedea proiectul de lege aprobat, deoarece, după cum vom vedea, își dăduse demisia din guvernul lui Mihail Kogălniceanu. Legea a fost aprobată în ședința Consiliului de miniștri din 24 noiembrie 1864, prezidată de Cuza, care a sancționat-o în aceeași zi, succesorul lui D. Bolintineanu la Instrucțiunea Publică fiind N. Kretzulescu. Cu toate că ulterior i s-a atribuit numai acestuia meritul realizării legii, totuși un rol important i-a revenit și poetului. Sintetizînd concepția lui Cuza și a principalilor săi colaboratori, legea a avut cea mai lungă durată din istoria noastră modernă, regenerînd învățămîntul public și guvernîndu-l timp de aproape patru decenii.

În perioada în care a deținut portofoliul ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, D. Bolintineanu s-a remarcat printr-o serie de acțiuni cu viu ecou în epocă. Prin grija sa, tineri capabili au beneficiat de burse de studii în străinătate, cu obligația ca, la întoarcerea în patrie, să servească nevoilor Statului. La un moment dat s-a produs și o neînțelegere, ministrul-poet fiind bănuit de favoritism. Într-o notă apărută în *Buciumul,* nr. 209, din 2 aprilie 1864, ca urmare a protestelor unor studenți, se exprima însă deplina încredere în onestitatea și corectitudinea lui D. Bolintineanu :

„Ni se spune, — și ceea ce ni se spune este foarte grav — că D. ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice ar fi decis să trimită în străinătate 9 juni români, fără nici un concurs și chiar fără nici uă alegere. Studenții vin să ne asigure că au și văzut decretele de numire ale mai multora din acești juni, prin cari decrete li se asigură mijloacele de studiu pentru cîte cinci ani în cutare facultate, pentru cutare obiect, cu obligațiunea ca

[1] Constantin C. Giurescu : *Viața și opera lui Cuza-Vodă,* p. 225.

întorcîndu-se să servească zece ani Statului. Mai mulți ne asigură de diferite incapacități ale multora din acești juni, cari prin subterfugiu voiesc să profite de beneficiile tezaurului Statului...

Nu putem crede și nu putem priimi că D. Bolintineanu, al cărui nume se pronunță cu atîta admirațiune pe băncile școalei, ar fi putut să uite pe junii cu merite, pe junii cu drepturi cîștigate pe aceste bănci...

Nu putem crede noi că meritele au putut fi uitate de amicul nostru ministru; nu putem crede că D. Bolintineanu ar putea lovi în viitorul junimii. Nu, nu credem. Din contra, putem asigura pe junii ce aleargă la noi că nici cea mai mică nedreptate imaginabile nu li se va face de D. Bolintineanu."

Cu spiritul de onestitate ce l-a caracterizat întotdeauna, D. Bolintineanu răspunde oficial, în *Monitorul,* nr. 67, din 2 aprilie 1864, p. 307, arătînd deschis motivele pentru care unii bursieri n-au mai fost supuși unui concurs; „În adevăr, ziarul nu s-a înșelat, căci dacă unii din ei nu au trecut anume concursuri pentru străinătate, trecuseră însă mai înainte concursuri pentru posturi de profesori secundari, care li s-au considerat acum, iar alții aflîndu-se în străinătate, de la sine se înțelege că nu au putut îndeplini condițiunea cerută, aceasta însă nu se crede a fi o piedică pentru a veni în ajutorul tinerilor sîrguitori, cînd ei se află odată studiind la cursurile din străinătate și ale căror atestate sunt escelente". Pentru a nu mai da naștere la nici o neînțelegere, D. Bolintineanu instituie de îndată un concurs pentru toți solicitanții de burse în străinătate, publicînd un comunicat „urginte" în *Buciumul* nr. 210, din 5 aprilie 1864, p. 849: „La 1 mai se va ține un concurs pentru trămiterea în străinătate a șease stipendiști din cari trei în București și trei alții în Iași. Detaliele acestui concurs, regulat de consiliul superiore, se va tipări în Monitorul oficiale". Pe marginea acestui comunicat, ziarul lui Cezar Boliac făcea următorul comentariu, un adevărat elogiu al lui D. Bolintineanu:

„Mulțămim cu toată recunoscința D-lui ministru Bolintineanu pentru această deplină satisfacțiune ce vine să dea prin organul nostru studenților români, atîtor inime blesate de indignațiune, atîtor spirite iritate de uă ideă de nedreptate și de părtinire, cari se înclina să creadă că ministrul popularîu, că ministrul Bolintineanu, al cărui nume este însocit de atîtea suveniri, că poetul Bolintineanu, care și-a consecrat vieața în cultul muselor și a adăpat cu atîta nectar inimele tinere ale României, a putut lăsa

peana sea să subsemneze moartea junimii pentru a cărei educaţiune morale şi-a dat toţi anii vieţei seale.

Eată deară, copii ai României, cum vă deschide uşele concursului D. D. Bolintineanu, cum trămite la luptă cu voi în cîmpul sciinţelor pe aceia asupra cărora v-aţi indignat voi, crezînd că vor putea pleca în străinătate fără concurs.

Nu. Aveam dreptate să nu credem noi că vor pleca pentru studii pe banii Statului, cînd este ministru D. Bolintineanu... Şi cînd vedem pe generosul ministru desmintînd toate sgomotele, prin anunţarea unui concurs; cînd îl vedem aşa de simţitoriu la toate simptomele junimii; cînd dupe aceasta vedem concursul ridicat la toată înălţimea lui, şi toate diplomele, toate titlurile, tot privilegiul, toate gradele, toate esamenele absurde, doborîte înaintea meritului, înaintea unui concurs, — unde junii au să se înfăcişeze în luptă cu cunoscinţele lor, cu valoarea lor intrinsecă, eară nu cu hîrtii ridicule, cu titluri, cu grade şi atîtea absurdităţi, — mulţămim încă uă dată, şi acum în numele junimii, D-lui Bolintineanu, care introduce deplina egalitate în scoalele române."

Dorind să pună ordine în toate sectoarele de care răspundea, să asigure o stare de lucruri echitabilă, fără privilegii şi anomalii, D. Bolintineanu ia măsura rezonabilă de a înlătura cumulul de funcţiuni în domeniul învăţămîntului, mai ales pentru a oferi cadrelor tinere posibilitatea să ocupe posturile pentru care se pregătiseră şi pe care le meritau. Pînă la luarea unei hotărîri oficiale, ministrul făcea apel la loialitatea şi patriotismul profesorilor cumularzi, adresîndu-le o scrisoare deschisă, în *Buciumul*, nr. 211, din 9 aprilie 1864: „Mai mulţi profesori de la facultăţile din Bucuresci, trecuţi cu remunerarie de duo mii lei pe lună, aflîndu-se şi profesori în clasile gimnasiale cu remunerarie de una mie cinci sute lei pe lună, care peste tot fac 3.500 lei pe lună, şi unii din aceştia avînd şi alte însărcinări salariate la scoale, fapt ce constituie un cumul, care, deaca a fost tolerat în început, cînd oamenii speciali lipseau, astăzi devine uă anomaliă, cînd tineri de diferite specialităţi se înturnă de la Universităţile străine şi cînd profesorii gimnasiului din Iassy sunt atît de rău plătiţi, Ministeriul Instrucţiunii Publice este de părere că D-nii profesori ce ocupă şi catedre de gimnazii şi catedre la facultăţi, să se socotească demisionaţi de la 1 septembrie, de la gimnaziu, remănînd numai la facultăţi; eară pentru acele catedre să se hotărească de acum concurs pe 1 septembrie. Pînă atunci, deacă D-nii pro-

fesori trebue a priimi remunerariul întreg, seau jumătate ca profesori de gimnasiu, aceasta se lasă la discreţiunea şi patriotismul D-lor."

Dintre acţiunile întreprinse de Dimitrie Bolintineanu, ca ministru al Instrucţiunii Publice, mai amintim publicarea documentelor referitoare la încercarea de a aduce în ţară osemintele lui Nicolae Bălcescu de la Palermo, acţiune iniţiată de predecesorul său, Al. Odobescu [1], organizarea unui concurs pentru elaborarea *Gramaticii limbii române* şi a *Dicţionarului român,* cu fondurile donaţiei Evanghelie Zapa [2], hotărîrea de a publica scrierile lui N. Bălcescu, sub îngrijirea unei comisii prezidată de Ion Ghica [3], organizarea achiziţionării şi publicării de documente privitoare la istoria românilor [4], proiectul pentru o *Arheologie a Ţării Româneşti*" [5].

Una dintre cele mai frumoase realizări ale lui D. Bolintineanu, ca ministru, a fost organizarea, pentru prima dată la Bucureşti, a unei expoziţii oficiale de pictură, unde au expus atît artiştii plastici profesionişti cît şi „neguţătorii de tablouri", pentru ca guvernul să achiziţioneze pe cele mai bune, în vederea completării şi reorganizării pinacotecelor din Iaşi şi Bucureşti. Printr-un comunicat emis la 28 decembrie 1863 şi publicat în *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* aducea la cunoştinţă: „Acest ministeriu, dorind a îmbunătăţi atît galeria de tablouri din Iaşi cît şi aceea din Bucureşti, care deopotrivă lasă atît de mult de dorit, a decis a da două sau trei sale din Academia Sf. Sava din Bucureşti în dispoziţiunea pictorilor şi neguţătorilor de tablouri, carii, espunîndu-le cîtva timp sub ochii publicului, Guvernul să poată cumpăra pe acelea asupra cărora gustul publicului şi alegerea ar putea să cadă." Tot atunci făcea apel la directorul Academiei de la Sf. Sava şi la membrii Consiliului superior al instrucţiei publice, rugîndu-i să-i acorde „tot concursul în vederea acestui ţel prin deschiderea acestor săli chiar

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* nr. 217, 31 octombrie 1863, p. 903.

[2] *Analele Societăţii Academiei Române,* tom. III, 1871, p. 161; *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* nr. 18, 24 ianuarie/5 februarie 1864, p. 79.

[3] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* nr. 4, 8/20 ianuarie 1864, p. 16.

[4] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* nr. 1, 1/14 ianuarie 1864, p. 3.

[5] Arhivele Statului, Minist. Instr. Publice, dos. 526 (1864), f. 161.

înaintea anului nou" [1]. Zelos, trimitea adresă urgentă și îngrijitorului Academiei pentru ca acesta „să spele perdelele și geamurile și să instaleze sobe în două odăi din stînga galeriei de tablouri." [2] Expoziția s-a deschis în ianuarie 1864, saloanele fiind decorate „într-un sentiment de frumusețe severă și de gravă armonie", iar „pe pereții pictați într-un cenușiu închis se detașau net tablourile", cum precizează Ulysse de Marsillac într-o dare de seamă publicată în *La Voix de la Roumanie* din 4 februarie 1864. Au expus cu acest prilej Aman, Tattarescu, Trenk, Mișu Pop, Carol Popp de Szathmary [3].

Prin insistențele lui D. Bolintineanu se obține și înființarea Școlii de belle-arte. La încheierea anului școlar, poetul publică în *Dîmbovița* din 29 iunie 1864 o amplă dare de seamă, în care sublinia: „Pe lîngă facultatea de drept, științe, litere, s-a adaos și o școală de arte frumoase: pictura, arhitectura, sculptura și gravura pe lemn și aramă... Facă cerul ca și succesorii noștri în ministeriu să fie aprinși de aceeași dragoste pentru instrucțiune, spre a nu lăsa nici o lacună la punerea în practică a tuturor acestor reforme introduse în noul buget al Instrucției publice." Regulamentul școlii de belle-arte e aprobat de Cuza la 19 octombrie 1864 și promulgat la 23 octombrie, deci după ce D. Bolintineanu demisionase din funcția sa de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Inaugurarea a avut loc la 14 decembrie 1864.

Ca ministru în guvernul lui Mihail Kogălniceanu, D. Bolintineanu a participat la pregătirea și înfăptuirea marilor reforme sociale ce au marcat momentele culminante ale domniei lui Cuza, ale epocii de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, cu consecințe profunde, structurale, în întreaga evoluție social-economică și politică a țării noastre. Deținînd portofoliul Cultelor, s-a ocupat nemijlocit de elaborarea legii pentru secularizarea averilor mînăstirilor închinate. Actul secularizării era concluzia firească și necesară a unui proces care începuse cu decenii înainte, făcînd parte și din programul revoluției de la 1848, în punctul 12 al *Proclamației de Islaz*. Pentru prima dată, chestiunea fusese dezbătută public, în baza unor argumente de ordin

[1] Arhivele Statului, Minist. Instr. Publice, dos. 592 (1863), adresa nr. 36603, f. 427.

[2] Arhiv le Statului, Minist. Instr. Publice, dos. 592 (1863), adresa nr. 36597, f. 416.

[3] Barbu Brezianu: *Rolul și contribuția lui Dimitrie Bolintineanu la dezvoltarea artelor frumoase în Principatele Române*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. VI, nr. 2, 1959, p. 249.

istoric, documentate temeinic, în lucrarea lui Nicolae Bălcescu *Question économique des Principautés Danubiennes*, din 1850. Ideile lui N. Bălcescu fuseseră apoi reluate într-o serie de scrieri propagandistice, dintre care amintim *Dernière occupation des Principautés Danubiennes* de Ion Ghica, iscălită cu pseudonimul-anagramă G. Chainoi (Paris, 1853), *La question des Principautés devant l'Europe* de A. Ubicini (Paris, 1858), *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes* de Elias Regnault (Paris, 1855), *Memorandum despre bisericile, mînăstirile, bunurile mînăstireşti şi în special despre mînăstirile închinate ale Domniei Ţării Româneşti* de G. Bengescu (Bucureşti, 1858), *Question des monastères de Moldavie voués aux Lieux Saintes* de N. Istrati (Iaşi, 1860), *Mînăstirile din România* de Cezar Boliac (Bucureşti, 1867) şi altele. În 1863, problema averilor mînăstirilor închinate devenise acută, cerea o grabnică soluţionare, mai ales că Poarta Otomană, interesată în a stoarce profituri, vroia să împiedice această acţiune prin convocarea puterilor garante [1]. În numele guvernului, D. Bolintineanu prezintă, la 12 decembrie 1863, în faţa lui Cuza, proiectul de lege pentru secularizarea averilor mînăstireşti. În raportul către domnitor, după ce afirma iniţial că „de patruzeci de ani, România reclamă soluţionarea cestiunii naţionale a averilor monastirilor pămîntene zise închinate", poetul făcea un scurt istoric al acestei chestiuni, argumentînd :

„Inspirată din principiele civilisatrice ale secolului şi de adevăratele sale interese care nu pot a mai permite, ca o a cincea parte din pămîntul românesc să continue a fi avere de mînă-moartă în posesiunea usurpată a unor comunităţi religioase strcine, care de secoli calcă toate condiţiunile dedicaţiunelor primitive, Naţiunea Română, urmînd esemplul dat de naţiunile cele mari ale Europei, reclamă secularizarea averilor de mînă-moartă...

Prea Înălţate Doamne ! România sigură de a întîlni pe Înălţimea-Voastră pretutindenea unde sunt interesele şi aspiraţiunile ei, este în drept de a aştepta de la iniţiativa Înălţimei-Voastre şi soluţionarea unei cestiuni atît de naţională ca aceea a averilor monastireşti." [2]

A doua zi, la 13/25 decembrie 1863, guvernul prezintă Camerei proiectul de lege al secularizării, care e aprobat cu 93 vo-

[1] C. C. Giurescu : *Viaţa şi opera lui Cuza-Vodă*, p. 193.

[2] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 249, 14 decembrie 1863, p. 1041.

turi pentru și 3 contra.[1] Legea se aplica însă tuturor averilor mînăstirești, precizînd, în primul ei articol: „Toate averile monastirești din România sunt și rămîn averi ale Statului". Generalizarea legii, spune C. C. Giurescu, „fusese impusă de considerentul că o secularizare numai a bunurilor mînăstirilor închinate ar fi fost prezentată în fața forurilor internaționale de către cei în cauză, ca o măsură discriminatorie, nedreaptă și xenofobă... Secularizînd bunurile tuturor mînăstirilor, se anula din capul locului o asemenea argumentare care, cu siguranță, ar fi impresionat puterile garante."[2]

Cu puțin timp înainte de supunerea legii spre aprobare, D. Bolintineanu a respins energic încercarea unui egumen de a-l mitui cu o mare sumă de bani, pentru a renunța la această lege, după cum însuși a mărturisit.[3] Episodul a fost evocat și de V. D. Păun, într-un articol publicat în *Literatură și artă română* din 1901, precizînd că încercarea de mituire se făcuse prin intermediul colonelului S., prieten și rudă mai îndepărtată a lui D. Bolintineanu, căruia i-a ripostat vehement.[4]

După aprobarea legii, D. Bolintineanu desfășoară o susținută activitate pentru înțelegerea și aplicarea ei corectă, luînd măsuri administrative, trimițînd circulări, publicînd în presă lămuriri. De pildă, în *Buciumul* nr. 206, din 14/26 martie 1864, semnează o scrisoare deschisă către „curatorii civili ai monastirilor secularizate", în care spunea:

„Secularizare este actul prin care se mirenește, se face a Statului, o proprietate, un așezămînt, un sat care mai înainte fusese al bisericei, este confiscarea bunurilor eclesiastice în favorul Statului sau al națiunii, în fine este tot ce este al Statului civil și politic.

Astfeliu, votul patriotic de la 13 decembrie al Adunării române, sancționat de Măria-Sa Domnitorul, a fost schimbarea tutor posesiunilor clerului în domenuri ale Statului.

Prin aceasta chiar, acest act al celor două mari puteri ale Statului, a fost faptul cel mai mare, cel mai patriotic, cel mai civilisatoriu ce România a făcut încă de trei secoli."

[1] C. C. Giurescu: *op. cit.*, p. 194.
[2] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 195.
[3] D. Bolintineanu: *Viața lui Cuza Vodă*, p. 173.
[4] V. D. Păun: *Bolintineanu*, în „Literatură și artă română", an. V, nr. 11—12, 25 septembrie—25 octombrie 1901, p. 785.

Mihail Kogălniceanu și Dimitrie Bolintineanu au fost cei mai apropiați aliați ai lui Cuza în realizarea loviturii de Stat din 2 mai 1864. Sistemul constituțional stabilit prin Convenția de la Paris era dificultuos, ridica obstacole adesea insurmontabile în calea colaborării dintre puterea legislativă și cea executivă. O schimbare radicală era necesară, în primul rînd datorită faptului că opoziția Camerei crescuse, era înverșunată, prin prezența reunită a marii boierimi din Moldova și Muntenia. În plus, se produsese înțelegerea dintre dreapta conservatoare a moșierilor și stînga radicală a liberalilor, conduși de Ion Brătianu și C. A. Rosetti [1], — cunoscută sub denumirea de „monstruoasa coaliție" — care urmărea detronarea lui Cuza, aducerea unui principe străin, împiedicarea reformei agrare și electorale etc. Lansînd termenul de „monstruoasa coalițiune", Cezar Boliac scria într-un articol publicat în *Buciumul* nr. 15, din 20 februarie 1863 : „Coaliținea monstruoasă de astăzi nu poate duce la nici un resultat bun nici naționalitatea, nici libertatea noastră ; și mi se sfîșie anima cînd vedem talentele cele mai eminente, oratorii cei mai mari ai naționalității și ai libertății române urcîndu-se pe tribuna națională ardicată de revoluțiunea de la 48 față-n față cu tronul României, că se pun în serviciul reacțiunei și că se sforță din toate puterile spre a spăla trecutul condamnaților de națiune spre a-i pregăti, spre a-i face proprii să mai vie încă o dată în stare a strivi principiele dobîndite în 48 și a înnăbuși și chiar vocea acestei tribune".

Din cauza opoziției Camerei, dominată de „monstruoasa coaliținne", guvernele se schimbau des, se crea instabilitate și haos politic, se îngreuna înfăptuirea și aplicarea reformelor. „Orice nou ministru venea, — spune D. Bolintineanu — strica ceea ce făcuse bine sau rău predecesorul său, lăsînd a desface mai tîrziu următorul său ceea ce făcuse el ; astfel că toată acția guvernelor nu mai era decît o luptă în care miniștrii care veneau stricau ceea ce făceau miniștrii cari se duceau !... Guvernul nemaiavînd principii, nu găsea nici un ajutor în opinia publică." [2]

Încă din primii ani de domnie a lui Cuza, opoziția Camerei se făcuse deseori simțită. La începutul anului 1864, cînd se punea problema înfăptuirii reformei agrare și a celei electorale, atitudinea reacționară a Camerei devenise violentă. Era necesară așadar o modificare radicală a sistemului de guvernare. Singura soluție adoptată de Cuza și colaboratorii săi apropiați era o lovitură de

[1] C. C. Giurescu : *op. cit.*, p. 166.
[2] D. Bolintineanu : *Cuza-Vodă și oamenii săi*, p. 60.

Stat, prin care să se dizolve Camera și domnitorul să-și asume prerogativele puterii legislative, instaurînd domnia autoritară. Printre principalii sfătuitori și susținători ai lui Cuza, în direcția organizării unei atari lovituri, s-a numărat și D. Bolintineanu. La 29 octombrie 1861, deci cînd nu deținea nici o funcție oficială, aflîndu-se la Constantinopol, la Conferința puterilor garante, îi scria lui Cuza, printre altele: „Cred, Măria-Voastră, că după ce se va face Unirea, ar trebui să se adopteze politica despre care totdeauna mi-ați vorbit... După cum văd în lume, singura autoritate ce are simpatiile puterilor este numai aceea a domnitorului și mai mult se întărîtă cabinetele cînd aud că s-a schimbat un ministeri decît că s-a dizolvat o adunare" [1]. Ca sfetnici intimi ai lui Cuza, M. Kogălniceanu și D. Bolintineanu au plănuit inițial să dea lovitura de Stat la 30 noiembrie / 12 decembrie 1863. În Arhiva Cuza (mapa XLVI, documentele 6 și 7) s-au păstrat două concepte scrise de mîna lui D. Bolintineanu, la această dată, privind dizolvarea Camerei, noua lege electorală, apelul ministrului de interne către locuitorii capitalei, proiectul de proclamație a lui Cuza, un plan detaliat de măsuri etc. Lovitura se amînă însă, din motive tactice. [2] Ea redevine actuală cu prilejul depunerii în Cameră, spre aprobare, a proiectului de lege rurală, la 13/25 martie 1864. Deputații moșieri se opun acestei legi și dau vot de neîncredere guvernului. M. Kogălniceanu intenționă atunci să-și dea demisia, dar Cuza i-o refuză, amînînd deschiderea Camerei pînă la 2 mai 1864. La reînceperea lucrărilor, M. Kogălniceanu citi mesajul domnitorului de dizolvare a Camerei. Lovitura de Stat se înfăptuise.

Îndată după lovitura de Stat, D. Bolintineanu, ca unul care o pregătise, precum și ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, se preocupă, în primul rînd în sfera activității sale, de justificarea și însemnătatea ei. Într-o scrisoare deschisă adresată profesorilor, la 5 mai 1864, lansa acest apel:

„Acum, orice vorbă cată să se schimbe îndată în faptă. Viața țerei se dezvoltă, se varsă cu energie. Tot ce este viață devine acțiune. Acțiunea este în toate inimele unde se află viață, credință, putere, și Domnia-Voastră, cei dintîi soldați ai civilisațiunei, aveți cea mai mare parte de acțiune la lucrarea viitorului patriei.

[1] *Documente și manuscrise literare*, p. 95.

[2] Ioan Hudiță: *Franța și Cuza-Vodă. Lovitura de Stat proiectată în 1863, după documente inedite*, București, Tipografia „Carpați", 1941, p. 46.

Grăbiți dar a vă uni cugetările cu acelea ale națiunei." [1]

De asemenea, tot sub forma unei scrisori deschise, se adresa și clerului: „Prea Sfînția-Voastră cunoașteți proclamațiunea Măriei-Sale Domnitorului către români. Ați admirat frumoasele și generoasele simțimente ale Alesului Națiunei. Știți asemenea că țeara este chemată a se pronunța între regimul oligarhic și noua eră de egalitate în care intrăm... În epocele cele mari, de cîte ori inima țerei s-a vărsat în aspirațiuni nobile, clerul român, nu numai că nu a rămas nesimțitoriu, dar încă, cată a mărturisi, el a fost cu inima acolo unde au fost ideile cele mărinimoase: adică acolo unde a fost partea cea mare a națiunei suferindă. Cu partea cea mare a națiunei suferinde este Alesul Națiunei, este guvernul său... În aceste împrejurări grele, menite să figureze în istorie, sunt încredințat că clerul român va avea una din paginele cele frumoase ale istoriei și va ști a-și crea un nou titlu la stima națiunei." [2] Trebuie precizat că nici un alt ministru nu a lansat asemenea apeluri pentru sprijinirea loviturii de Stat.

Ca membru al guvernului lui M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu a participat la elaborarea reformei agrare și a celei electorale. Reforma agrară s-a realizat abia după lovitura de Stat din 2 mai 1864, prin decretul domnesc dat de Cuza la 14 august 1864. La această dată, D. Bolintineanu demisionase din guvern. Dar, ca sfetnic apropiat al lui Cuza, a stăruit permanent pe lîngă domnitor să înfăptuiască această reformă, chiar cînd nu avea nici un post de demnitar. De pildă, în ianuarie 1863, înainte de a deveni ministru, îi scria lui Cuza: „Cestia mînăstirilor închinate se va dobîndi curînd sau mai tîrziu, cu votul sau fără votul dat de Adunare. Apoi este o cestie de interes material și de puțină importanță față cu marea cestie de afranchiare a românilor robiți de români. România nu poate fi liberă din afară pînă mai întîi nu va fi liberă înăuntru, adică pînă se românii nu vor fi afranchiați și cetățeni, iar nu robi, șerbi. Această mare faptă este lăsată Măriei-Voastre să o îndepliniți și timpul a sosit a împleti aceasta pe ghirlanda unde este scrisă Unirea românilor." [3]

Modestia, probitatea morală, spiritul de echitate și de dăruire au fost atributele fundamentale care l-au caracterizat pe D. Bolintineanu în timpul activității sale ministeriale, ca de altfel

[1] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române*, nr. 100, 5/17 mai 1864, p. 460.

[2] *Loc. cit.*, p. 459.

[3] Biblioteca Academiei, Arhiva Cuza, mapa XVI, f. 114.

în tot restul vieții. Pentru a cunoaște, măcar în parte, exemplara sa comportare, reproducem o succintă evocare publicată de Duiliu Zamfirescu, sub pseudonimul Don Padil, în *România liberă* nr. 1938, din 18 decembrie 1883 : „Se povestește, între altele, că fiind indus în eroare de unul din subalternii săi, trimise lui Vodă să iscălească un decret, prin care se făcea o mare nedreptate. Câteva minute mai târziu veni un prieten, și, dintr-o vorbă într-alta, îi spuse despre mișelia care era gata să se sancționeze de domn. Bolintineanu tocmai se îmbrăca. Fără să mai asculte nici un cuvînt, sări în trăsură cum se afla și țintă la palat ! Vodă era gata să iscălească.

— Stăi, Măria-Ta !

Vodă mirat se opri. Cînd își aruncă ochii la el, ministrul era numai în ciorapi. Cuza rîse cu plăcere și nu iscăli."

La 19 iulie 1864, fără nici un motiv explicit, D. Bolintineanu își dădu însă demisia din guvernul prezidat de M. Kogălniceanu. În lucrarea sa *Viața lui Cuza-Vodă,* poetul nu insistă asupra acestei împrejurări. Principala cauză care l-a determinat la acest gest se pare a fi refuzul domnitorului de a sancționa legea instrucțiunii publice, elaborată în timpul ministeriatului său. Pe lîngă aceasta, susține C. C. Giurescu, ar mai fi fost și „dezacordul cu atitudinea dură adoptată de primul ministru și ministrul de interne Kogălniceanu față de presă" [1]. Într-adevăr, la scurt timp după lovitura de Stat, începuse suprimarea unor periodice. La 22 mai/3 iunie a fost interzisă revista satirică *Nichipercea* a lui N. T. Orășanu, iar la 29 mai/10 iunie *Aghiuță* al lui B. P. Hasdeu. Organul liberalilor radicali, *Românul,* de sub conducerea lui C. A. Rosetti, e suprimat la 9/21 iulie. *Libertatea,* care înlocuise *Românul,* încetează la 23 iulie/4 august.

În urma demisiei lui D. Bolintineanu, Cuza numește pe Nicolae Kretzulescu în postul de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. În aceeași zi, 19 iulie 1864, prin decretul nr. 859, domnitorul îl numește pe D. Bolintineanu membru al Consiliului de Stat. [2] Era, desigur, o nouă dovadă a prețuirii deosebite de care se bucura poetul din partea lui Cuza.

Una dintre cele mai frumoase și mai emoționante recompense morale primite pentru activitatea sa ca ministru al Instrucțiunii

[1] C. C. Giurescu : *op. cit.,* p. 268.

[2] *Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române,* nr. 160, 20 iulie/1 august 1864, p. 719.

Publice a fost scrisoarea deschisă a studenților din București, adresată în semn de omagiu și de simpatie :

„Junimea studioasă te-a iubit ca poet, te-a adorat ca ministru al Instrucțiunii Publice. Ca poet i-ai înflăcărat sentimentele nobile. Ca ministru ai făcut-o să creadă că Junimea studioasă nu mai e disprețuită.

Cari din junii studenți nu a tresărit de bucurie văzîndu-te numit la ministerul Instrucțiunii Publice ? Cari din junii studenți nu avură speranța că Dv. veți ridica Instrucțiunea la înălțimea meritată ? Ei nu se amăgeau în speranțele lor. Ministru al Instrucțiunei, fuseși părintele ei ! Organizarea făcută de Dv. Instrucției, adăogirea gimnaziilor, înființarea Școalei Normale, atît de necesarie, vorbesc cu destulă elocință despre amoarea ce aveți de Instrucțiune. Subscrișii studenți își îndeplinesc o datorie aducîndu-vă, prin publicitate, mulțumirile lor cele mai respectuoase pentru dorința ce ați avut, pe cînd vă aflați ministru, de a înălța Instrucțiunea.

Dar toate aceste nu sunt puse încă în fapt, să sperăm că actualul D. ministru va termina cele proiectate de Dv.

Dar de ce vă retraserăți mai-nainte de a vă termina opera ? Cel puțin de ce nu vă vedem membru al consiliului superior, ca să scim că n-am perdut încă pe părintele studenților !

Dar de ce retragerea Dv. de la ministerul Instrucțiunii Publice produse întristare în junii studenți ? Fiindcă junimea studioasă de astăzi și cea viitoare consideră pe Dimitrie Bolintineanu de amicul școalelor." [1]

Ca membru al Consiliului de Stat, D. Bolintineanu participă la definitivarea și promulgarea legii rurale, în ședințele plenare, prezidate de Cuza, din 11/23 și 12/24 august 1864. La 14/26 august legea a fost aprobată de domnitor și publicată apoi în *Monitor*, nr. 181, din 15/27 august 1864.

Se poate afirma, fără ezitare, că D. Bolintineanu s-a numărat printre puținii sfetnici și colaboratori ai lui Cuza care i-au rămas credincioși pînă la sfîrșitul vieții. După detronare, întîmplată la 11 februarie 1866, poetul publică lucrarea *Viața lui Cuza-Vodă*, în 1868, intitulată apoi, la ediția a IV-a, din 1870, *Cuza-Vodă și oamenii săi*. Apărută în condiții politice puțin sau de loc favorabile, cînd monstruoasa coaliție adusese pe tronul României, împotriva voinței poporului, pe Carol I, cartea lui D. Bolinti-

[1] *Dîmbovița*, an. VI, nr. 34, 29 iulie 1864, p. 134.

neanu a reprezentat primul și cel mai obiectiv elogiu adus celui ce a întrupat, în epoca glorioasă a Unirii, idealurile înaintate ale întregii națiuni române. Portretul moral și politic al lui Cuza, faptele și acțiunile pe care le-a întreprins, meritele sale istorice, ca și greșelile pe care le-a săvîrșit, toate sînt privite cu luciditate și obiectivitate, cu spirit critic, însă acoperite, pe bună dreptate, cu o caldă și sinceră vibrație sufletească. Evocarea lui Cuza și a domniei sale se realizează pe cîteva coordonate principale, deși poetul descrie succesiv, în detaliu, etapele și evenimentele petrecute între 1859 și 1866. În primul rînd, D. Bolintineanu a fost preocupat de a scoate pregnant în relief patriotismul lui Cuza, spiritul său democratic, de dăruire pentru binele poporului nostru, pentru prosperitatea țării și a națiunii române: „Domnul Cuza nu era străin în patria sa, cunoștea oamenii și lucrurile; era inteligent, avea momente mari de cugetare, de simțiminte. Primea plîngerile tutulor, nemulțumi adesea pe miniștri îndreptîndu-le rătăcirile lor în afaceri cari dădeau ocasie de plîngeri. Orice om nedreptățit de ministru afla încă la palat o protecție. Tronul nu era străin de popor în păsurile lui". În ceea ce privește greșelile domnitorului, D. Bolintineanu observa că „Domnul Cuza lesne se înflăcăra la orice idee națională, energică, și tot cu aceeași înlesnire se lăsa a se descuraja cînd era vorba de esecuție, cînd găsea pedice". Eroarea capitală a lui Cuza era considerată de D. Bolintineanu a fi fost aceea că s-a servit de „oameni vechi la legi noi", că s-a bazat prea mult pe cei „care serviseră ca instrumente tiraniei trecute", adică pe reprezentanții boierimii ipocrite și reacționare. Chiar cînd a adus la cîrmă și oameni noi, nu a știut să-i aleagă suficient de bine, deoarece „aceștia nu îndreptară nimic, căci n-aveau principii". Revolta poetului se îndrepta fățiș împotriva așa-zisei camarile, în frunte cu Librecht, directorul poștelor și telegrafului, alcătuită din curtezani meschini și profitori, care speculau credulitatea și naivitatea domnitorului. Aceeași atitudine a adoptat D. Bolintineanu și în broșura *Domnii regulamentari și historia celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi*, tipărită în 1869. Elogiul lui Cuza, după detronare, va constitui însă unul din obiectivele principale ale activității ziaristice desfășurate de poet în acea perioadă.

După ce demisionează din funcția de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, cu toate că devine membru al Consiliului de Stat, D. Bolintineanu părăsește treptat arena vieții politice, in-

trînd într-un con de umbră. Începînd din 1866, după detronarea lui Cuza, cînd monstruoasa coaliție acaparează puterea, situația poetului devine din ce în ce mai precară, e părăsit și uitat, încercat de o necruțătoare suferință fizică.

★

În timpul domniei lui Cuza, D. Bolintineanu se manifestă plenar atît pe plan politic cît și pe plan literar, creația sa din această perioadă fiind, în mare măsură, un corolar al activității sale civice. Cu o intensitate din ce în ce mai mare, într-un ritm febril, care adesea sparge și anulează cadrele exigenței artistice, poetul se diversifică în mai toate sectoarele publicistice, abordează tot mai multe genuri și specii literare, dar, din păcate, nu întotdeauna cu fericite rezultate.

Așa cum am arătat la începutul acestui capitol, D. Bolintineanu făcea, pe bună dreptate, o delimitare între modul de a acționa al lui Cuza și al persoanelor politice din componența guvernului și a Camerei deputaților, declarîndu-se în mod deschis adversar al reprezentanților boierimii conservatoare și reacționare. Pentru a-și exterioriza atitudinea față de aceștia, apelează și la modalitățile literare, cea mai adecvată, în acest sens, fiind satira versificată. Înainte de a deveni ministru de externe, în cabinetul lui Ștefan Golescu, în 1861, poetul tipărește două „cartile" de satire politice, punîndu-le numele zeiței răzbunării, *Nemesis*, probabil după titlul unei publicații a lui Barthélemy. Spre deosebire de înaintașii și contemporanii săi, D. Bolintineanu transferă raza de acțiune a satirei de la problemele morale la viața publică, în special politică, realizînd o bogată galerie de figuri și reprezentanți ai unor grupuri sociale (moșieri, clerici, politicieni, boieri, retrograzi, liberali patriotarzi etc.), care își disputau pozițiile cele mai profitabile în instabilitatea politică din acea vreme. În satira *Lui Petre M...* dezvăluia fizionomia arivistului politic, lipsit de orice scrupule, în goană după un fotoliu ministerial :

Hoția și betisa sînt bine aprețuite
Cu spiritul de clică cînd se presint unite...
Vei fi urît de oameni, privit ca un tiran,
Dar ce îți pasă ? Zică-ți măcar și pehlivan,
Destul să umpli punga, să-ți faci averi și nume,
Să te cunoască țara, să fii ceva în lume.

În altele blama falsul patriotism :

Aceasta va să zică a fi mari patrioți !
A rîde unul d-altul și diavolul de toți !

În satira *Lui C.A. Rosetti* își exprima regretul că idealurile de la 1848 nu mai erau urmate cu consecvență de cei ce militaseră în spiritul lor :

Ajuns-ai tu la scopul ce ți-ai închipuit ?
Acest popor e liber, și tu ești mulțumit ?

Satirele sale vizau, de asemenea, corupția clerului *(Clerul)*, atitudinea antinațională și antipatriotică a Camerei deputaților *(La Adunarea electivă)*, inactivitatea Comisiei centrale de la Focșani și subordonarea ei intereselor boierimii :

Tăcerea învelește Comisia centrală :
De șase luni trecute nimic nu se esală...
Căci am văzut proiectul rural, bătrîn tipic,
Cu multă plecăciune, eșind dintr-un ișlic.

(Lui Ștefan Golescu)

Scrise în grabă, sub impulsul impresiilor cotidiene, satirele din *Nemesis* sînt, în mare măsură, confuze. Mediocre și chiar nule din punct de vedere artistic, se confundă cu pamfletele jurnalistice, cu singura deosebire că sînt versificate. Recenzîndu-le în *Revista Carpaților*, din 15 februarie 1861, G. Sion se arăta la început binevoitor, încercînd să argumenteze că „frasile acele măiestrite, promptitudinea espresiunilor, articulaturele acele fericite, conclusiunile acele bine meditate, sînt caracterele unui adevărat poet". În continuare însă le analiza cu severitate întemeiată, reproșîndu-le în primul rînd mixtura lexicală ininteligibilă, „întrebuințînd atît de mare mulțime de cuvinte locali cari desfigurează cu totul literatura română", dînd ca exemple : tombatere, pliroforie, isnafuri, filoplas, catafto, farsi, ecsafna, parablepsia, sevas, calam etc. și conchizînd : „Moldovenii sau ardelenii cetindu-le, negreșit că vor strînge din umere, fără să le poată înțelege". O judecată severă și obiectivă asupra satirelor din *Nemesis* întîlnim și în articolul lui G. Crețianu *Mișcarea literară din 1861 în țările române*, apărut în *Revista română* din 1861 (p. 846). Inițial, G. Crețianu justifica abordarea satirei politice de către D. Bolintineanu, ca o necesitate impusă de realitățile din acel timp : „Dar iată unul care ne-a legănat

de atîtea ori în cele mai suave cîntări și care astă dată s-a încercat a mania stilul aspru al satirei politice. Ideea era norocită : nici un timp n-a fost mai avut decît al nostru în învățăminte de tot felul ; pentru observator, poet sau moralist, este o mină nesecată ; cîte ambiții, cîte amoruri proprii puse în joc, cîte promisiuni pompoase care nu se îndeplinesc ; cîte intrigi, cîte minciuni, cîte deserțiuni, cîți eroi de-mprejurare, care ies azi la lumină spre a fi uitați mîne ; cîți oameni de stat, diplomați, politici care se înflă ca broasca din fabulă, spre a face pe alții să creadă ceea ce nu cred ei înșiși, că sunt oameni mari... D. Bolintineanu, în cele două broșuri ce ne-a dat, sub titlul de *Nemesis,* a desemnat unile din aceste tipuri ; a flagelat unile din viciurile epocei noastre." Sub aspect literar, artistic, satirele nu întruneau însă aprecierile lui G. Crețianu : „Mărturisim că n-a fost totdauna norocit în inspirațiile sale, că cele mai multe sunt lipsite de acea sare atică, care face mai cu seamă meritul unei bune satire, că nu au finețea și corecția ce suntem în drept a pretinde de la un poet de distincție ca domnia-sa. Sperăm că autorul atîtor suave melodii, bardul care a cîntat pe lira sa armonioasă *Faptele eroilor români,* va dota, în anul 1862, literatura noastră cu opere mai demne de musa sa".

Urarea primită din partea lui G. Crețianu a fost de bun augur. Într-adevăr, în 1862, D. Bolintineanu tipărește cîteva lucrări cu merite incontestabile, înregistrate și azi de istoria literară. Trebuie menționat în primul rînd *Elena,* „roman original de datine politic-filosofic", superior lui *Manoil,* una din primele realizări notabile din faza de gestație a romanului românesc. De asemenea, amintim volumul de *Legende noi,* „cu note din cronicele românilor", în care erau incluse cunoscutele poezii *Daniel Sihastru, Aprodul Purice, Cupa lui Ștefan, Monastirea Putna* etc. Demn de consemnat este și faptul că, în 1862, D. Bolintineanu pregătise o *Prefață la cîntecele poporane ale D. V. Alecsandri,* pe care o publică în ziarul *Reforma* din 18 octombrie 1862. Spre deosebire de alți comentatori, D. Bolintineanu aprobă întru totul acțiunea de „îndreptare" a poeziilor populare : „Oare culegătorul acestor mărgăritare atît de drăgălașe nu are la dînsele partea sa de merit ? Eu mărturisesc că am auzit din gura lăutarilor multe cîntece poporane. Dar le lipsea mult ca să fie aceea ce sînt în această culegere. Este o artă de a culege și curăți aurul. A culege aceste cîntece, a le curăți de rugina timpului, păstrîndu-le totodată caracterul lor, nu este lesne de făcut. Culegătorul dar are o parte mare de merit". Ca și ceilalți scriitori pașoptiști, autorul „legendelor istorice" avea o concepție

istoristă asupra folclo ului, de esență romantică : „Aceste cîntece sînt cugetările unui popor, în lunga sa viață, printre timpi de durere, de teroare, de fericire, de bucurie... Împreună, formez o lume magică, o lume nouă pentru noi, o lume de eroi, de martiri, de cîntători, de fecioare frumoase și suave ca florile Carpaților". Afirmînd că poeziile populare scoase la lumină de V. Alecsandri „făcură revoluție în literatura română", le situa pe o înaltă scară valorică, „dacă nu mai sus, dar alături de cîntecele Scoției, romanțele Spaniei, cleftele grecilor etc."

În 1862, D. Bolintineanu și Grigore Alexandrescu își propun să-și tipărească opera poetică într-o ediție completă, în condiții grafice deosebite, deschizînd, în acest scop, o listă de abonați. În *Buciumul*, nr. 1, din 15 decembrie 1862, se publica următorul anunț : „Doui poeți eminenți ai noștri, doui autori clasici ai României, D. D. Grigorie Alessandrescu și Dimitrie Bolintineanu au pus sub tipar în cîte o ediție completă scrierile lor pînă astăzi. Bibliotecile noastre se vor înavuți cu aceste doue geniuri diferite ce au binemeritat totdauna din partea patriei. Aceste doue nume atît de iubite și cu drept cuvînt stimate de către români sunt destul să figureze în capul acestor doue cărți spre recomandațiunea lor. Liste de subscrieri sunt depuse pe la toate librăriile și administrațiunile ziarelor române". După lansarea listelor de abonați, D. Bolintineanu constată însă cu tristețe că prea puțini erau aceia care se grăbiseră să-i dea concursul, și atunci renunță la tipărirea ediției. Informînd asupra acestei intenții a poetului, ziarul *Buciumul*, din 1 ianuarie 1863, scria cu ton de reproș : „Ce feliu ! voi toți părinți și mume, cari vă mîndriți, surîdeți și sunteți fericiți cînd ascultați pe prunciii voștri recitînd o baladă eroică, o elegiă încîntătoare a poetului Bolintineanu, nu v-ați crezut datori, nu v-ați simțit culpabili cînd ați aflat că poetul Bolintineanu, această pasăre măestră ce încîntă căminul vostru, își trage de sub tipar poesiile sale pentru că nu se găsesc destui subscriptori spre a se acoperi cheltuielile tiparului ?" Față de această intervenție, poetul vine cu o precizare semnificativă, arătînd că cei ce trebuia să se aboneze și nu au făcut-o erau reprezentanții claselor avute, și nu oamenii simpli, din popor, care i-au prețuit întotdeauna opera literară. În *Buciumul* din 9 ianuarie 1863 se publica următoarea scrisoare a lui D. Bolintineanu : „Viu să vă mulțumesc pentru maniera gracioasă ce ați luat în privința suspendării listelor pentru poesiile mele. Această suspendare nu merită atîta atenție din partea ziarelor, este un fapt naturali. Voind a face o ediție de lux, s-a făcut apel la clasa avută

care avea dreptul a respunde sau a nu respunde. Pentru numele lui Dumnezeu, amice, faceți osebire în ziar de poporul român și cei ce nu respund la întreprinderi de literatură națională, căci toate cărțile mele tipărite pînă astăzi s-au trecut în poporul român pînă la 1500 esemplare." În același număr din *Buciumul* se publica și scrisoarea editorului Christu Ioanin, care atesta disprețul claselor avute față de literatura națională : „Să nu se facă nedreptățire poporului român, căci poporul citesce românește ; și pot zice că numai poporul citesce. Ca librar, cunosc pe amatorii de literatură română ; ei sunt numai în popor." În final, îi propunea lui D. Bolintineanu să-i încredințeze tipărirea ediției sale complete.

Abia peste doi ani, în 1865, apare ediția *Poesii atît cunoscute cît și inedite,* în două volume, la București, în Tipografia Lucrătorilor Asociați. În același an se trage și ediția a doua, de lux, la care poetul ținea atît de mult. Primul volum conține ciclurile *Florile Bosforului, Legende istorice* și *Basme,* iar cel de al doilea, *Macedonele, Reverii* și *Diverse.* Ediția de lux era salutată în acești termeni, în *Trompeta Carpaților,* nr. 28, din 10/22 iunie 1865 : „Literatura română își urmează, precum am mai zis-o, avîntul ei. Duo volume de poesie ale dulcelui nostru poet Bolintineanu, eșiră de sub tiparul cel mai perfect pînă astăzi la noi... Această edițiune este demnă de ceea ce conține, de poesiele Bolintineanului. Este, în adevăr, agreabil a citi o poesiă suavă pe o hîrtie velino, frumos și esact tipărită".

Ediția în două volume din 1865 a constituit o veritabilă consacrare a poetului, după o fecundă activitate, nelipsită de valori autentice, viabile și în posteritate. Poeziile lui D. Bolintineanu s-au bucurat și de aprecierea lui Titu Maiorescu și a altor membri ai „Junimei". În ședința „Junimei" din 26 octombrie 1865, mentorul ei citește din opera lui D. Bolintineanu, în vederea alcătuirii unei antologii de lirică românească, selectînd poeziile *Furtuna, Eu vin, Muma lui Ștefan, Marioara, Mircea cel Mare* și *Radu Vodă și fata din casă.* În ședința următoare, din 31 octombrie 1865, Titu Maiorescu mai adaugă poeziile *Daniel Sihastru* și *Monastirea Putna*[1]. Aceste poezii au fost utilizate de Titu Maiorescu și în studiul său *O cercetare critică asupra poesiei române de la 1867,* publicat în *Convorbiri literare,* nr. 1—5, 7 și 8 din 1867, cu titlul *Despre poezia română,* și retipărit, în același an, într-o broșură aparte, în anexele căreia se reproduceau și poeziile selectate.

[1] I. E. Torouțiu : *Studii și documente literare,* vol. IV, București, „Bucovina", 1933, p. 431.

În 1863, D. Bolintineanu tipărește, în volum, *Călătorii la românii din Macedonia și Muntenia și Muntele Atos sau Santa-Agora*, precum și biografiile istorice romanțate *Viața lui Mihai Viteazul făcută pentru înțelegerea poporului de un anonim, Viața lui Ștefan Vodă cel Mare* și *Viața lui Vlad Țepeș și Mircea Vodă cel Bătrîn*. Identificarea anonimului autor este lesne de făcut, deoarece pe coperta celei de a doua cărți se specifica numele lui D. Bolintineanu, cu precizarea : „Autor al Vieții lui Mihai Viteazul". Aceste biografii aveau un caracter de popularizare, subordonat unui scop instructiv-educativ. Ca toți scriitorii pașoptiști, de structură romantică, D. Bolintineanu evoca vremurile de glorie strămoșească și pe vitejii voievozi de odinioară pentru a le oferi drept pildă contemporanilor săi, din dorința de a le trezi sentimentele patriotice și conștiința națională, de a-i determina să lupte în spiritul idealurilor de veacuri ale poporului nostru. Sensul educativ, patriotic și cetățenesc, al acestor scrieri, este afirmat direct în dedicația către Elena Cuza, de la *Viața lui Ștefan cel Mare*, unde relevă cu precădere tradiția năzuințelor de libertate și independență națională, de mare actualitate și în epoca domniei lui Cuza : „Faptele mari purced din suflete mari : a crea dar suflete mari, generoase, prin lumina cunoștințelor, ce măresc, nobilez spiritul și inima, este a lucra spre a dobîndi virtuțile și vitejia strămoșilor, mărirea și neatîrnarea națională." Acest rol de însemnătate istorică, opina D. Bolintineanu, îi revenea „alesului de la 24 genariu", lui Cuza, și putea fi înfăptuit în primul rînd prin realizarea marilor deziderate ale epocii, împroprietărirea țăranilor și votul universal : „Capul statului, ridicînd poporul la viață, la neatîrnare, cetățenie, prin împroprietărire și vot va culege cu dînsul aceea ce a semănat ; ajutat de acest generos popor român, va da națiunei viitor și viață ; numai aci este viața cea adevărată".

Intențiile atît de lăudabile ale lui Bolintineanu nu s-au materializat însă în lucrări de același nivel. Formula adoptată, de biografie romanțată, dar cu pretenția informației documentare, a deviat într-o construcție hibridă, lipsită de echilibru interior. Cărțile abundă în divagații politico-filozofice, și, ceea ce e și mai grav, sînt redactate într-un stil pretios. Neavînd suficientă ușurință compozițională în domeniul evocărilor istorice de natură epică, D. Bolintineanu lasă personajele din epoci mult îndepărtate să se exprime ca un politician din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În plus, apelînd la recuzita romantică, înfățișează personajele la antipoduri, în alb-negru, îngroșînd excesiv trăsăturile, mai ales pe

cele negative. În *Viața lui Vlad Țepeș Vodă*, de pildă, scenele de cruzime abundă, făcînd din figura domnitorului un adevărat monstru.

Demne de menționat sub raportul obiectivelor ce și le propuseseră, la apariția lor, aceste lucrări sînt astăzi ilizibile.

Printre multiplele preocupări literare ale lui D. Bolintineanu, din această perioadă, se înscrie și traducerea în românește a romanului lui Victor Hugo *Mizerabilii*, realizată între anii 1862—1864, în șase volume, împreună cu A. Zane și M. Costiescu. În 1859 a editat, în colaborare cu A. Zane și Pantazi Ghica, un *Calendar istoric și literar*, continuat în anul următor, 1860, sub același titlu, dar numai cu A. Zane. În 1861, tot în colaborare cu A. Zane, e publicat cu titlul *Calendar geografic, istoric și literar*. Destinate unui public foarte larg, aceste „calendare" erau un fel de almanahuri, cuprinzînd informații din cele mai variate domenii, zodiacul, anecdote etc. Numărul de pagini cel mai mare era însă consacrat scrierilor cu caracter literar sau istoric. În interiorul calendarului, aceste scrieri nu erau semnate, dar, după indicațiile din tabla de materii, ele aparțineau în mare măsură lui D. Bolintineanu. În *Calendarul* pe 1860, potrivit acestor indicații, poetul introduce poezii și articole ca *Moartea lui Constantin Vodă Brîncoveanu, Ștefan Cantacuzino, Scrisoarea vornicului Gheorghiță de Topor către spătarul Flenderiță la Viena, Domnul Hangerl* și însemnările de călătorie *Insola Tenedos și Canaris*. Așa cum am menționat într-un capitol anterior, în *Calendarul istoric și literar* pe anul 1859 apar însemnările de *Călătorii în Moldova*, cu semnătura scriitorului. În *Calendarul geografic, istoric și literar* pe anul 1861 numele lui D. Bolintineanu nu mai apare în tabla de materii. În schimb, întîlnim în interiorul lui poezia *Toamna* semnată cu inițialele D.B.

Ca scriitor, D. Bolintineanu s-a bucurat, în această perioadă, de o aleasă prețuire din partea contemporanilor săi. De remarcat că, atunci cînd era elogiat public, poetul nu deținea nici un portofoliu ministerial, elogiile fiind deci sincere, nu de circumstanță, cu scop adulator. Aprecierile cele mai pozitive veneau cu precădere de la confrații de breaslă. De pildă, în *Escursiuni în Germania meridională* publicate mai întîi în *Naționalul*, între 6 septembrie 1859 și 20 martie 1860, Nicolae Filimon îl numea pe D. Bolintineanu „dulcele bard al României" [1]. Tot astfel, în romanul *Un boem român* al lui Pantazi Ghica, apărut în 1860, în capitolul final, în

[1] N. Filimon: *Opere*, vol. II, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 50.

care se făcea o trecere în revistă a situației literaturii române din acel timp, lauda scriitorului se transformă în ditiramb : „Poesiile lui Bolintineanu sunt elegii încîntătoare ca ale lui Lamartine, sonate grave ca ale lui Beethoven, melodii dulci ca ale lui Schubert, accente sublime ca ale lui Weber ; poesiile lui nu sunt versuri, sunt cîntece armonioase, răpesc inima și gîndirea, și le dă la un vis melancolic, la cugetări nesfîrșite ce se perd în dedalurile imaginațiunei și ale sensațiunelor în care voluptatea are ceva divin ce nu aparține pămîntului." [1] Cu deosebire trebuie menționat amplul articol al lui Ulysse de Marsillac, profesor și publicist francez, stabilit la București în 1854, fondator și conducător, între 1861—1877, al ziarului *La Voix de la Roumanie*. Articolul la care ne referim, apărut în acest ziar, în nr. 30, din 17/29 august 1861, deci după ce D. Bolintineanu părăsise fotoliul ministerului de externe, încerca să schițeze cu precădere activitatea jurnalistică a poetului, dar nu era lipsit nici de aprecieri de ordin literar, de genul acesteia : „M. Démètre Bolintineano est un charmant poète, inspiré et rêveur, auquel el n'a manqué que d'écrire dans une langue plus connue pour conquérir une place à côtés des Lamartine et des Musset." După ce D. Bolintineanu demisionează din guvernul lui Mihail Kogălniceanu, Ulysse de Marsillac publică un nou și amplu articol asupra sa, în *La Voix de la Roumanie*, nr. 479, din 12 octombrie 1864, atrăgînd de la început atenția : „Je suis très content que M. Bolintineano ne soit plus ministre. Je pourrai du moins parler de lui tout à mon aise. Il est difficile de louer les hommes au pouvoir sans être suspect de partialité. Quand ils sont redevenus de simples mortels comme nous, on peut les louer ou les blâmer avec plus de chance d'independance et par conséquent de justice". În acest articol, Ulysse de Marsillac reconstituia cu date noi biografia poetului, folosite și de noi la începutul acestei lucrări, întreprinzînd totodată o analiză detaliată a operei sale, cu aprecieri superlative, ca aceasta : „L'histoire de la Roumanie a porté bonheur au poète. *La mère de Stephan* n'est qu'une perle d'un écrin qui contient une multitude d'aussi précieux bijoux".

D. Bolintineanu era cunoscut și prețuit pretutindeni. Bunăoară, în ianuarie 1865, cînd Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina își propune să coopteze și personalități marcante din celelalte provincii românești, din Muntenia e ales D. Bo-

[1] Pantazi Ghica : *Un boem român*, București, Tipografia jurnalului „Naționalul", 1860, p. 334.

lintineanu, din Moldova V. Alecsandri, din Transilvania A. Papiu-Ilarian.[1] Tot în 1865, revista *Familia* (nr. 2, 15/27 iunie) publică, pe prima pagină, portretul lui D. Bolintineanu și un articol omagial, din care desprindem : „Este oare vreun român inteligințe care să nu cunoască acest nume ? Nu ! Laureatul nostru poet e bardul națiunei întregi, numele lui e cunoscut în palatiuri chiar ca și în căsulie, poesiile sale se cîntă în toate părțile locuite de români".

În perioada de crepuscul a domniei lui Cuza, lui D. Bolintineanu nu-i rămăseseră decît satisfacțiile literare.

[1] Teodor Bălan : *Refugiații moldoveni în Bucovina*, București, Cartea Românească, 1929, p. 34.

„BRISES D'ORIENT"

După ce demisionează, la 19 iulie 1864, din funcția de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, D. Bolintineanu revine iarăși la masa de scris, preocupat, printre altele, și de traducerea operei sale poetice în limba franceză. Nu era determinat de nici un scop mercantil, ci numai de dorința de a se face cunoscut în Franța și, implicit, de a contribui la răspîndirea literaturii române peste hotare. După apariția volumului *Brises d'Orient,* la Paris, poetul nostru declara într-o scrisoare către George Marian, în octombrie 1866 : „Știi prea bine că, cînd am tipărit acele poezii, n-am făcut-o pentru speculațiune, ci numai pentru ca să-mi fac cunoscut numele ca poet în Francia. De aici veni că v-am abandonat cele 500 esemplare de la librari în beneficiul dv., rămînînd ca cele 250 să se împartă gratis și în Francia, iar nu în România, căci dacă ar fi fost lucrul ca să le vînz aceste poesii în România, nu mai era trebuință a le traduce în limba franceză și a le tipări la Paris cu atîta cheltuială... Interesul meu este ca acele 250 esemplare să nu stea închise, ci să fie deschise pe mesele francesilor, date gratis, căci numai așa se va popula." [1]

Ideea de a-și traduce poeziile în limba franceză a început să-l stăpînească în toamna anului 1864. Printr-o petiție adresată ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 20 noiembrie 1864, solicita un împrumut de 500 galbeni, pentru ca să poată tipări o culegere de versuri originale, vechi și noi, precum și o ediție a versurilor sale în traducere franceză. Împrumutul se obliga să-l resti-

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 19.977.

tuie sub formă de exemplare tipărite, pentru a fi distribuite ca premii școlare. Ministerul i-a aprobat suma de 1400 lei. [1]

În această frumoasă dar dificilă întreprindere, D. Bolintineanu apelează la serviciile unui tînăr student român din Paris, George Marian (1843—1900), care se dedică îndeplinirii dorinței poetului cu un pilduitor entuziasm, cu o generoasă și respectuoasă afecțiune. [2] Inițial, D. Bolintineanu intenționa să alcătuiască o ediție bilingvă, scriindu-i, în acest sens, lui George Marian, în decembrie 1864 : „Te rog întreabă pe la tipografiile cele mai bune unde s-ar putea tipări poesiile mele rumâne cu traducțiunea francesă alături, edițiune in quarto, în doă coloane ca aceea a lui Nisard : autorii latini traduși." [3] (Era vorba, desigur, de *Collection des auteurs latins avec la traduction en français*, dirijată de Nisard, cu colaborarea lui Littré, Fouquier, Elias Regnault etc., din care apăruseră 27 de volume, între 1838—1850. Poetul nostru poseda, în biblioteca sa, 19 volume din această serie). Din scrisoarea de răspuns, expediată la 22 decembrie 1864, rezultă că George Marian se adresase mai întîi librarilor Plon și Simon Raçon, ajungînd la concluzia că o ediție bilingvă costa mult prea mult și de aceea îi propunea lui D. Bolintineanu să tipărească numai textul francez, ceea ce acceptă. [4] Tratativele cu Plon eșuează, George Marian informîndu-l pe poet, la 4 februarie 1865 : „Din nenorocire însă împăratul d-aici s-a apucat de autorlîc și a dat D-lui Plon să-i imprime Historia lui Cezar pe care a lucrat-o..." [5] În cele din urmă, tipărirea volumului va fi încredințată lui E. Dentu [6].

[1] Arhivele Statului, București. Fond Ministerul Instrucțiunii Publice, 1864, dosar 418, f. 620.

[2] George Marian a devenit ulterior judecător la București, îndeletnicindu-se și cu literatura. A colaborat la *Revista contimporană*, *Traian*, *Presa*. În 1884 a tipărit piesa de teatru *După despărțire*, iar postum, în 1933, i-a apărut volumul de poezii *Lumină nouă*.

[3] Corespondența dintre D. Bolintineanu și G. Marian, privitoare la fazele tipăririi volumului *Brises d'Orient*, a fost inclusă, parțial, în tomul I din *Documente și manuscrise literare*, alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, cu un cuvînt înainte de prof. univ. Al. Dima. București, Editura Academiei R. S. România, 1967, p. 100 și urm. În lucrarea noastră am utilizat însă și scrisorile rămase inedite, aflate la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei.

[4] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20021.

[5] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20022.

[6] A se vedea și articolul lui Petre Costinescu : *Cum a apărut la Paris volumul „Brises d'Orient" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Revista de istorie și teorie literară", tom. 16, nr. 1, 1967, p. 149.

După ce își traduce singur versurile în limba franceză, D. Bolintineanu vrea să aibă certitudinea că a respectat întocmai limba lui Victor Hugo și atunci le înmînează, spre a fi corectate, lui Ulysse de Marsillac. Se pare însă că poetul nostru nu a fost mulțumit de felul în care Ulysse de Marsillac s-a achitat de misiunea sa și de aceea îl roagă pe George Marian să încredințeze altcuiva, spre corijare, versurile sale, contra plată : „D-ta știi că sînt lucrate franțozește cu Marsillac care le-a tot corectat. Dar nu știu pînă unde merge și gustul lui Marsillac. Cred că ar fi bine, înainte de a începe a se tipări să le dai unui francez să le corige, pentru care îi voi plăti prețul cuviincios în aceasta... Totul depandă de la talentul individului și cunoștința despre limba poesiei." [1] George Marian aspiră, la început, prea departe, vroind să se adreseze direct lui Lamartine, dar nu obține rezultatul scontat, scriindu-i lui D. Bolintineanu, la 23 martie 1865 : „Într-una din zile mă decisesem a le arăta D-lui Lamartine, a-i vorbi de poet, a-l ruga să le corige sau să le dea unui om care ar fi capabil a le corige, dar chiar în ziua cînd plecasem spre dînsul, aflai că nu priimesce streini decît pre aceia cari sunt curioși de a-i vedea fața ; mi-adusei aminte că mi-ar trebui o recomandație, nu o aveam și necurios de a-i vedea fața, nu mă mai dusei" [2].

La sugestia lui Delacourt, membru al Academiei Franceze, G. Marian apelează la Henri Cantel, poet mult mai modest, desigur, decît Lamartine, dar bun meșteșugar al versului francez. Astăzi, la noi, ca de altfel și în Franța, nu se mai știe aproape de loc cine a fost Henri Cantel. În urma cercetărilor întreprinse la Bibliothèque Nationale din Paris, pot comunica acum cîteva date principale din viața și activitatea acestuia. A trăit între anii 1825—1878. A colaborat la *Revue française, Revue contemporaine, Revue des deux mondes, Le Correspondant, Revue de France, Revue gauloise* și *Le Moniteur universel.* Primul său volum de versuri, *Impressions et visions,* vede lumina tiparului în 1859, după care tipărește volumul de sonete *Amours et Priapées* în 1860, un „poème galant" cu titlul *Son mouchoir* în 1868 și *Les poèmes du souvenir* în 1876. Postum, în 1879, îi apare romanul *Le roi Polycarpe,* subintitulat „moeurs du temps". Posteritatea l-a acoperit complet de uitare, și pe bună dreptate, fiind un poet modest, cu predilecții pentru galanterii sentimentale și senzualiste, însă în epoca lui s-a bucurat de unele aprecieri pozitive, chiar elogioase.

[1] *Documente și manuscrise literare,* p. 103.
[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20023.

în articolul *Les poètes nouveaux*, publicat în *Revue du XIX-e siècle*, tom. III, octombrie 1866, p. 188, Théodore de Banville îl definea drept „un de nos poètes les plus brillants". Mai echilibrat în aprecieri era Barbey d'Aurevilly, care scria astfel despre volumul de debut al lui Henri Cantel : „Dans ce recueil, la langue est prête. Comme une cire vermeille et parfumé, qui bout ici et flambe là, elle est prête à recevoir la cachet qui lui donnera son empreinte. Elle a partout de la souplesse et des grasses et opulentes plénitudes. Le rhythme y joue en mille plis charmants ou profonds. Il y a le nombre et l'harmonie. Beau milieu d'accords, mais milieu, et milieu en tout. La poète plane, mais pas assez haut. Il n'a pas cette force aquiline qui perce le bleu de l'éther. Sa fantasie est comme sa richesse, sa passion, sa mélancolie. Cela n'éclate point, cela ne poigne ni les yeux, ni les oreilles, ni le coeur. Cela ne fait pas morsure." [1]

Primind unul din volumele lui Henri Cantel, spre edificare, D. Bolintineanu rămîne încîntat, scriindu-i lui G. Marian, la 22 aprilie 1865 : „Poeziile sale mi-au plăcut, forma este frumoasă şi corectă şi mă mir cum o asemenea carte nu a făcut mai mult zgomot la Paris." [2] Fără să aştepte asentimentul lui D. Bolintineanu, ştiind că-l va primi, G. Marian îi încredinţează lui Henri Cantel versurile poetului nostru, mai întîi cu titlu informativ, spre a vedea dacă acceptă sau nu misiunea de a le îndrepta din punct de vedere al limbii franceze. Henri Cantel este de acord cu această întreprindere, comunicîndu-i lui G. Marian, la 18 martie 1865 : „J'ai parcouru attentivement les poésies que vous m'avez confiées. Il me semble avoir retrouvé la pensée originale du poète, arrêté par les difficultés d'une langue qu'il connaît mais qui ne lui est pas familière comme la langue natale. Je serai heureux de prêter à une pensée brillante, a une inspiration vaillante les efforts de mes habitudes de versificateur assez habile pour admirer les prêtres de l'art. Il y a des beautés rayonnantes dans les poésies que j'ai lues ; il y a des splendeurs à mettre en lumière par une réparation de métrique et de rimes. Le travail me plaît et je l'entreprendrai avec plaisir." [3] Totodată, stabileşte şi condiţiile de remunerare a muncii sale : „Je ne crois pas exagérer mes prétentions en demandant six cents francs : 200 fr. en commençant le travail, 200 fr. en remettant la première moitié, 200 fr. à la fin de marché", adău-

[1] J. Barbey d'Aurevilly : *Poésie et poètes*, Paris, Alphonse Lemerre, 1906, p. 139.
[2] *Documente şi manuscrise literare*, p. 106.
[3] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 19979.

gînd : „En France les poètes n'ont guère de richesse que dans la rime : c'est parceque je suis dans ces conditions et que j'interromp pour un confrère différents travaux retribués que je suis obligé d'assurer, dès aujourd'hui, la tranquillité de ma vie materielle". Avînd procură din partea lui D. Bolintineanu, G. Marian acceptă condiţiile lui Henri Cantel, îndemnîndu-l printr-o altă scrisoare : „Ainsi donc, cher Monsieur Cantel, à l'oeuvre, travaillez, je vous prie, continuellement et espérons que nous serons tous les deux contents ; moi, de votre travail, et vous, de la recompense bien meritée." [1]

Modul în care Henri Cantel corectează versurile îl satisface pe D. Bolintineanu. La 5 mai 1865 îi scria lui G. Marian : „Am primit cu plăcere scrisoarea dumit. din urmă prin care îmi trimiţi o parte din poeziile deja corectate. Părerea mea este că corecţiunea este foarte bine făcută şi sunt mulţumit... Cred că nu este nevoie să-mi mai trimiţi continuarea." [2]

Henri Cantel avea multe afinităţi cu poeziile lui D. Bolintineanu din volumul *Brises d'Orient,* deoarece călătorise şi el în Orient şi-l cîntase în versurile sale. În volumul *Les poèmes du souvenir* are un ciclu intitulat *Nuits d'Orient,* din datarea poeziilor rezultînd că întreprinsese voiajul în Orient înainte de a lua contact cu lirica poetului român.

Poate că, la sugestia lui Henri Cantel, volumul lui D. Bolintineanu urma să fie intitulat *Soleil d'Orient.* Acest titlu displăcu însă poetului nostru, scriindu-i lui G. Marian, la 22 aprilie 1865 : „Pentru Dumnezeu ! Nu lăsa să puie titlul : *Soleil d'Orient.* Ar fi pretenţios. Nu voi aceasta. Puneţi-i titlul de *Brises d'Orient.* Acesta este mai modest." [3] Titlul *Brises d'Orient* pare să-l fi împrumutat de la culegerea de melodii orientale a muzicianului Félicien David, intitulată exact *Brises d'Orient,* apărută la Paris în 1835. Melodiile orientale pentru pian poartă denumiri ca *Dans orientale, Smyrne, Vieux Caire, Fantasie Harabi, La Sultane, Le Harem, L'Almée, Rêverie etc.,* care pot fi asociate cu titlurile, numele proprii şi atmosfera versurilor lui D. Bolintineanu din „Brises d'Orient".

După apariţia volumului, D. Bolintineanu e recunoscător atît lui G. Marian cît şi lui Henri Cantel, dăruindu-le cu generozitate toate sumele încasate din vînzarea lui. În martie 1866 îi scria tînărului său compatriot : „Sileşte pe români să meargă să cumpere,

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20040.
[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 19959.
[3] *Documente şi manuscrise literare,* p. 106.

căci tot ce se va vinde la librar este al dumitale și al lui Cantel pe din două, cum v-am promis." [1]

Talentul de versificator și corectitudinea muncii lui Henri Cantel au contribuit eficient la ecoul viu, favorabil, pe care volumul *Brises d'Orient* al lui D. Bolintineanu l-a avut la apariție, în capitala Franței.

Dacă volumul *Brises d'Orient* s-a bucurat de o bună primire din partea cercurilor literare franceze, aceasta s-a datorat și faptului că, potrivit unei practici editoriale perpetuate pînă azi, volumul a fost „lansat" de către una dintre cele mai proeminente personalități ale literaturii franceze din acea epocă, Philarète Chasles, care i-a închinat poetului nostru o elogioasă prefață. Relațiile lui D. Bolintineanu cu Philarète Chasles nu s-au limitat însă la obținerea acestei prefețe, ci au circumscris în sfera lor și nobilele eforturi pe care poetul, ca sfetnic apropiat al lui Cuza, le depunea pentru amplificarea și consolidarea prestigiului României peste hotare, în primul rînd în Franța.

D. Bolintineanu a stăruit în ideea de a fi recomandat cititorilor francezi printr-o prefață semnată de unul din numele ilustre ale epocii. La început apelează la Saint Marc Girardin, profesor la Sorbona și membru al Academiei Franceze, sprijinitor al cauzei românilor, îndeosebi prin articolul *Les Principautés du Danube*, publicat în *Revue des deux mondes* din 15 noiembrie 1858. La 20 martie 1865, D. Bolintineanu îi scria lui G. Marian : „Cît pentru S. Marc Girardin, aș fi fericit dacă ar zice doă vorbe de prefață și i-aș rămîne recunoscător, mai ales că este omul care crează astăzi o situațiune literară." [2] Neaflînd audiență la Saint Marc Girardin, poetul îl ruga pe G. Marian, la 28 mai 1865, să se adreseze lui Léon Plée, un alt devotat prieten francez al românilor, secretarul redacției politice a ziarului *Le Siècle*, venit în Principate în timpul domniei lui Cuza, de la care se pare că a primit unele misiuni cu caracter confidențial, cum am arătat într-un capitol anterior : „Eu aș ține mai mult ca d. Léon Plée să facă o mică prefață, ca o recomandațiune sau explicațiune a cărții cu viața autorului pe care ți-o voi trimite și nimic mai mult. Aceasta îmi va conveni mai bine decît forfanteriile lui St. Marc Girardin despre care sînt încredințat că nu le va face pentru cartea mea." [3] Dar și această tentativă rămîne fără ecou.

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 19965.
[2] *Documente și manuscrise literare*, p. 106.
[3] *Ibid.*, p. 108.

În vara anului 1865, D. Bolintineanu întreprinde o călătorie la Paris, probabil din însărcinarea domnitorului Cuza, deoarece aici se preocupă de aflarea unei personalități care să accepte funcția de corespondent politic, de sprijinitor și apărător al intereselor României în presa franceză. Cu acest prilej solicită și prefața pentru volumul său *Brises d'Orient*, de la aceeași personalitate franceză, care avea să fie Philarète Chasles.

La mijlocul secolului al XIX-lea, Philarète Chasles (1798—1873) era, într-adevăr, unul dintre iluștrii reprezentanți ai culturii și literaturii franceze, profesor la Collège de France, publicist și eseist, critic și istoric literar, unul din întemeietorii literaturii comparate, autor a peste 30 de volume. Notorietatea sa în epocă a fost relevată de E. Margaret Phillips în teza de doctorat *Philarète Chasles, critique et historien de la littérature anglaise* (Paris, E. Droz, 1933), iar recent de către renumitul istoric literar și comparatist francez Claude Pichois, în vasta sa exegeză în două volume *Philarète Chasles et la vie littéraire au temps du romantisme* (Paris, José Corti, 1965). Philarète Chasles se interesase, în vederea studiilor sale comparatiste, și de literatura română. În acest scop, Ulysse de Marsillac publicase, în *La Voix de la Roumanie*, începînd cu nr. 34, din 4 noiembrie 1862, un ciclu de articole cu titlul general *Lettres sur la littérature roumaine*, precizînd că făcea acest lucru la solicitarea lui Philarète Chasles. La moartea lui Philarète Chasles, datorită mai ales prefeței la volumul lui D. Bolintineanu, memoria sa era omagiată astfel de ziarul *Românul*, din 16—17 iulie 1873 : „Om instruit și dădat mai cu osebire studielor literaturelor străine, el fu unul din acei francesi filo-români, carii se ocupă de țeara noastră, studiindu-i limba, literatura, moravurile, originea și făcîndu-le cunoscute prin esplicațiuni și critice, în tot Occidentele... Perderea lui este și trebuie să fiă simțită cu durere nu numai de toată lumea literară din Francia, dear și din România, care nu poate decît să-i poarte o eternă recunoscință pentru binefacerile ce i-a adus."

După ce se întoarce de la Paris, unde tratase cu Philarète Chasles problema prefeței și a corespondențelor politice în favoarea României, D. Bolintineanu așteaptă răspunsul definitiv al acestuia, prin intermediul lui G. Marian. Tînărul său prieten îi scria, din Paris, la 7 octombrie 1865 : „Peste o oră D. Chasles mă cheamă d-o parte, îmi luă brațul și plecă cu mine prin grădină, întrebîndu-mă dacă mai am să-i spun ceva și la răspunsul meu că nu doresc altceva decît a vedea odată prefața făcută, îmi

adaogă că să vă spui că dînsul n-a luat propunerea Dv. de legère — ca să mă exprim pe limba sa — şi că s-ar simţi foarte onorat să poată aduce un serviciu ţerei noastre" [1]. Îmbolnăvindu-se, D. Bolintineanu nu-l poate înştiinţa îndată pe Cuza despre demersurile sale pe lîngă Philarète Chasles, în chestiunea corespondenţelor politice, mai ales că poetul nu mai deţinea nici o funcţie oficială. Abia la 16 octombrie 1865 îi scria lui G. Marian, la Paris, că a intervenit pe lîngă Cuza pentru a-i oferi lui Philarète Chasles misiunea de corespondent politic, mai avantajoasă decît aceea de supraveghetor al bursierilor din capitala Franţei, deţinută pînă atunci de Roger Collard: „Acum să vorbim de treaba lui Ph. Chasles. Îndată ce am venit în Bucureşti am căzut bolnav de friguri, ceea ce m-a întîrziat. N-am putut să văz pe domnitor; cu toate astea i-am scris D. ieri. Seara a adunat Consiliul de Miniştri ca să dezbată asupra mijloacelor de a da d-lui Chasles o misiune. Nu cunosc încă rezultatul dezbaterilor consiliului, pentru aceea nici n-am răspuns d-lui Chasles, voind a-i răspunde cu succes. Trimite-i vorbă că ieri seară Consiliul de Miniştri au dezbătut chestiunea şi am să-i scriu eu rezultatul acestor dezbateri pe care le cred că vor fi mulţumitoare, căci domnitorul ţine mult la Chasles. În toate cazurile, el nu poate fi numit în locul lui Roger Collard, căci acel loc s-a dat altuia şi leafa lui a scăzut la 2000 franci pe an, căci d-acolo îţi dă d-le. Sper să fie numit ca corespondinte politic cu bună retribuţiune" [2]. La 8 noiembrie 1865, G. Marian îl informează pe D. Bolintineanu că Philarète Chasles acceptă misiunea pe care intenţiona să i-o încredinţeze Cuza, însă fără titulatura prea frapantă de „corespondent politic" [3]. Văzînd însă că guvernul de la Bucureşti întîrzie să ia o hotărîre definitivă, D. Bolintineanu încearcă să menţină încrederea şi simpatia lui Philarète Chasles prin organizarea vînzării, în librăriile de la noi, a cărţilor acestuia şi ale soţiei sale, M-me Romieu, autoarea volumului *Des paysans et de l'agriculture en France au XIX-e siècle* (Paris, 1865). În acest sens, G. Marian îi scria lui Philarète Chasles, în numele poetului nostru: „Avant de finir ma lettre, j'ajoute que M. Bol. sera très honoré d'en avoir une de votre part qui pourra lui permettre de vous rendre un service en s'adressant à une librairie de Bucarest pour faire repandre quelques volumes traitant l'agri-

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20029
[2] *Documente şi manuscrise literare*, p. 109.
[3] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20030.

culture, l'oeuvre si interessant fait par l'auteur si aimable que j'ai eu l'honneur de connaître" [1].

În cele din urmă, la insistențele lui D. Bolintineanu pe lîngă domnitor, guvernul e de acord de a-l subvenționa pe Philarète Chasles, pentru a întreține în presa franceză interesul și simpatia față de cauza românilor și domnia lui Cuza. Evitînd să-i comunice oficial lui Philarète Chasles această hotărîre, poetul îi încredințează tot lui G. Marian delicata misiune, cum rezultă din scrisoarea celui din urmă adresată profesorului de la Collège de France :

„La distance et le rapport qui existe entre Mr. B. et moi me defendent de juger pourquoi il ne vous écrit pas, mais m'obligent en même temps de vous informer que dans quelque endroit que vous soyez de tout ce qu'il me dit dans sa confidente lettre. Je ne ferai, M. tr. M., que copier ce que M. B. me charge de vous dire sans employer avec votre permission la langue diplomatique qui me fait défaut. M. le ministre des Affaires Etrangères est venu chez M. B. pour lui dire qu'il a l'ordre du Prince à vous donner six ou huit mille francs par année, non pour louer le gouvernement, mais en exilant, selon votre désir, le titre de correspondent politique, pour soutenir en principe les droits du pays en écrivant de temps en temps dans les *Débats* et autre revistes (sic !) et même dans les brochures, dont leur impression sera payée à part ; seulement M. le Ministre ne sait pas si vous y consentez. Aussi, Mr. B. a l'honneur de vous prier par moi de vouloir bien lui écrire si vous êtes content d'une remuneration de six ou huit mille fr. par année et si vous acceptez cette condition. De mon coté, dans le désir de vous prouver que les paroles du jeune intermediaire assez discret et assez muet, qui voudrait meriter une fois votre confiance, n'étaient pas volants, je vous en supplie d'écrir immédiatement à M. B. une lettre à ce sujet qu'il puisse assurer M. le Ministre que vous acceptez et puis M. le M. angajera de suite notre Agent de Paris s'entendre confidentielement avec vous sur ce point et finir plus vite cette affaire promise.

Les paroles roumaines ne s'enfuient jamais. Daignez M. très honoré M. m'informer si vous voulez bien écrire à M. B. qui me demande une reponse subite afin que sache ce qu'il faut lui dire et agréez toujours mes hommages les plus respectueux avec lesquels je suis votre très humble et très obeissant serviteur" [2]

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20059.
[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20055.

La 15 noiembrie 1865 D. Bolintineanu îi scrie din nou lui G. Marian, uşor voalat, pentru a grăbi, cu delicateţea necesară, răspunsul lui Philarète Chasles: „Ceea ce ţi-am scris să zici confidenţial lui Philarète, grăbeşte a o face. Cît? Unde o să scrie şi dacă o să scrie desigur? Dar în mod mai delicat, ca să nu se supere omul acesta“ [1].

Cu toate demersurile lui D. Bolintineanu, Philarète Chasles întîrzie şi prefaţa la *Brises d'Orient* şi răspunsul privitor la misiunea pe care voia să i-o încredinţeze Alexandru Ioan Cuza. De aceea, la 13 decembrie 1865, poetul îi scria din nou tînărului şi entuziastului său compatriot, la Paris: „Ştii că nu trebuie să avem aerul de a cere milă. Eu însă voi face pentru el ce am promis. Aştept să-mi răspundă dacă voieşte sau poate să scrie cîte ceva în *Débats* sau nu, căci ţin aici mult a vedea măcar două rînduri în acea foaie şi ei sînt dispuşi a face sacrifice“ [2]. Pentru a avea certitudinea că Philarète Chasles acceptă propunerea lui Cuza, D. Bolintineanu îi solicită o intervenţie concretă în presa franceză, de acută însemnătate pentru domnitorul român şi prestigiul ţării noastre. În timp ce Cuza era plecat la băile de la Ems, pentru a-şi îngriji sănătatea, opoziţia profită de această împrejurare şi agită spiritele nemulţumite, organizează, la 3/15 august 1865, un fel de răscoală a vînzătorilor ambulanţi, pune la cale asediul primăriei, ceea ce atrage intervenţia armatei, incidentul soldîndu-se cu morţi şi răniţi. Ca urmare, vizirul Fuad-paşa trimite domnitorului Cuza o scrisoare insolentă, dîndu-i dispoziţii impertinente. Domnitorul român răspunde însă cu demnitate, printr-o scrisoare publicată în *Monitorul oficial* din 9/21 noiembrie 1865, apărînd autonomia ţării, respingînd pretenţiile dictatoriale şi amestecul Porţii Otomane în treburile interne ale României. Pentru a face cunoscută pe plan european atitudinea şi scrisoarea lui Cuza către Fuad-paşa, D. Bolintineanu, la sugestia lui Baligot de Beyne, secretarul domnitorului, îl roagă pe Philarète Chasles să o publice în *Journal des débats*, această acţiune urmînd să constituie răspunsul tacit al profesorului de la Collège de France faţă de propunerea venită din partea românilor. În aceeaşi scrisoare din 13 decembrie 1865, D. Bolintineanu îl informa pe G. Marian: „Baligot a venit ieri la mine şi m-a întrebat, nu este cu putinţă ca prin tata Philarète să se tipărească scrisoarea domnitorului către vizir? I-am răspuns că n-am primit încă răspunsul

[1] *Documente şi manuscrise literare*, p. 109.
[2] *Ibid.*, p. 110.

lui Philarète la întrebările făcute de mine, la care are a răspunde categoric și că eu, îndată ce voi primi un răspuns pozitiv, îl voi comunica. Cu toate astea tata Philarète ar putea reproduce acea scrisoare vizirială în *Débats*, cauza lui este cîștigată aici, sau dacă nu în *Débats*, cel puțin în alt jurnal sau broșură. Ia vorba cu el, dar cu sul subțire și diplomatic, întrebuințînd finețe ascunsă ca să nu se rănească muritorul" [1]. La rîndul său, G. Marian îi comunica, de îndată, lui Philarète Chasles, la 26 decembrie 1865 : „Tout est pour le mieux ! Voilà ce que Mr. B. me charge de vous dire dans la lettre que je viens de recevoir à l'instant-même. On tient beaucoup à votre personne, si savante, si distinguée et si désintéressée. Le Sécretaire du Prince s'est rendu chez M. B. pour lui demander si c'est possible d'inserer, par votre influence, dans le journal dont nous avons parlè, la lettre du Prince adressée au vizir, cette lettre pleine de dignité et qui prétand de la Turquie à respecter notre autonomie. M. B. a repondu qu'il n'a pas encore reçu votre lettre d'acceptation. Cependant en attendant M. B. a cru necessaire de m'écrire que si vous pouviez reproduire cette lettre dans le journal en question ou même dans un autre on verrait que vous avez bien voulu accepter, la cause serait gagnée surtout lorsqu'on est disposé à faire même des sacrifices pour votre noble mission" [2].

Se pare însă că Philarète Chasles nu a putut îndeplini dorința lui Cuza de a-i publica scrisoarea către vizirul Fuad-pașa, în *Journal des débats*. În scrisorile schimbate ulterior între D. Bolintineanu — G. Marian — Philarète Chasles nu se mai amintește de această chestiune, totul limitîndu-se la obținerea prefeței pentru *Brises d'Orient*. Văzînd că Philarète Chasles întîrzie prefața, D. Bolintineanu îi scrie lui G. Marian să publice volumul fără prefață. G. Marian îi comunică întocmai dispoziția poetului nostru, dar, cu diplomație, încearcă să-l măgulească pe Philarète Chasles. În scrisoarea pe care i-o adresează, la 17 ianuarie 1866, reproduce mai întîi dispoziția lui D. Bolintineanu : „Si à la fin de l'impression vous ne recevez pas la préface, etant peut-être une promesse arrachée, publiez l'ouvrage tout de même", după care adaugă : „Mais moi, convencu, mon respectable Monsieur, de votre généreuse âme, de la noblesse de caractère qui vous personifie et rassuré par plusieurs de vos aimables lettres que j'aurai cette pré-

[1] *Ibid.*, p. 111.
[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20051.

face, j'ai eu la hardiesse, hasardée peut-être, de lui annoncer que cette fois-ci, pour la première fois, je ne suivrai pas son conseil.

Aujourd'hui, mon très respectable Monsieur, pardonnez-moi si j'ose vous demander votre dernier mot à ce sujet. Que me conseillez-vous à faire ? Avant de passer outre j'ai cru nécessaire et prudent de vous demander votre avis car le rôle que j'ai l'honneur d'avoir envers Mr. Bolintineanu, que je respecte, et envers vous, que je venère, m'oblige à le remplir consciencieusement et je ne vous demande que votre indulgence pour me pardonner de mon importunité" [1].

În sfîrşit, la 24 februarie 1866 G. Marian îi comunică lui D. Bolintineanu că a obţinut prefaţa lui Philarète Chasles, iar la 10 martie 1866 îl înştiinţează că volumul *Brises d'Orient* a apărut. [2]

Prefaţa elogioasă a lui Philarète Chasles a avut un viu ecou în ţara noastră. La numai cîteva zile de la apariţia volumului *Brises d'Orient*, ziarul *Reforma*, în nr. 18, din 13 martie 1866, p. 2, o reproduce în întregime, în traducere românească, însoţită de acest comentariu : „D. Dimitrie Bolintineanu a tradus şi tipărit poesiile sale în limba franceză. Primirăm un exemplar prin poştă de la Paris. Aceste poesii sunt precedate de o prefaţă de unul din cei dintîi critici francezi, D. Philarète Chasles, profesor la Colegiul Francii şi conservator al bibliotecii Mazarine". De asemenea, prefaţa e reprodusă şi în *La Voix de la Roumanie*, în nr. 22, din 4 aprilie 1866. Românii macedoneni, sensibili la cuvintele spuse asupra lor de Philarète Chasles în prefaţă, redactează o scrisoare de mulţumire, pe care i-o transmit prin intermediul lui D. Bolintineanu. În martie 1866, poetul îi scria lui G. Marian : „Am primit cartea ce mi-a trimis prin poştă. Înainte de toate spune d-lui Philarète Chasles că-i mulţumesc foarte mult pentru graţioasa prefaţă. Am întîrziat a-i răspunde pînă poimîne din cauză că colonii români macedoneni din Bucureşti, văzînd că în prefaţă se vorbeşte atît de bine de ţara lor, au făcut o scrisoare de mulţumire, către d. Chasles, suscrisă de toţi şi aştept ca să o suscrie şi să i-o trimit" [3]. Iar în scrisoarea următoare, preciza : „Primeşte o scrisoare către d. Chasles împreună cu adresa macedo-românilor pe care i-o vei da singur" [4].

[1] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20045.
[2] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20034.
[3] *Documente şi manuscrise literare*, p. 111.
[4] *Documente şi manuscrise literare*, p. 112.

După detronarea lui Cuza, la 11 februarie 1866, D. Bolintineanu nu renunță la ideea de a-i încredința lui Philarète Chasles o misiune semioficială, în favoarea românilor, remunerată de guvern. În scrisoarea adresată lui G. Marian, în martie 1866, îl informa: „Împrejurările politice nu au putut schimba ideea mea de a încredința d-lui Chasles ceea ce i s-a promis, dar a făcut a se întîrzia din cauza nehotărîrii încă a unui guvern stabil" [1]. D. Bolintineanu considera că momentul potrivit pentru a obține din partea guvernului român asentimentul față de misiunea proiectată a fi încredințată lui Philarète Chasles, îl constituia intenția acestuia de a ține la Collège de France un curs despre literatura română. În *Buletinul instrucțiunii publice* din 1—31 martie 1866, p. 406, se publica următorul anunț: „Cu cea mai vie plăcere comunicăm că D. Philarète Chasles, celebrul profesor de la Collegiul de Francia în Paris, urmează a deschide un curs de istoria literaturii române; el mai cu seamă va vorbi despre poesia română. Eaca a treia universitate mare în care frumoasa noastră limbă va fi admirată în producerile sale literarii". Poetul nostru spera ca Philarète Chasles să fie numit în mod oficial, de către guvernul român, profesor de literatura română la Sorbona, așa cum, în 1863, italianul Vegezzi Ruscalla primise o subvenție ca să țină un curs de istorie și literatură română la universitatea din Torino. În aprilie 1866, D. Bolintineanu îl ruga pe G. Marian să-i comunice lui Philarète Chasles: „Te rog a-i spune în particular că este o bună idee care a făcut zgomot aici că d. Chasles va face un curs de literatura română la Sorbona. Făcînd aceasta poate că guvernul de aici îl va numi ca pe Ruscalla profesore" [2].

Într-adevăr, la 20 martie 1866 Philarète Chasles ține la Collège de France o prelegere despre poezia română, în care analizează pe larg versurile lui Bolintineanu din *Brises d'Orient* [3]. Prelegerea s-a tipărit mai întîi în *Revue des cours littéraires*, troisième année, numero 29, 16 Juin 1866, p. 473. În traducere românească integrală a apărut în *Buletinul instrucțiunii publice* din 1—30 iunie 1866, p. 508, cu notele lui V. A. Urechia. Se reproduce apoi în *Trompeta Carpaților*, an. IV, nr. 464, 20 octombrie 1866, p. 1851, cu acest comentariu: „D. Philarète Chasles, unul din cei mai mari critici ai secolului XIX-lea, profesore de literatură la collegiul de Francia, și prim-bibliotecar al Insti-

[1] *Ibid.*, p. 111.
[2] *Ibid.*, p. 112.
[3] Biblioteca Academiei, coresp. inv. 20035.

tutului Franciei din Paris, ingeniosul și spiritualele șef al unei școale care este a sa proprie, unde cugetările philosofice se mărită cu plăcutul; fiul generalului din marea revoluțiune franceză, amicul lui Chateaubriand, autorele a patrusprezece volume și a unor opere de mare însemnătate ce sunt sub tipar în acest moment; pe cînd toate națiunile în Europa pare că și-a dat vorba să arunce asupra românilor vălul mortuariu, vine, apucă și rupe acel văl cu uă mînă cutezătoare, și zice Europei latine: Aici este un popul latin și populii latini nu mor! Acest popul latin, această sentinelă a Romei, uitată, abandonată, nu are spre a-și mărturisi viața sa latină, decît urmele romanilor în limba sa: limba. D. Philarète Chasles cutează să iea de mînă acest popor latin și, nu să-l ducă pe la ușele miniștrilor Franciei, nici prin antecamerele jurnaliștilor politici, mai dificili de a fi văzuți decît miniștri, deară la collegiul Franciei, în acest focar al ideelor de civilizațiune, care a dat Franciei atîta lumină, atîta gloriă! Da, d. Philarète Chasles este singurul francez din familia zeilor celor mai sus-puși în literatură, care a introdus în școalele Franciei ideea că există o limbă română-latină. Atragem luarea aminte a actualului ministru de la Instrucțiunea publică și îl rugăm să se gîndească a pune pe d. Chasles în rîndul celor care au obținut naturalizațiunea mare." Iar în final, pleda pentru ideea ca Philarète Chasles să fie subvenționat de guvernul român, ca și Vegezzi Ruscalla, pentru a ține la universitatea din Paris un curs despre literatura română: „Pretindem de la d-l Strat a face cu d. Chasles în Paris, ceea ce a făcut d. Tell cu d. Ruscalla în Turin".

Prelegerea lui Philarète Chasles a fost reprodusă, după traducerea din *Buletinul Instrucțiunii Publice,* integral, și în ziarul *Ordinea,* nr. 26, din 16 octombrie 1866, p. 103.

La începutul prelegerii sale de la Collège de France, Philarète Chasles creiona o succintă caracterizare a poporului român:

„N'allez jamais demander aux oeuvres solennells, aux poésies d'agrément et d'imitation le secret de la vie nationale; si vous voulez connaître l'Angleterre, lisez Chaucer et Shakespeare; l'Italie, lisez Dante et l'Arioste; la France, Jean la Fontaine, Marot, Montaigne et même Remy Belleau; mais surtout remontez aux sources vives; voyez l'onde jaillir limpide et murmurante du fond populaire, du fond sauvage, du creux des roches mystérieuses et obscures. Ecoutez les premiers souffles de la poésie

qui, à l'aube des sociétés, native, incivilisée, intacte, fraîche, respire à peine.

Pour la Roumanie ces documents ne nous font point défaut ; grâce à eux nous pourrons nous renseigner exactement sur la nationalité, le génie et les tendances de ces huit millions d'âmes, filles robustes et ingénues des vieilles colonies de Trajan".

Ideea lui Philarète Chasles era aceea că „il y a un génie spécial, tout à fait roumain", a cărui expresie fundamentală este latinitatea : „La note dominante est l'élément latin. C'est le latin qui constitue les assises même du langage, de la poésie et de la vie nationale". Pentru exemplificare, Philarète Chasles recurge la versurile lui D. Bolintineanu din *Brises d'Orient :* „Pour que vous vous fassiez quelque idée de la langue, de sa sonorité et de son rhythme, je détache un fragment excellent et particulièrement roumain, emprunté au recueil de Démètre Bolintiniano". Poezia larg analizată era *Mihnea şi baba.* Alăturînd versurilor româneşti echivalentele în franceză şi latină, Philarète Chasles demonstra latinitatea limbii române : „Sans nous arrêter à la forme poétique, sans nous occuper du mouvement pittoresque et de la vive peinture contenus dans ces vers, soumettons-les à la simple analyse philologique", conchizînd : „Tout y est latin".

Intrînd în dizgraţie politică, după detronarea lui Cuza, D. Bolintineanu nu mai poate acţiona în favoarea lui Philarète Chasles, în sensul dorit. La 20 septembrie 1866 îi scria lui G. Marian : „Dacă vezi pe d. Chasles nu înceta a mă rechiema în suvenirea sa şi a-i repeta toate mulţumirile şi recunoştinţa mea pentru cele ce a făcut în privinţa poeziilor mele, cum şi părerea de rău ce am că mi s-a stricat planul cu cele întîmplate la 11 februarie. Acum trebuie să treacă timp ca guvernul să poată gîndi a face o catedră de literatură română în Paris, căci nu are parale, reduce budgetul pretutindeni, întinde în dreapta, în stînga şi degeaba, gaura rămîne, ba încă creşte."[1] Împrejurările politice nefavorabile de după detronarea lui Cuza nu i-au mai permis lui D. Bolintineanu, din păcate, să-şi realizeze nobilul său proiect, de a-i încredinţa lui Philarète Chasles un curs de literatură română la universitatea din Paris.

Volumul *Brises d'Orient* reprezenta, în versiune franceză, o selecţie destul de amplă a poeziilor incluse în ediţia completă din 1865. În studiul *Les poésies françaises de D. Bolintineanu,*

[1] *Documente şi manuscrise literare,* p. 113.

publicat în 1938, Vasile Săveanu a comparat minuțios textul românesc cu cel francez, demonstrînd că versiunea franceză e mai mult decît o traducere, e o adaptare, o retopire a versurilor uneori cu o altă viziune. În anumite cazuri, în textul tradus sînt eliminate versuri și chiar strofe întregi, dar se observă și fenomenul invers, de adăugire a altora noi.

La apariție, în 1866, volumul *Brises d'Orient* s-a bucurat de o primire favorabilă și de aprecieri pozitive din partea scriitorilor și criticilor din Paris. Comentariile din presa franceză au fost reproduse, parțial, și în presa românească a epocii, rămînînd pînă azi greu accesibile. Din păcate, biografii și exegeții lui D. Bolintineanu nu au acordat atenția cuvenită acestor comentarii reproduse, în traducere, din presa franceză. Abia în ultimii ani, ele au fost menționate de Aurel Martin în articolul *Bolintineanu văzut de scriitorii francezi,* publicat în *Gazeta literară* nr. 40, din 1 octombrie 1964 și nr. 41, din 8 octombrie 1964.

Cercetările întreprinse recent în Bibliothèque Nationale din Paris m-au condus însă la cunoașterea integrală a comentariilor franceze despre D. Bolintineanu, precum și la descoperirea unora necunoscute și nemenționate pînă acum de nici un cercetător al vieții și operei poetului nostru. Pornind de la faptul că în presa românească a epocii comentariile franceze despre D. Bolintineanu au fost reproduse în traduceri greoaie, consider că transcrierea integrală a textelor franceze autentice răspunde unui interes științific major, prezintă o necesitate istorico-literară, înlesnind cunoașterea lor deplină, accesul larg atît al cercetătorilor literari cît și al iubitorilor de literatură. O valoare sporită capătă transcrierea pentru prima dată la noi a comentariilor franceze despre D. Bolintineanu.

În ordine cronologică, primul comentariu francez despre D. Bolintineanu este publicat de Henri Lavoix în *Le Moniteur Universel,* (nr. 128, 8 mai 1866, p. 551), la rubrica *Revue littéraire.* În versiune românească a fost tipărit în *Trompeta Carpaților* (an. IV, nr. 424, 31 mai 1866, p. 1695). Henri Lavoix discută șapte volume de versuri apărute în acea perioadă, cel dintîi asupra căruia se oprește fiind *Brises d'Orient* al lui D. Bolintineanu, după care urmează *Pages intimes* de Eugène Manuel, *Les Filles de minuit* de Valéry Vernier, *Chansons de vingt ans* de Frédéric Dorré, *Les Athéniennes* de Charles Joliet, *Les Chimères* de Albert Mérat și *Donaniel* de Léon Graudet. Reproducem în întregime textul francez.

„Si j'inscris l'ouvrage de M. Bolintineano en tête de cette longue énumération de livres des poésies nouvellement parus, ce n'est pas seulement parce que M. Bolintineano est un étranger auquel je dois faire à ce titre les honneurs de cette revue. Mais ce volume de poésies roumaines est une éloquente manifestation. Les gens qui par habitude de critique ont l'oeil sur l'avenir et tirent des pronostics du moindre fait vous parleraient du gros événement, en poésie bien entendu, que ce livre annonce. Il ne faut pas tant préjuger. Prenons donc ce volume tel qu'il est et tel qu'il se donne à nous. Par lui s'affirme le mouvement expansif et sympatique qui rapproche bien des langues européennes de notre langue. C'est un des aveux dans lequel se reconnaît et se salue la suzeraineté poétique de la France. Les étrangers nous ont donné de brillants écrivains en prose ; quelques-uns ont pris rang parmi nos classiques. Les poètes vont-ils donc venir à leur tour ? Nous l'espérons. En voici un qui nous arrive des Principautés Danubiennes, et demande sa place dans la pléiade des poètes de ce temps. Ces poésies, pensées et écrites dans la langue natale, M. Bolintineano les a traduites lui-même en vers français dans une forme harmonieuse et élegante sous laquelle nous pouvons sentir la saveur exquise du texte original.

Les Roumains, ce peuple né des soldats de Trajan colonisateur de la Dacie, ont un langage presque latin qui a conservé les mâles et forts accents de sa première origine. Mais il s'est aussi laissé pénétrer aux influences de l'Orient de telle sorte que sa virilité s'est adoucie sous les tons gracieux et mélancoliques de la Grèce et de l'Asie. Race latine enclavée dans l'Orient, les Roumains ont la vigueur des premiers aieux et la molesse de leurs voisins. Leurs poètes sont rares ; leur nationalité flotta hésitante jusqu'à la fin du 18-e siècle au caprice politique des graves conseils de l'Europe. Elle prit alors une consistance ; Moldaves et Valaques eurent bientôt leurs écrivains et leurs poètes qui popularisérent une langue roumaine. Jean Radulesco consacrant trente années à une oeuvre nationale, rendit l'idiome paternel à son indépendance, en le dégageant des mots slaves, turcs ou grecs qui l'avaient altéré. Radulesco écrivit des grammaires de la langue régénérée, et composa des poésies dans ce nouvel idiôme. Alexandresco, l'excellent fabuliste, Carlova, Jean Vacaresco, et enfin M. Bolintineano ont continué son oeuvre. Seulement que M. Bolintineano, l'auteur du présent volume, soit salué deux fois poète. Il a écrit dans la langue de ses deux patries, la Valachie et la

France : car il est un peu des nôtres ce jeune homme dont les études commencées à Bucarest se sont achevées a Paris et qui, au milieu de ses poèmes nés un à un dans les contrées les plus pittoresques de la Turquie, dans la Macédoine, dans la Grèce, dans l'Epire, à Constantinople, à Jérusalem, laisse l'épanouir cette fleur de délicatesse et de sentiment qui naît dans les oeuvres de nos maîtres.

M. Bolintineano manie habilement notre langue poétique. Il en a l'énergie et la grâce. Parfois cependant la période s'alonguit, le vers s'empâte ; on sent là comme l'accent d'un autre pays, quoi-que, à vrai dire, j'aie lu souvent des vers de mes compatriotes qui n'avaient pas cette pureté de diction ; mais enfin il y a bien à reprendre. Malgré ces critiques, la poésie du livre ne s'efface point. Le charme particulier de ce volume est dans la saveur poétique qui se dégage de ces poèmes ; la sève est dans l'idée, et si abondante, que lorsque le mot manque pour la rendre complétement, le lecteur achève la pensée de l'auteur.

Il faut avoir vu Constantinople élevant au milieu de ses maisons et des jardins des milliers de minarets regardant Scutari en face d'elle, de l'autre côté du détroit qui les sépare : il faut avoir glissé sur ces flots laissants derrière soi un sillon phosphorescent, par une de ces belles nuits d'été où les étoiles scientillantes reflètent leurs feux dans la mer ; il faut avoir assisté à quelques fêtes aux eaux douces d'Asie ou d'Europe ; il faut avoir vécu au milieu de tout ce bruit de Péra et de ce silence de Stanboul pour bien sentir ces Brises d'Orient et pour que ces Fleurs du Bosphore viennent à vous avec tout leur parfum. Le livre est poétique comme ce merveilleux horizon : plein de mystère et de drames comme l'Orient.

Lisez la pièce qui a pour titre *Gulfar* ; lisez *Esmé,* une poésie amoureuse digne de Saadi ; lisez la *Baigneuse,* lisez *Fatme,* l'Orient est là, avec ses grâces et ses langueurs. Le poète aux touches fortes et énergiques, vous le trouverez dans les *Légendes historiques de la Roumanie,* dans ces pièces vivement decoupées, nettement mises en scènes, dans lesquelles se traduit une noble action, où se détache un mot héroïque. Je ne puis, à mon grand regret, m'arrêter longtemps sur ce volume, pourtant, je ne saurais quitter M. Bolintineano sans faire mention de la *Lutte dans le bois.* C'est un chant surprit par le poète dans les montagnes de la Macédoine, un combat poétique entre deux bergers amoureux, où l'on croirait entendre un écho de Théocrite. Je dois surtout signaler au lec-

teur un ravisant poème de quelques centaines de vers ayant pour titre les *Formoses*. Vous diriez quelque poétique légende de la Grèce antique échappée à l'auteur des *Métamorphoses*".

Al doilea comentariu francez despre D. Bolintineanu, semnat cu inițialele A. G., a apărut în *Athenaeum Français. Bulletin Bibliographique de la Revue Contemporaine* (2-e série, no. 2, 15 mai 1866, p. 16). În colecția de la Bibliothèque Nationale din Paris, acest număr se află anexat la sfîrșitul volumului 54 din *Revue Contemporaine* (quinzième année, 2-e série, 1866). Îl reproducem în întregime :

„Nous voudrions pouvoir appeler sur ce livre l'intérêt très réel qu'il mérite. Il ne s'agit point ici de ces vulgaires recueils de prose rimée qui naissent et meurent en un jour, obéissant ainsi à une équitable destinée ; ce sont les inspirations d'un poète qui nous est à peine étranger, et qui, étant Roumain, est pour nous un frère aîné devant l'antique Rome, notre grande aïeule. Se traduisant lui-même, il nous livre tout un riche et suave écrin de poésies imprégnées des parfums de l'Orient, éclairées par les pénétrantes lumières de la civilisation occidentale. Il résulte de cette union des deux mondes de la pensée humaine, ici contemplative et là militante, une oeuvre savoureuse, où l'on recueille autre chose que des mélopées ; le philosophe, le soldat, le patriote vivent et chantent d'une voix sonore et profonde dans ces vers bien frappés, où le rhythme est comme un écho des champs de bataille, et où la strophe, tout imprégnée de la légende, s'élance avec une ardeur puissante vers les lumineuses espérances du monde moderne".

Al treilea comentariu francez despre volumul *Brises d'Orient* al lui D. Bolintineanu e datorat lui André Lefèvre și a apărut în *L'Illustration* (24-e année, vol. XLVII, no. 1212, 19 mai 1866, p. 314), la rubrica *Revue littéraire,* în cadrul căreia mai sînt discutate volumele *Les Filles de minuit* de Valéry Vernier, *La Pharsale de Lucaine* de Jacques Demogeat și *Le marchand de Venise* de L. Doffy de la Monnaye. Versiunea românească s-a tipărit în *Trompeta Carpaților* (an. IV, nr. 427, 14 iunie 1866, p. 1708). Textul francez integral este următorul :

„S'il est difficile de traduire une langue étrangère, il l'est plus encore de se traduire soi-même et de faire passer ses inspirations de sa langue nationale dans un autre idiôme, si bien qu'on en possède les ressources. C'est ce que vient de tenter avec succès M. Démètre Bolintineano, naguère ministre de l'Instruction

publique à Bucharest, et dont le nom même (Bolintineanu), témoigne des antiques liens qui rattachent la Roumanie aux races et aux langues latines. En publiant en français les poésies roumaines qui lui ont inspirées ses voyages d'exil et les légendes de sa patrie, il a voulu rendre hommage au pays qui, par sa force et par la perfection de son langage, est devenu le représentant le plus accompli et le chef naturel de la *Latinité*.

M. Philarète Chasles a compris que c'était pour nous un devoir d'accueillir et de recommander au public ce frère d'Orient, qui vient de lui-même se ranger dans le camp si injustement dédaigné des modernes poètes français. Il s'est chargé, dans une instructive préface, de présenter l'auteur des *Brises d'Orient*. Déjà M. Henri Cantel, un poète et un voyageur distingué, avait remarqué l'accent vrai, „la suavité exacte" des *Fleurs du Bosphore*, „la vérité simple et réfléchie" des *Légendes historiques* de la Roumanie, le charme ailé des *Basmes*, la fraiche saveur, saine et sauvage des *Macédoniennes*, et l'attrait tout personnel des *Rêveries*. Ces éloges sont consacrés par l'admiration des Roumains.

Sous le vêtement étranger que M. Bolintineano a lui-même ajusté du plus près qu'il lui était possible à ces beautés exotiques, et bien qu'elles nous semblent parfois gênées aux entournures, nous avons suffisamment entrevu les blondes odalisques du sérail, et Leïli qui écoute si volontiers la chanson des amours, et Amélaïur et Zulié, toutes ces captives voluptueuses qui brisent, au risque de mourir, les barreaux de leur cage dorée. Aux rives du Bosphore, pêlemêle avec les fleurs et parfois brillantes des couleurs les plus riches, croissent et s'épanouissent les perfidies et les trahisons ; et je ne sais quoi de vénéneux flotte dans la vapeur des eaux bleues et dans les émanation d'ombre. Les souvenirs héroïques de son pays ont bien inspiré le poète. Rien de plus noble et de plus par que le sujet du *Kan des Tatares ;* le barbare vainqueur exige qu'un père lui livre sa fille ; un champion s'avance visière baissée, combat l'ennemi et succombe dans la lutte : c'était la jeune fille elle même qui mourait pour la défence de son honneur. Nous avons aimé aussi les *Magiciennes des Carpathes*, les *Formoses* ou nymphes ailées de Macédoine, les *Femmes de Cavaya, Calaritis*. Plusieurs idylles, qui ont le mérite de la réalité, nous ont agréablement rappelé Virgile et Théocrite. Il en est une, entre autres, la *Lutte dans les bois*, où une jeune bergère, vaincue au jeu des chants, avoue elle-même sa défaite :

Le berger m'a vaincue, il a gagné mon coeur.

Heureuse Roumanie, où les pâtres savent encore chanter ; heureux pays pour la poésie, où l'on peut dire encore :

Prenez garde aux beaux vers, jeunes et tendres femmes !"

Unul dintre cele mai interesante comentarii franceze despre D. Bolintineanu aparţine lui Théodore de Banville. În articolul *Les poètes nouveaux,* publicat în *Revue du XIX-e siècle* (tom. III, octombrie 1866, p. 138), scriitorul francez precizează la început că va vorbi „des poètes nouveaux, de ceux dont la réputation commence à présent et ne pourra que grandir désormais", adăugînd : „d'abord je remarque, dans l'état actuel de la poésie, un double et très remarquable progrès : progrès par la versification, et progrès par la sincerité des impressions". Théodore de Banville analizează poezia cu rezonanţe noi ale lui François Coppé şi José Maria de Heredia, apoi relevă că Valéry Vernier „il compte au premier chef parmi les jeunes". Privitor la Albert Mérat spune : „Jamais le vers n'a été plus savant, plus souple et plus libre que chez le poète des chimères". Ultimul poet francez discutat este Charles Diguet, după care Théodore de Banville apreciază elogios poezia lui D. Bolintineanu. Pasajul referitor la poetul nostru a fost reprodus, în traducere românească, în *Trompeta Carpaţilor* (an. IV, nr. 462, 13/25 octombrie 1866, p. 1843). Transcriem mai jos comentariul lui Théodore de Banville aşa cum a apărut în *Revue du XIX-e siècle :*

„Après avoir complimenté et encouragé M. Charles Diguet, qui sera un poète, n-est-ce pas le cas d'oublier cette vision funèbre et de *se débarbouiller tout à fait avec de l'ambroisie ?* Vous en trouverez à revendre dans un livre infiniment curieux, les *Brises d'Orient,* poésies roumaines traduites en vers français par l'auteur lui-même, M. D. Bolintineano. Un grand critique, M. Philarète Chasles, un de nos poètes les plus brillants, M. Henri Cantel, ont présenté ce recueil au public mieux que je ne saurais le faire, et il faut les laisser parler.

«Aucun livre ne peut apprendre à personne ce que c'est que le Bosphore, et qui ne l'a pas vu n'en saurait peindre le charme et l'enivrante volupté. C'est un enchantement pour les yeux, pour l'esprit ; et le coeur lui-même, si invulnérable devant ce qui est la vie humaine, se sent troublé en présence de sa souveraine beauté. M. Bolintineano a compris tout cela dans ses descriptions ; il sait nuancer avec art ces grâces somnolentes et frémissantes et, parfois, pour réveiller notre esprit, qu'il croit avoir trop longtemps bercé, il éclate tout à coup par des vers d'une force imprévue.

J'aime tout en lui, jusqu'à cette aimable tristesse qui arrive à peine à l'amertume». Ainsi s'exprime éloquemment M. Henri Cantel, et M. Philarète Chasles dit après lui, en parlant de M. Bolintineano : «Dès que vous ouvrez son livre, une poétique forêt vous entoure, ses brises vous bercent, ses souffles mélancoliques et embaumés passent sur votre front, vous respirez une atmosphère inconnue ; et c'est la vieille Asie, l'antique Orient, ou plûtôt c'est une portion sauvage et neuve de ces régions favorisées».

Pour moi, ce que j'admire avant toute chose, ce qui m'étonne au-delà de toute expression, c'est qu'un étranger, tout poète qu'il est, ait su ainsi surprendre les secrets les plus intimes de notre versification ; c'est qu'il s'en soit assimilé les habiletés, les élégances, les ruses même ; c'est qu'il ait rendu siens ces rythmes si variés, si compliqués, si difficiles qui sont la gloire et l'accueil de notre art lyrique. A mon sens un tel miracle prouve tout en faveur de M. Bolintineano ; mais il prouve aussi que notre versification solide et riche ne trompe pas ceux qui se fient franchement à elle, et qu'elle est à la fois le but et l'instrument de la plus éblouissante magie".

Un prețios comentariu despre D. Bolintineanu, necunoscut pînă acum la noi, întîlnim în ampla lucrare a lui Virgile Rossel, *Histoire de la littérature française hors de France*, apărută la Paris, în 1895, la editura Alfred Schlachter, în care i se închină poetului român un capitol aparte :

„La plus pure et la plus noble incarnation de la Renaissance littéraire en Roumanie. On sent vibrer dans sa poésie un écho très vif de Lamartine et de Victor Hugo. Il a débuté par l'élégie pour finir par l'épopée. Ses grands poèmes nationaux n'ayant été publiés qu'en roumain, je passe. Mais ses *Brises d'Orient* nous sont arrivées de Paris en 1866, précédées d'une préface de Philarète Chasles. Elles furent composées en exil, car Bolintineanu fit partie de la glorieuse pléiade qui lutta, en 1848, pour l'indépendance de la Roumanie. On n'a pas oublié son ardente et généreuse brochure, les *Principautés roumaines* (1854), qui provoqua les éloquents plaidoyers de Michelet et de Quinet en faveur des Latins d'Orient.

Les *Brises d'Orient* nous apportent, dans une forme harmonieuse malgré des gaucheries et des négligences, toute l'enchanteresse et pittoresque nature, toute la tendre et voluptueuse imagination d'un monde et d'une race à la fois plus vieux et plus jeunes que nous. Le ciel et la terre de là-bas ont, comme l'âme

elle-même du peuple, gardé je ne sais quelle poésie très lointaine et très fraîche de mélancolie, de grâce et de rêve. L'artificiel, au milieu duquel nous vivons, n'est rien dans des pays et pour des êtres qui semblent encore tout près de la création. Bolintineano ne nous a pas redonné l'Orient conventionnel et romantique de Byron ; c'est l'Orient même lui, dans les cinq parties de son livre — *Fleurs du Bosphore, Légendes historiques de Roumanie, Basmes* (contes de veillé), *Macédoniennes, Rêveries* — nous apparaît, évoqué par un artiste qui se sent en communion profonde avec ce qu'il chante.

Les *Fleurs du Bosphore* expriment toute la souveraine beauté d'un paysage incomparable, toute la paix et tout le bercement de l'azur sans nuages et des flots sans colères ; c'est le bonheur, c'est l'amour — et c'est l'oubli, l'existence qui coule lentement, sans laisser de trace, comme un paisible fine silhouette de femme voilée, un appel de derrière les persiennes qui s'entrebâillent, un bruit léger de chuchottements et de baisers dans l'ombre, puis, de nouveau, un silence et une nuit de douce féerie. Il y a, dans les „légendes historiques", moins de morbidesse orientale ; on y découvre des désirs et des élans vers une virilité et réfléchie, qui marquent l'éveil ou le réveil d'un esprit national. Dans les „basmes", le coeur de la Roumanie bat sous la fiction, mais, quoique le charme des contes rimés par Bolintineano soit d'une très particulière intensité, il faut avouer qu'il manquait au poète, pour restituer la rapsodie primitive, une suffisante délicatesse de main et l'exacte compréhension du fond mystique de sujets qu'il traite un peu en thèmes galants, à la manière d'Ovide et d'André Chénier. Les „macédoniennes" nous offrent une peinture de l'Orient agreste ; les bergers de Bolintineano sont bien, comme le note Ph. Chasles, „des bergers de Théocrite devenus chrétiens". Quant aux „rèveries", ce sont les *Méditations* du Lamartine roumain :

Voir, la rose est plus belle encore
Sur la tombe que dans les champs :
La nuit fait désirer l'aurore,
L'hiver fait rêver au printemps.

Si la vie a des jours de larmes,
D'autres sont ornés de bonheur ;
La souffrance a parfois des charmes :
Oh ! laissez-moi donc ma douleur !...

Le sentiment est peut-être plus juste que chez Lamartine, l'inspiration moins riche, et mois puissante l'envolée. De même, certaines „fleurs du Bosphore" rapellent les *Orientales* de Victor Hugo, d'une vue plus précise mais d'une forme plus écolière :

Je voudrais être sultane
Dans le sérail du padischah,
Pour que la Frenk, la Musulmane
Jalousent mon sort, par Allah !

Je veux avoir des halaïques
De tous les pays des sultans ;
Un tahik d'or et des caïques
A dix rameurs mahométans...

...Mais je suis une pauvre fille
Dont la beauté se cache encore ;
Je n'ai point de sérail qui brille,
Je n'ai que mes longs cheveux d'or.

A parler franc, un léger effort est nécésaire pour ne point s'echapper aux défaillances du style. Et l'on peut dire que Bolintineano n'a traduit qu'en français honnête ces poésies absolument exquises en roumain".

Peste trei ani, în 1898, Virgile Rossel publică un nou studiu consacrat liricii românești în limba franceză, *La poésie française en Roumanie,* în *Revue d'Histoire littéraire de la France,* an. V, nr. 1, 15 ianuarie 1898, p. 125, studiu de asemenea nemenționat pînă acum la noi, în care supune opera lui D. Bolintineanu unei analize mai adîncite, făcînd totodată judicioase referințe și la producția lirică în limba franceză a Iuliei Hasdeu, Elena Văcărescu, Al. Macedonski și Alexandru A. Sturdza. Încă din preambulul studiului său, Virgile Rossel atrage atenția că acești poeți nu sînt imitatori palizi ai liricii franceze, ci izbutesc să aducă prin versurile lor în limba franceză un suflu nou, particular, un viu ecou al sensibilității, spiritualității și realității românești : „Si nous y rencontrons ces influences très directes, ou des imitations à peine dissimulées, nous verrons bientôt que cette poésie a parfois un accent à elle que les souffles d'Orient l'animent et la bercent ; on y sent tresaillir une âme qui, malgré tout, n'est pas la nôtre. Elle a des couleurs et des images, des mélancolies et des grâces, des tendresses et des elans qui viennent du pays même et de la race".

Oprindu-se din nou, mai pe larg, asupra volumului lui D. Bolintineanu *Brises d'Orient,* Virgile Rossel depune o frumoasă mărturie despre personalitatea poetului român, care a sublimat într-o viziune originală tot ceea ce spiritul și afectivitatea sa dobîndiseră prin contactul cu romantismul francez : „Il a lu nos romantiques, il s'en pénétré. Sa note cependant est personnelle. Il ne s'agit point ici de réminiscences ou d'adaptations banales. C'est bien un Lamartine ou, par accident, un Victor Hugo roumain, mais avec son originalité propre."

Aceste comentarii au îndeplinit, fără îndoială, un rol eficace în a face cunoscute în Franța numele și opera lui Dimitrie Bolintineanu și, implicit, unele aspecte esențiale ale literaturii române din secolul al XIX-lea.

Trebuie adăugat că însuși Victor Hugo a primit cu satisfacție volumul lui D. Bolintineanu. Într-o scrisoare adresată lui Henri Cantel, reprodusă în traducere românească în *Familia,* nr. 19, din 3/15 iulie 1866, p. 228, marele poet francez spunea : „Domnule și scumpe confrate ! Mulțumiți din partea mea, vă rog, pe dl. D. Bolintineanu ! Sunt atins de prețioasa și grațioasa sa trămitere, am cetit cartea sa foarte remarcabilă cu un viu interes. Domnia-ta ai apreţuit în acest poet al Orientului, într-o pagină elocinte, plină de știință, calitățile cele mai înalte ale criticului și ale autorului. Un om de știința domniei-tale a pronunțat, eu contrasemnez. Iubesc România ! Ea este mai o Italia, mai o Grecia. Sunt încîntat d-a aplauda totdeodată în dl. Bolintineanu pe un poet român și pe un poet francez."

ULTIMII ANI AI VIEȚII

Începînd din 1866, după detronarea lui Cuza, ostilitatea făţişă a monstruoasei coaliţii se răsfrînge dramatic asupra existenţei lui D. Bolintineanu, provocîndu-i un şir neîntrerupt de suferinţe atît morale cît şi fizice, care-i vor grăbi sfîrşitul vieţii. Îndepărtat din arena activităţii politice, poetul are durerea să-şi vadă ultragiată, treptat, însăşi personalitatea sa literară. Desigur, îi rămîn apropiaţi unii din vechii săi prieteni şi tovarăşi de luptă, ca Vasile Alecsandri, Costache Negri, Cezar Boliac, A. Zane, G. Sion, e înconjurat de dragostea şi respectul scriitorilor din generaţia tînără, în primul rînd aflîndu-se adolescentul romantic Mihai Eminescu, apoi Gr. H. Grandea, V. D. Păun şi alţii, se bucură de preţuirea unui larg public de cititori, dar oficialitatea vremii îl ignoră din ce în ce mai mult. În primăvara anului 1866, cînd se pun bazele Societăţii literare române, ce se va numi ulterior Societatea Academică şi se va transforma în Academia Română, în presa timpului încep să se facă propuneri de viitori membri ai acestei Societăţi. Ca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, C. A. Rosetti îndemna la o astfel de acţiune, în *Românul* din 10 iunie 1866 : „Subsemnatul îşi împlinesce uă datoriă d-a face d-a dreptul apel la presa din Principate-Unite, ş-a o ruga a face astfeliu ca opiniunea publică să desemne pe bărbaţii cari, prin lucrările d-lor literarie, trebuiesc a fi chemaţi spre a lua parte în societatea instituită pentru cultura limbei naţionale". În acest context de împrejurări, reprezentanţi ai opiniei publice îl propun şi pe D. Bolintineanu, ca unul care a citorit literatura română şi a contribuit la propăşirea patriei. Într-o

„epistolă deschisă", semnată de St. Rîmniceanu și A. G. Călinescu, publicată în *Familia* nr. 12, din 25 aprilie/7 mai 1866, era susținută și candidatura celui ce tipărise recent *Brises d'Orient*, considerat „de doue ori poet, adecă român și francez, precum a zis ilustrul critic francez Ph. Chasles". De asemenea, printr-o „scrisoare către redacție", apărută în *Românul* din 6 iulie 1866, un T. Pascal înscria și numele lui D. Bolintineanu alături de ceilalți oameni de cultură care meritau să facă parte din Societatea literară română. Cu toate acestea, poetul nu va intra în atenția forurilor oficiale, fiind exclus din decretul pe care Carol I îl va da la 2 iunie 1867, prin care numea pe membrii Societății literare române. [1]

În fața acestui afront, la care se adăugau și alte nemulțumiri, D. Bolintineanu se retrage complet din viața publică, nu acceptă nici un compromis cu guvernarea complotiștilor de la 11 februarie. Cînd e propus, în „culoarea de albastru" a Bucureștiului, pentru alegerile municipale, refuză printr-o scrisoare deschisă, apărută în *Trompeta Carpaților*, nr. 578, din 28 octombrie/10 noiembrie 1867 : „Văzîndu-mi numele meu într-uă listă de candidați pentru alegerile viitoare ai capitalei, vă rog să binevoiți a publica în stimabilele d-le ziariu că dorința mea este a lăsa locul meu la alți bărbați mai cunoscuți și cari pot fi mai apți decît mine în misiunea ce își propun."

Adversar declarat al monstruoasei coaliții, D. Bolintineanu nu va ezita nici un moment să se războiască deschis cu reprezentanții ei. În vara anului 1866 el scoate, bilunar, un „jurnal în versuri" de „satire politice", intitulat *Eumenidele*, după numele zeițelor din mitologia greacă, reprezentate cu șerpi în plete, cu o torță într-o mînă și un pumnal în cealaltă, simbolizînd pedepsirea fărădelegilor săvîrșite de oameni. Continuînd atitudinea din *Nemesis*, supune unei critici severe atît stările de lucruri generale, din perioada posterioară detronării lui Cuza, cît și manifestările reprobabile ale celor ce guvernau țara. Cu deosebire își îndrepta ascuțișul satirei sale împotriva celor ce trădaseră idealurile revoluției de la 1848 și organizaseră complotul de la 11 februarie. În primul rînd era vizat Ion Brătianu, care îl adusese pe Carol I, primind funcția de ministru al finanțelor :

[1] V. A. Urechia : *Actele și solemnitatea oficiale și neoficiale a inaugurării Societății literaria română*, București, 1867, p. 17.

Republican fierbinte, aduci o dinastie
Cu drept de moştenire în noua Românie...
De la ospăţul ţării azi lepezi pe popor,
Ca nedestoinic încă a fi alegător.
Cînd nu erai la cîrmă, înăuntru şi afară
Strigai că se pusese bir peste bir pe ţară !
Venind în capul ţării, puseşi tu şi mai mari
Pe toţi fonctionarii şi pe pensionari...

Imaginînd, în satira *Mihai Viteazul în rai* o convorbire între viteazul voievod şi Preda Buzescu, poetul elogia personalitatea şi reformele lui Cuza :

A făcut mari lucruri, Dumnezeu să-l ierte !
Unind Moldo-Valahii dupe multe certe.
Pe ţerani de clacă tot el a scăpat,
Drepturi de alegeri la popor a dat ;
Grecilor călugări a luat din mînă
Toată-acea avere ce a fost română
Şi a dat-o ţerei !...

În schimb, arăta că după instaurarea la putere a complotiştilor

A pierit haiducul şi-a venit borfaşul.
Codrul nu mai are de acum tîlhari,
Ei sînt în oraşe şi în posturi mari...
Legile în ţară nu sînt respectate,
De cei de la cîrmă mai întîi călcate.

Satirele nu menajau nici pe miniştri (*Muzele române către d. Ioan Strat, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice*), dezvăluind mai ales ipocrizia politicienilor, interesele lor meschine, ca în *Profesiune de credinţă a unui candidat de deputat la alegerile viitoare :*

Dar ţiu mult să fiu ales mandatar sau deputat,
La Cameră negreşit, şi nicidecum la Senat.

Căci la Camera cea mică
E diurnă bunicică,
Cînd la Senat, toţi o ştie,
Nici lăscaie n-o să fie.

Cei vizați în satirele din *Eumenide*, în primul rînd I. Brătianu și C. A. Rosetti, au apelat atunci la publicistul umorist N. T. Orășanu, care a scos, ca ripostă, un alt jurnal satiric, intitulat *Bolintineadele*, într-un singur număr. S-a crezut că *Bolintineadele* aparțin tot lui Dimitrie Bolintineanu. Chiar și G. Călinescu, în bibliografia completă pe care a anexat-o la sfîrșitul studiului publicat în *Steaua* și reprodus apoi în volumul *Studii și comunicări* (1966), menționează *Bolintineadele* alături de celelalte scrieri satirice ale poetului. Că acest jurnal satiric nu aparține autorului *Eumenidelor*, ci adversarilor săi politici, o spune clar însuși D. Bolintineanu, într-o scrisoare adresată lui G. Marian, la 20 septembrie 1866 : „Ei au pus de au făcut un alt jurnal numit *Bolintineadele* înadins ; dar nu se vinde căci e rău scris, fără spirit, fără talent" [1]. De asemenea, într-o notiță apărută în *Sentinela română*, nr. 10, din 5 septembrie 1866, p. 39, se specifica : „ A apărut uă nouă publicațiune în versuri, sub titlul *Bolintineadele*, care va eși uă dată pe lună. Această publicațiune, după cît vedem, este un respuns la *Eumenidele* domnului D. Bolintineanu". Riposta adversarilor nu-l intimidează însă pe poet. Dimpotrivă, îl determină să tipărească o nouă broșură satirică, *Ielele, grame și epigrame politice*. Scrise, ca și *Nemesis*, sub impulsul imediat al disensiunilor politice, *Eumenidele* și *Ielele* nu depășesc nivelul unor versificări facile, prozaice, sînt departe de sfera artei, prezentînd azi doar un interes documentar.

Concomitent cu publicarea acestor broșuri satirice, D. Bolintineanu își exprimă atitudinea critică față de stările de lucruri de după detronarea lui Cuza printr-un ciclu de articole apărute în *Trompeta Carpaților*, începînd din toamna anului 1866. În articole ca *Monastirea Tismana* (nr. 452, 20 septembrie 1866, p. 1802), *Orezul și Bistrița* (nr. 456, 4 octombrie 1866, p. 1818), *Cozia și Arnota* (nr. 457, 7 octombrie 1866, p. 1822), *Rîmnicul Vîlcei-Argeșul* (nr. 459, 14 octombrie 1866, p. 1830) se arăta nemulțumit de felul în care erau îngrijite și administrate mînăstirile, de aici trecînd la exprimarea unei opinii negative asupra stărilor de lucruri generale din țară, îndemnînd guvernul prezidat de Ion Ghica să acționeze energic. În ultimul articol scria : „Nu s-a făcut nimica pentru țară ; și totul este de făcut. Misiunea domnieivoastre este mare și frumoasă. Nu balansați un moment : căi de comunicațiune prin țeară, și mai ales acolo unde dealurile opresc cu totul comunicațiunea ; școale la sate ; preoți învățați ; eată

[1] *Documente și manuscrise literare*, p. 113.

ce trebuie ţerei ! şi ca să adjungeţi a avea şcoale la sate bune şi preoţi buni, adică instrucţiune şi religiune, trebuie înainte de toate centralisarea satelor. Proprietarii, mai mult şi decît guvernul, ar putea pune mîna la clădirea fundamentelor naţiunii, care sunt populaţiunea rurale."

Tot în *Trompeta Carpaţilor* introduce şi însemnările de *Călătorii în Asia Mică* începînd cu nr. 458, din 11 octombrie 1866, p. 1815, pînă la nr. 471, din 24 noiembrie/6 decembrie 1866, p. 1977.

Cînd Cezar Boliac, conducătorul *Trompetei Carpaţilor,* se îmbolnăveşte şi apoi întreprinde o călătorie în Moldova, îl lasă în locul său pe D. Bolintineanu, care desfăşoară o vie activitate publicistică, sub semnătura Cosmat. În *Trompeta Carpaţilor,* nr. 520, din 28 mai 1867, Cezar Boliac mulţumea public „cu multă recunoştinţă vechiului amic politic şi de inimă al nostru şi al ziarului nostru, care a binevoit să-şi dea timpul său preţios şi talentul său atît de preţuit acestei foaie, ţinînd locul de prim-redactor mai bine de o lună de zile, sub numele de Cosmat". Campania publicistică a lui D. Bolintineanu începe în nr. 486, din 22 ianuarie/3 februarie 1867 al *Trompetei Carpaţilor,* cu articolul *Restauraţiunea.* Consecvent cu sine însuşi, devotat aceloraşi idealuri, poetul apără cu energie personalitatea lui Cuza şi sensul patriotic al guvernării sale: „Domnul Cuza a urmat a pune în practică ideele revoluţiunii politice şi sociale ce datează în România din secuiii trecuţi. El a nivelat clasile, a desrobit poporul de clacă, a rădicat sus stindardul naţionale. Această revoluţiune nu putea să placă nici puterilor vecine, nici clasilor privilegiate din ţeară..." Detronarea lui Cuza şi urcarea la putere a complotiştilor de la 11 februarie, asemănînd aceasta cu reîntoarcerea Bourbonilor pe tronul Franţei, în timpul Restauraţiei, era prezentată de scriitor cu o virulenţă rar întîlnită în publicistica sa, cu un clocot de mînie: „Conspiratorii se aliară cu noaptea, serbară nunta în palatul Domnului unde născu pînă în ziuă acest Făt-frumos ce se numi 11 februarie; uă cameră şi un senat nuntaşi, în minoritate, nuntaşi de a doua zi ai acestei însociri între noapte şi conspiratori, adoptară noul regim în aclamaţiunile foilor vîndute; şi paraziţii alergară din toate părţile cu laude, ca să capete un loc la banchetul noului regim. Comedienii, banchetiştii, prestidigitatorii, arlequinii, jucătorii pe funiă, bufonii, divertiră sărbătoarea; se mîncă foc, se scoase panglice pe nas. Se sărutară, aruncară cu tină în regimul trecut, stropiră cu isop

regimul nou; înmormîntară domnia care dase românilor viața națională, libertatea muncei, drepturi cetățenești, și scriseră pe pecetea mormîntului: infamia, trădarea, corupțiunea, tirania! Traseră hora împregiurul mormîntului, apoi cînd voiră a împărți vestimintele mortului, se prefăcură că se ceartă ca să înșele, încă uă dată, buna credință a națiunii."

Rămas credincios lui Cuza, politicii lui patriotice și naționale, sensurilor radicale ale loviturii de Stat din 2 mai 1864, care limita și contracara puterea monstruoasei coaliții, D. Bolintineanu nu putea concepe ca el sau alt devotat al reformelor din timpul Unirii să accepte un compromis sau o alianță cu cei ce-l aduseseră pe prințul prusac în țară. În articolul *Sistema budgetelor,* apărut în *Trompeta Carpaților* nr. 492, din 12/24 februarie 1867, referindu-se la zvonul că în noul guvern urmau să intre și partizanii lui Cuza, cei ce participaseră la lovitura din mai, D. Bolintineanu punea cu gravitate problema conștiinței civice și politice: „Oamenii de la 2 mai? ce va să zică acești oameni? Oamenii cari au fost, sunt și vor fi pentru egalitatea drepturilor politice? Oameni de principiu? Deară cari sunt oamenii de principiu de la 2 mai, cari sunt pentru egalitatea drepturilor politice proclamate prin ei, și cari ar putea să vină astăzi să serve într-un templu unde cultul lor este înlocuit cu alt cult contrariu cultului lor? cari să vină să se dezmintă fără rușine? să dărîme ce au făcut? să dea mîna de ajutor Restaurațiunii ca să sugrume ideele de la 2 mai, ca să iea de la popor autoritatea, vieața politică, și să o dea unei fracțiuni? ca să înnoade cu mîna lor lanțurile învinșilor și să dea cheia învingătorilor?" Admițînd că totuși s-ar găsi și oameni care să-și renege vechile convingeri, poetul sublinia că „asemeni oameni ar înceta din acel moment a fi urmați la putere de simpatie și de sprijinul poporului, ar fi îndată desaprobați și priviți ca nisce oameni fără principie".

Într-un alt articol, *Ce ați promis și ce ați făcut,* publicat în *Trompeta Carpaților* nr. 495, din 22 februarie 1867, releva că așa-zișii „salvatori", cei ce l-au alungat pe Cuza „fără știrea națiunii, fără știrea poporului, fără știrea armatei", făcuseră promisiuni înșelătoare, dînd țara înapoi: „Nu numai de cuvînt ei nu s-au ținut, deară au schimbat instituțiunile democratice ale țărei pentru care au jurat în camere că le vor mănține, și le-au înlocuit cu altele cari au avut de țintă să creeze clase privilegiate și să dea puterea numai în mîna lor, contra chiar a principielor din chiar constituțiunea lor".

Cînd Carol I și acoliții săi încep să facă tot felul de concesiuni politice diferitelor puteri străine, subminînd autonomia și demnitatea națională, D. Bolintineanu ripostează vehement. Edificator în acest sens este articolul *Concesiunile politice,* apărut în *Trompeta Carpaților* nr. 497, din 2/14 martie 1867. La început admitea că, în unele împrejurări istorice nefavorabile, în cadrul unor conjuncțiuni fatale, cînd nu mai există nici o altă soluție, se poate ajunge la un compromis de moment: „Sunt în viața popoarelor momente de durere cînd frunțile se înclin înaintea ursitei fatale; atunci nu este nimica de blamat, ci de plîns". În schimb, arăta mai departe poetul, „cînd guvernele lor, de bunăvoiă, și fără uă neapărată trebuință, se aruncă pe calea umilinței naționale, istoria vine, biciuiește și resbună onoarea patriei îngenunchiată". Dezaprobînd sever concesiunile făcute de noii guvernanți, demonstra caracterul lor antipatriotic: „Să nu mai întrebăm ce s-au făcut făgăduințele despre mărire, demnitate naționale, autonomiă, drepturi! Să nu mai întrebăm de drepturile românilor! Nu mai sunt nici drepturi, nici români; sunt numai învingători și învinși, sunt numai puternici cari devor, și slabi cari sunt devorați. Un singur lucru domină în regimul salvatorilor: trebuința de a ruina România egalitară, revoluționară."

Campania publicistică desfășurată în *Trompeta Carpaților* avea drept scop discreditarea totală a regimului instaurat prin aducerea lui Carol I pe tronul țării. Aversiunea lui D. Bolintineanu era categorică, făcînd un tablou sumbru și îngrijorător al stărilor de lucruri din acel timp, ca în articolul *Situațiunea țerei,* apărut în nr. 498, din 5/17 martie 1867: „Un sistem de corupțiune, lanț ce coprinde toate arterele, toate fibrele, toate nervele corpului... talente, capacitate, probitate, sunt sacrificate monstrului ce se chiamă *interes,* ce rădică fruntea și face să tacă toate consciințele...

Serviciul financiale este desorganisat; taxe, monopoluri, impozite, se încrucișează, se lovesc, se desmint, se înființează și se desființează; nime nu mai scie cari sunt și cari nu sunt; datoriele către fisc ale particularilor influenți nu sunt plătite încă. Starea domenelor Statului este deplorabile, și cere îndată uă nouă organizare a parte și uă comisiune de anchetă. Tribunalele pre lîngă altele au născocit sub ministeriul trecut ingenioasa ideă de a înfăcișa părțile și a nu închiăia jurnal, a delibera și a nu da sentința decît după trecerea de mai multe zile, chiar și uă lună, și lumea țipă, și nimeni n-o aude. Nici uă lege la nici un minis-

ter nu se execută ; numirile la justiție s-au făcut cu călcarea legii și ministrul a declarat în Cameră că nu a sciut legea... Deară lumea a ajuns să crează că nu mai trebuie a se face nici uă lege, fiindcă orice guvern este, calcă legile".

La fel de acuzatoare sînt și celelalte articole publicate în *Trompeta Carpaților, — A cui este țeara?* (nr. 506, 2/14 aprilie 1867, p. 2022), *Unde mergem?* (nr. 507, 6/18 aprilie 1867, p. 2026), *Ce ar fi trebuit să facă guvernul salvatorilor* (nr. 509, 13/25 aprilie 1867, p. 2034), *Decadența la români* (nr. 526, 22 iunie/4 iulie 1867, p. 2102), *Depravațiunea* (nr. 538, 3/15 august 1867, p. 2149) și altele.

La 4/16 august se formează un nou guvern, prezidat de Ștefan Golescu. Date fiind vechile sale relații cu Ștefan Golescu, din cabinetul căruia a făcut parte, ca ministru de externe, în 1861, D. Bolintineanu încetează pentru moment campania publicistică antiguvernamentală. Ba mai mult, la inițiativa lui Dimitrie Gusti, ministru al Instrucțiunii Publice, acceptă să facă parte din Comisiunea teatrelor române, alături de Ion Heliade Rădulescu, M. Kogălniceanu, Al. Odobescu, V. A. Urechia, C. Stăncescu, Grigore Bengescu [1]. Poetul a răspuns inițiativei lui Dimitrie Gusti, marele reformator al teatrului românesc, pentru că „ținta de căpetenie" a acestuia „era de a asigura și îmbunătăți starea materială a actorilor, cari, scăpați de grija zilei de mîne, să se poată devota fără rezervă artei lor, ridicînd astfel nivelul scenei naționale". De asemenea, de a se alcătui un repertoriu „în totul conform cu scopul moral și eminamente național ce trebuia să aibă teatrul" [2]. Timp de un an de zile, cît a făcut parte din Comisiunea teatrelor române, D. Bolintineanu s-a străduit, alături de ceilalți membri ai Comisiunei, să alcătuiască un repertoriu național capabil să instruiască și să educe publicul, să asigure actorilor o independență materială și spirituală. Constatînd însă, cu regret, că oficialitatea politică a vremii manifesta o condamnabilă indiferență față de scena națională și producțiile dramatice originale, tratînd pe actori ca pe simpli funcționari ai statului, poetul, neabdicînd niciodată de la demnitatea sa, își dă demisia din Comisiune, la 15 octombrie 1868, precizînd : „Îmi este cu neputință de a contribui cu lucrarea mea într-un scop menit a lucra pentru dezvoltarea literaturii dramatice și artei dramatice, cînd nici literatura drama-

[1] Ioan Massoff : ***Teatrul românesc***, vol. II, București, E.P.L., 1966, p. 258.
[2] D. C. Ollănescu : ***Teatrul la români***, partea II, București, Carol Göbl, 1898, p. 88.

tică, nici arta dramatică nu sînt pe cale de a se dezvolta prin mijloace luate, cînd nici cea mai mică măsură nu s-a văzut în public pentru încuragiarea literaturii dramatice şi a artei şi cînd subvenţiunea statului servă încă numai spre a face din artiştii dramatici nişte fonoţionari ai statului." [1]

Prezenţa sa în această Comisiune şi contactul cu arta dramatică l-au incitat însă să abordeze şi domeniul teatrului, publicînd, în 1867, dramele *Mihai Viteazul condamnat la moarte* şi *Ştefan Vodă cel Berbant,* iar în 1868 încă trei drame istorice, *Alexandru Lăpuşneanu, După bătaia de la Călugăreni* şi *Ştefan Gheorghe-vodă sau Voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele.* În primăvara anului 1868 concepe încă şase piese de teatru, tot de inspiraţie istorică, începînd să le publice în *Trompeta Carpaţilor.* În nr. 621, din 7/19 aprilie 1868 al acestui ziar, se scria: „Poetul naţional Dimitrie Bolintineanu, colaboratore şi amic al *Trompetei Carpaţilor,* pre coloanele căreia şi-a revărsat atîtea idee generoase patriotice şi în adevăr liberale, a binevoit să doteze jurnalul său de predilecţiune cu prima tipărire a şese drame ale sale inedite, în versuri, ale căror subiecte sunt trase din istoria patriei.

Deci *Trompeta* va publica şese drame istorice:

1. Moartea lui Constantin Brîncoveanu.
2. Mărirea şi moartea lui Mihai Viteazul.
3. Despot Vodă ereticul.
4. Mihnea care îşi tăia boierii.
5. Postelnicul Constantin Cantacuzino.
6. Doamna Chiajna.

Sperăm că lectorii *Trompetei* vor ascepta cu nerăbdare totdauna numerul spre a ceti în folioła sa istoria românilor în acţiune şi tradiţiunea fidele care a caracterizat totdauna operele marelui poet român".

În *Trompeta Carpaţilor* se publică însă numai piesa *Moartea lui Constantin Brîncoveanu.*

Din cele şase drame anunţate, D. Bolintineanu a realizat numai cinci. Împreună cu poemul *Sorin* le tipăreşte, în 1868, în volumul intitulat *Şase drame istorice noi,* cu titlurile uşor modificate: *Mărirea şi uciderea lui Mihai Viteazul, Despot Vodă, Mihnea Vodă care-şi taie boierii, Postelnicul Constantin Cantacozin* şi *Brîncovenii şi Cantacozinii.* Drama *Brîncovenii şi Cantacozinii* a fost reprodusă, fragmentar, şi în gazeta *Transilvania,*

[1] *Documente şi manuscrise literare,* p. 117.

nr. 15, din 15 iulie 1868, p. 350, cu această notiță: „S-a observat cu altă ocasiune cum că una dintre foile noastre (și anume una dintre cele mai mari) afla, cum că productele poetice ale d-lui Bolintineanu nicidecum nu ar fi căutate de public, după cum ar merita același. Încît pentru publicul de dincoace, noi crezurăm și credem astăzi, că causa necăutărei se poate esplica și din totala necunoascere a lucrărilor eșite nu numai de la dn. Bolintineanu, ci și de la alți auctori români. Nu se poate spune ce anevoie străbat chiar și cele mai bune cărți la publicul nostru. Mai avem încă ținuturi în care afară de cărțile bisericesci încă tot nu se vede pînă în zioa de astăzi nici una din astfeliu de cărți românesci.

Pînă atunci anume foile literarie sunt datoare a încunoscința pre cît numai se poate, încai eșirea cărților mai bune. După promisiunea ce am dat, ne luăm astăzi voia a reproduce cîteva scene din drama d-lui Bolintineanu."

În raport cu drama istorică a epocii, piesele lui D. Bolintineanu se situau la nivelul mediocru comun. Erau, desigur, lăudabile eforturile ce se depuneau în acel timp pentru a înzestra scena națională cu piese inspirate din trecutul istoric al poporului român, dar, cu cîteva puține excepții, viabile și astăzi, aceste eforturi nu au avut rezultatele scontate. Cel mult, au creat o stare de spirit favorabilă inspirației istorice, au întreținut interesul pentru drama istorică și au pregătit condițiile pentru realizările valoroase ulterioare. Abordarea dramei istorice în literatura noastră s-a datorat aceloraș împrejurări specifice în care au apărut balada și romanul istoric, și pe care am încercat să le reconstituim într-un capitol anterior. Un rol stimulator l-au jucat și dramele istorice din literatura franceză, traduse și reprezentate la noi în acea epocă. În 1836—1837 Costache Negruzzi tradusese *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei* de Victor Hugo, ultima fiind tălmăcită și de Cezar Boliac, în 1837. Pe scena Teatrului Național din Iași s-a reprezentat, în stagiunea 1851—1852, în versiune românească, *Lucreția Borgia* a lui Victor Hugo. În stagiunea 1861—1862, M. Pascaly reprezintă, la București, *Chatterton* a lui Vigny, în traducerea lui C. A. Rosetti. Din Al. Dumas-père se reprezintă *Mușchetarii*, la Iași, în stagiunea 1851—1852, și *Caterina Haward*, în stagiunea 1853—1854. La București, în 1864, s-a reprezentat și *Copiii lui Eduard* de Casimir Delavigne etc.

Drama romantică franceză a avut un rol stimulator, dar, într-un anume sens, a copleșit prin recuzita ei începuturile și așa

destul de anemice și anevoioase ale dramei noastre istorice. Neavînd suficientă experiență și putere de discernămînt artistic, autorii de piese cu subiecte istorice au asimilat din drama romantică franceză tendințele extreme, aducînd în scenă personaje exaltate, împărțindu-le sentențios în figuri angelice și diabolice, apăsînd excesiv latura grotescă și macabră, situațiile limită, făcînd din elementul sentimental, erotic, pîrghia adesea esențială a conflictului, rezolvînd situațiile prin neprevăzut, coincidențe stranii, îngreunînd acțiunea prin efecte sonore abuzive, printr-o retorică facilă, printr-un decor enorm de încărcat și fastuos.

Pînă la B. P. Hasdeu și V. Alecsandri, drama istorică românească, inclusiv producțiile de acest gen ale lui D. Bolintineanu, s-a aflat la un nivel cu totul precar. Se pare că prima noastră piesă cu subiect istoric a fost *Mihai Domnul și Iroul Românilor* a lui Gh. Asachi, mistuită însă, în manuscris, în incendiul care a izbucnit la Iași, în 1827, după propria declarație a autorului ei, în articolul *Despre literatură*, apărut în *Albina românească* nr. 5, din 13 ianuarie 1829, p. 19. În orice caz, Gh. Asachi rămîne inițiatorul dramaturgiei noastre istorice, la 26 august 1834 reprezentîndu-i-se, la Iași, *Dragoș întîiul, domn suveran al Moldovei*, despre această „dramă eroică" spunîndu-se în *Albina românească*, într-o cronică teatrală, că era „întemeiată pe fapte istorice și înfrumusețată de harurile unui episod interesant", înfățișînd spectatorilor „vechea slavă" [1]. Tot lui Gh. Asachi i se reprezintă, la 8 aprilie 1837, la Iași, „drama serie" în două acte *Petru Rareș-Vodă*, care, potrivit cronicii din *Albina românească*, evoca „un istoric episod din epoha 1538, acea plină de înfăptuiri și de haractir nobil al moldovenilor și aceea se deosebea prin a ei țintire morală și patriotică" [2]. După aceste prime tentative, drama istorică a fost reprezentată prin *Mihul — o trăsătură din rezbelul lui Ștefan cel Mare cu Matei Corvin regele Ungariei* de N. Istrati, publicată la Iași în 1850 și jucată la 19 aprilie 1852 ; *Curtea lui Vasile Vodă* de Al. Pelimon (1852); *Moartea lui Mihai Viteazul la Turda* de Costache Halepiu (1854) ; *Radul Calomfirescu* de Ion Dumitrescu Movileanu (1854) ; *Moartea lui Radu VII de la Afumați* de I. M. Șeinescu (1854) ; *Cetatea Neamțului* de Vasile Alecsandri (1857) ; *Viitorul României* de Mihail Pascaly (1859) ; *O noapte pe ruinele Tîrgoviștei sau Umbra lui Mihai Viteazul*

[1] T. T. Burada : *Istoria teatrului în Moldova*, Iași, Institutul de arte grafice N. V. Ștefaniu, 1915, vol. I, p. 122.
[2] *Ibid.*, p. 123.

de P. Grădişteanu (1857); *Matei Basarab sau Dorobanţii şi seimenii* de G. Baronzi (1858); *Monumentul de la Călugăreni* de Vasile Maniu (jucată în 1859 şi publicată în 1871); *Berchea* de G. Tăutu (în *Foiţa de istorie şi literatură* din 1860).

Un moment notabil în evoluţia dramei noastre istorice l-a înscris B. P. Hasdeu cu *Reposatul postelnic*, publicată în gazeta *Lumina (Din Moldova)*, nr. 6, din 1862. Deosebit de interesantă, pentru epoca respectivă, era mai ales introducerea teoretică aşezată de B. P. Hasdeu înaintea piesei sale. Potrivit opiniei sale, drama sau tragedia istorică trebuie să reprezinte „caracterul politic şi moral al unei epoci". De asemenea, pleda pentru respectarea adevărului istoric, pentru culoarea locală şi specificul naţional, dar în acelaşi timp şi pentru crearea unor tipuri reprezentative pentru întreaga umanitate. În studiul *Cea dintîi piesă de teatru a lui B. P. Hasdeu*, publicat în *Studii şi cercetări de istoria artei*, tom. XI, nr. 2, din 1964, Ovidiu Papadima sublinia: „Introducerea la *Reposatul postelnic* — în raport cu ceea ce se gîndea şi se realiza la noi, în jurul anului 1860 în materie de teatru — putea juca rolul prefeţei lui *Cromwell* şi piesa tînărului Hasdeu merita să se desfăşoare în jurul ei o bătălie ca aceea în jurul lui Victor Hugo pentru *Hernani*. Cu siguranţă că ar fi fructificat şi ridicat mult teatrul românesc al epocii".

Prima mare dramă istorică din literatura română avea să o dea tot B. P. Hasdeu. La 10 februarie 1867 i se reprezintă *Răzvan Vodă*, publicată apoi în ziarul *Perseverenţa* şi în volum aparte în acelaşi an, titlul *Răzvan şi Vidra* fiind dat abia la ediţia III-a, din 1869.

După acest mare succes, urmează iar o serie de drame istorice minore, *Vornicul Bucioc* de V. A. Urechia (1867), *Rienzi* de Samson Bodnărescu (1868), precum şi piesele lui Dimitrie Bolintineanu. Tradiţia dramei istorice va fi aureolată şi consolidată abia în 1879, prin *Despot Vodă* de Vasile Alecsandri.

Dramele istorice ale lui Dimitrie Bolintineanu nu au nici o valoare literară. Acest lucru l-a subliniat, încă din acea vreme, şi nu fără regret, tînărul său admirator, Mihai Eminescu, în articolul *Repertoriul nostru teatral*, apărut în *Familia* din 18/30 ianuarie 1870: „Venim cu părere de rău la creaturile dramatice ale d-lui Bolintineanu. O repetăm: cu părere de rău, căci naţiunea aştepta cu mult mai mult de la poetul cel mare şi iubit, de la copilul ei cel desmierdat, decît acele drame fără caractere, fără scop, fără legătură, imposibile prin nimicnicia lor, astfel că autorul lor se pare a fi uitat că e compunătorul plin de geniu şi inimă al

«Cîntecelor și plîngerilor», a «Baladelor», — *sînte* oglinzi de aur ale trecutului românesc. Dacă am fi să alegem între comediile lui Alecsandri și dramele lui Bolintineanu, — sigur că am trebui să alegem comediile, care cu toată frivolitatea lor, respiră pe fiecare pagină o mulțime de spirit, de caracteristică și de viață palpitîndă ; pe cînd dramele d-lui Bolintineanu nu au nici un fond de viață, ba încă adese respiră un fel de imoralitate crasă și grețoasă (vezi d. ex. «Ștefan Vodă cel Berbant»). Cauza căderii celei adînci a d-lui Bolintineanu în aceste creațiuni, pare a fi împrejurarea cum că a aruncat ochii pe geniala acvilă a Nordului : pe Shakespeare. Într-adevăr, cînd iei în mînă opurile sale, care ne par așa de rupte, așa de fără legătură în sine, ți se pare că nu e nimica mai ușor decît a scrie ca el, ba poate a-l și întrece chiar prin regularitate. Însă poate că n-a existat autor tragic, care să fi domnit cu mai multă siguritate asupra materiei sale, care să fi țesut cu mai multă conștiință toate firele operei sale, ca tocmai Shakespeare."[1]

Dintre piesele de teatru ale lui D. Bolintineanu, numai una a fost reprezentată, uneori parțial, și anume *După bătaia de la Călugăreni*. În luna mai 1868 trupa lui Mihail Pascaly a jucat-o la Brașov [2]. După o lună, la 27 iunie 1868, aceeași trupă reprezintă actul al doilea, la Sibiu, rolul lui Mihai Viteazul fiind interpretat de însuși Mihail Pascaly, „cu o desteritate și eleganță de admirat, între cele mai vie aplause", cum scria Nicolae Densusianu în cronica publicată în *Familia*, nr. 22, din 5 iulie 1868. Observînd că dramele lui D. Bolintineanu nu s-au bucurat de nici o reprezentație în București, Nicolae Densusianu se întreba dacă aceasta nu se datora chiar calității deficitare a pieselor : „Dl. Bolintineanu a scris mai multe drame istorice, dar foarte puține sau mai nice una nu s-a jucat pre scena din Bucuresci. Nu scim, să o ascriem aceasta gustului bucurescian dedat și format mai mult pentru comediele de salon francez, sau să o ascriem însuși dramelor noastre naționale și poeților actuali. Bolintineanu mai ales în drama aceasta pătimesce defecte atît în situațiuni, cît chiar și în închiegarea totului. Mai toate actele dramei formează un tot mai mult sau mai puțin rotunziat, și unitatea dramatică se pierde prin ele."

La București, prima dată se reprezintă un act din aceeași piesă în ziua de 12 noiembrie 1868, cum ne informează o notiță apărută în *Familia*, nr. 39, din 18 noiembrie 1868, p. 464. Singura cronică

[1] M. Eminescu : *Opere*, ediție îngrijită de I. Crețu, București, Cultura Românească, vol. I, 1939, p. 426.

[2] Mihai Florea : *Matei Millo*, București, Editura Meridiane, 1966, p. 120.

elogioasă s-a publicat în *Albina Pindului*, nr. 12, din 1 decembrie 1868, p. 294, nesemnată, dar datorată, desigur, tînărului său emul, Gr. H. Grandea, conducătorul gazetei.

În această perioadă, mai mult ca oricînd, D. Bolintineanu e nevoit să-şi asigure existenţa din modestul cîştig al muncii literare şi de aceea scrie fără măsură, pînă la epuizare, istovindu-se atît din punct de vedere spiritual cît şi fizic. Uneori izbuteşte să realizeze şi lucruri meritorii, demne de cunoscut şi astăzi, ca amplul poem în patru cînturi *Conrad*, apărut în 1867. Interesante de consultat, din perspectiva istoriei literare, pentru semnificaţiile pe care le-au avut în epocă, sînt şi articolele publicate în *Albina Pindului*, în 1868, cu titlul *Poesia română în diverse epoce*. Bine informat, străduindu-se să fie cît mai obiectiv, reliefa caracteristica dominantă a fiecărui scriitor român afirmat după 1800. Despre Costache Negruzzi spunea că „este un mare poet". Pe Anton Pann îl definea „poet poporan, elegiac şi satiric, cîntînd suferinţele şi ironiile poporului român", iar lui C. A. Rosetti îi recunoştea meritul că „aminti românilor pe Béranger şi născoci satira politică în România". Articolele lui D. Bolintineanu reprezentau una dintre cele dintîi manifestări publicistice care puneau bazele istoriei literare româneşti. Cu deosebire trebuie subliniat articolul consacrat lui Vasile Alecsandri, apărut în *Albina Pindului*, nr. 5, din 15 august 1868, în care demonstra influenţa binefăcătoare a poeziei populare asupra bardului de la Mircești, precizînd că, prin ciclul acestuia de *Doine*, se inaugura o nouă etapă de dezvoltare în lirica naţională : „Pe la 1845 începu o noă impulsiune poetică. Ea veni din Moldova. Poetul Alecsandri modula cîntecele sale intime începute pe malul Senei unde îşi făcuse educaţiunea. Reîntors în patria sa, el vărsă în cîntecele sale simţimentele şi expresiunile Moldovei. El fuse dator cîntecelor poporane române, renumirea sa, şi aceste cîntece poporane îi datorară lui profumul delicat al talentului său şi ridicarea lor din corupţiunea timpilor, la adevăratul lor merit. De atunci poezia se români".

În alte articole din acest ciclu, observaţiile sînt pertinente, aprecierile judicioase. De pildă, în nr. 5, din 15 august 1868, arăta că Ienăchiţă Văcărescu a lăsat versuri „cari pot a se repeta totdauna pentru graţia cu cari sunt esprimate, cum şi pentru cugetarea lor, mai ales în timpul copilăriei muzelor române". Balada *Sburătorul* a lui Ion Heliade Rădulescu era considerată „un cap d-operă român, frumos în anul 1830, frumos în anul 1870, frumos întot-

dauna, căci este o suflare poetică, naturală, simplă, ce are meritul a mișca inima"

Cu o vie satisfacție releva caracterul patriotic și național al versurilor primilor noștri poeți moderni. Referindu-se, de pildă, la *Marșul* lui Vasile Cîrlova, observă că „poesia luă atunci o întipărire română, patriotică, energică. Niciodată coarda română nu resunase mai sublim, mai românesc. Astfel toată națiunea fuse mișcată de aceste sunete noi cari înălțau sufletele cu o putere necunoscută încă." (nr. 4, 1 august 1868, p. 90). Dimitrie Bolintineanu era permanent preocupat, în aceste articole, de ideea slujirii afirmării naționale, de modul în care literatura primei jumătăți a secolului trecut a răspuns eforturilor și luptei pentru dreptate și libertate. În nr. 5, din 15 august 1868, p. 122, întîlnim, în acest sens, un elogiu adus lui Nicolae Bălcescu : „Nobilă și plăpîndă mlădiță din oamenii de la 1848 cari au scăpat România de a mai fi proprietate a patruzeci de familii privilegiate, el a murit în esil fără să fi avut fericirea de a revedea acea patrie care iubea, unită și liberă !"

Constrîns de nevoi materiale, fără a-și da seama că-și diminuează prestigiul poetic, tipărește, în 1869, un volum de *Poezii din tinerețe nepublicate încă.* Pretextînd că scoate la lumină versuri din perioada inițială a activității sale, pentru a nu rămîne necunoscute, introduce în acest volum poezii aproape exclusiv erotice, de factură anacreontică, similară primilor poeți Văcărești și lui Costache Conachi. După o întinsă activitate lirică, prin excelență romantică, D. Bolintineanu se întorcea, în mod curios, la perioada începuturilor noastre poetice. Multe versuri din acest volum sînt neîmplinite, desuete, lacrimogene, care distonează cu partea cea mai bogată a liricii sale. Totuși, printre ele se întîlnesc și poezii erotice de o valoare evidentă. În articolul *Din istoria poeziei românești. Alexandrescu — Bolintineanu,* publicat în *Revista Fundațiilor Regale,* nr. 5, din mai 1936, p. 252, Paul Zarifopol aprecia pozitiv aceste poezii, observînd că D. Bolintineanu făcea exces de modestie în prefața volumului, revendicîndu-se din Anacreon, în timp ce avea o contribuție notabilă la modernizarea liricii noastre erotice : „Bolintineanu păcătuiește aici prin modestie, sau marea lui spontaneitate îi ascundea lui însuși meritele lui ca răsturnător al eroticei Văcărești și a lui Conachi. El a dat haină occidentală poeziei române de dragoste".

Că Dimitrie Bolintineanu avea, în această perioadă, o existență precară, o dovedește și următorul fapt. În 1869 tipărește

o primă broşură din poema epică *Traianida,* sperînd că va atrage un număr mare de abonaţi. Din păcate, speranţele i-au fost înşelate. De aceea, într-un anunţ, sub propria sa semnătură, apărut în *Albina Pindului,* nr. 2, din 16—30 iunie 1869, p. 39, spunea, cu amărăciune :

„Pentru a vedea starea de decadinţă în care am ajuns, unde naţia şi guvernul nu mai are simţimîntul literilor României, — vom zice că am avut patruzeci de abonaţi la această poemă, dintre cari numai douăzeci au făcut onoare subscrierii lor.

Acestor abonaţi se va da restul *Traianidei* prin caiete din *Albina Pindului* unde se va publica regulat. Dacă din acest mic număr de abonaţi, vor fi unii nemulţumiţi cu această decisie, sunt rugaţi să ne însciinţeze spre a li se înapoi partea din bani ce au plătit şi care privesce *Traianida*".

În acelaşi număr din *Albina Pindului,* Gr. H. Grandea intervenea prin articolul *Publicaţia operilor Domnului Dimitrie Bolintineanu,* acuzînd în primul rînd guvernul de vinovată atitudine nepăsătoare faţă de un poet care a adus mari servicii patriei şi literaturii române :

„Ieacă un poet ca Bolintineanu, care în lunga lui viaţă de dureri şi privaţii n-a avut alt scop decît desceptarea simţimîntelor nobile şi patriotice în români. Pentru tot ce a făcut, n-a fost resplătit decît cu sudori de sînge. Şi toţi acei cari, mai mult sau mai puţin, au simţit în inima lor nobilă sete d-a păşi pe această cale spinoasă, nu credeţi că au isbutit mai bine.

Dar ce să mai zicem noi ? Lăsăm pe poet singur să vorbească cu acea răceală a unui suflet mîndru. Să vă spună el în cîţi români avu resunet chiămarea lui pentru publicarea operilor sale cari sunt o avuţie sîntă a naţiei".

Poema epică *Traianida* apare integral, în volum, în 1870. Tot în acest an D. Bolintineanu publică volumul *Plîngerile României,* alcătuit mai ales din „ode" cu caracter patriotic şi satiric. În grabă, oferă alte două biografii romanţate, *Viaţa lui Traian August, fondatorul neamului românesc,* în 1869, şi *Cleopatra, regina Egiptului,* ambele sub nivelul obişnuit al scrierilor de popularizare.

Diversificîndu-se în mai multe domenii publicistice, semnează încă trei broşuri propagandistice, *Cartea poporului român, Nepăsarea de religie, de patrie şi de dreptate la români* şi *România roabă la austro-maghiari?,* toate în 1869. Subintitulată „cugetări philosophice şi politice în raport cu starea actuală a României",

broşura *Cartea poporului român* reafirma poziţia şi convingerile paşoptiste ale lui D. Bolintineanu, rămase valabile şi la acea dată, slujite cu consecvenţă. Poetul avea ca modele *Le Livre du peuple* a lui Lamennais şi *Le Peuple* de Jules Michelet, însă îşi expunea ideile într-un stil personal, reportîndu-le la condiţiile social-politice şi istorice din perioada respectivă. Înrîurit de concepţiile mesianice ale lui Lamennais, încerca să justifice progresul umanităţii prin credinţa în Dumnezeu, cum făceau de altfel romanticii din epoca revoluţiei de la 1848. Părăsind însă domeniul formulărilor teoretice, cercetînd realităţile timpului şi societăţii în care trăia, D. Bolintineanu emitea idei interesante, observaţii judicioase. El pleda pentru egalitatea în drepturi a tuturor cetăţenilor, indiferent de clasa socială căreia aparţineau. Constituţia din 1866 era considerată „literă moartă", deoarece perpetua „lipsa libertăţii muncii", „o împărţire nedreaptă a proprietăţii", o justiţie coruptă, lăsată pradă jocurilor de interese ale diferitelor partide politice.

În broşura *Nepăsarea de religie, de patrie şi de dreptate la români* îşi propunea să analizeze „cauzele cele mai mari ale decadenţei naţiunii noastre", începută, după opinia poetului, la 11 februarie 1866, o dată cu detronarea lui Cuza. Nepăsarea de religie era justificată prin reacţia maselor faţă de corupţia clerului: „Este adevărat că clerul a pierdut independinţa tradiţională a caracterului său... Unde a mai născut un mitropolit ca acei care apărau cînd erau chemaţi a se esprima, drepturile poporului, pe cel nevinovat şi îngenuncheat?... În Cameră, în Senat, de zece ani văzut-am o voce a bisericii să apere legile, drepturile patriei, să răzbune insultele aduse de tirani moralei publice? Ei totdauna au fost cu toate guvernele, totdauna aliaţi la toate abusurile guvernelor. Capii eparhiilor, siliţi de apăsători, ordonau protoiereilor să ajute poliţia a viola drepturile naţiunei în alegeri. De aici născu nepăsarea despre religie". În perioada de după detronarea lui Cuza, arăta mai departe D. Bolintineanu, naţiunea a decăzut deoarece sentimentele ei patriotice au fost înşelate: „Legile nu se esecută; nu sunt iubite, căci nu sunt făcute de toţi, căci nu fac fericirea tutulor, nu sunt isvorul nici egida proprietăţii publice; căci recompensele nu se dau pentru valoarea dată faptelor citite publicului, ci pentru considerarea persoanelor; căci cel inocinte este lovit, şi cel blestemat achitat şi onorat; căci guvern şi guvernanţi devin două armate..." Neclintit pe poziţiile sale de adversar al monstruoasei coaliţii, care alungase pe Cuza şi adusese pe Carol I, scriitorul considera că cea de a treia impor-

tantă cauză a regresului național din perioada respectivă o constituia încălcarea dreptății: „Ideea de nedreptate într-o societate presupune îndată o stare neregulată, o societate unde sunt apăsați și apăsători, jefuiți și jefuitori, unde legile nu se respectă de nimeni, o societate unde omul moral este nefericit, este persecutat și se vede izolat și strein, în aceea ce el era dedat a numi patria sa.

În aceste condiții inimile nobile se retrag, se răcesc; drepturile refusate virtuții, virtutea refusă datoriile. Astfel nimic nu ucide o patrie ca tirania unui om, unei caste, care guvernă un sistem blestemat unde dreptatea nu este dată celui ce o are, dar aceluia care se face instrumentul vil al acestui sistem blestemat care degradă omul și societatea."

Cu trupul măcinat din ce în ce mai mult de o boală necruțătoare, epuizat din cauza unei existențe precare și nesigure, D. Bolintineanu rămînea același înflăcărat și energic patriot, gata oricînd să se sacrifice pentru binele națiunii și al țării sale. El acționa nu numai pe cale publicistică, ci și prin mijloace directe, prin fapte. În 1868 făcea parte dintr-un comitet de înarmare a poporului, fapt prea puțin sau de loc cunoscut pînă acum, mărturisit de I. A. Lapedatu în articolul *O vizită la fericitul D. Bolintineanu*, apărut în *Orientul latin*, an. I, nr. 15, din 18 mai 1874.

Începînd de prin 1868, D. Bolintineanu cade pradă suferinței fizice, agravată de o suferință morală. În august 1868, vizitîndu-l acasă, I. A. Lapedatu observa: „Omul era foarte neliniștit; toată ființa sa semăna a ruină; afară de aceea, că poetul nu se prea bucura de-o sănătate trupească satisfăcătoare, el mai da și semne înverderate de suferințe sufletești. Se părea consumat de un foc nedormit, care nu-i lăsa pace și liniște nici măcar pe un moment. Dintru întîi credeam că e preocupat numai de lucrările comitetului de înarmare, din care făcea parte și dînsul; dar apoi, peste curînd m-am convins că nemuritoriul poet era torturat de îngrijiri pentru națiunea și patria sa".

În anul următor, 1869, cînd îl vizitează V. D. Păun, poetul arăta și mai rău: „Capul său, fără barbă, cu părul lăsat pe ceafă, sta rezemat de spatele unui jeț adînc. Se înțelegea că-i tare obosit după fața lui palidă și ochii stinși..." [1] În aceeași stare l-a aflat și Gr. H. Grandea: „L-am văzut stins, vestejit, abătut, tremurînd

[1] V. D. Păun: *Bolintineanu*, în „Literatură și artă română", an. V, nr. 11—12, 25 septembrie—25 octombrie 1901, p. 785.

și abia ținîndu-se p-o canapea..." [1] Un alt tînăr prieten al poetului, N. Predescu, autor al romanului *Le Comte de Walney*, apărut la Paris, în 1862, l-a văzut într-o seară la teatru, într-o ipostază îngrijorătoare: „Cînd l-am privit, viitorul se închisese pentru dînsul. Zbîrcituri șerpuiau pe chipu-i, obrazu-i prezenta concavități, oase despuiate de carne se desemnau amenințătoare, deplinătatea sănătății fugise, trupul părea apăsat sub povara vieții..." [2]

În aceste momente, cînd își simțea sfîrșitul aproape, D. Bolintineanu mai făcu un ultim efort, renăscînd parcă din propria-i cenușă, ca pasărea Phoenix. Nevoind să-și încheie zbuciumata sa existență, dăruită în întregime patriei, pînă nu-și va fi spus încă o dată, răspicat, cuvîntul său ardent, încălzit de flacăra celor mai nobile idealuri, își încordă ultimele puteri și apucă din nou pana în mînă pentru a dezaproba politica antinațională și antipatriotică a monstruoasei coaliții. În articolul *Guvernul arbitrariu*, publicat în *Românul* din 10 ianuarie 1870, scria, cu suflarea întretăiată parcă de suferință, cu îndurerare pentru soarta țării: „Tribunalele din timpul alegerilor sunt la ordinile prefecților. Aur se varsă, funcțiuni se dau; procese se cîștigă de alegători banditi, cari capătă dreptul de nobleță și neviolabilitate ca domnii..." Ca un semnal de alarmă, tras cu înfrigurare, înaintea dezastrului, scria în același mod, în articolul *Reacțiunea la putere*, apărut în *Românul* din 15 ianuarie 1870: „Națiunea slăbește, corupțiunea face progres, legile sunt înlăturate. Constituțiunea... uă ficțiune. Vițiul onorat, virtutea persecutată". Asemănătoare sînt și articolele *Răspunderea miniștrilor*, (*Românul*, 19—20 ianuarie 1870), *Starea de azi* (*Românul*, 1 februarie 1870), *Principiurile constituționale* (*Românul*, 5 aprilie 1870).

Cu puțin înainte de a fi doborît pe patul de suferință, D. Bolintineanu scoate un ultim și unic număr din *Dîmbovița*, la 22 martie 1870, scriindu-l singur în întregime. Obiectivele erau aceleași ca ale publicisticii sale din ultimii ani, precizînd în articolul program că „se va ocupa a explica drepturile omului ale căror principii fac bazile Constituțiunei acestei națiuni...

Dîmbovița este pentru Constituțiune; dar nu pentru privilegiuri ce s-au introdus în Constituțiune, datine ale despotismului...

[1] Gr. H. Grandea: O *vizită la Bolintineanu*, în „Familia", an. VII, nr. 19, 9/21 mai 1871, p. 224.

[2] Nicolae Predescu: *Poeți și artiști*, București, Imprimeria „La Roumanie", E. S. Cerbu, 1900, p. 196.

Dîmboviţa va cere desfiinţarea cumulului de funcţiuni publice, desfiinţarea favoritismului şi nepotismului, desfiinţarea subvenţiilor date în ideea egoistă de partidă, ce sunt simtome ale guvernelor despotice de care nefericita naţiune credea că a scăpat la 11 februariu...

Va cere încetarea concesiunilor oneroase în străinătate, de natură mai mult a despoia naţiunea decît a-i da viaţa şi prosperitatea..."

Din nefericire, în momentele în care reînvia *Dîmboviţa*, D. Bolintineanu era aproape de sfîrşitul zilelor, măcinat de boală, cu spiritul din ce în ce mai nebulos. Aceasta reiese şi din puţinele articole inserate în unicul număr al publicaţiei sale. În *Self-guvernement* cerea un „guvern direct prin cetăţeni", „libertatea absolută pentru tot ce este din domeniul privat şi din administraţiunea directă a afacerilor locale, şi o intervenire mai mult sau mai puţin directă în afacerile provinciale şi generale, nelăsînd guvernului central decît atribuţiunile pentru care se cere unirea vederilor, graba, esecuţiunea, esperienţa afacenilor şi întrebuinţarea puterilor comune". Într-un alt articol, *Situaţiunea*, zugrăvea totul în culorile cele mai sumbre, cu o descurajare totală: „Amorul lipseşce între fraţi, slăbiciunea domină. Şi de aici vine moartea. Datinele sunt corupte, toate crimele, toate viciurile care degradă, omoară o naţiune sunt triumfătoare pe tărîmul familii şi virtuţile gonite precum în guverne sunt numai acei preoţi care adoră la altarele viciurilor şi crimelor..."

Tot în acest unic număr al *Dîmboviţei* încearcă să retipărească romanul *Manoil* şi introduce poeziile *Baladă* şi *Anul 1870*. Cea din urmă era un fel de variantă la cunoscuta poezie *Anul 1840* a lui Grigore Alexandrescu, pe linia atitudinii generale a lui D. Bolintineanu din acel timp:

An nou! aduci tu noă soare lucitor
Ce vine să dea viaţă, lumină şi amor?
Mărire şi putere şi dulce libertate?
Virtute la putere, morală şi dreptate?...

Sub un sistem de pradă şi de corupţiune
Se pierde tot ce fuse măreţ în naţiune...

An nou! vei fi mai dulce decît cel încetat
Ce în această ţeară nimica nu a dat,
Decît minister aspru ce ne păstrează soartea
O viaţă de durere, mai crudă decît moartea?

La reapariție, *Dîmbovița* a fost salutată cu simpatie de *Românul* din 1 aprilie 1870, p. 286 : „A spune că ea reapare supt direcțiunea iubitului și fecundului nostru poet și autore Dimitrie Bolintineanu este a face imposibile orice altă reclamă, care n-ar părea decît palidă pe lîngă aceea ce o face rostirea acestui nume."

În ultimii ani ai vieții sale, Dimitrie Bolintineanu a cunoscut îndeaproape spectrul sărăciei, fiind constrîns uneori să recurgă la încercări disperate pentru a-și asigura existența. Nu a acceptat însă niciodată filantropismul și mila altora, ci a oferit întotdeauna un echivalent al sprijinului primit. La 29 martie 1867, Ștefan Bolintineanu adresează ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, desigur, determinat de poet, o petiție prin care ruga să se achiziționeze un număr de exemplare din volumul *Călătorii în Asia Mică* de D. Bolintineanu, spre a fi distribuite ca premii școlare. La recomandația Consiliului permanent de instrucțiune sînt achiziționate 300 de exemplare.[1] Peste un an, la 28 martie 1868, însuși Dimitrie Bolintineanu solicită achiziționarea a 250 de exemplare din volumul *Brises d'Orient*, dar prin rezoluția din 7 aprilie 1868 ministerul dispune achiziționarea a numai 150 de exemplare, în valoare de 1200 lei.[2] Pe lîngă condițiile mizere în care se zbătea, D. Bolintineanu mai avea de acoperit și vechea sa datorie către bancherul Polihroniade, care-l creditase în timpul exilului, cu prilejul călătoriilor întreprinse atunci. La un moment dat, acest bancher cu pretenții de Mecena nu va ezita să pună poprire chiar pe modesta pensie a poetului. În aceste triste împrejurări, D. Bolintineanu își oferă mereu cărțile spre vînzare. La 20 februarie 1870 roagă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să-i cumpere 800 de exemplare din volumul *Viața lui Traian August*, iar la 12/24 februarie 1871 mai oferă spre achiziționare 155 exemplare din *Viața lui Traian August*, 20 din *Traianida*, 5 din *Conrad*, 1 din drama istorică *Alexandru Lăpușneanu*, 2 din *Viața și faptele lui Ștefan Vodă*, 9 din *Ștefan George Vodă*, 3 din *Plîngerile României*, deci ultimele exemplare rămase, unele răzlețe, cu care încerca zadarnic să-și amelioreze suferința. Impresionat de situația dureroasă în care se afla poetul, un binevoitor referent al ministerului propunea achiziționarea cărților : „Avînd în vedere serviciile aduse literaturii și limbii române de către d-nu Bolintineanu, avînd în vedere mijloacele restrînse ale numitului și nemulțumitoarea poziție în care se află actualmente după mai mulți

[1] *Documente și manuscrise literare*, p. 119.
[2] *Documente și manuscrise literare*, p. 120.

ani de muncă literară și servicii publice ; avînd în vedere utilitatea cărților ce propune Ministerului a se cumpăra pentru distribuirea de premii, pentru aceste motive decidem a se cumpăra cărțile indicate" [1].

Pînă în ultima sa clipă conștient, pînă cînd puterile fizice i-au permis, Dimitrie Bolintineanu nu a lăsat pana din mînă. Deși poate își simțea sfîrșitul aproape, nu înceta să scrie, să plănuiască lucrări noi, anunțîndu-le fie prietenilor intimi, fie în presă. Cînd Gr. H. Grandea îl vizitează, îi împărtășește că a lucrat un nou ciclu de poezii inspirate din Orient, în limba franceză, intitulat, *Les perles du Bosphore :* „Nu sciu, Grandeo, dacă ți-am arătat nisce poeme orientale pe care le-am versificat în franțuzește. Le-am numit «Les perles du Bosphore» și le-am dedicat..." În articolul în care evocă vizita la D. Bolintineanu, Gr. H. Grandea nu precizează dacă a văzut sau nu manuscrisul ciclului de poezii *Les perles du Bosphore* și de aceea, poate, nici un comentator sau exeget al poetului nu a dat atenție acestui amănunt. Cercetările pe care le-am întreprins au confirmat însă mărturia lui D. Bolintineanu. Din fericire, manuscrisul ciclului *Les perles du Bosphore* s-a păstrat, aflîndu-se astăzi în Biblioteca Academiei, la cota Ms. rom 931. Este alcătuit din 52 de file, conținînd fie textul definitiv în limba franceză al unor poezii, fie bruioane și versuri răzlețe din alte poezii, în curs de elaborare. Prima poezie a ciclului poartă chiar titlul *Les perles du Bosphore :*

C'est ici le Bosphore éblouissant séjour
De beautés, de fraîcheur et des rêves d'amour.
Voyez-vous dans le ciel la lune belle et pleine
Ou comme un colier d'or au cou blanc d'une reine,
Fannat de ses rayons un sentier de feux
Qui vous poursuit et reste dans vos yeux.

Trebuie precizat că poeziile din acest ciclu sînt creații direct în limba franceză, și nu transpuneri din vechile sale poezii. Dacă în volumul *Brises d'Orient* a inclus versiunea franceză a poeziilor sale anterioare, în ciclul *Les perles du Bosphore* a introdus poezii noi, care nu figurează nici în ciclul *Florile Bosforului.*

Înainte de a fi doborît pe patul morții, D. Bolintineanu intenționa să ofere cititorilor o suită variată de noi scrieri, lansînd lista de subscripție pentru abonamente. În *Familia,* nr. 50,

[1] *Ibid.,* p. 120.

din 13/25 decembrie 1870, p. 598, se publica următorul anunț: „Dl. Dimitrie Bolintineanu a deschis o subscripție la operile sale mai nouă intitulată: «Poeme eroice», despre faptele strălucite ale lui Ștefan cel Mare, Mihai eroul, Mircea, etc. cari vor să formeze 3 broșure voluminoase; apoi un volum despre 16 «Doamne române», cari au ilustrat trecutul națiunii române, în fine 3 broșuri despre «Țepeșiu și Zeira», «Dan și Țara», «Pompei și Cornelia». Prețul abonamentului e 20 de franci, respunși la ieșirea primei broșuri. Mai departe ilustrul autor anunță cum că va mai publica și alte opuri de asemene natură în proză, firește dacă părtinirea publicului român va fi destul de călduroasă".

După aceste epuizante eforturi, cu trupul sfîrtecat de suferință, Dimitrie Bolintineanu se prăbușește într-o tragică agonie.

SFÎRȘITUL

Singur pe lume, fără familie, fără nici un sprijin, Dimitrie Bolintineanu este lăsat în părăsire de oficialitatea vremii. Cel ce l-a vegheat îndeaproape, a fost vechiul și bunul său prieten A. Zane. Aducîndu-l în casa sa, l-a îngrijit ca pe un frate, cu o pilduitoare dragoste. La 25 februarie 1871, Costache Negri îi scria lui A. Zane: „Am cetit cu adîncă mîhniciune ceea ce-mi scrii despre dumneata și Bolintineanu, și mai mult decît totdeauna rămîn înțăpenit în trista mea convingere, cum că oamenii de treabă, în biata noastră țară, nu numai că sînt înlăturați și nesocotiți, dar apoi persecutați și apăsați cu o scîrboasă perseverență" [1].

Exilat în străinătate, Alexandru Ioan Cuza află cu durere de starea dramatică a bunului său prieten și sfetnic, cel ce nu încetase pînă în ultima clipă conștientă să-l apere și să-i păstreze neîntinată imaginea de domnitor patriot, și atunci recurge la un gest emoționant, pentru a-i veni în ajutor. Știind că poetul, în neștirbita sa demnitate, nu va accepta filantropia nimănui, Cuza îi trimite o sumă de bani ca din partea unui negustor care l-a înșelat odinioară și care avea remușcări din această cauză, căutînd să se reabiliteze destul de tardiv. [2]

Pentru a-l putea îngriji cum se cuvine, A. Zane apelează la bunii prieteni ai poetului. Lui Vasile Alecsandri îi trimite o scrisoare zguduitoare, solicitîndu-i sprijinul în a obține o pensie mai bună pentru nefericitul autor al legendelor istorice: „Sărmanul

[1] C. Negri: *Scrieri*, vol. II, p. 351.

[2] I. Zane: *O scrisoare privitoare la Domnitorul Alex. Ioan I*, în „Arhiva", an. XII, nr. 1 și 2, ianuarie—februarie 1901, p. 84.

nostru amic merge tot degenerînd în toate. Nu mai are nimic din omul ce cunoașteți, decît o carcasă zdrobită și schimonosită. Oasele picioarelor s-au strîmbat, încît picioarele lui reprezintă un O. Capul îl ține necontenit plecat, ca cînd i-ar fi junghetura frîntă. De multe ori își ține capul în mîini, ca cînd i-ar fi frică să nu-l piarză... Moralul lui este scăzut așa de jos! Nu i-a mai rămas decît memoria unor lucruri trecute dar inconteninte... Alterarea cea mare a sistemului său nervos nu poate suferi prea mult timp nici o emoțiune. Negația a orice simțire este singura stare în care are quietudine. Poate că bietul om a simțit prea mult, a întins poate prea mult coarda simțirii prin imaginațiune și suferințe morale, încît aci coarda s-a zdrobit. Am pierdut orice speranțe de îndreptare... Tot ce vă rog pe d-voastră este de aveți vreun bun amic în astă Cameră să-l îndemnați a-i face o pensiune mai potrivită cu trebuințele ordinare și extraordinare ce reclamă starea fizică și morală a acestui om." [1]

Cel ce a pledat în Camera deputaților pentru acordarea unei recompense naționale lui D. Bolintineanu, a fost Cezar Boliac. În ședința din 25 iunie 1871, susținînd propunerea unor deputați, Cezar Boliac arăta răspicat că pentru Bolintineanu „patria nu a făcut încă nimic, deși toată viața lui a lucrat pentru patrie și a scris cît puțini literați au scris. Ei bine, în munca silnică care-și impunea el pentru a-și scoate pînea cu sudoarea frunței, s-a smintit, și astăzi este într-o miserie de care nu vă puteți face ideă, nu-l țin picioarele, îi tremură mușchii, este ca un copil, și lipsit chiar de pînea de toate zilele." [2]

În fața acestei intervenții de natură să zguduie inima oricărui om onest, s-a găsit totuși un deputat, un Brătianu, cu inima de piatră, care să riposteze cinic: „Ce să facem?"

Cezar Boliac a replicat atunci sever: „D-voastră întrebați ce să facem unor ilustrațiuni literare cari mor în miserie? Ce mai așteptăm de la un june ca d-ta ca să ne misce inima, cînd D-ta acum vii și ne întrebi ce să facem? Ei, d-le Brătiene, ce să facem? Să vă spun eu ce trebuie să facem. Deacă nu este nici un ban în visteria țării, pentru ca să arătăm recunoștința națiunii către un bărbat ca Bolintineanu, care a scris așa de mult, și care astăzi este smintit și se află în starea unui copil, fără conștiință de ce mai zice și ceea ce mai face, atunci noi cu toții să punem pungile

[1] Petre Constinescu: *O mărturie despre D. Bolintineanu*, în „Tomis", an. II, nr. 8, august 1967, p. 13.

[2] *Monitorul oficial*, nr. 144, 3/15 iulie 1871, p. 779.

noastre jos pe masă, și să îndulcim puțin momentele cele lucide ale acestui nenorocit".

Președintele Camerei trimite însă propunerea să fie analizată în secțiuni, în ciuda protestului vehement al deputatului A. Florescu. Cum era de așteptat din partea unor deputați care reprezentau interesele monstruoasei coaliții, propunerea de a i se acorda lui D. Bolintineanu o recompensă națională, în starea tragică în care se afla, a rămas înmormîntată în dosarele secțiunilor, fără nici o rezolvare.

Din nenorocire, nici A. Zane, care-l găzduia pe poet, nu dispunea de prea multe mijloace materiale, pentru a-i da îngrijirea necesară. Și atunci, împreună cu alți devotați prieteni, recurge la un gest disperat, de ultimă soluție, organizînd o loterie publică pentru a vinde biblioteca și mobilierul ce mai rămăsese de la cel care, asemenea fetei tinere pe care o cîntase în adolescență, se afla pe patul morții. În articolul *Poetul Bolintineanu,* apărut în *Trompeta Carpaților* nr. 902, din 4/16 aprilie 1871, se scria:

„Poetul Bolintineanu zace de mai mult timp în casa amicului său Zane, care și el nu se bucură de veri-uă favoare a sorții, cu numeroasa sa familiă ce dă îngrijirea de tot momentul acestei ilustrațiuni a națiunii române care se chiamă Dimitrie Bolintineanu, de la care în puține case române se va întîmpla să nu fie uă carte.

Noi facem apel la toți românii simțitori să se grăbească a veni să concure la uă loteriă la care s-a pus mobilierul și biblioteca Bolintineanului.

Frumos suvenir în fiece casă de român un scaun, uă masă, un obiect oarecare cu care s-a servit poetul...

Să ne grăbim cu toții să aducem un surîs pe buza aceluia care ne-a încîntat mai multe zeciuiri de ani.

Bilete de loteriă se găsesc la biroul *Trompetei Carpaților,* Pasagiul Român, cum și la toate celelalte birouri de jurnale din Pasagiu.

Prețul unui bilet cinci lei nuoi."

Imediat după publicarea acestui anunț, de tragică semnificație, aproape toate publicațiile oneste sprijină acțiunea de ajutorare a poetului muribund. De pildă, în *Columna lui Traian,* nr. 14, din 5 aprilie 1871, B. P. Hasdeu lansa primul strigăt de durere:

„Bolintineanu, poetul cel mai simpatic, ex-ministrul cel mai național, inima cea mai nobilă, mai pură și mai românească, zace într-o stare oribilă pe patul unei lungi agonie.

Biblioteca şi mobilerul său s-a pus la loteriă, cîte cu 5 lei noui biletul.

Fi-va vreun adevărat român, care să nu vină în agiutorul acestei ilustre suferinţe ?"

Tot în *Columna lui Traian*, nr. 16, din 19 aprilie 1871, G. Sion publică poezia *Adio la Bolintineanu*, izvorîtă dintr-o sinceră compasiune :

Te duci, Bolintinene, acolo unde poate
Te-aşteaptă fericirea ce-aicea n-ai aflat...

Apelul din *Trompeta Carpaţilor* e reprodus în *Presa*, nr. 75, din 6 aprilie 1871, în *Familia*, nr. 5, din 11/23 aprilie 1871, precum şi în *Transilvania*, nr. 10, din 15 mai 1871, aici fiind însoţit şi de următorul comentariu :

„Este oare român care să scie ceva carte, şi să nu fi aflat pînă astăzi din foile noastre publice, că Bolintineanu înfrînt de morb fizic, la care se adaose şi morbul spiritului, era în pericul învederat de a mori de frig şi de foame, deaca nu i se făcea de vînzare frumoasa bibliotecă ?

Departe am ajuns ! Pentru că unul din cei mai geniali scriptori ai naţiunei să nu moară de foame, trebuie să vază, încă fiind în vieaţă, cum i se înstrăina biblioteca sa, singura amică, şi deaca voiţi consoartă a lui, printre toate vicisitudinile vieţei sale !

În acelaşi timp se fac ospeţe, care costă multe mii, se joc comedii politice şi sociali cu timpane şi trîmbiţe, cu flamure şi flacăre, se preadă şi perd zeci de mii în jocuri de cărţi, eară profeţilor poporului le lipsesc încă şi cojile care cad de pre mesele celor avuţi, în sînul şerbilor şi al linguşitorilor.

Se aruncă sute de mii şi milioane pentru lucs şi desfrînări spurcate, rapacitatea îşi serbează bachaniile, orgiile sale ; eară literatura naţionale este condamnată a sta la sierbitiul bacanilor şi al modistelor.

Se edifică palaturi colosali, locuinţa buchelor şi liliecilor... eară adevăraţii dascăli, luminători şi liberatori ai naţiunii n-au unde să-şi plece capul."

Din *Comptu loteriei D-lui D. Bolintineanu*, păstrat în manuscris în Biblioteca Academiei (la cota Ms. rom. 235, f. 115), aflăm că *Trompeta Carpaţilor* a luat 15 bilete, *Columna lui Traian* 10, Vasile Alecsandri 100, Costache Negri 15, generalul Manu 20, B. P. Hasdeu 21, Al. Golescu 8, Leon Luzatto 102, N. Cretzulescu 10, Ecaterina Bals 15, cu rugămintea de a le distribui şi altor

persoane. Oprindu-şi un bilet, Vasile Alecsandri încredinţează lui Iacob Negruzzi restul de 99, pentru a le împărţi membrilor „Junimei", scriindu-i, în acest sens, la 4 mai 1871 :

„Aflu din jurnale şi din scrisori particulare că Bolintineanu se găseşte în cea mai tristă stare a sănătăţei şi în cea mai completă miserie. Din cauza lipsei, poetul cel mai poet din Valahia este ameninţat a-şi închide ochii la spital. Ar fi o ruşine pentru noi să lăsăm a fi pradă miseriei un om care a vărsat pe altarul patriei sale toate comorile sufletului, inteligenţei şi geniului său... Am trimis D-lui Zane, care găzduieşte pe Bolintineanu, 30 galbeni pentru înlesnirea celor mai neapărate cheltuieli şi cît pentru biletele de loterie am crezut că fac bine trimiţîndu-le *Junimei*, care mai bine decît oricine va şti să apreţuiască datoria ce au toţi românii către Bolintineanu.

Trebuie numaidecît ca aceste 99 de bilete să fie împărţite şi banii adunaţi cît mai curînd expediaţi d-lui Zane. Acest ajutor amical va uşura suferinţele unui om care din lucrările sale a meritat o soartă mai bună în lume şi este în drept de-a aştepta din partea compatrioţilor săi adevărate probe de simpatie şi de recunoştinţă." [1]

Între timp, cu ajutorul doctorului Carol Davila şi sprijinul Eforiei spitalelor civile, D. Bolintineanu este internat la Spitalul Pantelimon. Ajunsese o ruină, într-o sărăcie cumplită. În condica de înregistrare a spitalului a rămas înscrisă pentru posteritate, acuzatoare, specificarea : „Dimitrie Bolintineanu, fost ministru de Culte, intrat fără haine". Prin stăruinţa doctorului Davila, poetul este internat „chiar în apartamentul intendentului, şi îi alocă două infirmiere şi un infirmier, cari să n-aibă altă grijă decît ca toate să fiă pe placul lui Bolintineanu", îşi amintea dramaturgul Al. Davila. [2]

Dacă cercetăm lista obiectelor puse la loterie (păstrată în Biblioteca Academiei, la cota Ms. rom. 235, f. 117), constatăm că nu reprezentau mai nimic, loteria fiind organizată mai mult pentru a aduna o sumă de bani din vînzarea biletelor. Tot mobilierul poetului se reducea la dulapul unei biblioteci, 1 masă, 1 fotoliu mare, 4 fotolii mici şi 3 galerii de ferestre. La acestea se adăugau cele 101 volume din biblioteca lui D. Bolintineanu, prin-

[1] V. Alecsandri : *Scrisori.* Publicaţie îngrijită de Il. Chendi şi E. Carcalechi, Bucureşti, Socec, 1904, p. 53.

[2] Al. Davila : *Din torsul zilelor,* vol. I, Bucureşti, Editura „Oltenia", (f.a.), p. 35.

tre care se aflau : 3 volume *Oeuvres* de Shakespeare, 4 volume *Oeuvres* de Byron, *Oeuvres* de Homer, 6 volume *Oeuvres* de Lamartine, 4 volume *Oeuvres* de Victor Hugo, *Dictionnaire universel des contemporaines* de G. Vapereau, *Dictionnaine de médecine*, *Dictionnaire de la politique* de Blok, *Dictionnaire politique* de Garnier Pagès, 15 volume din *Dictionnaire de la conversation*, *Dictionnaire d'administration française*, 19 volume din *Collection des auteurs latins, publiée par Nisard*, *Histoire d'Hérodote*, în traducerea lui P. Gisquet, *Les idyles de Théocrite*, *Histoire grecque* de Duruy, *L'Egypte* de P. Gisquet, *Asie Mineure* de Le Bas, *Palestine* de Munk, *Asie Mineure* de Texier, *L'Egypte ancienne* de Champollion-Figeac, *Letopiseţele Ţării Româneşti* editate de Mihail Kogălniceanu, *Revista Română* din 1861, 3 volume din *Magazin istoric pentru Dacia, Monastirile din România şi monastirile brîncoveneşti* de Cezar Boliac, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes* de Elias Régnault, *Tesaur de monumente istorice* publicat de A. Papiu-Ilarian, *Bible de l'humanité* de Jules Michelet, *Vie de Jésus* de E. Renan, *Force et matière* de L. Büchner, *Gramatica macedoneană*, *Preludele* lui Gr. H. Grandea, *Voyage dans la Grèce* de Pouqueville, *Grammaire anglaise* de Ollendorff, *Voyage en Syrie* de Volney, Pindar, Horaţiu, *Histoire de Jules César*, *La Bulgarie chrétienne*, *Impressions et visions* de Henri Cantel, *Petit dictionnaire de la langue française* de Soulice, *La Jérusalem delivrée* de Tasso, tradus de Philipon.

La tragerea loteriei, care are loc la începutul lunii martie 1872, mobilierul e cîştigat de Ecaterina Balş, dulapul bibliotecii de Vasile Alecsandri şi cărţile de Costache Negri [1]. Vechii şi devotaţii săi prieteni, V. Alecsandri şi C. Negri, fac însă dovada unei generoase atitudini umane şi civice, renunţînd la obiectele cîştigate, lăsîndu-le să mîngîie mai departe inima nefericitului poet, în camera de spital a ultimelor sale zile. La 30 martie 1872, după ce i-a comunicat telegrafic lui A. Zane că renunţă la cărţile cîştigate, Costache Negri îi scria soţiei acestuia : „Monsieur votre mari n'a peut-être reçu la télégramme que je lui ai expédié en réponse au sien, qui m'annonçait le gain de la bibliothèque.

Aussi je m'empresse de répondre à votre lettre, qui m'est parvenu un peu plus tard, que je ne puis bénéficier de ce malencontreux gain sur notre malheureux ami Bolintineano et que sa

[1] Augustin Z. N. Pop : *Soarta bibliotecii lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare", Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1957, p. 343.

bibliothèque continue à rester sienne."[1] În aceeași zi, Costache Negri îi scria și lui G. Sion : „Las din nou biblioteca cîștigată de mine vechiului ei proprietar. M-aș fi bucurat de a cîștiga 100.000 franci de la loteria primăriei de București, avînd din întîmplare și eu un număr a ei ; dar de la Bolintineanu să cîștig ! îmi este cu neputință !"[2]

La Biblioteca Academiei se păstrează, în manuscris, la cota Ms. rom. 235, f. 110 și urm., un număr de scrisori schimbate între Eforia Spitalelor Civile și A. Zane, privitoare la internarea și îngrijirea lui D. Bolintineanu în Spitalul Pantelimon, documente edificatoare pentru împrejurările triste în care poetul și-a trăit ultimele zile. Prin adresa nr. 1372, din 17 martie 1872, Eforia Spitalelor Civile îl ruga pe A. Zane să convoace un consiliu de familie, pentru a decide asupra condițiilor în care urma să fie îngrijit D. Bolintineanu : „În urma adresei Dvs. am luat necesariile dispoziţiuni și am dat cuvenitele ordini spre a se așeza D. Dimitrie Bolintineanu în Hospiciul Sf. Pantelemon. Însă pe cîtă vreme credem că Dvs. nu voiți a se confunda cu ceilalți pacienți din Hospiciu, ci negreșit voiți ca el să aibă uă cameră și un serviciu deosebit, precum și uă altă hrană de ceea ce se dă în comun, într-un cuvînt a fi tratat în conformitate cu înalta poziţiune ce acest bărbat a avut în țeară, credem, Domnule, că poteți și pentru aceasta ultimă dovadă de interes ce-i portați, să convocați un consiliu de familiă, la care, după legi și amicii săi d-aproape pot lua parte, spre a se hotărî astfel ca din pensiunea ce primesce de la Stat să fixați suma care ar trebui dată ca subvenţiune pentru tratamentul și căutarea sa în Hospiciul Sf. Pantelemon". La această adresă, A. Zane răspunde cu deplină înțelegere pentru destinul tragic și demnitatea poetului, argumentînd inutilitatea unui consiliu de familie și de prieteni, atît timp cît D. Bolintineanu nu era un alienat. Din răspunsul lui A. Zane aflăm însă și condițiile misere în care poetul se zbătuse în ultimul timp, fiind silit să contracteze datorii sau să-și amaneteze puținele obiecte de valoare :

„Opinia subsemnatului este a nu se constitui consiliu de familiă pentru că legal acesta se face numai pentru alienați, și D. Bolintineanu, pe cît sciu, în nenorocita poziţiune în care l-a adus această teribilă boală conservă inteligența și voința.

[1] C. Negri : *Scrieri*, vol. II, p. 358.

[2] Ștefan Meteș : *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Pal as, 1939, p. 182.

De aceea mai mulți din amicii săi intimi au și preparat o declarație prin care vă roagă a-l lua subt a D-voastre deplină îngrijire și ocrotire, dispozînd de pensiunea sa pentru trebuințele ce reclamă maladia sa...

D. Bolintineanu mai are un cronometru de aur cu lanț de aur în valoare cam de 150 galbeni peste tot și care se află depus la D. Zifen Lideni pentru suma de 2410 lei vechi ce a mai rămas din o vechie datoriă de 5000 lei din care am plătit pînă acum D-lui Lideni suma de 2590. Plătindu-se dar D-lui Lideni suma de mai sus din pensia D-lui Bolintineanu, va rămînea acest orologiu iar în păstrarea D-voastre spre a dispune cum credeți de cuviință.

Un alt objet de valoare ce avea D. Bolintineanu era un port-cigar de chilibar negru pur din România, pe care i-l oferise D. General Acrescu ca suvenir și care poate valora pînă la 30 galbeni ; acest objet s-a luat de D. Ștefan Bolintineanu (bătrînu) cînd a venit în zilele trecute să vază pe D. Bolintineanu la mine acasă. Remîne ca D-voastră să faceți și cu aceasta ce veți crede de cuviință".

Înțelegînd că zbuciumata existență a poetului se apropia implacabil de deznodămîntul suprem, *Trompeta Carpaților* din 20 august 1872, prin pana lui Cezar Boliac, desigur, anunța, cu emoție reținută : „Poetul Dimitrie Bolintineanu moare zilele acestea și cei cari voiesc a-l vedea, pînă mai suflă, să grăbească a se duce să-l vadă, la spitalul de la Pantelimon".

Cînd apărea acest anunț, chiar în ziua de 20 august 1872, Dimitrie Bolintineanu își dădu obștescul sfîrșit. Declarația de deces era făcută la ofițerul stării civile din comuna Pantelimon de către „E. Elmazoglu, de ani patruzeci și opt, intendent, și Constantin Dumitru, de ani treizeci și opt, stolnic, ambii domiciliați în Oficiul Mărcuța" [1]. Cu cîteva luni înainte, la 27 aprilie 1872, se stinsese din viață Ion Heliade Rădulescu. Anul 1872 a fost an de doliu pentru generația pașoptistă, sfîrșindu-și zilele, pe lîngă D. Bolintineanu și Ion Heliade Rădulescu, Constantin Rola (la 21 mai), Avram Ianou (la 11 septembrie), Marin Serghiescu-Națională (la 10 octombrie), arhimandritul Iosafat Snagoveanu (la 3 noiembrie 1872).

Indiferența și ostilitatea oficialității politice a vremii față de luptătorul de la 1848, față de cel ce pribegise aproape zece ani pe căile amare ale exilului, față de sfetnicul devotat al domnito-

[1] *Documente și manuscrise literare*, p. 118.

rului Cuza, față de cel ce își dăruise toată viața pentru binele națiunii și prosperitatea patriei, aveau să se manifeste, cu același revoltător cinism, și în momentele dureroase ale plecării lui Dimitrie Bolintineanu din lumea celor vii. De la spitalul Pantelimon, sicriul cu corpul neînsuflețit al poetului a fost transportat la biserica Sf. Gheorghe-Nou din București. Aici însă nu a venit să-l omagieze pe cel dispărut nici un reprezentant al oficialității. Cu mîhnire, ziarul *Trompeta Carpaților,* din 27 august 1872, consemna : „Nici un ministru, nici chiar al Cultelor, nimeni din partea guvernului, nimeni din partea municipalității, n-a venit să facă nici o onoare ilustrului repausat, marelui autor și fost ministru al Cultelor Dimitrie Bolintineanu !"

După o zi, corpul poetului a fost transportat în satul său natal, Bolintinul din Vale, și înmormîntat în curtea bisericii.

Dacă guvernanții vremii s-au complăcut într-o condamnabilă indiferență față de cel dispărut, în schimb numeroase publicații din acel timp, prin pana unor devotați admiratori ai lui Dimitrie Bolintineanu, au exprimat compasiunea și întristarea națiunii pentru care se jertfise. Ziarul *Presa,* din 22 august 1872, scria : „România este astăzi în doliu, căci a pierdut pe un fiu al ei iubit". În *Românul* din 11—12 august se făcea elogiul celui ce îmbogățise literatura română printr-o nobilă strădanie : „Scrierile sale-l vor conserva pentru totdeauna în memoria românilor, iar părerile de rău și durerea ce simte fiecare, sunt cele mai frumoase omagie ce o întreagă națiune depune cu respect și cu iubire pe mormîntul său". Pînă și Iacob Negruzzi, care cu cîțiva ani în urmă îl judecase cu părtinitoare severitate, îi dedică un sincer necrolog, în *Convorbiri literare,* nr. 6, din 1 septembrie 1872, unde spunea : „Bolintineanu lasă românilor un șir de poesii ce vor trăi, cît timp va trăi și poporul nostru". Un emoționant necrolog publică Iosif Vulcan, în *Familia,* nr. 36, din 3/15 septembrie 1872 : „Sărmane Bolintinene, asta fu și soarta sa ! Ai murit în floarea vieții tale, în etatea în care puteai să produci încă multe flori pentru poezia română, fiind abia de 46 de ani, ai murit după ce ai deșteptat prin baladele tale o comoară de simțiminte înalte în frații tăi și surorile tale, ai murit — după toate aceste — părăsit, uitat de toți, în sărăcia cea mai mare, în condițiunile cele mai deplorabile, în starea cea mai sfîșietoare de anima...

Veniți, veniți și voi, junii și iubiții mei colegi, cari aveți în mînă o peană sau lira ; veniți să ne închinăm la acest mormînt

și să binecuvîntăm țărîna aceluia de la picioarele noastre, carele pînă la ultimele sale momente, în cari a mai putut ține peana în mînă, a lucrat necontenit la deșteptarea, înflorirea și înaintarea națiunii!"

Cu Dimitrie Bolintineanu începea să se stingă generația scriitorilor reprezentativi de la mijlocul secolului al XIX-lea, adevărați ctitori ai literaturii române moderne, figuri luminoase de patrioți, însuflețiți de nobile aspirații naționale, acele „sfinte firi vizionare" pe care le omagia marele lor continuator, Mihai Eminescu.

BIBLIOGRAFIE

SCRIERILE LUI D. BOLINTINEANU

I. ÎN PERIODICE

1. *Versuri*

O fată tînără pe patul morții — „Curierul de ambe sexe", periodul IV, 1842—1844, p. 159; reprodusă în „Bucovina", an. II, 1849, p. 65, „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 384 și „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 22, 31 mai 1852, p. 88.

La o vergură — „Propășirea", an. I, 1844, p. 16.

Vergura — „Propășirea", an. I, 1844, p. 56.

Plăceri — „Propășirea", an. I, 1844, p. 152.

Barcarolă — „Propășirea", an. I, nr. 20, 1844, p. 160; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. VII, nr. 38, 18 septembrie 1844, p. 304 și an. XV, nr. 22, 31 mai 1852, p. 88.

O noapte la morminte — „Propășirea", an. I, 1844, p. 215; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 11, 15 martie 1852, p. 44.

Cintec popular (din vremea lui Mihai Viteazu) — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. VII, nr. 33, 14 august 1844, p. 264.

Mihnea și baba — „Curierul de ambe sexe", periodul V, 1844—1846, p. 194; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. VIII, nr. 49, 3 decembrie 1845, p. 395; nr. 50, 10 decembrie 1845, p. 403; an. XVI, nr. 52, 30 decembrie 1853, p. 387.

Doamna lui Radu Negru și Bardul — „Curierul românesc", an. XVIII, 1846, p. 269; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 18—19, 10 mai 1852, p. 75.

Trei cintece — „Curierul românesc", an. XVIII, 1846, p. 270.

Cintec — „Curierul românesc", an. XVIII, 1846, p. 270; reprodus în „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 376.

O noapte pe malul Dunării — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. IX, nr. 47, 18 noiembrie 1846, p. 376; reprodusă în „Curierul românesc", an. XVIII, nr. 92, 1846, p. 368 și în „Poporul suveran", an. I, nr. 13, 28 iulie 1848, p. 52.

Un june român murind în streinătate — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. IX, nr. 48, 25 noiembrie 1846, p. 383; reprodusă în „Curierul românesc", an. XVIII, 1846, p. 344 și „Vestitorul românesc", an. X, 1846, p. 364.

Ferentarul — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. IX, nr. 49, 2 decembrie 1846, p. 391.

Cîntec — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. IX, nr. 50, 9 decembrie 1846, p. 400.

Radu Vodă și fata (din casă) — „Curierul românesc", an. XVIII, 1846, p. 348; reprodusă în „Vestitorul românesc", an. X, 1846, p. 364 și „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 27, 5 iulie 1852, p. 108.

Cîntece și sărutări — „Curierul românesc", an. XVIII, 1846, p. 392; reprodusă în „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 397.

Lăcustele și graurii — „Curierul românesc", an. XIX, 1847, p. 80.

Ana și Arapul — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. X, nr. 12, 24 martie 1847, p. 100 și an. XVI, nr. 17, 29 aprilie 1853, p. 124.

Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. X, nr. 26, 30 iunie 1847, p. 212.

Carpați — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. X, nr. 27, 1847, p. 223.

Cîntec de libertate improvizat în zioa de 11 iunie — „Poporul suveran", an. I, nr. 1, 19 iunie 1848, p. 4.

Către români — „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XI, nr. 46, 15 noiembrie 1848, p. 367.

Invocare — „Bucovina", an. II, 1849, p. 69.

Mircea cel Mare și solii — „Bucovina", an. II, 1849, p. 81; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 28, 12 iulie 1852, p. 112.

Ștefan cel Mare și maica sa — „Bucovina", an. II, nr. 23, 1849, p. 125; reprodusă în „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 335 și „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XIV, nr. 21, 1851, p. 167.

La o pasere trecătoare — „România viitoare" (Paris), an. I, 1850, p. 63; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XIII, nr. 19, 4 decembrie 1850, p. 152.

Suvenire despre călătorie — „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 375; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 45—46, 22 noiembrie 1852, p. 184.

Fecioara — „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 392; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, nr. 23, 7 iunie 1852, p. 92.

O *patimă* — „Jurnal de Galatz", an. I, 1850, p. 393; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XV, 1852, p. 104.

În esil — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia I, 15 aprilie 1851.

Fluerul și buciumul — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia I, 15 aprilie 1851.

La B. Alecsandri — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia I, 15 aprilie 1851.

La o damă mare română — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia I, 15 aprilie 1851.

Pandurul — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia I, 15 aprilie 1851.

Sorin sau tăierea boierilor la Tirgoviște — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia I, 15 aprilie 1851.

Tăierea boierilor la Tîrgoviște — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia II, 30 mai 1851.

La C... N... — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia II, 30 mai 1851.

Călătorul — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia II, 30 mai 1851.

Marș de războiu — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia II, 30 mai 1851.

O *scrisoare de la Bucuresci* — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia II, 30 mai 1851.

Visul lui Ștefan cel Mare (Damelor moldave, patriote) — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia III, 30 iunie 1851.

Tăierea boierilor la Tîrgoviște — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia III, 30 iunie 1851.

Dochia (legendă) — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia III, 30 iunie 1851.

Vîrful cu dorul — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia III, 30 iunie 1851.

La Români — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia III, 30 iunie 1851.

Răspuns la scrisoarea din Bucuresci — „Albumul pelerinilor români" (Paris), foaia III, 30 iunie 1851.

Benchetul — „Zimbrul", an. II, 1851, p. 183.

Visul lui Ştefan cel Mare — „Zimbrul", an. II, 1851, p. 187.

Călătoriul — „Zimbrul", an. II, 1851, p. 191.

Fata de la Cozia — „România literară", februarie 1852, p. 20. (Apud Nestor Camariano: *Primul număr al „României literare" din 1852 a lui Vasile Alecsandri*, în „Revista Fundaţiilor Regale", nr. 10, octombrie 1940, p. 132).

Mortul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 11, 15 martie 1852, p. 44.

Cîntecul bardului — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 18 şi 19, 10 mai 1852, p. 76.

Elegie — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, 1852, p. 80.

Cîntec — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 23, 7 iunie 1852, p. 92.

Cornul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 23, 7 iunie 1852, p. 92.

Cîntec — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 24, 14 iunie 1852, p. 96.

Elegie la o tînără fată — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 25, 1852, p. 100.

Cîntec naţional — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 27, 5 iulie 1852, p. 108.

Doamna şi scutierul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 35, 6 septembrie 1852, p. 140.

Un prisonier român — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 38, 1852, p. 152.

Cîntec — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 45—46, 22 noiembrie 1852, p. 184.

Călătorul şi suflctul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 47—48, 13 decembrie 1852, p. 196.

Cîntec — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XV, nr. 47—48, 13 decembrie 1852, p. 196.

Fluturelul — „Zimbrul", an. II, 1852, p. 203.

Amor şi omor — „Zimbrul", an. II, 1852, p. 243.

Cîntec — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 3, 21 ianuarie 1853, p. 24.

Mihai scăpînd stindardul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 14, 8 aprilie 1853, p. 104.

Plîngerile poetului român — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 15, 15 aprilie 1853, p. 112.

Invocaţiune — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 16, 1853, p. 116.

Ţepeş şi solii — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 16, 22 aprilie 1853, p. 120.

Plopul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 24, 17 iunie 1853, p. 180.

Copilul — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 25, 24 iunie 1853, p. 192.

Sorin — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 27, 8 iulie 1853, p. 202.

Sorin (II) — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 28, 15 iulie 1853, p. 209.

Sorin (III) — „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVI, nr. 29, 22 iulie 1853, p. 217.

Preda Buzescu — „România literară", nr. 3, 15 ianuarie 1855, p. 39.

Cavalerul şi fluturul — „România literară", nr. 7, 13 februarie 1855, p. 91.

Dochiţa — „România literară", nr. 13, 9 aprilie 1855, p. 162.

Cintice din ecsil — „România literară", nr. 17, 7 mai 1855, p. 210.

Fluerul şi buciumul — „România literară", nr. 27, 16 iulie 1855, p. 320; reprodusă în „Românul", an. I, nr. 4, 19/31 august 1857, p. 4.

Safira — „Foiletonul Zimbrului", nr. 26, 17 iulie 1855, p. 206.

Pandurul — „Foiletonul Zimbrului", nr. 28, 31 iulie 1855, p. 224; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XVIII, nr. 40, 28 septembrie 1855, p. 224.

Buciumul şi Cimpoiul — „România literară", nr. 31, 13 august 1855, p. 368.

Rebia şi Atica — „Foiletonul Zimbrului", nr. 31, 21 august 1855, p. 246.

La... — „Foiletonul Zimbrului", nr. 34, 11 septembrie 1855, p. 272.

Odă la România — „Concordia", an. I, nr. 27, 11 mai 1857, p. 107.

Tu erai frumoasă, o Patria mea! — „Concordia", an. I, nr. 27, 11 mai 1857, p. 107.

Palatul Domnilor Români — „Concordia", an. I, nr. 28, 15 mai 1857, p. 112; reprodusă în „Telegraful român", nr. 43, 1 iunie 1857, p. 172.

Esilatul — „Concordia", an. I, nr. 28, 15 mai 1857, p. 112.

Cugetări trase din „Cîntarea României", puse în versuri de... — „Concordia", an. I, nr. 38, 26 iunie 1857, p. 151 ; nr. 39, 1 iulie 1857, p. 155 ; nr. 40, 3 iulie 1857, p. 160 ; nr. 41, 8 iulie 1857, p. 163.

Domnu Tighinei — „Naţionalul", an. I, 1857, p. 24.

Slovele Kiriliene — „Românul", an. II, nr. 45, 9/21 iunie 1858, p. 179 ; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", an. XXII, nr. 9, 11 martie 1859, p. 71.

O suvenire — „Dîmboviţa", an. I, nr. 1, 11 octombrie 1858, p. 4.

Cîntec — „Dîmboviţa", an. I, nr. 3, 18 octombrie 1858, p. 12.

Scrisoarea de la vornicul Alecu D-lui pit. D. Bolintineanu — „Dîmboviţa", an. I, nr. 7, 1 noiembrie 1858, p. 27.

Dumbrava Roşie — „Dîmboviţa", an. I, nr. 8, 5 noiembrie 1858, p. 31 ; reprodusă în „Steaua Dunării", an. III, 1858, p. 294.

Apa Dîmboviţei către apa Oltul — „Dîmboviţa", an. I, nr. 15, 29 noiembrie 1858, p. 60.

Poesie — „Steaua Dunării", an. III, 1858, p. 428.

Răspunsul apei Dîmboviţa către apa Olt — „Dîmboviţa", an. I, nr. 19, 13 decembrie 1858, p. 76.

Oraţia ce se zice de colăceri la nun în judeţele de lîngă capitală — „Calendar istoric şi literar pe 1859", p. 151.

Ilina-Migdulina — „Calendar istoric şi literar pe 1859", p. 153.

Lăutarul — „Calendar istoric şi literar pe 1859", p. 155.

Sfatul de taină — „Dîmboviţa", an. I, nr. 33, 31 ianuarie 1859, p. 132.

Ana Doamna — „Dîmboviţa", an. I, nr. 87, 15 august 1859, p. 354.

Codru Cosminului — „Dîmboviţa", an. II, nr. 12, 25 noiembrie 1859, p. 47.

Moartea lui Constantin Vodă Brîncoveanu — „Calendar istoric şi literar pe 1860", p. 29.

Scrisoarea vornicului Gheorghiţă de Topor către spătarul Flenderiţă la Viena — „Calendar istoric şi literar pe 1860", p. 69.

Odă la Afrodită (Din Sapho) — „Ilustraţiunea", an. I, nr. 5, 16 octombrie 1860.

La o femeie (Din Sapho) — „Ilustraţiunea", an. I, nr. 5, 16 octombrie 1860.

Maria — „Dîmboviţa", an. II, nr. 41, 9 martie 1860, p. 160.

Roza (După Anacreon) — „Dîmboviţa", an. II, nr. 43, 16 martie 1860, p. 167.

Două ode de la Safo — „Dîmboviţa", an. II, nr. 46, 26 martie 1860, p. 180.

Păserarul (Idilă din Bion) — „Calendar geografic, istoric şi literar pe 1861", p. XXIV.

Un portret în gustul romantic — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 42.

Muma cea bună. La o fecioară — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 44.

Singurătatea — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 45.

Toamna — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 46.

Marele logofăt Cotruț din Viena către vistierul Fărfurie din Bucuresci — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 73.

Traduceri din Anacreon. Viața de pe placul său — „Revista română", 1861, p. 174.

Traduceri din Anacreon. Sie însuși — „Revista română", 1861, p. 175.

Traduceri din Anacreon. La o fetică — „Revista română", 1861, p. 175.

Traduceri din Anacreon. La amor — „Revista română", 1861, p. 176.

Daniel Sihastru — „Reforma", an. IV, nr. 14, 1862, p. 53; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 7, 1862, p. 56.

Mama lui Ștefan — „Reforma", an. IV, nr. 18, 1862, p. 69; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 9, 1862, p. 72 și „Familia", an. VIII, nr. 6, 6/18 februarie 1872, p. 69.

De ce n-are ursul coadă? — „Reforma", an. IV, nr. 25, 1862, p. 97; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 13, 1862, p. 104.

Cupa lui Ștefan — „Reforma", an. IV, nr. 19, 1862, p. 73; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 15, 1862, p. 120 și „Familia", nr. 47, 22 noiembrie/4 decembrie 1870, p. 555.

Întoarcerea lui Mihai — „Reforma", an. IV, nr. 22, 1862, p. 85; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 16, 1862, p. 128.

Doamna lui Neagu — „Țeranul român", an. I, nr. 25, 1862, p. 199; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 26, 1862, p. 208 și „Familia", an. V, nr. 34, 24 august/5 septembrie 1869, p. 400.

Ghinea Grecului — „Țeranul român", an. I, nr. 23, 1862, p. 124; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 27, 1862, p. 215 și „Concordia" (Pesta), nr. 36, 18 mai 1862, p. 142.

Cetățuia Neamțului — „Reforma", an. IV, nr. 33, 1862, p. 129; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXV, nr. 35, 1862, p. 276.

Crinul și rosa — „Buciumul", an. I, nr. 2, 1 ianuarie 1863, p. 8 ; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXVI, nr. 1, 1863, p. 8.

Zimbrul — „Concordia" (Pesta), nr. 8, 25 ianuarie 1863, p. 30.

Muma lui Mihai — „Buciumul", an. I, nr. 8, 26 ianuarie 1863, p. 31.

Maria Putoianca — „Buciumul", an. I, nr. 12, 9 februarie 1863, p. 47 ; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", an. XXVI, nr. 5, 1863, p. 40 și „Dîmboviță", an. VI, nr. 65, 13/25 noiembrie 1864, p. 260.

La aripa dreaptă (a soldaților de la Constangalia) — „Buciumul", nr. 68, 1 august 1863, p. 271.

Radul de la Afumați — „Buciumul", nr. 77, 12 august 1863, p. 315 ; reprodusă în „Concordia" (Pesta), nr. 76, 8 septembrie 1863 ; „Trompeta Carpaților" nr. 573, 16/28 noiembrie 1867, p. 2287 ; „Familia", an. V, nr. 2, 12/24 ianuarie 1869, p. 5.

La Diana și Apolon — „Buciumul", nr. 77, 12 august 1863, p. 315.

Macedoneanul — „Dîmboviță", an. VI, nr. 34, 29 iunie/10 iulie 1864, p. 136.

Fata din turn — „Dîmboviță", an. VI, nr. 34, 29 iunie/10 iulie 1864, p. 136.

Dragomir sau Cetatea lui Radu Negru — „Dîmboviță", an. VI, nr. 46, 30 august/1 septembrie 1864, p. 184.

Odă la Napoleon III — „Dîmboviță", an. VI, nr. 85, 1 ianuarie 1865, p. 337.

Fecioara de la Prut — „Familia", nr. 2, 15/22 iunie 1865, p. 18.

La o femeie. De Sapho — „Familia", nr. 17, 15/25 noiembrie 1865, p. 204.

La Afrodita. De Sapho — „Familia", nr. 19, 5/17 decembrie 1865, p. 227.

Coroba — „Familia", nr. 1, 5/17 aprilie 1866, p. 131.

Către D. Manolaki Kostaki Epurianu — „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 447, 2 septembrie 1866, p. 1787.

Cehetul și curtezanele — „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 448, 6 septembrie 1866, p. 1790.

Cine să mănînce plăcinte — „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 448, 6 septembrie 1866, p. 1790.

Mînăstirea Tismana — „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 452, 20 septembrie 1866, p. 1802.

Scopul omului — „Familia", 19/21 octombrie 1866, p. 385.

La o damă română — „Familia", 19/31 martie 1867, p. 133.

Marș de resboi vechi — „Trompeta Carpaților", nr. 511, 23 aprilie/5 mai 1867, p. 2043.

Conrad (fragment din Cîntul I) — „Trompeta Carpaților", nr. 515, 7/19 mai 1867, p. 2059.

Zina Doamna — „Familia", 7/19 mai 1867, p. 221.

La ostașii români de astăzi — „Trompeta Carpaților", nr. 525, 18/30 iunie 1867, p. 2098.

Marș ostășesc — „Trompeta Carpaților", nr. 528, 29 mai/11 iunie 1867, p. 2111.

Conrad (fragment din Cîntul III) — „Trompeta Carpaților", nr. 530, 6/18 iunie 1867, p. 2119.

Dragoș și Zimbrul — „Trompeta Carpaților", nr. 537, 30 mai/11 iunie 1867, p. 2147.

Doamna Romana — „Trompeta Carpaților", nr. 538, 3/15 iulie 1867, p. 2150.

Tîrgoviște — „Trompeta Carpaților", nr. 539, 6/18 august 1867, p. 2155.

Conrad (Cîntul IV) — „Trompeta Carpaților", nr. 542, 17/29 august 1867, p. 2167.

La Isus pe cruce — „Familia", an. IV, nr. 11, 27 martie/8 aprilie 1868, p. 123.

Sonet, la alteța sa imperiale principele Napoleon — „Trompeta Carpaților", nr. 639, 12/24 iunie 1868, p. 1555.

Copaciarul — „Albina Pindului", an. I, nr. 1, 15 iunie 1868, p. 23.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 2, 1 iulie 1868, p. 30.

Păsărarul (Idilă din Bion) — „Albina Pindului", an. I, nr. 3, 15 iulie 1868, p. 73.

La Români — „Albina Pindului", an. I, nr. 4, 1 august 1868, p. 89.

La românii din Ardeal (1849) — „Albina Pindului", an. I, nr. 5, 15 august 1868, p. 109.

Conrad — „Albina Pindului", an. I, nr. 5, 15 august 1868, p. 113.

La Români — „Albina Pindului", an. I, nr. 5, 15 august 1868, p. 120.

Luarea Rusciucului — „Albina Pindului", an. I, nr. 5, 15 august 1868, p. 124.

La Români — „Albina Pindului", an. I, nr. 6, 1 septembrie 1868, p. 132.

Conrad (Siria) — „Albina Pindului", an. I, nr. 6, 1 septembrie 1868, p. 137.

La Români (Despre armarea poporului) — „Albina Pindului", an. I, nr. 6, 11 septembrie 1868, p. 145.

La țeară — „Albina Pindului", an. I, nr. 6, 1 septembrie 1868, p. 146.

Conrad — „Albina Pindului", an. I, nr. 7, 15 septembrie 1868, p. 161.

La Români — „Albina Pindului", an. I, nr. 7, 15 septembrie 1868, p. 168.

Conrad — „Albina Pindului", an. I, nr. 8, 1 octombrie 1868, p. 196.

Cîntec din Aminciu — „Albina Pindului", an. I, nr. 8, 1 octombrie 1868, p. 200.

Radu Şerban — „Albina Pindului", an. I, nr. 8, 1 octombrie 1868, p. 200.

Raţu — „Albina Pindului", an. I, nr. 8, 1 octombrie 1868, p. 201.

Doamna ţerei — „Albina Pindului", an. I, nr. 8, 1 octombrie 1868, p. 201.

Mihnea şi boierii — „Albina Pindului", an. I, nr. 9, 15 octombrie 1868, p. 212.

Mihnea după bătălia din Ardeal — „Albina Pindului", an. I, nr. 9, 15 octombrie 1868, p. 212.

Conrad (Egiptul. Teba) — „Albina Pindului", an. I, nr. 9, 15 octombrie 1868, p. 213.

Ţepeş şi călugării — „Albina Pindului", an. I, nr. 9, 15 octombrie 1868, p. 218.

Ştefan cel Mare şi Doamna Voichiţa — „Albina Pindului", an. I, nr. 9, 15 octombrie 1868, p. 218.

Doamna Chiasna — „Familia", an. IV, nr. 38, 29 octombrie/10 noiembrie 1868, p. 446.

Copilul din casă — „Albina Pindului", an. I, nr. 9, 15 octombrie 1868, p. 221.

Radu de la Afumaţi — „Albina Pindului", an. I, nr. 10, 1 noiembrie 1868, p. 241.

Corvin şi Ştefan — „Albina Pindului", an. I, nr. 10, 1 noiembrie 1868, p. 241.

Banchetul lui Ţepeş — „Albina Pindului", an. I, nr. 10, 1 noiembrie 1868, p. 242.

Doamna Ieremiei la bătaie — „Albina Pindului", an. I, nr. 10, 1 noiembrie 1868, p. 242.

Conrad (Egiptul) — „Albina Pindului", an. I, nr. 10, 1 noiembrie 1868, p. 243.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 11, 15 noiembrie 1868, p. 257.

Conrad (Egiptul) — „Albina Pindului", an. I, nr. 11, 15 noiembrie 1868, p. 281.

Popa Stoica — „Albina Pindului", an. I, nr. 11, 15 noiembrie 1868, p. 284.

Doamna lui Ieremia Movilă — „Albina Pindului", an. I, nr. 11, 15 noiembrie 1868, p. 284.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 12, 1 decembrie 1868, p. 289.

Popa Stoica — „Familia", an. IV, nr. 43, 8/20 decembrie 1868, p. 505.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 13, 15 decembrie 1868, p. 313.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 14, 1 ianuarie 1869, p. 330.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 15, 15 ianuarie 1869, p. 354.

Traianida — „Albina Pindului", an. I, nr. 16, 1 februarie 1869, p. 379.

Traianida — „Albina Pindului", an. II, nr. 2, 16—30 iunie 1869, p. 40.

Lacul de la Drăgoiești — „Albina Pindului", an. II, nr. 1, 1—15 iunie 1869, p. 16.

Mama cea bună — „Albina Pindului", an II, nr. 2, 16—30 iunie 1869, p. 46.

Singurătatea — „Albina Pindului", an. II, nr. 2, 16—30 iunie 1869, p. 46.

Miron Costin — „Familia", an. V, nr. 37, 14/26 septembrie 1869, p. 435.

Eufrosina Greceanu — „Românul", 31 ianuarie 1870, p. 97.

Baladă — „Dîmboviţa", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 9.

Anul 1870 — „Dîmboviţa", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 10.

2. *Proză*

Manoil — „România literară", februarie 1852, p. 14, 19.

Manoil — „România literară", nr. 27, 16 iulie 1855, p. 321; nr. 28, 23 iulie 1855, p. 333; nr. 29, 30 iulie 1855, p. 341; nr. 30, 6 august 1855, p. 350; nr. 31, 13 august 1855, p. 362; nr. 32, 20 august 1855, p. 376; nr. 33, 27 august 1855, p. 389; nr. 34, 3 septembrie 1855, p. 401; nr. 35, 10 septembrie 1855, p. 413; nr. 36, 17 septembrie 1855, p. 425; nr. 37, 24 septembrie 1855, p. 437; nr. 38, 1 octombrie 1855, p. 449; nr. 39, 8 octombrie 1855, p. 459; nr. 40, 15 octombrie 1855, p. 473.

Călătorii în Moldova — „Calendar istoric şi literar pe 1859", p. 1.

Călătorie pe Dunăre şi în Bulgaria — „Dîmboviţa", an. I, nr. 35, 7 februarie 1859, p. 136; nr. 37, 14 februarie 1859, p. 148; nr. 45, 14 martie 1859, p. 179; nr. 48, 25 martie 1859, p. 192; nr. 49, 28 martie 1859, p. 196.

Insula Tenedos şi Canaris (Fragment din Călătoria în Arhipel) — „Calendar istoric şi literar pe 1860", p. 84.

Doritori nebuni — „Dîmboviţa", an. VI nr. 11, 3/15 iunie 1864, p. 41; nr. 12, 5/17 iunie 1864, p. 45; nr. 13, 8/20 iunie 1864, p. 48; nr. 14, 10/22 iunie 1864, p. 53; nr. 15, 12/24 iunie 1864, p. 57; nr. 16, 17/29 iunie 1864, p. 61; nr. 18, 19 iunie/1 iulie 1864, p. 70; nr. 19, 21 iunie/3 iulie 1864, p. 73; nr. 20, 24 iunie/6 iulie 1864, p. 77; nr. 21, 26 iunie/8 iulie 1864, p. 81; nr. 22, 28 iunie/10 iulie 1864, p. 85; nr. 23, 1/13 iulie 1864, p. 89; nr. 24, 3/15 iulie 1864, p. 93; nr. 25, 5/17 iulie 1864, p. 97; nr. 26, 8/20 iulie 1864, p. 101; nr. 27, 10/22 iulie 1864, p. 105; nr. 28, 12/24 iulie 1864, p. 109; nr. 29,

15/27 iulie, 1864, p. 113 ; nr. 30, 17/29 iulie 1864, p. 117 ; nr. 31, 19/31 iulie 1864, p. 121 ; nr. 32, 23 iulie/4 august 1864, p. 125 ; nr. 33, 26 iulie/7 august 1864, p. 129 ; nr. 34, 29 iulie/10 august 1864, p. 133 ; nr. 35, 1/13 august 1864, p. 137 ; nr. 36, 2/14 august 1864, p. 141 ; nr. 37, 5/17 august 1864, p. 145 ; nr. 38, 9/21 august 1864, p. 149 ; nr. 39, 12/24 august 1864, p. 153 ; nr. 40, 14/26 august 1864, p. 157 ; nr. 43, 19/31 august 1864, p. 161 ; nr. 44, 23 august/4 septembrie 1864, p. 173 ; nr. 45, 27 august/8 septembrie 1864, p. 137 ; nr. 46, 30 august/11 septembrie 1864, p. 181 ; nr. 47, 3/15 septembrie 1864, p. 185 ; nr. 48, 6/18 septembrie 1864, p. 189 ; nr. 49, 10/22 septembrie 1864, p. 193 ; nr. 50, 13/25 septembrie 1864, p. 197 ; nr. 51, 17/29 septembrie 1864, p 201 ; nr. 52, 20 septembrie/2 octombrie 1864, p. 205 ; nr. 53, 24 septembrie/6 octombrie 1864, p. 209 ; nr. 56, 4/16 octombrie 1864, p. 221 ; nr. 57, 8/20 octombrie 1864, p. 285 ; nr. 58, 11/23 octombrie 1864, p. 249 ; nr. 66, 15/27 noiembrie 1864, p. 261.

Călătoria în Asia Mică — „Trompeta Carpaților" nr. 458, 11 octombrie 1866, p. 1825 ; nr. 459, 14 octombrie 1866, p. 1829 ; nr. 460, 18 octombrie 1866, p. 1833 ; nr. 462, 13/25 octombrie 1866, p. 1841 ; nr. 463, 16/28 octombrie 1866, p. 1845 ; nr. 464, 20 octombrie 1866, p. 1849 ; nr. 465, 23 octombrie/4 noiembrie 1866, p. 1853 ; nr. 467, 30 octombrie/11 noiembrie 1866, p. 1861 ; nr. 468, 6/18 noiembrie 1866, p. 1865 ; nr. 469, 13/25 noiembrie 1866, p. 1869 ; nr. 470, 2 decembrie 1866, p. 1873 ; nr. 471, 24 noiembrie/6 decembrie 1866, p. 1877.

Minia cocoanei Elenca (Doritori nebuni) — „Albina Pindului", an. I, nr. 1, 15 iunie 1868, p. 20.

Ștefan cel tînăr-Vodă — „Albina Pindului", an. I, nr. 3, 15 iulie 1868, p. 67.

Viața lui Vodă-Cuza — „Albina Pindului", nr. 13, 15 decembrie 1868, p. 317 ; nr. 14, 1 ianuarie 1869, p. 335 ; nr. 15, 15 ianuarie 1869, p. 362 ; nr. 16, 1 februarie 1869, p. 383.

Cleopatra, regina Egiptului — „Românul", nr. 9, 10 februarie 1870, p. 123.

Manuel — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 10.

3. *Teatru*

Constantin Brîncoveanu — „Trompeta Carpaților", nr. 621, 7/19 aprilie 1868, p. 2482, pînă la nr. 628 ; reprodusă în „Transilvania", nr. 15, 15 iulie 1868, p. 351 ; nr. 16, 1 august 1868, p. 379 ; nr. 17, 15 august 1868, p. 406 ; nr. 18, 1 septembrie 1868, p. 438 ; nr. 20, 1 octombrie 1868, p. 488 ; nr. 23, 15 noiembrie 1868, p. 569.

O înaltă trădare — „Poporul suveran", an. I, nr. 2, 25 iunie 1848, p. 5.

Judecarea complotiștilor Solomon, Odobescu — „Poporul suveran", an. I, nr. 2, 25 iunie 1848, p. 7.

Literatura română — „Românul", an. II, nr. 65, 18/30 august 1858, p. 259.

Programa — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 11 octombrie 1858, p. 1.

Despre Adunare — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 11 octombrie 1858, p. 1.

Europa n-a făcut nimic pentru noi — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 11 octombrie 1858, p. 1—2.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 2, 15 octombrie 1858, p. 5.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 3, 18 octombrie 1858, p. 9.

De ce se tem proprietarii — „Dîmbovița", an. I, nr. 3, 18 octombrie 1858, p. 9.

Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 3, 18 octombrie 1858, p. 10.

Despre Teatrul Național — „Dîmbovița", an. I, nr. 3, 18 octombrie 1858, p. 12.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 4, 22 octombrie 1858, p. 13.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 5, 25 octombrie 1858, p. 17.

Timpul de astăzi — „Dîmbovița", an. I, nr. 5, 25 octombrie 1858, p. 17.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 6, 29 octombrie 1858, p. 19.

Convenția — „Dîmbovița", an. I, nr. 6, 29 octombrie 1858, p. 19.

Cronică — „Dîmbovița", an. I, nr. 6, 29 octombrie 1858, p. 22.

Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 7, 9 noiembrie 1858, p. 25.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 8, 5 noiembrie 1858, p. 29.

(Profesiune de credință) — „Dîmbovița", an. I, nr. 8, 5 noiembrie 1858, p. 29.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 9, 8 noiembrie 1858, p. 33.

Iar despre adunări — „Dîmbovița", an. I, nr. 9, 8 noiembrie 1858, p. 33.

Foile grece — „Dîmbovița", an. I, nr. 9, 8 noiembrie 1858, p. 34.

Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 9, 8 noiembrie 1858, p. 34.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 10, 12 noiembrie 1858, p. 37.

Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 10, 12 noiembrie 1858, p. 38.

Cum vă veți așterne, așa veți dormi — „Dîmbovița", an. I, nr. 11, 15 noiembrie 1858, p. 41.

Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 11, 15 noiembrie 1858, p. 42.

Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 12, 19 noiembrie 1858, p. 46.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 13, 22 noiembrie 1858, p. 49.
Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 13, 22 noiembrie 1858, p. 50.
București — „Dîmbovița", an. I, nr. 14, 26 noiembrie 1858, p. 53.
(Despre Adunare) — „Dîmbovița", an. I, nr. 14, 26 noiembrie 1858, p. 53
Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 14, 26 noiembrie 1858, p. 54.
București — „Dîmbovița", an. I, nr. 15, 29 noiembrie 1858, p. 57.
(Listele electorale) — „Dîmbovița", an. I, nr. 15, 29 noiembrie 1858, p. 57.
Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 15, 29 noiembrie 1858, p. 58.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 16, 3 decembrie 1858, p. 61.
Studii politice — „Dîmbovița", an. I, nr. 16, 3 decembrie 1858, p. 61.
Cronică interioară — „Dîmbovița", an. I, nr. 16, 3 decembrie 1858, p. 62.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 17, 6 decembrie 1858, p. 65.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 18, 10 decembrie 1858, p. 69.
(Despre alegeri) — „Dîmbovița", an. I, nr. 18, 10 decembrie 1858, p. 70.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 19, 13 decembrie 1858, p. 73.
(Despre alegeri) — „Dîmbovița", an. I, nr. 19, 13 decembrie 1858, p. 73.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 20, 17 decembrie 1858, p. 77.
(Ziarele despre Principate) — „Dîmbovița", an. I, nr. 20, 17 decembrie 1858, p. 77.
(Profesiune de credință) — „Dîmbovița", an. I, nr. 20, 17 decembrie 1858, p. 78.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 21, 20 decembrie 1858, p. 81.
(Despre alegeri) — „Dîmbovița", an. I, nr. 21, 20 decembrie 1858, p. 81.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 22, 24 decembrie 1858, p. 85.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 23, 27 decembrie 1858, p. 89.
Actele de împroprietărire — „Dîmbovița", an. I, nr. 23, 27 decembrie 1858, p. 89.
Libertatea tiparului — „Dîmbovița", an. I, nr. 24, 31 decembrie 1858, p. 93.
Discursul ambasadorilor Sciți înaintea lui Alexandru cel Mare — „Calendar istoric și literar pe 1859", p. 67.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 25, 3 ianuarie 1859, p. 97.
(Despre Unire) — „Dîmbovița", an. I, nr. 25, 3 ianuarie 1859, p. 97.
De la Moldova — „Dîmbovița", an. I, nr. 25, 3 ianuarie 1859, p. 98.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 26, 7 ianuarie 1859, p. 101.
(Despre Adunare) — „Dîmbovița", an. I, nr. 26, 7 ianuarie 1859, p. 101.

București — „Dîmbovița", an. I, nr. 28, 14 ianuarie 1859, p. 109.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 29, 17 ianuarie 1859, p. 113.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 31, 24 ianuarie 1859, p. 119.
Principatele Unite — „Dîmbovița", an. I, nr. 32, 28 ianuarie 1859, p. 125.
(Propunere de reforme) — „Dîmbovița", an. I, nr. 32, 28 ianuarie 1859, p. 126.
(Despre boierii mari) — „Dîmbovița", an. I, nr. 45, 14 martie 1859, p. 177.
(Ședințele Camerei) — „Dîmbovița", an. I, nr. 50, 1 aprilie 1859, p. 197.
(Dubla alegere a lui Cuza) — „Dîmbovița", an. I, nr. 51, 4 aprilie 1859, p. 201.
Apel la națiune — „Dîmbovița", an. I, nr. 60, 13 mai 1859, p. 237.
(Probleme) — „Dîmbovița", an. II, nr. 2, 21 octombrie 1859, p. 5.
(Poporul) — „Dîmbovița", an. II, nr. 2, 21 octombrie 1859, p. 5.
(Înfrățirea) — „Dîmbovița", an. II, nr. 3, 24 octombrie 1859, p. 9.
Cronica — „Dîmbovița", an. II, nr. 3, 24 octombrie 1859, p. 10.
Guarda Națională — „Dîmbovița", an. II, nr. 4, 28 octombrie 1859, p. 13
(Cultivarea spiritului) — „Dîmbovița", an. II, nr. 5, 31 octombrie 1859, p. 17.
(Ziarul Ost-Deutsche-Post) — „Dîmbovița", an. II, nr. 10, 18 noiembrie 1859, p. 37.
(Agitații) — „Dîmbovița", an. II, nr. 14, 2 decembrie 1859, p. 53.
(Dizolvarea Adunării) — „Dîmbovița", an. II, nr. 16, 9 decembrie 1859, p. 61.
Morții pot să se înturne — „Dîmbovița", an. II, nr. 16, 9 decembrie 1859, p. 61.
Ștefan Cantacuzino — „Calendar istoric și literar pe 1860", p. 63.
(Programul reformelor) — „Dîmbovița", an. II, nr. 49, 16 aprilie 1859, p. 189.
(Situația) — „Dîmbovița", an. II, nr. 56, 11 mai 1860, p. 218.
Subsiedele deputaților — „Dîmbovița", an. II, nr. 66, 15 iunie 1860, p. 258.
Domnul Hangerl — „Calendar istoric și literar pe 1860", p. 72.
O idee de literatură — „Calendar istoric și literar pe 1860", p. 77.
Constantin Postelnicul — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 1.
Prefață la cîntecele poporane ale D. V. Alecsandri — „Reforma", 18 octombrie 1862, p. 195.
Ștefan cel Tînăr Vodă — „Calendar geografic, istoric și literar pe 1861", p. 31.
Marea cestiune socială a țeranilor români — „Buciumul", nr. 41, 25 mai 1863, p. 162 ; nr. 42, 29 mai 1863, p. 167.

Cestiunea împroprietăririi țeranilor — „Buciumul", nr. 77, 12 august 1863, p. 306.

Marea cestiune rurală — „Buciumul", nr. 79, 14 august 1863, p. 314.

Eară legea electorală — „Buciumul", nr. 50, 20 iunie 1863, p. 198.

(Corespondență particulară) — „Trompeta Carpaților", nr. 450, 13 septembrie 1866, p. 1798 ; nr. 452, 20 septembrie 1866, p. 1802.

Orezul și Bistrița — „Trompeta Carpaților", nr. 456, 4 octombrie 1866, p. 1818.

Cozia — „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 457, 7 octombrie 1866, p. 1822.

Râmnicul Vîlcei-Argeșul — „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 459, 14 octombrie 1866, p. 1831.

Independența bisericii române. Propaganda străină și biserica română — „Trompeta Carpaților", nr. 480, 25 decembrie/6 ianuarie 1867, p. 1917.

Independența bisericii române. Neatîrnarea, canoanele și organizațiunea în viitor — „Trompeta Carpaților", nr. 482, 5/17 ianuarie 1867, p. 1926.

Independența bisericii române — „Trompeta Carpaților", nr. 485, 19/31 ianuarie 1867, p. 1941.

Din zi în zi mai tristă, sărmană Românie! — „Trompeta Carpaților", nr. 490, 5/17 februarie 1867, p. 1958.

Ce ați promis și ce ați făcut? — „Trompeta Carpaților", nr. 495, 23 februarie/7 martie 1867, p. 1977.

A cui este țeara? — „Trompeta Carpaților", nr. 506, 2/14 aprilie 1867, p. 2021.

Unde mergem? — „Trompeta Carpaților", nr. 507, 6/18 aprilie 1867, p. 2026.

Ce ar fi trebuit să facă guvernul salvatorilor — „Trompeta Carpaților", nr. 509, 13/25 aprilie 1867, p. 2034.

Lovirea de Stat — „Trompeta Carpaților", nr. 511, 23 aprilie/5 mai 1867, p. 2042.

Revista interioară — „Trompeta Carpaților", nr. 512, 27 aprilie/9 mai 1867, p. 2046.

Revista interioară — „Trompeta Carpaților", nr. 516, 11/23 mai 1867, p. 2062.

Sciri grave — „Trompeta Carpaților", nr. 518, 21 mai/2 iunie 1867, p. 2071.

Sciri grele — „Amicul poporului" (Pesta), nr. 15, 31 mai/12 iunie 1867, p. 122.

De la Albi la Roșii și de la Roșii la Albi — „Trompeta Carpaților", nr. 521, 1/13 iunie 1867, p. 2082.

Situațiunea — „Trompeta Carpaților", nr. 522, 4/16 iunie 1867, p. 2088.

Revista interioară — „Trompeta Carpaților", nr. 585, 18/30 iunie 1867, p. 2097.

Revista interioară — „Trompeta Carpaţilor", nr. 526, 22 iunie/4 iulie 1867, p. 2102.

Decadenţa la români — „Trompeta Carpaţilor", nr. 526, 22 iunie/4 iulie 1867, p. 2102.

Iubirea de patrie astăzi — „Trompeta Carpaţilor", nr. 526, 22 iunie/4 iulie 1867, p. 2103.

Starea de mijloc — „Trompeta Carpaţilor", nr. 527, 24 iunie/7 iulie 1867, p. 2107.

Suntem sub ochlocraţiă — „Trompeta Carpaţilor", nr. 528, 29 iunie/17 iulie 1867, p. 2110.

Sistema şi persoanele — „Trompeta Carpaţilor", nr. 533, 16/28 iunie 1867, p. 2129.

Depravaţiunea — „Trompeta Carpaţilor", nr. 538, 3/15 iulie 1867, p. 2149.

Dreptatea — „Trompeta Carpaţilor", nr. 539, 6/18 august 1867, p. 2153.

Ochlocraţia şi timocraţia — „Trompeta Carpaţilor", nr. 540, 10/22 august 1867, p. 2158.

Terorismul — „Trompeta Carpaţilor", nr. 541, 13/25 august 1867, p. 2162.

Egalitatea — „Trompeta Carpaţilor", nr. 542, 17/29 august 1867, p. 2166.

Dicţionarul şi Societatea literară — „Trompeta Carpaţilor", nr. 543, 20 iulie/1 august 1867, p. 2170.

Schimbarea sistemei — „Trompeta Carpaţilor", nr. 544, 23 iulie/4 august 1867, p. 2174.

Morala politică — „Trompeta Carpaţilor", nr. 547, 1/13 septembrie 1867, p. 2185.

Magistratura română — „Trompeta Carpaţilor", nr. 548, 3/15 august 1867, p. 2190.

Libertatea presei — „Trompeta Carpaţilor", nr. 550, 10/22 august 1867, p. 2196.

Clica ameninţă d-a lua locul clasei privilegiate — „Trompeta Carpaţilor", nr. 553, 21 august/3 septembrie 1867, p. 2208.

Toate ideele se speculă — „Trompeta Carpaţilor", nr. 554, 24 august/6 septembrie 1867, p. 2212.

Toţi suntem greşiţi — „Trompeta Carpaţilor", nr. 556, 1/13 octombrie 1867, p. 2220.

Cum ar trebui să ne gîndim astăzi — „Trompeta Carpaţilor", nr. 572, 14/26 noiembrie 1867, p. 2281.

(O scrisoare a lui D. Bolintineanu) — „Trompeta Carpaţilor", nr. 578, 28 octombrie/10 noiembrie 1867, p. 2305.

Nu trebuie nici o clasă să domnească — „Trompeta Carpaţilor", nr. 578, 28 octombrie/10 noiembrie 1867, p. 2306.

(Scrisoare către redacţie) — „Trompeta Carpaţilor", nr. 579, 30 octombrie/12 noiembrie 1867, p. 2309.

Străinii în funcţiuni — „Trompeta Carpaţilor", nr. 589, 6/18 ianuarie 1868, p. 2254.

O scrisoare a lui D. Bolintineanu — „Trompeta Carpaţilor", nr. 589, 6/18 ianuarie 1868, p. 2254.

Şcoalele primare rurale — „Amicul Poporului" (Pesta), nr. 14, 27 aprilie/9 mai 1868, p. 108.

Poesia română în diverse epoce — „Albina Pindului", an. I, nr. 1, 15 iunie 1868, p. 12.

Poesia română în trecut — „Albina Pindului", an. I, nr. 4, 1 august 1868, p. 90.

Poesia română — „Albina Pindului", an. I, nr. 5, 15 august 1868, p. 121.

Poesia română în trecut — „Albina Pindului", an. I, nr. 6, 1 septembrie 1868, p. 133.

Libertatea nu mai este la minister — „Trompeta Carpaţilor", nr. 664, 12/24 septembrie 1868, p. 2238.

Drumul de fer al princilor prusieni — „Trompeta Carpaţilor", nr. 664, 12/24 septembrie 1868, p. 2239.

Foi de toamnă — „Albina Pindului", an. I, nr. 7, 15 septembrie 1868, p. 182.

Poesia română în trecut — „Albina Pindului", an. I, nr. 8, 1 octombrie 1868, p. 193.

Dacia. Zeii Daciei — „Albina Pindului", an. I, nr. 13, 15 decembrie 1868, p. 314.

Viaţa lui Vodă Cuza — „Albina Pindului", an. I, nr. 13, 15 decembrie 1868, p. 317.

Baladele populare culese de V. Alecsandri — „Albina Pindului", nr. 1, 15 februarie—15 martie 1869.

Inamovibilitatea — „Trompeta Carpaţilor", nr. 729, 25 aprilie/7 mai 1869, p. 2259.

Cronică — „Albina Pindului", an. II, nr. 3, 1—15 iulie 1869, p. 88.

Domnii fanarioţi — „Albina Pindului", an. II, nr. 4, 15 august, 1869, p. 115.

Autonomia României şi înrîuririle străine în lucrurile noastre — „Albina Pindului", an. II, nr. 4, 15 august 1869, p. 118.

Guvernul arbitrariu — „Românul", 10 ianuarie 1870, p. 22.

Reacţiunea la putere — „Românul", 15 ianuarie 1870, p. 28.

Răspunderea miniștrilor — „Românul", nr. 19, 20 ianuarie 1870, p. 54.

Starea de astăzi — „Românul", 1 februarie 1870, p. 98.

Programa — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 1.

Self-governement — „Dîmbovița", an. I, 22 martie 1870, p. 2.

Dinastia — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 3.

Revista politică — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 5.

Situațiunea — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 6.

Partea literară — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 10.

Poesii române demne de cele antice — „Dîmbovița", an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 19.

Principurile constituționali — „Românul", 5 aprilie 1870, p. 302.

II. IN VOLUME

Colecție din poesiile domnului D. Bolintineanul, tipărite cu fondurile Asociației literare, în tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, București, 1847, 118 pagini ; Prefață, O fată tînără pe patul morții, Barcarola, Fecioara (Elegie), Cîntec, Doamna lui Negru și bardul, Cîntecul bardului, Elegie la o tînără fată, O noapte la morminte (baladă), Elegie, Cîntec, Cornul, Ana și Arapul, O patimă, Radu Domnul și fata din casă, Cîntec, Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Plopul, Proscrisul, Ștefan cel Mare și maica sa, Copilul, Puterea cîntecului (baladă), Un tînăr român murind în streinătate, Cîntec, Ferentarul, Suvenire despre călătorie, Doamna și scutierul, Mircea cel Mare și solii, Mihnea și baba (După o tradiție), Cîntece și sărutări, Călătorul și sufletul, Un prisonier român, Cîntec național, Ceaușul de vînători, Pandurul bătrîn, Cîntec, Centec, Plîngerile poetului român, Mihai scăpînd stindardul, Invocație.

Cîntece și Plîngeri, edate sub îngrijirea d. G. Sion, Iași, Tipografia „Buciumului român", 1852, 148 pagini ; O noapte pe cal, Rîul vieței, Visul lui Ștefan cel Mare, Fluturelul, Benchetul, Ciobanul, Dochia, Sorin, Țepeș și solii, Fata de la Cozia, Cavalcada, Fata popii, La zioa aniversală, O gîcitoare, La o nălucire iubită, Moartea lui Mihai Viteazul, Andrei sau luarea Nicopolului de români.

Les Principautés Roumaines, par M. D. Bolintineano, Paris, De Soye et Bouchet, 1854, 62 pagini.

Manoil, roman național, Iași, Tipografia Româno-Franceză, 1855, 212 pagini.

Poesiile vechi și noue, edate sub îngrijirea d. G. Sion, București, Tipografia bisericească din Sf. Mitropolie, 1855, 393 pagini ;

Epistolă amicului G. Sion de Radu Ionescu ; *Elegii :* O fată tînără pe patul morții ; Fecioara, La o tînără fată, Proscrisul, La o rîndunică, Un june român mort în Paris, La zioa aniversală, La o nălucire iubită, Corpul, Elegie, La D-la F. S., Invocare, La Luisa, La Victoria Z., Elegie, O patimă, Suvenire de călătorie, Călătorul și sufletul, Plîngerile poetului. *Balade :* O noapte la morminte, Doamna lui Negru și bardul, Fluturelul, Moartea lui Mihai Viteazul, Ferentarul, Fata de la Cozia, Benchetul, Făt-Frumos, Cea de pe urmă noapte a lui Mihai, Preda Buzescu, Dochița, Visul lui Ștefan cel Mare, Domnul de rouă, Un ostaș român închis peste Dunăre, Muma lui Ștefan cel Mare, Zina Doamna, Radu Domnul și fata din casă, Nedreptatea, Cavalerul și sufletul, Țepeș și solii, Scutierul, Dochia, N-aude, n-avede, n-a greul pămîntului, Streinul, Fermecătoarea, Mihai și călăul, Mircea la bătaie, Mihai scăpînd stindardul, Ielele, Mircea cel Mare și solii, Ceaușul de vînători, Mărioara, Bujorul. *Florile Bosforului :* Zeila, Rebia și Atica, Melriube, Dilriuban, Giulfidan, Sindea, Umbra sîntei Sofii, Ana și Arapul, Naide, Hial, Gilfar, Ortanza. *Caicelanee. Epistole :* Lui V. Alecsandri, La o damă română. *Cîntece :* Plopul, Copilul, Cîntece și sărutări, Pandurul, Cavalcada, Fata popei, O ghicitoare. *Poeme :* Andrei sau luarea Nicopolei de români, Safira, Sorica, Profira, Tudora, Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște.

L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques, Paris, Imprimerie Bailly, Divry et C-ie, 1856, 156 pagini.

Călătorii în Palestina și Egipt, Iași, Tipografia „Buciumului român", 1856, 258 pagini.

Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria, București, Tipografia Națională a lui Iosif Romanov et Comp., 1858, 103 pagini.

Legende sau basne naționale în versuri, Nr. 1—2, București, Tipografia Națională a lui I. Romanov et Comp., 1858. Nr. 1, 28 pagini : Prefața, Fata din Dafin, Fata din turn, Șir-te Mărgărite, Mureșul și Aluta, Han-Tătar, Peștera mușteloi.

Nr. 2, 32 pagini : Domnul Tighinei, Seneslas, Herol, Pagiul bătrîn, Cerbul, Căprița de aur, Umbra răsbunătoare, Capul avarilor, Ziorina, Ștefan cel tînăr și doamna sa, Dromichete.

Melodii române, București, Imprimeria C. A. Rosetti, 1858, 71 pagini ; Fost-ai tu frumoasă, tu patria mea, În timpuri de cădere, Fecioara Daciei, Palatul Domnilor, La patrie, Muma tînără, O cugetare, Esilatul, Și florile plăpînde din cîmpurile noastre, Harpa poetului român, Cîntece din esil, Buciumul și fluerul, Avuși tu zile mîndre, La Danubiu, La un nor, În țări streine ș-au scuturat.

„Cîntarea României" de N. Bălcescu tradusă în versuri de..., Bucureşti, Librăria Nouă Socec et Comp., 1858, 26 pagini.

Bătăliile Românilor (Fapte istorice), Bucureşti, Tipografia Naţională a lui I. Romanov et Comp., 1859, 223 pagini; Ana Doamna, Cozia, Bîrladul, Baia, Codru Cosminului, Cetatea Albă, Miliţa, Rovina, Bogdan în Polonia, Sîn-Petru, Moldovii la Marienburg, Cahul, Solii lui Ţepeş, Fecioara de la Prut, Bătălia de la Varna, Ogoţenii, Doă lupte, Năvala lui Ţepeş, Mihai în Transilvania, Ana Bîrsei, Grozea Vornicul, Domnul Ionaşcu, Copăcenii, Luarea Hotinului, Vornicul Dumitru, Mihai la Vidin, Ştefan la moarte, Coraba, Lupta între români, Siretul, Glubavii, Clejanii, Ţuţara, Cornul lui Sas, Petru Şchiopul, Gherghiţa, Consiliul secret, Şerbăneşti (Şerpăteşti), Mustafa Paşa, Călugărenii, Mihai revenind la Dunăre, Bătălia pe ghiaţă, Movila lui Răsvan, Braha Căpitanul, Mărirea lui Mihai, Petru şi Hasan, Dumbrava Roşă. Note istorice.

Istoria lui Herodote, Cartea I, Bucureşti, Tipografia Naţională a lui I. Romanov et Comp., 1859, 96 pagini.

Vizita Domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1860, 35 pagini.

Cestiunea Unirii la Constantinopole, Bucureşti, 1861, 24 pagini.

Nemesis. Satire politice, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1861. Cartila întîia, 42 pagini: Două tompatere — Coconul Bănică şi coconul Natreţ, Lui Ion Ghica, Lui Patre M..., Lui C. A. Rosetti, Sciri din iad, Spiritul meu, Românii de astăzi, Spătarul Gurcuită către nepotul Costache, La Năstase H..., Solicitorii, Lui Ştefan Golescu Preşedinte al Comisiunii Centrale, Lui I. I. Pală. Cartila a doua, 23 pagini: Vornicul Alecache către noi, Clerul, Banul Flenderiţă şi Nemesis, La Adunarea electivă, Censura nouă, Preotul Grigoriu Musceleanu, Advocaţii, Respunsul Nemesii la „Revista Carpaţilor".

Elena, roman original de datine politic-filosofic, Bucureşti, Tipografia Naţională Şt. Rassidescu, 1862, 365 pagini.

Legende noi, cu note din cronicele românilor, Bucureşti, Tipografia lui Emanuel Poenescu, 1862, 32 pagini; Doamna lui Neagu, Cupa lui Ştefan, Sora Ana, Daniel Sihastru, Mînia lui Ştefan, Fiastrii, Aprodul Purice, Întoarcerea lui Mihai, Miron Costin, Copilul din casă, Petru Rareş, Monastirea Putna, Ghinea Grecul, Ştefăniţă Domnul, Barnoski Domnul, Mihai şi ucigătorul, Mihai la pădurarul, Note.

Mizerabilii de Victor Hugo, traducere de D. Bolintineanu, A. Zane şi M. Costiescu, tom. I—VI, Bucureşti, 1862—1864.

Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa-Agora, București, Tipografia jurn. Națională, 1863, 192 pagini.

Viața lui Mihai Viteazul făcută pentru înțelegerea poporului de un anonim, București, Imprimeria Națională a lui Ștefan Rassidescu, 1863, 182 pagini.

Viața lui Ștefan cel Mare, București, Tipografia lui Ștefan Rassidescu, 1863, 192 pagini.

Viața lui Vlad Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrîn, București, Tipografia lui Stephan Rassidescu, 1863, 143 pagini.

Poesii... atît cunoscute cît și inedite, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1865, ediția întîia, vol. I, 308 pagini, vol. II, 293 pagini. Volumul I: *Florile Bosforului* — Esme, Ghiaura, Rabie, Almelaiur, Sărutarea, Leili, Suspinul Bosforului, Mehrube, O noapte de vară, Caidjiul, Odalisca, Kîz-Culesi, Fata de la Candili, Furtuna, Insola Prinkipo, Santa Sofia, Sclavele de vînzare, Gulfar, Sandalul, Ziule, Fatme, Dorința, Mormîntul ei, Nu mai este, Aplec ochii, Singurătatea, Cercheza, Eu viu, La Luisa, Hial, Legivera, Se scaldă, Dilrubam, Tu dormi, Blestemul dervișului, Naide, Halalia, Unde mergi ?, Chiamă-mă, Fata popii, O noapte de amor, La o mică fată de grec, Vermeliul, Suspinul, Întoarcerea, Ți-aduci aminte, Odă, Lasă-mă, La Doamna I., La Victoria Z. *Legende istorice* — Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Preda Buzescu, Muma lui Ștefan cel Mare, Ferentarul (fragment dintr-un marș vechi), Fata de la Cozia, Un ostașiu român închis peste Dunăre, Mircea la bătaie, Mihai scăpînd stindardul, Mircea cel Mare și solii, Căpitanul de vînători, Marioara, Doamna lui Neagu, Cupa lui Ștefan, Sora Ana, Daniel Sihastru, Fiastrii, Întoarcerea lui Mihai, Miron Costin, Monastirea Putna, Ghinea Grecul, Ștefăniță Domnul, Mihai la pădurarul, Cozia, Ogogenii, Bogdan în Polonia, Năvala lui Țepeș, Apa Bîrsei, Grozea vornicul, Mihai revenind la Dunăre, Domnul Mavrogheni, Han-Tătar, Rossandra, Bîrlad, Baia, Codru Cosminului, Ștefan la moarte, Dumbrava Roșie, Maria Putoianca, Dragomir sau Cetatea lui Radu Negru, Muma lui Mihai. *Basne* — Fata din Dafin, Mihnea și baba (după o tradiție), Doamna și scutierul, O noapte la morminte, Moartea, Radu Domnul și fata din casă, Zina Doamna, Domnul de rouă, Doamna lui Negru și bardul, N-aude, n-avede, n-a greul pămîntului, Făt-Frumos, Domnul Tighinei, Seneslas, Peștera muștelor, Herol, Pagiul bătrîn, Cerbul, Umbra răzbunătoare, Capul avarilor, Mureșiul și Aluta (Oltul), Dochia, Note la volumul întîi. Volumul II: *Macedonele* — Românele din Cavaia, Păstorița și mioara, Lupta în pădure, Copăciorul, Fecioara din Milia (Amerul),

Lupta păstorilor, Fecioara Maria, Cîntecul nunții în Castaria, San-Marina, Dora, Ioana, La ospăț, Păstorul murind, Testamentul unui păstor, Amantele Cilii, La mormîntul Cilii, la Bolțat, La o păstoriță, Fluturul și floarea, Moartea, Părul alb, Visul, La ospăț, Cilia culcîndu-se, Zi de sărbătoare, La o umbră, La o păstoriță necredulă, La Agnesa, Armele moarte, Amorul, La o viorică, Cine sunt, La o femeie sîntă, Femeia, Să ne bucurăm, Grija, La Zința, Tilia, Înțelepții nebuni, La o Gramușteană, La primăvară, Insecta, Dac-aveam putere, La Tilia, La aceeași, Cît va viețui, Tilia, dulce nume, Fata din turn, Blestemul păstorului, Sfiiciunea, Marina, Edessa, Zioara. *Reverii* — O fată tînără pe patul morții, Viziunile, Călătorul și sufletul, Cîntece din esil, Scopul omului, La lampa mea, Îngerii la rogaciune, Umbrei soru-mei Caterina, Palatul Domnilor, Esilatul, La patrie, Nu mai voi consolațiune, Plîngerile poetului român, Fericirea, Moartea, Un tînăr român murind în străinătate, Proscrisul, Elegie, Elegie la o tînără fată, Deșertul, Morții, Fecioara, O cugetare, O patimă, Cîntec, Muma tînără, Invocație, Cîntice și sărutări, La o rondurelă, Ziua bună la țară, Timpul, La Ștefan Golescu, La Constantin Negri, Mireasa mormîntului, La un orb, La un amic sărac, La un martir, La un schelet, La flori, La uitare, La români, La piramide, La țară, La România, La pismă, La un avut, La unire, La un poet, La avere, La Cilia, Clavecinul, La băile Cleopatrei, Odă, O umbră, Un regres, La..., La..., Fecioara dimineții, La o nălucire iubită, La zioa aniversală. *Diverse* — Portretul ei, Singur, La Domnu-Zeu, Mihai și călăul, Hoții, Zioa onomastică, Viața, La dreptul celui mai tare, La Isus pe cruce, Pandurul bătrîn, Ielele, Copilul, Cîntec național, Cîntec, Plopul, Lăutarul, La o damă română, Note la volumul al doilea.

Florile Bosforului, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1866, 132 pagini ; Esme, Ghiaura, Rabie, Almelaiur, Sărutarea, Leili, Suspinul Bosforului, Mehrube, O noapte de vară, Caidjiul, Odalisca, Kîz Culesi, Fata de la Candili, Furtuna, Insola Prinkipo, Santa Sofia, Sclavele în vînzare, Gulfar, Sandalul, Ziule, Fatme, Dorința, Mormîntul ei, Nu mai este, Aplec ochii, Singurătatea, Cercheza, Eu viu, La Luisa, Hial, Legiunea, Se scaldă, Dilruban, Tu dormi, Blestemul dervișului, Naide, Halalia, Unde mergi ?, Chiamă-mă, Fata popii, O noapte de amor, La o mică fată de grec, Vermeliul, Suspinul, Întoarcerea, Ți-aduci aminte, Odă, Lasă-mă, La Doamna I., La Victoria Z.

Brises d'Orient, poésies roumaines (traduites par l'auteur lui-même), précédées d'une préface de M. Philarète Chasles, Paris, E. Dentu, 1866, 372 pagini ; *Préface. Fleurs du Bosphore :* Leili, Le Retour, Almelaïur, Gulfar, Le Voeu, A Zulié, La jeune fille de Candily, L'Odalisque, La

Tour d'iscoudar, Son tombeau. L'Ennui, Elle n'est plus, Conduis-moi, Sainte-Sophie, Une nuite d'été, Appelle-moi, Esmé, Où aller ?, La Baigneuse, Hiale, La Ghiaour, La Helaïque, Rabia, Mehrubé, Legiver, Le Baiser, Fatmé, Keeat-Hané, Te souviens-tu ?, Tu dors, Nuit d'amour, Le Marchand d'esclaves. *Légendes historiques de Roumanie :* La mère de Stéphan, La Princess Kiazna, Roxandra, La Coupe de Stéphan, Daniel l'ermite, Mirce à la guerre, Mihel au banquet, La Jeune fille de Cozia, Le Kan des Tatars, Mirce et les ambassadeurs, Le Capitan, Le Retour de Michel, Maria Poutayano, La Fiancé du guerrier, Miron Costin, Preda Buzesco. *Basmes :* La fille du laurier, Le Roi des Rosées, La Barque du temps, L'Amant et le papillon, Hérold, Marris et Alouta, Sora Anna, Illine, La Papillon et la fleur, Le Duc de Tighina, Făt-Frumos, L'Ombre vengeresse, Mihne et la sorcière, La Grotte des Mouches, Docie. *Macédoniennes :* Les Formoses, Les Femmes de Cavaya, Zîna Doamna, La Jeune fille de Milia, Calaritis, Ioanne, Les Brebis et la bergère, A une bergère, La Lutte des bergers roumains, Edesse, A une jeune roumaine d'Agria, Le Capaciar, La Lutte dans les bois, Balzat, La Fille de la tour, L'Assomption, Chant des pâtres au festin, A une bergère, Le Rêve, Le Coucher de Clèlie, Siana. *Rêveries :* La jeune fille mourante, Le But de l'homme, A la Roumanie, La Fiancé du tombeau, Une jeune étranger mourant à Paris, L'Anniversaire, A ma lampe, A une jeune grecque, A M-me Louise Gropler, A. M-me Victoria Z., La Solitude, Les Visions, Jour de fête, A quoi bon souffrir ?, A une jeune fille, Le Bonheur, La mort, Aux Bains de Cléopâtre, Au pied des pyramides, Chants de l'exil, Les Cheveux blancs, Plus de consolation, A une squelette, La Jeune vierge, Le Clavecin, A Tilia, A. C. Negri, A Stéphan Golesco, Aux fleurs, Le Désert, Les Voleurs, A L'Ombre de ma soeur Catherine, Chants et baisers, Les Anges en prière, Jalousie, A l'envie, A la Roumanie, Laissez-moi ma douleur, Le Buccin et la flûte, Invocation, A M-me Jourdan, Les Palais des Domns, A l'oubli, Les Morts, Une passion, A la Roumanie, Elégie. *Notes :* Fleurs du Bosphore, Légendes de Roumanie, Basmes Macédoniennes.

Eumenidele sau Satire politice, Jurnal în versuri, Bucureşti, Tipografia Naţională, 1866. *Nr. 1 :* Scrisoarea vornicului Vilara către D. Ioan Brătianu ministru finanţelor, Mihai Viteazu în rai, Imnul seminaştilor. *Fabule :* Ciocîrlanul, Muntele ce naşte, Asinul şi bătrînul, Leul mort şi măgarul. *Nr. 2 :* Ovreii leşeşti către D. Manolache Costache Iepureanu, D-lui Constantin Rosetti fost ministru, D-lui Ioan Otetelesanu la Măgurele. *Nr. 3 :* Scrisoarea ce daca n-a scris ar fi putut să scrie Vodă Cuza către roşii, Chelul şi curtezanele, Calul şi mis-

trețul, Cine să mănînce pe cine, Omul și nevăstuica, Fereastra și coșul, Boul și broasca, Măgărușul, Musele române către d. Ion Strat ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Sfîntul Sava către arhitectorul Orăscu. *Nr. 4:* Profesiune de credință a unui candidat de deputat la alegerile viitoare, Turcii de la Rusciuc către D-nu Cremieux în privința drepturilor politice ce se cereau a se da evreilor, Tolba cu păcatele, Femeile romane, Vraciul, Broaștele și soarele. *Nr. 5:* M. S. Domnului Barbu Știrbei, Ștefan cel Mare și Mihai văzînd românii în rai și în iad, Bufonul, Femeia și copilul. *Nr. 6:* Beizadea Costache din București către beizadea Costache din Ploiești, Țiganii liberați către evrei, Bătălia albilor cu roșii la sala Slătineanu, poemă epică în două rapsodii, compusă după notițele ziarului *Trompeta*, Cățeaua și puii, Cîinii lacomi, Cîinele cu minte, Omul și cînele. *Nr. 7:* Cronica săptămînii, Alegerile, Gazeta *Byzanța* și mitropolii noștri, Urmarea vizitei lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu în iad și în rai. *Nr. 8:* Cronica săptămînii, Logofătul ecumenicii patriarchii către comisiunea numită cu revizuirea tutulor legilor, Beizadea Costache din București către beizadea Costache din Ploiești, Cioaca și păunul. *Nr. 9:* Cronica săptămînii, Vizita lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazu în iad și în rai. *Nr. 10:* Vizita lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai în iad și în rai, Constituțiunea către statul de la 2 Mai, Alianța celor slabi cu cei tari, Cămila și pantofarii.

Ielele, grame și epigrame politice, București, 1866.

Conrad, poemă în patru cînturi și note explicative, București, Tipografia Națională, 1867, 114 pagini.

Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Pascelui și în Egipt, a doua edițiune, București, Editura tipografiei lucrătorilor asociați, 1867, 225 pagini.

Călătorii în Asia Mică, București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1867, 131 pagini.

Mihai Viteazul condamnat la moarte, dramă în trei acte, București, Tipografia Națională, 1867, 134 pagini.

Ștefan Vodă cel Berbant, dramă în patru acte în versuri, București, Tipografia Națională, 1867, 119 pagini.

Alexandru Lăpușneanu, dramă în trei acte în proză și *După bătaia de la Călugăreni*, dramă în trei acte și în versuri, București, Tipografia Națională, 1868, 127 pagini.

Ștefan Gheorghe Vodă sau Voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele, dramă historică în cinci acte, București, Tipografia Națională, 1868, 125 pagini.

Drame historice. Şase drame historice noi, Bucureşti, Tipografia Naţională, 1868: *Mărirea şi uciderea lui Mihai Viteazul,* 72 pagini; *Despot Vodă,* 102 pagini; *Mihnea Vodă care-şi taie boierii,* 94 pagini; *Postelnicul Constantin Cantacozin,* 63 pagini; *Brîncovenii şi Cantacozinii,* 67 pagini; *Sorin,* 20 pagini.

Poesii din tinereţe nepublicate încă, Bucureşti, Tipografia Naţională, 1869, 320 pagini; Prefaţă, Neapol, Dilica, Barcarolă, Aleiza, La Principesa S. Ghica, La Y., Barcarolă, Barcarolă, Evelina, La Dora, Elegie, Regina Dacii, Barcarolă, Lilia, Ambroasia, La ea, Cavalcada, O rosă la Princesa S., Elegie, Barcarolă, Juna femeie, La Principesa S. Gh., Barcarolă, La Silica, La o odaliscă, La Tecla, Adio la Amor, Elia, Gelosia, Virtutea şi Amorul, Amelia, Femeia geloasă, Milica, La aceeaşi, La Tilia, Tilia, Barcarolă, La Zilia, Verginia, Elegie, Morale, La Silica, Evelina, La Principesa S., Sora de la Paserea, La ea, Barcarolă, Adică, Epopea de la Tîrgovişte, Cyprisa şi Leucada, Ptoala, Chinga Cytherei, Castelul lui Ţepeş, Dula şi Dora, Veneţiana, Barcarolă, Barcarolă, Barcarolă, Cosuţa Berenicii, Schimbarea ei, Druza frumoasa, Frăgezimea omului, Cytherea şi Amorul, Venus eşind din mare, Cytherea şi Adonis, La o crudă, Noaptea şi amanţii, La L. măritată, Barcarolă, Pera, Cele două fete, La Elzira, Dila, Eudomean, Crinul, Cleopatra şi Cesar, Lilidia, Sapho la moarte, La Legra, Amanta, La Lisa, Amorul şi albina (De la Theocrite), Lilia, Cosînzeana dormind, Lacul de la Drăgoiesci, Eudochia, Templul Eudacii, Aspasia, Cleopatra şi Marc Antoniu, La o crudă, Radu Şerban, Cleopatra murind, Moartea lui Adonis, Mihai la Călugăreni, La o femeie, Doi miri, La H., Keat-Hane, La I. G., Almea, Portretul ei, La Lido, La o odaliscă, Ea, Elvina, Amorul moral, Eşti bătrîn, Alvina, Dora, Dora, La vecina mea, Un vis d-amor, Binica, La Elora, Lucia, Almelaiur, La ea, La o pasere, La Biulbiul, La Viorica, La Tilia, La ea, La ea, La Gorela, Dor şi Dila, La ea, Barcarolă, Tedica, Întîiul amor, Helisa, La o mumă, Lurica, Barcarolă, Liola, Zorela, Rialto, Luvisa, O noapte la Bosfor, La o damă mare, Aurora, La Doamna, Elora, Luisa, Elegie, La cea mai iubită femeie, Dembovicioara, La Bila, Averea şi spiritul, Amora, La Dila, Cum se bat astăzi vitejii, Un vis, Trandafirul, Tîrgovişteа, Virtutea, Vin!, La S..., Dorila, Vitica, La Ada, Pe mormîntul Domnişoarei Maria Ioranu, Principesa veneţiană, Pe mormîntul Domnişoarei Ecatherina Steriade, Dolica, La o masă, Aurul, La ea, Un vis, Poetul şi libertatea, Regina lui Candaule, Păserarul (Idilă din Bion), Viora, Tacen, Sorica, Marin, Menexe (Idyllă), Migdulina (Idyllă), Gulnara (Idyllă), Barca lui Amon (Idyllă), Dragoş şi

Dolica (Idyllă), Amantul nefericit (Idyllă), Torin și Dilica (Idyllă), Adică (Idyllă), Dan și Zora (Idyllă), Odaliscele (Idyllă), Secerătorii (Idyllă), Patru muncitori (Idyllă), Edila și Vidor (Idyllă), Adina (Idyllă), Țeranii (Idyllă), Cîntătorii (Idyllă), Viorica (Idyllă), Drăgan (Idyllă), Un june păstor (Idyllă de la Theocrit), Ilina (Idyllă), Ionasca, Targea, Ophelia, Culesul viilor, Femeia frumoasă, Regina Zenobia, La noapte, La un zephir, La ea, Aldaisa, La Erma, La rosiar în flori, Zephirul, Rosa și Edora, Poesie arabă, Poesie arabă, Dora, Lampa, Ea și iar Ea, Prima sărutare, Femeia cu ochiul verde, Primăvara și Elzina (Idyllă), Endimion către Diana, La tinerețe, La un poet, La o greacă, Domnul Leon și românii, La o bună, La musa poesii, Barcarolă, Un bătrîn la intrarea Domnului, Amazoana, La Dica, Pe mare, O noapte pe marea de Marmara, La Princesa G. G. (Apropo de nunta fiicii sale), Dama Mare, Elora, Banquetul Hangerliului, Fecioara, Cu lacrimi de foc să plîng, Antoniu și Cleopatra, La Duțica, Amantul (Idyllă), Poesii arabe, Iarna (Idyllă), Ana Doamna (Idyllă), Nu mai bate (Idyllă), Barcarola, Române moarte în streinătate, La D-na Elena Theodorini, La fina mea Jeniță, Ion Făicoianu, Insola verde de la Veneția, Luisa, O seară pe mare, La ea, Elegie, Ea, Femeia perfidă, Dalia, Misolina, Oda I. La Turnul de la Colțea, Oda II. La Ion Ghica, Oda III. La Cuza Vodă, Oda IV. Nicolae Bălcescu, Oda V. Lui Aman Pictorul, Oda VI. La Ion Brătianu, Oda VII. I a România.

Domnii regulamentari și historia celor trei ani de la 11 Februarie pînă astăzi, București, Tipografia Națională, 1869, 336 pagini.

Viața lui Cuza-Vodă. Memoriu istoric, a doua ediție revăzută și adăogită, București, Noua librărie George Ioanid et C-nie, 1869, 208 pagini.

Cartea poporului român. Cugetări philosophice și politice în raport cu starea actuală a României, București, Tipografia Ioan Weiss, 1869, 104 pagini.

Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1869, 128 pagini.

România roabă la austro-maghiari, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1869, 60 pagini.

Traianida, poemă epică, broșura I, București, 1869.

Viața lui Traian August, fondatorul neamului românesc, București, Tipografia Națională, 1869, 75 pagini.

Cleopatra, regina Egiptului, București, Tipografia C. A. Rosetti, 1870, 62 pagini.

Traianida, poemă epică națională, București, Librari-editori Socec et Compania, 1870, 189 pagini.

Menadele, satire politice, București, Librăria Löbel et Poper, 1870, 16 pagini; Despre datine, Nobilii vechi și noui, Cei ce pradă, Venetici, Împrumutul cel nou, Favoriții.

Plîngerile României, București, Tipografia C. A. Rosetti, 1870.

Cuza-Vodă și oamenii săi. A patra ediție revăzută și adăogită, București, Noua Librărie G. Ionide, 1870, 208 pagini.

Viața lui Vlad Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrîn, Ediția II-a, București, Socec, 1870, 111 pagini.

Viața și faptele lui Mihai Viteazul, Ediția II-a revăzută, schimbată și adăugită, București, Socec, 1870, 138 pagini.

Viața și faptele lui Ștefan Vodă cel Mare, ediția II-a, revăzută și corectată, București, Socec, 1870, 152 pagini.

SCRIERI DESPRE DIMITRIE BOLINTINEANU

GHEORGHE ADAMESCU: *Contribuțiune la bibliografia românească*, vol. I, București, Cartea Românească, 1921, p. 92; vol. II, București, Tipografiile Române Unite, 1923, p. 101; vol. III, București, Casa Școalelor, 1928, p. 75.

V. ALECSANDRI: *Scrisori*. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi, București, Socec, 1904, p. 53.

V. ALECSANDRI: *Documente literare inedite. Corespondență*. Ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, cu o prefață de G. C. Nicolescu, București, E.S.P.L.A., 1960.

MARTA ANINEANU: *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri*, București, Editura Academiei, 1957.

A. LUPUL ANTONESCU: *Bolintineanu*, în „Literatorul", nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1883, p. 674.

NAE ANTONESCU: *„D. Bolintineanu" de D. Păcurariu*, în „Steaua", nr. 7, iulie 1962.

N. I. APOSTOLESCU: *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris, Librairie ancienne Honoré Champion, Editeur, 1909, p. 204.

N. I. APOSTOLESCU: *Istoria literaturii române moderne*, partea întîia (1821—1866), București, Institutul de arte grafice C. Sfetea, 1913, p. 59.

AL. P. ARBORE: *Th. Capidan: „Scrierile lui D. Bolintineanu despre Macedonia"*, în „Transilvania", an. 59, nr. 1, ianuarie 1928, p. 75.

C. D. ARICESCU : *Prefață la „Octav"*, București, I. Romanov et Comp., 1856, p. VII.

C. D. ARICESCU : *Capii revoluțiunii române de la 1848 judecați de propriele lor acte*, București, Tipografia Stephan Rassidescu, 1866, p. 10 și urm.

C. D. ARICESCU : *Corespondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, partea I, București, Tipografia Antoniu Mănescu, 1873, p. 18, 19, 47—51, 60—93 ; broșura II, București, Tipografia Națională, 1874, p. 98—99 ; broșura III, București, Tipografia Națională, p. 128—136, 141—142.

A G. : *„Brises d'Orient", poésies roumaines par D. Bolintineano*, în „Athenaeum Français. Bulletin Bibliographique de la Revue Contemporaine", 2-e série, no. 2, 15 mai 1866, p. 16.

G. BAICULESCU : *Safo în românește*, în „Orpheus", an IV, nr. 3, mai—iunie 1928, p. 157.

THÉODORE DE BANVILLE : *Les poètes nouveaux („Brises d'Orient" par D. Bolintineano)*, în „Revue du XIX-e siècle", tome III, Octobre 1866, p. 138.

N. BATZARIA : *Ce-i cu numele și originea macedoneană a poetului Dim. Bolintineanu*, în „Adevărul", an. 46, nr. 14938, 16 septembrie 1932, p. 1.

TEODOR BĂLAN : *Refugiații moldoveni în Bucovina*, București, Cartea Românească, 1929, p. 34, 130.

N. BĂLCESCU : *Opere*, vol. IV, Corespondență, Ediție critică de G. Zane, București, Editura Academiei, 1964, p. 6, 41, 45, 52, 116, 143, 229, 230, 237, 282, 289, 336, 348, 350, 420, 425—429, 433, 435, 455, 470, 482, 536, 539, 591, 592.

I. N. BĂLEANU : *Sensul actual al lui Neculce*, în „Datina", an. X, nr. 1—3, ianuarie—martie 1932, p. 10.

ALEXANDRU BĂLINTESCU : *Arhiva generalului Gheorghe Magheru*. Catalog de documente 1582—1880, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1968.

ION BĂLU : *Dimitrie Bolintineanu, călător*, în „Viața românească", an. XXII, nr. 4, aprilie 1969, p. 51.

DAN BERINDEI : *Revoluția de la 1848 în Franța și tinerii români aflați la Paris*, în „Revista istorică română", vol. XV, fasc. II, 1945, p. 171.

DAN BERINDEI : *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866). Liste de miniștri*, în „Revista arhivelor", an. II, nr. 1, 1959, p. 147.

ST. BEZDECHI : *Safo în românește*, în „Propilee literare", an. I, nr. 16, 1 noiembrie 1926, p. 13.

ST. BEZDECHI : *Safo în românește*, în „Propilee literare", an. III, nr. 6, 1 iunie 1928, p. 11.

ION B. BOBESCU : *Un poet uitat : D. Bolintineanu*, în „Convorbiri literare", an. XLVII, nr. 6—7, iunie—iulie 1913, p. 594.

CORNELIA C. BODEA : *Din activitatea revoluționară a „Junimii române" de la Paris între 1851 și 1853*, în „Studii", an. XIV, nr. 5, 1961, p. 1169.

CORNELIA BODEA : *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834—1849*, București, Editura Academiei, 1967.

MIHAIL G. BOIAGI : *Gramatică română sau Macedo-Română. Reeditată cu o introducere și un vocabular de Per. Papahagi*, București, F. Göbl Fii, 1915, p. XVIII—XIX.

CESAR BOLIAC : *D. Bolintineanu ministru*, în „Buciumul", an. II, nr. 175, 13 ianuarie 1864, p. 697.

BOSSUECEANU : *Critică literarie*, în „Albumul literariu", nr. 5, mai 1857, p. 11.

VIRGIL BRĂDĂȚEANU : *Drame istorico-eroice și istorico-erotice scrise de Bolintineanu*, în vol. *Drama istorică națională*, București, E.P.L., 1966, p. 65

BARBU BREZIANU : *Rolul și contribuția lui Dimitrie Bolintineanu la dezvoltarea artelor frumoase în Principatele Române*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. VI, nr. 2, 1959, p. 249.

BARBU BREZIANU : *„Dimitrie Bolintineanu" de Ion Roman*, în „Viața românească", nr. 8, august 1963.

EM. BUCUȚA : *„Scrierile lui D. Bolintineanu despre Macedonia" de Th. Capidan*, în „Graiul nostru", an. II, 1928, p. 16.

THEODOR T. BURDA : *Școalele românești din Macedonia*, în „Convorbiri literare", an. XXI, nr. 1, 1 aprilie 1887, p. 72.

BORIS BUZILĂ : *Bolintineanu la el acasă*, în „Magazin", an. XIII, nr. 603, 26 aprilie 1969, p. 4.

NESTOR CAMARINO : *Primul număr al „României literare" din 1852 a lui Vasile Alecsandri*, în „Revista Fundațiilor Regale", nr. 10, octombrie 1940, p. 132.

TH. CAPIDAN : *Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia*, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, Cultura Națională, 1927.

D. CARACOSTEA : *„Lenore". O problemă de literatură comparată și folclor*, București, 1929.

GHEORGHE CARDAŞ: *Versiunea română, franceză, italiană şi engleză din elegia „O fată tînără pe patul morţii"*, în „Adevărul literar şi artistic", an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 5.

LAETIŢIA CARTOJAN: *Legenda „Mama lui Ştefan cel Mare"*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1943.

N. CARTOJAN: *D. Bolintineanu, Scrisori din exil*, în „Neamul românesc literar", an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 463, nr. 7, 1 iulie 1909, p. 514; an. III, nr. 3, 30 ianuarie 1911, p. 42; nr. 4, 6 februarie 1911, p. 61; nr. 5, 13 februarie 1911, p. 78; nr. 19, 22 mai 1911, p. 290; nr. 20, 29 mai 1911, p. 316; nr. 21, 5 iunie 1911, p. 337.

N. CARTOJAN: *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi Ion Ghica*, Bucureşti, Cooperaţia, 1913, p. 44.

G. CĂLINESCU: *Poezia lui D. Bolintineanu*, în „Revista Fundaţiilor Regale", nr. 11, noiembrie 1937, p. 341; nr. 12, decembrie 1937, p. 557; nr. 1, ianuarie 1938, p. 87.

G. CĂLINESCU: *D. Bolintineanu autor de biografii romanţate*, în „Jurnalul literar", an. I, nr. 9, 26 februarie 1939, p. 1.

G. CĂLINESCU: *Istoria literaturii române*, Bucureşti, F.P.L.A., 1941, p. 215.

G. CĂLINESCU: *D. Bolintineanu*, în „Steaua", nr. 11 şi 12, noiembrie si decembrie 1959, nr. 3, martie 1959.

G. CĂLINESCU: *Studii şi comunicări*, culegere, cuvînt înainte şi note de Al. Piru, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, p. 13.

G. CĂLINESCU: *Studii şi cercetări de istorie literară*, prefaţă şi note de Al. Piru, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, p. 80.

G. CĂLINESCU: *Scriitori străini*, antologie şi text îngrijit de Vasile Nicolescu şi Adrian Marino, prefaţă de Adrian Marino, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1967, p. 364.

PHILARÈTE CHASLES: *Littérature étranger. Principautés Danubiennes*, în „Revue de cours littéraires", troisième année, numero 29, 16 Juin 1866, p. 473.

P. CHIŢIU: *Dimitrie Bolintineanu*, conferinţă publică ţinută la 5 aprilie 1886, Craiova, tipo-litografia Naţională Ralian şi Ignat Samitca, 1886.

ŞERBAN CIOCULESCU, VLADIMIR STREINU, TUDOR VIANU: *Istoria literaturii române moderne*, vol. I, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, p. 112.

ŞERBAN CIOCULESCU: *Un ziar unionist: „Dîmboviţa"*, în „Gazeta literară", an. XV, nr. 3, 18 ianuarie 1968, p. 1.

ŞERBAN CIOCULESCU : *D. Bolintineanu, la 150 de ani de la naşterea lui,* în „România literară", an. II, nr. 14, 3 aprilie 1969, p. 1.

AL. CIURA : *Bolintineanu,* în vol. *Scrieri alese,* ediţie îngrijită de Aurel Millea, prefaţă de Mircea Zaciu, Bucureşti, E.P.L., 1966, p. 278.

N. CORIVAN : *Din activitatea emigranţilor români în Apus (1853—1857),* Bucureşti, Cartea Românească, 1931.

TH. CORNEL : *Figuri contimporane din România,* Bucureşti, 1909, p. 357.

DAN COSTA (CORNEL REGMAN) : *Un precursor al satirei româneşti : Dimitrie Bolintineanu,* în „Steaua", an. IV, nr. 10, octombrie 1953, p. 78.

PETRE COSTINESCU : *Cum a apărut la Paris volumul „Brises d'Orient" de Dimitrie Bolintineanu,* în „Revista de istorie şi teorie literară", tom. 16, nr. 1, 1967, p. 149.

PETRE COSTINESCU : *O mărturie despre D. Bolintineanu,* în „Tomis", an. II, nr. 8, august 1967, p. 13.

PETRE COSTINESCU : *Completări la biografia lui Dimitrie Bolintineanu,* în „Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu", Bălceşti pe Topolog, 1969, p. 261.

VICTOR CRĂCIUN : *Scriitori unionişti — D. Bolintineanu,* în „Gazeta literară", nr. 3, 20 ianuarie 1966.

AL. CRETZIANU : *Din arhiva lui Dumitru Brătianu,* Bucureşti, Imprimeriile Independenţa, 1933.

G. CREŢIANU : *Mişcarea literară din 1861 în ţările române,* în „Revista română", 1861, p. 846.

ŞTEFAN CRISTEA : *D. Bolintineanu,* în „Viaţa Românească", nr. 8—9, august—septembrie 1952.

C. CRUCERU : *Stilul lui Dimitrie Bolintineanu,* în „Limbă şi literatură", nr. 10, 1965.

STELIAN CUCU : *„Cîntarea României" transpusă în versuri de Dimitrie Bolintineanu,* Rîmnicu-Sărat, Tipografia „Poporul", 1935.

AL. DAVILA : *Din torsul zilelor,* vol. I, Bucureşti, Editura Oltenia, (f.a.), p. 35.

ALEXANDRE DEMETRESCU : *L'Influence de la langue et de la littérature françaises en Roumanie,* dissertation présentée à la Faculté des lettres de l'Académie de Lausanne, Lausanne, Imprimerie Corbaz et Comp., 1888, p. 53.

TRAIAN DEMETRESCU : *Dimitrie Bolintineanu,* în „Revista olteană", an. II, 1889, p. 331.

TRAIAN DEMETRESCU : *Profile literare*, Craiova, Editura tipografiei D. I. Benvenisti, 1891, p. 113.

ANGHEL DEMETRIESCU : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Revista literară (Literatorul)", an. VI, nr. 9, 14 aprilie 1885, p. 139 ; nr. 11, 28 aprilie 1885, p. 161 ; nr. 12, 5 mai 1885, p. 278 ; nr. 14, 19 mai 1885, p. 312 ; nr. 17, 9 iunie 1885, p. 365 ; nr. 18, 16 iunie 1885, p. 392 ; nr. 19, 23 iunie 1885, p. 397.

ANGHEL DEMETRIESCU : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Analele literare", an. I, nr. 2, 15 ianuarie 1886, p. 67.

ARON DENSUSIANU : *Poesiile lui D. Bolintineanu*, în vol. *Cercetări literare*, Iași, Frații Șaraga, 1887, p. 288.

NICOLAE DENSUSIANU : *Teatrul Național (După bătaia de la Călugăreni de Dimitrie Bolintineanu)*, în „Familia", an. IV, nr. 22, 23 iunie/5 iulie 1868, p. 261.

NICOLAE DENSUSIANU : *„Traianida", poemă epică națională, de Dimitrie Bolintineanu*, în „Orientul latin", an. I, nr. 59, 20 octombrie 1874, p. 236.

OVID DENSUSIANU : *Evoluția estetică a limbei române* (Curs litografiat), 1930—1931, p. 356 și urm.

OVID DENSUSIANU : *Literatura română* (Curs litografiat), vol. II, 1900—1901, p. 423.

I G. DIMITRIU : *Poetul neamului D. Bolintineanu. Viața și opera*, București, Cartea Românească, 1940.

Documente și manuscrise literare, vol. I, alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, cu un cuvînt înainte de prof. univ. Al. Dima, București, Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu", Editura Academiei, 1967, p. 95 și urm.

IULIU DRAGOMIRESCU : *Romanele lui Bolintineanu*, în „Literatură și artă română", nr. 9, 1902, p. 650.

GHEORGHE DRĂGAN : *D. Bolintineanu (150 de ani de la naștere)*, în „Iașul literar", nr. 4, aprilie 1965, p. 45.

CH. DROUHET : *Izvoarele de inspirație din poesia „O fată tînără pe patul morții" a lui Bolintineanu*, Extras din „Vieața nouă", București, Tipografia profesională, 1913.

EMIL (C. MILLE) : *Alecsandri et Al. A. Macedonski*, în „Contemporanul", nr. 11, 1882, p. 424.

EMIL (C. MILLE) : *Un caz patologic*, în „Contemporanul", an. II, nr. 15, 1883, p. 586.

EMIL : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Adevărul ilustrat", an. VIII, nr. 2337, 9 octombrie 1895, p. 3.

POPESCU EMILIAN : *Bolintineanu Demeter. Tanulmány a román irodalom köréből*, Budapest, Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdója, 1892.

M(IHAI) E(MINESCU) : *Repertoriul nostru teatral*, în „Familia", 18/30 ianuarie 1870 (cf. M. Eminescu : *Opere*, ediție îngrijită de I. Crețu, București, Cultura Românească, vol. I, 1939, p. 426).

EVAN : *Romantismul în literatură*, în „Revista idealistă", an. IV, nr. 3, martie 1906, p. 249.

V. FANACHE : *Modernul Bolintineanu*, în „Tribuna", an. XIII, nr. 28, 10 iulie 1969, p. 3.

LILIANA FISCHER : *Elementul fantastic în opera lui Bolintineanu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", an. VI, nr. 1—2, 1957, p. 209.

MAURICIU FLUGEL : *Critică asupra operei D-lui D. Bolintineanu : „Viața lui Ștefan cel Mare"*, în „Buciumul", nr. 52, 25 iunie 1863, p. 207 și nr. 53, 27 iunie 1863, p. 211.

MAURICIU FLUGEL : *„Manoil" de D-nu D. Bolintineanu în comparațiune cu „Werther" de Goethe*, în „Buciumul", nr. 90, 27 august 1863, p. 359.

MAURICIU FLUGEL : *„Vlad Țepeșiu". Analiza acestei opere a D-lui D. Bolintineanu*, în „Buciumul", nr. 103, 14 septembrie 1863, p. 411, și nr. 121, 6 octombrie 1863, p. 483.

ION FOTI : *Doi romantici : Dimitrie Bolintineanu și Nicu Gane*, în „Propilee literare", an. II, nr. 22, 1 februarie 1928, p. 3.

GEORGE FOTINO : *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. I—IV, București, Imprimeria Națională, 1939. (A se vedea indicele de nume.)

G. B. : *Din umorul lui Hasdeu*, în „Adevărul literar și artistic", an. IX, nr. 519, 16 noiembrie 1930, p. 7.

GH. GEORGESCU-BUZĂU : *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea revoluției din 1848*, în „Studii", an. IX, nr. 1, 1956, p. 45.

N. GEORGESCU-TISTU : *Ion Ghica scriitorul*, București, Imprimeria Națională, 1935, p. 150.

ION GHICA : *Amintiri din pribegia după 1848*, București, Socec, 1889.

ION GHICA : *Documente literare inedite*, ediție îngrijită, prefață și note de D. Păcurariu, București, E.S.P.L.A., 1959, p. 38.

PANTAZI GHICA : *Un boem român*, București, Tipografia Jurnalului Național, 1860, p. 9, 334.

PANTAZI GHICA : *O istorie fără început și fără sfîrșit*, în „Literatorul", an. I, nr. 22, 13 iulie 1880, p. 339.

SPIRU GHIMPESCU : *„Dimitrie Bolintineanu, Viața și operile sale" de George Popescu*, în „Familia", an. XII, nr. 2, 11/23 ianuarie 1876, p. 16.

I. GHIȚĂ : *Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, București, Editura Academiei, 1964, p. 188.

CONSTANTIN C. GIURESCU : *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura Științifică, 1966.

GR. H. GRANDEA : *O nouă formă a versului*, în „Albina Pindului", an. I, nr. 1, 15 iunie 1868, p. 18.

GR. H. GRANDEA : *Coloana lui Traian de la Roma*, în „Albina Pindului", an. II, nr. 1, 1—15 iunie 1869, p. 14.

GR. H. GRANDEA : *Publicația operelor Domnului Dimitire Bolintineanu*, în „Albina Pindului", an. II, nr. 2, 16—30 iunie 1869, p. 39.

GR. H. GRANDEA : *Cronică*, în „Albina Pindului", an. II, nr. 2, 16—30 iunie 1869, p. 51.

GR. H. GRANDEA : *O vizită la Bolintineanu*, în „Familia", an. VII, nr. 19, 9/21 mai 1871, p. 224.

GR. H. GRANDEA : *O vizită la Bolintineanu*, în „Columna lui Traian", an. II, nr. 18, 10 mai 1871, p. 66.

GR. H. GRANDEA : *Școalele macedonene*, în „Albina Pindului", an. IV, nr. 1, 15 aprilie 1875, p. 2.

GR. H. GRANDEA : *Poesia*, în „Albina Pindului", an. IV, nr. 2, 1 mai 1875, p. 13.

PETRE V. HANEȘ : *Romanele lui Bolintineanu*, în „Adevărul literar și artistic", an. VI, nr. 237, 21 iunie 1925, p. 7.

PETRE V. HANEȘ : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Studii literare", București, „Universala" Alcalay et Co., 1925, p. 135.

V. V. HANEȘ : *Renașterea României moderne. Contribuția emigraților de la 1848*, București, Cartea Românească, (f. a.), p. 26.

C. SP. HASNAȘ : *„Dimitrie Bolintineanu și opera sa" de George Pavelescu*, în „Flacăra", an. II, nr. 33, 1 iunie 1913, p. 263.

ION HELIADE RĂDULESCU : *Scrisori din exil*, cu note de N. B. Locusteanu, București, Tipografia Modernă, 1891, p. 40.

RAICU IONESCU-RION : *Înaintașii lui Eminescu. D. Bolintineanu*, în „Evenimentul literar", an. I, nr. 34, 8 august 1894, p. 1—2 ; nr. 35, 15 august 1894, p. 2.

N. IORGA : *Poezia lirică a lui Bolintineanu*, în vol. *Schițe de literatură română*, vol. II, Iași, Șaraga, 1894, p. 3.

N. IORGA : *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, vol. II, București, Minerva, 1908, p. 186 ; vol. III, Vălenii de Munte, „Neamul românesc", 1909, p. 37.

N. IORGA : *Histoire de relations entre la France et les Roumains*, Iassy, Imprimerie „Progresul", 1917.

N. IORGA : *Istoria presei românești*, București, Adevărul, 1922.

N. IORGA : *„Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia" de Th. Capidan*, în „Revista istorică", an. XIII, nr. 10—12, octombrie—decembrie 1927, p. 426.

B. IORGULESCU : *Poesia „Cîntec din exil" (1848) de Dimitrie Bolintineanu*, în „Literatură și artă română", an. V, nr. 11—12, 25 septembrie—25 octombrie 1901, p. 786.

ST. O. IOSIF : *Prefață* la ediția *Poesii* de Dimitrie Bolintineanu, București, Minerva, 1905.

GEORGE IVAȘCU : *D. Bolintineanu*, în „Contemporanul", nr. 14, 4 aprilie 1969, p. 3.

GEORGE IVAȘCU : *Istoria literaturii române*, București, Editura Științifică, 1969, p. 462.

LUCILE KITZO : *Le mouvement poétique en Roumanie*, Craiova, Ralian et Ignat Samitca, 1896, p. 13.

LAMBUS : *D-lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Nichipercea", an. II, nr. 5, 1 ianuarie 1863, p. 38.

I. A. LAPEDATU : *O visită la fericitul D. Bolintineanu*, în „Orientul latin", an. I, nr. 15, 18 mai 1874, p. 57.

A(UGUSTIN) L(AURIAN) : *20 august 1872*, în „Transacțiuni literare și scientifice", an. I, nr. 10, 30 august 1872, p. 240.

HENRI LAVOIX : *„Brises d'Orient", poésies roumaines, par M. Bolintineano*, în „Le Moniteur Universel", no. 128, 8 mai 1866, p. 551.

BARBU LĂZĂREANU : *Portretul lui Bolintineanu*, în „Adevărul literar și artistic", an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 7.

BARBU LĂZĂREANU : *Diminutivele și rima lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Adevărul", an. XLIX, nr. 15884, 1934, p. 1.

IOAN LĂZĂRICIU : *Istoria literaturii române*, ediția 2-a, Sibiu, W. Kraft, 1892, p. 133.

NICOLAE LIU : *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, București, Editura Academiei, 1962.

I. LUPESCU : *Militanți de seamă ai Unirii : D. Bolintineanu și V. Alecsandri*, în „Munca", nr. 3489, 21 ianuarie 1959, p. 2.

ANDRÉ LEFÈVRE : *„Brises d'Orient", par D. Bolintineano*, în „L'Illustration", 24-e année, vol. XLVII, no. 1212, 19 mai 1866, p. 314.

OTTO LORENZ : *Catalogue général de la librairie française pendant 25 ans (1840—1865)*, tome premier, Paris, Librairie Nilsson, 1892, p. 296.

ION LUPU, NESTOR CAMARIANO și OVIDIU PAPADIMA : *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I, 1790—1850, Partea I—III, București, Editura Academiei, 1966. (A se vedea indicele de nume.)

AL. MACEDONSKI : *Dedicațiune umbrei lui Bolintineanu*, în „Oltul", an. I, nr. 2, 18 noiembrie 1873, p. 3.

AL. MACEDONSKI : *În memoria nemuritorului poet Dimitrie Bolintineanu*, în „Oltul", an. II, nr. 52, 8 septembrie 1874, p. 2.

AL. MACEDONSKI : *Curs de analiză critică*, în „Literatorul", an. II, nr. 3, 15 martie 1881, p. 666.

AL. MACEDONSKI : *Prefață*, în „Literatorul", nr. 10, octombrie 1881, p. 137.

AL. MACEDONSKI : *Analiză critică*, în „Literatorul", nr. 8, august 1882, p. 449.

VASILE MACIU : *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845—1848 : La Société des étudiants roumains de Paris*, în „Nouvelles études d'histoire", vol. III, București, Editura Academiei, 1965, p. 243.

TITU MAIORESCU : *Poesia română. O cercetare critică*, în *Critice*, București, E.P.L., 1967, vol. I, p. 12.

D. MANOLESCU : *Cronica teatrală*, în „Literatorul", an. VIII, 1 ianuarie 1887, p. 155.

POMPILIU MARCEA : *Le 150-e anniversaire de la naissance de Dimitrie Bolintineanu*, în „La Roumanie d'aujourd'hui", nr. 6, iunie 1969, p. 24.

GEORGE MARIAN : *O earnă literară*, în „Pressa", an. IV, nr. 1, 1 ianuarie 1871, p. 2.

LIVIU MARIAN : *Bolintineanu pe patul morții*, în „Adevărul literar și artistic", an. IV, nr. 143, 19 august 1923, p. 3.

GEORGE EM. MARICA : *„Foaie pentru minte, inimă și literatură"*, bibliografie analitică, cu un studiu monografic, București, E.P.L., 1969.

U(LYSSE) (de) M(ARSILLAC) : *La Presse Roumaine*, în „La Voix de la Roumanie", nr. 30, 17/29 august 1861, p. 120.

ULYSSE de MARSILLAC : *Lettres sur la littérature roumaine*, în „La Voix de la Roumanie", nr. 34, 4 septembrie 1862, p. 1 ; nr. 42, 30 octombrie 1862, p. 165.

ULYSSE de MARSILLAC : *Les poètes roumains. Démètre Bolintineano*, în „La Voix de la Roumanie", nr. 47, 12 octombrie 1864, p. 2 ; nr. 48, 19 octombrie 1864, p. 2 ; nr. 49, 26 octombrie 1864, p. 3 ; nr. 50, 3 noiembrie 1864, p. 3.

AUREL MARTIN : *Contribuții la soarta în Principate a antologiei de poezie românească scoasă de Henry Stanley în 1856*, în „Buletinul Institutului Pedagogic din București" pe anul 1957, p. 197.

AUREL MARTIN : *Bolintineanu văzut de scriitorii francezi*, în „Gazeta literară", an. XI, nr. 40, 1 octombrie 1964, p. 3 ; nr. 41, 8 octombrie 1964, p. 7.

AUREL MARTIN : *Tabel cronologic* la ediția *Legende istorice*, București, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1965.

M. C. : *„Elena de Dimitrie Bolintineanu"*, în „Viața românească", an. II, nr. 5, 1906, p. 325.

G. G. MEITANI : *Critică literară*, București, Voința Națională, 1900, p. 13.

ȘTEFAN METEȘ : *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Pallas, 1939.

ȘTEFAN METEȘ : *Din corespondența poetului Gheorghe Sion*, Cluj, Hermes, 1940, p. 32.

JULES MICHELET : *Légendes démocratiques du Nord*, Paris, Garnier, 1854.

VASILE MIMI : *Poetului Bolintineanu*, în „Ghimpele", an. XVII, nr. 51, 19 decembrie 1876, p. 1.

J. MONNIER : *Dimitrie Bolintineano*, în *La Grande Encyclopèdie*, tome VII, Paris, H. Lamirault et C-ie, (s. d.), p. 193.

CAROL NAGY : *Bolintineanu Demeter Költészete*, Cluj, 1898.

M. NANU : *„Opere" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", an. I, nr. 1—4, 1952, p. 256.

M. NANU : *Dimitrie Bolintineanu și Unirea*, în „Analele Universității C. I. Parhon", seria științe sociale, filologie, an. VIII, nr. 15, 1959, p. 79.

I. NĂDEJDE : *Istoria limbei și literaturei române*, Iași, Frații Șaraga, 1886, p. 465.

I. NEGOIȚESCU : *Bolintineanu și sonurile poesiei moderne*, în *Scriitori moderni*, București, E.P.L., 1966, p. 13.

COSTACHE NEGRI : *Scrieri*, vol. I—II, text ales, stabilit, note și studiu introductiv de Emil Boldan, București, E.P.L., 1966.

IACOB NEGRUZZI : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Convorbiri literare", an. VI, nr. 6, 1 septembrie 1872, p. 213.

MARIN NICOLAU : *Pictorul Barbu Iscovescu*, București, Cultura Poporului, 1940, p. 77.

DIMITRIE C. OLLĂNESCU (ASCANIO) : *Teatrul la români*, partea II, Teatrul în Țara Românească, 1798—1898, Al doilea memoriu, București, Carol Göbl, 1898, p. 91.

N. T. ORĂȘANU : *Lui D. Bolintineanu*, în vol. *Ilustrii contimporani*, București, Tipografia Națională a lui Ștefan Rassidescu, 1861, p. 5.

IULIUS I. OSCAR : *Mormîntul lui Demetriu Bolintineanu*, în „Ghimpele", an. XVIII, nr. 5, 30 ianuarie 1877, p. 2.

AL. P. : *„Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia" de Th. Capidan*, în „Făt-Frumos", an. II, 1927, p. 152.

DON PADIL (Duiliu Zamfirescu) : *Palabras*, în „România liberă", nr. 1938, 18 decembrie 1883.

P. P. PANAITESCU : *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, Convorbiri literare, 1924, p. 27.

G. PANU : *Amintiri de la „Junimea" din Iași*, București, Romulus Cioflec, 1942, vol. I—II. (A se vedea indicele de nume.)

OVIDIU PAPADIMA : *Dimitrie Bolintineanu*, în „România liberă", an. XXIV, nr. 6607, 13 ianuarie 1966, p. 2.

PAUL I. PAPADOPOL : *D. Bolintineanu în lumina istoriei literare și a operei sale*, în „Adevărul literar și artistic", an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 3.

PAUL I. PAPADOPOL : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Universul literar", an XLV, nr. 8, 17 februarie 1929, p. 114.

GEORGE PAVELESCU : *Dimitrie Bolintineanu și opera sa*, București, Carol Göbl, 1913.

ST. PAVELESCU : *Un poet nedreptățit : D. Bolintineanu*, Suceava, Tipografia Herman Beiner, 1933.

D. PĂCURARIU : *D. Bolintineanu*, București, Editura Tineretului, 1969.

VASILE D. PĂUN : *Ficțiune, imagine și comparațiune*, București, Tipografia Gutenberg, Ioseph Göbl, 1896.

VASILE D. PĂUN : *Bolintineanu*, în „Literatură și artă română", an. V, nr. 11—12, 25 septembrie—25 octombrie 1901, p. 783.

N. PETRAȘCU : *Dimitrie Bolintineanu*, București, Tipografia Bucovina, 1932.

CEZAR PETRESCU : *D. Bolintineanu*, în vol. *Despre scris și scriitori*, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 34.

G. PETRESCU : *Bibliografie (Despre „Călătorii în Palestina și Egipt" de Dimitrie Bolintineanu)*, în „Timpul", an. I, nr. 3, 24 decembrie 1856, p. 4.

ION PILLAT : *Bătrînii*, în *Poezii*, vol. II, 1918—1927 *(Pe Argeș în sus)*, București, F.R.P.L.A., 1944, p. 330.

ION PILLAT : *Un destin poetic : D. Bolintineanu*, în vol. *Tradiție și literatură*, București, Casa Școalelor, 1943, p. 160.

AL. PIRU : *Un romantic parnasian : D. Bolintineanu*, în „România literară", an. II, nr. 14, 3 aprilie 1969, p. 12.

AL. PIRU : *Bolintineanu*, în „România literară", an. II, nr. 28, 10 iulie 1969, p. 12.

MIRON POMPILIU : *Conversar cu cetitoarele*, în „Familia", an. IV, nr. 40, 14/26 noiembrie 1868, p. 477.

AUGUSTIN Z. N. POP : *Soarta bibliotecii lui Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, București, 15—16 decembrie 1955, București, Editura Academiei, 1957, p. 343.

GEORGE POPESCU : *Dimitriu Bolintineanu, viața și operile sale*, București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1876.

VIRGILIU POPESCU : *Bolintineanu ca poet*, în „Noua bibliotecă română", tom. I, nr. 21, 1883, p. 479 ; nr. 22, 1883, p. 502 ; nr. 23, 1883, p. 525 ; nr. 24, 1883, p. 551.

D. POPOVICI : *Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Cercetări de literatură română*, Sibiu, Cartea Românească din Cluj, 1944, p. 65.

VASILE GR. POPU : *Dimitrie Bolintineanu* în *Conspect asupra literaturii române și literaților ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică*, București, Tipografia Alessandru A. Grecescu, 1875, vol. I, p. 123.

NICOLAE PREDESCU : *Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Poeți și artiști*, București, Imprimeria „La Roumanie", E. S. Cerbu, 1900, p. 171.

PUANG-HON-KI (B. P. HASDEU) : *Favorita sau Noaptea din Februarie descrisă de D. Bolintineanu*, în „Satyrul", an. I, nr. 3, 20 februarie 1866, p. 2.

ARON PUMNUL : *Lepturariu românesc*, tom. IV, parte 1, Viena, 1864, p. 406.

SANDA RADIAN: *„D. Bolintineanu" de D. Păcurariu*, în „Viața românească", nr. 7, iulie 1962.

IOAN RAȚIU: *Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Studii și biografii*, Blaj, Tipografia Seminarului Archidiecesan, 1904, p. 101.

CORNEL REGMAN: *Dimitrie Bolintineanu între „plîngere" și satiră*, în vol. *Confluențe literare*, București, E.P.L., 1966, p. 95.

ST. RÎMNICEANU și A. G. CĂLINESCU: *Epistolă deschisă către redactor*, în „Familia", an. II, nr. 12, 25 aprilie/7 mai 1866, p. 143.

ION ROMAN: *Dimitrie Bolintineanu*, București, Editura Tineretului, Colecția „Oameni de seamă", 1962.

ION ROMAN: *Prefață* la ediția *Legende istorice*, București, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1965.

ION ROMAN: *Drumurile unui exilat*, prefață la ediția *Călătorii*, vol. I—II, București, E.P.L., Biblioteca pentru toți, 1968.

VIRGILE ROSSEL: *Histoire de la littérature française hors de France* (La Roumanie: D. Bolintineanu), Paris, Alfred Schlachter, 1895.

VIRGILE ROSSEL: *La poésie française en Roumanie*, în „Revue d'histoire littéraire de la France", 5-e année, no. 1, Janvier 1898, p. 125.

C. A. ROSETTI: *Literatură, „Melodii române" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Românul", an. II, nr. 44, 6/18 iunie 1858, p. 175; an. II, nr. 49, 23 iunie/5 iulie 1858, p. 194.

C. A. ROSETTI: *Note intime*, adunate și publicate de Vintilă C. A. Rosetti, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1902, vol. I; București, Independența, 1916, vol. II.

W. RUDOW: *Geschichte des Rumänischen Schrifttums bis zur Gegenwart*, Wernigerode, 1892, p. 76.

VASILE SĂVEANU: *Les poésies françaises de D. Bolintineano. Première partie: Les rêveries*, Cernăuți, Tipografia „Eminescu", 1938.

ION SCURTU: *„Manoil" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Sămănătorul", an. II, nr. 21, 25 mai 1908, p. 331.

G. SION: *„Nemesis", satire politice de Dimitrie Bolintineanu*, în „Revista Carpaților", an. II, 15 februarie 1861, p. 240.

G. SION: *Pleiada poeților români*, în „Revista Carpaților", an. II, 15 septembrie 1861, p. 341.

G. SION: *Adio lui Bolintineanu*, în „Transilvania", nr. 10, 15 mai 1871, p. 117; reprodusă în „Familia", an. VIII, nr. 37, 10/22 septembrie 1872, p. 432.

G. SION : *Suvenire contimporane*, cu o prefață, indice de localități, persoane, cuvinte și forme de Petre V. Haneș, București, Minerva, 1915, p. 324, 391.

N. P. SMOCHINĂ : *Les émigrés roumains à Paris (1850—1856)*, Paris, Librairie J. Gamber, 1933.

ALEXANDRU I. ȘONȚU : *Poetului Bolintineanu. Cu ocaziunea ridicării bustului pe mormîntul său*, în „România", an. II, nr. 238, 27—28 octombrie 1888, p. 3.

GEORGE SORESCU : *„D. Bolintineanu" de D. Păcurariu*, în „Ramuri", an. VI, nr. 6, 15 iunie 1969, p. 12.

VLADIMIR STREINU : *Versificația modernă*, București, E.P.L., 1966.

AL. I. ȘTEFĂNESCU : *Studiu introductiv* la ediția *Opere*, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică și Didactică, 1951.

G. DEM. TEODORESCU : *Dumitru Bolintineanu*, în „Românul", 12 august 1872, p. 702 ; reprodus în „Federațiunea", nr. 91, 31 august/12 septembrie 1872, p. 357.

G. TOPÎRCEANU : *„Mihai Viteazul și turcii" de Dimitrie Bolintineanu*, în *Opere alese*, ediție îngrijită, bibliografie și studiu introductiv de Al. Săndulescu, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1959, p. 90.

I. E. TOROUȚIU (și GH. CARDAȘ) : *Studii și documente literare*, București, Bucovina, 1931, vol. I, p. 269, 370, 372 ; vol. III, p. 376, 381, 412, 421 ; vol. IV, p. 431, 432.

EMIL TURDEANU : *„Oscar of Alva" de lord Byron, izvoare apusene și reflexe românești*, în „Studii literare", Sibiu, vol. III, 1944.

IULIU VALAORI : *Anacreon și imitatorii săi*, în „Orpheus", an. III, nr. 2, martie—aprilie 1927, p. 75.

I. G. VALENTINEANU : *Biografiea oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859, p. 37.

G. VAPEREAU : *Dictionnaire universel des contemporains*, Paris, Hachette, 1858, p. 235.

D. VELLISSON : *Visul unui poet sau Precipițiul ateismului. Dedicațiune D-lui D. Bolintineanu*, în „Buciumul", nr. 126, 12 octombrie 1863, p. 503.

TUDOR VIANU : *Arta prozatorilor români*, București, Editura Contemporană, 1941, p. 87.

VASILE VÎRCOL : *Dimitrie Bolintineanu*, în „Revista idealistă", an. III, nr. 7, iulie 1905, p. 3.

VASILE VÎRCOL: *D. Bolintineanu în mișcarea politică și culturală a operei sale*, în „Viața nouă", an. II, nr. 11, 1 iulie 1906, p. 242.

TEODOR VÎRGOLICI: *Al treilea roman al lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Scrisul bănățean", an. VIII, nr. 8, august 1957, p. 55.

TEODOR VÎRGOLICI: *„D. Bolintineanu" de D. Păcurariu*, în „România liberă", nr. 5469, 16 mai 1962, p. 2.

TEODOR VÎRGOLICI: *Începuturile romanului românesc*, București, E.P.L., 1963.

TEODOR VÎRGOLICI: *„D. Bolintineanu" de D. Păcurariu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", an. XI, nr. 3—4, 1962, p. 703.

TEODOR VÎRGOLICI: *Corespondență inedită D. Bolintineanu*, în „Luceafărul", 19 iulie 1969.

TEODOR VÎRGOLICI: *D. Bolintineanu într-o istorie a literaturii franceze*, în „România literară", nr. 23, 5 iunie 1969.

TEODOR VÎRGOLICI: *Cînd s-a născut Bolintineanu?*, în „România literară" nr. 39, 25 noiembrie 1969.

TEODOR VÎRGOLICI: *Dimitrie Bolintineanu și poetul francez Henri Cantel*, în „Cronica", nr. 36, 6 octombrie 1969.

TEODOR VÎRGOLICI: *Despre originalitatea liricii românești în limba franceză*, în „Secolul 20", nr. 10, 1969, p. 183.

TEODOR VÎRGOLICI: *Activitatea lui Bolintineanu în cadrul emigrației române din Paris*, în „Steaua", nr. 11, noiembrie 1969, p. 103.

TEODOR VÎRGOLICI: *Comentarii franceze despre D. Bolintineanu*, în „Revista de istorie și teorie literară", tom. 18, nr. 4, 1969, p. 597.

TEODOR VÎRGOLICI: *D. Bolintineanu și presa franceză*, în „Ateneu", nr. 2, februarie 1970.

TEODOR VÎRGOLICI: *D. Bolintineanu și Philarète Chasles*, în „Revista de istorie și teorie literară", tom. 19, nr. 1, 1970, p. 41.

TEODOR VÎRGOLICI: *D. Bolintineanu la Paris*, în „România literară", nr. 2, 8 ianuarie 1970.

TEODOR VÎRGOLICI: *D. Bolintineanu la Paris*, în „Tomis", nr. 4, aprilie 1970.

TEODOR VÎRGOLICI: *Studenți români la Paris*, în „Secolul 20", nr. 5, 1970, p. 174.

TEODOR VÎRGOLICI: *Lucrările propagandistice ale lui D. Bolintineanu publicate la Paris*, în „Ramuri", 15 septembrie 1970.

IOSIF VULCAN: *Conversare cu cetitoarele*, în „Familia", an. IV, nr. 36, 25 octombrie/5 noiembrie 1868, p. 427.

IOSIF VULCAN: *Dimitriu Bolintineanu*, în *Panteonul Român, portretele și biografiele celebrităților române*, compus și editat de..., Pesta, 1869, p. 97.

IOSIF VULCAN: *Dimitrie Bolintineanu*, în „Familia", an. VIII, nr. 36, 3/15 septembrie 1872, p. 428.

DUILIU ZAMFIRESCU: *De las palabras*, în „România liberă", nr. 1541, 11 august 1882, p. 2; nr. 1557, 29 august 1882, p. 2.

MIHAIL ZAMPHIRESCU: *Mireasa strigoiului. Dedicațiune Domnului D. Bolintineanu*, în „Buciumul", nr. 59, 11 iulie 1863, p. 235.

ALEXANDRU ZANE: *Loteria Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", nr. 919, 13/25 iunie 1871.

G. ZANE: *Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. III, 1963, p. 217.

I. ZANE: *O scrisoare privitoare la Domnitorul Alexandru Ioan I*, în „Arhiva", an. XII, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1901, p. 84.

PAUL ZARIFOPOL: *Din istoria poeziei românești. Alexandrescu și Bolintineanu*, în „Revista Fundațiilor Regale", an. III, nr. 5, 1 mai 1936, p. 243.

A. D. XENOPOL: *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I—II, Iași, Dacia, 1903.

* * * *Principautés Danubiennes*, în „Le Courrier français", no. 304, 28 Novembre 1848, p. 1.

* * * *Bibliografie*, în „Foiletonul Zimbrului", nr. 25, 10 iulie 1855, p. 200.

* * * *Despre „Florile României", culegere de poezii române*, publicate de D. H. Stanley, în „Albumul literariu", nr. 3, februarie 1857, p. 7.

* * * *[Demisia lui D. Bolintineanu din Comisia Dunării]*, în „La Voix de la Roumanie", nr. 3, 9/21 februarie 1861, p. 12.

* * * *[D. Bolintineanu despre moartea lui Cavour]*, în „La Voix de la Roumanie", nr. 20, 8/20 iunie 1861, p. 78.

* * * *Ediția completă a operelor lui D. Bolintineanu*, în „Buciumul", an. I, nr. 1, 15 decembrie 1862, p. 3; nr. 2, 1 ianuarie 1863, p. 8; nr. 4, 9 ianuarie 1863, p. 15.

* * * *Literatură*, în „Aurora română" (Pesta), nr. 2, 15/27 ianuarie 1863, p. 22.

* * * *Ce este și ce face ministerul*, în „Convențiuncа", nr. 18, 13 februarie 1864, p. 235.

* * * *D. Bolintineanu ca ministru*, în „Buciumul", nr. 193, 13/25 februarie 1864, p. 777.

* * * *Poesiile lui D. Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", an. I (III), nr. 28 (345), 10/22 iunie 1865, p. 109.

* * * *Dimitrie Bolintineanu*, în „Familia", an. I, nr. 2, 15/27 iunie 1865, p. 17.
* * * *Literatură*, în „Reforma", an. VIII, nr. 18, 13 martie 1866, p. 2.
* * * *Parte literară. „Brises d'Orient" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 424, 31 mai 1866, p. 1695.
* * * *Parte literară. „Brises d'Orient" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 427, 14 iunie 1866, p. 1708.
* * * *Victor Hugo despre D. Bolintineanu*, în „Familia", nr. 19, 3/15 iulie 1866, p. 228.
* * * *Anunț despre „Bolintineadele"*, în „Sentinela română", nr. 10, 5 septembrie 1866, p. 39.
* * * *Presa străină despre literatura noastră (Théodore de Banville despre „Brises d'Orient" de Dimitrie Bolintineanu)*, în „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 462, 13/25 octombrie 1866, p. 1843.
* * * *Literatura română în școalele Franciei*, în „Trompeta Carpaților", an. IV, nr. 464, 20 octombrie 1866, p. 1851.
* * * *Literatură și arte*, în „Familia", nr. 16, 16/28 aprilie 1867, p. 196.
* * * *Din productele poetice ale d-lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Transilvania", nr. 15, 15 iulie 1868, p. 350.
* * * *Cronică*, în „Albina Pindului", an. I, nr. 12, 1 decembrie 1862, p. 294.
* * * *„Traianida" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Sentinela română", nr. 200, 5 martie 1869, p. 799.
* * * *O curiositate*, în „Traian", an. I, nr. 67, 11 octombrie 1869, p. 272.
* * * *Literatură și arte*, în „Familia", nr. 11, 15/27 ianuarie 1870, p. 130.
* * * *Reapariția „Dîmboviței"*, în „Românul", 1 aprilie 1870, p. 286.
* * * *Scriptele lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Transilvania", nr. 10, 15 mai 1870, p. 121.
* * * *Listă de subscripție pentru operele lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Familia", nr. 50, 13/25 decembrie 1870, p. 598.
* * * *Poetul Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", nr. 902, 4/16 aprilie 1871 ; nr. 903, 8/20 aprilie 1871.
* * * *Loteria Bolintineanu*, în „Presa", nr. 75, 6 aprilie 1871, p. 298.
* * * *Dimitrie Bolintineanu*, în „Transilvania", nr. 10, 15 mai 1871, p. 116.
* * * *Agonia lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", nr. 1010, 20 august 1872.
* * * *Necrolog*, în „Românul", 21—22 august 1872, p. 701.
* * * *Necrolog*, în „Presa", nr. 183, 22 august 1872.
* * * *Necrolog*, în „Trompeta Carpaților", nr. 1011, 27 august 1872, p. 1.
* * * *La cele zise asupra înmormîntării Bolintineanului*, în „Trompeta Carpaților", nr. 1012, 31 august/12 septembrie 1872, p. 2.
* * * *Ce e nou?*, în „Familia", nr. 36, 3/15 septembrie 1872, p. 429.

* * * *Literatură și arte*, în „Familia", nr. 36, 3/15 septembrie 1872, p. 430.
* * * *Înmormîntarea lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Familia", nr. 37, 10/22 septembrie 1872, p. 441.
* * * *Ultimele zile ale lui Dimitrie Bolintineanu*, în „Familia", nr. 37, 10/22 septembrie 1872, p. 441.
* * * *Odaia în care a murit Bolintineanu*, în „Familia, nr. 37, 10/22 septembrie 1872, p. 441.
* * * *Listă de subscriere*, în „Trompeta Carpaților", nr. 1016, 21 septembrie 1872, p. 3.
* * * *Manuscrisul Matheiu Basarab Vodă de Dim. Bolintineanu*, în „Trompeta Carpaților", nr. 1016, 21 septembrie/3 octombrie 1872, p. 3.
* * * *Cronica zilei*, în „România liberă", nr. 143, 5 noiembrie 1877, p. 1.
* * * *Institutul „Bolintineanu"*, în „România liberă", nr. 380, 26 august 1878, p. 3.
* * * *Înștiințări*, în „Literatorul", nr. 8, august 1883, p. 508.
* * * *Bustul lui Bolintineanu* în „Literatorul", nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1883, p. 668.
* * * *Bustul poetului Bolintineanu*, în „România", an. V, nr. 238, 27—28 octombrie 1888, p. 1.
* * * *Dimitrie Bolintineanu*, în „Noua bibliotecă populară", 1889, p. 42.
* * * *„Manoil" de Dimitrie Bolintineanu*, în „Revista idealistă", an. I, tom. II, nr. 4, 1 iunie 1903, p. 197.
* * * *Cum scria Bolintineanu*, în „Luceafărul", an. XI, nr. 14, 1 aprilie 1912, p. 279.
* * * *Dimitrie Bolintineanu*, în „Flacăra", 22 septembrie 1922, p. 611.
* * * *Ce a scris Bolintineanu*, în „Adevărul literar și artistic", an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 7.
* * * *„O fată tînără pe patul morții" și „La jeune captive"* în „Adevărul literar și artistic", an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 7.
* * * *Démètre Bolintineano*, în *Grand Dictionnaire Universel du XIX-e siècle*, tom. II, Paris, (s.d.), p. 898.

LUCRĂRI AUXILIARE CONSULTATE

J. BARBEY D'AUREVILLY: *Les Oeuvres et les hommes. Les critiques ou les juges jugés*, (Philarète Chasles), Paris, Bibliothèque des Deux-Mondes, L. Frinzine et C-ie, 1885, p. 112.

J. BARBEY D'AUREVILLY: *Poésie et poètes* (Henri Cantel), Paris, Alphonse Lemerre, 1886, p. 139.

F. BALDENSPERGER : *La „Lénore" de Bürger dans la littérature française*, în vol. *Etudes d'histoire littéraire*, Paris, Hachette, 1907.

MARCEL BATAILLON : *Le Collège de France*, în „Revue de l'enseignement supérieur" (Paris), no. 1, 1958, p. 55.

HENRI FRANÇOIS BAUER : *Les ballades de Victor Hugo*, Paris, Les Presses Modernes, 1935.

N. BĂLCESCU : *„Cîntarea României", cu un studiu introductiv de N. I. Apostolescu*, Bucureşti, „Flacăra", 1914.

GEORGES BENGESCO : *Bibliographie franco-roumaine du XIX-e siècle*, Bruxelles, Paul Lacombez, 1895.

GEORGES BENGESCO : *Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient*, Paris, H. de Soudier, Bruxelles, P. Lacombez, 1897.

CORNELIA BODEA : *Bălcescu inedit*, în „Contemporanul", nr. 25, 20 iunie 1969, p. 8.

OLIMPIU BOITOŞ : *Paul Bataillard et la révolution roumaine de 1848*, Paris, 1930.

OLIMPIU BOITOŞ : *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin şi radicalii francezi în epoca revoluţiei de la 1848*, Bucureşti, Cartea Românească, 1940.

HENRI BORDEAUX : *Voyageurs d'Orient*, I—II, Paris, Plon, 1926.

J. BOURDEAU : *La critique des littératures étrangères : Philarète Chasles*, în vol. *Le Livre du centenaire du „Journal des débats"*, Paris, Plon, 1889, p. 478.

JEAN BREAZU : *Edgar Quinet et les Roumains*, Paris, Librairie J. Gamber, 1928, Imprimeria „Datina Românească", Vălenii de Munte.

ION BREAZU : *Şcoala română din Franţa*, în „Boabe de grîu", an. I, nr. 6, august 1930, p. 335.

ION BREAZU : *Michelet şi românii*, Cluj, Tipografia „Cartea Românească", 1935.

MARIN BUCUR : *Ipoteze şi informaţii despre activitatea unora dintre paşoptiştii în exil*, în „Viaţa românească", an. XX, nr. 1, ianuarie 1967, p. 90.

MARIN BUCUR : *C. A. Rosetti*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

RENÉ CANAT : *L'Helénisme des romantiques*, Paris, Marcel Didier, 1951.

MARCO ANTONIO CANINI : *Vingts ans d'exil*, Paris, Baudry, 1868.

R. CARACAŞ : *Descrierea revoluţiei de la 1848 din Paris făcută de un român*, în „Floarea darurilor", vol. II, nr. 24, 9 septembrie 1907, p. 374 ; nr. 30, 21 octombrie 1907, p. 472 ; nr. 31, 28 octombrie 1907, p. 485.

JEAN MARIE CARRÉ : *Michelet et son temps*, Paris, Librairie Académique, 1926.

JEAN-MARIE CARRÉ : *Voyageurs et écrivains français en Egypte*, Le Caire, Imprimerie de l'Institut Français d'Archéologie Orientale, 1932.

N. CARTOJAN : *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi Ion Ghica*, Bucureşti, Tipografia „Cooperaţia", 1913.

* * * *Le Collège de France (1530—1930). Livre jubiliaire composé à l'occasion de son quatrième centenaire*, Paris, Les Presses Universitaires de France, 1932.

PAUL CORNEA : *Studii de literatură română modernă*, Bucureşti, E.P.L., 1962.

T. G. DJUVARA : *Edgar Quinet philo-roumain*, Paris, Belin Frères, 1906.

EDMOND DUMÉRIL : *Lieds et ballades germaniques traduits en vers français*, Paris, Honoré Champion, 1934.

EDMOND EGLI : *Schiller et le romantisme français*, Paris, J. Gamber, 1927.

TITU GEORGESCU : *Mărturii franceze despre 1848 în ţările române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.

RENÉ GÉRARD : *L'Orient et la pensée romantique allemande*, Nancy, Georges Thomas, 1963.

LOUIS GUIMBAUD : *Les Orientales de Victor Hugo*, Amiens, Edgar Molfère, 1928.

PAUL HAZARD : *La Crise de la conscience européenne 1680—1715*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1961.

J. HELIADE RĂDULESCU : *Mémoires sur l'histoire de la régéneration roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*, Paris, Librairie de la propagande démocratique et sociale européenne, 1851.

I. HELIADE-RĂDULESCU : *Amintiri asupra istoriei regenerării române sau Evenimentele de la 1848*, Bucureşti, Tipografia Modernă, 1893.

IOAN HUDIŢĂ : *Franţa şi Cuza Vodă. Lovitura de stat proiectată în 1863, după documente inedite*, Bucureşti, Tipografia Carpaţi, 1941.

N. IORGA : *Păreri asupra francomaniei. Ce zicea fratele lui Kogălniceanu*, in „Floarea darurilor", vol. II, nr. 21, 19 august 1907, p. 327.

N. IORGA : *Les Voyageurs orienteaux en France*, Paris, J. Gamber, 1927.

PIERRE JOURDA : *L'Exotisme dans la littérature française depuis Chateaubriand. Le Romantisme*, Paris, Boivin et C-ie, 1938.

ABEL LEFRANC : *Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'à la fin du premier empire*, Paris, Hachette, 1893.

JULES LEVALLOIS : *Mémoires d'un critique*, Paris, A la librairie illustré, 1896.

EUGEN LOVINESCU : *Les Voyageurs français en Grèce au XIX-e siècle*, Paris, Honoré Champion, 1909.

PIERRE MARTINO : *L'Orient dans la littérature française au XVII-e et XVIII-e siècles*, Paris, Hachette, 1906.

G. BONET MAURY : *G. A. Bürger et les origines anglaises de la ballade littéraire en Allemagne*, Paris, Hachette, 1889.

JULES MICHELET : *Le Peuple*, Paris, Hachette-Paulin, 1846.

JULES MICHELET : *Cours professé au Collège de France 1847—1848*, Paris, Chamerat, 1848.

JULES MICHELET : *Le Collège de France*, în *Paris Guide par les principaux écrivains et artistes de la France*, Paris, Librairies Internationale, 1867, vol. I, p. 139.

LADISLAS MICKIEWICZ : *La Trilogie du Collège de France : Mickiewicz, Michelet, Quinet*, Paris, Musée Adam Mickiewicz, 1924.

LADISLAS MICKIEWICZ : *Adam Mickiewicz, sa vie et son oeuvre*, Paris, Albert Savine, 1888.

GABRIEL MONOD : *Jules Michelet, études sur sa vie et ses oeuvres*, Paris, Hachette, 1905.

GABRIEL MONOD : *La vie et la pensée de Jules Michelet*, vol. I—II, Paris, Honoré Champion, 1923.

VASILE NETEA : *C. A. Rosetti*, București, Editura Științifică, 1970.

ȘTEFAN ORĂȘANU : *Bibliografia cestiunii Orientului*, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, Marinescu et Șerban, 1899.

OVIDIU PAPADIMA : *Cea dintîi piesă de teatru a lui B. P. Hasdeu*, în „Studii și cercetări de istoria artei", tomul 11, nr. 2, 1964, p. 133.

OVIDIU PAPADIMA : *Cezar Boliac*, București, Editura Academiei, 1966.

D. PĂCURARIU : *Ion Ghica*, București, E.P.L., 1965.

E. MARGARET PHILLIPS : *Philarète Chasles critique et historien de la littérature anglaise*, Paris, E. Droz, 1933.

CLAUDE PICHOIS : *Philarète Chasles et la vie littéraire au temps du romantisme*, vol. I—II, Paris, Librairie José Corti, 1965.

EDGAR PIGUET : *L'Evolution de la pastourelle du XII-e siècle à nos jours*, Berthoud (Suisse), Ettore Sinatti, 1927.

ȘTEFAN POP : *Colegiul Național Sf. Sava*, în „Boabe de grîu", an. IV, nr. 7, iulie 1933, p. 385.

D. POPOVICI : *Santa Cetate. Între utopie și poezie*, București, Editura Institutului de istorie literară și folclor, 1935.

D. POPOVICI : *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu*, Bucureşti, Cartea Românească, 1935.

ALEXANDRE RALLY ET GETTA HÉLÈNE RALLY : *Bibliographie franco-roumaine*, vol. I—II, Paris, Librairie Ernest Leroux, 1930.

DAN SIMONESCU : *Din istoria presei româneşti : „Republica Română"*, Bucureşti, Cartea Românească, 1931.

BARBU THEODORESCU : *Biblioteca română din Paris*, în „Călăuza bibliotecarului", an. XVII, nr. 7, iulie 1964, p. 423.

PAUL VAN TIEGHEM : *Le Romantisme dans la littérature européenne*, Paris, Albin Michel, 1948.

V. A. URECHIA : *Actele şi solemnitatea oficiale şi neoficiale a inaugurării Societăţii Literaria Română*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1867.

SCARLAT VÎRNAV : *Biblioteca română din Paris, fundată în anul 1846*, Paris, Imprimeria d'Edouard Boutruche, 1846.

G. ZANE : *Ion Ghica către N. Bălcescu, scrisori inedite din vremea pribegiei*, Bucureşti, Analele Academiei Române, Memoriile secţiunii istorice, seria III, tomul XXV, mem. 26, 1943.

G. ZANE : *Aspecte noi ale vieţii lui N. Bălcescu în lumina unor documente inedite*, în „Studii", an. XIII, nr. 1, 1960, p. 37.

GR. ZOSSIMA : *Biografii politice ale oamenilor mişcării naţionale din Muntenia la 1848*, Bucureşti, Tipografia N. Miulescu, 1884.

RÉSUMÉ

On a écrit, sur Dimitrie Bolintineanu, le long des années, de nombreux commentaires critiques et d'histoire littéraire, d'amples études et des monographies. Et pourtant, la personnalité de l'écrivain n'est pas encore suffisamment connue.

Dimitrie Bolintineanu est, peut-être, l'écrivain le plus caractéristique de son époque, époque de la révolution de 1848 et de l'Union des Principautés Roumaines et c'est pourquoi il doit être considéré, tout d'abord, dans le cadre complexe de son époque, en corrélation directe avec les phénomènes et les situations qui lui sont spécifiques.

Notre ouvrage se propose de réaliser, comme une étape essentielle pour la connaissance et la compréhension de la personnalité de Dimitrie Bolintineanu, la reconstitution du chemin qu'il a parcouru durant sa vie et son activité, du point de vue de l'époque à laquelle il appartient.

Le profil de notre travail a été déterminé, également, par une autre cause aussi importante du point de vue historique-littéraire. En parcourant l'entière bibliographie des ouvrages consacrés, le long des temps, à Dimitrie Bolintineanu, nous avons constaté une grande pénurie de données biographiques, dont beaucoup étaient fondamentales pour l'existence du poète, de nombreux éléments perpétués confusément et de manière erronée, des périodes entières manquantes et inexplorées, une négligence du fond que forme ses écrits, gardés en manuscrits dans nos grandes bibliothèques, l'ignorance voulue des périodiques du temps qui offrent une source d'information documentaire inépuisable et précieuse, l'absence des relations données par les sources étrangères, en commençant par celles françaises, abondantes et particulièrement importantes pour notre écrivain, etc.

Nous nous sommes donc efforcés de combler ces lacunes, par un long et minutieux travail de défrichement de zones historiques littéraires étendues, en faisant ressortir des élements nouveaux, particulièrement significatifs pour la continuation du profil moral et artistique du poète, en confrontant entre elles les données existantes et en les vérifiant au moyen des sources originaires, en découvrant un certain nombre de nouvelles sources précieuses, en rectifiant et en complétant les données transmises jusqu'à nos jours, par la projection de l'écrivain sur l'arrièreplan de son époque. Un nombre appréciable de nouvelles données inédites, se rapportent surtout à la période des études entreprises par D. Bolintineanu dans la capitale de la France, à son activité dans le cadre de l'émigration roumaine, après la révolution de 1848, à l'apparition de son oeuvre poétique en langue française, dans le volume „Brises d'Orient", de 1866, sont le résultat de nos recherches entreprises à la Bibliothèque Nationale de Paris.

En me proposant de présenter la trajectoire du destin de Dimitrie Bolintineanu, ainsi que les étapes successives de ses multiples activités, sur le plan social et politique, littéraire et de publiciste, je ne me suis pas laissé dominer par une stricte passion des archives, mais j'ai considéré, comme but essentiel, la démonstration de cette vérité, à savoir que Dimitrie Bolintineanu a été l'un des plus représentatifs écrivains du milieu du XIX-è siècle, de l'époque de la véritable renaissance nationale et de la consolidation de la littérature roumaine moderne.

La première date importante de la biographie de Dimitrie Bolintineanu, incertaine et contreversée jusqu'à présent, est la date de sa naissance. Déjà du temps du poète on a proposé comme date de sa naissance l'année 1826. Mais la date qui, en quelque sorte, a été prise pour officielle dant l'histoire de la littérature roumaine, ets l'année 1819. A la suite des recherches que nous avons entreprises pour l'élaboration de cet ouvrage, grâce aux documents et aux nouveau éléments découverts, nous sommes arrivés à la conclusion que la véritable date de naissance de D. Bolintineanu est l'année 1825.

Le poète a passé son enfance dans son village natal, Bolintinul din Vale, situé à 25 kilomètres de Bucarest. Il a suivi le cours du collège St. Sava de Bucarest. Il se trouvait encore sur les bancs du college quand il s'est mis à aspirer à la couronne des muses ; les vers écrits de ce temps, il les a réunis dans le volume *Fleurettes du printemps*, dont le manuscrit a été perdu.

Dimitrie Bolintineanu fait son entrée dans la litterature roumaine sous les auspices du romantisme. Il a débuté avec la poésie *Une jeune fille à l'article de la mort*, dans le „Curierul de ambe sexe" (Le courrier des deux sexes) en 1842. Prenant ses sources dans l'esprit élégiaque lamartinien, la poésie *Une jeune fille à l'article de la mort* a certaines similitudes de ton et d'atmosphère avec la poésie *La jeune captive* d'André Chénier et avec *La chute des feuilles*

de Millevoye. Très appréciée à l'époque, la poésie de début de D. Bolintineanu a été traduite en anglais par Richard F. Burton et en italien par Marco Antonio Canini.

En 1843, le jeune poète devient membre de la société secrète „Frăţia" (La fraternité), dont le but politique était la transformation de la société roumaine de ce temps, l'obtention des droits légitimes du pays et du peuple roumain, la conquête de la liberté et de l'unité nationale, préparant ainsi la révolution de 1848.

En abordant, dès la première période de son activité littéraire, la ballade fantastique et historique, par des réalisations remarcables, comme l'admirable poésie *Mihnea şi baba* (Mihnea et la vieille), dans laquelle la cavalcade nocturne du revenant peut être honorablement comparée à la ballade „Lénore" de Bürger, Dimitrie Bolintineanu s'inscrivait sur l'une des coordonnées fondamentales du romantisme européen. Par la formule employée, le décor, les personnages et les situations, la ballade fantastique de D. Bolintineanu ressemble à la ballade fantastique occidentale par son penchant pour les ténèbres, pour les situations sinistres, démoniaques et macabres. Et pourtant, les ballades du poète roumain ont un timbre particulier évident, la substance fantastique ayant un caractère autochtone prégnant, étant extrait des contes bleus, des légendes, des mythes, des superstitions, spécifiques au sol roumain, qui lui ont assuré une manière de traiter dans l'esprit national. En cherchant ses thèmes et ses personnages dans le folklore national et dans l'histoire du peuple roumain, D. Bolintineanu a pu facilement passer de la ballade fantastique à la ballade et à la légende historique également de facture romantique, mais gardée dans les limites d'une évocation épique, sans immixtions dans les zones du surnaturel. La pratique de la ballade et de la légende historique a été déterminée, tout d'abord, par les idéaux patriotiques affirmés à l'époque. La résurrection du passé historique, de la gloire ancestrale, avait pour but principalement le réveil de la conscience nationale, de la dignité, de l'unité et de la continuité du peuple roumain dans ces parages, de l'amour de la liberté perpétué le long des siècles par le peuple roumain. C'est un fait particulièrement significatif que la ballade et la légende historique, ainsi que le roman historique roumain font leur apparition au cours de la même période où dans les Principautés Roumaines prend son essor un puissant courant d'intérêt pour l'histoire nationale, dans la même période où la science moderne de l'histoire prend l'initiative et trouve son appui sur une base solide.

Parmi les élém nts importants, de la biographie de D. Bolintineanu, qui n'ont pas été élucidés par les exegèses antérieures et que nous essayons, maintenant, de faire sortir du domaine des hypothèses et des controverses, se trouve aussi la date du départ du poète pour suivre ses études dans la capitale de la France. Au-delà des rigueurs réclamées par l'exactitude historique littéraire,

la précision de cette courte donnée offre la possibilité de connaître l'atmosphère dans laquelle s'est trouvé le jeune poète roumain au Collège de France, quels cours il a fréquentés, quelles influences ont exercées sur lui les agitations révolutionnaires existant dans l'entourage des illustres professeurs Jules Michelet, Edgar Quinet et Adam Mickiewicz, des années 1845—1848, l'activité déployée dans le cadre de la Société des Etudiants Roumains de Paris etc., tout cela constituant la période la plus importante de l'existence du poète avant 1848, période de sa véritable formation spirituelle et morale. Les confrontations de dates, que j'ai entreprises, m'ont conduit à la conclusion que D. Bolintineanu est parti pour Paris au printemps de l'année 1846. Nous reconstituons amplement dans notre ouvrage, l'atmosphère créée surtout dans l'ambiance des cours tenus par Jules Michelet.

Lorsque D. Bolintineanu arrive à Paris, il y trouve, parmi les jeunes roumains venus pour leurs études, une belle tradition de lutte patriotique, dans laquelle il s'intègre dès le début. Il devient membre de la Société des Etudiants Roumains de Paris, société qui obtient l'honneur d'être patronnée par Lamartine.

Pendant qu'il se trouve dans la capitale de la France, pour ses études, D. Bolintineanu fit publier, dans son pays, en 1847, son premier volume de poésies.

Pendant la révolution de février 1848, D. Bolintineanu, avec d'autres jeunes roumains, participe directement aux luttes qui se déroulent dans les rues de Paris. Peu de temps après, en avril 1848, il rentre dans son pays, où il prend part activement à la préparation et au déclanchement de la révolution des Principautés Roumaines. Pendant la révolution de 1848, D. Bolintineanu s'est illustré d'abord comme rédacteur responsable de la gazette „Poporul suveran" (Le peuple souverein). Une fois la révolution étouffée, il est arrêté ainsi que les autres dirigeants de la révolution, mais il réussit à s'évader, suivant après coup, la route amère de l'exil. Il se rend d'abord à Constantinople, mais peu après, à l'automne de l'année 1849, il s'en va vers Paris. Dans la capitale de la France il rejoint immédiatement les autres émigrants roumains et il déploie une vive activité pour le soutien des droits et des libertés nationales du peuple roumain. En 1851, il fait paraître tout seul, à Paris, une publication littéraire à orientation patriotique et révolutionnaire, intitulée „L'Album des pèlerins roumains".

Vers la fin de l'année 1851, D. Bolintineanu a l'intention de rentrer dans son pays et il arrive en bateau, an passant par Vienne, à hauteur des rives roumaines. Mais l'entrée dans le pays lui est interdite et le poète part de nouveau pour Constantinople, pour une longue période de temps, dans les dures conditions de l'exil politique. Il ne réusit à revenir dans son pays qu'à l'automne de l'année 1857, en un moment d'intenses luttes internes, concentrées

en premier lieu autour de la réalisation de l'unité nationale du peuple roumain. En 1858 il fait paraître la gazette „Dîmboviţa", dont il use pour servir les idées de ces aspirations. Après l'accomplissement de l'unité nationale, qu'a eu lieu le 24 janvier 1859, D. Bolintineanu devient l'un des principaux collaborateurs du conseil intime du Prince régnant Alexandru Ioan Cuza. En 1861 il est nommé ministre des affaires étrangères. Mais c'est en tant que ministre des Cultes et de l'Instruction Publiques, de 1863 à 1864, qu'il a déployé son activité la plus importante. En cette qualité, le poète se fait remarquer par la création de l'Université de Bucarest, par la réorganisation de l'enseignement publique, en soutenant et en encourageant activement les arts et les lettres. Après le détrônement d'Alexandru Ioan Cuza, le 11 février 1866, D. Bolintineanu entre dans un cône d'ombre, disparaissant petit à petit de l'arène politique. Et c'est à présent qu'il se consacre à une activité littéraire fébrile. La préoccupation qui le domine, le long de cette période, est la publication de ses vers en français, dans une traduction qui lui est propre. Ses vers ont été revus par le poète français Henri Cantel et ont paru en 1866 dans le volume intitulé „Brises d'Orient", avec une préface de Philarète Chasles. Dan notre ouvrage, les relations de D. Bolintineanu avec Philarète Chasles sont reconstituées de manière détaillée. Pendant le regne d'Alexandru Ioan Cuza, le poète roumain avait l'intention d'accorder à Philarète Chasles le rôle de correspondant politique des Principautés Roumaines, ou de professeur de langue roumaine à l'Université de Paris, mais son désir ne s'est plus réalisé.

Pendant les dernières années de sa vie, D. Bolintineanu a eu un destin tourmenté. Gravement malade, manquant de tout soutien matériel, il finit par se faire interner dans un hôpital, où, isolé et oublié, il meurt le 20 août 1872.

Nous annexons, à notre ouvrage, une bibliographie de l'oeuvre de D. Bolintineanu, ainsi que des ouvrages parus sur sa vie et son oeuvre.

INDICE DE NUME

A

Aali-paşa 227
Acrescu, general 317
Adamescu, Gheorghe 350
Adrianu, G. 116
Ahmet-efendi 121
Albrecht, Conrad (N. Bălcescu) 132, 133
Alecsandri, Iancu 79
Alecsandri, Vasile 20, 25, 30, 34, 35, 36, 37, 47, 48, 78, 121, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132, 138, 144, 154, 156, 161, 170, 177, 193, 212, 213, 255, 256, 261, 287, 297, 298, 299, 300, 306, 310, 313, 314, 315, 325, 337, 340, 342, 350, 352, 355, 359
Alexandrescu, Al. 165
Alexandrescu, Grigore 16, 21, 25, 27, 29, 33, 36, 47, 53, 76, 84, 87, 88, 89, 91, 128, 144, 156, 161, 170, 177, 213, 256, 278, 301, 366
Alfieri, Vittorio, 23, 195
Alisandrescu, V. (V. A. Urechia) 48, 164, 170
Aman, Theodor, 244, 349
Ampère 58, 61
Anacreon 195, 301, 328, 329, 364
Anagnosti, Michel 35, 153
Anineanu, Marta 121, 350
Andronic, S. 170
Antonescu, A. Lupul 350
Antonescu, Nae 350
Antonescu, P. S. 209
Apoloni, N. 102
Apostolescu, N. I. 26, 30, 350, 369
Arbore, Al. P. 350
Arghiropol, Grigore 218
Aricescu, C. D. 48, 115, 116, 151, 159, 162, 165, 168, 209, 351
Arion 184
Ariosto 275
Aristia, C. 23, 100, 102, 103, 106, 113
D'Arlincourt, vicontele 165
Artemisa 175
D'Arvieux, Laurent 134
Asachi, Gheorghe 25, 47, 64, 128, 297
Asachi, Hermiona 64

Asachi, Ioan 163
Atanasiu, Smaranda 165
Aurelian, Petre 225
D'Aurevilly, Barbey 265, 368

B

Baiculescu, George 351
Baldensperger, F. 42, 43, 369
Balş, Ecaterina 313, 315
Balzac, Honoré de 143, 167, 169
Banville, Théodore de 265, 282, 351, 367
Bariţ, George 25, 36, 37, 128, 129
Baronzi, G. 48, 83, 126, 165, 298
Barthélemy 253
Le Bas 315
Bassan, Fernand 134
Bataillard, Paul 70, 71, 153, 154, 369
Bataillon, Marcel 56, 369
Batzaria, N. 13, 351
Bauer, Henri François 41, 42, 369
Bădulescu, C. I. 186
Bălan, Teodor 261, 351
Bălăceanu 213
Bălăceanu, Ion 83, 118, 159
Bălăşescu 34, 35
Bălcescu, Costache 34, 35, 83, 102, 118, 123, 160, 186, 218
Bălcescu, Nicolae 10, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 53, 61, 62, 68, 69, 70, 78, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 94, 99, 100, 102, 103, 106, 107, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 132, 133, 147, 148, 153, 154, 156, 192, 193, 234, 243, 245, 301, 343, 349, 351, 353, 354, 356, 361, 369, 370, 372
Băleanu, Emanoil 158
Băleanu, I. N. 351
Bălintescu, Alexandru 111, 125, 351
Bălu, Ion 351
Bărcănescu 54
Beaumont, Eli 57
Beecher-Stowe, Harriet 164
Beethoven 260
Beiner, Herman 361
Bell, F. 163
Belleau, Remy 275
Bengescu, George 369
Bengescu, Grigore 245, 294
Benvenisti, D. I. 355
Béranger 27, 28, 300
Berindei, D. 118
Berindei, Dan 78, 218, 219, 351
Beyne, Baligot de 188, 189, 232, 271
Bezdechi, St. 351, 352
Bianu, I. 150, 352
Bibescu, domnitorul Gheorghe 32, 33, 82, 84, 127, 158
Bibescu, Ion 55, 158
Binet 57
Bion 328, 331, 348
Biot 57
Blok 315
Bobescu, Ion B. 352
Bodea, Cornelia 36, 66, 69, 352, 369
Bodnărescu, Leonida 79
Bodnărescu, Samson 298
Boerescu, C. 165, 170
Boerescu, Vasile 154, 239
Bogdan-Duică, G. 132
Boiagi, Mihai G. 352
Boileanu 40, 140

Boissonade 58
Boitoș, Olimpiu 70, 369
Boldan, Emil 361
Boliac, Cezar 25, 27, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 75, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 100, 102, 103, 106, 107, 113, 116, 122, 128, 144, 153, 154, 156, 160, 177, 186, 208, 216, 241, 245, 247, 287, 291, 296, 311, 315, 317, 352, 371
Bolintineanu, Anica 10, 11, 12, 13
Bolintineanu, Atanasie (Tănase) 14, 15, 84, 85, 86
Bolintineanu, Constantin Ștefan 10, 11
Bolintineanu, Dinu 14
Bolintineanu, Ecaterina 13, 14, 15, 85, 129, 130, 131, 137, 191, 345, 346
Bolintineanu, I. 11, 16, 17, 21, 24
Bolintineanu, Ioniță 10, 11
Bolintineanu, Sică 10
Bolintineanu, Ștefan 14, 15, 16, 84, 85, 86, 307, 317
Borănescu, I. C. 115
Bordeaux, Henri 369
Bosueceanu, G. R. 183, 352
Bossuet 140
Bourdeau, J. 369
Boutruche, Edouard 72
Bozianu 231
Brădățeanu, Virgil 352
Brăiloiu, C. 53
Brătianu, D. 36, 66, 67, 71, 76, 102, 116, 117, 118, 123, 160, 181, 182, 186, 192, 193, 216, 354
Brătianu, I. C. 37, 38, 83, 100, 102, 103, 107, 113, 118, 160, 186, 216, 247, 288, 290, 346, 349
Breazu, Ion 60, 64, 73, 369
Brezianu, Barbu 244, 352
Brun 120
La Bruyére 195
Büchner, L. 315
Bucur, Marin 369
Bucuța, Em. 352
Bujoreanu, I. M. 165
Burada, T. T. 297, 352
Burelly 126
Bürger, G. A. 40, 42, 43, 196, 369, 371
Burnouf 58
Burton, Richard F. 32
Buvelot 170
Buzescu, Preda 289
Buzilă, Boris 352
Buznea, Iancu 163
Byron 136, 195, 284, 315, 364

C

Caliimachi 119
Camariano, Nestor 132, 326, 352, 359
Canat, René 369
Canini, Marco Antonio 32, 369
Cantacuzin, A. 170
Cantacuzino, C. 102, 115, 158
Cantacuzino, Ioan C. 83
Cantel, Henri 264, 265, 266, 267, 281, 282, 283, 286, 315, 365, 368
Capidan, Th. 149, 150, 350, 352, 358, 361
Caracaș, R. 78, 369
Caracostea, D. 43, 352
Caragiale, I. L. 126

Carcalechi, Eugenia 314, 350
Carcalechi, Zaharia 194
Cardaş, Gh. 353, 364
Carionfil, D. 111
Carra, Jean-Louis 152
Carré, Jean-Marie 133, 141, 142, 370
Cartojan, Laetitia 353
Cartojan, N. 18, 123, 132, 133, 137, 160, 174, 186, 189, 190, 191, 353, 370
Castriş, Lina 10
Catargi, Costin 158
Catargiu 122
Cavour 223, 366
Călinescu, A. G. 288, 363
Călinescu, G. 5, 9, 17, 31, 43, 51, 290, 353, 355
Căpăţîneanu, Stanciu 194
Cerbu, E. S. 305, 362
Cernetescu, P. 116
Cervantes 164
Cezar, Iuliu 44, 126, 263, 315
Cézy, comte 133
Chainoi, G. (Ion Ghica), 77, 78, 154, 245
Champion, Honoré 30, 43, 61, 63, 350, 370, 371
Champollion-Figeac 313
Charton, Edouard 54
Chasles, Philarète 52, 58, 61, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 281, 282, 283, 284, 288, 345, 353, 365, 368, 369, 371
Chateaubriand 134, 142, 143, 172, 275, 370
Chatterton 41
Chaucer 275
Chendi, Ilarie 314, 350
Chénier, André 30, 31, 284
Chevalier 57
Chiţiu, P. 5, 11, 16, 17, 21, 24, 51, 87, 353
Chopin, Jean-Marie 154
Cicero 195
Ciocîrdia, Dimitrie 31
Cioculescu, Şerban 353, 354
Cipariu, Timotei 37
Ciura, Al. 354
Cîmpineanu, Ion 66, 67
Cîrlova, Vasile 25, 47, 156, 278, 301
Clarendon 181
Codrescu, Teodor 144, 165
Codru-Drăguşanu, Ion 144
Coleridge 41
Collard, Roger 269
Colquhoun 100, 101
Colson, Félix 153
Conachi, Costache 301
Constantinescu, G. 209
Copainig, Iosif 84, 89
Coppé, François 282
Corali 119, 120
Corivan, N. 180, 354
Cornea, Paul 84, 170, 231, 263, 355, 370
Cornel, Th 354
Corti, José 268, 371
Cosmad 12, 14, 148, 291
Cosmad, Enache 12, 13
Costa, Dan 354
Costaforu 231
Coste 57
Costiescu, M. 183, 259, 343
Costin, Miron 333, 343, 344, 346
Costinescu, Niculae 98
Costinescu, Petre 10, 263, 354
Cot, Alphonsine Théotolinde 30
Cottin, M-me de 164
Cousin-Perceval 58

Crăciun, Victor 354
Cremieux 347
Cretzianu, Al. 116, 181, 182, 193, 354
Cretzulescu, C. A. 182
Cretzulescu, D. 118
Cretzescu, Al. 22
Creţianu, G. 118, 126, 177, 254, 255, 354
Creţu, I. 299, 356
Creţulescu, N. 66, 313
Cristea, Ştefan 354
Crowe, E. 181
Cruceru, C. 354
Cucu, Stelian 193, 354
Curius (Curie), Ion T. 79
Cuza, Alexandru Ioan 16, 85, 188, 196, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 258, 261, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 276, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 303, 310, 318, 334, 337, 340, 346, 349, 351, 357, 366, 370
Cuza, Elena 258
Czaykowski, Mihail 148

D

Dante, Alighieri 196, 275
David, Félicien 266
Davila, Al. 314, 354
Davila, Carol 314
Dăscălescu, D. 161
Deivos 34, 102, 106, 116
Delacourt 264
Delavigne, Casimir 296
Demetrescu, Alexandre 354
Demetrescu, Traian 354
Demetriescu, Anghel 11, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 51, 87, 355
Demidoff, A. 11
Demogeat, Jacques 280
Densusianu, Aron 355
Densusianu, Nicolae 299, 355
Densusianu, Ovid 16, 355
Dentu, E. 263, 345
Depărăţeanu, Al. 48
Desgranges 58
Desprez, H. 76, 153
Didier, Marcel 369
Diguet, Charles 282
Dima, Al. 193, 231, 263, 355
Dimitriu, I. G. 355
Djuvara, T. G. 370
Docan, Ion 67
Donici, A. 161
Dorré, Frédéric 277
Dragomir, State 193
Dragomirescu, Iuliu 172, 355
Drăgan, Gheorghe 355
Drouhet, Charles 30, 355
Droz, E. 268, 371
Duhamel 182
Dumas-père, A. 144, 164, 296
Duméril, Edmond 43, 370
Dumitrescu, Ioan 48, 171
Dumitru, Constantin 317
Duruy 315
Duvernay 57

E

Eggli, Edmond 43, 370
Eliade, Pompiliu 26
Eimazoglu, E. 317
Emil (C. Mille) 355, 356
Eminescu, Mihai 32, 170, 287, 298, 299, 319, 356, 357
Engel, Iohn Cristian 153
Epureanu, Manolache Costache 330, 346
Evan 356

F

Fanache, V. 356
Favart 134
Fayette, M-me de La 165
Fălcoianu, Ion 349
Fénelon 141
Féréal, V. de 165
Féval, Paul 165
Fichete 143
Fielding 162
Filimon, Nicolae 11, 144, 161, 162, 171, 259
Filomela 138, 139
Filipescu, C. 34, 36, 53, 85, 154
Filipescu, C. N. 53
Filipescu, Grigore 184
Filipescu, Ioan A. 83
Filipescu, J. J. 115
Filipescu, Mitică 33, 89
Filipescu (Vulpoi) 54
Filitis 34, 35
Fischer, Liliana 356
Flaubert, Gustav 134
Florea, Mihai 128, 299
Florescu, A. 312
Florescu, Dumitru 116
Florescu, Gh. D. 212
Florescu, C. G. 116, 123
Florescu, G. G. 212
Florescu, I. E. 36
Florian 150, 164
Flugel, Mauriciu 356
La Fontaine 275
Fontenay 144
Foti, Ion 356
Fotino, George 55, 77, 136, 356
Fouquier 263
Fuad-efendi 98, 99, 100, 101, 102, 113
Fuad-paşa 271, 272
Fundescu, I. C. 209
Furetière 165

G

Gabriely 139
Gamber, J. 43, 364, 369, 370
Gane, Nicu 356
Gautier, Théophile 42, 120, 143, 144
Gănesco, Grégory 154
Genilie, If. 23
Georgescu, P. M. 165
Georgescu, Titu 109, 370
Georgescu-Buzău, Gh. 79, 80, 356
Georgescu-Tistu, N. 148, 356
Gérard, René 135, 370
Gershman, Herbert S. 166
Gessner, Salomon 150
Ghica, Aurélie 153
Ghica, Constantin 97
Ghica, Dimitrie 97, 219
Ghica, Grigore 121, 173, 184

Ghica, Ion 33, 34, 35, 36, 64, 66, 67, 68, 69, 74, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 138, 139, 148, 154, 158, 159, 160, 162, 164, 170, 174, 175, 177, 243, 245, 290, 349, 353, 356, 359, 370, 371, 372
Ghica, Mitică 76
Ghica, Pantazi 144, 165, 168, 169, 171, 209, 259, 260, 356, 357
Ghica, prinţul 54
Ghica, S. 348
Ghica, Saşa 131, 133, 139
Ghimpescu, Spiru 357
Ghiţă, I. 357
Girardin, Saint Marc 221, 267
Gisquet, P. 315
Giurescu, Constantin C. 212, 239, 240, 245, 246, 247, 250, 357
Göbl, Carol 53, 66, 294, 361
Göbl, Ioseph 361
Goethe 42, 43, 135, 143, 164, 172, 196, 356
Goga, Mihail 52, 53
Goleşti, boierii 35, 55, 77, 125, 136, 356
Golescu, Dinicu 144
Golescu, Nicolae C. 76, 100, 102, 103, 107, 113, 114, 123, 136, 160, 180, 186, 216
Golescu, Radu 66, 106, 116
Golescu, Ştefan 36, 37, 38, 53, 54, 55, 57, 76, 77, 100, 102, 103, 107, 113, 115, 117, 123, 136, 160, 186, 216, 218
Golescu-Albu, A. C. 53, 54, 55, 57, 66, 81, 83, 86, 103, 106, 116
Golescu-Negru, Al. G. 34, 36, 38, 66, 76, 77, 79, 80, 92, 100, 106, 107, 110, 113, 118, 216, 313
Gradowicz, Jean Louis 159
Grandea, Gr. H. 165, 209, 287, 300, 302, 304, 305, 308, 315, 357
Graudet, Léon 277
Grădişteanu, Gr. 83, 100, 102, 103, 113
Grădişteanu, P. 47, 298
Greceanu, Eufrosina 333
Grecescu, Alessandru A. 17, 51, 362
Grimm, P. 140
Grimbaud 58, 370
Guizot 58
Gusti, Dimitrie 294

H

Hafiz 135
Halepliu, Costache 48, 297
Hammond, E. 181
Haneş, Petre V. 22, 357, 364
Haneş, V. V. 357
Hanibal 44
Hasdeu, B. P. 46, 48, 250, 297, 298, 312, 313, 356, 362, 371
Hasdeu, Iulia 285
Hasnaş, C. Sp. 357
Haye, de la 134
Hazard, Paul 59, 140, 141, 370
Hegel 143
Heine, Heinrich 144
Heinefitter, Sabina 138
Heliade Rădulescu, Ion 25, 28, 29, 34, 35, 47, 102, 106, 107, 110, 114, 115, 119, 120, 121, 127,

128, 144, 153, 156, 160, 164, 168, 177, 186, 195, 278, 294, 300, 317, 357, 370, 372
Hennig, Adolphe 163
Herder 41, 135, 143
Heredia, Jose Maria de 282
Herodot 195, 196, 315, 343
Hoffmann 143
Homer 195, 315
Horaţiu 315
Hrisoverghi, Alexandru 47
Hristofi 127
Hudiţă, Ioan 248, 370
Hugo, Victor 27, 28, 41, 42, 43, 78, 135, 142, 143, 164, 167, 195, 259, 264, 283, 285, 286, 296, 298, 343, 367, 369, 370
Hurmuzachi, A. 18, 20, 127

I

Iacovache, Alexandru 235
Iancu, Avram 317
Iarcu, Dimitrie 164
Ibrăileanu, G. 27
Ieremia, părintele 21
Ioanid, George 211, 349, 350
Ioanin, Christu 192, 195, 198, 209, 257
Ionescu, I. 92, 100, 102, 103, 106, 113, 116, 122
Ionescu, N. 112
Ionescu, Radu 173, 199, 200, 209, 342
Ionescu de la Brad, Ion 160
Ionescu-Gion, G. I. 11
Ionescu-Rion, Raicu 357
Ioranu 22, 116
Ioranu, Maria 348
Iorga, N. 70, 72, 73, 87, 128, 162, 358, 370
Iorgulescu, B. 106, 358
Iosif, St. O. 358
Ipătescu, Gr. 34, 100, 102, 103, 106, 113, 160
Ipătescu, N. 34, 102
Iscovescu, Barbu 110, 151, 361
Istrati, N. 48, 245, 297
Ivaşcu, George 358

J

Jaubert 58
Joliet, Charles 277
Jourda, Pierre 142, 143, 370
Julien 58
Juvenal 195

K

Kant 143
Kitzo, Lucile 358
Klopstock 196
Kogălniceanu, Alexandru 73, 78, 370
Kogălniceanu, Mihail 25, 34, 35, 44, 45, 46, 48, 62, 73, 158, 161, 162, 164, 165, 168, 170, 188, 204, 235, 240, 244, 247, 248, 249, 250, 260, 294, 315
Kont, J. 40
Krafft, W. 17, 51, 358
Kretzulescu, Dim. 89
Kretzulescu, N. 240, 250

L

Lacombez, Paul 369
Lacretelle 58
Lamartine, A. de 25, 27, 28, 29, 68, 77, 126, 134, 135, 142, 143, 195, 260, 264, 283, 284, 285, 286
Lambus 358
Lamennais 27, 303
Lapedatu, J. A. 304, 358
Laurian, August Treboniu 34, 35, 36, 37, 38, 39, 46, 144, 358
Lavoix, Henri 277, 358
Lăzăreanu, Barbu 358
Lăzăriciu, Ioan 17, 51, 358
Lecca, I. 79
Ledru-Rollin 369
Lefebre, Thibault 154
Lefevre, André 280, 359
Lefranc Abel 56, 370
Lemerre, Alphonse 265, 368
Le Sage 134, 163, 165
Letronne 58
Levallois, Jules 62, 370
Levizac 195
Lévy, Calman 59, 64
Librecht 232, 252
Libri 57
Lideni, Zifen 327
Ligne, principele de 162
Littré 263
Liu, Nicolae 359
Löbel 350
Locusteanu, N. B. 121, 357
Longos 150
Lorenz, Otto 155, 359
Lovinescu, E. 142, 371
Ludovic-Filip 78, 79
Lupescu, I. 359
Lupu, Ion 359
Luzzatto, Leon 313
Luzzatto, Paulina 160, 161, 190
Luzzatto, Victoria 139

M

Macedonski, Al. 285, 355, 359
Machiaveli 196
Maciu, Vasile 68, 359
Madelaine, S.A.D. de la 42
Megendie 57
Magheru, Alexandrina 125
Magheru, Gh. 108, 110, 111, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 160, 186, 351
Magheru, Gh. Gh. 125
Magheru, I. 116
Maiorescu, Titu 257, 359
Maniu, Vasile 48, 298
Manno, Al. 116
Manolescu, D. 359
Manolescu, Nae 22
Manu, generalul 313
Manu, Ion 158
Manuel, Eugène 277
Manzoni, A. 196
Marcea, Pompiliu 359
Marcu, Alexandru 32
Marcovici, Simion 33, 163, 167, 195
Marghiloman, Gr. 116, 118
Marian, George 52, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 290, 359
Marian, Liviu 359
Marica, George Em. 359
Marinescu, Atanasie M. 48, 209
Marino, Adrian 353

Marivaux 165
Marmier, Xavier 143
Marmontel 163, 167, 195
Marot, Clément 40, 275
Marsillac, Ulysse de 10, 11, 68, 244, 260, 264, 268, 359
Martin, Aimé 195
Martin, Aurel 5, 10, 177, 277, 360
Martino, Pierre 133, 134, 371
Marx, Karl 154
Massoff, Ioan 294
Maury, G. Bonet 40, 371
Mausol 175
Mavrocordat, Ursu 67
Mavrodin, C. 79
Mălinescu, V. 78, 79, 122, 123, 216, 218, 226
Mănciulescu, C. 15, 84, 85, 86
Mănescu, Antoniu 115, 351
Meitani, G. G. 209, 360
Mérat, Albert 277, 282
Merimée, Prosper 143
Meteș, Ștefan 112, 194, 316, 360
Michelet, Jules 50, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 70, 105, 143, 154, 283, 303, 315, 360, 369, 370, 371
Mickiewicz, Adam 50, 58, 59, 60, 371
Mickiewicz, Ladislas 58, 59, 124, 371
Miclescu, Săndulache 67
Mihalescu 55
Mihăescu, Grigore 163
Mille, Constantin 355
Millea, Aurel 354
Millevoye 31
Millo, Matei 128, 299
Mimi, Vasile 360
Mirea, I. 132
Misail, I. 208
Miulescu, N. 372
Moldoveanu 102
Molière 40, 134, 141
Monnaye, L. Doffi de la 280
Monnier, J. 360
Monod, Gabriel 60, 61, 63, 371
Montaigne 275
Montesquieu 134, 195
Moșoi 102, 113
Movileanu, Ion Dumitrescu 48, 297
Munk 315
Munteanu, Gavriil 164
Mumuleanu, Barbu Paris 25
Mureșanu, Andrei 129
Murger, Henry 165, 171
Murray, E. C. Grenville 139, 140
Musceleanu, Grigoriu 343
Musset, Alfred de 143, 167, 196, 260

N

Nagy, Carol 360
Naléche, Louis 154
Naniescu, Iosif 15
Nanu, M. 360
Napoleon (Bonaparte) 134
Napoléon al III-lea 151, 180, 209, 223, 228, 330, 331
Nădejde, I. 360
Negoițescu, I. 5, 360
Negri, Costache 37, 78, 81, 124, 125, 132, 138, 139, 158, 161, 174, 187, 188, 212, 213, 215, 223, 224, 227, 228, 232, 287, 310,

313, 315, 316, 325, 345, 346, 361
Negri, Iosefina 138
Negruzzi, Costache 34, 37, 43, 47, 48, 128, 156, 161, 163, 296, 300
Negruzzi, Iacob 314, 318, 361
Negulici, I. D. 34, 35, 54, 195
Nenovici, N. 22, 126, 164
Neofit 94
Nerval, Gérard de 42, 134, 135, 142, 143
Netea, Vasile 371
Newton (consul englez) 175
Nicolau, Marin 361
Nicolescu, G. C. 121, 350
Nicolescu, Vasile 353
Nisard 58, 263, 315
Nodier, Charles 165
Noël, E. 61
Nointel 134

O

Odobescu, Al. 46, 47, 161, 243, 294
Odobescu, colonelul 82, 93, 94, 335
Ollănescu, D. C. 294, 361
Ollendorff 315
Omer-paşa 98, 99, 101
Opran, D. 111
Orăşanu, N. T. 209, 250, 290, 361
Orăşanu, Ştefan 371
Orăscu 347
Orbescu, Petre 235
Oscar, Iulius I. 361
Otteteleşanu 33, 54, 55, 346
Otway 180
Ovidiu 195, 284
Ozanam 58

P

Padil, Don (Duiliu Zamfirescu) 250, 361
Pagès, Garnier 315
Pală, I. I. 343
Paleologu, Al. 89, 118, 123, 186
Palmerston 181
Panaitescu, P. P. 66, 123, 361
Pann, Anton 25, 128, 156, 300
Panu, G. 361
Papadima, Ovidiu 27, 39, 298, 359, 361, 371
Papadopol, Paul I. 361
Papahagi, Pericle 352
Papiu-Ilarian, Al. 235, 261, 315
Parny 31
Pascal, T. 288
Pascaly, Mihail 296, 297, 299
Pavelescu, G. 5, 51, 87, 357, 361
Pavelescu, St. 361
Păcurariu, D. 5, 17, 51, 81, 82, 87, 170, 350, 356, 361, 363, 364, 365, 371
Pădeanu, C. 116
Păun, V. D. 246, 287, 304, 361
Păunel, Eugen I. 72
Pelimon, Alexandru 48, 144, 170, 171, 297
Percy, Tomas 41
Pereţ, Grigore 83, 89
Peretz 38, 39
Peretz, P. P. 116, 216
Perrin, Raoul 153

Petrașcu, N. 5, 14, 51, 85, 87, 219, 362
Petrescu, Cezar 362
Petrescu, G. 362
Petroni, B. 198, 208
Petrovici, Scarlat 84
Philipon 315
Phillips, E. Margaret 268, 371
Pichois, Claude 268, 371
Piguet, Edgar 371
Pillat, Ion 362
Pindar 315
Piru, Al. 51, 353, 362
Piru, Elena 84, 231, 263, 355
Piscupescu 84
Piscupescu, Iane 15, 84
Piscupescu, Sache 84
Piscupescu, T. 15, 84
Pîcleanu, N. 115
Pîrvoroșanu, I. 31
Plaiano 158
Platon 195
Plée, Léon 221, 222, 267
Pleșoianu, Grigore 163, 167
Plon 263
Pocitan-Bîrlădeanul, Veniamin 72
Podeanu, Costache 21
Poenescu, Emanuel 343
Polihroniade, Constantin 145, 147, 160, 184, 307
Pompiliu, Miron 362
Pop, Augustin Z. N. 315, 362
Pop, Dimitrie 165
Pop, Mișu 244
Pop, Ștefan 22, 371
Poper 350
Popescu, Emilian 356
Popescu, George 5, 17, 51, 87, 357, 362
Popescu-Teiușan, Ilie 239
Popescu, Virgiliu 362
Popovici, Dimitrie 5, 28, 371, 372
Popp, I. 23
Popu, Vasile Gr. 17, 50, 51, 362
Portets 57
Porumbescu, Iraclie 79
Pouqueville 315
Predescu 34, 35, 53
Predescu, Nicolae 305, 362
Prévost, abatele 163, 165
Pumnul, Aron 16, 50, 362

Q

Quatremère 58
Quinet, Edgar 50, 58, 59, 60, 64, 70, 71, 143, 144, 154, 283, 369, 370, 371
Quinet, M-me Edgar 59, 64

R

Racine 140
Raçon, Simon 263
Racoviță, C. 116
Radian, Sanda 363
Raicevich 152
Ralea, Mihai 161
Ralett, D. 144
Rally, Alexandre 372
Rally, Geta Hélène 372
Rapetti 57
Rassidescu, Ștefan 343, 344, 351, 361
Rațiu, Ioan 363

Răşcanu, Toader 79
Redcliffe 181
Regman, Cornel 5, 354, 363
Regnault 57
Regnault, Elias 154, 245, 263, 315
Renan, Ernest 70, 315
Reybaud, Louis 164
Rîmniceanu, St. 288, 363
Roată, C. 83, 92
Rola, Constantin 317
Romalo, Grigore 138
Romalo, Vasile 138
Roman, C. 81
Roman, Ion 5, 10, 12, 17, 51, 87, 99, 145, 352, 363
Romanov, I. 126, 192, 198, 342, 343, 351
Romieu, M-me 269
Rosenthal, C. 113
Rosetti, C. A. 32, 36, 52, 65, 68, 74, 80, 83, 100, 102, 103, 104, 107, 110, 113, 115, 118, 121, 122, 123, 126, 127, 160, 163, 185, 186, 192, 194, 216, 247, 250, 251, 287, 290, 296, 300, 341, 342, 343, 346, 349, 350, 363, 369, 371
Rosetti, Maria C. A. 104, 105, 154
Rosetti, Radu 53, 163
Rosetti, Vintilă C. A. 37, 363
Rosetti-Bălănescu, N. 235
Rosetti-Bălănescu, P. 158
Rosnovano, M-me 122
Rossel, Virgile 283, 285, 286, 363
Rousseau, Jean-Jacques 141, 163, 165, 168, 172, 195
Rucăreanu, N. 64, 65
Rudow, W. 363
Rukert 135
Ruscalla, Vegezzi 274, 275
Russo, Alecu 11, 144, 161, 193

S

Saadi 279
Sadyk-efendi 148
Safo 195, 209, 328, 330, 348, 351, 352
Sainte-Beuve 167
Saint-Pierre, Bernardin de 163, 165
Salvandy 59
Samitca, Ralian şi Ignat 11, 353
Sand, George 126, 143, 144, 164, 167
Senejouand, A. 154
Sannazzaro 150
Savine, Albert 371
Sămeşescu, E. 218
Săndulescu, Al. 364
Săveanu, Vasile 277, 363
Scarron 165
Schiller 42, 43, 196, 370
Schlachter, Alfred 283, 363
Schubert 260
Schwerder, Karl 39
Scott, Walter 41
Scriban, Romulus 47
Scudéry, M-lle de 165
Scurtu, Ion 363
Sefels 121
Segrais 133
Serghiescu-Naţionalul, Marin 34, 188, 317
Serghiade, C. 126
Sermini, Gentile 163
Serurie, Gr. 209
Sfetea, C. 350
Shakespeare 195, 275, 299, 314

Simion, I. 116
Simonescu, Dan 372
Sion, G. 17, 18, 20, 21, 22, 23, 51, 52, 112, 132, 137, 161, 173, 174, 176, 187, 189, 194, 254, 287, 313, 316, 341, 360, 363
Sîmboteanca, Kna C. 163
Smochină, A. P. 364
Soudier, H. de 369
Solomon, colonelul 82, 93, 94, 335
Sophianopoulo 12
Sorel 165
Sorescu, George 364
Soulice 315
Southey 41
Staël, M-me de 42, 143, 162, 172
Stanley, Henry 177, 360, 366
Stăncescu, C. 294
Steege, Ludovic 235
Stendhal 143, 144, 167
St. Hilaire, Barthélemy 58
Steriade, Ecatherina 348
Strambio, Anibal 223
Strat, Ioan 275, 289, 347
Strădescu, N. 209
Streinu, Vladimir 353, 364
Sturdza, Alexandru A. 285
Sue, Eugène 126, 164, 165, 173
Svorono 190, 191
Szathmary, Carol Popp de 244

Ş

Şapcă, Popa 160
Şaraga 17
Şeinescu, I. M. 297
Şonţu, Alexandru I. 364
Ştefaniu, N. V. 297
Ştefănescu, Al. I. 364
Ştirbei 10, 11
Ştirbei, Barbu 111, 158, 174, 347
Ştirbei, George 158
Ştirbei-vodă 115, 119, 121, 130, 132
Ştirbescu 11
Ştirbeşti 10

T

Taine, Hyppolyte 144
Tasso, Torquato 150, 196, 315
Tattarescu 125, 244
Tăutu, G. 298
Teleky 119
Tell, Christian 33, 34, 35, 102, 106, 114, 115, 116, 168, 174, 175, 176, 177, 178, 186, 275
Teocrit 150, 279, 281, 284, 315, 348, 349
Terrail, Ponson de 173
Teulescu, P. 52, 74, 83, 87, 88, 89, 91, 122, 126, 128
Texier, Edmond 154, 315
Theodorescu, Barbu 73, 372
Theodorescu, G. Dem. 364
Theodorini, Elena 349
Thibaudet, Albert 166
Thomas, Georges 135, 370
Thornton, Thomas 153
Tieghem, Paul van 26, 41, 372
Teighem, Ph. van 166
Tissot 58, 61
Tîmpeanu, Scarlat Barbu 164
Topîrceanu, G. 364
Torouţiu, I. E. 257, 364
Trenk 244
Tucidide 195
Turdeanu, Emil 364

U

Ubicini, A. 153, 154, 245
Uhland 42
Ulbach, Louis 65
Urechia, V. A. 48, 162, 164, 170, 239, 274, 288, 294, 298, 372
Urfé, Honoré D' 150, 165
Urianu 34, 35

V

Vaillant, J. A. 128, 153
Valaori, Iuliu 364
Valenstein 23
Valentin, D. (D. Bolintineanu) 132, 133
Valentineanu, I. G. 16, 50, 86, 165, 174, 209, 219, 364
Vapereau, G. 154, 155, 315, 364
Vasici 37
Văcărești 301
Văcărescu, Elena 78, 285
Văcărescu, Iancu 25, 53, 128, 156, 158, 278
Văcărescu, Ienăchiță 300
Vârgolici, Teodor 171, 365
Vellisson, D. 364
Vernier, Valéry 277, 280, 282
Viallaneix, Paul 62
Vianu, Tudor 353, 364
Vico 62
Victor-Emmanuel 223
Vigny, Alfred de 142, 296
Viișoreanu, C. 83
Villon, François 40
Virgiliu 150, 195, 281
Vîrcol, Vasile 364, 365
Vîrnav, frații 72
Vîrnav, Scarlat 68, 71, 72, 73, 77, 372
Vîrnav, Sofronie 72
Vladimirescu, Tudor 9
Vogoridi 174
Voinescu, I. E. 154, 155
Voinescu II, I. 34, 35, 36, 37, 38, 53, 100, 102, 103, 107, 113, 116, 117, 118, 122, 123, 160, 193
Volney 134, 141, 195, 315
Voltaire 134, 195
Vulcan, Iosif 16, 50, 86, 87, 318, 365, 666

W

Walbaum, Frédéric 163
Walewski 180
Weber 260
Weiss, Ioan 349
Whitworth jr., Kernan B. 166
Wieland 42
Winterhalder 74, 83, 163, 341
Wordsworth 41

Y

Young 195

Z

Zaciu, Mircea 354
Zaharia, N. 132
Zamfirescu, Duiliu 250, 361, 366
Zamphirescu, Mihail 194, 209, 366
Zane, A. 21, 22, 81, 83, 87, 88, 89, 91, 94, 100, 102, 103, 106, 113, 116, 133, 137, 139, 160, 174, 175, 177, 189, 190, 191, 196, 208, 225, 228, 259, 287, 310, 312, 314, 315, 316, 343, 366
Zane, Eugenia 177
Zane, G. 35, 53, 78, 89, 114, 123, 351, 366, 372
Zane, I. 160, 310, 366
Zane, Victoria 186, 187, 191
Zapa, Evanghelie 243
Zarifopol, Paul 301, 366
Znagoveanul, arhimandritul 100, 102, 103, 106, 113, 160, 186, 317
Zossima, Gr. 120, 372

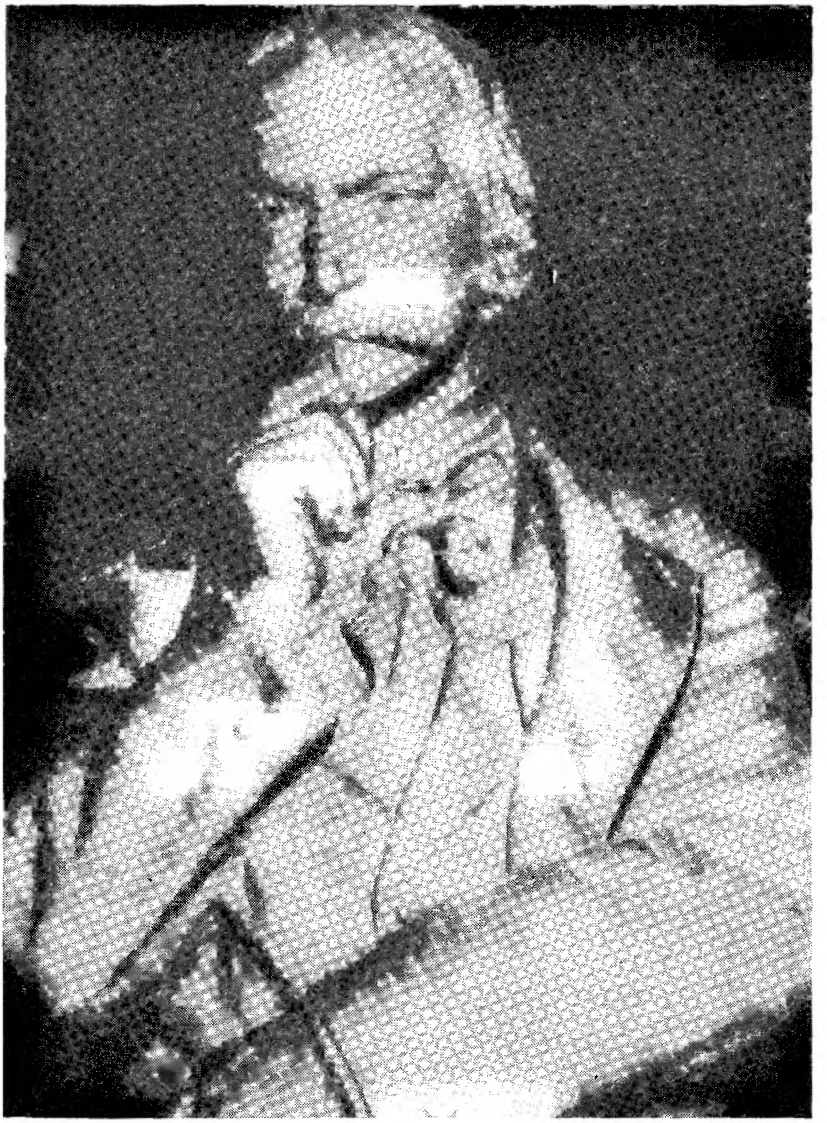

Dimitrie Bolintineanu, sculptură de I. Georgescu

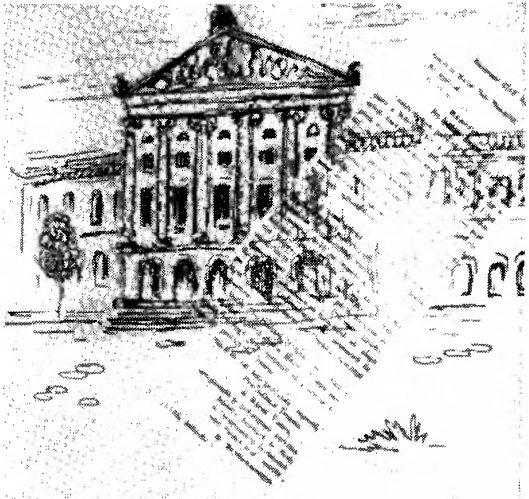

ION ROMAN

BOLINTINEANU

D. BOLINTINEANU

DE

D. PĂCURARIU

SUMAR

Prolog 5
Familia. Naşterea şi copilăria . . . 9
Primele avînturi 24
Perioada studiilor la Paris 50
În timpul revoluţiei din 1848 . . . 81
Proscrisul 98
În emigraţie la Paris 112
Peregrinările exilului 131
Întoarcerea în ţară 179
Gazeta „Dîmboviţa" 197
Ministru şi colaborator intim al lui Cuza . 211
„Brises d'Orient" 262
Ultimii ani ai vieţii 287
Sfîrşitul 310
Bibliografie 321
Résumé 373
Indice de nume 379

Lector : IORDAN DATCU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Apărut 1971. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 610×860/16. Coli ed. 27,47. Coli tipar 24,75. Planșe tipo 17. A. nr. 28042/1970. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—09.

Tiparul executat sub comanda nr. 1106 la Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97 București, Republica Socialistă România